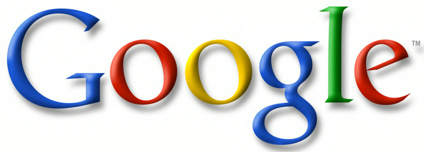
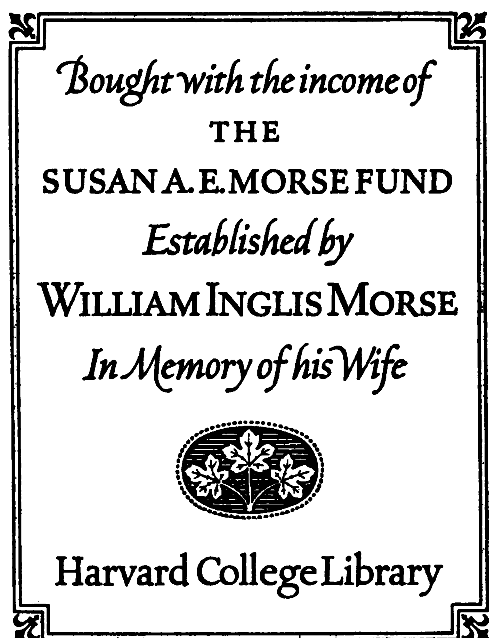

Google

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΙ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΟΥ 1878

ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΗΠΕΙΡΩ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

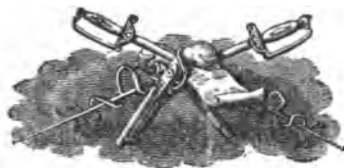
ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΥΠΟ

ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ Δ. ΣΕΪΖΑΝΗ

— Τί ὥρα εἶναι;
— Ἡ τῆς τιμιότητος.
ΣΑΚΕΣΠΗΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΔΟΣ
(ΟΔΟΣ ΒΟΥΛΗΣ ΑΡΙΘ. 29).
1879

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΙ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΟΥ 1878

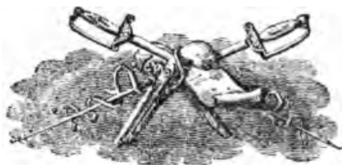
ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΗΠΕΙΡΩ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΥΠΟ

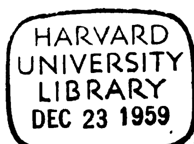
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ Δ. ΣΕΪΖΑΝΗ

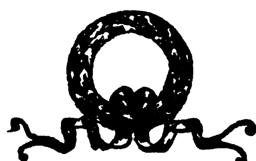
— Τί ὥρα εἶναι;
— Ἡ τῆς τιμιότητος.
ΣΑΚΕΣΠΗΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΔΟΣ
(ΟΔΟΣ ΒΟΥΛΗΣ ΑΡΙΘ. 29).
1878

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
DEC 23 1959

ΓΕΩΡΓΙΩ Γ. ΓΟΥΣΙΩ

ΚΑΙ

ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐρωτηθέντες ἐγκαίρως ὑπὸ προσώπων, τῶν τὰ πρῶτα φερόντων, ἐὰν ἔπρεπε νὰ δημοσιεύσωμεν τόσον ἐνωρὶς τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν συμβάντα, λυπούμεθα, ἀπηντήσαμεν αὐτοῖς, ὅτι δὲν ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε.

Ἀλλὰ πρὸς τί ἐκείνων μεν ἡ ἀποτρεπτικὴ ἐρώτησις, ἡμῶν δὲ ἡ ἐπίσπευσις εἰς τὴν συγγραφὴν καὶ δημοσίευσιν ἔργου, ὅπερ πολλοὺς μὲν μόχθους καὶ πόνους ἀπήτησε, μεμψιμοιρίας δὲ καὶ χόλον θέλει διεγείρει ;

Ἐκεῖνοι μὲν ἐπιζήμιον εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τὴν δημοσίευσιν ὑπελάμβανον, ἡμεῖς δὲ ἐπαισθητῶς ὠφέλιμον ἠλπίσαμεν αὐτὴν, ὑπὸ δύο κυρίως ἐπόψεις.

Καὶ πρῶτον ἡ ἀμερόληπτος καὶ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβὴς ἀφήγησις τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν συμβάντων καταδεικνύουσα τὰ σφάλματα καὶ ἀνατρέχουσα εἰς τὰς ἀφορμὰς, ἐκκαθαίρει τὴν αὐταπάρνησιν τῶν ἀγωνισαμένων καὶ τὴν πολεμικὴν ἐν γένει ἀξίαν τοῦ νεωτέρου Ἕλληνος ἀπὸ τοῦ κυκεῶνος τῆς φιλαρχίας, ὀπισθοβουλίας καὶ ἀνικανότητος ἐνίων τῶν σωματαρχῶν, ἐξ ὧν καὶ ἡ ἀποτυχία· οὕτω δὲ ἀναβιβάζεται κατὰ λόγον δίκαιον ἐν τῇ ἐθνικῇ τοὐλάχιστον συνειδήσει, ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπαναστατικὸς ἀγὼν, ἀδίκως καταπεσὼν καὶ μέχρις ἀποθαρρύνσεως.

Δικάζουσα καὶ διδάσκουσα, ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων ἀφήγησις παρηγορεῖ διὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἅμα ἐνθαρρύνει διὰ τοὺς μέλλοντας καὶ σοβαροὺς ἀγῶνας τῆς ἡμετέρας φυλῆς, κατὰ τῶν προαιωνίων αὐτῆς τυράννων καὶ τῶν νέων ἴσως ἀνταγωνιστῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς συνειδήσεως, ὀφείλομεν νὰ διαφωτίσωμεν καὶ τὴν προκατειλημμένην Εὐρωπαϊκὴν γνώ-

μην ὡς πρὸς τὰς ἀφορμὰς τοῦ ἀγῶνος, τὸν τρόπον τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τὸ ποιὸν τῶν ἀγωνισαμένων ἀνδρῶν, καθόσον ταπεινὴ ἐμπάθεια Ἑλληνικῆς καρδίας ὑπεστήριξεν ἀσυνειδήτως τὰς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκτοξευθείσας μομφὰς ὑπό τινων ἀντιπροσώπων τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων.

Ὅ,τι κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην λυπεῖ ἡμᾶς εἶναι τὸ εὐάριθμον καὶ ἀσθενὲς τῶν δειγμάτων τῆς ἐνισχύσεως ἀγῶνος ὁμοφύλων καὶ ὑπὸ δουλείαν στεναζόντων, ἀνθ' ὧν, οὐ μόνον ἡ ὀλιγωρία, ἀλλὰ καὶ παντοῖα προσκόμματα ἰδίως ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν παρενεβλήθησαν· διότι, ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐπεθύμει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἤρκουν ὀλίγοι λόχοι ἐκ τῶν παρὰ τὰ μεθόρια Εὐζωνικῶν ταγμάτων· τὴν δὲ ἡμέραν τῆς ἐν Μακρυνίτσῃ καταστροφῆς ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ εἰς θρίαμβον διὰ τοῦ ἐν Σούρπῃ ἀντισυνταγματάρχου Χ. Δημητρακοπούλου, ἀφοῦ, ὁ ἄλλως ἀξιοσέβαστος οὗτος ἀξιωματικός, δὲν ἔσπευσεν ὑπὸ ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην νὰ κλείσῃ τὸ ἄδοξον γῆρας, δρέπων ὀλίγας δάφνας ἐκ τῶν τοῦ Τερτίπη, Λαΐου καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτικῶν.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐπεθυμοῦμεν νὰ γνωρίζῃ ἡ Εὐρώπη, ὅτι ἐργαζόμεθα καὶ θέλομεν ἐργασθῇ μέχρις ἑνὸς καὶ μέχρι τέλους τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων ἡμῶν ἀδελφῶν, ὅτι δὲν ἐγκαταλείπομεν τὴν ἰδέαν ταύτην, ἐφ' ὅσον θερμὴ σὰρξ περιβάλλει τὰ ὀστᾶ μας καὶ οἱ παλμοὶ τῶν καρδιῶν ἡμῶν ὑπενθυμίζουσι τὴν ἀποστολὴν τῆς ἡμετέρας φυλῆς, καθὼς ὁ ἦχος τοῦ ὡρολογίου τὴν ὥραν τῆς ἐξεγέρσεως εἰς τὸν ἀκαταπόνητον ἐργάτην.

Ναί, ἂς μάθωσι πάντες ὅτι δὲν ὑπνώττομεν, ἀλλ' ἐργαζόμεθα καὶ προετοιμαζόμεθα διὰ μεγάλην καὶ σοβαρὰν ἐξέγερσιν καὶ τότε, ἀντὶ νὰ μεμφθῶσιν ἡμῶν, θέλουσι μᾶς ἐνθαρρύνει καὶ ἐνισχύσει.

Καὶ δεύτερον ὑπὸ καθαρῶς ἱστορικὴν ἔποψιν ἡ ἀφήγησις τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γεγονότων, ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν

τὰ μὲν πρόσωπα εἶναι παρόντα, ζωηρὰ δὲ τῶν πραγμάτων ἡ μνήμη διατελεῖ, παρέχει ἐχέγγυα ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρας ἀκριβείας, ἢ μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ὅτε ἡ διόρθωσις τῶν ἐσφαλμένων δύσκολος, ἂν οὐχὶ ἀδύνατος, ἔσεται.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι αἱ τοιαῦται τῶν συγχρόνων γεγονότων ἀφηγήσεις πολὺ τὸ ἀκανθῶδες καὶ δυσχερὲς ἔχουσιν, ὁπόταν μάλιστα περὶ πολυπλόκων καὶ διαμφισβητουμένων πρόκειται· διὰ τοιαύτης ὅμως ὁδοῦ ὀφείλει νὰ βαδίσῃ ὁ προτιθέμενος νὰ καταλίπῃ τῷ μέλλοντι ἱστοριογράφῳ πηγὴν καθαρὰν καὶ διαυγῆ, ἐξ ἧς ἀφόβως ν' ἀντλήσῃ.

Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τοῦτο καὶ μόνον ἀπεβλέψαμεν, ἐπὶ ἑπτάμηνον οὐ μόνον ἀκροώμενοι μεθ' ὑπομονῆς καὶ ἀρχηγῶν καὶ σωματαρχῶν καὶ ἐθελοντῶν μέχρι τοῦ τελευταίου ὁπλίτου, μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ὁποίων ἐπὶ δίμηνον συνανεστράφημεν καὶ συνεζήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐπισταμένως διεξερχόμενοι ἐκθέσεις διεξοδικὰς καὶ ἀλλήλαις ἀντιφωνούσας, τούς τε λόγους καὶ τὰ γραφόμενα συγκρίνοντες καὶ ἀντιπαραβάλλοντες, ἵνα περὶ τῆς ἀληθείας πεισθῶμεν· κατὰ πόσον δὲ τοῦ σκοποῦ ἐτύχομεν, βραδύτερον δῆλον γενήσεται.

Ὁπωσδήποτε μὴ λησμονοῦντες, ὅτι κρίνοντας κρινοῦσιν ἡμᾶς, προσεπαθήσαμεν πάντα μὲν νὰ ἐξελέγξωμεν, οὐδένα δὲ ν' ἀδικήσωμεν, ἀναιροῦντες τὰς μοχθηρὰς συκοφαντίας καὶ μετριάζοντες τοὺς ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους, ἅτινα, σὺν τῇ ἀνακριβείᾳ τῶν γεγονότων, χαρακτηρίζουσι δυστυχῶς τὰς πλείστας τῶν ἀπὸ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἐκθέσεις· καθόσον οἱ ἐπιστέλλοντες, οὐ μόνον ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν διαφόρων σωματαρχῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔγραφον, ἀλλὰ καὶ ἔσπευδον ἀγγέλλοντες τὰ νέα τῶν μαχῶν πρὶν ἢ ἐξετάσωσιν ἀκριβῶς καὶ πληροφορηθῶσιν ἀμεροληπτως, ἀποτροπιαζόμενοι μὲν τὴν συκοφαντίαν, ἀποφεύγοντες δὲ τὴν κολακείαν, ἣν κατὰ Δίωνα, πασῶν τῶν κακιῶν αἰσχίστην ἄν τις εὕροι· πρῶτον γὰρ τὸ

κάλλιστον καὶ δικαιότατον, τὸν ἔπαινον, διαφθείρει, ὥστε μηκέτι δοκεῖν πιστὸν, μὴ δ' ἀληθῶς γενόμενον· καὶ τό γε πάντων δεινότατον τὰ τῆς ἀρετῆς ἔπαθλα τῇ κακίᾳ δίδωσι.

Λυπούμεθα ἀληθῶς, διότι κατὰ τὴν ἐπίπονον ταύτην ἔρευναν, οὔτε ἀξίαν μεγάλην οὔτε ἀρκοῦσαν αὐταπάρνησιν καὶ μετριοφροσύνην εὕρομεν παρὰ τοῖς πλείστοις ἀρχηγοῖς, ἐνῷ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐπεθυμοῦμεν νὰ συνηντῶμεν καθ' ἕκαστον ἀπὸ Σούρπης μέχρι Πηλίου βῆμα τροπαιοφόρους ἥρωας, καὶ νέους δαφνοστεφεῖς στρατηλάτας· δυστυχῶς ὅμως ἀντὶ τούτου ἠναγκάσθημεν νὰ καταβιβάσωμεν ἀπὸ τῶν κορυφῶν δένδρων παραδόξους ἀρχηγοὺς, ἵνα τοποθετήσωμεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκείᾳ ἀσφαλεῖ θέσει καὶ πολλῶν ἀρειμανίων τὴν γυμνὴν σπάθην νὰ θέσωμεν εἰς τὴν θήκην, ἵνα ὦμεν δίκαιοι καὶ εὐσυνείδητοι.

Οὐχ' ἧττον ὅμως καὶ χαρὰν ᾐσθάνθημεν μεγάλην, πεισθέντες οὐ μόνον ὅτι Ἐφιάλται φιλάργυροι τὴν ἐπανάστασιν δὲν ἐδολιεύθησαν—ὅπερ ἐξ ὑπαρχῆς συκοφαντίαν ἐθεωρήσαμεν— ἀλλὰ καὶ οὔτε δίκην λαγωῶν, πρὸ τοῦ ἐχθροῦ ἔφευγον ἄνδρες ὁπωςδήποτε εἰς προηγουμένους ἀγῶνας ἐπὶ μακρὸν ἀγωνισάμενοι καὶ διακινδυνεύσαντες.

Πανταχοῦ τῆς παρούσης ἀφηγήσεως ἓν καὶ μόνον καταφαίνεται, ὡς κυρία τῆς ἀποτυχίας ἀφορμὴ, ἡ ἔλλειψις Γ. Ἀρχηγοῦ, σχεδίου πολεμικοῦ καὶ συμφωνίας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, πάντων δὲ τούτων τὴν σοβαρὰν εὐθύνην ἀνενδοιάστως ἐπιρρίπτομεν τῇ Κ. Ἐπιτροπῇ.

Ἀλλ' ἐὰν τὴν εὐθύνην τῆς ἐπαναστατικῆς ἀποτυχίας ἡ Κ. Ἐπιτροπὴ τῆς Ε. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος φέρῃ, τὴν εὐθύνην τῆς τοιαύτης κατ' ἀνάγκην ἐπαναστάσεως φέρουσιν ἐπισημότεραι καὶ ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρας σημασίας ἀρχαὶ, τουτέστιν αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις, δι' ὅπερ καὶ προὐτάξαμεν τῆς παρούσης ἱστορικῆς ἀφηγήσεως ὀλίγας σελίδας περὶ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὅταν φυλή τις, ἐκ τῶν ἀναφαινομένων ὑπὸ προνομιοῦχον οὐρανὸν, εἰς τῆς ἰδιοσυγκρασίας αὐτῆς τὴν ἔξοχον διάπλασιν μυστηριωδῶς ἐπιδρῶντα, ἔχῃ ὄντως νὰ ἐκπληρώσῃ ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολὴν καὶ δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἀκμῆς πρὸς κορεσμὸν ὑλικῶν καὶ ἐγωϊστικῶν πόθων, ἡ φυλὴ αὕτη, κατ' ἴδιόν τινα νόμον ἐθνικῆς διαλογῆς, ὑπερισχύουσα ἠθικῶς τῶν συγχρόνων, διατηρεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως ὑπὸ τὸ ἐφήμερον τῆς βίας κράτος, ἀλλοιουμένη μὲν καὶ παθαίνουσα ὑπὸ τὴν ἐθνολέτειραν τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ ἐπιρροὴν, μὴ ἐξαφανιζομένη δὲ, ἀλλ' ἀνηβῶσα ἵνα τὴν ἀποστολήν της συνεχίσῃ.

Τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἡ περιφανὴς ἀντιπρόσωπος μετὰ τὴν εὐεργέτιδα λαμπηδόνα τῆς ἐκπολιτιστικῆς αὐτῆς ἀκμῆς, ἐξασθενήσασα ἐν ἀλληλοσφαγῇ ἀπὸ τοῦ **431—404**, ἀπωλέσασα τὸ γόητρον τῆς αὐτοβουλίας αὐτῆς ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν σπάθην καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τὸ σύνολον ὑπὸ τὸν κονιορτὸν τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεώνων, λειποψυχήσασα ἐν ταῖς καταστρεπτικαῖς χερσὶ τοῦ Μεσαιωνικοῦ πανδαιμονίου, ἤχθη τέλος δούλη τυράννου αἱμοδιψοῦς, ὅστις τὴν γῆν αὐτῆς εἰς κοιμητήριον μετέβαλε, πρόγραμμα ἔχων τὸν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ὄλεθρον παντὸς μὴ Μουσουλμανικοῦ.

Ἀλλ' ἐνῷ οἱ σοφοὶ τῶν ἐθνῶν ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων εἶχον διαγράψει, εὐαίσθητοι δὲ μόνον ποιηταὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων

αὐτῆς καθεζόμενοι τὴν παρελθοῦσαν ἀνεπόλουν δόξαν, τεθλιμμένοι διὰ τὸ παρὸν καὶ ἀπηλπισμένοι διὰ τὸ μέλλον, ἡ Ἑλλὰς ἀνεπήδησε φοβερὰ ἐκ τοῦ τάφου 4 αἰώνων, ὁ δ' ἐκ τῆς στάκτης αὐτῆς ἀναθρώσας σπινθὴρ, τὴν πρωτοφανῆ νεκρανάστασιν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἐθνῶν ἀγγέλλων, μετέδωκεν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς δούλης χώρας τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα, ἥτις ἐπὶ ἑπταετίαν, διὰ παντοδαπῶν ὁλοκαυτωμάτων ἀναρριπιζομένη, καὶ τὴν τελευταίαν αὐτῆς ἰκμάδα ἐξήντλησεν.

Ὁ πανελλήνιος ἐκεῖνος ἀγὼν, ἡρωϊκὸς, ἀλλὰ καταστρεπτικὸς καὶ ἄνισος, ἐξεβίασεν ἐπὶ τέλους τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων τὴν κρατερὰν μεσολάβησιν, ὥστε ἀπεφασίσθη ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἐπραγματοποιήθη ἡ σύστασις Ἑλληνικοῦ βασιλείου κατὰ τὸ 1829.

Ἡ ἀναβλάστησις ὅμως αὕτη αὐτοθαλοῦς κλώνου τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Δρυὸς, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἐκ Βοῤῥᾶ χειμάρρους ἤρξατο κυλίων τὰ ὑποσκάπτοντα αὐτοῦ ὕδατα μέχρι τῶν μεσημβρινῶν προπόδων τοῦ Αἵμου, δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνάγκη ἐξοικονομήσεως, ἀλλ' ὡς εὐκαιρία πολύτιμος, ἧς, ἐπωφελουμένη ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία, νὰ προπαρασκευάσῃ ἔκτοτε τὸ μόνον φυσικὸν ἀντίῤῥοπον τῇ Σλαβικῇ ἐπιῤῥοῇ.

Ἐγκαίρως ἡ αἱμοσταγὴς Ἑλλὰς ἐκ τοῦ τάφου αὐτῆς ἀνεπήδησεν, εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀγκάλας ῥιπτομένη καὶ λέγουσα :

Ἴδετέ με καὶ πάλιν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ νεαρὰν ἐντολοδόχον· ἐνισχύσατέ με εἰς τὴν νέαν μου ἀποστολὴν, προετοιμάσατέ με εἰς τὸ ἔργον μου.

Ἰδικόν σας συμφέρον εἶναι ἰσχυρὰ νὰ εὑρεθῇ ἡ πανελλήνιος Δρῦς πρὸ τοῦ κατερχομένου χειμάῤῥου, ὅστις θέλει παρασύρει τὰ ξηρὰ αὐτὰ καὶ ἄκαρπα 400 ἐτῶν φρύγανα, πλημμυρῶν τὴν Εὐρώπην καὶ καταπνίγων τὴν Ἀσίαν.

Ὑπῆρχε τότε ἐν Εὐρώπῃ διπλωματικὴ ἐξοχότης, παραδίδουσα μαθήματα Σχολῆς, μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμαζούσης, ἡ θεωρία τῆς ὁποίας συνίστατο εἰς τὸ πολυθρύλητον δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, θεωρουμένου ὡς μόνου καὶ ἱκανοῦ προπυργίου τῆς λοιπῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας κατὰ τῆς Σλαβικῆς ἐπιδρομῆς

Ἤκουσαν ὅθεν αὐτῆς μετ' αἰσθημάτων δυσπιστίας καὶ ἀντὶ παντὸς ἄλλου τῇ ἀπήντησαν, μειδιῶντες, οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς:

Ἔχεις παρελθόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μέλλον.

Δὲν δύνασαι νὰ ὑπάρξῃς ὡς Ἔθνος, μεταβλήθητι εἰς Μουσεῖον Ἀρχαιολογικόν.

Ἀφοῦ τόσῳ ἠγάπησας τῶν *κλεπτῶν σου* τὰ ἀνδραγαθήματα, δωρηθήτωσάν σοι αἱ φωλεαί των.

Σοὶ ἀρκοῦσιν οἱ βράχοι αὐτοὶ καὶ ἡ ἄπειρος θάλασσα, ἐφ' ἧς ἐξετέλεσας τὰ πολεμικὰ θαύματά σου.

Μεταξὺ θαλάσσης καὶ βράχων θέλεις ζήσει, ἄνευ φιλοδοξίας καὶ πειρασμῶν, δυναμένων νὰ διαταράξωσιν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἡσυχίαν τοῦ Κόσμου.

Αὐτὰ εἶπον καὶ ἐκοιμήθησαν, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἀπεσύρθη μεταξὺ θαλάσσης καὶ βράχων, ἵνα ἀναζητήσῃ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς εἰς τὸ παγερὸν βάθος τῆς προπατορικῆς τέφρας, ἐνῷ ὁ χωλὸς Ἥφαιστος τοῦ Σλαβικοῦ Ὀλύμπου, ἐπὶ τὰς φύσας αὐτοῦ βὰς εἰς πῦρ ἔτρεψε κέλευσέ τε *ἐργάζεσθαι*.

Τοιουτοτρόπως τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ἐτέθη ἐν τῇ χοάνῃ τοῦ Πανσλαβισμοῦ,

Φῦσαι δ' ἐν χοάνοισιν ἐείκοσι πᾶσαι ἐφύσων,
παντοίην εὔπρηστον ἀϋτμὴν ἐξανιεῖσαι.

Εἶναι, τῇ ἀληθείᾳ, φοβερὸν τὸ πολιτικὸν αὐτὸ σφάλμα τῆς Εὐρώπης, παραγνωρισάσης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀποστολὴν καὶ μὴ προϊδούσης τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας τὴν ἀναπόφευκτον πτῶσιν.

Εἶναι ἀξιοθρήνητος τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας ἡ ἀμβλύνοια, μὴ κατανοησάσης τῆς Σλαβικῆς φυλῆς τὴν ἐπικίνδυνον προδιάθεσιν, καθ' ἧς, ἀντὶ νὰ ἀντιτάξῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κυρίως τὸ συμφέρον καὶ τὴν ζωτικότητα, παρεσκεύαζεν αὐτῇ ἰδίαις χερσὶν εὐρὺ στάδιον προόδου, ὑποστηρίζουσα τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν μετὰ πασῶν τῶν συμπαρομαρτουσῶν αὐτῇ κακιῶν, ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀσθενῶν, ἀλλ' ὁσημέραι ἀναζωογουμένων τῆς Ἀνατολῆς ἐθνικοτήτων, αἵτινες, ἑπόμενον ἦτο, μετ' εὐπιστίας νὰ ἀφοσιωθῶσι τῷ ἀναφαινομένῳ αὐτῶν

προμάχῳ, καθ' οὗ ἐν συνασπισμῷ βραδύτερον ἡ Εὐρώπη ἐκηρύχθη.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐμβατεύσῃ ἀρκούντως εἰς τοὺς μοιραίους τοῦ μέλλοντος διαλογισμοὺς, δὲν ἔλαβε περὶ αὐτοῦ σοβαρὰν πρόνοιαν, περιορισθεῖσα εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν τοῦ παρόντος· ὅθεν ἀντὶ Ἑλλάδος μεγάλης ὁπωσοῦν καὶ ἐμπεριεχούσης τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, ἀντὶ Κράτους ἔχοντος τὰ ἀπαιτούμενα μέσα τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἐκήρυξεν ἐλευθέρους 700,000 Ἑλλήνων,* ἐπὶ 45,000,000 στρεμμάτων, ὀλίγον εὐφόρου καὶ κατηρημωμένης γῆς, εἰς οὓς κατὰ τὸ 1863 προσετέθησαν 245,000 Ἰόνιοι, ἀνελθόντος οὕτω τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν γράφομεν, εἰς 1,500,000 κατοίκων, ἐπὶ 950 τετραγωνικῶν μιλλίων.

Τοσοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πληθυσμὸς, τοσαύτη δὲ καὶ τοιαύτη ἡ ἔκτασις τοῦ νεοσυστάντος Ἑλληνικοῦ βασιλείου ὑπὸ τῶν Μ. Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, μὴ ἀναγνωρισασῶν τὴν Ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν, οὔτε λαβουσῶν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ μερὶς ἐκείνη τῶν ἐλευθερουμένων μεγάλας καὶ σοβαρὰς ὑποχρεώσεις, ἀπέναντι τῶν ἐν δουλείᾳ ἀνελάμβανεν, οὐ μόνον, διότι πολλοὶ τῶν τελευταίων ἴσα, ἂν οὐχὶ ἀνώτερα, πρὸς ἐλευθερίαν εἶχον δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀπάρνησις καὶ λήθη τῶν ὑποχρεώσεων ἐκείνων θὰ ἐπέφερε τὸ μεταξὺ τῆς ἐλευθερωθείσης μειονότητος καὶ δούλης πλειονότητος διαζύγιον, ἐνῷ ἐν τῷ συνδέσμῳ αὐτῶν καὶ μόνῳ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἀνεύρισκε τὴν πραγματικὴν αὐτῆς δύναμιν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὔτε εἶχεν, οὔτε νὰ ἐπιτελέσῃ ἠδύνατο πολιτικόν τινα προορισμὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Καὶ ἐπὶ τῇ βεβαιότητι ὅθεν, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας θὰ ἀπηρνοῦντο τὰς πρὸς τοὺς δούλους ὁμοφύλους ἱερὰς αὐτῶν ὑποχρεώσεις, ἀπέχουσαι πάσης ὑποστηρίξεως πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ δεσποτικοῦ ζυγοῦ, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις οὔτε νὰ συμμερισθῇ ἠδύνατο τοιαύτην ἀντεθνικὴν πολι-

* Οἵτινες ἐδιπλασιάσθησαν σχεδὸν μετὰ 40 ἐτῶν ἐλεύθερον βίον, ἀνελθόντες εἰς 1,480,000.

τικὴν, οὔτε νὰ συμμορφωθῇ αὐτῇ, εἰς νάρκην παραδιδομένη καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος αὐτῆς ἀφροντιστοῦσα.

Θὰ ἠγείρετο λοιπὸν μεταξὺ ἔθνους καὶ κυβερνήσεως διαφωνία καὶ πάλη διαρκὴς, καθ' ἣν ἡ τελευταία ἢ θὰ παρεσύρετο, ἢ ἀναποφεύκτως θ' ἀνετρέπετο.

Ἀνεξαρτήτως ὅθεν τοῦ προορισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τὰ μέγιστα συμφέροντος τῇ Ἑσπερίᾳ, αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις δὲν ἔπρεπε νὰ καταδικάσωσι τὸ ἑλληνικὸν κράτος διὰ παντὸς ἢ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ στενοῖς ὁρίοις, ἀλλὰ νὰ ὑποβοηθήσωσι τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν αὐτῶν λαμβάνουσαι, ἵνα παρασκευάσωσιν ἐγκαίρως ἱκανὸν καὶ ἰσχυρὸν διάδοχον τοῦ ὁσημέραι ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν κυρτουμένου καὶ πίπτοντος τουρκικοῦ κολοσσοῦ.

Ἐῶντες ὅμως πρὸς στιγμὴν τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἵνα ἐξετάσωμεν αὐτὴν λεπτομερέστερον ἐν οἰκείῳ μέρει, ἐρευνήσωμεν ὁποία ὑπῆρξεν ἡ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων πολιτικὴ πρός τε τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐσωτερικῶς καὶ πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις αὐτοῦ.

Ὀφείλομεν νὰ ἀποτείνωμεν τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἐν ὥραις κρισιμωτάταις διὰ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν πρός τε τὰς σεβασμίας σκιὰς τῶν πρώτων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος καὶ τοὺς συγχρόνους ἄνδρας, τοὺς ἀπό τινος διαδεξαμένους ἐκείνους ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, μετὰ μεγαλειτέρων ὁσημέραι ὑποχρεώσεων· διότι τὰ ἔθνη οὐδέποτε φέρουσι τὴν εὐθύνην τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας, ἐκτὸς ἐφ' ὅσον ἀποδεικνύονται ἀνίκανα νὰ πραγματοποιήσωσιν αὐτήν.

Καὶ ὠφείλομεν νὰ ὦμεν ἐπιεικέστεροι τῇ μνήμῃ τῶν πρώτων, διότι ἀναλαβόντες τὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους, θερμοῦ καὶ αἱμοσταγοῦς ἔτι ἐκ τῆς πολυχρονίου πάλης καὶ τῶν πολυειδῶν τραυμάτων, εἶχον νὰ παλαίσωσι κατὰ μεγάλων καὶ πολλῶν δυσχερειῶν.

Ἐκτὸς τῆς καθόλου ἀνεπαρκείας τῶν ἀπαιτουμένων στοιχείων πρὸς διοργάνωσιν καὶ διοίκησιν τοῦ τόπου, τὸ ἑλληνικὸν κράτος παρουσίαζε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ζοφερὰν εἰκόνα πενίας καὶ δικαιωμάτων, ἀναγκῶν καὶ ἀπαιτήσεων ἀφ' ἑνὸς, τὴν δὲ γῆν ἀφ' ἑτέρου — κατὰ τὸν γερμανὸν περιηγη-

τὴν — σκυθρωπὴν, πετρώδη, κατάξηρον, εἰς ἐπίμετρον δὲ τὸ ταμεῖον κενὸν μέχρις ὀβολοῦ.

Ὑπὸ τὰς προρρηθείσας συνθήκας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσῃ ἀρκούντως, ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐπιτελέσῃ μεγάλας προόδους καὶ οἱονδήποτε ἄλλο ἔθνος, πολλῷ μᾶλλον τὸ ὑπὸ τοσούτων καὶ τοιούτων συμφορῶν ἀποδεκατισθεν, ἀπογυμνωθὲν καὶ ἠθικῶς ἐκπέσαν ἑλληνικόν· ἠδύνατο ὅμως ἀσυγκρίτως εἰς καλλιτέραν νὰ εὑρεθῇ κατάστασιν τῆς παρούσης μετὰ 45 ἐτῶν ἐλεύθερον βίον, πρὸ πάντων δὲ ἱκανὸν νὰ συνεχίσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸ ἔργον τῆς γενεᾶς τοῦ 1821, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ ὑποτελῆ καὶ κατώτερα αὐτοῦ σλαβικὰ φῦλα ἔσπευδον νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς κατὰ τοῦ ἀνικάνου καὶ ἀφορήτου δεσπότου μοσχοβιτικῆς ἐπιθέσεως.

Ἀφοῦ ἡ Εὐρώπη δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ προσεχὲς μέλλον καὶ τὴν εὐγενῆ ἀποστολὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ, αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρήσωσι καὶ κηρύξωσι τὰς Ἀθήνας πρωτεύουσαν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἐνῷ καὶ οἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ζάπλουτοι ὁμογενεῖς, προθύμως ἀποδεξάμενοι συνέρρευσαν, ὡς ἐν ἀσύλῳ εὐζωΐας, καθωραΐζοντες μὲν αὐτὴν δι' οἰκοδομῶν πολυδαπάνων καὶ πολυτελῶν, οὐδόλως ὅμως περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐπαρχιῶν φροντίζοντες, ἄνευ σχεδὸν συγκοινωνίας καὶ γεωπονικῆς ἢ βιομηχανικῆς προόδου διατελουσῶν· συσσωρεύοντες μὲν ἐν τῇ μικρᾷ αὐτῇ πρωτευούσῃ πάντα αὐτῶν πλοῦτον, λησμονοῦντες δὲ τὴν στρατιωτικὴν τοῦ ἔθνους κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν προπαρασκευὴν, ὡσεὶ τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἦτο τετελεσμένον καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔμενεν αὐτοῖς ἢ νὰ ἐπαναπαυθῶσιν ἐπὶ τῶν πρώτων ἐκείνων δαφνῶν τῆς νεωτέρας ἡρωϊκῆς ἐποχῆς.

Ἐδίδοντο ἡμῖν σπιθαμαί τινες ὡς Κράτος καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀκροπόλεως ὡς πρωτεύουσα· ἡ πρωτεύουσα ὅμως αὕτη δὲν ἦτο ἢ προσωρινὸν κέντρον ἐθνικῆς ἐνεργείας, ἥτις διὰ τριῶν ὁδῶν ἔπρεπε νὰ ἐπιδιωχθῇ, ἐκ τῶν ἐνόντων μὲν καὶ περιεσκεμμένως, δραστηρίως δὲ καὶ ἀμετατρέπτως μέχρις ἐπιτεύξεως.

I. Διὰ τῆς γεωργικῆς προόδου τῆς χώρας, ἐξ ἧς ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ τῆς χώρας βελτίωσις.

II. Διὰ καταλλήλου στρατιωτικῆς διοργανώσεως, μετ' ανα-

λόγου προπαρασκευῆς, ἐξ ἧς καὶ μόνον *ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς* οἱουδήποτε ἔθνους.

III. Διὰ πολιτικῆς ἐνεργοῦ καὶ ἐπὶ τῶν *ἐθνικῶν δυνάμεων* βασιζομένης, ὅπερ κατορθοῦται μὲν διὰ τῶν δύο πρώτων, ἐνισχύεται δὲ ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ τόπου ἡσυχίας.

Καὶ περὶ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐξετάσωμεν ἐν συντόμῳ.

I

Η ΓΕΩΡΓΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

> «Ἀναλόγως τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως, ἐκ τῶν γεωργικῶν τάξεων συμπεραίνεται ὁ χαρακτὴρ ἑνὸς λαοῦ». ΕΒΕΡΕΤ

Αἱ παρατηρούμεναι ἀνωμαλίαι κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἐθνῶν διοργάνωσιν καὶ αἱ κατὰ τὴν διοικητικὴν πορείαν αὐτῶν διαταράξεις, ἐκτὸς τοῦ λόγου τῆς κακῆς διαπαιδαγωγήσεως, τοῦ φατριασμοῦ καὶ τῆς τῶν ἐν τέλει ἀβελτηρίας, ἔχουσιν ἀφορμὴν γενικωτέραν, τὴν ἔλλειψιν ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν στοιχείων τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν μέσων ἢ τοῦ χώρου τῆς ἐνεργείας καὶ χρησιμοποιήσεως αὐτῶν.

Ὅταν ἅπαξ, ἐν σμικρῷ ἀναλόγως χώρῳ, συμπυκνωθῶσι στοιχεῖα ἐντάσεώς τινος διανοητικῆς, κατ᾽ ἀνάγκην τείνοντα εἰς κατάληψιν θέσεως, *ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας*, ἐνῷ ἡ ἐργατικὴ ἀνικανότης ἀποκλείει αὐτοῖς πᾶσαν ἄλλην ἔξοδον, οἱ ἐκ τῆς διαπάλης καὶ ἀναποφεύκτου συγκρούσεως αὐτῶν τιναγμοὶ ἐπιφέρουσιν ἀνωμαλίαν ἐν τῇ καθόλου τάξει τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων καὶ διατάραξιν τοῦ συστήματος τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, εἰς ἀνατροπὴν τῶν ὁποίων ἀδιακόπως τείνουσι.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὀλεθρίας αὐτῆς μοίρας, ἡ *ἀνωτέρα* ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ εὑρίσκηται, ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν καθόλου κατάστασιν τοῦ Κράτους, ἐν τοιαύτῃ μετὰ τῆς *δημοτικῆς* ἐκπαιδεύσεως ἀναλογίᾳ, ὥστε ἡ διανοητικὴ τῶν ἀτόμων ἀνάπτυξις, συμβαδίζουσα μετὰ τῆς λοιπῆς τοῦ ἔθνους προόδου, νὰ ὠθῇ, ὥσπερ οὔριος καὶ ἐπαρκὴς ἄνεμος, τὸ σκάφος τῆς πολιτείας, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀνατρέπῃ αὐτό, βίαιος πνέων καὶ σφοδρῶς.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δέον νὰ σχηματίζωνται τὰ κοινωνικὰ στρώματα πρὸς ἀποτέλεσιν ἑδραίου καὶ εὖ ἔχοντος Κράτους, ἐν τοιαύτῃ δὲ ἰσορροπίᾳ πρέπει νὰ προάγωνται καὶ καταλαμβάνωσι τὰς οἰκείας θέσεις τὰ διάφορα στοιχεῖα αὐτῶν, ὥστε οὐδεμία μὲν στενοχωρία ἐν αὐτοῖς νὰ ὑπάρχῃ, πᾶσα δὲ πρὸς ἀντικατάστασιν ὀλεθρία πάλη νὰ ἐκλίπῃ.

Καὶ εἶναι μὲν λυπηρὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ κρατῇ τὴν σφύραν τοῦ σιδηρουργοῦ ἠδικημένος τις Ἔρσχελλος, ἢ τὸν πρίονα τοῦ ξυλουργοῦ ἄγνωστός τις Καρτέσιος, εἶναι ὅμως ὀλεθριώτατον καὶ καταστρεπτικὸν δι' ἕνα λαόν, νὰ ἀφεθῇ ὁλόκληρος ἀθλητικὴ καὶ εὔρωστος γενεὰ ἄτεχνος, ἀβιομήχανος καὶ ὅλως ἀνίκανος εἰς τὰ πρακτικώτερα τοῦ βίου, ἅτινα παρ' οἱῳδήποτε λαῷ τῆς Δύσεως ἀποτελοῦσι τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἀνωτέρων ἡγετῶν αὐτοῦ.

Ἄλλως τε ἐκ τοῦ κύκλου τῶν πρακτικῶν καὶ βιοποριστικῶν σταδίων, δι' ἅτινα παρασκευάζει τὰς πολυπληθεστέρας τάξεις τῶν κοινωνιῶν ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἐν οἵᾳ βαθμῖδι ἀναπτύξεως παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς εὑρίσκεται, εἶναι καὶ φυσικὸν καὶ εὔκολον νὰ ἀνέρχωνται πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας σφαίρας τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν οἱ πρὸς τοῦτο πεπλασμένοι ὑπὸ τῆς μυστηριώδους φύσεως νόες, δὲν εἶναι ὅμως ἐπίσης δυνατὸν οἱ ἅπαξ λαβόντες εἰσιτήριον δι' αὐτὰς νὰ κατέρχωνται εἰς τὸν κύκλον, ὅστις οὐ μόνον ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινῆς γνώμης ἐν κατωτέρᾳ μοίρᾳ τίθεται, ἀλλὰ καὶ ἡμερήσιον ἱδρῶτα ἀπαιτεῖ, δι' ὃν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ τὸ ἀπόμακτρον τόσῳ λεπτοφυὲς κατέστη.

Ἐν Ἑλλάδι τοῦ λαοῦ ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἐκπαίδευσις ἀντὶ νὰ τείνωσι, κατ' ἀρχὰς μάλιστα, εἰς τὴν μόρφωσιν κυρίως τῶν μέσων τοῦ λαοῦ τάξεων, ἵνα δι' αὐτῶν ἐπιτευχθῇ ἡ γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ τῆς χώρας βελτίωσις, τοὐναντίον ἐξώθησαν διὰ τοῦ ὑπερμέτρου τῶν θεωρητικῶν σπουδῶν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, τοῦ μόνου σχεδὸν σταδίου τῆς κοινωνικῆς ὑπεροχῆς, μετρίως πεπαιδευμένην, ἐνίοτε ὑπὸ κενῆς ἰδεολογίας πεφυσιωμένην, πλὴν νοήμονα, εὐγενῆ, ὑπερήφανον καὶ φιλόδοξον νεολαίαν, ἐγκαυχωμένην ἐπὶ πατραγαθίαις καὶ κομπάζουσαν ἐπὶ τῇ ἱστορικῇ δόξῃ τῶν πατρικῶν ἑστιῶν.

Ἐνῷ λοιπὸν ἡ μεγαλειτέρα φροντὶς κατεβλήθη εἰς τὴν σύστασιν ἱδρυμάτων τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, δι' ἅτινα ἀνέλαβεν ἡ κυβέρνησις νὰ φροντίζῃ καὶ δαπανᾷ, ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἀφεθεῖσα εἰς τὴν φροντίδα καὶ τὸ βάρος τοῦ δημοσίου, παρημελήθη εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἔν τισι τῶν συνοικιῶν αὐτῆς τῆς πρωτευούσης, κατακηλοῦσι τὸ οὖς τοῦ διαβάτου τὰ εὔηχα *Τσὶ-μπιν*, *Σί-σκορ*, *Πάντα-μίρ* τῶν ἀπογόνων τοῦ Περικλέους, 25 δὲ στάδια μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος κινδυνεύει ν' ἀποθάνῃ ἐξ ἀσιτίας καὶ δίψης ὁ ἀγνοῶν ὅτι *μπούκ* καὶ *ρύγιε* ὁ ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ καλοῦνται!

Ἀλλ' ἐὰν ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν κατωτέρᾳ μοίρᾳ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων ἐτέθη, μήπως ἆρά γε ἐλήφθη φροντὶς περὶ προετοιμασίας διὰ τὰ πρακτικὰ στάδια τῶν ἐπιθυμούντων ὁπωςδήποτε καὶ ἄνευ τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς βελτίωσιν γνώσεων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς αὐτὰ, μάλιστα δὲ εἰς τὴν πλουταγωγὸν καὶ ζωογόνον γεωργίαν;

Ἐὰν τοιοῦτό τι ἐγένετο, δὲν θὰ ἐτρέπετο ἴσως σωρηδὸν πρὸς τὴν πνιγηρὰν στενωπὸν τῆς *δημοσίου ὑπαλληλίας* τοσαύτη νεότης, ἧς ἡ ἀκμὴ μαραίνεται ἐν ἀγωνίᾳ καὶ ταπεινότητι, ἐνῷ ἄφθονον ἀμιτὸν ἠδύνατο προσπορίσαι ἑαυτῇ τε καὶ τῇ πατρίδι ἀπὸ ἄλλων πρακτικωτέρων καὶ εὐρυτέρων σταδίων.

Ἀναμφιβόλως τοιαύτη τις τάξις εἶναι καὶ ἔσεται ἀναγκαία διὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους, ἀλλ' ὡς *τάξις* δέον νὰ μὴ διατελῇ ἕρμαιον τῆς ἀνατρεπτικῆς πνοῆς ἑκάστης μεταβολῆς τῆς Κ. Ἐξουσίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου μέχρι τοῦ κατωτέρου αὐτῆς ἄκρου νὰ συμβαδίζῃ ταῖς ἀνάγκαις τῆς ὑπηρεσίας καὶ κατ' ἀξίαν προάγηται.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ *προσόντα τῶν ὑπαλλήλων* θὰ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, ἡ *ἀρχαιότης* αὐτῶν θὰ παρεῖχε δικαιώματα, ἡ *ἀξία* θὰ ἀνεγνωρίζετο καὶ δὲν θὰ μετεφέροντο Πρόξενοι, Νομάρχαι καὶ ὑπουργικοὶ Γραμματεῖς, μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου ταχυδρομικοῦ ἐπιστάτου ἀπὸ τῶν σάκων τῆς ἀντιπολιτεύσεως εἰς τοὺς τῆς συμπολιτεύσεως, παρέχοντες τὴν δολοφόνον ἐλπίδα τῆς ἀντικαταστάσεως εἰς πλῆθος βραχιόνων ἀργῶν, ἀλλὰ στιβαρῶν καὶ δεξιῶν εἰς τόσα ἄλλα ὠφελιμώτερα.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐπεδίωκε στάδιον μονιμότερον καὶ ἔργον ἀσφαλέστερον ἡ περὶ τὰς πολιτικὰς παλαίστρας πυρέσσουσα καὶ ὁσημέραι πολυειδῶς ἐκνευριζομένη νεότης, ἡ ὑπὸ τὰς διαφόρους κομματικὰς σημαίας κατατασσομένη καὶ ἀποτελοῦσα τὸ φιλοτάραχον ἐκεῖνο στοιχεῖον, τὸ στερούμενον θέσεως ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας, τὴν ἀνωμαλίαν δ' ὡς ἐκ τούτου καὶ διατάραξιν τοῦ συστήματος τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως ἐπιφέρον.

Ἐκ τῶν τοιούτων στοιχείων, τὸ πρῶτον ἀναφαινομένων ὑπὸ τὸ σχῆμα εὐερεθίστων ταραξιῶν, ἐσχηματίσθησαν ἀλλαχοῦ, ἕνεκα λόγων ἰσχυροτέρων καὶ ποικιλωτέρων, αἱ ἐπίφοβοι ἐκεῖναι διεθνεῖς ῥιζοσπαστικαὶ συνωμοσίαι, καθ' ὧν τὸ κράτος τῶν νόμων καὶ ἡ αὐστηρότης αὐτῶν οὐδὲν μέχρι τοῦδε κατώρθωσαν.

Ἡ Ἑλλὰς πόρρω βεβαίως ἀπέχει τῆς τοιαύτης καταστάσεως καὶ οὐδέποτε ἴσως θέλει ὑποστῇ τὴν σκληρὰν αὐτὴν δοκιμασίαν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ὀφείλομεν ὅμως νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν διόρθωσιν τῶν ἐλλείψεων, ὧν ἕνεκα δὲν ἀκμάζει σήμερον ἐν Ἑλλάδι, ὡς ὤφειλε, τὸ ἤρεμον καὶ εὔθυμον γεωργικὸν πνεῦμα, ὅπερ τὴν Γαλλίαν ἐμεγάλυνε καὶ τὴν Ἀμερικὴν ἀνέδειξε Κράτος εὔδαιμον καὶ ἰσχυρόν.

Καὶ ἡ Ἑλλὰς τί ἄλλο ἢ γεωργικὸς τόπος ὤφειλε νὰ ἦναι, διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ βελτιώσεως τῆς καταστάσεως αὐτῶν τὴν οἰκονομικὴν τοῦ ὅλου Κράτους εὐπραγίαν ἐπιδιώκουσα;

Καὶ ὅμως ἐκ τῶν **1,480,000** κατοίκων αὐτῆς, μόνον **220,000** εἰς τὴν γεωργίαν καταγίνονται, ἐκ τούτων δὲ **55,000** εἶναι οἱ πράγματι γαιοκτήμονες, τὸ δὲ λοιπὸν ἐνοικιασταί.*

Συνεπῶς ἐκ τῶν **45,360,000** στρεμμάτων αὐτῆς, ἀφαιρουμένων **1,360,000** στρεμμάτων δενδροφυτειῶν, μένουσιν ἀκαλλιέργητα **38,000,000**, μόλις καλλιεργουμένων **6,000,000**.

Ἐκ τῶν καλλιεργουμένων δὲ πάλιν αὐτῶν στρεμμάτων, **944,000** μόνον διὰ *σίτου* σπείρονται, **362,000** διὰ *κριθῆς* καὶ **21,000** διὰ *βάμβακος*.

* Ἐπὶ τῇ βάσει στατιστικῶν προηγουμένων τινων ἐτῶν.

Ἐκ τῶν φυτειῶν, εἰς 153,000 ὑπολογίζονται οἱ *σταφιδῶνες*, 493,000 οἱ *ἀμπελῶνες*, 370,000 *ἐλαιῶνες*, 13,000 οἱ *βαλανεῶνες*.*

Ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἠλείας, τῷ μᾶλλον εὐφόρῳ, ἐσχάτως μόλις ἐλθόντες ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι ἑλληνοαλβανικῆς καταγωγῆς, ἤρξαντο καλλιεργοῦντες τὸν τόπον ἐπιτυχῶς καὶ εὐδοκίμως, ἀλλὰ τί δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ, ἂν κυβέρνησις καὶ ἰδιῶται ἐφρόντιζον, ὅσον ἔδει, περὶ τῶν ἀγροτικῶν τῆς Ἑλλάδος πληθυσμῶν, τῆς βελτιώσεως τῆς γεωργίας ἐν γένει;

Δυστυχῶς ἡ κατάστασις αὐτῆς δὲν εἶναι καλλιτέρα, ἵνα μὴ εἴπωμεν χειροτέρα, τῆς ἐν Τουρκίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ.

Πολλαχοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος συνέρχονται 2—3 γεωργοί, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀποκτήσωσι ζεῦγος ἀροτήρων καὶ καλλιεργήσωσιν ἕκαστος ἔκτασιν 25—30 στρεμμάτων κατὰ μέσον ὅρον, διὰ τοῦ παναρχαίου ἐκείνου ἀρότρου τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων· ὅταν δὲ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἕκαστος καλλιεργεῖ διὰ τῆς ἀξίνης τὸν ἀγρὸν τῆς δημητριακῆς συγκομιδῆς αὐτοῦ.

Καὶ ὅμως ὁ καρπὸς τοσούτων καὶ τοιούτων πόνων πολυειδῶς καὶ σκληρῶς ἐξαρπάζεται ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ γεωργοῦ, ὅστις καὶ διὰ τὸν σπόρον τῆς ἐπιούσης σπορᾶς παρὰ τοῖς ἰδιώταις κεφαλαιούχοις ἀναγκάζεται νὰ προστρέξῃ.

Διὰ τὴν ὀλεθρίαν ἔλλειψιν Γεωργικῶν Τραπεζῶν, οἱ τοκογλύφοι δανεισταί, χείρονες καὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ, ἀπομυζῶσι, δίκην βδελλῶν, καὶ τὴν τελευταίαν γεωργικὴν ἰκμάδα· διότι, δανείζοντες 100 δραχμ. λαμβάνουσι χρεωστικὸν δι' 124—136 ἀτόκως μὲν μέχρι τοῦ ἔτους, μετὰ τόκου δὲ 2—3 $^0/_0$ κατὰ μῆνα ἀπὸ τῆς παρελεύσεως.

Ὅσῳ ἀφορᾷ τὸ φορολογικὸν σύστημα κρίνομεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὅσα περὶ αὐτοῦ ἐγράφησαν, ἄλλως τε εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ εἰσπράκτωρ τῶν Δ. φόρων οὐδέποτε παύεται περιφερόμενος μετὰ συνοδίας στρατιωτικῆς τὰς πενιχρὰς καλύβας τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν τοῦ Κράτους· κατὰ τὴν

* Εἰς ταῦτα προσθετέον 45,000 ἀρχαϊκοὺς ἐν ὑπαίθρῳ κτηνοτρόφους καὶ ἡμιαγρίους ποιμένας, ὧν ἡ περιουσία συνίσταται εἰς 5,200,500 αἰγοπρόβατα, 260,000 βόας καὶ 230,000 ἵππους, ἡμιόνους κτλ.

περίστασιν δὲ ταύτην οἱ εἰς τὴν ἀντιπολιτευομένην πολιτικὴν μερίδα ἀνήκοντες ὑφίστανται παντοίας ὑπὸ τοῦ Δημάρχου πιέσεις, ἐκτὸς τῶν συνήθων καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ δημαρχικοῦ Κλητῆρος.

Ὡς πρὸς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης καὶ τῶν διαφόρων λιμένων τοῦ Κράτους μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν, εἴτε ὑπὸ ἐμπορικὴν εἴτε ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν, ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκην σοβαρᾶς καὶ ἐσπευσμένης προνοίας.

Ἡ ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Ὠρωπὸν ἁμαξιτὸς εἰς οὐδὲν δύναται νὰ συντελέσῃ, ἐκτὸς τῆς διευκολύνσεως τῶν βασιλικῶν περιπάτων, καὶ εἶναι πολλῷ τούτου προτιμοτέρα ἡ συνδέουσα τὸ Ταίναρον μετὰ τῆς Ὄθρυος.

Ἡ ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Λαμίαν καὶ ἀπὸ Μεσολογγίου εἰς Βόνιτσαν εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ ἐπωφελεστάτη, ἐν γένει δὲ διά τε τὴν κατανάλωσιν τῶν προϊόντων καὶ τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις ἁμαξιτοὶ πρέπει νὰ διασταυρώσωσι τὴν Πελοπόννησον.

Κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἡ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος συγκοινωνία εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ κοπιεδεστάτη, ἀδύνατος δὲ στρατιωτική τις κίνησις τοῦ ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ. Ἡ ἀπὸ Λεβαδείας καὶ Χαλκίδος εἰς Λαμίαν μετάβασις εἶναι δυσκατόρθωτος καὶ πρὸ τῆς Λαμίας αὐτῆς δυσχερεστάτη ἀποβαίνει, μὴ ὑπαρχουσῶν τῶν ἀναγκαίων γεφυρῶν διὰ τὴν διάβασιν τῶν παρ' αὐτὴν διαρρεόντων χειμάρρων.

Ἡ διάβασις τοῦ Σπερχειοῦ τὰ αὐτὰ παρουσιάζει προσκόμματα, διὰ τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἔλλειψιν.

Καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ἡ αὐτὴ καὶ πολλῷ χειροτέρα κατάστασις παρουσιάζεται.

Κατὰ τὴν ὥραν τῶν βροχῶν οὔτε ἱππικὸν οὔτε ὀρεινὸν πυροβολικὸν δύναται νὰ εἰσελάσῃ εὐκόλως εἰς Ἤπειρον, διότι ἀπὸ Μεσολλογγίου μὲν μέχρι τοῦ Ἀγρινίου πλείστας ὅσας θ' ἀπαντήσῃ δυσκολίας, μόλις διασωζομένων τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας γεφυρῶν τῆς Τριχωνίτιδος, ἐκεῖθεν δὲ ἄρχονται προσκόμματα ἀνυπέρβλητα. Τέλματα μὲν καὶ ἕλη ἀδιάβατα μέχρι τοῦ Ἀχελῴου, ἐπ' αὐτοῦ δὲ οὐδεμία πρὸς διάβασιν στρατοῦ γέφυρα, ἐνῷ ἡ μέχρι Κραβασαρᾶ ὁδὸς ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει καὶ σχεδὸν ἄχρηστος διατελεῖ.

Ἐντεῦθεν μέχρι τινὸς φαίνεται ὁδός τις νεωστὶ κατασκευασθεῖσα, ἀλλὰ ἵνα φθάσῃ τις μέχρι τοῦ ἐπὶ τῶν συνόρων Ἀνίνου, ἵνα ὁδεύσῃ εἰς Ἄρταν διὰ Κομπότη, ἔχει ἀνάγκην πτερύγων καὶ οὐχὶ ποδῶν.

Ὁ Βούχιος δὲν εἶχε πολὺ ἄδικον ἐξεικονίζων κατὰ τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ διὰ τόσῳ ζοφερῶν χρωμάτων τὸ πλεῖστον τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους.

Ἐν πολλοῖς αἱ εἰκόνες αὐτοῦ εἶναι πισταὶ ἀντιγραφαὶ τῶν φυσικῶν, ἅςτινας παρ' ἐλπίδα καὶ ἀπροσδοκήτως παρετήρησεν.

Γαίας ἀδένδρους καὶ ἀκαλλιεργήτους, στενωποὺς ὧν ὑπέρκεινται τοῖχοι πετρώδεις, ὁδοὺς ἀνάντεις καὶ κατάντεις, διερχομένας συνήθως ὑπὲρ εὐρωτιῶντας πέτρους, πλατίσματα ἐπικλινῆ καὶ ὀλισθηρὰ καὶ γεφύρας ἐρειπωμένας, ἀτραποὺς ἀνωφερεῖς καὶ αἰγιβότους. Ἰδοὺ τί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θέλει παρατηρήσει ὁ περιηγητὴς διερχόμενος τῶν πλείστων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα καὶ σπουδαιότερα ἔργα, ἡ ἀγαθή, οὕτως εἰπεῖν, μερὶς τῶν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργῶν, τῶν περὶ πολλὰ μεριμνόντων καὶ τυρβαζόντων.

Συγχρόνως δὲ ἀνάγκη νὰ ληφθῶσι μέτρα περὶ αὐστηροτέρας ἐπιβλέψεως τῶν δασοφυλάκων, ὡς ἐκ τῆς ὀλιγωρίας καὶ ἀμελείας τῶν ὁποίων ἡ ἀμαθὴς γεωργικὴ καὶ ποιμενικὴ τάξις τῆς Ἑλλάδος μεγάλην ἐπιφέρει καταστροφὴν τοῖς εὐεργετικοῖς δάσεσι, ζημιοῦσα τὸ δημόσιον ταμεῖον, παραβλάπτουσα τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος.

Ἐν Παρνασσίδι καὶ ἰδίως εἰς τὸν δῆμον Δωριέων ἐν διαστήματι 4—5 ἐτῶν κατεστράφησαν ὁλόκληρα δρυῶν δάση, χρησιμώτατα διὰ στρωτῆρας (*slippers*) τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, δι' ὧν βεβαίως βραδύτερον ἡ Ἑλλὰς συνδεθήσεται.

Οἱ ἐν λόγῳ στρωτῆρες, ὧν μεγίστη κατανάλωσις γίνεται εἰς πάντας τοὺς σιδηροδρόμους, ὡς ἐκ τῆς διὰ τοῦ χρόνου φθορᾶς καὶ ἑπομένως ἀντικαταστάσεως αὐτῶν, εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μασσαλίας καὶ Μαγγεστρίας τιμῶνται ἀντὶ 5—7 φράγκων, ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι δραχμῆς καὶ μόνον.

Ἐξετάζων τις γενικώτερον τὴν γεωργικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, πείθεται ὅτι, ἐν νηπιωδεστάτῃ εὑρίσκεται αὕτη κα-

νω ἄκρων ἀπατᾶται, διότι ἐκ τῶν κάτω ἄρχεται ἡ σκωρία καὶ ὁ εὐρώς.

Ἐὰν ἦναι ἀληθὲς, ὅτι ἐν ἔθνει συνταγματικῶς κυβερνωμένῳ, τὸ κοινοβούλιον εἶναι τὸ κάτοπτρον αὐτοῦ, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀντανακλᾶται ἡ καθόλου κατάστασις τοῦ ἡμετέρου ἄνευ ἐπιτηδεύσεως τρόπων ἢ ἀλλαγῆς ἐνδύματος.

Μεταξὺ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πολλοὶ μὲν ὑπάρχουσι τίμιοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες, ὀλίγιστοι ὅμως οἱ σπουδαῖοι καὶ ἀγχίνοες πολιτικοί, οἱ πεπαιδευμένοι ῥήτορες, ἐνῷ ἐκτὸς τοῦ βουλευτηρίου πολλοὶ ὑπάρχουσιν ἴσως τοιοῦτοι.

Σπανίως ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ ἑλληνικοῦ βουλευτηρίου συνεζητήθησαν ζητήματα πολιτικὰ, ἀπηλλαγμένα παντὸς προσωπικοῦ συμφέροντος ὑπὸ βουλευτῶν, πρεσβευόντων πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ ἐσχηματισμένας ἐχόντων πεποιθήσεις.

Ἔσχομεν τὴν τιμὴν νὰ συνδιαλεχθῶμεν πολλάκις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μετὰ διαφόρων ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, εἰλικρινῶς ἀνομολογούντων, ὅτι: « ὁ Ἕλλην βουλευτὴς σπανίως εἶναι προϊὸν τῆς ὀρθῆς καὶ πεφωτισμένης ἐκτιμήσεως τοῦ λαοῦ ἢ τῆς ἐλευθέρας ψήφου τῆς ὑγιεστέρας αὐτοῦ μερίδος, σπανιώτατα δὲ δύναται νὰ ἀναδειχθῇ τοιοῦτος ὁ μὴ γινόμενος ἢ μὴ ὑποκρινόμενος, ὅτι γενήσεται ὄργανον τῶν ἰδιοτελῶν ὀρέξεων τῶν ἐκλογέων αὐτοῦ, ἀντὶ ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὰ μεγάλα καὶ γενικὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους».

Ἐκτὸς τῆς κυβερνητικῆς ἐπιδράσεως, ἥτις τοιαύτην ἔχει ἐπιρροὴν, ὥστε ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς καὶ αἱ νέαι ἐκλογαί, ὑφ' οἱασδήποτε Κυβερνήσεως συνεπάγονται καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν αὐτῆς, διὰ τῆς προσκτήσεως τῶν ἀπαιτουμένων ψήφων, ὁ δυνάμενος ἢ ὑπισχνούμενος νὰ κατορθώσῃ τὴν ἀπαλλαγὴν περισσοτέρων ὑποδίκων κατηγορουμένων ἐπὶ ἐγκλήμασι, διὰ πιέσεως τοῦ δικαστικοῦ κλάδου, ἢ ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας περισσοτέρων κληρούχων, ἢ τὴν μετάθεσιν, παῦσιν καὶ διορισμὸν τῶν δημοδιδασκάλων — συνήθως ὀργάνων τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν — καὶ τὰ παρόμοια, ὁ τοιοῦτος συνήθως ἐκλέγεται ὡς ἱκανὸς ἀντιπρόσωπος καὶ, ὑπὸ τοιούτων ἐντολῶν καὶ ὑποχρεώσεων βαρέως πεφορτωμένος, ἀποστέλλεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἐκεῖ, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καταθέτει τὸν φόρτον αὐτοῦ, ἄρχεται δὲ ἐξασκῶν τὰ δικαιώματα καὶ πραγματοποιῶν τὰς ὑποχρεώσεις τῆς ἱερᾶς ἐντολῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἀντιπροσώπου.

Ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν προσεχῆ τετραετίαν, εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποσχέσεις αὐτὰς πάσας, ἵνα τὰς ἐκπληρώσῃ δὲ ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ τὸ βάρος τῆς ψήφου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ προϊσταμένου, ὅστις διὰ τῆς ἐνόχου πολλάκις ἐκτελέσεως ἀπαιτήσεων ἀκαταλογίστων ἀποθηκεύει τὸν ἀναγκαῖον πρὸς συντήρησιν κοινοβουλευτικὸν διπυρίτην.

Αὕτη ἐστιν ἡ περὶ ἧς ἀνεφέρομεν ἀλληλεγγύη καὶ ἀλληλεπίδρασις μεταξὺ τῶν στοιχείων τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πολιτεύματος προϋποτιθέντος λαὸν ὁπωσοῦν ἀνεπτυγμένον, οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητον καὶ μὴ στερούμενον πολιτικῆς τινος ἀνατροφῆς καὶ ἀρετῆς.

Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς τῶν τοιούτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στερεῖται διὰ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν Κυβερνήσεων αὐτοῦ, αἵτινες, εἰς ἐποχὰς μάλιστα προγενεστέρας, ἀντὶ καλῶν γεωργῶν, ἐδημιούργησαν στίφη φυγοδίκων ἐπὶ μακρὸν ἀτιμάσαντα τοῦ ἔθνους τὴν ὑπόληψιν καὶ μαστίσαντα τοὺς ἀπροστατεύτους καὶ πενιχροὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμούς.

Τείνει τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ πολιτικοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπίτηδες ἠθέλησαν τὸν ἑλληνικὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων του κρατῶσιν ὑποχείριον τὴν ἐθνικὴν δύναμιν καὶ μεταχειρίζωνται αὐτὴν ὡς ὄργανον, ἐνῷ, ἂν ἡ κατάστασις αὐτοῦ ἦτο καλλιτέρα, οὗτος θ' ἀνηγείρετο τιμωρὸς ἑκάστης ἀντεθνικῆς πράξεως καὶ κριτὴς πάσης πολιτικῆς μωρίας.

Νομίζομεν ὅτι ἀνετρέξαμεν εἰς τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς πολιτικῆς ἐκρυθμότητος ἡμῶν, ἐξετάζοντες τὴν κατάστασιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἐφ' ὧν τὰ πλεῖστα τῶν ἐθνῶν, τῶν ἐχόντων τοιούτους, ἐβάσισαν τὴν ἰσχὺν καὶ πρόοδον τοῦ Κράτους, ὑπερ ὧν ἐνομοθέτησαν νόμους προστατευτικούς, εἰς οὓς τέλος παρέσχον τὰ μέσα πάσης προόδου καὶ βελτιώσεως.

Βεβαίως τοιαύτην δὲν ἠννόει τὴν γεωργικὴν τάξιν, οἷα σή-

μερον τυγχάνει ἡ ἐν Ἑλλάδι, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Οὐάσιγκτων, ὁ Ἕβερετ καὶ τόσοι ἄλλοι νεώτεροι πολιτικοφιλόσοφοι, πλέκοντες τὸν πανηγυρικὸν αὐτῆς καὶ ὑποδεικνύοντες ὡς τὴν ἑδραίαν τῶν ἐθνῶν βάσιν.

Ἠννόουν ταύτην πεπροικισμένην δι' ἀναλόγων γνώσεων, κεκτειμένην περιουσίαν γῆς προσοδοφόρον, ἑπομένως ἀνεπτυγμένην καὶ ἀνεξάρτητον, συμβάλλουσαν εἰς τὴν ἠθικήν, τὴν ἰσχὺν καὶ εὐημερίαν τοῦ Κράτους.

Ὁ Ξενοφῶν ἐν τῷ *Οἰκονομικῷ* αὐτοῦ ἀναφέρει τὸν Σωκράτην διαλεγόμενον πρὸς τὸν Κριτόβουλον περὶ γεωργίας καὶ διατεινόμενον, ὅτι ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου αὔξησις καὶ σωμάτων ἄσκησις εἰς τὸ δύνασθαι *ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει*.

Ὁποία σοφὴ διδασκαλία καὶ κατάλληλος παραίνεσις πρὸς τὴν νεολαίαν ἐκείνην τῶν ἐπαρχιῶν, ἥτις τὴν γεωργίαν περιφρονεῖ, ἀνάξιον ἐπάγγελμα ἀνδρὸς ἀνεπτυγμένου θεωροῦσα !

Καὶ ὅμως ἡ γεωργία προαπαιτεῖ γνώσεις ποικίλας καὶ ἐπιστημονικάς, ἀδύνατον δὲ νὰ εὐδοκιμήσῃ εἰς χεῖρας ὅλως ἀμαθῶν καὶ ταπεινῶν γεωργῶν.

Πρό τινων χρόνων εὐπαίδευτος καὶ σπουδαῖος γαιοκτήμων Γερμανός, ὁ κ. Goering, ἔγραφε πρὸς φίλτατον αὐτῷ Ἕλληνα σπουδαστήν:

« Κατ' ἐμὴν γνώμην, ἡ μεγαλειτέρα δυστυχία τῆς Ἑλλάδος ἔγκειται εἰς τὴν ἔλλειψιν νοημόνων καὶ εἰδημόνων γεωργῶν».

Ὁ ἔξοχος Οὐάσιγκτων, συνειδὼς ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας ἐξηρτᾶτο οὐ σμικρὸν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ διαγωγῆς καὶ πορείας, ἀφιέρωσε — κατὰ τὸν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν — τὸ περισσότερον τοῦ βίου του εἰς τὴν γεωργίαν:

«Οὐδείς, λέγει, δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι, καθόσον ἀφορᾷ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀτόμου ἢ τοῦ ἔθνους, ἡ γεωργία εἶναι τὸ ἀναγκαιότερον τῶν μέσων».

Ἐσχάτως ὁ περικλεὴς Γαμβέτας, ἀγορεύων ἐν τῷ Ἐθνικῷ Συλλόγῳ τῶν Παρισίων, εἶπε καὶ τοὺς ἑξῆς λίαν ἀξιομνημονεύτους διὰ πάντα Ἕλληνα λόγους :

« Οἱ ἐργάται καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς γεωργίας, εἶναι ἡ ζω-

τικὴ δύναμις τῆς χώρας ταύτης.... Ἡ παρακαταθήκη καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ μέλλοντος εὑρίσκονται παρὰ τοῖς γεωργικοῖς καὶ ἀγροτικοῖς πληθυσμοῖς».

Ὁ Ἔβερετ, διὰ ῥητορικοῦ ἀριστουργήματος, ἀπαγγελθέντος εἰς ἐπήκοον ἐργατικῆς ὁμηγύρεως ἔν τινι τῶν μεγαλουπόλεων τῆς Ἀμερικῆς, ἀπέδειξε τὴν ἐπὶ τῆς καθόλου εὐημερίας οἱουδήποτε ἔθνους ἐπιρροὴν αὐτῆς.

Καίτοι — λέγει — ἡ γεωργία φέρει τὸ ἔνδυμα τῶν πρώτων πρὸς τὸν πολιτισμὸν διαβημάτων τοῦ ἀνθρώπου, μὴ νομίσωμεν ὅτι εἶναι ἔργον ὅσῳ κοινῶς νομίζεται *ἁπλοῦν*.

Ἀπ' ἐναντίας δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐνασχόλησις, οὐ μόνον παραδεχομένη, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτοῦσα πρὸς ἐντελῆ αὐτῆς ἀνάπτυξιν πᾶν βοήθημα ἐκ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης.

Ποσῶς ὑπερβολικὸν ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἀπαιτεῖται μεγαλείτερος καὶ ποικιλώτερος ἀριθμὸς ἐπιστημονικῶν γνώσεων πρὸς ἐπιτυχεστέραν διεξαγωγὴν τῶν διαφόρων ἐργασιῶν τῆς γεωργίας ἢ διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐνασχόλησιν.

Εἶναι ὅθεν ἀνάγκη *συστηματικῆς διδασκαλίας* ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸς τὴν γεωργίαν βημάτων· οὐχὶ κυρίως ὁπόταν ἐξασκῶμεν ταύτην ὡς ἐλαφρὰν καὶ διασκεδαστικὴν ἐνασχόλησιν, ἀλλ' ὁπόταν αὕτη πρόκειται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ σοβαρὸν βιοποριστικὸν ἔργον τῆς πολυαριθμοτέρας κοινωνικῆς τάξεως.

Εἶναι ὁμολογούμενον, ὅτι ἡ γεωργία παρέχει ἐκτεταμένον πεδίον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, καὶ ὅτι ἐπομένως ἀπαιτεῖται κατάλληλος ἐκπαίδευσις. Εἶναι, τῇ ἀληθείᾳ, ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἐλευθέρα ἐνασχόλησις καὶ εἶναι λίαν εὐάρεστον ἡ δημοσία γνώμη ν' ἀναβιβάσῃ αὐτὴν εἰς *ὑψηλοτέραν περιωπήν*.

Ἡ ἀνεξάρτητος γεωργία δὲν ὑποβάλλεται εἰς ψευδεῖς χαριεντισμοὺς κατὰ τὰς δημοσίους πανηγύρεις, οὐδ' εἰς ὑποχωρήσεις καὶ φιλοφροσύνας κολακευτικάς, κατὰ τὰς *ἐκλογικὰς συναθροίσεις*.

Δὲν ἀπαιτοῦμεν ἐν τῷ γεωργικῷ βίῳ, κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχήν, τὴν Ἀρκαδαϊκὴν ἁπλότητα τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων, οὐχ' ἧττον εἶναι δυνατόν, τῇ βοηθείᾳ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν εὐκολιῶν τῆς συγκοινωνίας, ἡ γεωργία ν' ἀποβῇ ἔργον εὐαρεστότερον τῶν τῆς πόλεως καὶ νὰ παράσχῃ ἔτι μᾶλ-

λον εὐτυχίαν καὶ ἀρετὴν, ἐφ' ὅσον δικαιούμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν ἐκ τῆς ἀτελοῦς εἰσέτι καταστάσεως τοῦ Κόσμου.

Τὰ διανοητικὰ καὶ ἠθικὰ ἡμῶν προτερήματα δὲν ἤθελον τότε καταβάλλεσθαι ὑπὸ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ αἱ ἐν ταῖς μεγαλουπόλεσι κακίαι δὲν ἤθελον καταπνίγει ταῦτα.

Παρετηρήθη ὅτι, ἀναλόγως τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως, ἐκ τῶν γεωργικῶν τάξεων καταφαίνεται ὁ χαρακτὴρ ἑνὸς λαοῦ.

Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν μεγάλων ὑλικῶν καὶ διανοητικῶν κεφαλαίων, τῆς εὐρείας δημοσιογραφίας καὶ τῆς ἐνεργητικότητος τῶν μεγαλουπόλεων, συντελεῖ εἰς τὴν ἐπαύξησιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάντα εἶναι κατώτερα τῶν εὐαρέστων ἀποτελεσμάτων τῆς εἰς μετρίας μερίδας διαμεμοιρασμένης καὶ ὑπὸ τάξεων ἀρκούντως εὐπαιδεύτων καὶ ἀνεξαρτήτων καλλιεργουμένης γῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἄμεσος καὶ ἐπιβλαβὴς ἐπιρροὴ τῶν μεγαλουπόλεων ἐπὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τοῦ Κράτους ἀρκούντως *ἐκμηδενίζεται.*

Πᾶν ὅ,τι ὁ δημόσιος χαρακτὴρ ζημιοῦται, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς μητροπολιτικῆς συγκεντρώσεως καὶ ἐνεργείας, κερδίζει διπλασίως ἐν τῇ ἐξοχῇ διὰ τῆς ἐναρέτου μετριότητος, τῆς εὐπρεποῦς λιτότητος, τῆς εὐρωστίας καὶ ὑγείας τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου.

Ἐκτιμῶμεν δεόντως τὰς παντοίας τελειοποιήσεις, τὰ φιλελεύθερα καθιδρύματα, τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὴν ἐνεργητικὴν βιομηχανίαν καὶ ἀπεριόριστον τῶν πόλεων ἐνέργειαν, ἀλλ' ἡ σπατάλη τῶν εὐημερούντων, ἡ ἀκαταλόγιστος ἀθλιότης τῶν δυστυχούντων, τῶν διεφθαρμένων αἱ ἀπρέπειαι, τῆς κερδοσκοπίας τὸ ἄπληστον πνεῦμα, τὸ ἀβέλτερον καὶ ἀτάσθαλον δημοσιογραφικῆς τινος μερίδος, ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν περιφρόνησις καὶ ἐντελὴς πρὸς τὰ γήϊνα προσκόλλησις τῶν ἐν ταῖς μεγαλουπόλεσι ποιοῦσιν ἡμᾶς τρέμειν διὰ τὸ μέλλον καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι, *ἡ κρηπὶς ἑκάστου ἔθνους, ὁδεύοντος πρὸς τὴν εὐημερίαν, εἶναι ἡ μερὶς ἐκείνη τοῦ λαοῦ ἡ ἐν τῇ ἐξοχῇ διεσκορπισμένη,* ἥτις διατελεῖ ξένη τῶν ἐξάψεων, τῶν πειρασμῶν καὶ ἀνατροπῶν τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου, εὑρίσκεται δ' ἐν τῇ μέσῃ ἐκείνῃ καταστάσει τῆς ἀνθρωπίνης τύχης, τῇ ἀπεχούσῃ τῶν ὑπερβολικῶν βαθμῶν τοῦ πλούτου καὶ

τῆς ἰσχύος, ὅσῳ καὶ τῶν μεγάλων ἀναγκῶν τῆς πενίας καὶ ἀσθενείας, τοιαύτη δὲ οὖσα συντελεῖ ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν καὶ εὐδαιμονίαν.

. . . .

Ἡ γεωργία ἦτο ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις τῆς πρωτογόνου Ἀνατολῆς. Πρὶν ἢ ἡ διανοητικὴ ὑπεροχὴ τῆς Ἑλλάδος ἀναφανῇ καὶ ἐκλάμψῃ, ἐνῷ ἡ Μακεδονικὴ σπάθη ἐκοιμᾶτο εἰς τὴν θήκην της, πρὶν ἢ τὸ πνεῦμα τῆς κατακτήσεως ἐμψυχωθῇ ἐν ταῖς Ρωμαϊκαῖς λεγεῶσι καὶ ἡ πολεμικὴ Ἄρκτος περιπλανηθῇ ἐπὶ τῆς ἀνιχνεύτου χιόνος, ὁ Πέρσης ὡδοιπόρει ἐν τῇ ὁδῷ τῆς παγκοσμίου κατακτήσεως καὶ κοσμοκρατορίας. Ἀπὸ τοῦ Ταναΐδος μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου 127 σατράπαι ἐν ὀνόματι τοῦ Μεγάλου βασιλέως ἐξεπλήρουν τὸν νόμον ἐκεῖνον τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, ὅστις οὐδέποτε μετεβλήθη, καθ' ἅπασαν δὲ τὴν κραταιὰν αὐτὴν Μοναρχίαν, μίαν τῶν μᾶλλον ἐκτεταμένων ἥτις ποτὲ ὑπήκουσεν εἰς ἕνα βασιλέα, μετὰ τὸν πόλεμον, ἡ γεωργία ἦτο ἡ ἐντιμοτέρα ἐνασχόλησις.

Ὁ Κινκινάτος, ὅστις ἐξεδίωξε τοὺς Αἰκανοὺς καὶ Οὐολόσκους ἐκ τῶν πυλῶν τῆς Ρώμης, ὁ Παῦλος Αἰμίλιος, ὅστις ὡδήγησε τὸν τελευταῖον βασιλέα τῆς Μακεδονίας ἐν θριάμβῳ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ Καπιτωλίου, ὁ Σκηπίων, ὅστις ἐν Ζάμα ἔθραυσε διὰ παντὸς τὴν δύναμιν τῆς Καρχηδόνος, οἱ σιδηρόχειρες καὶ σκληροκάρδιοι Ὕπατοι, οἵτινες ὡδήγησαν τὰς Ρωμαϊκὰς λεγεῶνας κατὰ τῆς ἐκφυλισθείσης Ἑλλάδος, τῆς διακεκαυμένης Ἀφρικῆς καὶ τῆς ἐκτεθηλυμένης Ἀσίας, πάντες οὗτοι κατὰ τὴν διακοπὴν τοῦ πολέμου τὰς ἰδίας αὐτῶν γαίας ἐκαλλιέργουν.

Ὁ αὐστηρὸς ἐκεῖνος Τιμητὴς (κήνσωρ), ὅστις πρῶτος συνεταύτισε τὸ ὄνομα τῆς λιτότητος τῷ τοῦ Κάτωνος, ἔγραψε πραγματείαν περὶ καλλιεργείας τῆς γῆς.

Τὸ ὄνομα τέλος αὐτὸ τῶν *Viatores*, ἀξιωματικῶν ἀποστελλομένων ὑπὸ τῆς Γερουσίας πρὸς συγκάλεσιν τῶν πατρικίων καὶ ὁπλαρχηγῶν, ἀποδεικνύει ἐναργῶς, ὅτι πάντες οὗτοι μακρὰν τῆς πρωτευούσης εἰς τὰς ἀγροτικάς των ἐργασίας κατεγίνοντο ἐπὶ τῶν εὐτυχεστέρων ἡμερῶν τῆς δημοκρατίας.

Ὁ μέγιστος πολιτικὸς φιλόσοφος τῆς νεωτέρας Εὐρώπης Ἐδμόνδος Βὸρκ, ὅστις ἐκ τῶν συμπατριωτῶν του πρῶτος διεῖδε μακρόθεν τὴν θύελλαν, ἥτις ἐπεκρέματο τοῦ μέλλοντος τῆς ΙΗ΄. ἑκατονταετηρίδος, περὶ τὴν μεσημβρίαν τοῦ βίου του καὶ ἐνῷ ἠσχολεῖτο εἰς τὰς δημοσίους ὑποθέσεις, ἐκαλλιέργει ἐκτεταμένην ἔκτασιν γῆς, ἔν τινι δ' ἐπιστολῇ αὐτοῦ, κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν τῶν πολέμων τοῦ 1769, ἔγραφε:

«Προσεπάθησα νὰ συναθροίσω πᾶν ὅ,τι εἶχον καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν φίλων μου φυτεύσω ὀλίγας ῥίζας ἐν τῇ ἐξοχῇ· ἤδη κατέχω ἔκτασιν γῆς 600 στρεμμάτων, 24 περίπου μίλλια μακρὰν τοῦ Λονδίνου, προτίθεμαι δὲ ν' ἀποβῶ πραγματικὸς γεωργός».

Ὡς γνωστόν, τὴν ἀπόφασίν του ἐξετέλεσεν ἐπιμείνας εἰς αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου του, οἱ δ' ἀθάνατοι ἐκεῖνοι λόγοι, οἵτινες ἐν τῇ βρεττανικῇ Γερουσίᾳ ἀνεζωπύρησαν τὴν ἀρχαίαν εὐγλωττίαν, ἐν τῇ μοναξίᾳ τοῦ κτήματός του ἐκείνου ἐμελετήθησαν. Ἐκεῖ συνεγράφησαν ἅπασαι αἱ ἐνθουσιώδεις ἐκκλήσεις, αἵτινες εἰσέδυσαν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Εὐρώπης ἁπάσης κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μεγαλειτέρου αὐτῶν κινδύνου· ἐκεῖθεν ἐμόχθησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἵνα ἐκθέσῃ τὴν ἀσχημίαν καὶ περιστείλῃ τὴν πρόοδον τῆς ἀθέου ἐκείνης, ἀλαζόνος, ὑποκριτικῆς καὶ αἱμοβόρου φιλοσοφίας, ἥτις διὰ τῆς ἐλευθερίας μὲν καὶ ἰσότητος ἐπὶ τῶν χειλέων, τῆς λεηλασίας δὲ, τῶν φόνων καὶ τῆς προδοσίας ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐκίνησε θανατηφόρον πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ διὰ σταυροφορίας πλήρους ὑποσχέσεων ὑπὲρ τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, ἐπεσφράγισε τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ στρατιωτικοῦ δεσποτισμοῦ.

Καὶ γινώσκομεν μὲν κατὰ πόσον αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις κατέγινον πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ γεωργικοῦ παρ' ἡμῖν πνεύματος καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν τοῦ Κράτους, διὰ τῆς συστάσεως Γεωργικῶν τραπεζῶν, διὰ προτύπων ἀγροκηπίων ἐν καταλλήλοις περιοχαῖς πρὸς σπουδὴν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν νεωτέρων τρόπων τῆς καλλιεργείας, διὰ φορολογικοῦ συστήματος καταλληλοτέρου καὶ τέλος διὰ τῆς εὐχερεστέρας μετὰ τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν λιμένων τοῦ Κράτους συγκοινωνίας.

Ἐπειδὴ δὲ θᾶττον ἢ βράδιον, οὕτως ἢ ἄλλως, ἡ εὔφορος καὶ ἐκτεταμένη τῆς δούλης Θεσσαλίας χώρα ἑνωθήσεται μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, καὶ ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται ἀπὸ τοῦδε πρέπει νὰ μελετήσωσι τὸ ζήτημα, νέαν δίδοντες ζωὴν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας τῆς ὀθωμανικῆς κακοδιοικήσεως, πρὸς ὄφελος τῶν τε πολυπαθῶν ἀγροτῶν καὶ τοῦ Κράτους, ὅπερ ὀφείλει νὰ ἀναζητήσῃ νέους καὶ μεγαλειτέρους πόρους διὰ τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας τοῦ μέλλοντος, οὐχὶ διὰ τῆς ἁπλῆς φορολογίας τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς παροχῆς τῶν ἀπαιτουμένων μέσων καὶ πάσης ἐνισχύσεως πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως αὐτῶν.

Ἀναμφιβόλως ἡ Ἑλλὰς ἐνδοξωτέρους θέλει προσφέρει στεφάνους εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἐκείνους, οἵτινες περὶ αὐτῶν θέλουσι φροντίσει καὶ ἀφιερώσει τὰς ἡμέρας τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν βίου, ἢ εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦδε ἀτενίζοντας πρὸς τὰς ὑποδούλους χώρας, ὡς πρὸς νέα καὶ ἀκαλλιέργητα μεταλλεῖα κοινοβουλευτικῶν ψήφων καὶ πολιτικῆς ἐπιρροῆς.

II

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

«. . . . . Οὔ μοι ἐπ' ὄμμασι νήδυμος ὕπνος
ἱζάνει, ἀλλὰ μέλει πόλεμος καὶ κήδε Ἀχαιῶν».

ΟΜΗΡΟΣ

Μετὰ τὴν πρώτην παροδικὴν λάμψιν τῆς ἀείποτε εὐαρίθμου στρατιωτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος, ἐπῆλθεν ἡ ἐκρυθμότης καὶ παρακμή.

Ὁ ὀλίγος στρατὸς τῆς μετὰ τὸ 1829 ἐποχῆς εἶχεν ἀξιωματικοὺς φιλέλληνας ἀγωνιστὰς καὶ ἀρχαϊκοὺς Ἕλληνας, ἐν ταῖς ἀρτηρίαις τῶν ὁποίων ἔρρεε τὸ αἷμα τῆς γενεᾶς, ἥτις ἐκ τοῦ χάους τῆς δουλείας ἐδημιούργησε τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω δύο κατηγορίας τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν τὴν τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς τῆς Βαυαροκρατίας, ὁ νέος Ἕλλην ἐπαιδαγωγεῖτο στρατιωτικῶς, ἐνῷ τὸ ἔθνος σύμπαν δὲν εἶχεν εἰσέτι παραδεχθῆ τὸ νέον δόγμα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ πίστεως, ἀλλ' ἐπρέσβευε τὸ ἁπλοῦν, ἠθικόν, ζωογόνον καὶ τὰ μέγιστα ἐποικοδομητικὸν τῆς *κατὰ τῶν Τούρκων νέας πάλης*.

Καίτοι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους δὲν ἐπέτρεπε σπουδαίαν ἀριθμητικῶς τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, οὐχ' ἧττον ὅμως τὸ ἔθνος ἠδύνατο νὰ ἐξασκηθῇ ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰ ὅπλα καὶ διατηρήσῃ τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα καὶ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς προγενεστέρας γενεᾶς.

Δυστυχῶς, ἐνῷ ἡ πολιτικὴ διαφθορὰ ἐξησθένει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἀφ' ἑτέρου τὸ στρατιωτικὸν σύστημα καὶ ὁ κυβερνητικὸς κομματισμὸς κατέλιπον τὴν θύραν ἀνοικτὴν ἢ ἤνοιγον θυρίδιον παρανομίας εἰς τοὺς ἰ-

σχυροὺς καὶ προστατευομένους, ἐπομένως ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν ἀπήντα τις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ ἄνδρας πολὺ μετρίας διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ἐξ ὧν προϋβιβάζοντο οἱ ὑπαξιωματικοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ.

Οὐδεὶς σχεδὸν δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὸ ἀντίτιμον τῆς ἀντικαταστάσεως, ἢ κατορθῶν νὰ ἐξαιρεθῇ, προσήρχετο εἰς τὰς στρατιωτικὰς τάξεις. Ὁ στρατὸς ἐθεωρεῖτο ὡς φοβερόν τι καὶ ἀποτρόπαιον ὑπὸ τῆς εὖ ἠγμένης καὶ ἀνεπτυγμένης νεολαίας καὶ αὐτῆς τῆς κατωτέρας, ἀλλ' ἐργατικῆς τάξεως, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἱπποτικῶν νέων ἐκ τῶν ἀρχαίων στρατιωτικῶν οἴκων, ἢ ἐθελοντῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, οἵτινες ὅμως δὲν εἶχον πάντες τὴν ἀπαιτουμένην μόρφωσιν διὰ τοὺς βαθμοὺς τῶν ἀξιωματικῶν, εἰς οὓς βραδύτερον προϋβιβάσθησαν.

Ἀλλὰ καὶ αὕτη, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο, ἡ στρατιωτικὴ τῆς Ἑλλάδος δύναμις, οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὡς στρατιωτικὸς πυρήν, ἔχων ἀποστολὴν ὑψηλὴν καὶ προωρισμένος διὰ τὰ ὕψιστα συμφέροντα τῆς πατρίδος.

Ἐθεωρεῖτο ἁπλῶς ὡς τάξις ὁπλοφόρων ἀνδρῶν, χάριν θεατρικῶν παρατάξεων κατὰ τὰς βασιλικὰς καὶ ἄλλας ἑορτάς, ἢ τὸ πολὺ ὡς τάξις δημοσίων εἰσπρακτόρων, ἐνίοτε πρὸς καταδίωξιν τῆς λῃστείας ἀσχολουμένη, ἐξ αὐτῆς δὲ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ διάφοροι πολιτικοὶ ἄρχοντες ἐλάμβανον ἐν ἀφθονίᾳ προθύμους αὐτῶν ὑπηρέτας καὶ ἱπποκόμους.

Δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπῆρξε στρατός, στρατιωτικὴν ἔχων τὴν διοργάνωσιν καὶ πολεμικὴν τὴν ἀποστολήν, ἀλλὰ πολυτέλειά τις ἐθνικῆς ἐπιδείξεως, ἡ δύναμις, ὑφισταμένη κατὰ στελέχη ἐν τοῖς νομοσχεδίοις καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις μόνον.

Ὅταν δὲ κατὰ τὸ 1862 συμπαρέσυρον καὶ τοῦτον αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνατροπαὶ τοῦ Κράτους, ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ καὶ ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία ὑπέστησαν τραῦμα δεινόν, οὗτινος αἱ συνέπειαι μέχρι σήμερον ἐκδηλοῦνται.

Ἐν τούτοις πανταχόθεν ἤρξατο προαγγελλομένη ἡ κατὰ τῆς Τουρκίας κίνησις τοῦ σλαβικοῦ κόσμου· ἡ Εὐρώπη ἦτο δι-

ρημένη, ὑπὸ ἀλλοίας δ' ὅλως πολιτικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς τῶν Κριμαϊκῶν διατελοῦσα, ἐφαίνετο διστάζουσα νὰ προμαχήσῃ καὶ αὖθις τῶν Τούρκων, οἵτινες συνεπῶς κατελειμπάνοντο εἰς τὴν τύχην των. Καὶ ὅμως οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι σπουδαίως ἐμερίμνησεν ἢ ἀποτελεσματικῶς εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Οὕτω κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, πρὶν ἢ κληθῶσιν οἱ τῆς ἐκτάκτου ἐφεδρείας ἄνδρες καὶ προσκληθῶσιν οἱ ἐθελονταί, ἡ δύναμις αὐτοῦ συνίστατο εἰς 12,537 ἄνδρας, ὡς ἑξῆς:

Πεζικόν.	—	8,187, ὧν εὔζωνοι 1292.
Πυροβολικόν.	—	603, 5 πυροβολαρ. 4 ὀρ. 1 πεδ.
Ἱππικόν.	—	400, ἵπποι 170.
Μηχανικόν.	—	500, ὧν Σκ.490, ὀπ.172, ὑπ.161.
Νοσοκόμοι.	—	172.
Χωροφυλακή.	—	2,464.

Ἡ μεγαλειτέρα ὁλκὴ τῶν πυροβόλων ἡμῶν, *πάντων ἐμπροσθογεμῶν*, ἦτο ἡ τῶν 12 λ.

Ἀπὸ τῆς 14 Ἰουλίου 1877 ἤρξατο ἡ κατάταξις τῶν ἐθελοντῶν καὶ ἐφέδρων, ὥστε κατὰ τὴν διάβασιν τῶν συνόρων ἡ δύναμις τοῦ στρατοῦ ἡμῶν ἀνήρχετο εἰς 25,028 ἄνδρας ὡς ἑξῆς:

Πεζικόν.	—	18,750 ὧν εὔζωνοι 2,751.
Πυροβολικόν.	—	1,843, 12 πυροβολαρ. 4 πεδ.8 ὀρ.
Ἱππικόν.	—	800, ἵπποι 558.
Μηχανικόν.	—	1,085, ὧν Σ.1038 ὀπ.192,ὑπ.131.
Νοσοκόμοι.	—	252.
Χωροφυλακή.	—	1,975.

Καὶ τὸ μὲν μηχανικὸν ἦτο πάντοτε ἀσήμαντον, τὸ πεζικὸν ὁπωςδήποτε εἰς σχετικῶς καλλιτέραν κατάστασιν, τὸ πυροβολικὸν εἰσέτι ἀγύμναστον καὶ ἀτελές, καίπερ ἐμπεριλαμβάνον 12 πυροβολαρχίας, ἀφικομένων ἐσχάτως 2 ἔτι ὀρειβατικῶν,

τοῦ συστήματος *Croup*, ὧν ἡ μεγαλειτέρα ἦτο ὁλκῆς τῶν 7, 5 ὑφεκατομ. θεωρηθέντων ὡς ἀχρήστων τῶν προτέρων ἐμπροσθογεμῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἱππικὸν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε λόγου ἄξιον ἐν Ἑλλάδι.*

Περὶ τοῦ *Ναυτικοῦ* τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπιχειροῦμεν ν' ἀναφέρωμέν τι, ἀφοῦ μάλιστα αἱ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀντιναυάρχου Νικοδήμου συστάσης Ἑταιρίας δὲν κατέληξαν μέχρι τοῦδε εἰς σπουδαῖον τι ἀποτέλεσμα.

Οἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὁμογενεῖς δύνανται ἐν βραχυτάτῳ, ἐὰν θελήσωσι, νὰ καταστήσωσι τὴν Ἑλλάδα ἀπρόσβλητον κατὰ θάλασσαν, οὐχὶ διὰ γλίσχρων προσφορῶν, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἀποφάσεως γενναίας τοῦ προσθέσαι τοὐλάχιστον 5 ἔτι θωρηκτὰ τῷ ὑπάρχοντι ἑλληνικῷ στόλῳ.

Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῆς Ἀλεξανδρείας, Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Λονδίνου καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν μεγαλουπόλεων ἀναμφιβόλως δύνανται νὰ συνεισφέρωσι δι' ἓν ἑκάστη, ἀνάγκη ὅμως νὰ δώσωσι τὸ παράδειγμα οἱ ἐν Ἀθήναις, Πειραιεῖ, Σύρῳ καὶ Πάτραις, αἱ δὲ ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις νὰ ἐμπνεύσωσιν αὐταῖς περισσοτέραν πεποίθησιν ἐν πολλοῖς, περὶ ὧν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπερβολικῶς ἀμφιβάλλουσι.

Περαίνοντες τὸ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν γένει μέρος τῆς ἡμετέρας πραγματείας, ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ *Ἕλληνος στρατιώτου καὶ ἀξιωματικοῦ*.

Καίτοι, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, τὸν Ἕλληνα στρατιώτην δὲν διακρίνει ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία καὶ τάξις, ὁποία ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς πλείστοις εὐρωπαϊ-

* Τὸ σύγχρονον, ἰδίᾳ τὸ τοῦ 1878, ἔχει ἀληθῶς ἱστορίαν, προκαλοῦσαν τὸν γέλωτα καὶ τὰ δάκρυα συγχρόνως. Ἐν αὐτῷ συνέβησαν τραγικοκωμικαὶ σκηναί, ἥρωες τῶν ὁποίων ἢ μᾶλλον ἀθῶα θύματα ὑπῆρξαν οἱ ἐθελονταὶ τοῦ 1877—78, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν θέλομεν πραγματευθεῖ ἐν ἰδιαιτέρῳ ἔργῳ.

κοῖς στρατοῖς, οὐχ' ἧττον σέβεται τοὺς ἀνωτέρους αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἀφοσιοῦται ἐκείνοις, οὓς θεωρεῖ ἱκανούς, γενναίους καὶ ἀμερολήπτους.

Εἶναι, τῇ ἀληθείᾳ, ἀμφίβολον, ἐὰν παρ' ἄλλῳ στρατῷ, ὑφισταμένῳ ὅσας ἀδικίας καὶ ἠθικὰς κατὰ τῆς φιλοτιμίας αὐτοῦ προσβολὰς ὁ Ἕλλην στρατιώτης ὑφίσταται, ἤθελεν ὑπάρχει ἡ πρὸς τὸ καθῆκον τῆς ὑπηρεσίας προθυμία, ἥτις εἰσέτι δὲν ἐξέλιπεν ὁλοτελῶς τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ὁ Ἕλλην στρατιώτης εἶναι αὐτάρκης, λιτὸς καὶ ἔρχεται ἐκ τοῦ χωρίου αὐτοῦ κεκτημένος πάντα τὰ ἐκ τῆς σκληραγωγίας προσόντα.

Δὲν ἔχει τὸ σῶμα γιγάντιον, ἀλλὰ μᾶλλον νευρῶδες καὶ εὔτονον, τὸ δὲ παράστημα αὐτοῦ εἶναι ἀρρενωπὸν καὶ ἐμφαίνει τὸν καρτερικὸν καὶ γενναιόψυχον ἄνδρα. Εἶναι ὄντως ἄφοβος πρὸ τῶν κινδύνων καὶ ἀντέχει ὅσῳ ὀλίγοι τῶν ἀλλαχοῦ συναδέλφων του κατὰ τὰς ὁδοιπορίας καὶ τὴν ἀνεπαρκῆ τροφήν, τὸν καύσωνα καὶ τὸ ψῦχος.

Ἔχει νοημοσύνην σπανίαν, ἀλλὰ τὰ ἤθη αὐτοῦ δὲν εἶναι ὅσῳ ἤθελέ τις ἴσως ὑποθέσει ἁγνὰ διὰ κάτοικον ἀποκέντρων καὶ ὀλιγοπληθῶν χωρίων. Εἶναι πολλάκις σκαιός, ὀλιγίστην δ' ἔχει τρυφερότητα καρδίας· φιλοτιμίαν κέκτηται ὑπερβολικήν, δι' ὅπερ καὶ ὀξύθυμος εἶναι καὶ φιλέκδικος.

Ἑνὶ λόγῳ, ὁ Ἕλλην στρατιώτης, ἀντιπροσωπεύων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸν ἀγροτικὸν τοῦ Κράτους πληθυσμόν, εἶναι ὕλη εἰσέτι ἀκατέργαστος, ἀλλὰ πολύτιμος, ἥτις εἰς τὸ μέλλον δύναται νὰ παρουσιάσῃ εἰκόνα πολὺ μεγαλειτέρας ἀξίας καὶ ἐκτιμήσεως.

Οἱ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνάγονται εἰς δύο κατηγορίας· εἰς τοὺς προβιβασθέντας χάριν συμπαθειῶν ἀνωτέρων καὶ εἰς τοὺς ὀφείλοντας τὸν βαθμόν των εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀξίαν.

Παραλείποντες τοὺς πρώτους περιοριζόμεθα εἰς τοὺς δευτέρους. Οἱ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀξίαν ὀφείλοντες τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπαξιωματικοῦ, βεβαίως δὲν διακρίνονται ἐπὶ παιδείᾳ καὶ λεπτῇ ἀγωγῇ, ἀμφιβάλλομεν ὅμως ἂν οἱ ὑπαξιωματικοὶ οἱου-

δήποτε ἄλλου στρατοῦ δύνανται νὰ παραβληθῶσι τοῖς τοῦ ἡμετέρου, διακρινομένοις ἐπὶ νοημοσύνῃ καὶ ἀνδρείᾳ.

Ἐκτὸς τῶν δαφνοστεφῶν μαχητῶν τῆς Σέκλυζας καὶ Ματαράγκας, ἐν τῷ τμήματι τοῦ Ἀλμυροῦ οἱ Ἕλληνες ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐτίμησαν τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα.

Δυστυχῶς, καθὼς οἱ δεδοκιμασμένοι οὗτοι οὐ μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν Θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Κρητικὴν καὶ εἰς διαφόρους καταδιώξεις τῆς λῃστείας—ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐπαρασημοφορήθησαν καὶ ἐπῃνέθησαν—παραγκωνίζονται ἀπέναντι τῶν ἐχόντων μέσα προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως, τοιουτοτρόπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι μαραίνονται ἐν τῷ στρατῷ, σκληρῶς ἀδικούμενοι.

Ἐν τῷ ἱππικῷ προήχθησαν ἀπό τινων ἐτῶν εἰς ἀξιωματικούς, μέλλουσι δ' ἴσως νὰ προαχθῶσι καὶ ἄλλοι, οὐ μεγάλην κεκτημένοι ἱκανότητα καὶ προσὸν κυριώτερον τῆς μετὰ ἰσχυρῶν καὶ εὐνοουμένων συγγενείας των, ἐνῷ ὑπαξιωματικοὶ δεδοκιμασμένης ἀξίας καὶ πολυχρονίου πείρας ἀσυνειδήτως παραβλέπονται.

Ἐν συμπεράσματι, οἱ στρατιῶται καὶ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶναι *καλοί*, ἔσονται δὲ καλλίτεροι, διδασκόμενοι νὰ μεγαλοφρονῶσιν ἐπὶ μᾶλλον, ἀντὶ νὰ θεωρῶσι τὸν στρατιωτικὸν βίον προνομιοῦχον ἐν θρασύτητι,κύριον δὲ αὐτῶν ἐντρύφημα τὸ *χαρτοπαίγνιον* καὶ τὸν *ῥητινίτην*.

Ἀλλὰ τίς ἐσκέφθη ποτὲ καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, ἢ ὁποία τις βιβλιοθήκη ἐξ 100 τοὐλάχιστον καταλλήλων βιβλίων συνέστη;

Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς 4 κατηγορίας.

1) Εἰς κυρίως ἐθελοντάς, ἐξ οἴκων ἐπιφανῶν ἐνίοτε καταγομένους, εἶναι δ' οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γενναῖοι, ἱπποτικοὶ καὶ φιλοπόλεμοι, ἀλλὰ σπανίως πεπαιδευμένοι.

2) Εἰς κληρούχους, προβιβασθέντας ἕνεκα τῆς καλῆς αὐτῶν διαγωγῆς, ἄνδρας τυπικοὺς καὶ περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἱκανοὺς καὶ προθύμους.

3) Εἰς οἰκογενειάρχας, κατὰ τὰ ἄλλα καλοὺς ἴσως καὶ ἀ-

γαθούς, ἀλλὰ κινδυνεύοντες νὰ πάθωσιν ἐκ νοσταλγίας μακρὰν τοῦ οἴκου αὐτῶν μένοντες.

4) Εἰς ὀλιγίστους ταπεινοὺς καὶ οὐδὲν στρατιωτικὸν προσὸν ἢ οἱανδήποτε ἄλλην ἱκανότητα ἔχοντας, ἁπλῶς δ' ἐπωφεληθέντας τῶν περιστάσεων, ἵνα ἐπιτύχωσι προβιβασμόν τινα κολακεύοντες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' οὗτοι ἀνάγονται εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπὸ πολιτῶν *αντικαταστατῶν*.

Κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς ἀξιωματικοῖς τῶν τεχνικῶν ὅπλων πολλοὶ ὑπάρχουσιν εὐμαθεῖς, εὐγενεῖς καὶ μεμορφωμένοι νέοι, ἐν γένει ὅμως πάντες, ἀναλόγως τῶν ἀπαιτουμένων προσόντων δι' ἕκαστον σῶμα, καὶ μάλιστα οἱ τελευταῖοι οὗτοι καθυστεροῦσιν ὡς πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἱκανότητα, ἐφαρμόζεται δ' αὐτοῖς τὸ τοῦ στρατηγοῦ κόμητος ***Morand*** ;

« Il y a autant d' officiers; qui n' ont d' autre mérite que celui de savoir l' ordonnance qui ont pour elle une véritable admiration et qui severraient avec chagrin contraints d' oublier ou de négliger la science, qu' ils admirent par ce qu' ils l' ont acquite aveo peine.

C' est de l' étude de la guerre, c' est de la reconnaissance du terrain que l' officier s' occupera quand on l' aura délivré de manœvres oiseuses, théatrales, etc».

Τ' ἀνωτέρω δυστυχῶς ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, οἵτινες, ἐκτὸς τῆς τοῦ στρατῶνος καὶ τῶν ἐν ταῖς περιφερείαις αὐτοῦ γυμνασίων, οὐδεμίαν σχεδὸν ἄλλην κέκτηνται στρατιωτικὴν πεῖραν καὶ ἱκανότητα, δι' ὅπερ καὶ ἐπιτελείου στερούμεθα.

Ἀλλὰ καὶ πῶς ἄλλως, ἀφοῦ ὀλίγιστοι αὐτῶν συμμετέσχον τῶν Κρητικῶν καὶ Θεσσαλικῶν ἐπαναστάσεων, οὐδέποτε παρευρέθησαν εἰς τὰ μεγάλα γυμνάσια τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν, οὐδὲ εἷς δ' ἀπεστάλη ὡς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος κατὰ τοὺς τελευταίους εὐρωπαϊκοὺς πολέμους καὶ μάλιστα τὸν Ρωσσοτουρκικόν, ἐνῷ καὶ Ἰάπωνες καὶ Σῖναι εἶχον ἀποσταλεῖ εἰς τὰ ἐπιτελεῖα καὶ τῶν δύο στρατοπέδων ;

Πρὸ πάντων ὅμως τὰ τοῦ Οἰκονομικοῦ κλάδου καὶ τῶν Ἐπιμελητηρίων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔχουσι κακῶς καὶ τοσούτῳ ἀτελῆ εἶναι ὥστε ἐν Κραβασαρᾷ καὶ εἰς τὸ στρατόπε-

δον 'Αράπη οἱ ἵπποι καὶ οἱ ἡμίονοι ἔτρωγον,* ἁρπάζοντες ἐκ τῆς πείνης τὰ ῥινόμακτρα τῶν στρατιωτῶν, οἱ δὲ στρατιῶται οὐδέποτε τὸ πρωϊνὸν συσσίτιον αὐτῶν μετὰ τοῦ πικροῦ καὶ σεσηπῶτος διπυρίτου.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι καὶ ἤδη ἀξιόμαχος διὰ τὸ φύσει πολεμικὸν καὶ καρτερικὸν τοῦ Ἕλληνος.

Ἐξετάζων τις ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, δύναται νὰ ἐλπίζῃ ὀλίγα μὲν ἐκ τοῦ παρόντος, νὰ προσδοκᾷ δὲ πολλὰ ἐκ τοῦ μέλλοντος, ἐὰν παραιτούμενοι τῶν ἀκαίρων μικροφιλοτιμιῶν προσδεχθῶμεν ὀλίγους ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς Εὐρωπαίους διὰ τὴν διοργάνωσιν τῶν διαφόρων σωμάτων καὶ πρὸς σχηματισμὸν ἐπιτελείου σοβαροῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, δύο τινα θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Πρῶτον, ὅπερ καὶ τὸ σπουδαιότερον, πολεμική τις πεῖρα διὰ τῆς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀναποφεύκτου συγκρούσεως, καθ' ἣν ἄλλων μὲν ἡ ἀνικανότης καταδειχθήσεται, ἄλλων δ' ἡ ἄγνωστος ἱκανότης ἀναδειχθήσεται. Ἐνὶ λόγῳ, ἀπὸ ἀριθμοῦ τινος ὁπλοφόρων ἀνδρῶν καὶ ξιφηφόρων ἀγνώστου ἢ ἀμφιβόλου ἀξίας, σχηματισθήσεται πυρὴν δεδοκιμασμένης στρατιωτικῆς ἀρετῆς, ἐφ' οὗ νὰ βασίσωμεν τὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἐλπίδας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, τῆς Ὑεμένης καὶ τοῦ Μαυροβουνίου ἀρχαῖοι ἀγωνισταί, ἀπέδειξαν ἐν Σίπκᾳ καὶ Πλεύνᾳ, ὁποία ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐμπειροπολέμου καὶ ἀπειροπολέμου στρατιώτου, οὐχ ἧττον γενναίου καὶ καρτερικοῦ.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν τῷ μέλλοντι θέλει ἀπαντήσει κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐκστρατείαν, ὁδεύων πρὸς τὸ σημεῖον τῶν προπατορικῶν δικαιωμάτων, Σίπκας καὶ Πλεύνας ἀναριθμήτους, ἤθελεν ὅμως εἶσθαι λίαν ἐπωφελὲς δι' αὐτόν, ἂν ἡ ἡμέρα ἐκείνη δὲν θὰ ἦτο ἡ τῆς πρώτης πολεμικῆς αὐτοῦ πείρας, ἡμέρα, καθ' ἣν ἀπὸ τῶν γυμναστίων τῶν στηλῶν τοῦ Ὀ-

* Καὶ ὁπόταν δὲ ἐξοικονομεῖτο ὀλίγη κριθή, ἕνεκεν ἐλλείψεως σακκιδίων, αὕτη ἐρρίπτετο κατὰ γῆς, τὸ πλεῖστον διασκορπιζομένη.

λυμπίου Διός, τοῦ Θησείου καὶ τοῦ Πολυγώνου θὰ μεταβῇ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, ἔνθα πολλοὺς θέλει ἀπαντήσει, τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἅρπαγας, *εὖ εἰδότας μάχας τ' ἀνδροκτασίας τε.*

Ἰδοὺ διατί ηὐχήθημεν πάντοτε ὁ ἡμέτερος στρατὸς νὰ συγκρουσθῇ μετὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ, καταλαμβάνων τὰς διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης παραχωρηθείσας ἤδη τῷ Ἑλληνικῷ βασιλείῳ χώρας.

Δεύτερον πρέπει νὰ παύσωσιν αἱ ἔξωθεν καὶ ἄνωθεν ἐπιδράσεις κατὰ τοὺς διαφόρους στρατιωτικοὺς προβιβασμούς, οἱ δ' ἁρμόδιοι, διὰ τῆς μεγαλειτέρας αὐστηρότητος καὶ δικαιοσύνης, νὰ προβιβάζωσι τοὺς πράγματι ἱκανωτέρους μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων, διότι ἡ κατὰ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀδικία διττῶς παραβλάπτει τὴν ἀξίαν οἱουδήποτε στρατοῦ· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναθέτει εἰς ἀνικάνους καὶ ἀπείρους καθήκοντα καὶ εὐθύνας ἀνωτέρας τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ χαλαροῖ τὸν ζῆλον τῶν ἱκανῶν καὶ ἀντὶ προθυμίας ἐμπνέει αὐτοῖς ἀηδίαν, μῖσος καὶ ἀγανάκτησιν, ἅτινα, ὑπολανθάνοντα ἐν ὥρᾳ εἰρήνης, εἶναι στοιχεῖα φοβερὰ καὶ ἐπικίνδυνα κατὰ τὰς ὥρας τῶν μαχῶν.

Εἰς τοὺς διαφόρους κατ' ἐκλογὴν προβιβασμοὺς ἀπὸ κατωτέρων ἀξιωματικῶν προὐβιβάσθησαν διαδοχικῶς εἰς ἀνωτέρους ἄνδρες ἐπὶ ἔτη πολλά, ἀπὸ τοῦ 1862, μακρὰν τῆς ὑπηρεσίας διατελοῦντες ὡς πολιτευόμενοι, ἀλλ' ὁποία δύναται νὰ ἦναι ἡ ἀξία αὐτῶν, ἀναμφιβόλως ἀγνοούντων καὶ αὐτὰ τῆς νέας τακτικῆς τὰ γυμνάσια, πρὸ 2 μόλις ἐτῶν εἰσαχθέντα.;

Ἀφ' ἑτέρου ἐτέθησαν εἰς ἀποστρατείαν ἄλλοι ἀδίκως καὶ παραλόγως ὥστε εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐπανήρχοντο ὅσον τάχιον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν οἱ πράγματι ἀδικηθέντες.

III

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΝ

«Ὅπως ἡ ναῦς ἔχει ἀνάγκην οὐρίου ἀνέμου καὶ ἱκανοῦ κυβερνήτου, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν λιμένα αὐτῆς, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ ἔθνος ἔχει ἀνάγκην ὁμαλῆς διοικήσεως καὶ πολιτικῆς ἱκανότητος ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν προορισμόν του».

Ἡ μέχρι τοῦδε ἐξέτασις τῆς γεωργικῆς καταστάσεως καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους ἀρκούντως ἐξηγεῖ τὸ ἀνέτοιμον αὐτοῦ εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς κατὰ τῆς τουρκικῆς δεσποτίας πάλης τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικῶν φυλῶν, ἐν αἷς ἡ ἑλληνικὴ ὤφειλε νὰ προηγηθῇ καὶ μάλιστα νὰ διαπρέψῃ.

Εἰς τοὺς δύο ὅμως ἀνωτέρω λόγους τὰ μέγιστα συνέβαλε καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς ἑλληνικῶν κυβερνήσεων, ἢ μᾶλλον ἡ ἔλλειψις τοιαύτης, ἂν παραδεχθῶμεν μάλιστα ὅτι,

durer c' est gouverner

εἰς τοῦτο δὲ θέλομεν ἀποδείξει, ὅτι οὐ μικρὸν συνέτεινεν ἡ ἀντιζηλία καὶ ἐπέμβασις τῶν Μ. Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων.

Ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τοῦ κάτωθι ἀκριβοῦς καταλόγου τῶν διαφόρων τῆς Ἑλλάδος κυβερνήσεων, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ βασιλείου μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἢ μᾶλλον πίνακος τῶν 55 ὑπουργικῶν μεταβολῶν, μετὰ τῶν 80 μερικῶν ἀντικαταστάσεων αὐτῶν ἐν τοῖς προσώποις 10—12 ἀνδρῶν, οἵτινες κυρίως ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς κατὰ τὸ 45ετὲς διάστημα τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ νέου ἐθνικοῦ βίου ἡμῶν.

25	Ἰανουα.	1833—12	Ὀκτωβρ.	1833	Σ. Τρικούπης
12	Ὀκτωβ.	1833—31	Μαΐου	1834	Α. Μαυροκορδάτος
31	Μαΐου	1834—20	Μαΐου	1835	Ι. Κωλέττης
20	Μαΐου	1835— 8	Φεβρ.	1837	Ἀρμανσπὲργ
2	Φεβρ.	1837— 2	Δεκεμβρ.	1837	Ρουτχάρδος
8	Δεκεμβ.	1837—24	Ἰουνίου	1841	Προεδρεία Βασιλέως
24	Ἰουνίου	1841—10	Αὐγούστ.	1841	Α. Μαυροκορδάτος
10	Αὐγούστ.	1841— 3	Σεπτεμ.	1843	Α. Κριεζῆς
3	Σεπτεμ.	1843—30	Μαρτίου	1844	Α. Μεταξᾶς
30	Μαρτίου	1844— 6	Αὐγούστ.	1844	Α. Μαυροκορδάτος
6	Αὐγούσ.	1844— 5	Σεπτεμ.	1847	Ι. Κωλέττης
5	Σεπτεμ.	1847— 8	Μαρτίου	1848	Κ Τζαβέλλας
8	Μαρτίου	1848—15	Ὀκτωβρ.	1848	Ι. Κουντουριώτης
15	Ὀκτωβ.	1848—12	Δικεμβρ.	1849	Κ. Κανάρης
12	Δεκεμβ.	1849—16	Μαΐου	1854	Α. Κριεζῆς
16	Μαΐου	1854—22	Σεπτεμ.	1855	Α. Μαυροκορδάτος
22	Σεπτεμ.	1855—13	Νοεμβρ.	1857	Δ Βούλγαρης
13	Νοεμβρ.	1857—26	Μαΐου	1862	Α. Μιαούλης
26	Μαΐου	1862—11	Ὀκτωβρ.	1862	Ι. Θ. Κολοκοτρώνης
11	Ὀκτωβ.	1862— 8	Φεβρ.	1863	Βούλγαρης, Κανάρης καὶ Ροῦφος
8	Φεβρ.	1863—12	Φεβρ.	1863	Τῶν αὐτῶν μετ' ἀντικαταστατ.
12	Φεβρ.	1863—27	Μαρτίου	1863	Ζ. Βάλβης
27	Μαρτίου	1863—29	Ἀπριλ.	1863	Δ. Κυριακὸς
29	Ἀπριλ.	1863—25	Ὀκτωβρ.	1863	Μ. Ροῦφος
25	Ὀκτωβ.	1863— 5	Μαρτίου	1864	Δ. Βούλγαρης
5	Μαρτίου	1864—16	Ἀπριλ.	1864	Κ. Κανάρης
16	Ἀπριλ.	1864—26	Ἰουλίου	1864	Ζ. Βάλβης
26	Ἰουλίου	1864— 2	Μαρτίου	1865	Κ. Κανάρης
2	Μαρτίου	1865—20	Ὀκτωβρ.	1865	Α Κουμουνδοῦρος
20	Ὀκτωβ.	1865— 3	Νοεμβρ.	1865	Ε. Δεληγεώργης
3	Νοεμβρ.	1865— 6	Νοεμβρ.	1865	Δ. Βούλγαρης
9	Νοεμβρ.	1865—18	Νοεμβρ.	1865	Α. Κουμουνδοῦρος
18	Νοεμβρ.	1865—28	Νοέμβρ.	1865	Ε. Δεληγεώργης
28	Νοεμβρ.	1865— 9	Ἰουνίου	1866	Μ. Ροῦφος
9	Ἰουνίου	1866—18	Δεκεμβρ.	1866	Δ. Βούλγαρης
18	Δεκεμβρ.	1866—20	Δεκεμβ.	1867	Α. Κουμουνδοῦρος
20	Δεκεμβρ.	1867—25	Ἰανουαρ.	1868	Α. Μωραϊτίνης
25	Ἰανουαρ.	1868—25	Ἰανουαρ.	1869	Δ. Βούλγαρης
25	Ἰανουαρ.	1869— 9	Ἰουλίου	1870	Θ. Ζαΐμης
9	Ἰουλίου	1870— 3	Δεκεμβρ.	1870	Δ. Δεληγεώργης
3	Δεκεμβρ.	1870—28	Ὀκτωβρ.	1871	Δ. Κουμουνδοῦρος
28	Ὀκτωβρ.	1871—25	Δεκεμβρ.	1871	Θ. Ζαΐμης
25	Δεκεμβρ.	1871— 8	Ἰουλίου	1872	Δ. Βούλγαρης
8	Ἰουλίου	1872— 9	Φεβρ.	1874	Ε. Δεληγεώργης
9	Φεβρ.	1874—26	Ἀπριλ.	1875	Δ. Βούλγαρης
26	Ἀπριλ.	1875—14	Ὀκτωβρ.	1875	Χ. Τρικούπης
14	Ὀκτωβρ.	1875—26	Νοεμβρ.	1876	Α. Κουμουνδοῦρος
25	Νοεμβρ.	1876—30	Νοεμβρ.	1876	Ε. Δεληγεώργης
38	Νοεμβρ.	1876—23	Φεβρ.	1877	Α. Κουμουνδοῦρος

25 Φεβρ.	1877—18 Μαΐου	1877	Ε. Δεληγεώργης
18 Μαΐου	1877—24 Μαΐου	1877	Α. Κουμουνδοῦρος
24 Μαΐου	1877— 4 Σεπτεμ.	1877	Κ. Κανάρης (Οἰκουμενική)
4 Σεπτεμβ.	1877—12 Ἰανουα.	1878	ἄνευ Προέδρου
12 Ἰανουαρ.	1878—18 Ὀκτωβ.	1878	Α. Κουμουνδοῦρος
18 Ὀκτωβρ.	1878—26 Ὀκτωβ	1878	Χ. Τρικούπης
26 Ὀκτωβρ.	1878		Α. Κουμουνδοῦρος

Αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν ἑκάστης πρωθυπουργίας ἀντικαταστάσεις διαφόρων ὑπουργῶν συνέβησαν κατὰ τὰς ἑξῆς ἐποχάς:

1833.— 3 Ἀπριλ.	1851.—24 Μαΐου.	1864.—20 Φεβρουαρίου
1834.—14 Μαρτίου.	1852.—24 Ἰανουαρ.	1865 —16 Μαρτίου,
1835.—10 Ἰουνίου.	10 Ἰουλίου.	6 Αὐγούστου.
8 Αὐγούστ.	1853.—24 Φεβρουαρ.	24 Σεπτεμβρ.
7 Σεπτεμ.	29 Αὐγούστ.	1866.—26 Ἰανουαρίου.
1836.—13 Φεβρουαρ.	5 Ὀκτωβρ.	2 Φεβρουαρ.
1839.— 4 Μαρτίου.	1854.—17 Ἰουλίου.	24 Μαΐου.
12 Ἀπριλίου.	28 Νοεμβρ.	1868.—11 Σεπτεμβρίου
12 Νοεμβρ.	1855.—21 Φεβρουαρ.	19, 30 Δβρίου.
31 Δβρίου.	6 Ἰουνίου,	1869.—14 Ἀπριλίου.
1840.—16 Μαΐου.	3,5 Ὀκτωβ.	27 Δβρίου.
1841.—29 Αὐγούστ.	1856.— 5 Ὀκτωβρ.	1871.— 2 Φεβρουαρ.
1842.—10 Νοεμβρ.	1857.— 4 Φεβρουαρ.	1872.—20 Ἰουλίου.
1844.—27 Ἰουλίου	2 Ἰουλίου	18, 25 Ὀκτωβρ.
25 Δεκεμβ.	1859.—29 Μαΐου.	25 Δεκεμβρίου.
1846.—14, 19 Ἰαν.	10 Ἰουνίου.	1873.—21 Μαΐου.
2 Αὐγούσ.	1860.—12 Ἰανουαρ.	1874.—30 Ἀπριλίου.
1847.— 6 Ἀπριλίου.	4 Μαρτίου.	18 Ὀκτωβρίου.
25 Αὐγούστ.	18 Ἀπριλ.	1877.—30 Ἀπριλίου.
1848.—23 Ἰανουαρ.	21 Ἰουνίου.	4 Μαΐου.
1849.—19 Ἰανουα.	25 Νοεμβρ.	1878 —23 Ἰουνίου.
17 Ἀπριλ.	7 Δβρίου.	8 Ἰουλίυ.
28 Ἰουλίου.	1861.—11 Μαΐου.	18 Δεκεμβρ.
1850.—10 Μαΐου.	1862.—11 Ἰουνίου.	
26 Ἰουλίου.	20 Ἰουλίου.	
4 Αὐγούστ.	1863.—18 Δεκεμβρ.	

Κατ' ἀναλογίαν, τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς διαρκείας ἑνὸς ὑπουργείου εἶναι ἔλαττον τοῦ ἑνὸς ἔτους, διπλάσιαι δὲ σχεδὸν αἱ κατ' αὐτὸ ἀντικαταστάσεις διαφόρων ἄλλων ὑπουργῶν, ὥστε νομίζει τις, ὅτι εὑρίσκεται εἰς τοὺς ἀπαισίους ἐκείνους χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθ' οὓς οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνερχόμενοι, ἐπὶ μῆνας καὶ ἑβδομάδας μόνον τὴν ἐξουσίαν κρατοῦντες, ἔπιπτον ἵνα τοὺς διαδεχθῶσιν ἄλλοι, τὴν αὐτὴν τύχην λαμβάνοντες.

Παράδοξον καὶ θλιβερὸν φαινόμενον ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτικῷ βίῳ ἡμῶν, ὅτι αἱ ὀλέθριαι αὗται μεταβολαί, ἐφόσον πλησιάζουσιν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχήν, τόσῳ κρίσιμον καὶ ἀκροσφαλῆ διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, περιορίζονται μὲν εἰς πρόσωπα ὀλιγώτερα, καθίστανται ὅμως συνεχέστεραι, ὥστε μεταξὺ τῆς πρωθυπουργίας τῶν δύο σπουδαιοτέρων συγχρόνων πολιτικῶν, Κουμουνδούρου καὶ Δεληγεώργη, ἐνίοτε μεσολαβεῖ 4—5 μόνον ἡμερῶν διάστημα!

Ἕκαστος ἐννοεῖ, ὅτι Κράτος, οἷον τὸ ἑλληνικόν, ἔχον ἀνάγκην ἐσωτερικῆς διοργανώσεως, ἵνα συνεχίσῃ τὸ ἔργον τῆς μόλις ἀρξαμένης ἐθνικῆς παλιγγενεσίας αὐτοῦ, διὰ δραστηρίου ἐπιδιώξεως σχεδίου μονίμου καὶ σταθεροῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ σπουδαῖόν τι καὶ ἀνάλογον τοῦ τε προορισμοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀναμενομένων περιστάσεων ὑπὸ πολιτικοὺς ἡγέτας μετρίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πολιτικῆς ἱκανότητος, μετ' ἀνωτέρων δὲ πολιτικῶν ἀρχόντων ὑπὸ καθόλου δυσμενεῖς περιστάσεις τὸν ἑλληνικὸν θρόνον ἀνελθόντων.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐξετάσωμεν ἐν συντόμῳ τὴν πολιτείαν τῶν σπουδαιοτέρων ἀνδρῶν, οἵτινες διεκρίθησαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας ἀνεφάνησαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἄνδρες ὁμολογουμένης ἱκανότητος καὶ ἀξίας· δυστυχῶς ὅμως αἱ πολιτικαὶ ἐνέργειαι αὐτῶν δὲν φέρουσι χαρακτῆρα ἀνεξαρτήτου πολιτικῆς ἢ προγράμματος ἐθνικοῦ, ἀπηλλαγμένου πάσης ξενικῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀνέκαθεν ὀλεθρία ὑπῆρξε τῇ Ἑλλάδι.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἑλληνικῶν κυβερνήσεων ἡ ζηλοτυπία τῶν τριῶν κυρίως Μ. εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, Ρωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, εὐρὺ καὶ εὔκολον στάδιον εὑρίσκει ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἀσθενοῦς καὶ ἀρτισυστάτου Ἑλλάδος, ἀγομένης καὶ φερομένης μετὰ τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν αὐτῆς, ὁτὲ μὲν ὑπὸ τῆς μιᾶς, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἑτέρας, ἐνῷ οὐδεμία σκέπτεται σοβαρῶς ὑπὲρ τοῦ ἀσθενοῦς ἔργου τῶν ἰδίων αὐτῆς χειρῶν.

Ἀπὸ τῆς μοιραίας ἐκείνης στιγμῆς τῶν ἀνεπαρκῶν βάσεων τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ὑπῆρχεν ἀνάγκη *μεγάλου πολιτικοῦ* ἀνδρός, ἐκ τῶν ἐκτάκτων ἐκείνων, οἵτινες — εἴτε ὑπὸ

τῶν περιστάσεων γεννῶνται, εἴτε μοιραίως ὑπὸ τῆς τύχης προσφέρονται—ποδηγετοῦσι τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν μετὰ πεποιθήσεως ἀκραδάντου καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως, ἐπιβαλλόμενοι καὶ ἐπισπεύδοντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀποστολὴν, ὁτὲ μὲν διὰ τῆς ἐξ ἐλαχίστων σοβαρᾶς δημιουργίας, ὁτὲ δὲ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑφισταμένων εὐνοϊκῶν στοιχείων, πρὸ πάντων ὅμως *ἐπωφελούμενοι ἐγκαίρως τῶν περιστάσεων*.

Καὶ εὐνοϊκὰ μὲν στοιχεῖα ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἔργου ἦσαν πρῶτον ἡ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ δούλου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐρριζωμένη ἰδέα τελείας ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ἥτις ἐνισχυομένη ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς, διηγείρετο συνάμα ἐκ τῆς—κατ' ἀντιπαράθεσιν μάλιστα τῇ τῶν ἐλευθέρων ὁμοφύλων—φαύλου καὶ καταθλιπτικῆς τῶν κατακτητῶν πολιτείας, οὐ μόνον ἐν τῇ καθόλου λειτουργείᾳ πολιτεύματος δεσποτικοῦ, διὰ τῆς μᾶλλον ἀσυνειδήτου αὐθαιρεσίας ἐφαρμοζομένου, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συναφείαις καὶ σχέσεσι τοῦ κοινωνικοῦ βίου, μεταξὺ τῆς δεσποζούσης καὶ τυραννουμένης φυλῆς.

Τὸ ἀλβανικὸν προσέτι στοιχεῖον παρουσίαζε δείγματα εὐκόλου προσεταιρισμοῦ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀείποτε διατηρηθεῖσαν ἀντιπάθειαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀσιανῶν ὁμοθρήσκων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα ποικίλων ὠφελειῶν, ἀνθ' ὧν ἔβλεπε τὴν κακοδαιμονίαν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν καὶ ᾐσθάνετο ἑαυτὸ πιεζόμενον ὡς ἐκ τῆς στερήσεως ἀρχαίων προνομιῶν ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νεωτέρων μεταρρυθμίσεων τοῦ Κράτους.

Ἐκ τοῦ ἑξῆς ἀνεκδότου ἐγγράφου*, ὅπερ εὐτυχὴς σύμπτωσις ἔθετο ὑπ' ὄψιν ἡμῶν, καταφαίνεται ἡ κατὰ τὸ 1847 προσπέλασις μεγάλου μέρους τῆς ἀλβανικῆς φυλῆς, περὶ ἧς ὀλιγώρησαν καὶ ὑπὲρ ἧς οὐδὲν σχεδὸν ἐνήργησαν, ἐκτὸς τοῦ Κωλέττη, οἱ λοιποὶ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος :

---

* Τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἐπιστροφῇ, καθ' ἣν παρέμεινεν εἰς τὰς χεῖρας ὁμογενοῦς Ἠπειρώτου, προτραπέντος νὰ καταθέσῃ αὐτὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς.

Ἐκλαμπρότατοι πρόεδροι καὶ πρόκριτοι εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν χωμάτων Ἑλλάδος καὶ τοῦ Μεγαλειοτάτου Ὄθων ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα καὶ σᾶς εἰδοποιοῦμεν :

Οἱ προσφερόμενοι τὸν ἀσπασμὸν φέρνομεν τὸ παράπονόν μας ἐδαφιαίως, ἐπειδὴ καὶ ἐμείναμεν πᾶν πτωχὸς λαὸς οἱ κάτωθεν καζάδες ἐπικράτειαι στὸν ξηρὸν καὶ πετρώδην τόπον χωρὶς καμμίαν ἐπιστήμην, ἀλλὰ ὁπλοφόροι, ἀφοῦ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐξουσιάστη ἀπὸ τοὺς πρωτετερινοὺς Σουλτάνους ἕως σήμερον ἐφερθήκαμεν ὑποταγμένοι εἰς τὰς προσταγὰς τῶν ἀφεντότοπον Βεζυράδων, Πασσιάδων, Καϊμακάμηδων ἕως Μουσελημάδων· 33 Σουλτάνους σχεδὸν 400 χρόνους ἐχύσαμεν τὸ αἷμα μας εἰς κάθε αἰχμαλωσία ὅπου τοὺς εἶχεν σταθῆ.

Ὅμως ὅποιος δὲν ἀγαπάγει Βασιλέα ἀλλ' οὔτε Θεότη ἀγαπάγει. Τὰ πρωτετερινὰ ούσούλια μᾶς ἔλλειψαν καὶ μᾶς ἔβαλαν νέα ὅπου δὲν ὑποφέρονται στοὺς τόπους μας· μᾶς ἔβαλαν δωδεκάδα εἰς κάθε καζάν μας καὶ ἔκριναν χατιρικῶς καὶ ἀδίκως, καὶ ὄχι διὰ ριζὰν Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου μας, ἀλλὰ ζόρλεν καὶ δυναστικῶς οἱ ἐντόπιοι καὶ ὄχι νὰ κρένουν ὡς ὅλοι οἱ Βασιλεῖς τοῦ Εὐρώπ· διὰ τοῦτο ἐγέναμεν ἀποστάται εἰς τὸν Βασιλέαν μας ὅπου τὸν εἴχαμεν βεκήλην καὶ πατέραν τῶν ὅλων ἡμᾶς μουσουλμάνους· καὶ ἐπαραπονεύθημεν τόσες καὶ τόσες φοραῖς μὲ ἀμὰν καὶ μὲ δάκρυά μας καὶ δὲν μᾶς ἔδεναν διάστημα ἀλλ' οὔτε χαρτζουάλη, ἤγουν ἀναφοράν, μὴν εὐσπλαχνίζονταν ἡ Βασιλεία διὰ ἐμᾶς τοὺς φακὴρ φουκαράδες. Διὰ τοῦτο στέλνομεν τὸν ἐπίτηδες ἄνθρωπόν μας νὰ μιλήση διὰ ζώζης φωνῆς μὲ τὴν ἐκλαμπρότητά σας τὰ δέοντα, ἂν ἡ Μεγαλειότης τῆς Βασιλίας μᾶς καμπουλέβη, ἤγουν μᾶς δέχεται, νὰ γινόμεθα σιούδιτοι οἱ κάτωθεν 5 καζάϊδες μὲ καπετουλατζιόνε νόμους, ὅπου νὰ μᾶς δώση καὶ νὰ τοῦ δώσωμεν διὰ ἡσυχίαν μας· διὰ ριζὰν Θεοῦ νὰ σᾶς κακοφανῇ καὶ διὰ ἐμᾶς ὡς πλάση Θεοῦ, ὅπου ἐγεννήθημεν γυμνοὶ καὶ θὰ πεθάνομεν ἐκ μέρους μεγαλοδυνάμου, καὶ ἂν ἐλπίδα σωτηρία δὲν εἶναι διὰ ἐμᾶς ἂς πεθάνομεν καὶ ἀπὸ σπαθὶ ἀνθρώπων· ἂν εἶπεν ὁ Θεὸς ἔτση ἂς γίνη! Ἰκετευώμεθα οἱ κάτωθεν καζάϊδες Ἀβλῶνος, Δελβίνου, μεναχιὲ Κουρβελέση, Μαλακάστρα ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω τοῦ Μπερατίου καὶ Τεπελένης καὶ Ντισνέτζα ὅλα 5 καζάϊδες παρακαλοῦμεν νὰ εὐσπλαχνισθῇ ἡ Βασιλία σας, ὄχι καὶ δὲν μᾶς ἀγαπάγει, ἔχει εἰπεῖ ὁ Θεὸς νὰ ἀποθάνομεν, δὲν πλέον ἀγαπᾶμε νὰ ζήσωμεν ἀπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ ἂν ἡ Βασιλία μᾶς ἀγαπάγει μᾶς εἰδοποιῆτε καὶ κάμνομεν καὶ ἄλλαις ἐπικράτιες μὲ τὴν εὐχαρίστησίν μας καὶ ἐγγύησιν διὰ ἐμπιστοσύνην μὲ ὅπως ἡ Βασιλία ἀγαπάγει.

Ὁ ἐπιφερόμενος σᾶς λέγει διὰ ζώσης καὶ νὰ μᾶς ἀπολογηθῆτε· ταῦτα καὶ τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ.

Οἱ ἀγαπητοί σας πρόεδροι Σαϊμπῆδες τῶν 5 καζάϊδων ἐπιφενόμενοι μὲ τὰ ἐσφραγηστήρια ὅλα.

"Εχομεν καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ πρώην μερχοὺμ Σανδραζημάτου πρὸς ἐμᾶς, καὶ ποῖος μᾶς κρένη, ἀλλὰ ἐν ἡμέρα κρίσεως νὰ ἀπολογηθῶμεν, ὄχι ἄλλο.

("Επονται 48 ὑπογραφαὶ διὰ σφραγίδων τῶν διαφόρων προκρίτων τῆς Ἠπείρου μετὰ τοῦ ἐπισυνημμένου καταλόγου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκιῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, ὡς ἑξῆς:

Ἀριθ. Σφραγ.—Ἐπαρχία Δελβίνου 31, Αὐλῶνος 12, Ἄνω καὶ Κάτω Μαλακάστρου 5.

Ἀριθ. οἰκιῶν.— Ἄνω Μαλακάστρου 1388, Κάτω Μαλακάστρα 2911, Ρέθη Μεζικὸς 1011, Κασαμπᾶ Μπεράτη 711, Ναχιὲ Τοπάλτη 2830, Σκράπαρη 1339, Τομόριζα 590, Τεπελένη 4500, Αὐλῶνος 4500, Δελβίνου 1840).

Ἰδοὺ ὅπου τὰ ἀνώτερα ἐσφραγηστήρια οἱ σαϊμπῆδες τοῦ τόπου μας νὰ τὰ παρατηρήσετε καλῶς καὶ νὰ σᾶς ἀποκρίνομεν μὲ ἐγγύησιν διὰ σηγουρητά σας καὶ διὰ ἀσφάλειαν.

Καζᾶς Κουρβελέση, 15 Αὐγούστου 1847.

Ἑλλάδος

Βουλὴ καὶ Γερουσία.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω Ἀλβανῶν τοῦ Δελβίνου καὶ ὁ κατ' αὐτὰς ἀποβιώσας Ἀβδοὺλ βέης Σελὶμ ἔγραφεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ:

«.... Ποτὲ οἱ Ἀλβανοὶ νὰ μὴ πολεμήσητε κατὰ τῆς Ἑλλάδος· ἂν θελήσῃ ὁ Σουλτάνος ἂς πολεμήσῃ· ἂν ἔλθῃ στρατὸς ἑλληνικὸς εἰς τὰ μέρη μας σεῖς νὰ προσκυνήσητε καὶ νὰ μείνητε μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἂν σᾶς δώσῃ ὁ Σουλτάνος ὅπλα καὶ πολεμεφόδια διὰ νὰ πολεμήσητε κατὰ τῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ τὰ δεχθῆτε, διότι θὰ πάθητε ὅ,τι ἔπαθον οἱ Βόσνιοι μὲ τὴν Αὐστρίαν· θὰ σκοτωθῆτε, θὰ σκλαβωθοῦν τὰ γυναικόπαιδά σας καὶ θὰ δημευθῇ ἡ περιουσία σας. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν καλοὺς νόμους καὶ νὰ μείνητε μὲ αὐτούς, ἐλπίζω δὲ νὰ ζήσητε. Ἂν ὅμως θέλετε νὰ μεταβῆτε εἰς τουρκικὸν βασίλειον πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντά σας ὅλα καὶ ἀπέλθετε εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ἀγοράσατε κτήματα καὶ ζῆτε ἐλεύθεροι. Τὴν εὐχήν μου νὰ ἔχετε ὅλοι νὰ μὴ πολεμήσητε ποτὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων».

Καὶ ταῦτα μὲν δὲν ἦσαν ἐλάχιστα, ἐπιμελῶς καλλιεργούμενα, ἐγκαίρως καὶ ἐπιμόνως διοργανούμενα· κατάλληλος δὲ περίστασις ἦτο ἡ ἔναρξις τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ μεγάλου

κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους σχεδίου τῆς πατροπαραδότου ρωσσικῆς πολιτικῆς, ἀπὸ πολλοῦ ἐργαζομένης εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς καταρρεούσης κυριαρχίας τῶν Ὀσμάνων, καθ' ἣν στιγμὴν ἐν Εὐρώπῃ αἱ μέγισται τῶν ἀντιζηλιῶν ἐπεκράτουν, σοβαροὶ δὲ μνησικακίας λόγοι μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ὑφίσταντο.

Ὁποῖαι τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων ἐνεφορήθησαν ὑπὸ τοιαύτης ἐθνικῆς καὶ ἐνεργοῦ πολιτικῆς, κατὰ πόσον δὲ ἠδυνήθησαν νὰ ἐργασθῶσι πρὸς τοῦτο ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν καὶ τὰς ἐπεμβάσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων;

Ὁ ἀτυχὴς Κυβερνήτης δὲν ἐστερεῖτο βεβαίως πολιτικῆς ἱκανότητος καὶ ἀρετῆς, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸν αὐτοῦ εἶχεν ὄνειρον· δυστυχῶς ὅμως ἔφερε μετὰ τῶν ἀρετῶν καὶ πόθων αὐτοῦ ἐν τῷ νεοσυστάτῳ Κράτει τὴν δυσπιστίαν καὶ τὰς ὑπονοίας τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Αὐλὴν, ἐξ ἧς ἐπορεύετο, ὅθεν ἐντεῦθεν ἄρχεται καὶ ἡ πολιτικὴ τρικυμία, εἰς ἣν ἀφέθη τῆς Ἑλλάδος τὸ σκάφος κυλινδούμενον, ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτοῦ εἰς τὸ πολιτικὸν πέλαγος πλοῦ.

Ἐκεῖνος μὲν, εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων ἀποβλέπων, εἰς τὴν Κρήτην τὸν Ῥάϊνεκ ἀπέστειλε, εἰς Σάμον τὸν Κωλέττην καὶ εἰς Χῖον τὸν Φαβιὲ, καταλαβὼν ἅμα διὰ τοῦ Κριεζῆ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον· οἱ δὲ τῆς Ἀγγλίας ἀντιπρόσωποι, ὑποβοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν τῆς Γαλλίας, ἤγειρον κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσιν, μὴ ὀκνήσασαν καὶ εἰς τὴν βοήθειαν Τουρκαλβανῶν ὁπλαρχηγῶν νὰ προσφύγῃ καὶ εἰς τὸ στυγερὸν τέλος νὰ προβῇ κακούργημα τῆς 27 Σεπτεμβρίου.

Ὑπὸ τοιούτους ἀπαισίους οἰωνοὺς ἀνεστάλη ὁ πρὸς τὸν λιμένα αὐτοῦ πλοῦς τοῦ μόλις ἐκκινήσαντος ἑλληνικοῦ σκάφους, ἀπολέσαντος Κυβερνήτην σοφὸν καὶ ἔμπειρον, δυνάμενον νὰ διαπαιδαγωγήσῃ τὸ νήπιον Κράτος, ἰδιότροπον ἴσως, ἀλλ' ἀγαθὸν καὶ τὴν Ἑλλάδα φιλοῦντα, ἀντικαταστάντα δὲ ὑπὸ Ἀντιβασιλείας ἀπείρου τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων καὶ διὰ πολλῶν ῥαδιουργιῶν καὶ σφαλμάτων, προπάντων τῆς διαλύσεως τῶν Εὐζωνικῶν σωμάτων, προξενησάσης τὴν διοικητικὴν ἐκρυθμότητα καὶ πολιτικὴν ἀνωμαλίαν τοῦ Κράτους.

Εὐθὺς σχεδὸν μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης Βασιλείας, αἱ ἐπιρροαὶ καὶ ἐπεμβάσεις τῶν ξένων Αὐλῶν, σὺν τῇ ἀπειρίᾳ, οἰήσει καὶ ἰσχυρογνωμοσύνῃ τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφωνούντων ἀντιβασιλέων Ἄρμανσπεργ, Μάουρερ, Ἔϋδεκ, Ἄβελ καὶ Γράϊνερ, ἐνεστάλαξαν τὰς πρώτας τοῦ δηλητηρίου σταγόνας εἰς τὰ πολιτικὰ ἤθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀξιοπίστου ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ μὲν Μάουρερ, ὁ Ἔϋδεκ καὶ Ἄβελ κατεκρίνοντο ὡς ὑπερβαλλόντως ῥωσσίζοντες· καὶ ὅμως ἦσαν οἰκειότατοι τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας καὶ ὑπεστηρίζοντο ὑπ' αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἄρμανσπεργ ἐκατηγορεῖτο ὡς ἀγγλίζων. Οἱ μὲν πρῶτοι, πλειοψηφοῦντες, ἀγωνίζονται νὰ ὑποσκελίσωσι τὸν πρόεδρον, οὗτος δὲ, μειοψηφῶν, καταρραδιουργεῖ ἐκείνους· οἱ πρέσβεις ἐκλαμβάνουσι φίλους τοὺς ἐχθρούς, ἐχθροὺς δὲ τοὺς φίλους· ἑλληνιστὴς Γερμανὸς συντάττει ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ἰσοκράτους ἀναφορὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας καὶ τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας, μαστίζων τοὺς τρεῖς καὶ ἐξυμνῶν τὸν ἕνα· ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας μαίνεται, ὡς καταδιωκομένης τῆς ῥωσσικῆς μερίδος· ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Πλαπούτας, ὁ Γενναῖος, ὁ Καλλέργης καὶ ἄλλοι καθειργνύονται, οἱ δὲ δύο πρῶτοι καὶ εἰς τὸν διὰ λαιμητόμου θάνατον καταδικάζονται, ἀκυρωθείσης ἐπὶ τούτῳ διὰ βασιλικοῦ διατάγματος προδικαστικῆς ἀποφάσεως, μετατεθέντων δύο δικαστῶν καὶ διὰ στρατιωτικῶν λογχῶν βιασθέντων τῶν ἄλλων· ὁ Τρικούπης ἐξοστρακίζεται εἰς Λονδῖνον, ὡς χαλαρῶς δῆθεν ἐνεργήσας κατὰ τὴν δίκην ταύτην· ὁ Μαυροκορδάτος ἀποπέμπεται εἰς Γερμανίαν, ὡς προστατεύσας τοὺς καταδικασθέντας· ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς ὑποστηρίζει τὸν γαλλίζοντα Κωλέττην, ὡς ὄργανον ἐπιτήδειον νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς τῆς ῥωσσικῆς μερίδος· οἱ ὑπερισχύοντες ἀντιβασιλεῖς στέλλουσιν ἐπίτηδες πρεσβευτὴν εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα ζητήσωσι τὴν παῦσιν τοῦ Δώκενς· ὁ Πάλμερστων ἀπολακτίζει τὸν σταλέντα· ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκσφενδονίζει βίαια, λοίδωρα καὶ ἀπειλητικὰ ἔγγραφα εἰς Μόναχον, ἀπαιτοῦσα τὴν ἄμεσον ἀποπομπὴν τῶν ἀντιπολιτευομένων τῷ Ἄρμανσπεργ· ἡ Βαυαρία, καίτοι ὑπόχρεως ἐκ τῶν συνθηκῶν νὰ ζητῇ τὴν συναίνεσιν τῶν τριῶν δυνάμεων κατὰ πᾶ-

σαν μεταβολὴν τῆς ἀντιβασιλείας, αἰτεῖται μὲν αὐτήν, ἀλλά, φοβηθεῖσα, σπεύδει ν' ἀνακαλέσῃ καὶ ἄνευ αὐτῆς τὸν Μάουρερ καὶ τὸν Ἄβελ. Ἡ Ἀγγλία θριαμβεύει, ἡ Γαλλία διαρρηγνύει τὰ ἱμάτια αὐτῆς· ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ὀργίζεται, διότι δὲν ἀνεκλήθη καὶ ὁ Πρόεδρος· ὁ Ἄρμανσπεργ, γενόμενος παντοδύναμος, στέλλει τὸν Κωλέττην εἰς Παρισίους καὶ οὕτω ἀνακαινίζεται ἐκ τρίτου τὸ ὑπουργεῖον.

«Τοιοῦτο ὑπῆρξεν—ἐπιλέγει ὁ ἀξιόπιστος χρονογράφος*—τὸ πρῶτον πολιτικὸν καὶ ἠθικὸν μάθημα, ὅπερ ἐδίδαξαν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ πρωτοπείρους ἡμᾶς, οἱ ἐκ τῆς Δύσεως σοφοὶ καὶ πολύπειροι, μάθημα, ἢ μᾶλλον ὕφασμα ῥαδιουργίας, σκευωριῶν, ψεύδους, δόλου καὶ ἐπιβουλῆς».

Τὴν ὀλεθρίαν αὐτὴν πολιτείαν τῶν πρώτων ξενικῶν κυβερνήσεων κατανοοῦντες οἱ ἐν Μονάχῳ καὶ Λονδίνῳ πρεσβευταὶ τῆς Ἑλλάδος, Μαυροκορδάτος καὶ Τρικούπης, παντοίας κατέβαλλον προσπαθείας, ἵν' ἀποτρέψωσι τῆς κεφαλῆς τοῦ ἔθνους τὴν ἐπαπειλοῦσαν αὐτὸ συμφοράν.

Ὁ Μαυροκορδάτος, ἐκθέτων τῷ βασιλεῖ τῆς Βαυαρίας τὰ τότε λαμβάνοντα χώραν ἐν Ἀθήναις, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν φρόνιμον καὶ σοφὴν ἀπάντησιν, ὅτι:

«Οὔτε νὰ *ἐκβαυαρίσωσι*, πολλῷ δὲ μᾶλλον νὰ *ἐκγαλλίσωσιν* ἔπρεπε τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ ἦναι Ἑλλὰς καὶ ἀνεξάρτητος, οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰς τρεῖς Μ. Δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς πᾶσαν ἄλλην καὶ ὡς πρὸς τὴν Βαυαρίαν. . . .»

Καὶ εἶναι μὲν γνωστὸν κατὰ πόσον τὸ τελευταῖον τοῦτο διετηρήθη βραδύτερον, φέρε δὲ ἴδωμεν κατὰ πόσον καὶ ὡς πρὸς τὰς τρεῖς Μ. Δυνάμεις ὑπῆρξεν ἀνεξάρτητος ἡ ἑλληνικὴ πολιτική.

Ἐκ τῶν **10-15** πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ **1833-1878** προήδρευσαν τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων, οἱ **6**** κυρίως διεκρίθησαν ὡς δράσαντα ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς πρόσωπα, ἐπ' αὐτῶν δὲ θέλομεν περιορίσει ἐνταῦθα τὸν λόγον.

---

* Ἱστορ. Ἀναμν. Ν. Δραγούμη σελ. 220.

** Περιοριζόμενοι ἐν τῇ παρούσῃ ἡμῶν συγγραφῇ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνον ἐν συντόμῳ, θέλομεν διαλάβει περὶ πάντων ἐκτενῶς ἐν προσεχεῖ ἔργῳ.

Ὁ Α. Μαυροκορδάτος, Ι. Κωλέττης καὶ Α. Μεταξᾶς πρωταγωνιστοῦσι μέχρι τοῦ **1848—1857**, ἐντεῦθεν δὲ ἀναφαίνεται ὁ Δ. Βούλγαρης καὶ μετ'οὐ πολὺ ὁ Κουμουνδοῦρος καὶ Δεληγεώργης.

Ὁ **Α. Μαυροκορδάτος,** καίτοι,ὡς ἐκ τῆς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις πολιτικῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἄλλης ἀγωγῆς αὐτοῦ, ἀριστοκρατικὸς, διεκρίνετο διὰ τὰς συνταγματικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ τοὺς πρὸς τὴν εὐνομίαν ἀγῶνας. Ἦτο εὐπαίδευτος καὶ γλωσσομαθὴς, ὀξεῖαν ἔχων τὴν ἀντίληψιν, ὀρθὴν τὴν κρίσιν, βαθεῖαν τὴν σύνεσιν καὶ πολιτικὴν σωφροσύνην.

Ὀλίγα μὲν ὡμίλει, πολλὰ δ' ἐνήργει, ἄοκνος ὢν περὶ τὸ γράφειν καὶ σπανίως ἐν ἀγορᾷ φαινόμενος. Ἐμίσει τὴν κολακείαν καὶ ἀπεστρέφετο τὴν δημαγωγίαν, ἐπιποθῶν μὲν ν' ἄρχῃ, ἀλλὰ διὰ δημιουργίας πραγμάτων. Διαβαλλόμενος ὑπὸ τῶν πονηρῶν καὶ ἀνικάνων, ἐστερεῖτο ἐντοπίου συνδρομῆς, ἐφ' ᾧ καὶ μετ'ὀλίγων πιστῶν φίλων καὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν, ἐν οἷς ὁ ἐπ'ἀδελφῇ γαμβρὸς Σ. Τρικούπης, ὁ Θ. Φαρμακίδης, ὁ Πραΐδης, ὁ καθηγητὴς Μανοῦσος καὶ ὁ Π.'Αργυρόπουλος, συσκεπτόμενος καὶ συνεργαζόμενος, διῆλθε τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ βίον· φειδωλὸς δὲ μέχρι φυλαργυρίας τῶν δημοσίων χρημάτων, ἀπέθανε τυφλὸς καὶ πένης.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος, ὅπερ ἠσπάζετο τὴν ἀγγλικὴν πολιτικήν.

Ὁ **Ι. Κωλέττης,** ἀνὴρ μᾶλλον δημοκρατικὸς, ἦτο ἀντίθετος κατὰ τὰ πλεῖστα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ πολιτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Μαυροκορδάτου.

Προσκολλώμενος τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἐνίοτε ἀναρριχώμενος χερσί τε ποσί τε, δὲν ἀπεσπᾶτο εὐκόλως, ἀλλὰ παντοίοις τρόποις παρέμενε καὶ δόλον καὶ ψεῦδος μεταχειριζόμενος. Διεκρίνετο ἐπὶ ἱκανότητι προσηλυτισμοῦ, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν μόνον ἀποβλέπων, κατόρθωνε δὲ ταῦτα, οὐχὶ πολλὰ καὶ συνήθως λαλῶν, ἀλλὰ μετ' ἀφελείας καὶ δεξιότητητος, ἔχων τὸ ἦθος ἀγαθὸν, ἄκακον, ἀμνησίκακον καὶ προσηνὲς, πάντας μὲν ἀκροώμενος μετὰ προσποιητῆς εὐπιστίας, οὐδέποτε δὲ ὀργιζόμενος καὶ οὐδένα κακολογῶν.

Τοιουτοτρόπως περιεστοιχεῖτο ὑπὸ πολλῶν, ἐν οἷς καὶ σπου-

δαῖοι καὶ ἄσημοι καὶ ἀγαθοὶ καὶ κακοί· μὴ δεσμευόμενος ἐνίοτε ὑπὸ τῶν συνταγματικῶν τύπων, ἀλλὰ χρώμενος πολλάκις τῷ συντάγματι, ὅπερ αὐτὸς κυρίως ἐφήρμωσεν, ὡς μέσῳ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, ἀπέβλεπεν εἰς συγκέντρωσιν νέων ἐπιρροῶν καὶ ἠπιοτέρων χαρακτήρων πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ὑφ' ὧν τότε περιεστοιχεῖτο, ἵνα ἐνισχύων τὴν Βασιλείαν, ὑποτεταγμένην ἤδη αὐτῷ, ἀφοσιωθῇ εἰς τὰ τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ἣν δραστηρίως ἐπεδίωξε καὶ διὰ τοῦ προσεταιρισμοῦ τῶν Ἀλβανῶν. Τοιοῦτος ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γαλλικοῦ κόμματος, μεγίστην ἐπιρροὴν ἐν Γαλλίᾳ ἔχων καὶ τῆς ἄκρας εὐνοίας τοῦ τότε αὐτοκράτορος Λ. Φιλίππου ἀπολαύων.

Ὁ Α. Μεταξᾶς, ὁ ἥρως τοῦ Λάλα καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῆς μεταβολῆς τῆς 3 Σεπτεμβρίου, ἦτο χαρακτῆρος γενναίου καὶ εἰλικρινοῦς, διεκρίνετο ἐπὶ φιλοπατρίᾳ καὶ παρρησίᾳ, καίτοι μὴ ἀπηλλαγμένος ἰδιοτροπιῶν τινων. Ὡς πολιτικὸς ὅμως ἀνὴρ ἦτο κατωτέρας ἀξίας τῶν δύο πρώτων, ἦρχε δὲ τοῦ ῥωσσικοῦ κόμματος, ἀναφανεὶς ὡς τοιοῦτος ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς κυρίως κατὰ τὸ 1843, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ἐν συντόμῳ οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ καὶ σημαιοφόροι τῶν τριῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐν Ἀθήναις, ἐξ ὧν ἰδίως ὁ Κωλέττης ἐπέσπευδε καὶ μᾶλλον ἀμέσως εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀνεπαρκῶν ὁρίων τοῦ Κράτους, μὴ ἀναμένων, ὡς ὁ Μαυροκορδάτος, τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, οὔτε λησμονῶν ὅτι, εἷς τῶν συνετοτέρων καὶ σοφῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης δὲν ἐδέχθη, προσενεχθὲν αὐτῷ, τὸ ἑλληνικὸν στέμμα, διότι ἐθεώρει τὰ ὅρια τοῦ Κράτους ἀνεπαρκῆ καὶ ἀκατάλληλα πρὸς διοργάνωσιν καὶ εὐημερίαν αὐτοῦ.

Οὔτε ὁ Κωλέττης ὅμως, οὔτε ὁ Μαυροκορδάτος, οὔτε ἄλλος τις ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ διαρκῶς καὶ ἐπιτύχῃ βέβαιόν τι καὶ σπουδαῖον ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυκεῶνος τῆς διηνεκοῦς συγκρούσεως, ἐν ᾧ ἐπάλαιον, ἐξωθούμενοι ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Μ. Δυνάμεων.

Πολλάκις αἱ ἀνατροπαὶ τῶν ἑλληνικῶν ὑπουργείων προήρχοντο ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπεμβάσεως τῶν πρέσβεων, κυρίως δὲ ἡ πάλη ἐλάμβανε χώραν μεταξὺ τῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας,

τῆς δευτέρας αὐτῶν ζητησάσης νὰ ἐκδικηθῇ ἐν Ἀθήναις τὴν πρώτην, διὰ τὰς πολιτικὰς ἥττας, ἃς ὑπέστη ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ.

Τούτου ἕνεκα τὸ ὑπουργεῖον Μαυροκορδάτου πολλάκις προσεβλήθη καὶ ἔπεσεν ὑπὸ τὰ βέλη τῆς γαλλικῆς ἀντιδράσεως, δι' ὅπερ ὁ ἴδιος Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρης ἐκαυχήθη ὁμολογήσας, ὅτι: «*ἀνέτρεψε τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον τοῦ Μαυροκορδάτου*»!

Ὅτε ὁ Θ. Γρίβας, στασιάσας κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ὠχυρώθη ἐν Ἀβαρικῷ, δολίως ἐπεμβᾶσα ἡ γαλλικὴ πρεσβεία παρέλαβε καὶ προσέφερεν αὐτῷ ἄσυλον ἐπὶ πολεμικοῦ αὐτῆς πλοίου.

Τὴν ἐκ τῶν τοιούτων ξενικῶν ἐπεμβάσεων ἐπελθοῦσαν παραλυσίαν ἐν τῇ ἀσθενεῖ διοικήσει τοῦ Κράτους καὶ ὡμολόγησαν καὶ κατεδίκασαν αὐτοὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἀλλ' ἐννοεῖται ἕκαστος ἐπιρρίπτων τὴν εὐθύνην ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Οὕτως ὁ μὲν λόρδος Πάλμερστων, ἀγορεύων ἐν τῇ Βουλῇ, διετείνετο, τὴν Γαλλίαν ὑπαινιττόμενος, ὡς ὑπισχνουμένην τῇ Ἑλλάδι στρατιωτικὴν συνδρομήν, διὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κωλέττη διοργανούμενα, ὅτι *ἡ ξένη ἐπιρροὴ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καταστρεπτικὴ τῇ χώρᾳ, ἐφ' ἧς ἐπέδρασεν*, ἐνῷ ὁ Γκιζὼ ἐπίσης διεμαρτύρετο κατὰ *τῆς διχονοίας καὶ τῆς περὶ ἐπιρροῆς πάλης τῶν ἐν Ἀθήναις πρέσβεων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ὡς αἰτίων τῆς παραλύσεως τοῦ Κράτους*, καὶ τέλος τὸ ἔγκριτον καὶ γνωστὸν περιοδικὸν ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΟΣΜΩΝ μεμφόμενον τοὺς πραγματικοὺς ἐνόχους, ἔγραφε κατὰ τὸ **1854**:

«*Δικαιούμεθα νὰ ἐπιπλήξωμεν τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, διὰ τὴν περὶ τῆς Ἑλλάδος ὀλιγωρίαν αὐτῶν καὶ μάλιστα τὴν ψευδοπολιτικήν, ἧς ἕνεκα Γαλλία καὶ Ἀγγλία μετέβαλον αὐτὴν εἰς θέατρον ἀνωφελῶν καὶ ἀδόξων ἀντιζηλιῶν. Ἐκ τῶν κωλυμάτων τῶν μᾶλλον συντεινόντων εἰς τὴν ἀναχαίτισιν τῆς ἐν Ἑλλάδι προόδου ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ κακῶς ἐννοουμένη διπλωματικὴ ἐνέργεια τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον*».

Νομίζομεν, ὅτι μετὰ τὰς τοιαύτας ὁμολογίας, εἶναι περιττὴ ἐκτενεστέρα ἀνάπτυξις περὶ τῆς ὀλεθρίου ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκη-

σεν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς οἱαδήποτε ξενικὴ ἀνάμιξις καὶ ἐπέμβασις.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς ἀνωμαλίας τοῦ Κράτους, τῆς λῃστείας καὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν τοῦ 1831 καὶ 1843, ὧν τὰς ἀφορμὰς ἐν συντόμῳ προεξεθέσαμεν, τὰ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ὄθωνος ἀφορῶντα δὲν ὑπῆρξαν εὐνοϊκώτερα διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδον τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους.

Ὁ ἀτυχὴς Ὄθων ἦτο μὲν χαρακτῆρος τιμίου καὶ εἶχεν ἀφοσιωθῆ εἰλικρινῶς εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸ μεγαλεῖον, ἀλλ' ἦτο βασιλεὺς μικρολόγος, φιλύποπτος, δύσπιστος καὶ δεσποτικὸς, δημιουργῶν τάξεις *ἀφωσιωμένων* πρὸς σκοπὸν, δι' ὃν σύμπαν τὸ ἔθνος ἔπρεπε ν' ἀφωσιωθῇ αὐτῷ. Ἰσχυρογνώμων, ἀλλὰ διστάζων καὶ λεπτολογῶν, ἦτο ἀνίκανος δι' ὅ,τι μέγα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ηὔχετο καὶ ὑπὲρ οὗτινος εἰργάζετο, διαφωνῶν μετὰ τῶν πρωθυπουργῶν αὐτοῦ, κατακρινόμενος ὑπὸ τῶν πρέσβεων, εἰς ἓν δὲ καὶ μόνον ἀποβλέπων, τὴν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ συγκέντρωσιν πάσης διοικητικῆς ἐνεργείας, δοξάζων, ὅτι διὰ τούτου καὶ μόνου ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τῶν πολιτικῶν σχεδίων αὐτοῦ.

Ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διεξαγόμεναι, ἔφερον τὸν τύπον τῆς *βασιλικῆς ὑποψηφιότητος*, ὅπερ ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ δὲν ἠδύνατο μέχρι τέλους ν' ἀνεχθῇ.

Δυστυχῶς ἡ 3 Σεπτεμβρίου τοῦ 1843, καθ' ἣν ἐξεβιάσθη εἰς τὴν παραχώρησιν τοῦ συντάγματος, δὲν ἐγένετο αὐτῷ μάθημα, ὅπερ νὰ προλάβῃ τὰς ἐκ τῆς περὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἀντιδράσεως συμφορὰς, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὴν αὐτὴν ἰσχυρογνώμονα πολιτικὴν, ἐνῷ ἡ βασιλεία εἶχεν ἤδη ἀπολέσει οὐ μόνον τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὸ γόητρον αὐτῆς.

Ἀλλ' ἐνῷ οὕτως ἀτυχὴς ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πρώτου βασιλέως αὐτῆς, ἔτι ἀτυχέστερος καὶ οὗτος ἐτύγχανε, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἰδίου πολιτικοῦ συστήματος ἤρξατο διεγείρων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὰς ἀντιπαθείας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπενομεύετο ὑπὸ τῆς δυσμενείας τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ἐν αὐτῷ ἔβλεπε τὸν θερμουργὸν ὑποκινητὴν τῆς κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐξεγέρσεως, ἐξελάμβανε δὲ ὡς

ὑποστηρικτὴν τῶν ἐν τῇ Ἑπταννησιακῇ Βουλῇ ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως διαδηλώσεων.

Καὶ ὅσῳ μὲν ἀφορᾷ τὴν κατὰ τὸ 1841 καὶ 1854 καὶ τὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ παραδεχθῇ, ὅτι φρονίμως ἡ Ἑλλὰς ἀπεδύθη εἰς τὸν ἀγῶνα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Εὐρώπη ἅπασα φανατικῶς κατὰ τῆς Ρωσσίας συνησπίσθη καὶ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους· οὐχ ἧττον ὅμως ὁ Ὄθων διήγειρε τότε τὰς συμπαθείας τοῦ πανελληνίου, μὴ διστάζων νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐνθουσιώντων καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα ὀργώντων ὑπηκόων αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἡ ξενικὴ κατοχὴ ἔθετο τέρμα εἰς τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην ἀπόπειραν, ὁ βασιλεὺς κατέλαβεν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους θέσιν εὐγενοῦς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου μάρτυρος.

Ὅσῳ δὲ ἀφορᾷ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, οὐδέποτε ἐφάνη συγκατανεύων ἐπὶ τῇ προτεινομένῃ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὑποσχέσει ἀποχῆς πάσης ἐνεργείας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ Κράτους.

Τούτων ἕνεκεν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἤρξατο ἐργαζομένη παντὶ σθένει πρὸς ἀνατροπὴν δυναστείας, τόσῳ ἀπειθοῦς καὶ ἐγκαθέτου τοῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικοῖς συμφέρουσιν αὐτῆς, καθ' ἣν δὲ στιγμὴν σχέδιον Ἰταλοελληνικῆς ἐνεργείας συνεζητεῖτο καὶ διενηργεῖτο, ἐπελθοῦσα ἡ Ναυπλιακὴ ἐπανάστασις ἀνέτρεψεν αὐτό, βραδύτερον δὲ καὶ τὴν Βαυαρικὴν δυναστείαν.

Ἐν μέσῳ τοιούτου κυκεῶνος ἔληξεν ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἐν Ἑλλάδι βασιλείας, καθ' ἣν οὐδείς, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἐδικαιοῦτο ν' ἀναμένῃ δείγματα μεγαλειτέρας διοικητικῆς ἱκανότητος καὶ ἐσωτερικῆς προόδου.

Ἀλλ' ἆρά γε αἱ μετὰ ταῦτα ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις συνετίσθησαν ἐκ τῶν παθημάτων τῶν προηγηθεισῶν, νέαν ἐγκαινιάζουσαι καὶ ἀνεξάρτητον πολιτικήν, ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων βασιζομένην καὶ προπαρασκευάζουσαι τὸ ἔθνος εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις ἔπρεπε νὰ διατελῇ τὸ διηνεκὲς σημεῖον τῆς νέας αὐτοῦ ἐθνικῆς ἀκμῆς;

Ἀπὸ τοῦ 1854, μεταξὺ τῶν νεωτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, 3 καὶ πάλιν πρόσωπα ἐξέχουσι καὶ διακρίνονται· ὁ Δ. Βούλγαρης, Α. Κουμουνδοῦρος καὶ Ε. Δεληγεώργης.

Δ. Βούλγαρης, ὁ πρῶτος ἐπὶ ἀντιβασιλείας Ἕλλην ὑπουργὸς ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς μετέχων τοῦ γοήτρου ἐκείνου, ὅπερ ἐκέκτηντο πάντες οἱ ἄνδρες, στρατιωτικοὶ ἢ πολιτικοί, τῆς προγενεστέρας γενεᾶς.

Ἦτο ἀνὴρ ἰσχυρᾶς θελήσεως, μετὰ νοημοσύνης, ἣν δὲν ὑπεβοήθει μεγάλη παιδεία, ἀντικαθίστα ὅμως πεῖρα μακρά.

Εὐσυνείδητος καὶ αὐστηρὸς περὶ τὴν διοίκησιν, ἦτο φειδωλὸς καὶ τίμιος εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων. Ἐνδιαφερόμενος ὑπὲρ τῶν φίλων του, ἐξετίθετο πολλάκις χάριν αὐτῶν καὶ οὐδέποτε ἐθυσίαζεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις πολιτικῶν συμφερόντων.

Καὶ ὅμως ὁ σιδηροῦς αὐτὸς καὶ ἀξιοπρεπὴς χαρακτήρ, ὁ τοῖς πᾶσιν ἐπιβαλλόμενος καὶ σεβασμὸν μετά τινος συστολῆς ἐμπνέων, ἠμαυροῦτο ὑπὸ ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ ἐγωϊσμοῦ τοιούτου, ὥστε πολλάκις κατήντα δεσποτικὸς καὶ τυραννικός.

Τολμηρὸς καὶ ἀποφασιστικὸς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ κατεπάτει μᾶλλον παντὸς ἄλλου τοὺς κειμένους νόμους, κατὰ τὴν ἐνέργειαν μάλιστα τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, οὐχὶ ἰδιοτελείας ἕνεκεν, ἀλλὰ πρὸς ἰσχυροποίησιν τοῦ κέντρου τῆς ἐξουσίας καὶ ἀνύψωσιν τῆς διοικήσεως.

Κατὰ τὸ 1874, ὑπὸ τοῦ πνεύματος τούτου ἐμφορούμενος, μέχρι πραξικοπήματος κατὰ τοῦ πολιτεύματος προέβη.

Ἀπότομος καὶ ἐπιθετικὸς κατὰ τῆς βασιλείας, ὁπόταν εἰς τὰς τάξεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως εὑρίσκετο, ἐθώπευεν αὐτὴν καὶ περιεποιεῖτο εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐρχόμενος.

Τοιοῦτος ἐν συντόμῳ ὁ ἀνήρ, οὗτινος ἡ μὲν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς μεταπολιτεύσεως ἐν γένει, ἡ δὲ ἐξωτερική, εἰς τὴν ἐνεργὸν ἀποκλίνουσα, δὲν φέρει τὸν ὡρισμένον καὶ διακεκριμένον χαρακτῆρα τῶν δύο ἄλλων συγχρόνων αὐτῷ.

Ὁ **Α. Κουμουνδοῦρος**, ἐκ μικρῶν προαχθείς, ἠδυνήθη νὰ διοικήσῃ τὴν Ἑλλάδα πλειότερον τῶν λοιπῶν, πεπροικισμένος δι' εὐρείας διανοίας, ἰσχυρᾶς ἀντιλήψεως καὶ ὀξύτητος πνεύματος, κυρίως ὅμως διὰ κοινοβουλευτικῆς ἱκανότητος, ὑπενθυμιζούσης τὸ εὐτράπελον καὶ ἔντεχνον, ἐνίοτε δὲ καὶ πανοῦργον τοῦ Κωλέττη.

Ἐπιτηδειότατος εἰς τὸ προσελκύειν πάντας, δὲν ποιεῖται ἀρκοῦσαν τῶν χαρακτήρων διάκρισιν, ὥστε ἐν τῇ πληθύϊ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπαντῶσιν ἐνίοτε φύρδην μίγδην καὶ στοιχεῖα, μεθ' ὧν ἡ συνοικείωσις οὔτε ἁρμόζουσα, οὔτε ἀξιοπρεπὴς δέον νὰ θεωρῆται.

Φύσει ἀγαθὸς, εὐπροσήγορος καὶ προσηνὴς, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας δὲ ἀμνησίκακος καὶ κατ' ἀρχὴν εὐπρόσιτος δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθίσταται συμπαθέστερος καὶ δημοφιλὴς, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὑπερβολικοῦ τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς διακεκριμένους τῶν φίλων του πολλάκις ἀδικεῖ.

Ὑπείκων ἐνίοτε εἰς συστάσεις ἀνδρῶν πολιτικῆς ἐπιρροῆς ἢ ἀποβλέπων εἰς προσέλκυσιν τοιούτων, φαίνεται χαλαρὸς περὶ τὴν διοίκησιν καὶ ἀφειδὴς περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων, ταῦτα δὲ ἀνομολογοῦνται ὡς τὰ κυριώτερα τῶν ἐλαττωμάτων αὐτοῦ.

Δὲν θεωρεῖται μὲν λίαν εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἐξυπηρετοῦντας αὐτὸν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκδικητικῶς φέρεται τοῖς ἀντενεργοῦσιν, ὑποτάσσων πᾶσαν ἐμπάθειαν τῷ πολιτικῷ συμφέροντι.

Καίτοι φίλαρχος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀπέφυγε πάντοτε τὴν παραβίασιν τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν καὶ διεκρίθη μάλιστα ἐπὶ τούτῳ, ἀρκούμενος εἰς ἠθικάς τινας ἐπιδράσεις καὶ ἀνεχόμενος τὸν φατριασμὸν ἐν τῇ διοικήσει.

Φλεγόμενος ὑπὸ εὐγενοῦς φιλοδοξίας, ἔχων τόλμην καὶ θέλησιν, ἀπτόητος καὶ ἀκαταπόνητος ἐν ὥραις δειναῖς καὶ στιγμαῖς συμφορῶν, αἵτινες πολλάκις ἀσπλάγχνως καὶ μανιωδῶς τὴν πολιὰν αὐτοῦ ἔπληξαν, γινώσκει νὰ ἐπωφελεῖται τῶν περιστάσεων πλειότερον παντὸς ἄλλου καὶ φαίνεται προωρισμένος διὰ πολιτικὸν στάδιον εὐρύτερον καὶ ἀπηλλαγμένον τοῦ ὁρμητικοῦ ῥεύματος τῶν πολιτικῶν φατριῶν, ὅπερ τὸν παρασύρει καὶ καθ' οὗ δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ, ἀνερχόμενος ὑπὲρ τὴν πνιγηρὰν πολιτικὴν ἀτμόσφαιραν, ἐν ᾗ, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀναπνέει.

Οὗτος ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς καὶ ἐπεδίωξεν αὐτὴν οὐχὶ ἀπαρεγκλίτως καὶ σταθερῶς, ἀλλὰ πολλάκις λοξοδρομῶν, ἢ καὶ πρύμναν ἀνακρούων, πλὴν ἀείποτε εἰς τὸ αὐτὸ

σημεῖον ἀποβλέπων, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον καὶ συνήργουν αὐτῷ.

Αὐτὸς κυρίως προεῖδεν ἀπὸ τοῦ 1867 τὴν ἐπικρεμαμένην καταιγίδα τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ ἐν μέσῳ μυρίων ἀντιδράσεων ἀντιπολιτεύσεως ἰσχυρᾶς καὶ ἐπιτηδείως διευθυνομένης, ὕψωσε τολμηρὰν φωνὴν καὶ διεχάραξε πορείαν, ἐφ' ἧς, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἔκτοτε ἐβάδιζε, τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα δὲν θὰ ὑφίστατο εἰσέτι, ἀλλ' ἐν σοβαρᾷ καὶ ἐξόχῳ μοίρᾳ μετὰ τῆς μερίδος τοῦ ἀνατολικοῦ θὰ ἐλύετο.

Οἱ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 21 Νοεμβρίου λόγοι αὐτοῦ, ἁπλοῖ καὶ ἀφελεῖς, ἀλλ' ἔχοντες προφητικόν τι καὶ ἐνθουσιῶδες, ἔναυλοι εἰσέτι εἰς τὰς ἀκοὰς παντὸς Ἕλληνος καὶ μάλιστα τῶν ὑποδούλων διατελοῦσι καὶ σήμερον δέ, μετὰ παρέλευσιν 10 ὅλων ἐνιαυτῶν, ὑπενθυμίζουσι τὸ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπαραίτητον ἔργον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὁ τολμηρὸς ἀνήρ, ὅστις κατὰ τὸ 1878 ἔμελλε ν' ἀναλάβῃ, τὴν σοβαρὰν εὐθύνην ῥιψοκινδύνων διαβημάτων, καθ' ἣν ὥραν τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους ἐκινδύνευεν, ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο προητοιμασμένη· ὁ πολιτικὸς ἀνήρ, ὅστις κατὰ τὸ 1879 θέλει ἴδει ἴσως τὸ δι' ἀνεπαρκῶν μέσων καὶ ἐπιπολαίων ἐνεργειῶν ἐπιδιωχθὲν ἐθνικὸν ἔργον πραγματοποιούμενον ὁπωςδήποτε, αὐτὸς οὗτος ἔλεγε κατὰ τὸ 1867:

«. . . . Ἔχετε ἔναρξιν σπουδαίων ἑτοιμασιῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Αἱ προετοιμασίαι αὗται θέλουν ἐξακολουθήσει ἵνα ὑποστηρίξουν ἐν ἀνάγκῃ τὴν θέσιν, τὴν τιμὴν καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, ἵνα μὴ εὑρεθῇ ποτε ἡ Ἑλλὰς περικυκλωμένη ἀπὸ τὸ πῦρ, γυμνὴ καὶ ἀπροστάτευτος καὶ ἀδύνατος καὶ ἐπιζητοῦσα τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἄλλων.

Πιστεύομεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν θέλει διὰ πάσης θυσίας ἐγκαταλείψει τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν σεῖς προητοιμάσατε καὶ ὑπεδείξατε, διότι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦλθε τυχαίως εἰς τὸν Κόσμον, δὲν ἦλθε διὰ νὰ μὴ ἔχῃ θέσιν καμμίαν, δὲν ἦλθε διὰ νὰ προσπαθῇ καὶ νὰ μὴ εἰμπορῇ νὰ ζήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ μεγάλην ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς προσδιώρισεν αὐτῇ. . .

. . . . . Εὑρισκόμεθα ἐν μέσῳ λαῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν χαίρουσι πλήρη τὰ δικαιώματά των, ἐν μέσῳ λαῶν, τοὺς ὁποίους ὁση-

μέραι καταλαμβάνει ἡ ἰδέα, ἡ ὁποία ἔγινε πρᾶγμα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ἰδέα τῶν ἐθνικοτήτων, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦντες τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰῶνος ἐννόησαν ὅτι καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἰσχὺν ἔχουν νὰ καταταχθῶσι καὶ αὐτοὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Ὅταν ἡ ἰδέα αὐτὴ γίνῃ πεποίθησις οὐδεμία δύναμις δύναται ν' ἀντιταχθῇ καὶ ἐμποδίσῃ τὴν πραγματοποίησίν της...

Ἡ πεποίθησίς μας, ἡ ἰδέα μας εἶναι, ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα συγκινοῦν τὸν Κόσμον, αἱ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι ἀναφαίνονται καὶ πρόκειται νὰ καθέξουν θέσιν ἐν τῷ Κόσμῳ τούτῳ δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν παρὰ διὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ πυρός.

Καὶ σίδηρον καὶ πῦρ καὶ ἠθικὴν δύναμιν λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ Ἑλλὰς ἐὰν θέλῃ νὰ ἦναι ἔθνος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ἐὰν τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ἐγκρίνητε νὰ τὸ ἀποφασίσητε σήμερον· ἐὰν νομίζητε, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε κακὰ ν' ἀναλάβῃ αὐτὴν τὴν θέσιν, ἐὰν θέλητε νὰ μείνῃ αἰωνίως ταπεινὴ καὶ περιωρισμένη, νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ὑψηλὴν ἰδέαν, ν' ἀρνηθῇ τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς καὶ νὰ καταντήσῃ Ἑλλὰς τῶν ἀγρῶν καὶ παντοπωλῶν, ἐὰν δὲν θέλητε νὰ ὑψωθῆτε, ἀποφασίσατέ το».

Καὶ ταῦτα μὲν τότε καὶ ὡς μέλος δὲ τῆς ἀδρανοῦς, διχογνωμούσης καὶ ἐπαμφοτεριζούσης Οἰκουμενικῆς τὰ αὐτὰ ἐπρέσβευε, διακηρύξας βραδύτερον, ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Οἰκουμενικῆς, «ἐνεργὸν καὶ πραγματικὴν προστασίαν τῶν ὑπὸ δουλείαν ἀδελφῶν».

Ε. Δεληγεώργης, ὁ μᾶλλον εὐπαίδευτος τῶν συγχρόνων πολιτικῶν, εἶναι ἅμα καὶ ὁ δεινότερος τῶν κοινοβουλευτικῶν ῥητόρων.

Ἐκ μικρῶν ἐπίσης ἀνελθὼν εἰς τὸ ἀνώτατον τῆς πολιτείας ἀξίωμα, ἀπὸ τῆς μεταβολῆς καὶ ἐντεῦθεν προσεκτήσατο ὑπόληψιν καὶ ἐπιρροὴν διὰ τῶν διαφόρων προσόντων καὶ τῆς καθόλου πολιτικῆς ἀρετῆς αὐτοῦ.

Κεκτημένος κρίσιν καὶ νομοθετικὸν πνεῦμα ἐμβριθέστερον τῶν λοιπῶν, ἔχων συνείδησιν τῶν πράξεων αὐτοῦ βαθυτέραν, τίμιος καὶ φειδωλὸς περὶ τὴν διαχείρισιν, ἐπιμελὴς περὶ τὴν διοίκησιν καὶ αὐστηρὸς τὰ πολιτικὰ ἐν γένει ἤθη, ἐπὶ πολὺ

ὑπῆρξε τὸ εἴδωλον καὶ ἐκλήθη ἡγέτης τῆς νεωτέρας γενεᾶς.

Ἐπιβαλλόμενος τοῖς περὶ αὐτὸν, δὲν ἐπέτρεψε νὰ καταχρῶνται ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, καίπερ δὲ περὶ τῶν πολιτικῶν φίλων του φροντίζων, οὐδέποτε παρέδωκεν αὐτοῖς λάφυρον τὰ κοινὰ, τὴν ἐξουσίαν ἀνερχόμενος.

Τίμιος εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις αὐτοῦ καὶ συνεπὴς εἰς ἑαυτὸν, πολλάκις καὶ μόνος ἀντέταξε ζηλωτὴν ἀντίστασιν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κατὰ τῶν ἄνωθεν ἐπιδράσεων καὶ διετήρησε τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀξιοπρεπῶς, εἰ καὶ πλειστάκις παρέσυρεν αὐτὸν ἡ φιλαρχία, ἧς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος.

Τῆς ἐναρέτου καὶ ἐκλεκτῆς αὐτῆς φύσεως ἡ μετά τινος ὑπεροψίας ἰσχυρογνωμοσύνη, ἡ μὴ ἐπιτρέπουσα τὰς ἀναγκαίας παρατηρήσεις καὶ τὰς ἀναποφεύκτους συζητήσεις τῶν πολιτικῶν φίλων, θεωρεῖται ὡς ἀφορμὴ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ κόμματος διὰ τῆς ἀπωλείας ἱκανῶν στοιχείων, ἐνῷ χάριν τῆς ἰσχυροποιήσεως αὐτοῦ ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις του πάντα λειποτάκτην, καθυποτάσσων ὅμως αὐτὸν καὶ φανατικὸν ἀποκαθιστῶν.

Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὁ διακεκριμένος πολιτικὸς ἀνὴρ, οὗτινος ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἀντίθετος τῇ τοῦ Κουμουνδούρου, βάσιν δὲ ἔχουσα τὴν μετὰ τοῦ τουρκικοῦ Κράτους εἰρηνικὴν συμβίωσιν καὶ ἀπόκτησιν τῶν ἀγγλικῶν συμπαθειῶν, διὰ τῆς ἀντιρωσσικῆς ἐπιδείξεως, ὑπῆρξεν ἀλυσιτελὴς, ὡς ἐκ τῆς ἐπελθούσης σλαβικῆς κινήσεως, μετ' ἐκτάκτου δραστηριότητος, ἣν κατὰ τὴν ὑπόσκαψιν τοῦ τουρκικοῦ κολοσσοῦ ἀνέπτυξεν ἡ τέως περιφρονουμένη, ἀλλ' ὑποστηριχθεῖσα καὶ ὑποκινηθεῖσα φυλή.

Θεωρῶν ὀλεθρίαν τὴν προκήρυξιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ δικαίως τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα εὐρωπαϊκὴν δυσπιστίαν εἰς τὴν ἐπιδεικτικὴν πολιτικὴν ἀποδίδων, ἐλησμόνει ὅτι, ἐπιδεικτικὴ ἐπίσης καὶ προκεκηρυγμένη πολιτικὴ ἦτο, ὡς πρὸς τὴν Ρωσσίαν, ἡ τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας, πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ὁποίας ἀνέφερε τὴν σύστασιν τοῦ ἰταλικοῦ Βασιλείου, διὰ συμμαχίας ἀναλόγου ἐπιτευχθείσης.

«Ἰδοὺ, ἔλεγε, τὸ Μιλάνον παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ἢ μᾶλλον *ἐδωρήθη* εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας καὶ οὗτος τὸ ἐδώρησεν εἰς τὸ Πιεμόντιον καὶ ὁ βα-

σιλεὺς τοῦ Πιεμοντίου παρεχώρησεν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν ἰδίαν του πατρίδα εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Γαριβάλδου».

Καὶ προσέθετο μετὰ πεποιθήσεως :

«Ἰσχυρὰ συμμαχία ἐπίσης ἔφερε τὴν Βενετίαν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν· ἡ ἰσχυρὰ συμμαχία τῆς Ἰταλίας καὶ Πρωσσίας, ἡ παρέμβασις τῆς Γαλλίας καὶ ἡ ἀρωγὴ τῆς *Ἀγγλίας*»!

Καὶ ἐπέρανε, λέγων ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν **21 Νβρίου 1867**:

«*Οὔτε ἡ Βενετία ἐπανεστάτησεν, οὔτε τὸ Μιλάνον*».

Δὲν ἐπανέστησαν ἡ Βενετία καὶ τὸ Μιλάνον, ἡ Λάρισσα καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ τοῦ Πιεμοντίου, τοῦ Γαριβάλδου τὸ ξίφος, οἱ **1000** ἐρυθροὶ χιτῶνες κατὰ τῶν **30 000** φαιῶν ἐπενδυτῶν καὶ τὸ χυθὲν αἷμα ἐν Παλέρμῳ, Γαριλιάνῃ, Βολτούρνῳ καὶ ἀλλ. ἐν ὁποίᾳ ἱστορικῇ σελίδι ἀνήκουσιν, ἂν οὐχὶ τῇ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἰταλικοῦ Βασιλείου καὶ τῆς μεγεθύνσεως αὐτοῦ, διὰ πολιτικῆς οὐδὲν κοινὸν ἐχούσης τῇ τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς, ἥτις σχεδὸν ἀπεκοίμισε τὸ ἔθνος παρὰ τὸν κρατῆρα τοῦ σλαβικοῦ ἡφαιστείου ;

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, ὁ πολιτικὸς οὗτος ἀνὴρ, ὁ βεβαίως ἀποπλανηθεὶς ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, ἅμα τῇ ἐκπυρσοκροτήσει τοῦ πρώτου ἐν Ἐρζεγοβίνῃ ὅπλου, εἴτε αὐθορμήτως, εἴτε ταῖς ἀπαιτήσεσι καὶ διαμαρτυρήσεσι πολιτικῶν σωματείων ὑπενδίδων, ἔσπευσεν εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν αὐτοῦ διὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ παραγγελιῶν καὶ τοῦ νέου περὶ ἐφεδρείας νόμου, ἀλλ' οὔτε ἡ τότε πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος, οὔτε ὁ ὑπολειπόμενος χρόνος παρεῖχον τὰ μέσα σοβαρᾶς ἐπανορθώσεως τῶν προηγουμένων σφαλμάτων μακροχρονίου πολιτικῆς, ἥτις, ἀντὶ νὰ ποδηγετήσῃ τὸ ἔθνος πρὸς τὸν ἀληθῆ προορισμόν του, ἐνέπνευσεν αὐτῷ ματαίας ἐλπίδας περὶ ἀναλόγων τῶν τῇ Ἰταλίᾳ δωρεῶν καὶ λόγου ἀξίων παραχωρήσεων διὰ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως.

Ἐὰν πρέπει νὰ καταδικάσωμεν τὴν πολιτικὴν τῶν πρώτων ἑλληνικῶν κυβερνήσεων, διότι συνεσχέτισαν μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐβάσισαν τὰ ὕψιστα ἐθνικὰ συμφέροντα, πολλῷ μᾶλλον πρέπει νὰ καταδικάσωμεν τὴν τῶν

νεωτέρων, αἵτινες ἀπηλλαγμέναι τῆς ἀμέσου ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἐν ἐγγυτέρᾳ ἐποχῇ τῇ τῆς σλαβικῆς ἐξεγέρσεως εὑρισκόμεναι καὶ ἔχουσαι πρὸ αὐτῶν τόσῳ διδακτικὸν παρελθὸν, δὲν διεχάραξαν ἀνεξάρτητον καὶ ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐβάσισαν αὖθις αὐτὴν ἐπὶ τῶν φρούδων ἐλπίδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀρωγῆς, ἐνῷ οὔτε ἐκ Ρωσσίας, οὔτε ἐκ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἀλλὰ ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνης ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐπωφελές τι καὶ βέβαιον.

Ἡ μὲν Ρωσσία, τὴν πατροπαράδοτον αὐτῆς πολιτικὴν ἀκολουθοῦσα, δὲν εἶχε λόγους νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Ἕλληνας, οὓς βεβαίως ἐθεώρει πάντοτε ὡς πρόσκομμα εἰς τὰ κατακτητικὰ αὐτῆς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ σχέδια, ἡ δὲ Γαλλία καὶ Ἀγγλία, προσέχουσαι τὸν νοῦν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας τεκταινόμενα καὶ δικαίως φοβούμεναι τοῦ σλαβικοῦ χειμάρρου τὴν ὁρμὴν, δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ ὑποστηρίζωσι τὸ τουρκικὸν Κράτος, καθ' οὗ ἦσαν ἐστραμμένα τῆς Ἄρκτου τὰ βλέμματα.

Τὸ ἑλληνικὸν Κράτος διὰ τὴν σμικρότητα αὐτοῦ καὶ ἀδυναμίαν δὲν ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐν τοιαύτῃ πάλῃ, ἦτο δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς κατὰ τῆς Τουρκίας διαθέσεσιν αὐτοῦ σκάνδαλον ὀχληρὸν, καθόσον μάλιστα, συνεπείᾳ τῶν προηγουμένων σφαλμάτων, ὑπελαμβάνετο ὡς τρέφον συμπαθείας πρὸς τοὺς ὁμοδόξους αὐτῷ καὶ ἀρχαίους ἐχθροὺς τῶν τυράννων του.

Ἐν τοιαύτῃ πραγμάτων θέσει βεβαίως ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Ἀγγλίας, τὰς προθέσεις τῆς ὁποίας ἠδύνατο ἐκ πολλῶν νὰ συμπεράνῃ καὶ ἀπὸ πολλοῦ νὰ ἐκτιμήσῃ.

Ἀπὸ τοῦ 1821, ὅτε συνεπείᾳ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πανταχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἀπεδεκατίζοντο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, ἐκαρατομοῦντο ἢ ἀπηγχονίζοντο οἱ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ προϊστάμενοι αὐτῶν, κατὰ χιλιάδας δὲ ἐν Σμύρνῃ, Νέᾳ Ἐφέσῳ, Κυδωνίαις καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς περιβόλοις τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ χριστιανικὰ πλήθη κατεσφάζοντο, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλος πρέσβυς, ἀπαθὴς ἐν μέσῳ τῆς συγκινήσεως τῶν συναδέλφων αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς προτάσεις αὐτῶν ἀντιστρατευόμενος, ἔλεγε :

«Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη πλοίων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων πρὸς ἀσφάλειαν τῶν χριστιανῶν, διότι διεβεβαιώθην ὅτι, οὐδένα κίνδυνον οἱ Εὐρωπαῖοι διατρέχουσι»! *

Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦ ἀνίσου ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος τοιαύτην ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ὑπὲρ τῶν Τούρκων συμπάθειαν ἐπεδείξατο, ὥστε ὁ Μέγας Βεζύρης ἀναφανδὸν ἐκήρυττεν ὅτι:

« ὁ ἀγγλικὸς στόλος θὰ βοηθήσῃ τὸν τουρκικὸν κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει ἑλληνικῶν καταδρομικῶν, κατὰ δὲ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, οὐδέποτε ἡ Ἀγγλία θὰ ἐπέτρεπε νὰ προσβληθῇ τοῦ τουρκικοῦ Κράτους ἡ ἀκεραιότης ».

Κατὰ τὸ 1827 ταῦτα πάντα ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐπεβεβαίωσεν, ὅτε, εἰς δίκην ἐνάξασα τὸν φιλέλληνα Κοδριγκτῶνα, τὴν μεγάλην καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου τῆς 8 Ὀκτωβρίου ἀπεκάλεσε *γεγονὸς ἀπαίσιον* !

Κατὰ τὸ 1828 ἀποκρούουσα τὴν πρότασιν τοῦ Νεσσελρώδ, δι' ἧς ὡς ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐν μὲν τῇ Θεσσαλίᾳ ὁ Βῶλος, ἐν δὲ τῇ Ἠπείρῳ ἡ Ἄρτα ὑπεδεικνύοντο, ἐπέμεινεν ἐπὶ τοσούτῳ, ὥστε διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 16 Νοεμβρίου μόνον ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ Κυκλάδες νῆσοι ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, τοῦ λόρδου Ἀβερδήνου κραυγάζοντος ὅτι :

«δὲν ἀνεγνώριζε κατακτήσεις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος»!

Κατὰ τὸ 1829, ἐνῷ ὁ ἐν Λονδίνῳ γάλλος πρέσβυς τὴν αὐτὴν ὑπὲρ εὐρυτέρας ἑλληνικῆς ὁροθεσίας πρότασιν ὑπέβαλλε, ὁ ἄγγλος πληρεξούσιος ἐκήρυττεν ὅτι : «ἡ κατὰ τὴν 16 Νοεμβρίου 1828 περιοχὴ ἦτο ἀρκοῦσα, δὲν ἔπρεπε δὲ κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀπαιτῶσι μεγαλειτέραν, καθ' ὅσον ἡ ὑπὲρ τῶν ὁρίων Βώλου καὶ Ἄρτης συνηγορία *ἐστηρίζετο ἐπὶ λόγων ὅλως ψευδῶν*».**

Ἔκτοτε τοσούτῳ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς ἀκεραιό-

---

* Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. Ἐπαν. Πρόκες-Ὄστεν Τόμ. Α'. Σελ. 52.
** » » » » » » » Β'. » 351—355.

τητος ἐπεδείξατο, ὥστε οὐ μόνον τῆς ἐπὶ τῆς Ἑπταννήσου προστασίας νὰ παραιτηθῇ, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀποχῆς παντὸς ἡμῶν κατὰ τῆς Τουρκίας διαβήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου ν' ἀπειλήσῃ καὶ ἐπιδιώξῃ διὰ τὴν παρακοὴν καὶ ἀπείθειαν.

Καὶ ὁ μὲν πρεσβευτὴς αὐτῆς *S. H. Bulwer* ἀσυστόλως ἔλεγε, τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπειλῶν :

«Ὁ Ὄθων, ζητῶν νὰ ὑποσκάψῃ τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάνου, ἀνασκάπτει τὰ θεμέλια τοῦ ἰδικοῦ του».

Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς *Russel* ἔγραφε κατ' Αὔγουστον τοῦ 1862:

«. . . *war against Turkey will precede for a very short time his deposition and abdication*».

«Πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας θέλει φέρει ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου τὴν ἐκθρόνισιν καὶ καθαίρεσιν αὐτοῦ».

Εἰς ταῦτα πάντα προσθετέον τὴν μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπειλῆς ἐπανάληψιν τῆς προτάσεως, δι' ἧς, ἐν εἴδει ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ἐζήτει αὖθις, ὡς ἀντάλλαγμα τῆς παραχωρήσεως 51 τετραγ. μιλλίων γῆς καὶ 245,000 κατοίκων, τὴν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν τῆς παραιτήσεως τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὡς ἀρραβῶνα δὲ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς αὐτοχειρίας προσέφερεν ἡμῖν τὰ ἐρείπια τῶν ἑπτανησιακῶν φρουρίων !

Ὁ Λαϋάρδος μάλιστα, ἀγορεύων ἐν τῷ ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ τὴν 6/18 Μαρτίου τοῦ 1864, διετείνετο, ὡσεὶ καυχώμενος ἐπὶ τῷ κατορθώματι αὐτοῦ, ὅτι :

«Κατεῖχεν ἔγγραφα ἐπίσημα ἀποδεικνύοντα, ὅτι, πρὶν ἢ ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς καταλίπῃ τὴν Κοπενάγην, ὁ κόμης Σπόννεκ οὐ μόνον ἐγίνωσκε τὸν ὅρον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ εἶχεν ὑποβάλει πρότασιν περὶ τῆς *οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος*»!

Καὶ ἀληθῶς, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ Ἔλλιοτ διεκοίνωσε τῇ ἑλληνικῇ ὅτι, παρεχώρει αὐτῇ τὰς Ἰονίους νήσους σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπὶ τῷ ὅρῳ : «*νὰ μὴ ἐπιζητήσῃ ἐδαφικὴν αὔξησιν*».*

---

* Times, 19 March 1864.

Μετὰ τοιαύτας λοιπὸν δολοφόνους διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ προτάσεις, μετὰ τοσαύτας βαρείας κατ' αὐτοῦ ἀπειλὰς, ἔπρεπέ ποτε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι, ἡ Ἀγγλία ἐθεώρει τὴν Ἑλλάδα ὡς σταθμὸν προσδοκίας, *pierre d' attente*, ὅπερ ἐσχάτως ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ ἐπανέλαβε, συνιστῶν ἡμῖν μετὰ φλέγματος ἀγγλικοῦ *ὑπομονὴν* καὶ διαβεβαιῶν ἡμᾶς εἰρωνικῶς, ὅτι *ἔχομεν μέλλον*;

Ἀλλ' ἕως πότε ἡ ὑπομονὴ καὶ ὁποῖον αὐτὸ τὸ μέλλον;

Μέχρις οὗ ἡ σλαβικὴ φυλὴ θέσῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιορίζουσα τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον ἐν τοῖς διὰ τοῦ Πηνειοῦ καὶ Θυάμιδος διαχαραχθεῖσιν;

Ἢ μήπως ἆρά γε οἱ συμμεριζόμενοι τὴν γνώμην αὐτῆς καὶ ἀνάλογον πολιτικὴν ἀκολουθοῦντες, διὰ τῆς ἰδέας τῆς *ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας*, ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα εἰσελθοῦσαν, ἢ δυναμένην ἐγκαίρως καὶ ἀποτελεσματικῶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς στάδιον τοιαύτης ἐμμέσου ἐνεργείας, προλαμβάνουσα τὰς πανσλαυϊστικὰς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐνεργείας, ὑποβοηθοῦσα δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ πολυαρίθμου ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπερ, ἀντὶ παντὸς ἄλλου, ἐν ἀπογοητεύσει διετέλεσεν, ἀφ' ἧς Ἕλληνες πρόξενοι καὶ προξενικοὶ πράκτορες, ἀνίκανοι νὰ ἐννοήσωσι κἂν τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολὴν, ὕψωσαν ἐν ταῖς μεγαλουπόλεσι καὶ κωμοπόλεσι τοῦ τουρκικοῦ Κράτους τὰ σήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου;

Καὶ ποία ἑλληνικὴ κυβέρνησις, πρεσβεύουσα μετὰ τῆς Ἀγγλίας ὅτι, ὁ ἑλληνισμὸς ἔχει μέλλον καὶ ὅτι, διὰ τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας ἀντιδρῶσα εἰς τὰ ἐπίφοβα τοῦ Βορρᾶ μηχανήματα, ἐξησφάλιζεν ἑαυτῇ οὐχὶ μερίδα τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας, ἀλλὰ τὴν ἡγεμονίαν τῶν διαφόρων φυλῶν τοῦ ἐν Εὐρώπῃ ὀθωμανικοῦ Κράτους, ὁποία, λέγομεν, ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοιούτων πολιτικῶν ἀρχῶν ἐφρόντισέ ποτε περὶ τῆς ἐνισχύσεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἐν ταῖς ὑποδούλαις χώραις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας;

Ἀλλὰ καὶ τοιαῦται ἂν κατεβάλλοντο ἐνέργειαι δὲν ἤρκουν, ἄνευ πρακτικωτέρων μέτρων, ἀφοῦ παραλλήλως τῷ ἑλληνισμῷ νέα στοιχεῖα, νωθρὰ καὶ ἀδρανῆ τέως ἐκλαμβανόμενα,

τητος ἐπεδείξατο, ὥστε οὐ μόνον τῆς ἐπὶ τῆς Ἑπταννήσου προστασίας νὰ παραιτηθῇ, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀποχῆς παντὸς ἡμῶν κατὰ τῆς Τουρκίας διαβήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου ν' ἀπειλήσῃ καὶ ἐπιδιώξῃ διὰ τὴν παρακοὴν καὶ ἀπείθειαν.

Καὶ ὁ μὲν πρεσβευτὴς αὐτῆς *S. H. Bulwer* ἀσυστόλως ἔλεγε, τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπειλῶν :

«Ὁ Ὄθων, ζητῶν νὰ ὑποσκάψῃ τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάνου, ἀνασκάπτει τὰ θεμέλια τοῦ ἰδικοῦ του».

Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς *Russel* ἔγραφε κατ' Αὔγουστον τοῦ 1862 :

«. . . *war against Turkey will precede for a very short time his deposition and abdication*».

«Πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας θέλει φέρει ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου τὴν ἐκθρόνισιν καὶ καθαίρεσιν αὐτοῦ».

Εἰς ταῦτα πάντα προσθετέον τὴν μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπειλῆς ἐπανάληψιν τῆς προτάσεως, δι' ἧς, ἐν εἴδει ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ἐζήτει αὖθις, ὡς ἀντάλλαγμα τῆς παραχωρήσεως 51 τετραγ. μιλλίων γῆς καὶ 245,000 κατοίκων, τὴν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν τῆς παραιτήσεως τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὡς ἀρραβῶνα δὲ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς αὐτοχειρίας προσέφερεν ἡμῖν τὰ ἐρείπια τῶν ἑπτανησιακῶν φρουρίων !

Ὁ Λαϋάρδος μάλιστα, ἀγορεύων ἐν τῷ ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ τὴν 6/18 Μαρτίου τοῦ 1864, διετείνετο, ὡσεὶ καυχώμενος ἐπὶ τῷ κατορθώματι αὐτοῦ, ὅτι :

«Κατεῖχεν ἔγγραφα ἐπίσημα ἀποδεικνύοντα, ὅτι, πρὶν ἢ ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς καταλίπῃ τὴν Κοπενάγην, ὁ κόμης Σπόννεκ οὐ μόνον ἐγίνωσκε τὸν ὅρον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ εἶχεν ὑποβάλει πρότασιν περὶ τῆς *οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος*»!

Καὶ ἀληθῶς, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ Ἔλλιοτ διεκοίνωσε τῇ ἑλληνικῇ ὅτι, παρεχώρει αὐτῇ τὰς Ἰονίους νήσους σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπὶ τῷ ὅρῳ : «*νὰ μὴ ἐπιζητήσῃ ἐδαφικὴν αὔξησιν*».*

---

* Times, 19 March 1864.

Μετὰ τοιαύτας λοιπὸν δολοφόνους διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ προτάσεις, μετὰ τοσαύτας βαρείας κατ' αὐτοῦ ἀπειλάς, ἔπρεπέ ποτε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι, ἡ Ἀγγλία ἐθεώρει τὴν Ἑλλάδα ὡς σταθμὸν προσδοκίας, *pierre d' attente*, ὅπερ ἐσχάτως ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ ἐπανέλαβε, συνιστῶν ἡμῖν μετὰ φλέγματος ἀγγλικοῦ *ὑπομονὴν* καὶ διαβεβαιῶν ἡμᾶς εἰρωνικῶς, ὅτι *ἔχομεν μέλλον*;

Ἀλλ' ἕως πότε ἡ ὑπομονὴ καὶ ὁποῖον αὐτὸ τὸ μέλλον;

Μέχρις οὗ ἡ σλαβικὴ φυλὴ θέσῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιορίζουσα τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον ἐν τοῖς διὰ τοῦ Πηνειοῦ καὶ Θυάμιδος διαχαραχθεῖσιν;

Ἢ μήπως ἆρά γε οἱ συμμεριζόμενοι τὴν γνώμην αὐτῆς καὶ ἀνάλογον πολιτικὴν ἀκολουθοῦντες, διὰ τῆς ἰδέας τῆς *ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας*, ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα εἰσελθοῦσαν, ἢ δυναμένην ἐγκαίρως καὶ ἀποτελεσματικῶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς στάδιον τοιαύτης ἐμμέσου ἐνεργείας, προλαμβάνουσα τὰς πανσλαυϊστικὰς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐνεργείας, ὑποβοηθοῦσα δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ πολυαρίθμου ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπερ, ἀντὶ παντὸς ἄλλου, ἐν ἀπογοητεύσει διετέλεσεν, ἀφ' ἧς Ἕλληνες πρόξενοι καὶ προξενικοὶ πράκτορες, ἀνίκανοι νὰ ἐννοήσωσι κἂν τὴν ὑψηλὴν αὐτῶν ἀποστολήν, ὕψωσαν ἐν ταῖς μεγαλουπόλεσι καὶ κωμοπόλεσι τοῦ τουρκικοῦ Κράτους τὰ σήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου;

Καὶ ποία ἑλληνικὴ κυβέρνησις, πρεσβεύουσα μετὰ τῆς Ἀγγλίας ὅτι, ὁ ἑλληνισμὸς ἔχει μέλλον καὶ ὅτι, διὰ τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας ἀντιδρῶσα εἰς τὰ ἐπίφοβα τοῦ Βορρᾶ μηχανήματα, ἐξησφάλιζεν ἑαυτῇ οὐχὶ μερίδα τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας, ἀλλὰ τὴν ἡγεμονίαν τῶν διαφόρων φυλῶν τοῦ ἐν Εὐρώπῃ ὀθωμανικοῦ Κράτους, ὁποία, λέγομεν, ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοιούτων πολιτικῶν ἀρχῶν ἐφρόντισέ ποτε περὶ τῆς ἐνισχύσεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἐν ταῖς ὑποδούλαις χώραις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας;

Ἀλλὰ καὶ τοιαῦται ἂν κατεβάλλοντο ἐνέργειαι δὲν ἤρκουν, ἄνευ πρακτικωτέρων μέτρων, ἀφοῦ παραλλήλως τῷ ἑλληνισμῷ νέα στοιχεῖα, νωθρὰ καὶ ἀδρανῆ τέως ἐκλαμβανόμενα,

ἐν πυρετώδει ἐνεργείᾳ ἐφάνησαν σπεύδοντα, ἵνα προλάβωσι καὶ παραγκωνίσωσιν ἡμᾶς.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχε στάδιον πολιτικῆς ἐνεργείας ἐλεύθερον καὶ εὐρὺ, ἵστατο ὅμως ἐπὶ τοῦ μεταιχμίου τοῦ πεδίου τῆς ἀναποφεύκτου πάλης, ἣν ὤφειλε νὰ προΐδῃ καὶ ἐξ ἧς ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ.

Οὐδὲν ἀναμένουσα ἐκ τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων, τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ρωσσικῆς πολιτικῆς, δὲν ἔπρεπεν οὐδέποτε νὰ ἐκδηλώσῃ πολιτικὰς προτιμήσεις πρὸς οὐδεμίαν, πολλῷ μᾶλλον τὴν ρωσσικὴν, καθ' ἧς ἔβλεπε τὴν Εὐρώπην συνησπισμένην, μένουσα ὅμως οὐδετέρα ἐν τῇ θεωρητικῇ πολιτικῇ, τῇ τῶν προκηρύξεων, ἔπρεπε νὰ προπαρασκευάζηται δραστηρίως διὰ τὴν τῶν πράξεων.

Τὴν ὥραν τῆς ἐνεργείας ταύτης οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ἡ Γαλλία ἔμελλον νὰ σημάνωσιν ἡμῖν, ἀλλ' ἡ Ρωσσία καὶ μόνον, ἄκουσα μὲν, ἀναποφεύκτως δὲ τὴν ἡμετέραν ὁδὸν προλειαίνουσα.

Αὕτη ἦτο πραγματικῶς ἡ Ἄρκτος τῆς πολιτικῆς, ἥτις διασχίζουσα τὴν χιόνα ἵνα φθάσῃ τὸ θῦμά της, κατέλιπεν ὄπισθεν αὐτῆς ἀτραπὸν, δι' ἧς ἠδυνάμεθα νὰ βαδίσωμεν πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐθνικὸν σημεῖον.

Ὅσῳ ἀντίθετα καὶ ἂν παραδεχθῶμεν τοῖς ἑλληνικοῖς συμφέρουσι τὰ τῆς ρωσσικῆς πολιτικῆς, αὕτη πάντοτε καὶ μόνη ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἡμῖν τὸ σύνθημα τῆς κατὰ τοῦ Τούρκου πάλης, μόνη δὲ ἡ Δύναμις αὕτη—καίπερ ἄστοργος καὶ ἀσυμπαθὴς τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ—διηυκόλυνεν ἡμῖν τὸ ἐθνικὸν ἔργον, ὑποσκάπτουσα διὰ τῶν σιδηρῶν ὀνύχων τῆς ἄρκτου θεμέλια, ἅτινα ἡμεῖς οὔτε δι' ὀνύχων γαλῆς ἠδυνάμεθα νὰ ξέσωμεν.

Ἀπὸ τοῦ **1300** Ρῶσσοι καὶ Τοῦρκοι ἵσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων προωρισμένοι νὰ διαδραματίσωσιν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ πρόσωπον ἐπιδρομέως καὶ κατακτητοῦ.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀραβικοῦ Καλιφάτου ἱδρύεται τουρκικὸν Κράτος ὑπὸ τοῦ Ὀσμαντσίνσκη, ἐνῷ Ἀλέξανδρος ὁ Νεύσκϊη θεμελιοῖ τὸ μέγα δουκάτον τοῦ Βλαδιμήρου, ἀπωθῶν τοὺς Μογγόλους τοῦ Γεγκὶς-Χάν.

Μετὰ **153** ἔτη, ἐνῷ ἡ ἡμισέληνος ἀναστηλοῦται ἐπὶ τοῦ

θόλου τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὑψοῦται συγχρόνως ὁ Σταυρὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κρεμλίνου ὑπὸ Ἰβὰν τοῦ Βασίλιοβιτς.

Ἔκτοτε ποσάκις τὰ δύο ταῦτα ἔθνη δὲν συνεκρούσθησαν λυσσωδῶς καὶ ἀπέδειξαν τάσεις, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ ἀναποφεύκτως πρὸ τοῦ ἄλλου;

Ἐὰν οὐχὶ ἐνταῦθα, ποῦ ἄλλοθι δύναταί τις ν' ἀνακαλύψῃ τὸν δάκτυλον τῆς θείας προνοίας, ἥτις διὰ τῆς τοιαύτης ἀντιδράσεως προεφύλαξε τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς φοβερωτέρας δουλοσύνης τῆς ὑλικῆς δυνάμεως καὶ τῶν καταστροφῶν τῆς ὁπλοφόρου βίας τόσων βαρβάρων φυλῶν;

Ritter, ὁ πολὺς γερμανὸς καθηγητὴς τῆς Γεωγραφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἔν τινι τῶν περὶ Εὐρώπης διαλέξων αὐτοῦ, ἀδιστάκτως ἀποφαίνεται ὅτι, ἀφ' ἧς ἡ Ρωσσία κατέκτησε τὸ βασίλειον τῆς Καζάνης, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα καὶ ὁ σταυρὸς ἀνυψώθη ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένους, ὁ Χριστιανισμὸς ἤρατο τὴν πρώτην κατὰ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ νίκην. Ἡ κατοχή, προσθέτει, τοῦ σημείου τούτου τῆς διαβάσεως τῶν ἐξ Ἀσίας ἀγρίων καὶ ἐπιδρομικῶν φυλῶν ἐξησφάλισε τὴν Εὐρώπην ἐκ τῶν καταστροφῶν καὶ δηώσεων.

Ἀλλὰ μήπως ἡ κατοχὴ τῆς στρατιωτικῆς ὁδοῦ τῆς Γεωργίας, μεταξὺ Βλαδηκαυκάσου καὶ Τυφλίδος, δὲν ἀπέκοψε τὴν δι' ἧς ὁ Σιδηροῦς-Χωλὸς μετὰ τῶν φοβερῶν στιφῶν αὐτοῦ, πῦρ καὶ σίδηρον φέρων, ἐκ τῆς Κεντρικῆς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξώρμησε, μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας καὶ αὐτῆς τῆς Σμύρνης προχωρήσας;

Ἀλλὰ καὶ τίς ν' ἀρνηθῇ δύναται ὅτι, καὶ ἡ ἑλληνικὴ φυλή, ἐκ τῆς ρωσσοτουρκικῆς συγκρούσεως δὲν ἀνέπνευσε καὶ ἀνεζωογονήθη πολλάκις, καὶ ἐν ταῖς ἀποτυχίαις δὲ τῶν μονομερῶν καὶ ἀπεγνωσμένων ἐπαναστατικῶν αὐτῆς κινημάτων, δὲν ἀνερρίπιζε διὰ τῶν ἀγώνων καὶ μαρτυρίων τὸ ἐθνικὸν αὐτῆς πῦρ, ὅπερ θ' ἀπεσβέννυτο ἐντελῶς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν, ἐὰν αὕτη ἀπεπεράτου ἄνευ ἀντιπερισπασμῶν τὸ ἔργον τῆς ἐν εἰρήνῃ ἐξοντώσεως;

Τίς ν' ἀρνηθῇ δύναται ὅτι, ὁ Ἕλλην ἐν τοῖς Ρωσσοτουρκικοῖς πολέμοις διέβλεπε πάντοτε ὑποφώσκουσαν τὴν ἐλπίδα ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ὅτι, ἐκ συμπαθείας καὶ κατὰ μίμη-

σιν ἐγεννᾶτο ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἀνεπτύσσετο ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ βαθμηδὸν ἡ **Μεγάλη Ἰδέα,** ἣν ἀπὸ τῆς μερικῆς πραγματοποιήσεώς της ἀφήσαμεν νὰ μαρανθῇ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ;

Τίς λοιπὸν τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν ἠγνόει τὴν ἱστορίαν αὐτὴν τῶν Ρωσσοτουρκικῶν πολέμων, ὥστε νὰ μὴ προΐδῃ τὴν μεγάλην σύγκρουσιν τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων, ἀντιμετωπιζομένων ἐχθρικῶς ἀπὸ πέντε ἤδη ἑκατονταετηρίδων ;

Καὶ ἔπρεπε λοιπόν, ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, νὰ παραμελήσωμεν τὸ πολεμικὸν τῆς Ἑλλάδος πνεῦμα, ὅπερ τοσαῦτα ἐπετέλεσε θαύματα ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ νὰ σβέσωμεν αὐτὸ ἐν τῇ γραφειοκρατίᾳ καὶ ὑπαλληλομανίᾳ, ἐν ταῖς νέαις ἰδέαις καὶ τάσεσι πρὸς εἰρηνικὴν ἐπίλυσιν ζητήματος ἐθνικῆς πάλης καὶ ἐπικρατήσεως ;

Καὶ ποῖος ἄρά γε πολιτικὸς ἀνήρ, καὶ τῆς μετριωτέρας ὑποτεθείσθω ἱκανότητος, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κινήσῃ σύμπασαν τὴν δούλην Ἑλληνίδα γῆν, ἐὰν ἡ ἐλευθέρα ἦτο ὁπωσοῦν προητοιμασμένη, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐν Ἐρζεγοβίνῃ ἐδίδετο τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης σλαβικῆς ἐξεγέρσεως καὶ φοβερᾶς μοσχοβιτικῆς ἐπιδρομῆς ;

Φεῦ! τὸ πολιτικὸν ἄστρον τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀνατείλει καὶ λαός, πολλὰ δυνάμενος καὶ διὰ μεγάλα προωρισμένος, ἀφέθη ἐπὶ μίαν πεντηκονταετηρίδα ἐν τῷ σκότει πολιτικῆς νυκτός, ὁτὲ μὲν κοιμώμενος, ὁτὲ δὲ κατὰ κρημνῶν καὶ βαράθρων ἐξωθούμενος· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν τὸ σεσαθρωμένον οἰκοδόμημα τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους,κλονιζόμενον ὑπὸ τὸν σλαβικὸν πέλεκυν, τοῦ ἑλληνικοῦ μόνον κτύπου εἶχεν ἀνάγκην ὅπως καταπέσῃ, εὑρέθη μετὰ χειρῶν κενῶν, πάσχων σκοτοδίνην ἀντιζηλίας καὶ ἀνίκανος νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς περιστάσεως. Οἱ πολιτικοὶ ἡγέται αὐτοῦ ἀπεπειράθησαν τότε νὰ καλύψωσι διὰ πολιτικῆς χροιᾶς τὴν ἑαυτοῦ ἀνικανότητα, ἐκτιθέμενοι εἰς τῆς Ρωσσίας τὴν μνησικακίαν, χωρὶς νὰ ἔχωσι λόγους νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τῆς Ἀγγλίας τὴν ὑπεράσπισιν, ἢ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης τὰς συμπαθείας καὶ μόνον τῆς Τουρκίας προκαλοῦντες τὰ σκώμματα.

Παρομοίαν ἀδράνειαν καὶ πολιτικὴν ὀλεθρίας οὐδετερότητος

οἱ Ἕλληνες μετῆλθον κατὰ τὸ **1410**, ὅτε ὁ Ταμερλὰν, νικήσας τοὺς Τούρκους, ἐν σιδηρῷ κλωβῷ τὸν Βαγιαζὴτ ἔκλεισε, μὴ θελήσαντες νὰ συμβάλωσιν εἰς τὴν τελείαν αὐτῶν καταστροφήν· μετὰ 40 δὲ ἔτη, σκληρὸν τῆς ἀβελτηρίας καὶ πολιτικῆς αὐτῶν μωρίας μάθημα, ἡ πρωτεύουσα τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους ἀπώλετο διὰ παντός.

Καὶ κατὰ τὸ 1878, μὴ θελήσαντες νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῆς βαρβάρου αὐτῆς φυλῆς, καθ' ἣν στιγμὴν τὸν ἔσχατον διέτρεχε κίνδυνον καὶ ὁ Ὀσμὰν μετὰ τοῦ ἄνθους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κεκλεισμένος ὑπὸ τοῦ Γανέτσκη ἐν τῇ σιδηρᾷ φυλακῇ τῆς Πλεύνης εὑρίσκετο, κινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν πᾶσαν ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς χώρας ἐλπίδα, ἀφοῦ, ἄνευ σπουδαίας μεγεθύνσεως τῶν ὁρίων, οὔτε οἰκονομικῶς, οὔτε στρατιωτικῶς δύναται νὰ ἰσχυροποιηθῇ τὸ ἀσθενὲς καὶ μικροσκοπικὸν Κράτος ἡμῶν.

Ἡ Ἑλλὰς, ἐκδηλώσασα ἐν οὐ δέοντι καὶ διὰ τοῦ σοβαροτέρου τρόπου τὴν πρὸς τὴν ρωσσικὴν πολιτικὴν ῥοπὴν αὐτῆς, εἶχε διεγείρει ἀληθῶς τὴν ἀντιπάθειαν τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἐμπνεύσει αὐταῖς βαθεῖαν καὶ φοβερὰν δυσπιστίαν περὶ τῶν πολιτικῶν συμπαθειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς στάσεως τῶν κυβερνήσεων αὐτοῦ ἐν τῷ μέλλοντι, τὸ δ' ἐπιβλαβὲς τῆς τοιαύτης πολιτικῆς δὲν ἐβράδυνε νὰ κατανοηθῇ ὑπό τε τοῦ ἔθνους καὶ τῶν κυβερνήσεων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ εἰσέλθωμεν ἐπιφυλακτικῶς καὶ διπλωματικῶς μᾶλλον ἐν τῇ εὐθυτέρᾳ, ἐποιήσαμεν ἅλμα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον θορυβωδῶς καὶ δι' ἀναστατώσεως—οὕτως εἰπεῖν—τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, νέαν ἐγκαινίζοντες καὶ τερατώδη πολιτικὴν, τὴν τῆς *Ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας*, ἥτις καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπό τινων, σπουδαίων ἄλλως, δημοσιογραφικῶν ὀργάνων θερμότερον καὶ εἰλικρινέστερον ἀφ' ὅτι διεννοήθη ὁ ἐν τῇ ἑλληνικῇ συνειδήσει τολμηρὸς εἰσηγητὴς αὐτῆς.

Τὸ ἔθνος, καταβεβλημένον ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων ἀτυχιῶν, ἐνεστερνίσθη κατὰ μέγα μέρος τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀνδρὸς τιμιωτάτου τῶν ἐν τέλει, ἡγέτου τότε τῆς νέας γενεᾶς, ἵνα δὲ καταδείξῃ τῇ Εὐρώπῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καθαρὰν ἀπὸ τοῦ προσκολαφθέντος αὐτῷ ῥύπου τῆς φιλορωσσικῆς πολιτικῆς,

ἐμιμήθη τοὺς θεσιθήρας ἐκείνους τῶν τριόδων, οἵτινες διὰ ν' ἀποδείξωσιν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν ἐξ οὗ ἤδη ἐλπίζουσιν ὑπουργόν, κατηγοροῦσι καὶ ὑβρίζουσι τὸν ἐξ οὗ μέχρι τοῦδε ἀνέμενον.

Τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῆς Ρωσσίας παραφορὰ καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας μανιώδης ἐνθουσιασμὸς ἡμῶν, κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ὥστε δὲν παρετηρήσαμεν ἢ μᾶλλον ἐλησμονήσαμεν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ σοβαρὰν πολιτικὴν ἀλλοίωσιν, μετὰ τὸν Γαλλορωσσικὸν πόλεμον, ἀλλοίωσιν, ἥτις παρεῖχε πλεονεκτήματα τῇ Ρωσσίᾳ, ἀπεμόνου δὲ τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῷ κατὰ τῆς Ρωσσίας ἀγῶνί της, ἢ τοὐλάχιστον καθίστα τὰς περὶ συμμαχιῶν ἐλπίδας αὐτῆς ἀμφιβόλους καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς βεβαιότητος στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς.

Ἡ Ρωσσία, διατάξασα τοὺς προσκόπους αὑτῆς νὰ προχωρήσωσιν ἐν Ἐρζεγοβίνῃ, ἤρξατο θέτουσα εἰς κίνησιν τοὺς ἀκροβολιστὰς αὑτῆς ἐν Σερβίᾳ καὶ Μαυροβουνίῳ, προετοιμαζομένη συγχρόνως διὰ τὸν κυρίως ἀγῶνα.

Ὁ ἀγγλικὸς λέων ἀφῆκε βρυχηθμὸν ὀργῆς μετὰ δέους ἀναμεμιγμένου. Ἀναμνησθεῖσα τῆς χθὲς ἔτι ἀγνώμονος πρὸς τὴν Γαλλίαν διαγωγῆς της, ἐνώπιον τοῦ παρουσιασθέντος κινδύνου, ἡ Ἀγγλία ἀπετάθη μετὰ δειλίας τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς συμμάχῳ, ἐκείνη ὅμως, μνησίκακος διὰ τὴν προγενεστέραν ἐγκατάλειψιν, ἀπήντησεν εὐστόχως, παρῳδοῦσα τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο :

L' Angletèrre ayant chanté
Tout l' été
Se trouva fort dépourvue
Quand la guerre fût venue.
Pas un seul petit troupier,
Pour pouvoir mettre sur pied,
Elle alla crier famine
Chez la France sa voisine,
La priant de lui prêter
Ses soldats pour les poster
Aux détroits des Dardanelles ;
Je vous payerai, lui dit-elle,
Pour ton service amical

En bon papier oriental.
La France n' est pas belliqieuse
Ce n' est plus là son défaut
Me secouriez vous tantôt,
Dit-elle à cette emprunteuse?
Le pouvais-je? Après Sédan
Je dormais; ne vous déplaise.
Vous dormiez? — J'en suis fort aise;
Eh bien! Ronflez maintenant.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ τί ἔπραττον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο; Ἠγείροντο περὶ τὴν 10 τῆς πρωΐας, ὀνειροπολοῦντες ὅλην νύκτα συμμαχίαν ἑλληνοτουρκικὴν καὶ κατέτριβον τὴν ἡμέραν ὅλην ὑβρίζοντες τὴν Ρωσσίαν, χαιρεκακοῦντες ἐπὶ ταῖς παροδικαῖς ἥτταις τῶν ὅπλων αὐτῆς· ὅταν δὲ ἡ νὺξ ἐπλησίαζεν αὖθις, ἐπορεύοντο ἵνα κοιμηθῶσιν ἥσυχοι καὶ ἐξησφαλισμένοι, ὅτι ἡ Εὐρώπη καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλία, ἐν περιπτώσει διαμελισμοῦ τοῦ τουρκικοῦ Κράτους, θὰ ἐλάμβανεν ἐκ τῆς χειρὸς τὸ εὐάγωγον καὶ εὔτακτον ἑλληνικὸν νήπιον καὶ πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς καλῆς διαγωγῆς του θὰ ἔλεγεν αὐτῷ:

— Ἰδοὺ λάβε καὶ σὺ τὸν γλυκὺν αὐτὸν πλακοῦντα!

Νήπιοι καὶ μύωπες ἡμεῖς, ἀνίκανοι νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων θέσιν καὶ προΐδωμεν τὴν ἀναπόδραστον λύσιν, ἀφήκαμεν νὰ παρέλθῃ χρόνος πολύτιμος, εὐκαιρία μοναδικὴ εἰς τῶν ἐθνῶν τὰ χρονικὰ καὶ μετ' ἐσταυρωμένων τῶν χειρῶν ἀνεμένομεν τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν πόθων!

Ὅταν ἡ Ρωσσία, τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ καταβληθέντος τουρκικοῦ κολοσσοῦ καὶ τὴν σπάθην ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔχουσα, ἔσπευδε νὰ κλείσῃ εἰρήνην, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀμηχανούσης καὶ ἐκπεπληγμένης Εὐρώπης, προσήλθομεν αὐτῇ τὴν *συμμαχίαν τῆς Ἑλλάδος* προσφέροντες, ἐπὶ ὅροις *τόσῳ εὐτελέσιν*, ὅσῳ *ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ φαντασθῇ δὲν δύναται*—κατὰ τὴν ἰδίαν τῶν πολιτικῶν μας ὀδυνηρὰν ἐξομολόγησιν—ἐκτιθέμενοι ἄνευ πιθανότητος ἐπιτυχίας εἰς τὰ ὄμματα τῆς Εὐρώπης καὶ πα-

ρέχοντες τῇ Τουρκίᾳ λόγους πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἡμετέρου ὑπομνήματος.

Ἡ Ρωσσία δὲν ἦτο βεβαία, ὅτι θὰ κατώρθου τὴν κατάλυσιν τοῦ τουρκικοῦ Κράτους· ἐγνώριζεν ὁπωσοῦν τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις καὶ ἀναμφιβόλως προέβλεπε τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀντίστασιν κατὰ τοιαύτης παραβόλου ἀποπείρας, οὐχ ἧττον ὅμως εἶχε πεποίθησιν ὅτι, ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγὼν αὐτῆς θὰ κατέληγεν εἰς τὴν κατὰ μέγα μέρος ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐν τῷ τουρκικῷ Κράτει ἰσχυροῦ σλαβικοῦ στοιχείου, ὅπερ θὰ ἐχρησίμευεν αὐτῇ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς πυρὴν καὶ κέντρον σοβαρωτέρων ἐνεργειῶν.

Ἡ Ἑλλάς, ὡς δύναμις κατ' ἐλάχιστον δυναμένη νὰ συντελέσῃ ὑπὲρ τοῦ ρωσσικοῦ ἀγῶνος, δὲν ἦτο ἑπόμενον νὰ συμπεριληφθῇ εἰς ἐπιχείρησιν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη, καὶ ἐνῷ τὸ ἀνῆκον αὐτῇ μερίδιον τοῦ κέρδους ἦτο ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῶν καταβληθησομένων κεφαλαίων τῆς ἐνεργείας. Τοιαύτης τινὸς συμμαχίας καιρὸς ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως, ἀλλ' οὔτε ἐπεδιώξαμεν, οὔτε ἀπεδεξάμεθα αὐτὴν ἐν καιρῷ δι' ἁπλῆς στρατιωτικῆς προπαρασκευῆς. . . . . . .

Ἡ Ἀγγλία διὰ παντὸς τρόπου θὰ συνέδραμε τὸ προσβαλλόμενον καὶ κατακερματιζόμενον ὀθωμανικὸν Κράτος, δὲν θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ διασώσῃ αὐτὸ ἀλώβητον ἐκ τῶν ὀδόντων τῆς Ἄρκτου. Στέργουσα ὅθεν εἰς τὸν κατ' ἀνάγκην ἀκρωτηριασμὸν αὐτοῦ, ἦτο φυσικόν, λογικὸν καὶ πολιτικὸν νὰ ἐξασθενίσῃ αὐτὸ ἐπὶ μᾶλλον, ἀφαιροῦσα διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς χειρῶν καὶ ἕτερα ζωτικὰ μέλη, ὅπως προσφέρῃ αὐτὰ τῇ Ἑλλάδι, ἣν οὔτε ἰσχυρὰν ἔβλεπεν, οὔτε ἐπεθύμει τοιαύτην;

Ἰδοὺ τί περὶ αὐτοῦ καὶ ἄλλοτε ἐγράφομεν:

«Ἡ ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς στήριξις τῶν ἐλπίδων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο πλάνη οἰκτρὰ καί, ὡς εἰπεῖν, οὐτοπία . . . . Γινώσκοντες ὅτι, ἡ Ἀγγλία ὡς δόγμα τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικῆς αὐτῆς εἶχε καθιερώσει καὶ διὰ θυσιῶν ὑποστηρίξει τοῦ τουρκικοῦ Κράτους τὴν ἀκεραιότητα, δὲν εἴχομεν λόγους ἀρκούντως πειστικοὺς ἵνα παραδεχθῶμεν ὅτι, παραιτουμένη αὐτοῦ, θ' ἀντικαθίστα τὸν παλαιὸν ὀθωμανικὸν τροχὸν διὰ νέου Ἑλληνικοῦ τροχί-

σκου, περὶ τῆς ἀξίας καὶ δυνάμεως τοῦ ὁποίου ἐλαχίστην εἶχεν ἰδέαν, ὡς δημοσίᾳ οἱ πολιτικοὶ αὐτῆς ὡμολόγησαν. Καίτοι δὲ θὰ ἔστεργεν ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι τὴν τοιαύτην ἐξ ἀνάγκης ἀντικατάστασιν, δὲν θὰ ηὔχετο βεβαίως τὴν ἐπίσπευσιν αὐτῆς καὶ ὁ λόγος πρόδηλος. — Ἑλλὰς μεγάλη, ἰσχυρὰ καὶ φύσει προοδευτικὴ θ' ἀντιμετώπιζε βεβαίως καὶ θ' ἀνεχαίτιζεν ἴσως τὸν ἐπίφοβον σλαβισμόν, οὐδέποτε ὅμως, ὡς ἡ Τουρκία, θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκατέργαστος ὕλη τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας, εἶναι δὲ παγκοσμίου φήμης τῶν Ἑλλήνων ναυτίλων ἡ δεξιότης καὶ πεῖρα.

Ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν ἄνδρες φρονοῦντες ἀνώτερον τῶν τοιούτων ὑπολογισμῶν τὸ πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν Ἀγγλικὸν ἔθνος, ἀπέναντι μάλιστα τῆς μικροσκοπικῆς Ἑλλάδος, ἡ σύγχρονος τῆς ὁποίας κατάστασις τοὺς τρομάζει καὶ ἀπελπίζει, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι βεβαίως δὲν εἶναι οἱ ὀξυδερκέστεροι παρατηρηταὶ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀνέκαθεν καὶ πανταχοῦ διέπει τὰς κινήσεις καὶ γεννᾷ τὰς συγκινήσεις τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐνῷ συγχρόνως ἀπώλεσαν τὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ἐμπορικῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος πεποίθησιν, ἅμα ὡς αὕτη ἐξέλθῃ τῆς εἱρκτῆς, ἐν ᾗ κατεδικάσθη νὰ ἐξαντλῇ τὰς ἠθικάς, τὰς διανοητικὰς καὶ ὑλικὰς αὐτῆς δυνάμεις. . . . . Δὲν ἦτό ποτε δυνατὸν ἡ Ἀγγλία νὰ λάβῃ δι' ἑκατέρων τῶν χειρῶν αὐτῆς τὰ δύο ἄσπονδα τῆς Ἀνατολῆς στοιχεῖα καὶ ν' ἀδελφοποιήσῃ αὐτὰ ἐπὶ τοῦ στήθους της, θέτουσα φραγμὸν εἰς τὸν συμπαγῆ σλαβικὸν χείμαρρον τερατῶδες ἐθνικὸν φύραμα ἐκ στοιχείων ἀεννάου συγκρούσεως καὶ ἐκρήξεως ἀναποφεύκτου. Ἐκ τοιαύτης προσκαίρου καὶ βεβιασμένης συνενώσεως δύο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀσθενῶν καὶ ἐγκαθέτων δυνάμεων θὰ ἐπωφελεῖτο θᾶττον ἢ βράδιον ἐκείνη, ἥτις κλονίσασα σήμερον διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς χειρῶν τὸ τουρκικὸν οἰκοδόμημα, θέλει καταρρίψει μετ' οὐ πολὺ διὰ τῶν λαῶν, εἰς οὓς τὸ αἷμα καὶ χρῆμά της ἐδωρήσαντο πελέκεις καὶ ξίφη ἀνεξαρτησίας καὶ στρατιωτικοῦ διοργανισμοῦ».

Ἡ μερικὴ ὅθεν λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἐπωφελὴς οὖσα τῷ σλαβικῷ στοιχείῳ, ἦτο βεβαίως ἐπιζήμιος ἡμῖν,

καθ' ὅσον οἱ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἀντίπαλοι, διοργανούμενοι στρατιωτικῶς, ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει αὐτῶν, θὰ προσελάμβανον ἐν τῇ παραλλήλῳ πολιτικῇ σταδιοδρομίᾳ ἡμᾶς τοὺς ἀποκοιμηθέντας ἐπὶ τῶν πατρικῶν δαφνῶν!

Καὶ ὄντως ἀπὸ τοῦδε ταῦτα ἤρξαντο πραγματοποιούμενα μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος.

Ἐνῷ ἡμεῖς ἐν ἀγωνίᾳ ἐρωτῶμεν ἀλλήλους περὶ τοῦ τρόπου τῆς λύσεως τοῦ μόνου ἐναπολειφθέντος ἑλληνικοῦ ζητήματος, οἱ Βούλγαροι διοργανοῦσι στρατὸν ἐκ 35000, ἀπόστολοι ἐν Μακεδονίᾳ συνεχίζουσι τὸ ἔργον αὐτῶν δραστηρίως, ὀλίγιστοι δ' εἰσιν οἱ ἀμφιβάλλοντες τὴν στιγμὴν ταύτην ὅτι, Ρωμυλία καὶ Βουλγαρία μετ' οὐ πολὺ ἑνωθήσονται εἰς ἓν ἰσχυρὸν Βουλγαρικὸν Κράτος.

Ἡ ὁλοτελὴς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ κατάλυσις τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας, ὁπωσδήποτε ἐπιτυγχανομένη, ἦτο ἀναμφιβόλως συμφέρουσα ἡμῖν, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀγγλία πρὸ πάντων θὰ ἔσπευδον ἐξ ἀνάγκης εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων, ὡς ἀντιστρατευομένων τοῖς σλαβικοῖς σχεδίοις, ἵνα δὲ καταστήσωσι τὴν Ἑλλάδα ἱκανὸν προπύργιον κατὰ τῆς σλαβικῆς ἐπιδρομῆς, θὰ προσεπάθουν, παντὶ σθένει, νὰ ἐγκαθιδρύσωσιν ἡμᾶς ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς πατρῴας κληρονομίας, ἀντὶ τῆς τῶν ὁρίων διαρρυθμίσεως.

Ἡ τοιαύτη ὅμως τῶν δυνάμεων ἀπόφασις, ἔργον τῆς τελευταίας ἀνάγκης, ἦτο πάντοτε ὀδυνηρὰ καὶ παρεῖχεν αὐταῖς ἀνησυχίας διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις—παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τὰς προλήψεις τῆς Ἀγγλίας—ἔπρεπε ν' ἀποδείξῃ ἑαυτὴν ὁπωσοῦν ἱκανήν, καταλαμβάνουσα ἀποφασιστικῶς τὰς ὑποδούλους τῆς Ἠπειροθεσσαλίας καὶ Μακεδονίας χώρας, καθ' ἣν στιγμὴν ἐλαχίστη ἀνεμένετο ἀντίστασις ἐκ μέρους τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐγχωρίων ὀθωμανῶν· διότι αἱ ἐν Δομοκῷ, Πρεβέζῃ, Ἄρτῃ, κλπ. ὀθωμανικαὶ φρουραὶ μόλις συνεποσοῦντο εἰς 8,700 ἄνδρας· ἄλλα στρατεύματα διαθέσιμα δὲν ὑπῆρχον, ὁ δὲ καταπεπληγμένος ἐκ τῶν ρωσσικῶν νικῶν ἐγχώριος ὀθωμανικὸς πληθυσμὸς ἐφαίνετο ἕτοιμος νὰ κλίνῃ τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ ἀδυσώπητον πεπρωμένον.

Μὴ προετοιμάσαντες ἀναλόγως καὶ ἐγκαίρως τὸν ἡμέτερον στρατὸν πρὸς τοιοῦτο ἐπιχείρημα, πρὸ πάντων δὲ ἀμελήσαντες τῆς κατὰ θάλασσαν προπαρασκευῆς, ἐδίσταζον βεβαίως οἱ εὐθυνόμενοι διὰ τὴν ἔκβασιν καὶ τὰ ἀποτελέσματά του· ἀρά γε ὅμως δὲν ηὐθύνοντο ἐπίσης καὶ διὰ τὰς ὀλεθρίας συνεπείας τῆς ἀπραξίας καὶ οὐδετερότητος ἔθνους, ὅπερ ὤφειλε νὰ πρωταγωνιστῇ ἐν παντὶ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν, καθ' ἣν στιγμὴν πάντες οἱ συνυπόδουλοι λαοὶ ἐκινοῦντο ἢ ὑπεκινοῦντο εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν ἀθλίων τυράννων των;

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, αἱ ἡμέτεραι στρατιωτικαὶ δυνάμεις, μόλις ἀνερχόμεναι κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ **1877** εἰς **12,000** ἀνδρῶν, ἦσαν ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ἐν Ἠπειροθεσσαλίᾳ εἰσβολὴν, ἀλλ' ἐντὸς μηνῶν τινων ἦτο εὔκολον νὰ διπλασιασθῶσι δι' ἐθελοντῶν ἔκ τε τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ, ἐθελοντῶν ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι δυναμένων νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν πληθυσμῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπερβολικὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν **10,000** ἀνδρῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ μόνον, ὡς ἐν καταλόγῳ ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τότε ὑπουργὸς ἐπαρουσίασεν, ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν διαφόρων προξενείων. Ἤρκει μόνον νὰ ἐγένοντο καταλλήλως δραστήριοι ἐνέργειαι ὑπὸ τῶν ἐν Τουρκίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἁρμοδίων, ἡ ὑποχρέωσις τῆς ὑπηρεσίας νὰ περιωρίζετο εἰς ἓν καὶ μόνον ἔτος, νὰ προσεφέροντο δὲ τοῖς ἐθελονταῖς φιλοφρονέστερον καὶ ἀναλόγως τῇ περιστάσει.

Ἐν τούτοις καὶ πάλιν ἀφικνοῦντο ἐθελονταὶ πανταχόθεν, ὥς τε πολλάκις ἐδέησε ν' ἀνασταλῇ ἡ τῆς κατατάξεως αὐτῶν ἄδεια, καίτοι δὲν παρεδέχοντο αὐτοὺς ἢ διὰ 3 ἔτη, κάκιστα δὲ ὑπεδέχοντο καὶ ὀλίγον ἐμερίμνων περὶ αὐτῶν, ὥστε ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος πικρῶς ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ.

Ἡ ἐπὶ ἓν ἔτος ὅμως ἀφ' ἑνὸς κατάταξις τῶν τοιούτων ἐθελοντῶν καὶ ἡ ἐν τῷ λοιπῷ στρατῷ ἀφ' ἑτέρου συγχώνευσις ἦτο ἄτοπος καὶ ἄνευ ὀρθοῦ ὑπολογισμοῦ, ἀφοῦ ἀπόφασις δὲν ὑπῆρχε, κατὰ τὸ ἔτος τοὐλάχιστον ἐκεῖνο, νὰ κηρύξῃ ἡ ἐπίσημος Ἑλλὰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον.

Ἀφοῦ πιθανωτέρα ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἡ ἐν ταῖς δούλαις ἐπαρχίαις ἐπανάστασις—ὡς καὶ συνέβη — θὰ ἦτο προτιμώτε-

ρον οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐθελονταὶ νὰ σχηματίσωσιν ἰδιαίτερα σώματα, ἑνὸς καὶ μόνου ἔτους ὑποχρεώσεως, νὰ παραχωρηθῶσι δ' αὐτοῖς ἄδειαι ἐπ' ἀόριστον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τῶν ἑστιῶν αὐτῶν ἢ τῶν ἀλλαχοῦ ἀγωνιζομένων ὁμοφύλων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεταβὰς ὁ γράφων εἰς Ἀθήνας ἐξεφράσατο τῷ τε κ. πρωθυπουργῷ καὶ τῷ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργῷ ἀνάλογόν τινα γνώμην, ἀνθ' ἧς ἀπεφασίσθη ἡ ἐν τῷ στρατῷ κατάταξις ἐπὶ ἓν καὶ μόνον ἔτος.

Ἐν τούτοις ἡ στιγμὴ ἀφίκετο, καθ' ἣν πρὸ τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἡμετέρας ἀπραξίας καὶ τῆς τροπαιοφόρου τῶν Σλάβων ἐπιδρομῆς τὸ ἔθνος καὶ οἱ κυβερνῶντες ἔστησαν καταπεπληγμένοι καὶ ἔντρομοι.

Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀπαθὴς θεατὴς τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ τελουμένων, οὔτε νὰ μὴ συγκινηθῇ ἐκ τῶν δεινοπαθημάτων, ἅτινα ἀθῶοι καὶ ἀσθενεῖς ὑφίσταντο, ὑπὸ τὴν φονικὴν μάχαιραν τῶν Βασιβουζούκων καὶ Κιρκασίων.

Οἱ Σλάβοι ἐπροχώρουν νικηταί, πλήττοντες καὶ διασχίζοντες τὸ τουρκικὸν τέρας, αὐτὸ δὲ ἐν τοῖς σπασμοῖς τῆς ἀγωνίας αὐτοῦ ἔπληττε διὰ τῆς αἱμοφύρτου οὐρᾶς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ἐμαρτύρει σύμπασα ἡ δούλη Ἑλλὰς ἐν ἀθώῳ αἵματι.

Διττῶς κατεσπαράσσετο ἡ καρδία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν σλαβικῶν θριάμβων.

Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔβλεπεν ἀντίζηλον φυλήν, καταλαμβάνουσαν ἀνελπίστως θέσιν δεσπόζουσαν τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ὤφειλε νὰ βαδίσῃ, μετὰ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τῆς ὑπομονῆς· ἀφ' ἑτέρου ᾐσθάνετο τὸ ἴδιον αὐτῆς αἷμα ἐκχυνόμενον εἰς τὰς ὁδούς, δι' ὧν ἔφευγον τὰ συντρίμματα τῶν θηριωδῶν ὀρδῶν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὅτε, σὺν τῇ πτώσει τῆς Πλεύνας, ἡ ρωσσοτουρκικὴ πάλη ἐθεωρήθη ὡς ἀφικομένη εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς, ὁ ἑλληνισμὸς ἀφῆκε κραυγὴν ὀδύνης καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις οἰκουμενικοὶ περιῆλθον εἰς θέσιν δεινήν.

Αἱ πλατεῖαι ἐπλημμύρισαν κατηγανακτησμένων πολιτῶν καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ ἐξώστου ἠναγκάσθη νὰ ψελλίσῃ καθησυχαστικάς τινας λέξεις. Αἴφνης τότε καὶ ἀπροσδοκήτως, δίκην μυστηρίου, ὅπερ ἐπὶ πολὺ εἰσέτι θὰ καλύψωσιν ἀνώτεροι

λόγοι, ἡ Οἰκουμενικὴ διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, ἀφεῖσα ὄπισθεν αὐτῆς χάος καὶ σύγχυσιν.

Ἀντὶ τῆς Οἰκουμενικῆς, τῆς φερούσης ἀναμφιβόλως οὐ μικρὰν τὴν εὐθύνην διὰ τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκετο τὸ ἔθνος, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, μετὰ χρόνον προσδοκιῶν καὶ ἐλπίδων πανελληνίων, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ δημοσίου, φέρων ἅπαν τὸ βάρος αὐτὸ, εἷς καὶ μόνος, ὁ μᾶλλον γηραιὸς τῆς ἐξ ἀπροόπτου διαλυθείσης *πρωθυπουργικῆς ὁμηγύρεως*. Μολονότι δὲ ἀκροσφαλὴς λίαν καὶ δυσχερεστάτη ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο, δὲν ἐδίστασε νὰ προσέλθῃ ἐπὶ τῆς πρωθυπουργικῆς ἕδρας, χωρὶς τὸ βλέμμα αὐτοῦ νὰ προδίδῃ πολλοὺς δισταγμοὺς ἢ ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ νὰ περιπλανῶνται νέφη σοβαρᾶς ἀμηχανίας.

Μετὰ δύο ὅμως ἡμέρας νέον φοβερώτερον ἄγγελμα, ἡ *ἀνακωχὴ*, ἀνεστάτωσε τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης, ὅστις ἀντήλλαξε λιθοβολήματά τινα κατὰ τῶν ὑέλων τῶν οἰκιῶν τοῦ τε νέου πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν τῆς προτεραίας οἰκουμενικῶν διὰ στρατιωτικῶν τινων σφαιρῶν κατὰ τοῦ στήθους του.

Πόλεμος! ἠκούετο πολλαχόθεν, καί τοι δὲ οἱ φρονιμότεροι ἀπεῖχον εἰσέτι τῶν διαδηλώσεων ὁ σπινθὴρ ἐκεῖνος τῶν Πλατειῶν ἠδύνατο νὰ μετατραπῇ εἰς πυρκαϊὰν φοβεράν, διότι τὰ πρῶτα θύματα εἶχον διέλθει ἤδη ἐντὸς κάρρου ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν ἀνακτόρων, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκ συγκινήσεως δὲν ἠδύνατο σχεδὸν ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ πλήθους.

Τὰ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα περιεπόλουν, ἐφρούρουν, ἐξετέλουν τὸ καθῆκον αὐτῶν, ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας στρατιωτῶν τινων ἀνεκάλυπτέ τις ὅ,τι καὶ ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος προσεγγιζούσης καταιγίδος.

Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος. . . . .

Δὲν παρῆλθε χρόνος πολὺς καὶ τὸ πανελλήνιον συνεκινήθη εἰς τὴν εἴδησιν τῆς ἐξόδου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Τουρκία ἦτο μὲν καταβεβλημένη καὶ ἐξηντλημένη, οὐχί ὅμως ἐπησχολημένη καὶ ὅλως ἀνίσχυρος, ἀγνώστου εἰσέτι οὔσης τῆς ἀνακωχῆς καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῶν προεισαγωγικῶν τῆς εἰρήνης ὅρων.

Ἁπλοϊκός τις ἔξωθεν παρατηρητὴς ἤθελε πιστεύσει ὅτι, ἐπίτηδες, ἐξ αἰσθήματος μεγαλοφροσύνης, ἡ μικρὰ Ἑλλὰς πρού-

κάλει τὸν κατὰ πολὺ ἰσχυρώτερον αὐτῆς ἀντίπαλον, ὅτε ἔμενεν ἀνενόχλητος ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ νικητοῦ.

Λεπτόνους τις ἴσως πολιτικὸς θὰ ἔλεγεν:

«Ἡ Ἑλλὰς τοιουτοτρόπως καταδεικνύει τῇ Εὐρώπῃ ὅτι, οὐχὶ τῶν ρωσσικῶν συμφερόντων χάριν, ἀλλὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐπικυροῦσα αὖθις δι' αἵματος τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματά της».

Ἀτυχὴς Ἑλλάς! καὶ ἐὰν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἡ Τουρκία θ' ἀνεγνώριζε τὴν μεγαλοφροσύνην σου, οὔτε ἡ Ἀγγλία θὰ συνεπάθει διὰ τὰς ἐνδείξεις αὐτὰς τῆς ἀντιρωσσικῆς πολιτικῆς σου, ἁπλῶς δ' ἐγένεσο θῦμα πολιτικῆς ἀπρονοησίας προγενεστέρων ἐποχῶν, δειλῆς καὶ διχογνωμονούσης πολιτικῆς, οἵα ὑπῆρξεν ἡ τῆς *Οἰκουμενικῆς*, διαλυθείσης πρὸ τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ τολμήματος, εἰς ὃ κατέφυγε Κυβέρνησις ἀμηχανοῦσα περὶ πολλῶν καὶ οὐδὲν ἀπολύτως σπουδαῖον καὶ σοβαρὸν διανοουμένη ἢ δυναμένη κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ πράξῃ.

Τὸ πανελλήνιον ἐν τούτοις ἐχαιρέτισεν εὐπίστως μετὰ παλμῶν καρδίας τὸ ζωηρὸν αὐτὸ διάβημα τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς· οἱ δοῦλοι τῆς Θεσσαλίας ἀδελφοὶ ἀνεσκίρτησαν εἰς τὸν ἦχον τῶν Ἑλληνικῶν σαλπίγγων· πρὸ τοῦ Δομοκοῦ ἐκυμάτιζεν ἤδη ἡ σημαία τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου ϛρατιώτου ἀπήντα τις ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν καὶ βαθεῖαν συγκίνησιν· εἰς τὰ βλέμματα αὐτῶν ἀνεγίνωσκε τὸ θάρρος καὶ τὴν πεποίθησιν διὰ τὸν προσεχῆ θρίαμβον! * Οἱ πολῖται συνεμ-

* Ὁ εὐπαίδευτος ταγματάρχης τοῦ Ἱππικοῦ Ἄγγ. Γεωργαντᾶς ἐφαίνετο ἐνθουσιῶν ὑπὲρ ἰδέας, χάριν τῆς ὁποίας εἶχε προκινδυνεύσει ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ δὲ ἱπποτικὸς Π. Μαυρομιχάλης, σπεύσας εἰς τὸν Στρατῶνα καὶ κατ' ἰδίαν καλέσας τὸν γράφοντα λέγει αὐτῷ περιχαρής:

«Παρῃτήθην τοῦ ἀξιώματος τοῦ βουλευτοῦ καὶ προσῆλθον εἰς τὸ Σῶμα· ἀναχωρῶ μεθαύριον μετὰ μιᾶς ἴλης καὶ σὲ θέλω μετ' ἐμοῦ. Σχημάτισον καὶ δός μοι κατάλογον τῶν ἐθελοντῶν, τοὺς ὁποίους θεωρεῖς ὡς καλλιτέρους· τὴν Δευτέραν εἰσερχόμεθα τροπαιοφόροι εἰς Λάρισσαν»!

Ὑπὸ τοιαύτης ἐπιθυμίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ πολλοὶ καὶ ἄλλοι τῶν ἀξιωματικῶν κατείχοντο.

μερίζοντο ταῦτα πάντα ἐγκαρδίως· ἐν συνόλῳ τὸ Ἔθνος ἠννόει τὴν ἀνάγκην τοῦ περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνος.

Ἀπὸ τῆς 21 — 26 Ἰανουαρίου ἡ Ἑλλὰς διεκύβευσε τὴν τύχην αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται ν' ἀποφανθῇ ὁριστικῶς τί ἡ μοῖρα ἐπέκλωθεν αὐτῇ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο.

Ὁπωσδήποτε οἱ Τοῦρκοι κατεπτοημένοι ἐνόμισαν ὅτι, εἶχε σημάνει ἡ ὥρα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀπαισίων αὐτῶν παραδόσεων· ὀλίγα ἔτι λεπτὰ ἐὰν τὸ τηλεγράφημα τῆς ἀπροσδοκήτου ἀνακλήσεως ἐβράδυνεν, ὁ ἐν μέσῳ χιόνων καὶ διὰ μυρίων προσκομμάτων ὁδεύσας ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευεν ἐξ ἐφόδου τὸ κυριώτερον τῆς Θεσσαλίας φρούριον.

Εἶναι ἀληθέστατον ὅτι, ἐκ στιγμῶν τινων ἡ ἔκβασις μεγάλων γεγονότων ἐξαρτᾶται.

Ἡ θερμὴ φιλοπατρία, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ μετὰ ψυχικῆς ταραχῆς ἐσφαλμένη τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἐκτίμησις ἐνέπνευσε ἐντίμῳ πολιτικῷ ἀνδρὶ τὴν ζοφερὰν ἰδέαν ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἐκίνει τότε τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, *μετὰ 30 ἔτη ἡ γενεὰ τῶν νῦν νηπίων θὰ ἠναγκάζετο νὰ εἴπῃ : «ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ χώρα τῶν Σοδόμων»!*

Τὸ καθ' ἡμᾶς ἠλπίζομεν ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν θὰ ἐθριάμβευεν, ἡ θέσις ἑπομένως τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος θὰ ἦτο ὅλως ἀντίθετος τῆς παρούσης, ἅμα ὡς τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα, βοηθούμενα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐγένοντο κύρια ἐπικαίρων τινῶν τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου σημείων.

Θὰ ὑφιστάμεθα πιθανὸν ζημίας καὶ καταστροφὰς τῶν παραλίων ἡμῶν, ἕνεκεν ἐλλείψεως ἱκανοῦ πρὸς ἄμυναν στόλου, οὐδέποτε ὅμως τουρκικὸς στρατὸς θ' ἀπεβιβάζετο ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς, διότι οὔτε ἀρκετὸς ὑπῆρχεν, οὔτε, ὑπάρχοντος, ἦτο εὔκολος ἡ ἀποβίβασις αὐτοῦ, ὅσῳ ὑποθέτουσιν οἱ ἀγνοοῦντες τί ἐστι *διαπόντιος ἐκστρατεία* καὶ μὴ μελετήσαντες τὰς κατὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον ἀπαντηθείσας δυσκολίας τῆς συνεκστρατευσάσης Εὐρώπης.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, οὐχὶ εἰς χώραν Σοδόμων, ἀλλ' εἰς σφαγεῖον θὰ μετεβάλετο ἡ γῆ, ἐν ᾗ ἡ κόνις τοῦ Μιλτιάδου μετὰ τῶν ὀστῶν τοῦ Καραϊσκάκη συναναπαύεται.

Ἄλλως τε, ἄνευ θυσιῶν οὐδὲν ἀγαθὸν καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, οἷον ἡ ἐλευθερία καὶ δόξα τῶν ἐθνῶν, ἀποκτᾶται, ἑπομένως ἡ γενεὰ τῶν νῦν νηπίων μετὰ 30 ἔτη, διερχομένη ἐπὶ τῶν *ἰχνῶν* τῆς ἑλληνοτουρκικῆς πάλης, θὰ ἔλεγε μετὰ χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας:

«Ἐνταῦθα κεῖται ἡ ἀπόδειξις ὅτι, οἱ πατέρες ἡμῶν προυτίμησαν τὴν ἀπώλειαν τῶν μεγάρων αὐτῶν καὶ ἀπηρνήσαντο τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἀναπαύσεις τῆς εἰρήνης, ἀντὶ τῆς ἀπωλείας μεγαλείου, τιμῆς καὶ ἐθνικῆς δόξης».

Ἐάν, μετὰ τὰ πρῶτα θριαμβευτικὰ βήματα, ὁ ἡμέτερος στρατὸς ἠναγκάζετο ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὰ ἴδια, θὰ παρέδιδε τοῖς ἐπαναστᾶσι κατοίκοις καὶ ἐπικούροις ἐθελονταῖς φρούρια καὶ σημεῖα, ἅτινα θὰ ὑπερήσπιζον τοὐλάχιστον μέχρι τῆς συγκροτήσεως τοῦ Συνεδρίου, ὅπερ ἄλλως τότε θὰ ἐσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων.

Δυστυχῶς τὰ πράγματα πολὺ διαφόρως συνέβησαν μ' ὅλας τὰς ἐπισήμους τῆς Κυβερνήσεως διαβεβαιώσεις περὶ *πραγματικῆς προστασίας τῶν ὑποδούλων.*

Ὁ στρατὸς ἡμῶν ἐπανέκαμψεν αὐθωρεὶ ἐν ἀθυμίᾳ καὶ ἀπογοητεύσει, ἀφίνων ἐκτεθειμένους τῇ τουρκικῇ θηριωδίᾳ τοὺς πληθυσμοὺς τῶν ἤδη ἐπαναστάντων μερῶν, τὸ δὲ πανελλήνιον ἀφῆκε φωνὴν δικαίας ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ παλινδρομήσει, ἥτις ἔθιγε τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ κατέστρεφεν ἐν μιᾷ στιγμῇ τόσας ἐλπίδας καὶ διέλυε τόσα τῆς προτεραίας ὄνειρα.

Ἡ ἀποδοκιμασία τῆς κοινῆς γνώμης ἦτο δεδικαιολογημένη καὶ ἀναπόφευκτος, διότι μετὰ τῆς καρδίας τῶν λαῶν, οὐδὲν κοινὸν ἐχούσης τῇ πολιτικῇ τῶν Κυβερνήσεων, οἱ ἀστεϊσμοὶ εἶναι ἐπικίνδυνοι, τὸ δὲ διάβημα τῆς ἑλληνικῆς, αὐτὸ καθ'ἑαυτὸ ῥιψοκίνδυνον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν ἀναγνώρισιν ἅμα καὶ λύσιν ζητήματος ἑλληνικοῦ, οὐδόλως μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐν τῇ συνειδήσει τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας ὑφισταμένου.

Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ ἀμερόληπτος τῶν τελευταίων γεγονότων κριτὴς δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι, διὰ τοῦ ἐλαφροῦ

καὶ παρατόλμου ἐκείνου διαβήματος ἐτέθη ὁ πρῶτος θεμέλιος, ἐφ' οὗ βραδύτερον ἀνυψώθη τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐν τῷ Β. Συνεδρίῳ ὑπὸ ἐπαναστάσεως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀτυχοῦς, ἀλλὰ ἐν κρισιμωτάταις στιγμαῖς καὶ διὰ μετρίων θυσιῶν διεξαχθείσης· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὀφείλομεν νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς φοβερὰς θυσίας καὶ τὰ δεινοπαθήματα τῶν σλαβικῶν φύλων διὰ βαρυτάτου ἀντιτίμου τὰ ἑαυτῶν ἐξασφαλισαμένων.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, τὰ δικαιώματα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς διὰ προηγουμένων θυσιῶν καὶ ἀγώνων εἶναι μεγάλα καὶ ἀναμφισβήτητα, τῆς δὲ μεγαλομάρτυρος Κρήτης τὸ παράδειγμα μοναδικὸν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν κατὰ τῆς τυραννίας ἀγωνιζομένων, μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι, ἐν τῇ πολιτικῇ οὐχὶ ἁπλῶς οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ δικαιώματα, ἀλλ' αἱ περιστάσεις καὶ εὐκαιρίαι λύουσι τὰ ζητήματα καὶ πραγματοποιοῦσι τοὺς πόθους.

Ἐνῷ δὲ ἡ περίστασις ἦτο κοινὴ δι' ἅπαντας τοὺς ὑποδούλους τῷ τουρκικῷ Κράτει λαούς, μόνον ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡ εὐκαιρία ἔλειπε, διότι παραμελήσας τὴν γεωργικὴν τοῦ τόπου πρόοδον καὶ μὴ φροντίσας περὶ τῆς στρατιωτικῆς διοργανώσεως αὐτοῦ, ἐστήριξε τὰς περὶ ἐδαφικῆς αὐξήσεως ἐλπίδας ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως ἢ τῆς τουρκικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων.

Δὲν ἐνδιατρίβομεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Βερολίνῳ πολιτικῆς διαγωγῆς ἢ διπλωματικῆς ἱκανότητος τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, δι' ἅτινα τόσον θόρυβον ἐποιήσαντο οἱ μᾶλλον ζωηροὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καθ' ὅσον νομίζομεν ὅτι, ὅσην καὶ ἂν ἐκέκτητο ἱκανότητα, ὑφ' οἱανδήποτε δὲ ἰδιότητα καὶ ἂν παρουσιάζετο, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀντιπροσώπων τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, οὔτε νὰ ἐπιφέρῃ οὐσιώδη τινὰ ἀλλοίωσιν ἐν ταῖς ἀποφάσεσι αὐτῶν.

Καὶ ὑπηγόρευε μὲν ἡ λογικὴ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν μᾶλλον καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν νὰ φαινώμεθα ἀποκλίνοντες, ἡ ἀγγλικὴ ὅμως πολιτική, προδιακεχαραγμένην πορείαν ἔχουσα, ἄτεγκτος δὲ καὶ πρακτικὴ οὖσα, δὲν ἠδύνατο νὰ συγκινηθῇ

εἰς τοιαύτας πολιτικὰς ἐνδείξεις καὶ διπλωματικὰς τρυφερότητας.

Ἡ θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος δὲν ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, εἴτε Δηλιγιάννης εἴτε Τρικούπης ἐλέγετο, ἀλλ' ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἔπρεπε νὰ ὑφίστατο ἀκμαία καὶ ὅσον ἔνεστιν ἐνεργητική, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἀντικαθίστα τὴν τοῦ Ἁγ. Στεφάνου.

Οἱ τὰ τῆς ἐπαναστάσεως διέποντες ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον, ταῖς ὑποσχέσεσι τῶν Ἄγγλων ἀπεσταλμένων πειθόμενοι, νὰ θέσωσι τέρμα εἰς ἀγῶνα ἐπὶ πολὺ εἰσέτι δυνάμενον — μέχρι τῆς ὥρας τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου τοὐλάχιστον — νὰ ὑπενθυμίζῃ τῇ Εὐρώπῃ ὅτι, ἐκτὸς τῆς σλαβικῆς φυλῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη πολλῷ εὐγενεστέρα καὶ ἀσυγκρίτως μεγαλείτερα δικαιώματα ἐπὶ τῶν συμπαθειῶν αὐτῆς ἔχουσα, ὡς κυρίως ἐκπολιτιστικὴ φυλή, ἥτις, ἐὰν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ σοβαρώτερα καὶ ἀντάξια τοῦ παρελθόντος αὐτῆς, δὲν ἦτο ἡ μόνη ἔνοχος, ἀφοῦ ἐπαναστᾶσα εὐρύστερνος καὶ ἐκ νέου εἰς πρόοδον ὀργῶσα, κατεδικάσθη νὰ σήπηται ἐν πολιτικῇ εἱρκτῇ, δίκην δελφῖνος ἐν λίμνῃ ἀβαθεῖ καὶ χειροποιήτῳ.

Ὁπωσδήποτε εἰς τὴν ἐπανάστασιν κυρίως τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ὀφείλομεν ὅ,τι ἅπαξ ἐπισήμως ὑπέσχετο ἡμῖν ἡ Εὐρώπη καὶ ὅπερ διὰ πάσης θυσίας *ἀλώβητον* ὀφείλομεν ν' ἀπαιτήσωμεν, ἵνα ἐγκαίρως ἀναδιοργανούμενοι, προπαρασκευασθῶμεν διὰ τὴν προσεχῆ καὶ μεγάλην πάλην τοῦ σλαβικοῦ Κόσμου κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ μέρους τινὸς τῆς Εὐρώπης.

Ἔχομεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ μέλλον, εἶναι ἀληθές, ἀλλ' ἵνα ἐξασφαλίσωμεν αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχωμεν μεθ' ἡμῶν καὶ τὸ παρόν· δέον νὰ ὦμεν ἐν αὐτῷ καὶ οὐχὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ὡς μέχρι τοῦδε ἀσυνέτως.

Αἱ δύο δραστηριώτεραι καὶ ζωτικώτεραι φυλαί, ἑλληνικὴ καὶ ἀλβανική, δι' ἰσχυρῶν δεσμῶν συνδεδεμέναι, δύνανται νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ πρέπει νὰ ἐπιφανῶσιν, ἀκμαῖαι, εὐφυεῖς καὶ δραστήριαι τυγχάνουσαι, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων λαοῦ παρηκμακότος καὶ ἐν κακίαις γηράσαντος, νωθροῦ, ἀφυοῦς καὶ ἀνεπιδέκτου πολιτισμοῦ.

Ἐκτὸς τῆς μετὰ τοῦ ἀλβανικοῦ στοιχείου συνεννοήσεως, ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὰς συμπαθείας καὶ τὴν ὑπόληψιν πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ μάλιστα τῆς *δημοκρατουμένης* Γαλλίας, εἰς ἣν πολλὰς χάριτας διὰ τὰς ἐπ' ἐσχάτων προσπαθείας ὀφείλει, οὐδ' ἀναγκαῖον θεωροῦμεν ἐν ταῖς προκηρύξεσι τῆς πολιτικῆς αὐτῆς νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τό:

«ἄχρις ἂν οὗτος ταύτην πορεύηται τὴν τρίβον Ἕλληνες πολεμήσουσι Τούρκοις ὑπὲρ τῆς δεδῃωμένης χώρας καὶ τῶν ἠσεβημένων καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν».

Δὲν ἀπαιτοῦμεν, οὐχί, παρ' οἱασδήποτε Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι τοιαύτην πολιτικὴν πεζογραφίαν, ἀξίαν ἄλλων ἐποχῶν καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ οὐδενὸς θέλει αὕτη προκαλέσει τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν σεβασμόν, ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ ξίφους δὲν ἀναδειχθῇ ἱκανὴ νὰ διεκδικήσῃ τὴν τιμὴν καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ πανελληνίου· ὀλέθριον δὲ τοῖς πολιτικοῖς ἤθεσι καὶ ἀνευλαβὲς τῇ πατρῴᾳ μνήμῃ θεωροῦμεν τὴν ἀπάλειψιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τῶν Μαραθωνομάχων ὅρκου κατὰ παντὸς στοιχείου ἀπολυτοφροσύνης καὶ βαρβαρότητος.

Ἐκτὸς τούτου, οἱ τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος διέποντες δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωσι τὴν ἀπειλὴν τοῦ ὀρεσιβίου Κοζάκου πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ πόντου ὑπερασπιστὰς τῆς κλονουμένης ἕδρας τοῦ Σουλτάνου:

«Θέλομεν συλλάβει καὶ πνίξει τὴν Τουρκίαν, δίκην γαλῆς, ὑπὸ τὰ ἴδια ὄμματά σας».

Οὔτε τὴν ἐνθουσιώδη εὐχὴν τῆς καρδίας τοῦ μοσχοβιτισμοῦ:

«Ἐπὶ τοῦ θόλου τῆς Ἁγίας Σοφίας θέλομεν ἀναστηλώσει τὴν σημαίαν ἡμῶν καὶτ ὧν ἱερέων ἐν αὐτῇ λειτουργούντων κλεισθήσεται ἡ ὁριστικὴ μετὰ τῶν Τούρκων συνθήκη».

Ἀναμφιβόλως εἰς τοῦτο ἡ Ρωσσία καταγίνεται, ἔχουσα ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἰσχυροτέρων χριστιανικῶν φύλων τῆς Ἀνατολῆς, ἅτινα ἡ πεπλανημένη πολιτικὴ τῆς Δύσεως ἔρριψεν εἰς τὰς σιδηρὰς αὐτῆς ἀγκάλας.

Ὁ Τοῦρκος, στοιχεῖον ξένον καὶ ἀσυμβίβαστον ἐν τῷ κύκλῳ τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἐπὶ

πολὺ ἐσκηνωμένος ἐν τῇ Ἠπείρῳ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Ἐν μέσῳ τῶν φώτων καὶ τῆς προόδου, σκιὰ αἰωνίου βαρβαρότητος καὶ ἀναχρονισμὸς ἐθνικὸς, οὔτε θέσιν ἔχει, οὔτε νὰ ὑποκριθῇ τοιαύτην δύναται.

Ἡ τουρκικὴ φυλὴ πεπλασμένη, ὡς τόσαι ἄλλαι, ἵνα παρέλθῃ ἐπὶ τῆς γῆς χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἴχνη διαβάσεως, ἐκτὸς τῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα κακουργιῶν της, ἀποσύρεται μετ' οὐ πολὺ ἐν Ἀσίᾳ, ἵνα ὑπὸ τὸν ζωογόνον ἥλιον τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων ἐθνικοτήτων ἐξαφανισθῇ βαθμηδὸν ὡς ἡ παγερὰ τῶν ὀρέων χιών.

Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ὅμως τοῦ ἐκδιωχθησομένου σκηνίτου, ἀντὶ νὰ οἰκοδομήσωσι ναὸν διεθνοῦς συμβιβασμοῦ καὶ εἰρηνεύσεως, προδιατίθενται νὰ κατέλθωσιν εἰς νέον περὶ ἐπικρατήσεως ἀγῶνα Κράτη πεπολιτισμένα καὶ ἰσχυρὰ, ἐν οἷς καὶ δύο νεαραὶ καὶ ὁμόδοξοι, ἀλλ' ἀντιμισούμεναι δυστυχῶς φυλαί.

Ἡ μὲν εὐγενεστέρα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδεδεκατισμένη καὶ ἀσθενὴς, ἔξουσα ἴσως ὑπὲρ αὐτῆς εὐρωπαϊκήν τινα ἀρωγὴν, ἡ δὲ πολλῷ ἰσχυροτέρα, καθ' ὅσον προπορεύεται αὐτῆς ἡ κραταιὰ Ῥωσσία.

Τίς ἄρά γε ἡ ὑπερισχύσουσα;

. . . .

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς γιγαντιαίας ταύτης πάλης, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀμφίβολον, ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλας θέσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἥτις ὅμως τόσῳ ἀκροσφαλὴς καὶ ἀμφίβολος εἶναι, ὥστε οὐδεὶς ἐκ ταύτης βέβαιόν τι δύναται νὰ συμπεράνῃ.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς τοιαύτης ἀβεβαιότητος εἴπέρ ποτε ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀνάγκην συνετῆς πολιτικῆς, ἵνα μὴ ἀκαίρως καὶ δωρεὰν συμπαρασύρῃ αὐτὴν τὸ ὁρμητικὸν ῥεῦμα, ὅπερ ἀπό τινος ἐξετροχίασεν αὐτὴν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεών της.

Ὁ Ἑλληνισμὸς εὑρίσκεται ἀπέναντι τοῦ Σλαβισμοῦ εἰς δύο πολὺ διαφερούσας θέσεις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ.

Ἐν τῇ πρώτῃ οὐδὲν καθ' ἡμᾶς ἔχει νὰ φοβηθῇ, καθ' ὅσον ἡ σλαβικὴ φυλὴ ἀνίκανος νὰ συγχωνεύσῃ τοσαῦτα ἀλλογενῆ στοιχεῖα, ἐν οἷς οὐδὲν ἔχει τὸ συγγενὲς καὶ φίλον, θέλει μᾶλ-

λον ὑποκύψει τῇ πασῶν ἱκανωτέρᾳ καὶ μᾶλλον ἐκπολιτιστικῇ, εἰς ἣν οὐ μικρὰν ὑπηρεσίαν ἡ Ρωσσία παρέσχε διὰ τῆς κατοχῆς τῆς ἀπὸ Βατοὺμ, Ἀρδαχὰν, Κὰρς καὶ ὅλου τοῦ οροπεδίου τοῦ Σογανλῆ-δὰγ μέχρι τῶν πεδιάδων τῆς Μεσοποταμίας γραμμῆς.

Τὸ ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τουρκικὸν στοιχεῖον ἀπώλεσεν ἤδη τὸ μέγα αὐτοῦ ἔρεισμα καὶ τελευταῖον τῆς ὑποχωρήσεώς του σημεῖον· ἡ ζωογόνος συγκοινωνία αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν τῇ Κ. Ἀσίᾳ πυρῆνος διεκόπη.

Ἀποκοπὲν καὶ ἐξασθενῆσαν, ἄνευ ἐλπίδος ὑποστηρίξεως ὑπὸ τῆς τέως μεγάλης καὶ σιδηροφράκτου πηγῆς αὐτοῦ, ὑποστήσεται τὸν ἀναπόδραστον νόμον τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς, ἐὰν ὁ Ἑλληνισμὸς ἐργασθῇ ὅσῳ ὀφείλει καὶ δύναται δραστηρίως.

Ἐὰν ἐν Σεδὰν ἡ Τουρκία ἔπεσε τὴν πρώτην αὐτῆς σύγχρονον πτῶσιν, ἐν Κὰρς ὁ Ἑλληνισμὸς ἐποιήσατο τὸ πρῶτον τῆς μελλούσης ἀνυψώσεως αὐτοῦ βῆμα.

Οὔτε ἐν Νικοπόλει καὶ Ῥαχόβῃ οὔτε ἐν Βιδυνίῳ καὶ Πλεύνῃ, οὔτε ἐν τῷ φοβερῷ τετραγώνῳ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ἐν Κὰρς ἐτέθησαν αἱ πρῶται βάσεις τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐνταῦθα ὅθεν ἔχει οὗτος στάδιον ἠθικῆς ἐνεργείας, ἐνταῦθα δέον νὰ συστηματοποιήσῃ καὶ διοργανώσῃ κέντρα δραστηρίου ἐργασίας, ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὸ προσμειδιοῦν μέλλον τῆς ἐθνικῆς ὑπεροχῆς.

Ἐν Εὐρώπῃ ὅμως ὁ ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Σλάβων κίνδυνος εἶναι μέγας ὁμολογουμένως, ἡ δὲ ὑπερίσχυσις αὐτῶν ἤθελεν εἶσθαι βεβαία ἀπὸ τοῦδε, ἐὰν δὲν συνεκρούοντο αὐτῇ καὶ ἄλλων Δυνάμεων τὰ συμφέροντα.

Ὅθεν ἐνταῦθα ἡ πάλη ἔσεται φοβερὰ καὶ ἀναπόφευκτος, καθ' ὅσον τὴν εἰρηνικὴν λύσιν ἔτι μᾶλλον ἀδύνατον ἀπεκατέστησεν ὁ διαμερισμὸς τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Βοσνίας ἡ κατοχή.

Ἐκτὸς λοιπὸν τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας, ὁ Ἑλληνισμὸς δέον νὰ συνταχθῇ ὅσον ἔνεστι στρατιωτικῶς, ἵνα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐν τοιαύτῃ πάλῃ καὶ προσπορισθῇ τὸ ἐκ ταύτης δυνατὸν καὶ ἀνῆκον αὐτῷ ὄφελος. Ἐν μὲν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἔχει ἀνάγκην

πολιτικῶν ἱεραποστόλων, ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ γεγυμνασμένων μαχητῶν, ἵνα ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς τοιαύτης ἱκανότητος καὶ ἐνεργείας εἰσέλθῃ εἰς τὸ εὔελπι στάδιον τῆς μελλούσης ἀνυψώσεως αὐτοῦ.

Ἐνόσῳ ἀνατολικὸν ζήτημα ὑφίσταται ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ ἐπιδοθῇ μετ' ἀναπεπαυμένης τῆς συνειδήσεως εἰς τὴν ἐπίδειξιν μετρίου μὲν, συγκεντρωμένου δὲ καὶ βεβιασμένου πλουτισμοῦ ἢ πολυτελείας, διατελούσης ἐν οἰκτρᾷ ἀντιθέσει τῇ καθόλου προόδῳ, τῇ ἰσχύϊ καὶ εὐημερίᾳ τοῦ Κράτους· διότι οὐαὶ τῷ ἔθνει ἐκείνῳ, οὗτινος οἱ μὲν κάτοικοι σμικρύνονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν κατὰ 3 δακτύλους, αἱ δὲ κατοικίαι ὑψοῦνται κατὰ τρεῖς ὀροφὰς, ὥστε ἐν μεγάροις καὶ ἐπαύλεσι νὰ κατοικήσωσι μετ' οὐ πολὺ ἀραχνοειδῆ τινα καὶ σπιθαμιαῖα ὄντα, εὔθραυστα ὡς τὰ κύπελλα τοῦ πολυτελοῦς κόσμου αὐτῶν, ἀντὶ ἀνδρῶν δυναμένων νὰ ἐπιζητήσωσι καὶ διατηρήσωσιν ἀνεξαρτησίαν καὶ ὑπεροχὴν ἐν μέσῳ γιγάντων ἐν πληθυσμῷ καὶ ἡρώων ἐν πολεμικοῖς ἀγῶσι.

Ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ γίνῃ Ἑλλὰς στρατιωτικὴ, ἐὰν θέλῃ νὰ ὑπάρξῃ Ἑλλὰς τοῦ μέλλοντος, παυσάτωσαν δὲ κατὰ τὸν ποιητὴν οἱ ὑπηρέται τῆς Κυβερνήσεως, οἱ στοιβάζοντες εἰς τὰ στέρνα ἡμῶν πάγους ναρκώσεως καὶ οἱ μετ' ἐκείνων περιφοβίζοντες ἡμᾶς δημοσιογράφοι.

Παυσάτωσαν πρὸ πάντων οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ τὴν ἑκούσιον ἀρωγὴν τῆς Ἀγγλίας, ἧς τὴν ἀπὸ τοῦ 1821 ἀνθελληνικὴν πολιτικὴν ἐπεσφράγισε κατὰ 1878 ὁ *S. Northcote*, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τὴν κατάπαυσιν τῆς τελευταίας ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διακηρύττων ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς 8/20 Ὀκτωβρίου ὅτι:

«Ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις πολιτικὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἔχει τὴν ἐν Εὐρώπῃ ὑποστήριξιν τῆς Τουρκίας, θεωρεῖ δὲ γελοῖον νὰ ὀνειρεύηταί τις τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος»!

Ἡ ἀντικατάστασις αὕτη εἶναι μοιραία καὶ ἀναπόδραστος, ἔσεται δὲ ἀπόρροια τῆς μελλούσης Σλαβοτουρκικῆς πάλης, ἀποβήσεται ἀνάγκη πολιτικὴ, ἣν ἡ Ἀγγλία πρὸ πάσης ἄλλης Δυνάμεως θέλει ἀναγνωρίσει ἄκουσα καὶ ὑποδείξει ἴσως τῇ Εὐρώπῃ. Κατὰ τὴν στιγμὴν ὅμως ταύτην τὴν σοβαρὰν καὶ

κρίσιμον ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπαιτῇ διὰ βακτηρίας καὶ πήρας πρὸ τῆς θύρας τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλίων, ἀλλὰ νὰ φρουρῇ διὰ τῆς λόγχης καὶ τῆς πλήρους πυριτιδοθήκης αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μεταιχμίου τῶν πεδίων τοῦ νέου ἀγῶνος, ὅστις μετ' οὐ πολὺ θέλει ἀποφασίσει περὶ τῆς τύχης τῆς ἕδρας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ καταρρέοντος Μουσουλμανικοῦ δεσποτισμοῦ.

Ἴσως ὁ χρόνος ἔσεται μακρότερος ἢ βραχύτερος τοῦ ὑπολογιζομένου, ὁπωσδήποτε ὅμως ἀπὸ τοῦδε ἐγκυμονεῖ ὑπὸ τὸν ἀπαραβίαστον καὶ ἀκίνητον αὐτοῦ πέπλον τὴν λύσιν ταύτην.

Κατὰ τὸν III π. χ. αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐν Φρυγίᾳ *δεσμός*, οὗτινος ἡ λύσις εἰς τὴν σπάθην τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπέκειτο.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ὑφίσταται ἐν Βοσπόρῳ *δεσμὸς* ἕτερος, οὗτινος ἡ λύσις εἰς τὴν σπάθην καὶ πάλιν ἀπόκειται μεγάλου τινὸς τῆς συγχρόνου γενεᾶς.

Ἐν τοιαύτῃ θέσει πραγμάτων καὶ ἀπέναντι τοιαύτης ἀναποδράστου λύσεως, πολλαχόθεν προαγγελλομένης καὶ ἐπιδιωκομένης, **μωρὸς ὁ μὴ ἀκονίζων τὴν σπάθην αὐτοῦ.**

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1878

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Τοῦ 1878 ἡ ἐπανάστασις, βεβιασμένον καὶ ἀτυχὲς ἔργον λαοῦ ἀπροπαρασκεύου πλὴν ἀδικουμένου ἐν ἐποχῇ γενικῆς ἐξεγέρσεως καὶ πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑποδούλων τῷ Τουρκικῷ Κράτει λαῶν, εἶναι οὐχ ἧττον συνέχεια τῶν ἀπὸ τοῦ 1821 ἐνόπλων διαμαρτυρήσεων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς κατ' ἀνωτέρας μὲν πλὴν ἀδίκου καὶ ἀσυνέτου ἀποφάσεως, στερησάσης αὐτῇ τοῦ πλείστου τῆς δι' ἀφθόνων αἱμάτων ποτισθείσης πατρῴας κληρονομίας.

Καὶ ἡ παροῦσα ἱςορικὴ σελὶς, ςενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῶν τοῦ 1854 καὶ 1866, διεκδικεῖ ἀναμφιλέκτως δικαιώματα ἐθνικῆς ἀναγραφῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κριτικωτέρας τινὸς μελέτης, καθ' ὅσον ἀνάγεται εἰς ἐποχὴν κρισιμωτέραν τῶν παρελθουσῶν, καθ' ἣν νέα ἐτέθησαν θέμεθλα τῆς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἐθνικῆς ἐπικρατήσεως, νέαι δὲ περὶ αὐτῆς ἰδέαι ἤρξαντο ἐγκυμονούμεναι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν Ἀρειοπαγιτῶν τῆς Δύσεως.

Ἅμα ὡς ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ἐφάνησαν τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ συγκίνησίς τις πάραυτα, ὡς εἰκὸς, μετεδόθη ταῖς διαφόροις τῆς κοινωνίας τάξεσι, καθ' ὅσον τὸ ἔθνος, ἀφυπνισθὲν τοῦ τέως ληθάργου πρὸ τῶν σλαβικῶν θριάμβων καὶ τῆς εὐρωπαϊ-

κῆς ἀπραξίας, κατηννόησε τὸν κίνδυνον τῆς μελλούσης παραγκωνίσεως αὐτοῦ.

Ἡ συγκίνησις ὅμως αὕτη δὲν εἶχε τὴν πάνδημον ἔκφανσιν, οὔτε τὸν ἐνθουσιώδη χαρακτῆρα προγενεστέρων ἐποχῶν, καθ' ἃς ἡ ἑλληνικὴ νεότης ἐν πολιτικῇ ἀφροσύνῃ, ἀλλὰ καὶ ἀκράτῳ φιλοπατρίᾳ, ὥρμησεν ἐπὶ τῶν πατροπαραδότων ὅπλων, ἅτινα ἠκρωτηριασμένη καὶ ἀπόμαχος χεὶρ εἶχεν ἀναρτήσει ὑπὸ τὰς ἁγίας εἰκόνας τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἀληθῶς καὶ πάνυ δικαίως ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τὴν φορὰν ταύτην ἀπήτει τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα συντεταγμένην καὶ ἀξιόμαχον, ἵν' ἀξιοπρεπῶς κατέλθῃ εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς δούλης ἀγῶνα, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ πᾶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐκηρύσσετο καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐν ταῖς δούλαις ἐπαρχίαις τὴν μεγαλειτέραν ἐπιρροὴν ἔχοντες, πρεσβύτεροι καὶ νουνεχέστεροι, ἐπιμόνως ἀπήτουν καὶ ἀδιστάκτως ἀνέμενον *κορῶνα βασιλικήν!*

Μετὰ τὸ **1854** αἱ ἐπαναστάσεις τῶν ἀτάκτων εἶχον ἀπολέσει πᾶν αὐτῶν γόητρον. Συνεκινοῦντο μὲν ἅπαντες εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐξεγέρσεως, βαρέως τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν φέροντες, ἀλλὰ τὴν ἐξέγερσιν αὐτῶν ἤθελον νὰ βασίσωσιν ἐπὶ τῆς ἐξόδου *τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.*

Καὶ ὁ δυστυχὴς οὗτος στρατός, θαρραλέος καὶ πρόθυμος ἵνα τείνῃ ἀρωγὸν χεῖρα τοῖς δουλεύουσι καὶ καταδυναστευομένοις ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ἔμπλεως χαρᾶς ὅτι, ἡ ὁδὸς τοῦ εὐφροσύνου αὐτοῦ καθήκοντος ἦτο ἐνώπιον αὐτοῦ ἤδη, πλήρης ἐλπίδων ὅτι τὸ στάδιον τῆς δόξης μετ' οὐ πολὺ καὶ δι' αὐτὸν ἤνοιγεν, ἤκουσε πρωΐαν τινά, παρὰ τὴν μεθόριον γραμμὴν φρουρῶν, τοὺς πρώτους τῆς σφαίρας συριγμοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς Μονῆς-Ξενιᾶς καὶ τῆς Ὑψηλῆς-Παναγίας.

Αἱ δοῦλαι ἐπαρχίαι ἐρρίπτοντο αὖθις εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπεγνωσμέναι καὶ ἀπέλπιδες· ὁ δοῦλος ἑλληνισμὸς κατελιμπάνετο εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, προκαλῶν τὴν πυρπόλησιν τῶν χωρίων, τὴν ἐρήμωσιν τῶν ἀγρῶν καὶ τὴν σφαγὴν τῶν γυναικοπαίδων.

Καὶ τότε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διέβη τὰ σύνορα, ἵνα προλάβῃ ταῦτα πάντα, καταλαμβάνων τὰ ἐπαναστάντα μέρη, μέχρις οὗ ἡ Εὐρώπη λάβῃ πρόνοιαν περὶ αὐτῶν· ἀλλ' ἐνῷ σύμ-

πασα ἡ δούλη χώρα ἐσκίρτησεν ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ, ἡ Εὐρώπη συνωφρυώθη καὶ ἐπὶ τοσούτῳ ἐταράχθη, ὥστε αἱ ἐμπροσθοφυλακαὶ τῶν ἐκ Λαμίας ὁδευσάντων ταγμάτων ἠναγκάσθησαν, ἀποχαιρετίσασαι τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Δομοκοῦ βασιβουζούκους καὶ Γκέκας, νὰ ἐπανέλθωσι διὰ τῆς ὁδοῦ, ἣν διὰ μέσου χιόνος τὴν προτεραίαν διήνοιξαν, εἰς τὰ πρῶτα αὐτῶν εἰρηνικὰ καταλύματα.

Οὕτω, τῆς Θεσσαλίας ἰδίως ἡ χώρα, ἀφέθη ἕρμαιον τῇ θηριώδει ἐκδικήσει τῶν ἐμμανῶν Γκέκιδων καὶ πειναλέων βασιβουζούκων, καθ' ὧν οἱ τολμηρότεροι τῶν ἐγχωρίων ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπίσωσι ὅ,τι προσφιλὲς καὶ πολύτιμον. Τὴν απομόνωσιν αὐτῶν εὐσπλαγχνιζόμενοι παρέμεινον ὀλίγοι στρατιῶται, παραβαίνοντες τὸ στρατιωτικὸν αὐτῶν καθῆκον πρὸς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἐκτάκτου περιστάσεως, καθ' ἣν οὐδεμία ἐπιταγὴ εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς φωνῆς τῆς καρδίας.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης οἱοσδήποτε ἐνδοιασμὸς τῆς ἑλληνικῆς νεότητος ἦτο ἀδικαιολόγητος, προδίδων κατάπτωσιν φρονήματος ἐθνικοῦ καὶ ἀπώλειαν τῆς ἀρετῆς ἐκείνης, δι' ἧς ἐπὶ αἰῶνας ὁ Ἕλλην μαχόμενος ἐνεκαρτέρησε καὶ διετήρησε τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, ἐφ' ἧς κυρίως πρέπει νὰ στηρίζωνται ὅσα τῶν ἐθνῶν πρόκειται νὰ διεκδικήσωσιν ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας δικαιώματα κατὰ δεσποτῶν ἢ τυράννων.

Οὐχ ἧττον τοὺς τοιούτους ἐνδοιασμοὺς ἐπηύξησεν ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας τῶν ἀναλαβόντων τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐν τῇ δούλῃ ἀγωνιζομένων δι' ἀποστολῆς ἐθελοντῶν τινων, ἐκ τῶν ὑποδούλων κυρίως ἐπαρχιῶν καταγομένων.

Περὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης θέλομεν διαλάβει ἐν συντόμῳ ἐνταῦθα, καθ' ὅσον ἐν ταύτῃ καὶ ἡ ὑπόληψις καὶ τὸ χρῆμα τοῦ πανελληνίου διεκυβεύθησαν.

Ἐθνικὴ Ἄμυνα καὶ *Ἀδελφότης*, σωματεῖα ἀπό τινος χρόνου ἐργαζόμενα καὶ ὑποβοηθοῦντα τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας ὁσημέραι ἀναφαινομένην ἐλευθερόφρονα τάσιν τοῦ ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ δούλου Ἑλληνισμοῦ, ἑνωθέντα καὶ τὴν Κ. Ἐπιτροπὴν σχηματίσαντα ὑπὸ τὴν προεδρείαν

τοῦ Π. Καλλιγᾶ, ἑνὸς τῶν διακεκριμένων νομομαθῶν τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης, εἶχον συλλέξει ποσὸν οὐκ εὐκαταφρόνητον *, δι' οὗ, εἰ καὶ ἠδύναντο νὰ σπεύσωσιν ὁπωσδήποτε μᾶλλον ἐγκαίρως, ἐσκέπτοντο μετὰ δισταγμοῦ περὶ τῆς ὥρας καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας, καθ' ὅσον μάλιστα ἐν Ἀθήναις οὐδεὶς ὑπῆρχεν αὐθεντικώτερος γνώμων τῶν τηλεγραφικῶν συρμάτων, ἅτινα πλειστάκις καὶ ἀντιφάσεις καὶ ἀνακριβείας μετέδωκαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωσσοτουρκικῆς πάλης.

Τὸ μὲν ἔργον ἦτο ὁμολογουμένως σοβαρὸν, οἱ δὲ διέποντες αὐτὸ ἀνεπαρκεῖς καὶ ἐν μέρει ἀκατάλληλοι· αἱ μὲν περιστάσεις ἦσαν κατεπείγουσαι, ἡ δὲ θέσις τῆς Ἑλλάδος δυσχερὴς, καθ' ὅσον ἡ Κυβέρνησις αὐτῆς, ἡ Οἰκουμενικὴ, κανονίζουσα ἐπίσης τὰς ἐνεργείας αὐτῆς συμφώνως ταῖς τηλεγραφικαῖς εἰδήσεσι καὶ παλαίουσα ἐν τοῖς κύμασι τῶν ἀσυμφωνιῶν, εἰς ναυάγιον οἰκτρὸν καὶ ἀναπόφευκτον ἐφέρετο, ἐνῷ ὁ Ἑλληνισμὸς, τὴν ἐπικειμένην λύσιν προβλέπων, μάτην γοερῶς ἐπανελάμβανε: *Σπεύσατε!*

Ἐκτὸς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ οἱ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ, ἕτοιμοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πρὸς ἐξέγερσιν, τὰ ἐπικουρικὰ μόνον σώματα ἐθελοντῶν τινων ἀντὶ συνθήματος ἀνέμενον, ἀλλὰ διευθυνόμενα ὑπὸ ἀρχηγῶν καὶ σωματαρχῶν ἱκανῶν, εὐπειθῶν καὶ ἱεραρχικῶς συνδεδεμένων, μετὰ σχεδίου καὶ τάξεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπαιτουμένων.

Ἕκαστος Ἕλλην ἀνέμενε νὰ ἴδῃ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ τῆς τε Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου τοὺς Γ. Ἀρχηγοὺς ὑψοῦντας τὴν σημαίαν τῆς ἐξεγέρσεως ἐν μέσῳ χιλιάδων μαχητῶν, συγχρόνως δὲ καὶ αἰφνηδίως εἰς τὴν κατὰ τοῦ δεσπότου πάλην προβαίνοντας, ὥστε πρὶν ἢ οὗτος λάβῃ καιρὸν ἐνεργείας, κύριοι τῶν μᾶλλον ἐπικαίρων σημείων γενόμενοι, ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα κρατερὰν ἄμυναν,

* Λυπούμεθα ὅτι, ἡ ἐν τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ δημοσίευσις τῆς Γεν. Λογοδοσίας, ἣν ἐγγράφως ἐζητήσαμεν, ἐθεωρήθη μετὰ σύσκεψιν τῶν ἁρμοδίων ἄκαιρος. Ἐλπίσωμεν ὅτι, ἐν καιρῷ ἱκανοποιηθήσεται ἡ δικαία περιέργεια τοῦ δημοσίου, ὅπερ διὰ τοιαύτης καὶ μόνης θέλει γνωρίσει πολλὰ, περὶ ὧν εὐλόγως ἐνδιαφέρεται καὶ περὶ ὧν δὲν δύναται ἄλλως ἀκριβῆ ἰδέαν νὰ ἔχῃ.

μέχρις οὗ τὸ ἐν Βερολίνῳ συνέδριον καὶ περὶ τῆς τύχης τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ἀποφασίσῃ.

Ἀλλ᾽ ἐὰν δὲν ἦτο δυνατὴ τοιαύτη τις ἐπανάστασις, διαρκὴς, μόνιμος, ἐπιτόπιος, δυναμένη νὰ κλονίσῃ τὴν Τουρκίαν καὶ συγκινήσῃ τὴν Εὐρώπην, ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων καὶ τοῦ ἀκαταλλήλου τῶν περιςάσεων, προκειμένου ὅπως λόγος καὶ μόνον γίνῃ περὶ ἑλληνικοῦ ζητήματος διὰ τῶν γνωστῶν ἁρματωλικῶν *guerillas* καὶ ὀλίγων τυφεκοβολισμῶν ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν καὶ ἀπὸ φάραγγος εἰς φάραγγα, ἤρκουν ὀλίγαι ἑκαντοντάδες ἀνδρῶν, οὐδεμίαν ἀπαιτούντων ἔκτακτον καὶ μεγάλην δαπάνην, ἄνευ ἀναστατώσεως καὶ θορύβου, ὅπως ἐκτελέσωσι τὸ ἔργον ἐπιτυχέστερον ἢ οἱ ἐκ τοῦ συστάδην ἐν Βολιανοῖς, Λυκουρεσίῳ καὶ Μακρυνίτσῃ κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων πολεμήσαντες καὶ ὑποχωρήσαντες.

Ναί· ἐὰν μὲν ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ἐδαφικῆς αὐξήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπέβλεπε, διὰ τῆς σοβαρᾶς ἐνισχύσεως τῶν ὑποδούλων, ἐπιπολαίως καὶ κακῶς διεξαχθεῖσα, ἦτο ἀνεπαρκής· ἐὰν δ᾽ ἁπλῶς προὐτίθετο τὴν διπλωματικὴν ὁδὸν νὰ προλειάνῃ, ἡ σπατάλη καὶ αἱ διαστάσεις αὐτῆς ἦσαν περιτταὶ καὶ ἀδικαιολόγητοι.

Ἀποδοκιμασίας ἀξίαν θεωροῦμεν τὴν τάξιν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες, ἐξευτελίζοντες τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους ἢ κυβερνῶντας αὐτὴν διὰ τίτλων μομφῆς βαρυτάτης, καταδεικνύουσιν ὅτι, τὰ κομματικὰ μίση καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀντιζηλίαι, διαφθείρασαι τὰ δημόσια ἤθη, ἐπότισαν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὸ δηλητήριον τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῶν ὑπονοιῶν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸν πολιτικὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα, παντὸς διαπραττομένου τὰ δημόσια καὶ ἐν ταῖς ἐθνικαῖς ὑποθέσεσι πρωτοστατοῦντος· οὐδὲ παραδεχόμεθα ὅτι, ἐξέλιπε τῆς χώρας ταύτης ἡ ἀρετὴ, ὡς τὰ κρίνα ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος, πεποιθότες ὅτι, καὶ τιμιότης καὶ φιλοπατρία περικοσμοῦσι τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν χαρακτῆρα πολλῶν δυσφημουμένων ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας. Οὐχ ἧττον ὅμως παρατηρητέον ὅτι, ἡ ἀνάμιξις τοῦ *πολιτικοῦ κομματισμοῦ* ἐν παντὶ καὶ μάλιστα τοῖς ὑψίστοις καὶ ἱερωτέροις τῆς Πατρίδος εἶναι ὀλεθρία, ἡ δὲ ἀκαταλλη-

λότης περὶ τὴν διοργάνωσιν καὶ διεύθυνσιν ὑποθέσεων, ἀπαιτουσῶν δεδοκιμασμένας εἰδικότητας, ὀλεθριωτέρα.

Καθηγηταὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ καὶ Γαλλικοῦ Δικαίου ἢ ἔμποροι καὶ τραπεζῖται ἔντιμοι καὶ φιλοπάτριδες δὲν ἠδύναντο, ὁμολογουμένως, νὰ ἐργασθῶσι, μεθ' ἁπάσας τὰς ἀγαθὰς καὶ εἰλικρινεῖς προθέσεις αὐτῶν, ἐπιτυχέστερον· διότι οἱ δοῦλοι λαοὶ δὲν προετοιμάζονται εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ὅπως οἱ σπουδασταὶ εἰς τὰς ἐξετάσεις, οὔτε αἱ ἐπαναστάσεις διευθύνονται ὡς τὰ ἐμπορικὰ καὶ τραπεζιτικὰ καταστήματα.

Δυστυχῶς, τοιαύτην τινὰ ὄψιν παρουσιάζουσιν αἱ ἐνέργειαι τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, ὡς πρὸς τὴν δι' ἐπικουρικῶν σωμάτων ἐνίσχυσιν τῶν ἐπαναστασῶν ἐπαρχιῶν.

Μὴ θέλοντες νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα, ἂν ἡ ἐλευθέρα ἰδιωτικὴ Ἑλλὰς ἐβοήθησεν ἀρκούντως, ὡς ἄλλοτε, τὴν δούλην, ἀποστέλλουσα ἄνδρας δυναμένους νὰ ὑπενθυμίσωσι τῷ Ἀμοὺς-ἀγᾷ καὶ διδάξωσι τῷ Ἰσκενδὲρ-πασᾶ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν ἀετιδῶν τοῦ 1821 — διότι πασίγνωστον εἶναι ὅτι, οὐ μόνον τῆς ἐγνωσμένης *ἀξίας*, ἀλλὰ καὶ τῶν καταλλήλων *ὀνομάτων* καὶ τοῦ ἀπαιτουμένου *αἵματος* αὐτῆς ἐφείσθη κατὰ τὸ 1878—φέρε ἴδωμεν ἐν ὀλίγοις τὰ τοῦ τρόπου τῆς στρατολογίας καὶ τῆς καθόλου διοργανώσεως τῶν ἐπικουριῶν.

Ὡς καὶ κατὰ τὸ 1854, ἀντὶ νὰ ἐκλεχθῶσιν οἱ κατάλληλοι ἐκ τῶν δούλων ἐπαρχιῶν ἀρχηγοί, συντασσομένων αὐτοῖς μετὰ τῶν ἀναγκαίων ὑποχρεώσεων τῶν διαφόρων σωματαρχῶν καὶ ἀναφανῶσιν ὅσῳ ἔνεστι ταὐτοχρόνως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν μετὰ σχεδίου, προδιαγεγραμμένας ἔχοντος τὰς βάσεις, σώματά τινα ἀτελῶς συντεταγμένα ἤρξαντο τῆς πορείας αὐτῶν, προειδοποιοῦντα οὕτω τοὺς Τούρκους περὶ τῆς προσεχοῦς γενικῆς ἐξεγέρσεως.

Ὁ ἐν Ἰωαννίνοις διαμένων Μουσλὶμ-ἀγᾶς, ἔγγονος τοῦ Ἀβὶσ-Βασσιάρ, ἔγραφε κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου τοῖς ἐπιστάταις* τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ κτημάτων αὐτοῦ Χαλαμπρεζίου, Λουτροῦ, Παληουρίου καὶ Κοβανάτων περὶ τῆς μελετομένης ἐπαναστάσεως, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἐν Ἀγυιᾷ ἀτυχὴς ἀποστολὴ

---

* Θ. Γκορίλλᾳ, Παπαγιάννῃ καὶ ἄλλοις.

ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων κατὰ τὴν 20 Ἰουλίου 1877 εἶχε προδώσει καταφανῶς τὰς ἐπαναστατικὰς προθέσεις καὶ ἐνεργείας, συνεπῶς ἡ ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἤρξατο λαμβάνουσα τὰ κατάλληλα μέτρα, ἐφ' ὅσῳ ἐπέτρεπον αὐτῇ αἱ δυσχερεῖς τότε περιστάσεις.

Ἀλλ' ὅ,τι παράδοξον καὶ ἀξιόμεμπτον, εἶναι κυρίως ἡ παραδοχὴ ἀτόμων τινῶν ὡς σωματαρχῶν, οὐδὲν προσὸν ἐχόντων καὶ ἀδιακρίτως μετὰ τῶν λοιπῶν συγκαταλεχθέντων. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη στοιχείων τινῶν φαυλότητος, θρασύτητος καὶ ἀπειθείας μετὰ τῶν ἐξ αἰσθήματος φιλοπατρίας καὶ μετὰ συναισθήσεως εἰς τὸν ἀγῶνα κατελθόντων, ὑπῆρξε τὸ πάντων ὀλεθριώτατον.

Πρὸς ἐπίμετρον, ἡ στρατολογία ἀνετέθη καλῇ τῇ πίστει καὶ ἀνεξελέγκτως τοῖς διαφόροις σωματάρχαις, ἐπὶ τῇ βάσει 80—100 δραχ. δι' ἐνδυμασίαν καὶ διατήρησιν ἢ ἀντιμισθίαν ἑκάστου ἀνδρός, ὅπερ βεβαίως ἤρκει, ἀφοῦ ἐν τοῖς Γ. Ἀρχηγείοις εἶχον σχηματισθῇ ἐπιμελητήρια.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, ἐν τῇ φύσει τῶν ἀτάκτων σωμάτων ἔγκειται ἥτε σπατάλη καὶ κατάχρησις, δι' ἃς καὶ τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως κατηγοροῦσιν, οὐχ ἧττον ὅμως μεγαλειτέρα πρόνοια καὶ αὐστηροτέρα ἐξέλεγξις, ἐνὶ λόγῳ συστηματοποίησίς τις ἐπιβλέψεως, ἠδύνατο νὰ προλάβῃ ἢ περιορίσῃ ἀμφοτέρας.

Τί λοιπὸν συνέβαινεν, ἀφοῦ οὐδεὶς σχεδὸν ἢ σπανίως ἐφρόντιζε νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπερχομένων σωμάτων, τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων προμηθειῶν αὐτῶν;

Τινὲς τῶν σωματαρχῶν μόλις ἐστρατολόγουν τὸ ἥμισυ τῶν ἀνδρῶν, δι' οὓς εἶχον λάβει τὸ ἀνάλογον ποσόν, ἢ ἐλάμβανον μεθ' ἑαυτῶν, ἀντὶ μαχητῶν, φιλικὴν μέχρι τῆς μεθορίου συνοδίαν.

Ἄλλοι, ἀπὸ εὐτελοῦς οἰκονομικοῦ πνεύματος ὁρμώμενοι, ὡδήγησαν ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ἐθελοντὰς πολλῶν δεομένων, ἅτινα ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ λαμβάνωσιν ὡς *ἠδύναντο* ἐκ τῶν χωρίων, δι' ὧν διήρχοντο. Αἱ ἐλλείψεις αὗται καὶ ἡ τῶν σωματαρχῶν γλισχρότης ἐγένοντο ἀφορμὴ τῆς διαλύσεως τῶν σωμάτων, ἐνῷ τινες τῶν ἐθελοντῶν

ἐπλήρωσαν τοῦ ἱματισμοῦ τὸ ἀντίτιμον, ἵνα συμπεριληφθῶσιν ἐν τοῖς ἐπαναστατικοῖς σώμασι.

Τοιοῦτο αἴσθημα ὑπῆρχεν ἀφ' ἑνὸς, τοιαύτη δὲ ἀσυνειδησία ἀφ' ἑτέρου καὶ κατάχρησις!

Ἐνίοτε ὅμως, μεθ' ὅλην τὴν καλὴν ἑτέρων σωματαρχῶν θέλησιν καὶ τὰς εἰλικρινεῖς προσπαθείας, ἐθελονταί τινες ἐλειποτάκτουν κατὰ τὴν διάβασιν τῶν συνόρων ἢ πολὺ πρὸ αὐτῆς, συνεπιφέροντες τὴν ἐθνικὴν λείαν, προσερχόμενοι δ' ἄλλοις ςρατολογοῦσι ἐπανελάμβανον τὸ ἀσυνείδητον αὐτῶν ἔργον.

Ταῦτα δὲ, διότι αἱ ἁρμόδιαι ἀρχαὶ δὲν ἐκώλυον τὴν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ γῇ ἐπάνοδον τῶν ἀλιτηρίων.

Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν σωματαρχῶν δὲν ὑπῆρχε σχετική τις συμφωνία καὶ τάξις νενομισμένη, ὡς πρὸς τοὺς ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλο σῶμα μεταβαίνοντας· τοὐναντίον μάλιστα ἔνιοι αὐτῶν διὰ παντὸς τρόπου ἐζήτουν νὰ ἐπαυξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰδίων ἀνδρῶν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ τῶν ἑτέρων.

Τοιουτοτρόπως, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ἐλευθέρας μεταβάσεως καὶ προθύμου παραδοχῆς, οὐ μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐθελοντῶν δὲν ηὔξανεν, ἐνῷ χρηματικὰ ποσὰ ἀφειδῶς πρὸς τοῦτο ἐδαπανῶντο, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ αὐτῶν καθίσταντο ἀπειθεῖς, αὐθάδεις καὶ θρασεῖς, ἄνευ συναισθήσεως ὑποχρεώσεων καὶ καθηκόντων, σοβαρὰ προβάλλοντες κωλύματα τοῖς σωματάρχαις αὐτῶν, μὴ δυναμένοις νὰ ὑπολογίσωσιν ἀσφαλῶς τὴν ἀριθμητικὴν τῶν ἰδίων σωμάτων δύναμιν.

Πολὺ διάφορος ἡ κατάστασις τῆς ἐπαναστατικῆς στρατιᾶς ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν, ἐκτὸς τοῦ ἀναγκαίου καὶ καλοῦ ἱματισμοῦ, ὑπὸ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς παρεχομένου, ὡρίζετο μικρά τις, ἀλλὰ τακτικὴ, μηνιαία μισθοδοσία, ἀπηγορεύετο δὲ τῷ ἀνήκοντι ἑνὶ τῶν σωμάτων νὰ περιφέρηται ἄνευ φύλλου πορείας ἐλευθέρως, παντὸς μὴ συμμορφουμένου τοῖς διατεταγμένοις συλλαμβανομένου καὶ ἀφοπλιζομένου.

Οὐκ ὀλίγα αὐτοκέφαλα στίφη κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἀπηντήσαμεν, δίκων λύκων, κατ' ἀρέσκειαν περιφερόμενα καὶ δι' ὅπλων Σασσεπῶ ὡπλισμένα, οἰκτρᾶς δ' εἰκόνος παρέστημεν θεαταὶ ἐθελοντῶν ἡμιγύμνων ἢ ράκη περιβεβλημένων.

Τίς ἀρνηθήσεται τὴν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν ὀλεθρίαν ἐπί-

δρασιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας οὐδεὶς λόγος σεβασμοῦ ἢ ὑποχρεώσεως συνέδεε μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῆς σημαίας τοῦ σώματος;

Εἰ καὶ τοσούτῳ ἀτυχεῖς ἀπέβησαν αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων συνέστησαν, ὁ τὰ καθέκαστα τῶν μαχῶν ἐξετάζων μετ' ἐκπλήξεως ὅσῳ καὶ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας παρατηρεῖ ὅτι, ἄνδρες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀπειροπόλεμοι, εἰς τὰς κακουχίας τῶν πολέμων πρῶτον ἤδη ἐκτιθέμενοι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κακῶς ὁδηγούμενοι, ἐπολέμησαν κατὰ πενταπλασίονος καὶ ἐμπειροπολέμου ἐχθρικῆς δυνάμεως μετὰ θάρρους καὶ ἀξιεπαίνου καρτεροψυχίας.

Ἵνα δέ τις κρίνῃ περὶ τούτου δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀριθμητικῆς μόνον ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἥτις συνήθως ἐν τῇ πολυπαθεῖ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἱστορίᾳ ἀπαντᾷ, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ν' ἀποβλέψῃ.

Κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἔλλειψιν σχεδίου καὶ καταλλήλων Γ. Ἀρχηγῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μάλιστα Πηλίου· διότι ἡ αὐτόθι ἐπανάστασις, σπουδαιοτέρα τῆς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, ὅπου οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπὶς ὅτι ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ, ὡς διενηργήθη, μεγάλας ἠδύνατο νὰ λάβῃ διαστάσεις, ἐὰν ἐκτὸς τῆς γ. ἀρχηγίας ἀνδρὸς ἐπιτοπίου ἐπιρροῆς καὶ δεδοκιμασμένης στρατιωτικῆς ἀξίας, 3—4 κέντρα συνίσταντο ὑπὸ ἀρχηγοὺς ἱκανωτέρους καὶ τῶν μᾶλλον κατ'αὐτὴν διαπρεψάντων.

Καὶ τὸ μὲν ἐν Πηλίῳ ἐπαναστατικὸν κέντρον ἀναμφιβόλως εἶχε σημασίαν πολιτικὴν, καθ' ὅσον ὑπεράνω τοῦ Βώλου καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν προξένων τῆς Δύσεως ἡ ἑλληνικὴ σημαία διεμαρτύρετο κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς δεσποτείας· ἐπειδὴ ὅμως διά τε τὴν σημασίαν καὶ τὴν τοποθεσίαν ὁ κατ' αὐτοῦ κίνδυνος ἦτο μεγαλείτερος, καὶ τὰ μέσα τῆς ἀντιστάσεως ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἀνάλογα καὶ καταλληλότερα.

Κέντρον ἐνεργείας ὡσαύτως ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ἡ Ὄσσα, μεταξὺ τῆς ὁποίας καὶ τοῦ Πηλίου ὑψοῦται τὸ Μαυροβούνιον, καθ' ὅσον μάλιστα, διὰ τοῦ φύσει ὀχυροῦ καὶ ἐπικαίρου λόφου τοῦ Φονιᾶ, ἡ μεταξὺ Λαρίσσης καὶ Βώλου συγκοινωνία εὐκόλως διεκόπτετο.

Δυστυχῶς ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ ἡ μεγαλειτέρα ἀταξία καὶ σύγχυσις ἐπεκράτησεν, ὅτε βραδέως καὶ μᾶλλον ἐκ τύχης εὐάριθμά τινα ἐπαναστατικὰ σώματα συνεκεντρώθησαν.

Ἐπίσης κέντρον ἐνεργείας ἡ ἐπαρχία Ἁλμυροῦ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ, πυρπολουμένης τῆς ἐπὶ τῆς εἰς Πήλιον ἀγούσης ὁμωνύμου κωμοπόλεως καὶ καταστρεφομένων τῶν περὶ αὐτὴν στρατώνων, ἵνα ἡ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διὰ ξηρᾶς συγκοινωνία διατελῇ ἐλευθέρα καὶ ἀκίνδυνος.

Ἡ ἐπαρχία Ἀγράφων ὡς τέταρτον κέντρον δὲν εἶχε μὲν μεγάλην τὴν μεταξὺ τῶν προρρηθέντων σχέσιν, ἠδύνατο ὅμως διὰ τῆς ἐπαναστατικῆς διαδόσεως νὰ σχετισθῇ μετὰ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ κινήματος διὰ τοῦ Ὀλύμπου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Καμβουνίων ἀφ' ἑτέρου, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι, ἐν Ὀλύμπῳ ἡ ἐπανάστασις, σπουδαιότερον ἐνεργουμένη, ἠδύνατο νὰ ἑδραιωθῇ.

Κατὰ δεύτερον εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ ζηλοτυπίαν ὁπλαρχηγῶν τινων· τὸ ἐλαττωματικὸν τοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν βελόνην τοῦ Σασσεπῶ, πολλῶν ἀχρήστων ἐν καιρῷ μάχης καθισταμένων· τὴν ἐν ὥραις κρισίμοις συνήθη ἔλλειψιν πολεμοφοδίων· τὴν ἀκατάλληλον πρὸς ἐπανάστασιν ὥραν τοῦ ἔτους, ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Ἰανουαρίου ἡμερῶν ἀρξαμένην· τὸν χαρακτῆρα τῶν μαχῶν, ἐκ τοῦ συστάδην γενομένων, πολλάκις δὲ καὶ ἐπιθετικῶν καὶ τέλος τὴν ἀντενέργειαν τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν, κατ' ἔμπνευσιν καὶ διαταγὴν τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ Σ. Πετιμεζᾶ, καταδειχθησομένην πολλαχοῦ τῆς παρούσης διηγήσεως δι' ὡρισμένων γεγονότων, ἅτινα δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ ἐκ προκαταβολῆς μερικὰ αἴτια τῆς ἐπαναστατικῆς ἀποτυχίας.

Καὶ μεθ' ἅπαντα ταῦτα ἡ ἐπανάστασις, ἐπὶ 3 μῆνας διαρκέσασα ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔνθα καὶ σχετικῶς ηὐδοκίμησε, δὲν στερεῖται θριάμβων τινῶν καὶ δόξης, οὔτε τολμημάτων καὶ ἀνδραγαθιῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ.

Ἡ μετὰ τὰς μάχας Γκιάστας καὶ Καραλίμπεη ὑποχώρησις ἀπὸ Δόβριανης μέχρι Ραδοβυζίου τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου τῆς Μακεδονίας εἰς Ἄγραφα τῆς Θεσσαλίας δρακὸς ἐπαναστατῶν καταδεικνύει ἐναργῶς τὴν τόλμην καὶ καρτεροψυχίαν, κυρίως δὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Ἕλληνος.

Αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ μάχαι τῆς Μονῆς Σουρβιᾶς, καθ' ἃς 72 ἐπαναστάται ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀντέκρουσαν δύναμιν ἐχθρικὴν 700—1000 ἀνδρῶν μετὰ 2 ὀρεινῶν τηλεβόλων, φονεύσαντες καὶ τραυματίσαντες 90 περίπου τῶν ἐχθρῶν καὶ διαφυγόντες ἀβλαβεῖς· αἱ τῆς Μονῆς Ξενιᾶς, καθ' ἃς περὶ τοὺς 150 ἐκ τῶν 1200 Γκέκιδων ἔπεσον ὑπὸ τὰς λόγχας καὶ τὸ εὔστοχον τῶν Σασσεπὼ πῦρ 500 περίπου ἐπαναστατῶν· αἱ τοῦ Πλατάνου καὶ ἡ πρώτη τῆς Μακρυνίτσης, καθ' ἃς δρὰξ νεανιῶν τινων καὶ χωρικῶν ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς ἠγωνίσατο κατὰ χιλιάδων τακτικῶν καὶ ἀτάκτων μετὰ πυροβολικοῦ καὶ ἱππικοῦ· οἱ τῆς Σεκλύζης καὶ Ματαράγκας τέλος αἱμοσταγεῖς θρίαμβοι ὀλίγων διμοιριῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν καί τινων ἐθελοντῶν καθ' ὁλοκλήρου τουρκικῆς στρατιᾶς ἀρκοῦσι διὰ τὴν δόξαν ἀγῶνος, οὗτινος τὴν καταστροφὴν οὐ μόνον ἡ ἀτελὴς διοργάνωσις καὶ κακὴ διεύθυνσις, ἀλλὰ καὶ ἡ συμπεριφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀναπόφευκτον καθίστα.

Ἐν τῇ ἀτυχεῖ μάχῃ τῆς Ἀγυιᾶς οἱ ἐθελονταὶ παρέσχον δείγματα θάρρους καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἐπιτεθέντες ὅμως κατὰ θέσεως ὀχυρᾶς καὶ ὑπὸ στρατοῦ πολυαρίθμου μετὰ πυροβολικοῦ ὑπερασπιζομένης, ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως καὶ διευθύνσεως, ἑπόμενον ἦτο ν' ἀποτύχωσι καὶ πάθωσι.

Εἰς τὴν ἐν Μακρυνίτσῃ καταστροφὴν πλεῖστα ὅσα συνέβαλον, περὶ ὧν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει θέλομεν διαλάβει, ἆρά γε ὅμως ἦτό ποτε δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ τὸ ὑπεράνω τοῦ Βώλου ἑδρεῦον ἐπαναστατικὸν σῶμα, καθ' οὗ ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ διαθέσῃ ὁλόκληρα ἐμπειροπολέμου στρατοῦ συντάγματα;

Ἀλλὰ καὶ τὸ κατόρθωμα τῆς ὑποχωρήσεως διὰ Βώλου καὶ Ἁλμυροῦ, μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐκείνην, μόνον τῶν ἀγνοούντων τὸν τόπον καὶ τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου δὲν θέλει ἐφελκύσει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἔκπληξιν.

Δὲν ἤρκει δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ ἀποτυχία πρὸς διάλυσιν ἐπαναστάσεως, δύο ἔτι μῆνας ἐν Ἁλμυρῷ διατηρηθείσης καὶ ἐν Ἀγράφοις θριαμβευσάσης, ἄνευ τῶν προτροπῶν καὶ τῆς μεσολαβήσεως, τῶν ἐγγράφων ὑποσχέσεων τέλος δύο ἀντιπροσώπων τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐὰν τοιαῦτα λοιπὸν κατώρθωσαν ἀπειροπόλεμοι καὶ ὑπόδουλοι πληθυσμοί, ἐνισχυόμενοι ὑπὸ τῶν πρὸς βοήθειαν αὐτοῖς ἀπελθόντων σπουδαστῶν, βιομηχάνων, ἐργατῶν καὶ ὀλίγων στρατιωτικῶν ἄνευ καταλλήλων ἀρχηγῶν, τί θὰ κατώρθουν σπεύδοντες, ὡς ἄλλοτε, οἱ ἀρειμάνιοι τῆς Ἀκαρνανίας, τοῦ Λοιδωρικίου καὶ Καρπενησίου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἱκανωτέρων τινῶν καὶ μεγαλωνύμων γόνων τῆς γενεᾶς τοῦ **1821**;

Διατί ὅμως τοιοῦτό τι δὲν ἐγένετο;

Ὁ μὲν κ. ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργὸς εἰς ἐπήκοον πολλῶν καὶ μάλιστα ἀνταποκριτοῦ τινος εὐρωπαϊκῆς ἐφημερίδος, —καυχώμενος ὅτι αὐτῷ κυρίως ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως ὀφείλεται—διεκήρυξεν ὅτι, ἐπίτηδες δὲν ἀνεμίχθησαν οἱ δυνάμενοι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν εὐόδωσιν αὐτῆς· οἱ λαβόντες ὅμως γνῶσιν ἀποκρύφων τινῶν πολιτικῶν ἐξηγήσεων οὐ μόνον ἀλλοίαν γνώμην νὰ σχηματίσωσιν ἀναγκάζονται, ἀλλὰ καὶ νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι, ἐν τοῖς μὴ ἀναφανεῖσιν ἐπὶ τῆς ἐπαναστατικῆς σκηνῆς ἰδίως ὑπάρχουσιν οἱ σοβαρωτέρας εὐθύνας ὀφείλοντες.

Ὡς ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἐκφράσωμεν θλῖψιν καὶ ἔκπληξιν ἐπὶ τῇ ἐπισυμβάσῃ διασκορπίσει τοῦ πανελληνίου ὀβολοῦ, ἣν ἡ μεταγενεστέρα ἱστορία τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους μετ' ἀγανακτήσεως, σαφέστερον δεδικαιολογημένης, θέλει ἀναγράψει.

Ὅταν αἱ περιστάσεις ἐπιτρέψωσι πλήρη καὶ ἀκριβῆ λογοδοσίαν τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς καὶ πάσης ἄλλης ἀρχῆς ἁρμοδίου ἡ δημοσία γνώμη θέλει σχηματίσει τὴν δέουσαν καὶ ἀσφαλῆ περὶ ἑνὸς ἑκάστου πεποίθησιν· οὐχ ἧττον ὅμως ὀφείλει νὰ διακηρύξῃ τοῖς ὀλίγοις ἐκείνοις ἢ πολλοῖς, οἵτινες, διαφόρων λόγων ἕνεκεν, οὐχὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' αὐτὴν τὴν *ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως* ἰταμῶς ἀπεδοκίμασαν, ὅτι, οὔτε αἱ ἐλευθερίαι τῶν ἐθνῶν δι' ἀφρώδους ζύθου ἀποκτῶνται, ἀλλὰ διὰ θερμοῦ αἵματος, οὔτε αἱ ἐπαναστάσεις διὰ λόγων ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἄρθρων ἐν ταῖς ἐφημερίσιν εὐοδοῦνται, ἀλλὰ διὰ προσωπικῶν ἐν ταῖς μάχαις ἐνεργειῶν καὶ ἀνδραγαθημάτων, ὁμοίων τοῖς τοῦ ἀοιδίμου Μεταξᾶ καὶ τοῦ ἀθανάτου Φλέσσα.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ διοργάνωσις καὶ ἔκβασις τῆς

ἐπαναστάσεως, αὕτη καὶ μόνη συνετέλεσεν εἰς τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος τὴν καθιέρωσιν· διότι οἱ **Blunt** καὶ **Merlin**, ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, δὲν μετέβησαν εἰς τὰς αἰθούσας τῶν ἐν Ἀθήναις μεγάρων, ἵνα ὑποσχεθῶσιν ἐγγράφως *ὅ,τι ἐλάχιστον* ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, ἀλλ' εἰς τοὺς δρυμῶνας τῶν Κελερίων καὶ τοῦ Λουτροῦ, ὅπου, οὔτε ἐξόχους πολιτικοὺς ἀπήντησαν, ἐν εἰρήνῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος ὀνειροπολοῦντας, οὔτε μεγάλα ὀνόματα ἀγνώςου μὲν στρατιωτικῆς ἀξίας, ἐν βαθμοῖς δὲ καὶ ἀξιώμασι ἔκλαμπρα καὶ ὑπερέχοντα, ἀλλὰ τοὺς αἱμοσταγεῖς, τοὺς πειναλέους καὶ ἀνυποδήτους ἀντιπάλους τῶν ἀλβανικῶν στιφῶν καὶ ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, ὑπενθυμίζοντας τοῖς ὑπὸ στέγην ἀδολεσχοῦσι καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ μεμφομένοις τῶν ἐθελοντῶν τὴν ἀνικανότητα ἢ τῶν δεδουλωμένων τὴν ἀδιαφορίαν, βαρυστένουσαν ἔτι ἐν δουλοσύνῃ πατρίδα, ἥτις κατὰ τὸν ποιητήν:

Κεντᾷ δυὸ ὀλόγυμνα σπαθιὰ σμιγμένα 'σὰν τρικέρι
Καὶ μέσ' τὴ μέσῃ ἕνα σταυρὸ μ' ἀνθὸ στεφανωμένο.

. . . .

— Γιὰ ποιὸν κεντᾷς τὸ φλάμπουρο, μὴ τὸ κεντᾷς γιὰ μένα;
—Ἔχει σπαθιὰ τὸ φλάμπουρο καὶ σὺ σπαθὶ δὲν ἔχεις.
— Γιὰ ποιὸν κεντᾷς τὸ φλάμπουρο, μὴ τὸ κεντᾷς γιὰ μένα;
—Ἔχει σταυρὸ τὸ φλάμπουρο καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν πατοῦνε!
— Γιὰ ποιὸν κεντᾷς τὸ φλάμπουρο, μὴ τὸ κεντᾷς γιὰ μένα;
— Σύρε κ' ὁρκίσου 'ς τὸ Χριστὸ κ' ἔλα νὰ σοῦ τὸ δώσω.
Ἐμβῆκαν εἰς τὴν Ἐκκλησιὰ καὶ ὡρκίσθηκαν τ' ἀδέρφια,
Ἀρματωμένα πήρανε τὸ δρόμο του καθένα·
Ὁ Θεσσαλὸς 'ς τὸ Δομοκὸ, 'ς τὴν Ἄρτα ὁ Ἠπειρώτης,
Ὁ τρίτος ὁ καλλίτερος μακρυὰ 'ς τὸν Πλαταμῶνα.

ΗΠΕΙΡΟΣ

ΗΠΕΙΡΟΣ

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

Τὰ διάφορα αἴτια τῆς ἀποτυχίας τοῦ καθόλου ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐπισύρουσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναζητοῦντος αὐτὰ περισσότερον ἐν Ἠπείρῳ ἢ ἀλλαχοῦ, ἐπιβάλλοντα ὑποχρεώσεις αὐστηροτέρας ἐξελέγξεως, καθόσον ἐνῷ ἡ χώρα αὕτη ἔπρεπε νὰ γίνῃ τῆς ἐπαναστάσεως τὸ κέντρον, ἐνῷ ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἐλπίδες ἐπιτυχίας ἀσυγκρίτως μεγαλείτεραι ἢ κατὰ τὴν Θεσσαλικὴν χώραν, διὰ τὸ ἐμπειροπόλεμον τῶν χριστιανῶν κατοίκων, τοῦ τουρκαλβανικοῦ στοιχείου πειθομένου ὅτι, συμφέρον εἶχεν οὐ μόνον τῷ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἀγῶνι τῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ ἀντιδράσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ συνδράμῃ αὐτῷ, οὐδὲν τούτων ἐπετεύχθη, τῆς ἐπαναστάσεως οἰκτρῶς ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς καταπνιγείσης, ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνέτεινε καὶ εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπομονωθέντος ἀγῶνος.

Ἡ ἰδέα τῆς κατηχήσεως, τοῦ προσεταιρισμοῦ καὶ τῆς συνεργασίας τῆς ἀλβανικῆς φυλῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀγῶνι εἶχεν ἐπιδιωχθῆ ἐπὶ Κωλέτου σοβαρῶς καὶ δραστηρίως, ὡς προανεφέραμεν.

Σπουδαίας ἐπιρροῆς ἀλβανικὰ στοιχεῖα, οἱ μᾶλλον ἰσχύοντες καὶ ρέκται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βέηδες, μεθ' ὧν καί τινες

[illegible] τῆς [illegible]

[illegible]

[illegible] τῆς ἐν Ἠπείρῳ [illegible] ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς [illegible] καὶ [illegible] [illegible] καὶ [illegible] ἐπὶ τέλους [illegible] ἔνεκεν [illegible] καὶ [illegible], περὶ ὧν θέλομεν [illegible]

Ὁ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς πρόεδρος ἐξετάζει τὸ ὄφελος τῶν τοιούτων [illegible], ἐν περιωρισμένῳ κύκλῳ λαμβανουσῶν χώραν, [illegible], ὀρθῶς, νὰ βασίζωσι ταύτας οὐχὶ ἐπὶ [illegible] καὶ ψευδῶν ὑποσχέσεων πρὸς τοὺς ἐπιπολαιοτέρους τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς κατανοήσεως τοῦ πραγματικοῦ συμφέροντος τῶν νοημονεστέρων.

Τοιαῦται ὅμως ἐνέργειαι δέονται καὶ χρόνου μακροῦ καὶ θυσιῶν οὐχὶ ὀλίγων, οὐδ' εἶναι εὔκολον νὰ στεφθῶσι δι' ἐπιτυχίας ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ διὰ προχείρων μέσων, καθόσον μάλιστα ἀντὶ ν' ἀνατεθῇ ἡ Γ. διεύθυνσις τῆς ἐφαρμογῆς εἰς πρόσωπα κατάλληλα καὶ ἐπιβαλλόμενα τοῖς δυναμένοις νὰ συντρέξωσι καὶ ὑποβοηθήσωσι, διεμοιράσθη εἰς δευτερεύοντα, ἀντιπράττοντα πρὸς ἄλληλα, μὴ δυνάμενα δὲ νὰ συνεννοηθῶσι καὶ συνεργασθῶσι.

Ἐκτὸς τούτου, εἰς τὴν ἀποτυχίαν συνέτεινε καὶ ἡ ὀλιγωρία, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ ἀντίπραξις τῶν ἁρμοδίων κατὰ τὰ μεθόρια ἀρχῶν, μάλιστα δὲ τῶν στρατιωτικῶν, κατ' ἀνωτέραν διαταγήν, ὡς ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσι θέλομεν ἀποδείξει.

Τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἀπεφασίσθη ὁπωσδήποτε νὰ διενεργηθῇ ἀπὸ δύο κυρίως σημείων· τῶν ἐπαρχιῶν Ραδοβυζίου καὶ Δελβίνου, τὰ ἐν ἑκάστῳ τῶν ὁποίων συμβάντα ἐξετάσωμεν.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΡΑΔΟΒΥΖΙΟΥ

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ραδοβυζίου, συνορευούσῃ τῷ ἑλληνικῷ Κράτει, συγκοινωνούσῃ δὲ διὰ τοῦ Βάλτου καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς ἑλληνικῶν σταθμῶν καὶ χωρίων Μενιδίου, Ἀνίνου, Λαγγάδας, Φλωριάδος, Συντέκνου, Αὐλακίου καὶ ἄλλων, ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἀναμφιβόλως εὐχερεστέρα διὰ λόγους εὐνοήτους· ἐπ' αὐτῆς ὅθεν ἔπρεπε νὰ βασισθῇ ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου, ἐξαπλουμένη οὐ μόνον διὰ τῶν ἀπὸ τῆς παραλίας ὁρμησάντων Χειμαριωτῶν καὶ ἄλλων ἐθελοντῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐκ Ραδοβυζίου καὶ Τσουμέρκων, διὰ Σουλίου καὶ Τσαμοχωρίων, διεγείρουσα πληθυσμοὺς ἑλληνικούς, ἐξ ὧν ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ἐν ἀκαρεῖ ἐπέκεινα τῶν 8,500 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, ὡς ἑξῆς:

Ἐκ Ραδοβυζίου.	1,500
» Τσουμέρκων.	2,800
» Πεδιάδος Ἄρτης	1,000
» Σουλίου καὶ πέριξ.	2,000
» Τσαμοχωρίων	600
» Κατσανοχωρίων.	700

Διὰ τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κίνημα ἀντὶ Γ. Ἀρχηγοῦ ἐκ τῶν ἐχόντων τὴν μεγίστην ἐν Ἠπείρῳ ἐπιρροήν, ἀνέλαβον νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπομεμονωμένως καὶ ἀσυνδέτως, τῇ συνεννοήσει ὅμως τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, διάφοροι, ἐν οἷς διακρίνεται ὁ Α. Ζέρβας, διά τε τὴν νοημοσύνην καὶ τὴν ἄκρατον φιλοπατρίαν, τὴν στρατιωτικὴν πεῖραν καὶ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ, ὡς γόνου ἡρωϊκῆς καὶ ἐνδόξου οἰκογενείας τοῦ Σουλίου.

Πρὶν ἢ οὗτος ἀναφανῇ μεταξὺ τῶν ἐκ Βάλτου σωματαρχῶν, τὸ μᾶλλον ἐνεργὸν πρόσωπον καὶ μετὰ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς

συνεννοούμενον φαίνεται ἕτερός τις ἐν Κραβασαρᾷ, διὰ συγγενείας μετὰ τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ συνδεδεμένος.

Ὁ Φ. Κοντονίκας, ἀδελφὸς γνωστοῦ ὁπλαρχηγοῦ διὰ τὴν γενναιοψυχίαν, ἣν κατὰ τοὺς προτελευταίους κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνας ἀνέπτυξε, μὴ ἔχων μὲν τὴν στρατιωτικὴν ἐκείνου ἀξίαν, ἀλλὰ δραστήριος καὶ ἐπιτήδειος, διετήρησε μέρος τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἀποβιώσαντος ἀρχηγοῦ ἐπὶ τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ, φαίνεται δ' ὅτι καὶ αὖθις, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀγῶσι, εἰργάσθη ὅσῳ ἦτο αὐτῷ δυνατὸν, ἵνα διοργανώσῃ μικρὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, κατ' ἐντολὴν τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς ἐγγράφων ἐξάγεται:

Ἀριθ. Πρωτ. 35.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Ἐμπιστευομένη εἰς τὸν ὑμέτερον χαρακτῆρα καὶ εἰς τὸν γνωστὸν ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους ζῆλον ἡ ἡμετέρα Ἐπιτροπὴ, ἀνατίθησιν εἰς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν νὰ συντελέσητε εἰς σπουδαίαν συνεννόησιν μετὰ τῶν ὁμόρων Ἀλβανῶν, ὧν τὰ συμφέροντα σήμερον συνταυτίζονται μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν. . . .

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Αὐγούστου 1878.—Π. Κ.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Τὰ γραφόμενά σας διὰ τῆς ἐπιστολῆς 21 λήξαντος ἐμφαίνουσιν ὅτι, σ π ο υ δ α ί ω ς εἰργάσθητε καὶ ὅτι δύναταί τις ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν νὰ προσδοκᾷ ἀποτελέσματα εὐάρεστα . . . . .

Δὲν ἐννοοῦμεν νὰ καταστήσωμεν τὴν Ἤπειρον αἱματόβρυρτον, ἀλλὰ νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἀπὸ φθοροποιοῦ ζυγοῦ.

Ἀθήνησι, 1 Ὀκτωβρίου 1877.—Π. Κ.

. . . . . Φ. — Ἀπορῶ πῶς δὲν ἔλαβες τὴν ἐπιστολήν μου· σοῦ ἔγραφα ὅτι, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου, ἀκόμη δὲν εἶναι ὥρα· μὴ σπεῦδε.

Ἐν Λευκάδι, τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1877.—Α. Β.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπεστείλαμεν τὸν Β. ὅπως ἐπιθεωρήσῃ ὅλα τὰ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, συγχρόνως ἀνεθέσαμεν σὴν ἐντολὴν νὰ εὕρῃ ὅλα τὰ πρόσωπα πρὸς ἃ ἔχομεν σχέσιν καὶ νὰ υνεννοηθῇ περὶ τῶν ἐνεστώτων.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρώσσων εἶναι ἤδη σπουδαῖαι καὶ μεγάλαι. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ πέσῃ ἡ Πλέβνα καὶ νὰ διαταχθῇ πρόοδος τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Θράκην. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην θέλομεν σκεφθῇ ἐνεργητικώτερον.

Ἀθήναις, 1 Νοεμβρίου 1877.—Π. Κ.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Ἀναλαβόντες τὸ σοβαρὸν ἔργον νὰ ἐξεγείρητε τὸ Ῥαδοβύζιον καὶ τὰ Τζουμέρκα δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι, θέλετε ἐκπληρώσει αὐτὸ πρεπόντως καὶ θέλετε εὕρει πάντας προθύμους νὰ χορηγήσουν τὴν ἀπαιτουμένην συνδρομήν.

Τὸ Ἔθνος θέλει ἐκτιμήσει τὰς ὑπηρεσίας, ἃς ἕκαστος θέλει προσφέρει εἰς τὸν νέον ἀγῶνα καὶ θέλει ἀνταμείψει αὐτὸν κατὰ τὰς πράξεις του.

Ἀθήναις, 8 Ἰανουαρίου 1878.—Π. Κ.

Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1877 ἤρξατο ἀληθῶς συνεννόησίς τις μεταξὺ τοῦ Φ. Κοντονίκα καὶ τινων τῶν ἐν Ῥαδοβυζίῳ περὶ τοῦ μέλλοντος ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, φαίνεται δ' ὅτι θάρρος, προθυμία καὶ ἀπόφασις ὑπῆρχον ἔν τισι τῶν ἐγχωρίων, ἔλειπεν ὅμως ἡ διοργάνωσις πρὸς ἔγκαιρον ἐξοπλισμόν.

Τὴν ἀπόφασιν καὶ προθυμίαν αὐτῶν ἐκφράζουσι τὰ ἑξῆς ἀποσπάσματα σχετικῆς ἀλληλογραφίας :

. . . . Φ.—Ἀφοῦ προηγουμένως ἠνταμώθημεν καὶ συνωμιλήσαμεν καὶ ἔδειξες καὶ τὴν διαταγὴν, τὴν ὑπὸ ἡμερ. 30 Αὐγούστου, συνωμίλησα μὲ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς βαθμοφόρους καὶ σοὶ γράφομεν ἀμοιβαίως καὶ εἴμεθα συμφωνότατοι εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς καὶ εἰς τὰς προτάσεις σας.

Ὁπόταν εἶναι ἡ ἀπόφασις καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡμεῖς οἱ πρῶτοι δίδομεν τὴν περιουσίαν μας εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τοὺς οἴκους μας εἰς τὸ πῦρ ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους. Εἶναι χρέος μας νὰ χύσωμεν τὸ αἷμά μας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεώς μας. Σᾶς διαβεβαιοῖ καὶ ὁ συνάδελφός μου Σ. Κοσσυβάκης, τὸν ὁποῖον ἔχετε ἀδελφόν· σᾶς γράφει καὶ ἐμπιστεύεται καὶ μένομεν.

Ἐν Μπότζῃ, τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1877.—Α. Ν. Μ.

Ἐκτὸς τῆς προθυμίας ταύτης τῶν ἐνταῦθα ἐγχωρίων, ἐλάμβανον χώραν καὶ ἄλλαι πολιτικωτέρας σημασίας ἐνέργειαι πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ ταγματάρχης τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, Ἀλβανὸς τὸ γένος, Ἐμίν-βεης, εἶχε καταπεισθῇ νὰ βοηθήσῃ τὸ κίνημα, φαίνεται δὲ ὅτι, εἰλικρινῶς εἰργάσθη πρὸς τὸν σκοπὸν, εἴτε ἀπὸ περιωπῆς τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάζων, ὡς ἀνὴρ μεμορφωμένος καὶ νοήμων, εἴτε ἄλλων ἰδιαιτέρων λόγων ἕνεκεν.

Οὗτος εἶχε κατορθώσει διὰ προτάσεώς του, παραδεκτῆς γενομένης ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, νὰ σχηματίσῃ σῶμα ἐξ ἐθελοντῶν χριστιανῶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, τοιουτοτρόπως προὐλαμβάνετο ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ κατάταξις αὐτῶν, ὅπερ ἀπό τινος ἐλάμβανε χώραν.

Οὕτω τὰ πράγματα ἐφαίνοντο βαδίζοντα ἐπιτυχῶς, αἱ δὲ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ, καί περ συλλαβοῦσαι νέον τινὰ πεζοδρόμον, Γεώργιον Παπαχρήστου, δι' οὗ ὁ Ἐμίν-βεης συνεννοεῖτο μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ βασανίσασαι αὐτὸν ἵνα μαρτυρήσῃ, οὐδὲν κατώρθωσαν νὰ μάθωσι, τοῦ νέου καρτερικῶς ὑπὸ τὰ βασανιστήρια ἐκπνεύσαντος.

Περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν καὶ τῆς μετὰ τοῦ Ἐμίν-βεη συνεννοήσεως μαρτυροῦσιν αἱ ἑξῆς ἐπιστολαί:

. . . . . Φ.—Ἐπιθυμοῦσα πολὺ ὅπως σᾶς ἴδω, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία μου δὲν μὲ τὸ συγχωρεῖ διὰ πολλοὺς λόγους καὶ ὁ Θεὸς ἂς μᾶς τὰ φέρῃ δεξιὰ καὶ ἂς καταστρέψῃ τοὺς ἐχθρούς μας, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐπιβουλεύονται κρυφίως.

Ἀκόμη δὲ σᾶς παρακαλῶ διὰ νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάριν νὰ μὲ στέλνῃς τακτικῶς τὴν ἐφημερίδα τὴν «Κ λ ε ι ώ».

Τὰ παιδιὰ νὰ φροντίσῃς μὲ ὅ,τι μέσον ἐμπορεῖς νὰ ἔλθουν, ὅτι τότε μᾶς γίνεται πολὺ καλλίτερα, καθὼς σᾶς εἶναι γνωστόν.

Ἐν Σκουληκαρυᾶ, τῇ 16 Σεπτεμβρίου 1877.—ΕΜΙΝ.

. . . . Φ.—Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβον τὰ γράμματά σας καὶ ἀπὸ τὰ γραφόμενά σας ἐκατάλαβα· αὔριον τὸ γεῦμα εἶμαι εἰς Ῥικίστιανα, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μ. καὶ σᾶς περιμένω ἀφεύκτως.

Σκουληκαρυᾶ, τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1877.—ΕΜΙΝ.

. . . . Φ.—Σᾶς πληροφορῶ ὅτι, αὔριον ἀπὸ πρωΐας θέλω κινήσει ἐντεῦθεν, ὥστε κατὰ τὴν 6—6 1/2 ὥραν ἀφεύκτως θέλω εὑρεθεῖ εἰς τὴν Κούλιαν-Χελώνης καὶ ἔστω πρὸς γνῶσίν σας.

Δημαρειῷ, τῇ 13 Ἰανουαρίου 1878.—ΕΜΙΝ.

Τὸ Ῥωσσοτουρκικὸν δρᾶμα ἐν τούτοις ἔβαινε μοιραίως εἰς

τὴν λύσιν αὐτοῦ. Ὁ πρόεδρος τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς προέβλεπε τὴν προσεχῆ πτῶσιν τῆς Πλεύνης καὶ ὅμως αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐνέργειαι δὲν εἶχον εἰσέτι λάβει σοβαρὸν χαρακτῆρα.

Οὐχ ἧττον τινὲς τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ ἀνέμενον τὸ σύνθημα, ὁ δὲ Α. Ν. Μαυρογιάννης, ὁ Ἡγούμενος τῆς ἱστορικῆς Μονῆς Σέλτσου Νεόφυτος, ὁ Ν. Ο. ὁ Κ. Κ. ὁ Σ. Π. ἐκ Τσουμέρκων, ὁ Ι. Α. ὁ Ι. Ρ. ὁ Σ. Κ. ἐξ Ἄρτης καὶ διάφοροι ἄλλοι, ἀναλαβόντες μετὰ τῶν προρηθέντων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μονομεροῦς αὐτῆς καὶ μικρᾶς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας, καταγίνονται πρὸς τὸν σκοπόν, βασιζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῇ προθύμῳ συμμετοχῇ τοῦ Σ. Κοσσυβάκη, ὡς σωματάρχου*.

Ὁ ταγματάρχης Ἐμίν-βεης εἶχεν ἤδη πεποίθησιν ἐπὶ τοῦ προσεχοῦς σοβαροῦ κινήματος, συνεπείᾳ τῶν ὑποσχέσεων καὶ ἄλλων ἐνδείξεων τοῦ Φ. Κοντονίκα, μεθ' οὗ ἡ Κ. Ἐπιτροπὴ εὑρίσκετο ἤδη ἐν συνεχεῖ ἀλληλογραφίᾳ, ἀνυπομόνως δὲ καὶ μετὰ προθυμίας ἀνέμενεν, ἵνα συμμετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ 20 Ἰανουαρίου εἶχεν ὁρισθῆ ὡς ἡμέρα ἐξεγέρσεως τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ μεμυημένων, ὅθεν σῶμα ἐγχωρίων συναθροίζεται ἐν Σομερῷ, παρὰ τὰ μεθόρια, πρὸς παραλαβὴν ὀπισθογεμῶν ὅπλων, ἐνῷ ὁ Ἐμίν-βεης, κατορθώσας νὰ ἐξαγάγῃ τοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτης τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ μετημφιεσμένην, σπεύδει μετὰ τῶν ἀκολούθων καὶ τοῦ Σ. Κοσσυβάκη πρὸς τὸ συμπεφωνημένον μέρος *Καραβόξυλα*, ἔνθα ἀνέμενε μετὰ 36 ἀνδρῶν ὁ Φ. Κοντονίκας.

Δυστυχῶς, προδοθεὶς ὀλίγον μετὰ τὴν ἐξ Ἄρτης ἀναχώρησίν του ὑπό τινων ὀθωμανῶν στρατιωτῶν, καταδιώκεται ὑπὸ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως καὶ μόλις διασώζεται μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ συνοδίας αὐτοῦ, καταφεύγων εἰς Λαγγάδα, ἐκεῖθεν δὲ δι' Ἀρέθης καὶ Λουτροῦ ἀφικνεῖται ἐν Καρβασαρᾷ**.

---

* Οὗτος ἔνεκεν ὑπονοιῶν τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἄρτῃ.

** Ὁ Ἐμίν-βεης ἤδη μετὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου διαμένει ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ, Ἕλλην τὸ γένος, ἐν τῷ βαθμῷ τοῦ ὑπολοχαγοῦ, ὀνόματι Ἀλέξανδρος Ριγίδης.

Ἐνταῦθα ὅμως αὐτὸς μὲν κωλύεται νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ βούλησιν καὶ συμπράξῃ τοῖς ἐπαναστάταις Ραδοβυζίου, ὁ δὲ Σ. Κοσσυβάκης φυλακίζεται ἐπὶ ὑποψίᾳ, ἣν ὁ ἐνδιαφερόμενος Ἐμὶν-βεης οὐδόλως ὑποστηρίζει.

Τοιουτοτρόπως ἡ ὑπόθεσις προσκόπτει εἰς τὰ πρῶτα αὐτῆς βήματα, παρεμβάλλονται δὲ ἐπανειλημμένα προσκόμματα μεθ' ἁπάσας τὰς διαταγὰς τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν κεκηρυγμένων ἤδη ἐπαναστατῶν, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς ἀποσπασμάτων ἐξάγεται:

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος

Φ. Κ.—Δυνάμει τοῦ παρόντος ἐγγράφου δύνασθε νὰ ζητήσητε ὅπλα καὶ πολεμοφόδια ὅπου ὑπάρχουσι κατὰ τὴν Δ. Ἑλλάδα τῆς ἡμετέρας Ἐπιτροπῆς καὶ ἰδίως εἰς Ῥέθα καὶ Θηριακίσιον, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ εἰς Τατάρνα διὰ νὰ ὁπλίσητε τοὺς ἐν Ραδοβυζίῳ καὶ Τζουμέρκᾳ καὶ ὅσους προτίθενται νὰ χωρηγήσουν εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἐπικουρίαν.

Ἀθήναις, 5 Ἰανουαρίου 1878.—Π. Κ.

Τῶν ἐν Ἀρέθῃ ἀρνηθέντων νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἄνω διαταγήν, ἀπεστάλη τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα:

Ἀριθ. 122, ὥρα 2 Μ. Μ. Κατεπεῖγον—Π. Κ. Ἀθήνας.

Πράγματα Ῥέθα μοῦ κατακρατοῦνται, συνεπῶς ἐπέρχεται ὁλοσχερὴς καταστροφή· παρακαλῶ προκαλέσητε ἀμέσως τηλεγραφικὴν συνεννόησιν περὶ τοῦ πρακτέου.

Καρβασαρᾷ, 17|29 Ἰανουαρίου 1878.—Φ. Κ.

Ἀριθ. 250, ὥρα 11 Π. Μ.—Φ. Κ. Καρβασαρᾶν.

Κατ' ἐντολὴν Π. Κ. εἰδοποιῶ ὅτι διετάχθη . . . Ῥέθας παραχωρήσῃ ὑμῖν 500 ὅπλα, 150 κιβώτια πολεμοφόδια, ἐπίσης ἄλλα τόσα Δ. Ζέρβᾳ· χθὲς ἐτηλεγράφησα, ἐνήργησον ταχέως, ἀποτελεσματικῶς· κατόπιν στέλλω.

Ἀθῆναι, 18|30 Ἰανουαρίου 1878.—Δ. Β.

Ἀριθ. 130, ὥρα 4 Μ. Μ.—Δ. Β. Ἀθήνας.

Ἀναχωρῶ πρωΐαν, διαταγὴ παραλαβῆς ὅπλων δὲν ἦλθεν, ἐνέργησον ἀποσταλῇ τηλεγραφικῶς καὶ αὔξησιν ὅπλων, πολεμοφοδίων. Ζέρβας κληθεὶς μετέβη χθὲς Μεσολόγγιον. Σάββατον κινῶ, μὴ ὑπαρχόντων πραγμάτων Παρασκευὴν ἑσπέρας, βάρος ὑμῶν.

Καρβασαρᾷ, 18|30 Ἰανουαρίου 1878.—Φ. Κ.

Η ἀνάγνωσις τῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀνταλλαγεισῶν ἐπιστολῶν καὶ διαφόρων τηλεγραφημάτων μεταξὺ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἄλλων προσώπων τῆς ἐνεργείας σφοδρὰν ἀγανάκτησιν ἐμποιεῖ διὰ τὴν ὀλεθρίαν σύγχυσιν, ἐν ᾗ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας διετέλουν.

Τὴν ἀδημονίαν, σύγχυσιν, καὶ ἀποθάρρυνσιν τῶν ὀλίγων ἐπαναστατῶν, ἀόπλων ἤδη καὶ τὸν ἔσχατον διατρεχόντων κίνδυνον, διερμηνεύουσι τὰ ἑξῆς ἀποσπάσματα σχετικῶν ἀλληλογραφιῶν αὐτῶν:

. . . . Φ.—Τὸ ἀπὸ 20 κατεπεῖγον μὲ τὸν Α. Π. ἔλαβον· εἶδον ὅτι σήμερον ὁ Ἐμὶν-ἐφέντης καὶ Σ. Κοσσυβάκης εἶναι οἰκογενειακῶς εἰς τὸ ἑλληνικὸν, προβαίνοντες καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ὡς εἴμεθα συνεννοημένοι· ἡμεῖς θὰ συγκεντρονώμεθα 350 καὶ ἐπέκεινα καὶ σήμερον, ἀδελφὲ, καθὼς ὡμιλήσαμεν καὶ εἶδα τὴν ἀπὸ 30 Αὐγούστου διαταγὴν, ἥτις καὶ ὑπάρχει εἰς χεῖράς σας παρὰ τοῦ προέδρου. Δὲν ζητάζομαι οὔτε περιουσίαν οὔτε βαθμὸν παρὰ εἶμαι γνήσιος ἐπαναστάτης καὶ προβαίνω εἰς τὴν ἀμέσως ἐκτέλεσιν· τὰ ὅπλα καὶ τὰ πολεμοφόδια νομίζω ὡς εἴχαμεν ἐξηγηθῆ θὰ εἶναι ὡς βράδυ εἰς χεῖρας μας· ἐὰν τὰ ὅπλα δὲν εἶναι ἕως βράδυ, τότε πέρνομεν τὸν κόσμον εἰς τὸν λαιμό μας, διότι εἴμεθα ἐξηγημένοι πανταχόθεν καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶναι πολλοί. Τρέξε τὸ ταχύτερον διὰ πολεμοφόδια· τόσοι ἄνθρωποι σὲ γράφουν, εἶναι βία καὶ φρόντισε ὅ,τι καλὸ φρονεῖς διὰ νὰ μὴ χαθῶμεν ἀδίκως.

Σομερῷ, τὴν 21 Ἰανουαρίου 1878.—Δ. Κ.

. . . . Φ.—Ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ Α. Π. χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπεσχέθης καὶ ὁ Σ. Κοσσυβάκης καὶ Ἐμὶν-ἐφέντης κατώρθωσαν καὶ διέφυγον οἰκογενειακῶς ἐντὸς Ἑλληνικοῦ, ἡμεῖς ὠχυρώθημεν τὸ Σάββατον βράδυ ὅπου εἴχαμε τὸ σύνθημα εἰς Σομεροῦ, ἀλλὰ ποῦ εἶναι τὰ ὅπλα καὶ τὰ πολεμοφόδια, ὅπου μᾶς ὑπεσχέθης; Διατί μᾶς ἐπῆρες εἰς τὸν λαιμόν σου καὶ εἴμεθα ἐξηγημένοι μὲ ὅλον τὸ Ραδοβύζι, Τζουμέρκα μέχρι Καμαρίνας; Ποῖον εἶναι τὸ ἐμπόδιον, ἐνῷ εἶδα διαταγὴν νὰ παραλάβῃς ὅπλα καὶ δὲν τὰ ἔφερες εἰς ἡμᾶς διὰ νὰ προλάβωμεν τὴν σφαγὴν τῶν ἀνθρώπων; Τοῦτο θεωρεῖται ἀθέμιτον καὶ πρωτάκουστος προδοσία· ἐὰν ἐγὼ δὲν δυνηθῶ νὰ ἐξαπατήσω καὶ πάλιν τοὺς Τούρκους νὰ ἦναι τὸ κρῖμα εἰς τὴν κεφαλήν σου! Δὲν σοὶ λέγω περισσότερα παρὰ νὰ μᾶς ἔχῃς εἰς τὸν λαιμόν σου!

Σομερῷ, τὴν 23 Ἰανουαρίου 1878.—Α. Ν. Μ.

μικροτέρας μὲν σημασίας, ἀλλὰ δραστήριοι καὶ τολμηροί, εἶχον πεισθῆ ἵνα συμπράξωσι τοῖς Ἕλλησι.

Δυστυχῶς, ἡ ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐνωρὶς ὑπώπτευσε τὰς ἐνεργείας ταύτας, καίπερ δὲ οὐδενὸς τὴν ἐνοχὴν δυνηθεῖσα ν' ἀποδείξῃ, ἐξώρισεν οὐχ ἧττον τοὺς κυριωτέρους εἰς Ἰκόνιον ἐπὶ 12ετίαν, σβέσασα οὕτω τὰ πρῶτα σπέρματα μεγαλεπιβούλου πολιτικῆς ἐνεργείας, ἥτις, ἂν δραστηρίως ἐπεδιώκετο καὶ συνεχίζετο ἔκτοτε, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, θὰ καθίστα τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστάσεως εὐχερέστερον, ἢ μᾶλλον θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ.

Τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἐν Ἠπείρῳ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τοῦ ἀλβανικοῦ στοιχείου καὶ κατὰ τὸν τελευταῖον σύγχρονον ἀγῶνα φαίνεται ὅτι εἶχον λάβει ὑπ' ὄψιν οἱ τὰ τῆς *Ἐθνικῆς Ἀμύνης* καὶ *Ἀδελφότητος* διέποντες, ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν οὐ μόνον ἐκ χλιαρότητος καὶ ἀνεπαρκείας μέσων δὲν ἔσχον ρίζας βαθείας καὶ μεγαλειτέρας διαστάσεις, ἀλλὰ καὶ οἰκτρῶς ἐπὶ τέλους ἐναυάγησαν ἕνεκεν ἀντιδράσεων καὶ ραδιουργιῶν, περὶ ὧν θέλομεν ἀναφέρει.

Ὁ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς πρόεδρος ἐξετίμα τὸ ὄφελος τῶν τοιούτων ἀπό τινος ἐνεργειῶν, ἐν περιωρισμένῳ κύκλῳ λαμβανουσῶν χώραν, συμβουλεύων, ὀρθῶς, νὰ βασίζωσι ταύτας οὐχὶ ἐπὶ ἀπατηλῶν καὶ ψευδῶν ὑποσχέσεων πρὸς τοὺς ἐπιπολαιοτέρους τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς κατανοήσεως τοῦ πραγματικοῦ συμφέροντος τῶν νοημονεστέρων.

Τοιαῦται ὅμως ἐνέργειαι δέονται καὶ χρόνου μακροῦ καὶ θυσιῶν οὐκ ὀλίγων, οὐδ' εἶναι εὔκολον νὰ στεφθῶσι δι' ἐπιτυχίας ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ διὰ προχείρων μέσων, καθόσον μάλιστα ἀντὶ ν' ἀνατεθῇ ἡ Γ. διεύθυνσις τῆς ἐφαρμογῆς εἰς πρόσωπα κατάλληλα καὶ ἐπιβαλλόμενα τοῖς δυναμένοις νὰ συντρέξωσι καὶ ὑποβοηθήσωσι, διεμοιράσθη εἰς δευτερεύοντα, ἀντιπράττοντα πρὸς ἄλληλα, μὴ δυνάμενα δὲ νὰ συνεννοηθῶσι καὶ συνεργασθῶσι.

Ἐκτὸς τούτου, εἰς τὴν ἀποτυχίαν συνέτεινε καὶ ἡ ὀλιγωρία, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ ἀντίπραξις τῶν ἁρμοδίων κατὰ τὰ μεθόρια ἀρχῶν, μάλιστα δὲ τῶν στρατιωτικῶν, κατ' ἀνωτέραν διαταγήν, ὡς ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσι θέλομεν ἀποδείξει.

Τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἀπεφασίσθη ὁπωσδήποτε νὰ διενεργηθῇ ἀπὸ δύο κυρίως σημείων· τῶν ἐπαρχιῶν Ραδοβυζίου καὶ Δελβίνου, τὰ ἐν ἑκάστῳ τῶν ὁποίων συμβάντα ἐξετάσωμεν.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΡΑΔΟΒΥΖΙΟΥ

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ραδοβυζίου, συνορευούσῃ τῷ ἑλληνικῷ Κράτει, συγκοινωνούσῃ δὲ διὰ τοῦ Βάλτου καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς ἑλληνικῶν σταθμῶν καὶ χωρίων Μενιδίου, Ἀνίνου, Λαγγάδας, Φλωριάδος, Συντέκνου, Αὐλακίου καὶ ἄλλων, ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἀναμφιβόλως εὐχερεστέρα διὰ λόγους εὐνοήτους· ἐπ' αὐτῆς ὅθεν ἔπρεπε νὰ βασισθῇ ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου, ἐξαπλουμένη οὐ μόνον διὰ τῶν ἀπὸ τῆς παραλίας ὁρμησάντων Χειμαριωτῶν καὶ ἄλλων ἐθελοντῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐκ Ραδοβυζίου καὶ Τσουμέρκων, διὰ Σουλίου καὶ Τσαμοχωρίων, διεγείρουσα πληθυσμοὺς ἑλληνικούς, ἐξ ὧν ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα ἐν ἀκαρεῖ ἐπέκεινα τῶν 8,500 ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, ὡς ἑξῆς:

Ἐκ Ραδοβυζίου.	1,500
» Τσουμέρκων.	2,800
» Πεδιάδος Ἄρτης	1,000
» Σουλίου καὶ πέριξ.	2,000
» Τσαμοχωρίων	600
» Κατσανοχωρίων.	700

Διὰ τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κίνημα ἀντὶ Γ. Ἀρχηγοῦ ἐκ τῶν ἐχόντων τὴν μεγίστην ἐν Ἠπείρῳ ἐπιρροήν, ἀνέλαβον νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπομεμονωμένως καὶ ἀσυνδέτως, τῇ συνεννοήσει ὅμως τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, διάφοροι, ἐν οἷς διακρίνεται ὁ Α. Ζέρβας, διά τε τὴν νοημοσύνην καὶ τὴν ἄκρατον φιλοπατρίαν, τὴν στρατιωτικὴν πεῖραν καὶ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ, ὡς γόνου ἡρωϊκῆς καὶ ἐνδόξου οἰκογενείας τοῦ Σουλίου.

Πρὶν ἢ οὗτος ἀναφανῇ μεταξὺ τῶν ἐκ Βάλτου σωματαρχῶν, τὸ μᾶλλον ἐνεργὸν πρόσωπον καὶ μετὰ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς

συνεννοούμενον φαίνεται ἕτερός τις ἐν Κραβασαρᾶ, διὰ συγγενείας μετὰ τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ συνδεδεμένος.

Ὁ Φ. Κοντονίκας, ἀδελφὸς γνωστοῦ ὁπλαρχηγοῦ διὰ τὴν γενναιοψυχίαν, ἣν κατὰ τοὺς προτελευταίους κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνας ἀνέπτυξε, μὴ ἔχων μὲν τὴν στρατιωτικὴν ἐκείνου ἀξίαν, ἀλλὰ δραστήριος καὶ ἐπιτήδειος, διετήρησε μέρος τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἀποβιώσαντος ἀρχηγοῦ ἐπὶ τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ, φαίνεται δ' ὅτι καὶ αὖθις, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀγῶσι, εἰργάσθη ὅσῳ ἦτο αὐτῷ δυνατὸν, ἵνα διοργανώσῃ μικρὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, κατ' ἐντολὴν τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς ἐγγράφων ἐξάγεται:

Ἀριθ. Πρωτ. 35.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Ἐμπιστευομένη εἰς τὸν ὑμέτερον χαρακτῆρα καὶ εἰς τὸν γνωστὸν ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους ζῆλον ἡ ἡμετέρα Ἐπιτροπὴ, ἀνατίθησιν εἰς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν νὰ συντελέσητε εἰς σπουδαίαν συνεννόησιν μετὰ τῶν ὁμόρων Ἀλβανῶν, ὧν τὰ συμφέροντα σήμερον συνταυτίζονται μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν. . . . .

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Αὐγούστου 1878.—Π. Κ.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Τὰ γραφόμενά σας διὰ τῆς ἐπιστολῆς 21 λήξαντος ἐμφαίνουσιν ὅτι, σ π ο υ δ α ί ω ς εἰργάσθητε καὶ ὅτι δύναταί τις ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν νὰ προσδοκᾷ ἀποτελέσματα εὐάρεστα . . . . .

Δὲν ἐννοοῦμεν νὰ καταστήσωμεν τὴν Ἤπειρον αἱματόφυρτον, ἀλλὰ νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἀπὸ φθοροποιοῦ ζυγοῦ.

Ἀθήνησι, 1 Ὀκτωβρίου 1877.—Π. Κ.

. . . . . Φ. —Ἀπορῶ πῶς δὲν ἔλαβες τὴν ἐπιστολήν μου· σοῦ ἔγραφα ὅτι, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου, ἀκόμη δὲν εἶναι ὥρα· μὴ σπεῦδε.

Ἐν Λευκάδι, τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1877.—Α. Β.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπεστείλαμεν τὸν Β. ὅπως ἐπιθεωρήσῃ ὅλα τὰ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, συγχρόνως ἀνεθέσαμεν σὴν ἐντολὴν νὰ εὕρῃ ὅλα τὰ πρόσωπα πρὸς ἃ ἔχομεν σχέσιν καὶ νὰ υνεννοηθῇ περὶ τῶν ἐνεστώτων.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρώσσων εἶναι ἤδη σπουδαῖαι καὶ μεγάλαι. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ πέσῃ ἡ Πλέβνα καὶ νὰ διαταχθῇ πρόοδος τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Θράκην. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην θέλομεν σκεφθῇ ἐνεργητικώτερον.

Ἀθήναις, 1 Νοεμβρίου 1877.—Π. Κ.

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος.

Φ. Κ.—Ἀναλαβόντες τὸ σοβαρὸν ἔργον νὰ ἐξεγείρητε τὸ Ῥαδοβύζιον καὶ τὰ Τζουμέρκα δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι, θέλετε ἐκπληρώσει αὐτὸ πρεπόντως καὶ θέλετε εὕρει πάντας προθύμους νὰ χορηγήσουν τὴν ἀπαιτουμένην συνδρομήν.

Τὸ Ἔθνος θέλει ἐκτιμήσει τὰς ὑπηρεσίας, ἃς ἕκαστος θέλει προσφέρει εἰς τὸν νέον ἀγῶνα καὶ θέλει ἀνταμείψει αὐτὸν κατὰ τὰς πράξεις του.

Ἀθήναις, 5 Ἰανουαρίου 1878.—Π. Κ.

Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1877 ἤρξατο ἀληθῶς συνεννόησίς τις μεταξὺ τοῦ Φ. Κοντονίκα καὶ τινων τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ περὶ τοῦ μέλλοντος ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, φαίνεται δ' ὅτι θάρρος, προθυμία καὶ ἀπόφασις ὑπῆρχον ἔν τισι τῶν ἐγχωρίων, ἔλειπεν ὅμως ἡ διοργάνωσις πρὸς ἔγκαιρον ἐξοπλισμόν.

Τὴν ἀπόφασιν καὶ προθυμίαν αὐτῶν ἐκφράζουσι τὰ ἑξῆς ἀποσπάσματα σχετικῆς ἀλληλογραφίας:

. . . . Φ.—Ἀφοῦ προηγουμένως ἠνταμώθημεν καὶ συνωμιλήσαμεν καὶ ἔδειξες καὶ τὴν διαταγήν, τὴν ὑπὸ ἡμερ. 30 Αὐγούστου, συνωμίλησα μὲ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς βαθμοφόρους καὶ σοὶ γράφομεν ἀμοιβαίως καὶ εἴμεθα συμφωνότατοι εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς καὶ εἰς τὰς προτάσεις σας.

Ὁπόταν εἶναι ἡ ἀπόφασις καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡμεῖς οἱ πρῶτοι δίδομεν τὴν περιουσίαν μας εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τοὺς οἴκους μας εἰς τὸ πῦρ ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους. Εἶναι χρέος μας νὰ χύσωμεν τὸ αἷμά μας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεώς μας. Σᾶς διαβεβαιοῖ καὶ ὁ συνάδελφός μου Σ. Κοσσυβάχης, τὸν ὁποῖον ἔχετε ἀδελφόν· σᾶς γράφει καὶ ἐμπιστεύεται καὶ μένομεν.

Ἐν Μπότζῃ, τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1877.—Α. Ν. Μ.

Ἐκτὸς τῆς προθυμίας ταύτης τῶν ἐνταῦθα ἐγχωρίων, ἐλάμβανον χώραν καὶ ἄλλαι πολιτικωτέρας σημασίας ἐνέργειαι πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐπαναστάσεως. . . . .

Ὁ ταγματάρχης τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, Ἀλβανὸς τὸ γένος, Ἐμίν-βεης, εἶχε καταπεισθῆ νὰ βοηθήσῃ τὸ κίνημα, φαίνεται δὲ ὅτι, εἰλικρινῶς εἰργάσθη πρὸς τὸν σκοπὸν, εἴτε ἀπὸ περιωπῆς τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάζων, ὡς ἀνὴρ μεμορφωμένος καὶ νοήμων, εἴτε ἄλλων ἰδιαιτέρων λόγων ἕνεκεν.

Οὗτος εἶχε κατορθώσει διὰ προτάσεώς του, παραδεκτῆς γενομένης ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, νὰ σχηματίσῃ σῶμα ἐξ ἐθελοντῶν χριστιανῶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, τοιουτοτρόπως προὐλαμβάνετο ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ κατάταξις αὐτῶν, ὅπερ ἀπό τινος ἐλάμβανε χώραν.

Οὕτω τὰ πράγματα ἐφαίνοντο βαδίζοντα ἐπιτυχῶς, αἱ δὲ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ, καί περ συλλαβοῦσαι νέον τινὰ πεζοδρόμον, Γεώργιον Παπαχρήστου, δι' οὗ ὁ Ἐμίν-βεης συνεννοεῖτο μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ βασανίσασαι αὐτὸν ἵνα μαρτυρήσῃ, οὐδὲν κατώρθωσαν νὰ μάθωσι, τοῦ νέου καρτερικῶς ὑπὸ τὰ βασανιστήρια ἐκπνεύσαντος.

Περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν καὶ τῆς μετὰ τοῦ Ἐμίν-βεη συνεννοήσεως μαρτυροῦσιν αἱ ἑξῆς ἐπιστολαί :

. . . . . Φ.—Ἐπιθυμοῦσα πολὺ ὅπως σᾶς ἴδω, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία μου δὲν μὲ τὸ συγχωρεῖ διὰ πολλοὺς λόγους καὶ ὁ Θεὸς ἄς μᾶς τὰ φέρῃ δεξιὰ καὶ ἄς καταστρέψῃ τοὺς ἐχθρούς μας, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐπιβουλεύονται κρυφίως.

Ἀκόμη δὲ σᾶς παρακαλῶ διὰ νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάριν νὰ μὲ στέλνῃς τακτικῶς τὴν ἐφημερίδα τὴν «Κ λ ε ι ώ».

Τὰ παιδιὰ νὰ φροντίσῃς μὲ ὅ,τι μέσον ἐμπορεῖς νὰ ἔλθοῦν, ὅτι τότε μᾶς γίνεται πολὺ καλλίτερα, καθὼς σᾶς εἶναι γνωστόν.

Ἐν Σκουληκαρυᾷ, τῇ 16 Σεπτεμβρίου 1877.—ΕΜΙΝ.

. . . . Φ.—Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβον τὰ γράμματά σας καὶ ἀπὸ τὰ γραφόμενά σας ἐκατάλαβα· αὔριον τὸ γεῦμα εἶμαι εἰς Ῥικίστιανα, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μ. καὶ σᾶς περιμένω ἀφεύκτως.

Σκουληκαρυᾷ, τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1877.—ΕΜΙΝ.

. . . . Φ.—Σᾶς πληροφορῶ ὅτι, αὔριον ἀπὸ πρωίας θέλω κινήσει ἐντεῦθεν, ὥστε κατὰ τὴν 6—6 1/2 ὥραν ἀφεύκτως θέλω εὑρεθεῖ εἰς τὴν Κούλιαν-Χελώνης καὶ ἔστω πρὸς γνῶσίν σας.

Δημαρειῷ, τῇ 13 Ἰανουαρίου 1878.—ΕΜΙΝ.

Τὸ Ῥωσσοτουρκικὸν δρᾶμα ἐν τούτοις ἔβαινε μοιραίως εἰς

τὴν λύσιν αὐτοῦ. Ὁ πρόεδρος τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς προέβλεπε τὴν προσεχῆ πτῶσιν τῆς Πλεύνης καὶ ὅμως αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐνέργειαι δὲν εἶχον εἰσέτι λάβει σοβαρὸν χαρακτῆρα.

Οὐχ ἧττον τινὲς τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ ἀνέμενον τὸ σύνθημα, ὁ δὲ Α. Ν. Μαυρογιάννης, ὁ Ἡγούμενος τῆς ἱστορικῆς Μονῆς Σέλτσου Νεόφυτος, ὁ Ν. Ο. ὁ Κ. Κ. ὁ Σ. Π. ἐκ Τσουμέρκων, ὁ Ι. Α. ὁ Ι. Ρ. ὁ Σ. Κ. ἐξ Ἄρτης καὶ διάφοροι ἄλλοι, ἀναλαβόντες μετὰ τῶν προρρηθέντων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μονομεροῦς αὐτῆς καὶ μικρᾶς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας, καταγίνονται πρὸς τὸν σκοπὸν, βασιζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῇ προθύμῳ συμμετοχῇ τοῦ Σ. Κοσσυβάκη, ὡς σωματάρχου*.

Ὁ ταγματάρχης Ἐμίν-βεης εἶχεν ἤδη πεποίθησιν ἐπὶ τοῦ προσεχοῦς σοβαροῦ κινήματος, συνεπείᾳ τῶν ὑποσχέσεων καὶ ἄλλων ἐνδείξεων τοῦ Φ. Κοντονίκα, μεθ' οὗ ἡ Κ. Ἐπιτροπὴ εὑρίσκετο ἤδη ἐν συνεχεῖ ἀλληλογραφίᾳ, ἀνυπομόνως δὲ καὶ μετὰ προθυμίας ἀνέμενεν, ἵνα συμμετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ 20 Ἰανουαρίου εἶχεν ὁρισθῆ ὡς ἡμέρα ἐξεγέρσεως τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ μεμυημένων, ὅθεν σῶμα ἐγχωρίων συναθροίζεται ἐν Σομερῷ, παρὰ τὰ μεθόρια, πρὸς παραλαβὴν ὀπισθογεμῶν ὅπλων, ἐνῷ ὁ Ἐμίν-βεης, κατορθώσας νὰ ἐξαγάγῃ τοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτης τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ μεταμφιεσμένην, σπεύδει μετὰ τῶν ἀκολούθων καὶ τοῦ Σ. Κοσσυβάκη πρὸς τὸ συμπεφωνημένον μέρος *Καραβόξυλα*, ἔνθα ἀνέμενε μετὰ 36 ἀνδρῶν ὁ Φ. Κοντονίκας.

Δυστυχῶς, προδοθεὶς ὀλίγον μετὰ τὴν ἐξ Ἄρτης ἀναχώρησίν του ὑπό τινων ὀθωμανῶν στρατιωτῶν, καταδιώκεται ὑπὸ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως καὶ μόλις διασώζεται μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ συνοδίας αὐτοῦ, καταφεύγων εἰς Λαγγάδα, ἐκεῖθεν δὲ δι' Ἀρέθης καὶ Λουτροῦ ἀφικνεῖται ἐν Καρβασαρᾷ**.

---

* Οὗτος ἕνεκεν ὑπονοιῶν τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἐπί τινα χρόνον ἐν Ἄρτῃ.

** Ὁ Ἐμίν-βεης ἤδη μετὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου διαμένει ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ, Ἕλλην τὸ γένος, ἐν τῷ βαθμῷ τοῦ ὑπολοχαγοῦ, ὀνόματι Ἀλέξανδρος Ριγίδης.

Ἐνταῦθα ὅμως αὐτὸς μὲν κωλύεται νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ βούλησιν καὶ συμπράξῃ τοῖς ἐπαναστάταις Ραδοβυζίου, ὁ δὲ Σ. Κοσσυβάκης φυλακίζεται ἐπὶ ὑποψίᾳ, ἣν ὁ ἐνδιαφερόμενος Ἐμίν-βεης οὐδόλως ὑποστηρίζει.

Τοιουτοτρόπως ἡ ὑπόθεσις προσκόπτει εἰς τὰ πρῶτα αὐτῆς βήματα, παρεμβάλλονται δὲ ἐπανειλημμένα προσκόμματα μεθ' ἀπάσας τὰς διαταγὰς τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν κεκηρυγμένων ἤδη ἐπαναστατῶν, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς ἀποσπασμάτων ἐξάγεται:

Κ. Ἐπιτροπὴ Ἐ. Ἀμύνης καὶ Ἀδελφότητος

Φ. Κ.—Δυνάμει τοῦ παρόντος ἐγγράφου δύνασθε νὰ ζητήσητε ὅπλα καὶ πολεμοφόδια ὅπου ὑπάρχουσι κατὰ τὴν Δ. Ἑλλάδα τῆς ἡμετέρας Ἐπιτροπῆς καὶ ἰδίως εἰς Ῥέθα καὶ Θηριακίσιον, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ εἰς Τατάρνα διὰ νὰ ὁπλίσητε τοὺς ἐν Ραδοβυζίῳ καὶ Τζουμέρκα καὶ ὅσους προτίθενται νὰ χωρηγήσουν εἰς τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἐπικουρίαν.

Ἀθήναις, 5 Ἰανουαρίου 1878.—Π. Κ.

Τῶν ἐν Ἀρέθῃ ἀρνηθέντων νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἄνω διαταγήν, ἀπεστάλη τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα:

Ἀριθ. 122, ὥρα 2 Μ. Μ. Κατεπεῖγον—Π. Κ. Ἀθήνας.

Πράγματα Ῥέθα μοῦ καταχρατοῦνται, συνεπῶς ἐπέρχεται ὁλοσχερὴς καταστροφή· παρακαλῶ προκαλέσητε ἀμέσως τηλεγραφικὴν συνεννόησιν περὶ τοῦ πρακτέου.

Καρβασαρᾷ, 17|29 Ἰανουαρίου 1878.—Φ. Κ.

Ἀριθ. 250, ὥρα 11 Π. Μ.—Φ. Κ. Καρβάσαρᾶν.

Κατ' ἐντολὴν Π. Κ. εἰδοποιῶ ὅτι διετάχθη . . . Ῥέθας παραχωρήσῃ ὑμῖν 500 ὅπλα, 150 κιβώτια πολεμοφόδια, ἐπίσης ἄλλα τόσα Δ. Ζέρβᾳ· χθὲς ἐτηλεγράφησα, ἐνήργησον ταχέως, ἀποτελεσματικῶς· κατόπιν στέλλω.

Ἀθῆναι, 18|30 Ἰανουαρίου 1878.—Δ. Β.

Ἀριθ. 130, ὥρα 4 Μ. Μ.—Δ. Β. Ἀθήνας.

Ἀναχωρῶ πρωΐαν, διαταγὴ παραλαβῆς ὅπλων δὲν ἦλθεν, ἐνέργησον ἀποσταλῇ τηλεγραφικῶς καὶ αὔξησιν ὅπλων, πολεμοφοδίων. Ζέρβας κληθεὶς μετέβη χθὲς Μεσολόγγιον. Σάββατον κινῶ, μὴ ὑπαρχόντων πραγμάτων Παρασκευὴν ἑσπέρας, βάρος ὑμῶν.

Καρβασαρᾷ, 18|30 Ἰανουαρίου 1878.—Φ. Κ.

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀνταλλαγεισῶν ἐπιστολῶν καὶ διαφόρων τηλεγραφημάτων μεταξὺ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἄλλων προσώπων τῆς ἐνεργείας σφοδρὰν ἀγανάκτησιν ἐμποιεῖ διὰ τὴν ὀλεθρίαν σύγχυσιν, ἐν ᾗ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας διετέλουν.

Τὴν ἀδημονίαν, σύγχυσιν, καὶ ἀποθάρρυνσιν τῶν ὀλίγων ἐπαναστατῶν, ἀόπλων ἤδη καὶ τὸν ἔσχατον διατρεχόντων κίνδυνον, διερμηνεύουσι τὰ ἑξῆς ἀποσπάσματα σχετικῶν ἀλληλογραφιῶν αὐτῶν:

. . . . Φ.—Τὸ ἀπὸ 20 κατεπεῖγον μὲ τὸν Α. Π. ἔλαβον· εἶδον ὅτι σήμερον ὁ Ἐμὶν-ἐφέντης καὶ Σ. Κοσσυβάκης εἶναι οἰκογενειακῶς εἰς τὸ ἑλληνικὸν, προβαίνοντες καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ὡς εἴμεθα συνεννοημένοι· ἡμεῖς θὰ συγκεντρονώμεθα 350 καὶ ἐπέκεινα καὶ σήμερον, ἀδελφὲ, καθὼς ὡμιλήσαμεν καὶ εἶδα τὴν ἀπὸ 30 Αὐγούστου διαταγὴν, ἥτις καὶ ὑπάρχει εἰς χεῖράς σας παρὰ τοῦ προέδρου. Δὲν ζητάζομαι οὔτε περιουσίαν οὔτε βαθμὸν παρὰ εἶμαι γνήσιος ἐπαναστάτης καὶ προβαίνω εἰς τὴν ἀμέσως ἐκτέλεσιν· τὰ ὅπλα καὶ τὰ πολεμοφόδια νομίζω ὡς εἴχαμεν ἐξηγηθῇ θὰ εἶναι ὡς βράδυ εἰς χεῖρας μας· ἐὰν τὰ ὅπλα δὲν εἶναι ἕως βράδυ, τότε πέρνομεν τὸν κόσμον εἰς τὸν λαιμό μας, διότι εἴμεθα ἐξηγημένοι πανταχόθεν καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶναι πολλοί. Τρέξε τὸ ταχύτερον διὰ πολεμοφόδια· τόσοι ἄνθρωποι σὲ γράφουν, εἶναι βία καὶ φρόντισε ὅ,τι καλὸ φρονεῖς διὰ νὰ μὴ χαθῶμεν ἀδίκως.

Σομερῷ, τὴν 21 Ἰανουαρίου 1878.—Δ. Κ.

. . . . Φ.—Ἀφίχθη ἐνταῦθα ὁ Α. Π. χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπεσχέθης καὶ ὁ Σ. Κοσσυβάκης καὶ Ἐμὶν-ἐφέντης κατώρθωσαν καὶ διέφυγον οἰκογενειακῶς ἐντὸς Ἑλληνικοῦ, ἡμεῖς ὠχυρώθημεν τὸ Σάββατον βράδυ ὅπου εἴχαμε τὸ σύνθημα εἰς Σομεροῦ, ἀλλὰ ποῦ εἶναι τὰ ὅπλα καὶ τὰ πολεμοφόδια, ὅπου μᾶς ὑπεσχέθης; Διατί μᾶς ἐπῆρες εἰς τὸν λαιμόν σου καὶ εἴμεθα ἐξηγημένοι μὲ ὅλον τὸ Ραδοβύζι, Τζουμέρκα μέχρι Καμαρίνας; Ποῖον εἶναι τὸ ἐμπόδιον, ἐνῷ εἶδα διαταγὴν νὰ παραλάβῃς ὅπλα καὶ δὲν τὰ ἔφερες εἰς ἡμᾶς διὰ νὰ προλάβωμεν τὴν σφαγὴν τῶν ἀνθρώπων; Τοῦτο θεωρεῖται ἀθέμιτον καὶ πρωτάκουστος προδοσία· ἐὰν ἐγὼ δὲν δυνηθῶ νὰ ἐξαπατήσω καὶ πάλιν τοὺς Τούρκους νὰ ἦναι τὸ κρῖμα εἰς τὴν κεφαλήν σου! Δὲν σοὶ λέγω περισσότερα παρὰ νὰ μᾶς ἔχῃς εἰς τὸν λαιμόν σου!

Σομερῷ, τὴν 23 Ἰανουαρίου 1878.—Α. Ν. Μ.

. . . . Φ.—Μάθε ὅτι, ἐμὲ μ' ἐφυλάκισεν ὁ Δ. μὲ τὸν Β. σκοπίμως· θέλουσι νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὰ ἔργα μας. Ὁ Ἐμὶν-ἐφέντης ἐπικράθη μὲν διὰ τοῦτο, ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ κάμη λόγον· φρονεῖ ὅτι ὁ ν. . . . εἶναι Βαλῆ-πασας καὶ ὁ ἀ . . . Σερασκέρης. Αὐτοὶ οἱ ἀναθεματισμένοι παίζουν μὲ τὴν τύχην ἡμῶν τῶν ὑποδουλωμένων καὶ μὲ τὰ φράγκα τῶν ὁμογενῶν! Δὲν ἀρκεῖ δύο ἔτη εἰς τὴν Τουρκίαν φυλακισμένος ὡς ὕποπτος παρὰ τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν, χωρὶς νὰ συλλογίζωμαι οὔτε ζωὴν οὔτε περιουσίαν, εἶχα ταξιράτι νὰ μὲ φυλακώση καὶ ὁ Β. Σπεῦσε τὸ ταχύτερον νὰ ἔλθῃς ἐδῶ, νὰ γράψῃς εἰς τὸν Κ. . . καὶ ὅθεν ἀλλοῦ γνωρίζεις μήπως ἐλευθερωθῶ τηλεγραφικῶς καὶ προλάβω διὰ νὰ σώσω τοὐλάχιστον τὰς οἰκογενείας μας ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων.

Τὴν ἐπανάστασιν τὴν ἔφαγεν ὁ Δ. μὲ τὸν Β. καὶ ἄς μᾶς ἔχουν εἰς τὸν λαιμό τους.

Καρβασαρᾶ, τὴν 29 Ἰανουαρίου 1876.—Σ. Ι. Κ.

. . . . Φ.—Μὲ φρικώδη λύπην ἐπληροφορήθημεν προηγουμένως τὴν φυλάκισιν τοῦ Σ. Κοσσυβάκη· τοῦτο εἶναι ἀξιοθρήνητον καὶ κατετάραξε ὄχι μόνον τὴν ἐπαρχίαν μας ἀλλὰ καὶ τὰς γειτονικὰς ἐπαρχίας. Ἐνῷ ἐφρονούσαμεν ὅτι αὐτὸς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος θὰ εὕρῃ μεγάλην ὑποδοχὴν διὰ νὰ ἐφοδιάσητε καὶ ἡμᾶς διὰ τὸν ἱερὸν σκοπὸν, βλέπομεν καὶ τὰ λεγόμενα τῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ψεύδη καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν αὐτοῦ Κυβερνώντων καταστρεπτικά.

Μάθε λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἐδῶ πρὸ ὀλίγου συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι τὸν Α. Κοσυβάκη, τὸν Λώντη Γεώργη, τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῆ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Χρῆστον, τὸν Δ.Χ. Κοσσυβάκη, τὸ ὅλον 5 καὶ τοὺς μετέφερον εἰς Ἄρταν. Ἐδῶ ἡ περιουσία των ἐδημεύθη καθ' ὁλοκληρίαν, φόβος μέγας καὶ τρόμος κατέλαβεν ὅλους ἡμᾶς τοὺς συνωμότας τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ, μήπως φοραθῶμεν διὰ τῶν αὐτοῦ Ἀρχῶν, ὅπου παίζουν μὲ τὴν τύχην τῶν ὑποδουλωμένων· διότι βλέπω εἰς τὴν τελευταίαν σου ἐπιστολὴν νὰ μὲ λέγετε ὅτι, ἡ αὐτοῦ ἀρχὴ σᾶς παρεμπόδισε τὰ ὅπλα κατὰ τὴν 21 Ἰανουαρίου, τὸν δὲ Ἐμὶν-ἐφέντην ἀντὶ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερον νὰ ἔλθῃ καὶ καταλάβετε τοὺς Στρατῶνας, ὡς εἴμεθα ἐξηγημένοι, τὸν ἐπῆραν εἰς Καρβασαρᾶ, τὸν Σωτήρη ἐφυλάκισαν, μέγα δεῖγμα προδοσίας! ὡς ἐκ τούτου σὲ λέγω νὰ παύσῃ πλέον ἡ ἀλληλογραφία, νὰ μὴ γίνωμεν ἡμεῖς παραίτιοι καταστροφῆς τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τοῦ πτωχοῦ λαοῦ.

Σικλήστᾳ, τῇ 10 Φεβρουαρίου 1878.—Α. Ν. Μ.

Αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀντενέργειαι πρὸς τοὺς φέροντας ὁπωςδήποτε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐν μέρει ὑποδαυλισθείσης ἐπαναστάσεως τοῦ Ραδοβυζίου προέρχονται κυρίως

ἐκ δύο προσώπων, ὧν τὸ μὲν ἐν Κραβασαρᾷ φέρει ὅλως δημόσιον χαρακτῆρα, τὸ δὲ ἀντιπροσωπεύει μὲν τὸ πρῶτον, κυρίως ὅμως ἀνήκει εἰς τὸ προσωπικὸν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς.

Κατὰ τῶν δύο αὐτῶν ἀτόμων οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ ἐπαναστατῶν μεγάλας ἐπιρρίπτουσιν εὐθύνας διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος, καίτοι δὲ μὴ σπεύδοντες τὸν λίθον νὰ βάλωμεν τῆς καταδίκης κατ' αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι, ἡ ἀσυμφωνία, ἐν ᾗ εὑρίσκοντο μετὰ τῶν ἀναλαβόντων τὴν ἐπαναστατικὴν πρωτοβουλίαν Ραδοβυζίου, μεθ' ὧν ἡ Κ. Ἐπιτροπὴ συνεννοεῖτο, μεγάλα κωλύματα τῇ εὐοδώσει τῆς ἐπαναστάσεως παρενέβαλλε.

Εἶναι πολὺ ὀδυνηρὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι, ἠρνοῦντο τοῖς ἐπαναστάταις τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἵνα καταρρίψωσι τοὺς προϊσταμένους αὐτῶν καὶ ἀντικαταστήσωσι δι' ἄλλων φίλων προσώπων· ὡς πρὸς τὰς βαρυτέρας δὲ κατ' αὐτῶν ὑπονοίας εἶναι δυστυχῶς γνωστὸν ὅτι, πολὺ εὐκόλως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς παραδέχεται τὰς περὶ καταχρήσεως καὶ προδοσίας διαδόσεις, αἵτινες ἀδίκως πολλάκις διετάραξαν τὴν συνείδησιν αὐτοῦ κατὰ διαφόρους κρισίμους στιγμὰς προγενεστέρων ἐπαναστατικῶν ἀγώνων.

Ὁπωσδήποτε ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐν ὥρᾳ κρισιμωτάτῃ ἦτο ὀλεθρία καὶ ἀδικαιολόγητος, ἐπιβαρύνουσα τὴν Κ. Ἐπιτροπήν, ἥτις, ἀφ' ἑνὸς μὲν εὑρίσκετο ἐν συνεννοήσει διὰ συνεχοῦς ἀλληλογραφίας μετὰ τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ ἐνεργούντων, ἐπέτρεπε δ' ἀφ' ἑτέρου ἄλλων ἀντιδράσεις, οἱωνδήποτε λόγων ἕνεκεν, ἐνῷ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην δι' αὐστηρᾶς καὶ ἐπιτοπίου ἐξελέγξεως, ἐγκαίρως καὶ ἀδιστάκτως περὶ τοῦ πρακτέου ἀποφασίζουσα.

Οὐδόλως τοιοῦτό τι πράξασα ἐδείνωσε τὴν θέσιν τῶν δυστυχῶν Ραδοβυζινῶν, οἵτινες ἤδη ἤρξαντο σκεπτόμενοι περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ν' ἀποφύγωσι τὴν καταστροφήν, ἐπικειμένην ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν κατὰ τῶν χωρίων αὐτῶν καὶ τῶν γυναικοπαίδων ὑπὸ τῶν ἐν Μπότσῃ εὑρισκομένων 2,500 Τούρκων.

ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΛΑΚΑΣ

Ἐνῷ αἱ τῶν προρηθέντων ἐνέργειαι, ἀνεπαρκεῖς βεβαίως, εἰς τοιοῦτο σημεῖον εὑρίσκοντο, προσκόπτουσαι ταῖς ἀντενεργείαις καὶ τῇ ἀδρανείᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς καὶ τῶν ἄλλων ἁρμοδίων, ἕτερός τις σωματάρχης διέτρεχε τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἀνεξαρτήτως τῶν προμνησθέντων.

Ὁ ἐξ Ἠπείρου Μίσσιος, πρώην ὑπαξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ, ἀφίκετο μετὰ 11 ἀνδρῶν τὴν 27 Δεκεμβρίου 1877 εἰς Βόνιτσαν, ὁπόθεν ἀπέστειλεν εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν ἄνθρωπον πρὸς συνεννόησιν, μεταβὰς δὲ καὶ ἐν Κραβασαρᾷ εὗρε τὴν συνήθη ἀντίπραξιν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀφίκοντο ὁ ν. Δ. μετὰ τοῦ Α. Β. οἵτινες τὴν αὐτὴν καὶ πρὸς αὐτὸν μετῆλθον πολιτικήν, ὡς καὶ πρὸς τοὺς προμνησθέντας βραδύτερον, δι' ὅπερ καὶ πικρῶς ἔν τινι ἐκθέσει αὐτοῦ ἐκφράζεται, ἧς παραθέτομεν τὸ ἑξῆς ἀπόσπασμα :

«Ὁ Α. Β. ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ ν. Δ. εἰς Λουτρὸν ἤρξατο πέμπων ἐπιστολὰς καὶ ἀπεσταλμένους εἰς τὸν Βάλτον ὑπισχνούμενος τοῖς κατοίκοις, ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐ. Ἀ μ ύ ν η ς, ἄφθονα χρήματα, ἐὰν ἀνέμενον τοὺς ἐγχωρίους σωματάρχας καὶ δὲν ἠκολούθουν ξένους. Πρὸς τοῦτο μάλιστα ἔπεμψεν εἰς τὸ ἤδη συγκροτηθὲν σῶμά μου δύο ἀπεσταλμένους μετ' ἐγγράφων, ἵνα ἀποσπάσωσιν ὅσους ἄνδρας δυνηθῶσι».

Ἴσως τοιαῦτα ἐνεργῶν ὁ νεκρὸς Α. Β. ἐνόμιζεν ὅτι, ἄλλοι ἐγχώριοι σωματάρχαι ἦσαν καταλληλότεροι τοῦ προρηθέντος διὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ οὗτος ἐτύγχανε τῆς ἐκλογῆς τῶν ἁρμοδίων καὶ ἤδη τὸ καθῆκον αὐτοῦ ἐνήργει, αἱ τοιαῦται ἀντενέργειαι οὐ μόνον ἀδικαιολόγητοι, ἀλλὰ καὶ καταστρεπτικαὶ ἦσαν.

Ἐν τούτοις ὁ Μίσσιος, βλέπων τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀποτυγχάνον ἐν Βάλτῳ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν ἔδαφος μετὰ 2 φορτίων ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων, μετ' ὀπαδῶν δὲ 26 !

Μεταβὰς εἰς Βελεντσικὸ διὰ Πατνῆ-Καμάρας ἐγένετο ὑποδεκτὸς ὑπὸ τῶν εὐαρίθμων κατοίκων, εἶτα δὲ διελθὼν πρὸ τοῦ

χωρίου Βουλγαρέλι, ἐπροχώρησε πρὸς τὰ Καλύβια-Φτέρη, ἀλλά, προδοθεὶς ὑπό τινος Μήτρου Λάμπρου, ἠναγκάσθη νὰ κρύψῃ τὰ ὅπλα καὶ 4 κιβώτια φυσιγγίων καὶ ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ χωρίον Χόσεψ.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου ἤκουσαν τὰ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐνθουσιωδῶς, ζητωκραυγάζοντες οἱ ἀτυχεῖς ὑπὲρ τῆς *ἐλευθερίας καὶ τοῦ βασιλέως!*

Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Σκουρέτσινα, ἵνα συνεννοηθῇ καὶ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς κατ' αὐτὸν ἐνεργείας μετά τινων προκρίτων τοῦ χωρίου, οὓς εὗρε προθύμους, ἐκτὸς τοῦ Ἡγουμένου τῆς ἐκεῖ Μονῆς, ὅστις, πληροφορηθεὶς τὰ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως, εἰδοποίησε τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων διὰ τρόπου συντελέσαντος εἰς τὴν ἀποθάρρυνσιν τῶν ἐγχωρίων. Ταῦτα ἠνάγκασαν αὐτόν, ὑποσχεθέντα νὰ μὴ προσβάλῃ τὸν ὀθωμανικὸν σταθμὸν τῆς πλησιοχώρου Πλάκας, νὰ μεταβῇ εἰς τὰ χωρία Ἄγναντα καὶ Πράμαντα, ἐλπίζων ἐνίσχυσιν παρὰ τῶν κατοίκων.

Ἀλλ' ἆρά γε ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ τοιοῦτό τι διὰ τοιούτων ἐνεργειῶν καὶ μέσων, ἅτινα μόνον τὴν καταστροφὴν τῶν χωρίων ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι;

Δικαίως οἱ κάτοικοι μετὰ ψυχρότητος καὶ δυσκολίας ὑπεδέχοντο ἤδη τὸ εὐάριθμον αὐτὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα, ὁσημέραι ἐπίσης ἀποθαρρυνόμενον.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 3 Φεβρουαρίου ὁ ἄπελπις ἤδη Μίσσιος εὑρίσκετο ἐν τῷ χωρίῳ Σκλούπῳ, ὅτε εἰδοποιήθη ὅτι, ἄγνωστον ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐμάχετο κατὰ τῶν ἐν τῷ σταθμῷ τῆς Πλάκας Ἀλβανῶν, ὅθεν ἔσπευσε μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς συμπλοκῆς.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἀφίκετο παρὰ τοῖς ἀγωνιζομένοις ἡ μάχη εὑρίσκετο εἰς τὸ πέρας αὐτῆς.

Κοτίκας τις, ἐγχώριος δημοδιδάσκαλος, μετ' εὐαρίθμου σώματος, ὅπερ εἶχε σχηματίσει ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐν τῷ σταθμῷ Ἀλβανούς, μὴ ἀναμένων ἤδη ἑτέραν βοήθειαν διὰ τὰς συνεπείας τοῦ κινήματος.

Ἐν τούτοις τὴν ἐπιοῦσαν συνελήφθη ἀπεσταλμένος τις ἐξ

Ἄρτης, κομίζων τὰ ἑξῆς ἔγγραφα τοῖς ἐκ τοῦ σταθμοῦ ἐκδιωχθεῖσι:

Πρὸς τὸν ζαπτιὲ-μεμούρην Μουσταφᾶ ἐφέντην καὶ μουαβιὲν-γιούζμπαση Σιεμετεντίναγα.

Τὸ ὑπὸ χθεσινὴν ἡμερομηνίαν γράμμα σας ἔλαβον καὶ τὰ γραφόμενά σας καλῶς ἐκατάλαβα καὶ αὐτοῦ ὅπου εἶσθε ἅμα φανοῦν νὰ τοὺς κτυπήσητε μὲ μεγάλην γενναιότητα καὶ νὰ τοὺς κατασυντρίψητε, διὰ νὰ λάβωσι τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας των καὶ μὲ στρατεύματα θέλομεν σᾶς προφθάσει καὶ μάλιστα σᾶς ἐστείλαμεν καὶ τὸν Ραχὶπ-ἀγᾶ μὲ 40 τόσους Γκέγκιδες.

Ἀκόμα σᾶς λέγω ὅτι, σήμερον ἦλθεν ἓν γράμμα ἀπὸ χωρίον Πράμαντα πρὸς τὸν Κομαντάρ-πασα ἐφένδη κτλ. ὅτι εἰς τὸ σύνορον, ἀνάμεσα Πράμαντα καὶ Κουκουλίστα, ἐφάνησαν ἕως 20 Ἕλληνες διὰ νὰ βάλουν φίτι εἰς τὸν κόσμον καὶ φαίνεται βεβαίως θὰ ἦναι ἐξ αὐτῶν τῶν 30 ὅπου τοὺς ἐπήρατε τὸν τορὸν ἀνάμεσα Σχορέτσιανα καὶ Ἄγναντα καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ἦσθε προσεκτικοὶ καὶ τοὺς ἐχθροὺς νὰ κατασυντρίψητε καὶ ἡμᾶς καθημερινῶς νὰ μᾶς γράφητε τὰ αὐτοῦ διατρέχοντα πρὸς γνῶσίν μας.

Σᾶς λέγω δὲ προσέτι ὅτι, πάρα πολλὰ στρατεύματα μᾶς ἔρχονται ἀπὸ Κωνστ/πολιν καθὼς καὶ 2 ταμπούρια ἀπὸ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ἀπόψε-αὔριον πρωῒ εἶναι ἐδῶ ἀφεύκτως καὶ νὰ τὰ κοινοποιήσητε εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸν Κόσμον, ὅπως ἐνθαρρυνθοῦν καὶ ἕκαστος ἄνευ ὑποψίας νὰ τηρᾷ τὸ ἔργον του.

Ἄρτα, 3 Φεβρουαρίου 1878.—Ὁ Καϊμακάμης Ἄρτης ΧΑΣΑΝΗΣ.

Ἡ ἑτέρα ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς αὐτοὺς καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀναφέρουσα ἐγράφετο ὑπὸ τοῦ Κομαντάρ-πασα Ἄρτης, Μιριλιβᾶ Ἀλῆ-Ριζᾶ, ὅστις ἐν ὑστερογράφῳ προσέθετε:

«Δὲν ἐντρέπεσθε, γυναῖκες, ἐνῷ ἀκόμη μίαν φορὰν δὲν ἐπολεμήσατε, τὰ στρατεύματα ζητεῖτε»!

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν ἐγένετο δῆλον ὅτι, ἡ ἀναμενομένη ἐχθρικὴ δύναμις δὲν θὰ ἐβράδυνε, τὰ δ' ἐνοχοποιηθέντα ἤδη χωρία διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ σταθμοῦ τῆς Πλάκας οὐδεὶς ἄλλος ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσῃ ἢ ὁ δημοδιδάσκαλος καὶ ὁ Μίσσιος μετὰ 50 μόλις ἀνδρῶν!

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἴσως κατωρθοῦτο ἡ ἀναχαίτισις τῶν Τούρκων ὡς ἐκ τῆς φύσει ὀχυρᾶς θέσεως, ἂν τῇ βοηθείᾳ καὶ τῶν χωρικῶν κατελαμβάνετο ἡ γέφυρα, ἣς ὁ ἐχθρὸς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ διέλθῃ.

Τὴν 6 Φεβρουαρίου ἐφάνη ἐρχόμενος ἐξ Ἰωαννίνων ὁ τουρκικὸς στρατός, συγκείμενος ἐκ 2,000 περίπου, ὅστις, διελθὼν ἀκωλύτως τῆς ἀφρουρήτου γεφύρας, ἤρξατο προχωρῶν κατὰ τῶν χωρίων.

Καὶ τότε ὁ μὲν ἐγχώριος δημοδιδάσκαλος ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Μίσσιος, κατὰ παράκλησιν τῶν ἐγχωρίων ἀναχωρήσας ἐπίσης, ἐπανέκαμψε μετὰ 35 ἡμερῶν ἐκδρομὴν εἰς τὴν μεθόριον. Ἐνταῦθα, ἐνῷ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐνισχύετο, ἠναγκάσθη νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐπὶ τοῖς τελουμένοις ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐ. Ἀμύνης, πρὸς ἣν δι' ἐκτενοῦς ἐκθέσεως ἐξέθετο ταῦτα πάντα, περαίνων ὡς ἑξῆς :

«Μεταβαίνω εἰς Φλωριάδα παρὰ τῷ ἀντιπροσώπῳ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς, ὅστις ο ὔ τ ε ψ ω μ ὶ ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πειναλέους ἄνδρας, προσποιούμενος ὅτι δὲν εἶχε· μεταβαίνω εἰς Κραβασαρᾶ παρὰ τῷ . . . . . . ν. Δ. παρὰ τοῦ ὁποίου ἤλπιζον θεραπείαν, πλὴν ἠπατήθην, διότι οὗτος προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπανάστασιν παντὶ σθένει, ἀφ' ἑνὸς λέγων, ὁτὲ μὲν ὅτι δὲν ἔχει ἐντολὴν νὰ τὴν ἐνισχύσῃ, ἄλλοτε ὅτι ὁ τόπος δὲν θέλει αὐτὴν καὶ ἄλλοτε ὅτι, οἱ Ζηκαῖοι δὲν θέλουν νὰ προχωρήσωσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ . . . . . . ἔδιδεν ἄλλοις . . . . . ὀλίγα χρήματα πρὸς στρατολογίαν ἀνδρῶν, οἵτινες ἤρκει νὰ ἐξήρχοντο τοῦ Κραβασαρᾶ, ἐκεῖθεν δ' ἀδιάφορον ποῦ θὰ διηυθύνοντο».*

Ὑποθέτομεν ὅτι καὶ ὁ ἐν λόγῳ σωματάρχης, ὡς καὶ οἱ προαναφερθέντες, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν καταγγελλομένων ἀνάξιος καὶ συνδρομῆς καὶ ὑποστηρίξεως· καὶ ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ἡ διαγωγὴ αὐτῶν εἶναι ἐπίσης καταχριτέα, ἡ δὲ εὐθύνη τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων συγχύσεως ἐπιβαρύνει σοβαρῶς τὴν Κ. Ἐπιτροπὴν, ἥτις, ἄνευ προηγουμένου σχεδίου, ἄνευ διοργανώσεως καὶ τάξεως, μὴ ἐπιτρεπούσης τοιαύτας μονομερεῖς, ἀνεξαρτήτους καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐπαναστατικὰς ἐνεργείας, προητοίμαζε τὴν βεβαίαν καταστροφὴν τῶν ὁμόρων χριστιανικῶν χωρίων καὶ τὴν ἐπιβάρυνσιν τοῦ Δ. Ταμείου διὰ τῆς ἐκ καθήκοντος καὶ φιλανθρωπίας συνδρομῆς τοσούτων θυμάτων τῆς τουρκικῆς ἐκδικήσεως.

---

* Ὡς τοιοῦτοι ἀναφέρονται πρόσωπά τινα, ὧν τὰ ὀνόματα παραλείπομεν.

ΜΑΧΑΙ ΔΗΜΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΛΕΙΤΣΟΒΟΥ

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Μίσσιος μετὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐπανέκαμπτεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ Λ. Ζέρβας μετὰ τῶν ἐγχωρίων σωματαρχῶν Δ. Σκαλτσογιάννη, γενναίου, νοήμονος καὶ δραστηρίου ἀνδρός, Θ. Σκαλτσοδήμου, Β. Χαντσάρα, Ν. Φουρνέλη, Δ. Ζέρβα καὶ Σ. Ζέρβα ἀναχωρήσας τὴν 28 Φεβρουαρίου ἐκ Κραβασαρᾶ μετὰ 188 ἀνδρῶν κατέλαβε τὴν παρὰ τὸ Δημαρειὸ θέσιν τῆς Ὑψηλῆς-Παναγιᾶς, 2 ἡμέρας ἀπεχούσης τοῦ Κραβασαρᾶ.

Ὁ *πηγαινοερχομὸς* τῶν ἐπαναστατικῶν αὐτῶν σωμάτων εἶχε δώσει τοιαύτην ὄψιν τῇ ἑλληνικῇ ταύτῃ τῶν μεθορίων πόλει, ὥστε ἀθῶος καὶ ἐνθουσιώδης ἀνταποκριτὴς ἀθηναϊκοῦ φύλλου *Πλεύραν τῆς Ἑλλάδος* ἀπεκάλεσε, δι' ἧς, ἔγραφεν, *ἐθελονταὶ καθ' ἑκάστην ὁπλιζόμενοι ἐβάδιζον εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν Ἠπείρου !*

Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι, ἐν Κραβασαρᾷ φοβερὰ ἐτελέσθησαν ὄργια *ψευδεπαναστάσεως*, τοὺς ἐνόχους τῶν ὁποίων οὐ μόνον ἡ ἐθνικὴ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κράτους οἱ νόμοι ἔχουσι καθῆκον νὰ τιμωρήσωσι, καὶ ὡς χρηματικῶς ζημιώσαντας καὶ ὡς ἠθικῶς βλάψαντας τὸ πανελλήνιον.

Ἐν τούτοις τὸ νέον ἐπαναστατικὸν σῶμα, ὅπερ ὁμολογουμένως ἐμπεριεῖχε καλά τινα τοῦ τόπου στοιχεῖα καὶ ἐλπίδας παρεῖχεν ἑπομένως ἐπιτυχίας, διέμενεν ἀπρακτοῦν μέχρι τῆς 2 Φεβρουαρίου, ὅτε τάγμα τουρκικόν, ἑδρεῦον ἐν Δημαρειῷ, ἐξεκίνησε κατ' αὐτοῦ, ἐνισχυόμενον καὶ ὑπό τινων ἀτάκτων.

Ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν οὐ μόνον ἀκροσφαλὴς ἦτο, τῶν ἀπὸ Χελώνης-Δημαρειοῦ σταθμῶν, πρὸς οὓς καὶ ἡ ὑποχώρησις, ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένων, ἀλλὰ καὶ ἀκατάλληλος διὰ τὸ γυμνὸν καὶ ὁμαλὸν τοῦ ἐδάφους.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς 4 πρόσκοποι τοῦ ἐχθροῦ ἐπλησίασαν τὰ ἐπαναστατικὰ ὀχυρώματα, προσκληθέντες δὲ νὰ προσέλθωσιν ἀνεχώρησαν δρομαῖοι, χωρὶς νὰ πυροβοληθῶσι. Μετὰ 2 ὥρας ὁ ἐχθρός, ἐξελθὼν τοῦ χωρίου, ἐπετέθη μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὁρμῆς, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸ ὀλιγάριθμον τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως.

Εὐτυχῶς, 50 εὔζωνοι ὑπὸ τὸν ἀνδρειότατον ἀξιωματικὸν Κολλῖνον Μπαϊρακτάρην, σπεύσαντες, ἐνισχύουσι τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ φονικὴ μέχρι τῆς 3 1/2 μ. μ.

Καί τοι δ'ἐπληγώθη κατὰ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ὁ γενναῖος Δ. Σκαλτσογιάννης, ὁ ἀγὼν διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἐκ μὲν τῶν Τούρκων φονευθέντων καὶ πληγωθέντων 76, ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν, ἄνευ ἄρτου καὶ ὕδατος καθ' ἅπαν αὐτὸ τὸ διάστημα ἀγωνισαμένων, τραυματισθέντων 7· τοῦ Δ. Ζέρβα, Δ. Λιάπη, Δ. Ἀθανασίου, Β. Σαποκοιλιᾶ, Δ. Κλίτση, Γ. Κλίτση, δυστυχῶς δὲ καὶ τοῦ Δ. Σκαλτσογιάννη, ὡς ἐρρέθη, ἑνὸς τῶν κυριωτέρων μοχλῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτοῦ κινήματος διὰ τὴν προσωπικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Κάτω-Ραδοβυζίου. Τὴν νύκτα οἱ ἐπαναστάται διηυθύνθησαν πρὸς τὴν μεθόριον, ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν, συνεπείᾳ τῆς περὶ ἀνακλήσεως διαταγῆς τοῦ ὑπὸ τὸν Κ. Μπαϊρακτάρην ἀποσπάσματος ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ τάγματος τῶν εὐζώνων, συναπῆλθον ὁ Σκαλτσοδῆμος, Σκυλοδῆμος καὶ ἄλλοι, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ ὑπὸ τὸν Α. Ζέρβα δύναμις περιωρίσθη εἰς 50—70 καὶ μόνον ἄνδρας.

Τὴν 6 Φεβρουαρίου ἀφίκοντο εἰς Ἅγ. Νικόλαον, ἔνθα παρέμενεν ὁ Α. Ζέρβας, οἱ πεπειραμένοι ἀδελφοὶ Ζηκαῖοι μετὰ τοῦ Ζ. Ζωΐδη, Α. Χοστέβα καὶ ἄλλων δεδοκιμασμένων μαχητῶν, ἀπῆλθον δὲ ἅπαντες τὴν 10 εἰς Κλείτσοβον,ἀφοῦ προηγουμένως ὁ Β. Χαντσάρας, οἱ ἀδελφοὶ Ρηγαναῖοι καὶ ὁ Β. Σκαλίδης ἐπυρπόλησαν τοὺς παρακειμένους τῇ μεθορίῳ γραμμῇ τουρκικοὺς στρατῶνας.

Περὶ τὴν ἑσπέραν οἱ Νάκο-Νάρρες καὶ Φουρνέλης μετὰ 40 ἀνδρῶν τοῦ Γάκη-Ζήκου κατέλαβον τοὺς λόφους τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, οἵτινες δεσπόζουσι τοῦ Κλειτσόβου, τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἐνισχυθέντες ὑπὸ τοῦ Α. Χοστέβα καὶ Λάμπρου-Ζήκου μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς 100 ἀνδρῶν, ἀνήγειρον ἐκ τοῦ προχείρου ὀχυρώματά τινα.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς ἐπιούσης ἐπληροφορήθησαν ὅτι—ἐκτὸς τῆς ἐξ Ἄρτης ἀφίξεως 2 τουρκικῶν ταγμάτων μετὰ 2

πυροβόλων—ἐν τῷ χωρίῳ Σκουληκαρυᾶ, κειμένῳ ὄπισθεν καὶ πρὸς ἀριστερὰ αὐτῶν, ἐστάθμευον 80 Ἀλβανοί.

Ὁ Α. Ζέρβας, ὅστις ἐγίνωσκε τοῦ ταγματάρχου Ἐμὶν τὰς ἐνεργείας παρὰ διαφόροις ἰσχύουσιν Ὀθωμανοῖς, ὅπως συμμετάσχωσι τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, εἶχε προαποστείλει αὐτοῖς συστατικάς τινας ἐπιστολάς.

Εἰ δὲ καὶ μαθὼν ὅτι, τινὲς αὐτῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας, ἔγραψεν αὖθις αὐτοῖς ἐκ Κλειτσόβου, προτείνων συνεννόησιν.

Ὁ λοχαγὸς Μεχλούλαγας, πρὸς ὃν ἐπίσης εἶχε γράψει, ἀπήντησεν αὐτῷ :

«*Μετὰ δύο ἡμέρας θ' ἀνταμωθῶμεν . . . . .*»

Τὴν 12 Φεβρουαρίου ἀφίκοντο ἐκ Προγονάτου δύο Τοῦρκοι ὑπαξιωματικοί, οἵτινες ὑπέσχοντο ὅτι, ἤθελον προσέλθει μετὰ 15 στρατιωτῶν, ἵνα συμπολεμήσωσι.

Αὐθημερὸν μ. μ. ἀφίκοντο ἐν Κλειτσόβῳ καὶ οἱ Σκαλτσᾶς, Σκυλοδῆμος, Ἴσκος, Στουρνάρας καὶ ἄλλοι, καταστάσης οὕτω τῆς δυνάμεως τῶν ἐπαναστατῶν οὐκ εὐκαταφρονήτου.

Τὴν αὐγὴν τῆς 13 παρατεταμένον *ζήτω* ἐκ τοῦ μέρους τῆς Φλωριάδος ἤγγειλεν αὖθις τὴν ἔλευσιν λόχου εὐζώνων ἐξ 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν φιλοπόλεμον καὶ ἄξιον γόνον τοῦ ἐκ Σουλίου ἥρωος, Κ. Μπαϊρακτάρην, ὅστις μετὰ μίαν ὥραν διεκρίθη σπεύδων εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν.

Μόλις ἡ ἐπικουρία αὕτη κατέλαβε θέσιν παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Κλειτσόβου, ἠκούσθησαν δύο πυροβολισμοὶ καὶ σάλπισμα συναθροίσεως· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦχημα *τρομάδην* ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, ἐνῷ πρὸς τὸ τῆς Μπότσης δύο στῆλαι καπνοῦ εἶχον προσελκύσει τὴν περιέργειαν τῶν ἐπαναστατῶν.

Ὁ Α. Ζέρβας, ἀφεὶς ἐν τῷ χωρίῳ Κλειτσόβῳ 50 εὐζώνους καὶ 40 ἐθελοντάς, ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν μετὰ τοῦ Κ. Μπαϊρακτάρη καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν λοιπῶν εὐζώνων, τοῦ Γάκη-Ζήκου, Σκαλτσᾶ καὶ ἀδελφῶν Ρηγαναίων μεθ' 120 ὀπαδῶν αὐτῶν εἰς δύο διῃρημένων τμήματα, ὧν τὸ μὲν ἀπῆλθε κατ' εὐθεῖαν εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν ταῖς θέσεσι τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων

προκινδυνευόντων, τὸ δὲ, ὑπὸ τὸν Ζ. Ζωΐδην, κατέλαβε θέσιν ἐπίκαιρον ἐκτὸς τοῦ χωρίου καὶ πρὸς ἀνατολὰς, ἐνῷ οἱ Θ. Σκυλοδῆμος, Α. Λιόντος, Τ. Ἴσκος, Στουρνάρας καὶ ἀδελφοὶ Καραδημαῖοι μετά τινων ἐθελοντῶν κατέλαβον τὴν ἀνατολικωτέραν πρὸς τὴν Μπότσην θέσιν, Ἅγ. Γεώργιον, ἵνα ἐμποδίσωσιν ἀναμενομένην ἐκεῖθεν ἐπικουρίαν ὑπὸ τὸν Ἰβραΐμ-βεην.

Ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἤδη διεκρίνετο, προχωρήσας ταχέως ἤρξατο μετ' ὀλίγον τοῦ πυρὸς ἀκροβολιστικῶς.

Οἱ λόφοι, ἐφ' ὧν οἱ ἐπαναστάται ἦσαν ὠχυρωμένοι, ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτῶν καταστάσεως, ἀργιλλώδους ὅλως, δὲν παρεῖχον τὰ μέσα ἱκανῶν ὀχυρωμάτων, πρὸς ἐπίμετρον δὲ δὲν κατελήφθη ἐπίκαιρον πρὸ τοῦ Κλειτσόβου παρεκκλήσιον. Τούτων ἕνεκεν ὁ ἐχθρὸς, πλησιάσας εὐκόλως πρὸς τὴν θέσιν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, τὴν δεξιὰν ἀποτελοῦσαν πτέρυγα τῆς παρατάξεως, προσεπάθει, ὅπως ὑπερφαλαγγίσῃ ταύτην καὶ καταλάβῃ τὸ χωρίον.

Τὰ δύο ὀρεινὰ τηλεβόλα ἤρξαντο κανονιοβολοῦντα τοὺς καρτερικῶς ἀμυνομένους ἐπαναστάτας, ἐξ ὧν τραυματίζονται διὰ τεμαχίου σφαίρας ὁ Δ. Κορδοπώλης καὶ ὁ σημαιοφόρος τοῦ Γάκη-Ζήκου Κουρεμένος, προπορευθέντων δὲ τῶν ἀτάκτων Ἀλβανῶν ἀποτολμᾶται ἤδη ἡ πρώτη ἔφοδος, πλὴν σφοδρὸν καὶ εὔστοχον πῦρ ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων ματαιοῖ, ἀναχαιτισθέντων τῶν Τούρκων καὶ ἀναγκασθέντων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς προτέρας θέσεις αὐτῶν.

Μετὰ παρέλευσιν βραχέος χρονικοῦ διαστήματος ἡ ἔφοδος ἐπαναλαμβάνεται σφοδροτέρα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἐχθρὸς ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν ἀταξίᾳ.

Ὑπῆρχον ἐκεῖ οἱ εὔζωνοι, εὐπειθεῖς καὶ συντεταγμένοι μετὰ τῶν Γκρᾶ αὐτῶν!

Μέχρι τῆς 3 $1/_2$ μ. μ. οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθουν ἐπανειλημμένας ποιούμενοι ἐφόδους πρὸς ὑπερφαλάγγισιν τῶν ἐν Ἁγ. Ἀποστόλοις καὶ κατάληψιν τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπανάληψιν μετὰ ζημιῶν ἀπεκρούοντο. Στιγμιαία σιγὴ ἐπήρχετο ἑκατέρωθεν, μεθ' ἣν ἡ μάχη ἐπανελαμβάνετο μετὰ λύσσης ἀφ' ἑνὸς, μετὰ καρτερίας ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀντιμαχομένων,

ὁτὲ μὲν καταδιωκόντων, ὁτὲ δὲ καταδιωκομένων εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων.

Περὶ τὴν 11 1/2 προσῆλθον τοῖς ἐν Ἁγ. Ἀποστόλοις οἱ Ζ. Ζήκου καὶ Ζ. Ζωΐδης μετά τινων ἀνδρῶν καὶ οἱ ἐν τῇ θέσει δὲ Ἅγ. Γεώργιος βλέποντες ὅτι, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐφαίνετο ἐκ Μπότσης, ἔσπευσαν τὴν 3 μ. μ. πρὸς τὸ μέρος τῆς συμπλοκῆς. Οἱ Τοῦρκοι πρὸ τῆς νέας ταύτης ἐπικουρίας ἤρξαντο ὑποχωροῦντες, ἀμυνόμενοι ὄπισθεν τῶν δένδρων τοῦ πλησιοχώρου δάσους, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἐξηκολούθουν προσβάλλοντες αὐτοὺς ἐπιμόνως, καί τοι ἡ νὺξ ἐπήρχετο ἤδη εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἡττηθέντων.

Παρὰ πολλῶν ἐπιβεβαιοῦται ὅτι, οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, βλέποντες τοὺς ἐπαναστάτας ἐξακολουθοῦντας τὸ πῦρ, ἐνῷ οὗτοι εἶχον ἀπαυδήσει, καί περ μετὰ γενναιότητος μαχόμενοι, ἔκραζον βλασφημοῦντες: *Ἰνσάφ, ντομούζ, ἀξάμ !*

Ἐπὶ τέλους, ἀφέντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 103 φονευμένους, ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν, ὑπεχώρησαν εἰς Δημαρειό, ἔνθα καὶ ἐκ φόβου ὠχυρώθησαν. Οἱ ἐπαναστάται ἐκτὸς τριῶν πεσόντων, ὧν τὰς κεφαλὰς οἱ Ἀλβανοὶ ἀπέκοψαν, ἔσχον 20 τραυματίας, τοὺς ἑξῆς: Κ. Ψελλιάκον, Ι. Καλαμπόκαν, Γ. Σερακιώτην, Μ. Παληοκούτσην, Σ. Κουκούλην, Σ. Γαρουφαλῆν, τὸν σαλπιγκτὴν Λεημόνην, Σ. Κρητηκάκην, Α. Καλυβιώτην, Ι. Κάϊκον, Γ. Γέρονταν, Α. Τόλιον, Φ. Ρόδιον, Α. Βιβῆν, Π. Κουτὴν, Κ. Ἠπειρώτην, Γ. Βαρελλᾶν καὶ τοὺς προαναφερθέντας.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ εὔζωνοι ἐτίμησαν τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα, διακριθέντος ἐπ' ἀνδρείᾳ ἰδίως τοῦ ὑποδεκανέως Ι. Μακρῆ, ὅστις κατεκερματίσθη, ἀφοῦ τρεῖς τῶν ἐχθρῶν διὰ τῆς λόγχης ἐφόνευσε, καὶ τοῦ λαβόντος τὴν αὐτὴν τύχην γαμβροῦ τῶν ἀδελφῶν Ζηκαίων ἀτρομήτου Μήτρου Κώστα, μεθ' οὗ συνεφονεύθη καὶ ὁ Λάμπρος Μπουκοβινιώτης, ἐκ Σουλίου.

Ἐπίσης διεκρίθησαν ὁ λειποτάκτης δεκανεὺς τῶν εὐζώνων Τσάκαλος, ὅστις ἐμάχετο ὄρθιος, τὰς ἐχθρικὰς σφαίρας ἀψηφῶν, ὁ ἐπιλοχίας τῶν εὐζώνων Σαγώνας προμαχήσας, ὁ Νάκο-Νάρρες, οἱ ἐκ Κλειτσόβου ἀδελφοὶ Τσαφαῖοι, ἐν γένει δὲ

πάντες γενναιοψύχως ἠγωνίσαντο ὑπὸ τοὺς πεπειραμένους καὶ γενναίους ἀρχηγοὺς αὐτῶν.

Ἡ νίκη αὕτη τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστατῶν κατέπληξε τοὺς Τούρκους, ἐμβαλοῦσα αὐτοὺς εἰς φόβους σπουδαίους περὶ τοῦ μέλλοντος, οὓς ἐπέπρωτο ν' ἀποκαταστήσῃ φρούδους καὶ αὖθις ἡ διαγωγὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς.

Ἄνευ πολεμοφοδίων, νήστεις καὶ ἀπηυδηκότες, οἱ ἐπαναστάται ἀπῆλθον εἰς Χελώνην, ἀποστείλαντες εἰς Φλωριάδα τοὺς τραυματίας ἐπὶ προχείρων φορείων ἐκ κλάδων δένδρων, ἵνα τύχωσι περιθάλψεώς τινος καὶ νοσηλείας, ἀλλ' ἐνταῦθα συνέβησαν ἀπανθρωπίας καὶ σκληρότητος ἀπροσδόκητοι σκηναί.

Ἐν Φλωριάδι, ἔνθα στρατιωτικαὶ μόνον ἀρχαὶ ὑπῆρχον, τοιαύτη ἐξεδηλώθη κατὰ τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ἀποστροφή, ὥστε οὐ μόνον περιποιήσεώς τινος καὶ ἰατρικῆς βοηθείας δὲν ἔτυχον, ἀλλ' οὔτε στέγης κἂν, ἵνα παραδώσωσι τὸ πνεῦμα.

Δίκην κυνῶν, κόπρον ζώων ἐπὶ τῶν πληγῶν αὐτῶν ἀντὶ μοτοῦ καὶ ἄλλου τινὸς φάρμακος φέροντες, οἱ ἀνδρεῖοι τραυματίαι τοῦ λόχου τῶν εὐζώνων ἀπέθνησκον ἔκ τε τῆς ὀδύνης τῶν πληγῶν καὶ τῆς ἀσιτίας.

Μάτην ἐπεκαλοῦντο ἰατρικὴν ἀρωγὴν καὶ τεμάχιον ἄρτου.

— *Ψοφῆστε σκυλιά!* ἦτο ἡ μόνη ἀπάντησις.

Ὀλίγας ὥρας πρὸ τοῦ θανάτου του εἷς τῶν ἐνδόξων τραυματιῶν τοῦ Κλειτσόβου, παραπονούμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔλεγε:

— Ἀμ, ἀδελφοῦλι μου, οὐδὲ νερό, οὐδὲ ψύχα ψωμὶ μ' ἔδωκαν, μπίτ!

Τὰς λέξεις ταύτας ἐπακριβῶς ἐπρόφερε καὶ ἡ Ἱστορία ὀφείλει νὰ τὰς ἀναγράψῃ, διότι τὸ ἐκ τούτων συμπέρασμα εἶναι τιμητικὸν διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅσῳ καταδικαστικὸν διὰ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος.

Τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς τραυματίας γνωστῆς γενομένης, οἱ ἀδελφοὶ Ζηκαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Φλωριάδα, ἵνα φροντίσωσιν αὐ-

τοπροσώπως, καὶ μ' ὅλα ταῦτα *οἱ τραυματίαι ἐξεβάλλοντο τῶν οἰκιῶν, ἵνα καταλύσωσιν ὑγιεῖς στρατιῶται !**

Ἀλλ' ἐὰν τοιαῦτα ἔπασχον οἱ τραυματίαι, ὧν ἀπεβίωσαν μετ' οὐ πολὺ ὁ Δ. Πάτριος, Μ. Παληοκούτσης, Κ. Κουρεμένος, Γ. Γέροντας, Γ. Βαρελλᾶς, Γαρουφαλῆς, Λεημόνης καὶ Σ. Κρητηκάκης, ἡ θέσις τῶν λοιπῶν δὲν ἦτο καλλιτέρα.

Οἱ μὲν εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν, μετὰ τὴν μάχην, ἐπανελθόντες εὔζωνοι, ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀνδρείας καὶ αὐταπαρνήσεως αὐτῶν, ἐδέξαντο ὕβρεις καὶ ὑπέστησαν φυλακίσεις πρὸς ἐξάγνησιν τοῦ φοβεροῦ ἐγκλήματος, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἐθελοντῶν ἐν ὑπαίθρῳ ἐγκαρτερήσαντες ἐπὶ τοῦ χιονοσκεποῦς ὄρους τῆς Χελώνης ἐκορέσαντο τὴν πεῖναν αὐτῶν δι' ἀραβοσίτου ἀθλίου, καὶ τούτου χάρις ταῖς προσπαθείαις τοῦ ἐν Φλωριάδι νοσηλευομένου Σκαλτσογιάννη· πλὴν τὸ χείριστον πάντων, οἱ ἁρμόδιοι, ὡσεὶ φοβούμενοι τὴν διάδοσιν σοβαρᾶς ἐπαναστάσεως, ἠρνοῦντο ν' ἀποστείλωσιν αὐτοῖς πολεμοφόδια.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς μάχης ὁ φιλόπατρις καὶ γενναῖος Σκαλτσογιάννης ἔγραφε τῷ Ζέρβᾳ :

«Κουμπάρε, καπετὰν Ἀντώνη. — Φυσέκια ἐζητήσαμεν, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ μᾶς δώσουν» !

Αὐτὸς οὗτος, ὁ τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς ἀντιπρόσωπος, ἐφ' οὗ οἱ ἐπαναστάται τὰς πλείστας τῶν εὐθυνῶν ἀδίκως ἴσως ἐπέρριψαν, ἔγραφε αὐθημερὸν τῷ προμνησθέντι :

«Πέντε γράμματα τοῖς ἔγραψα σήμερον πρὶν ἀκούσω τὸ τουφέκι. Τὸ φαρμᾶκι ἔπια σήμερον δὲν μετριέται διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν φυσεκίων . . . δὲν πιστεύω οἱ κακοῦργοι νὰ μᾶς ἐγκαταλείψουν».

Καὶ ὅμως τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἐφ' οὗ ἠγωνίζοντο ὑπάρξεις εὐγενεῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμοφύλων καὶ τῆς δόξης τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, μόλις $^1/_2$ ὥραν ἀπεῖχε.

Δύο μετὰ τὴν μάχην ἡμέρας ὁ ν. Δ. ὑπεραπολογούμενος διὰ ταῦτα πάντα ἔγραφε τοῖς ἐπαναστάσαις :

«Ἡ ἔλλειψις ζώων μὲ κάμει νὰ φαίνωμαι ἐπιλήσμων . . . . Μὴ πιστεύετε ὅτι, θὰ πέσῃ ἡ ἐπανάστασις καὶ ὅτι δὲν θὰ φροντίσω-

* Ὡς λ. χ. ἐκ τῆς ἐν Θηρακισίῳ οἰκίας Ραμαντάνη.

μεν δι' ὑμᾶς πλέον. Εἶναι ψεῦδος κακόηθες τοῦτο καὶ ἔχετε πεποίθησιν. . . . . .»

Καθ' ἣν στιγμὴν ὅμως τοιαῦτα ἐγράφοντο πρὸς δικαιολόγησιν τῆς δολοφονουμένης ἐπαναστάσεως, ἐν μὲν τῇ Μονῇ 'Αρέθῃ, ὥρας ἀπεχούσῃ τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων, καὶ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια ἄφθονα ἦσαν ἐναποθηκευμένα, ἐν δὲ τοῖς προθύροις τοῦ Κραβασαρᾶ ἀρκετοὶ ἡμίονοι ἐσταυλίζοντο πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν καὶ παντὸς ἄλλου χρειώδους.

'Εκ τούτων φαίνεται ὅτι, ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις παντὶ σθένει προσεπάθει νὰ προλάβῃ καὶ καταστείλῃ τὴν ἐξάπλωσιν σοβαροῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, δι' ὅπερ καὶ ὁ νομάρχης Αἰτωλοακαρνανίας ἔγραφε:

«Διαταγὴ αὐστηρὰ ἀπαγορεύει τὴν παραχώρησιν καὶ ἑνὸς μόνου φυσεγγίου Γκρᾶ . . .»

'Εν τοιαύτῃ θέσει εὑρίσκοντο τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Α. Ζέρβα μεταβάντος ἐκ Σελώνης εἰς Παληοκουτσῆν μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ διαλυθέντος σώματος, ὅτε σκοπίμως διετάχθη ἡ ἐκ τῶν μεθορίων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους ἀπομάκρυνσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅπερ οὐ μόνον τοὺς ἐπαναστάτας ἀπεθάρρυνε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς μεθορίου χωρικοὺς εἰς φόβον ἐνέβαλλε· ταῦτα δὲ πάντα συνέβαινον καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου ἀτυχέστεροι ἀγωνισταὶ ἀνέμενον ἀρωγὴν ἐκ τῆς ἐν Ραδοβυζίῳ κατευοδώσεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος!

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΡΑΔΟΒΥΖΙΟΥ

Δύο ἀκριβῶς ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν Κλειτσόβῳ νίκης τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ Φ. Κοντονίκας, ὅστις δὲν ἐπαύσατο ζητῶν ὅπλα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ἀνεδέξατο μετὰ τῶν ἐν Ραδοβυζίῳ ὁμοφρόνων, κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησίν τινα μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κ. 'Επιτροπῆς. Ὅθεν τὴν 11 Φεβρουαρίου διενεμήθησαν δι' αὐτοῦ τοῖς ἐγχωρίοις 500 ὅπλα ἐμπροσθογεμῆ καὶ 43 κιβώτια πολεμοφοδίων, ἀποφυλακισθέντος δὲ καὶ τοῦ σωματάρχου Σ. Κοτσυβάκη νέα κατε-

βλήθη ἐνέργεια, τῇ συμμετοχῇ καὶ τοῦ ἀτυχοῦς προδρόμου τῆς Ἀλβανικῆς προσπελάσεως, Ἐμὶν-ἐφέντη, πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐπαναστάσεως, συστάσης ἐν σπουδῇ καὶ Πρ. Διοικήσεως.

Καὶ ἐδόθη μὲν αὐτοῖς ὑπόσχεσις περὶ 700 ἔτι ὅπλων Σασσεπῶ μετὰ τῶν ἀναγκαίων πολεμοφοδίων, οὗτινος συνεπείᾳ ἐνθαρρυνθέντες καὶ προκήρυξιν ἐπαναστατικὴν ἐδημοσίευσαν, ἀλλ' αἱ αὐταὶ ἀντενέργειαι καὶ τὰ αὐτὰ κωλύματα αὖθις ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῶν ἀντενεργούντων.

Ἐκ τῶν ἑξῆς ἐπιστολῶν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συμβαινόντων:

. . . . Φ.—Ἡ Π. Διοίκησις μὲ διέταξε τὴν 10 τρέχοντος ὅπως ἐνεργήσω τὴν ἀναστάτωσιν τῶν χωρίων Δημαριοῦ καὶ Χόσενα, ὅπου εἰσακούομαι, ἀλλὰ πρὸ τῆς διαταγῆς τῆς Διοικήσεως ἐγὼ ἐνήργησα καὶ ἐπανεστάτησα τὰ δύο χωρία καὶ ἤθελε προβῇ ἡ ἀνωτέρω ἐνέργεια, ὡς ὡμιλήσαμεν, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Β. ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ν. ἦλθεν εἰς Θερικῆσι καὶ συνεννοήθη μετὰ πολλῶν ἀπὸ τὸ Κάτω Ραδοβύζι, προτρέπων αὐτοὺς νὰ μὴ παραδεχθῶσι τὴν Π. Διοίκησιν τοῦ Ἄνω Ραδοβυζίου, διότι ὁ ν . . . . . θὰ κατατρέξῃ ἐκείνους τοὺς ἐπαναστάτας· λόγος δὲ γίνεται ἐξ Ἄρτας ὅτι κτλ.

Δημαρείῳ, τὴν 18 Μαρτίου 1878.— Χ. Ι. Μ.

. . . . . Φ.—Μάθε ὅτι ὁ Β. φροντίζει κακῶς διὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι, καθὼς σᾶς εἶναι γνωστὸν, ἐκ Ξηροκάμπου καὶ Βελεντζικοῦ ἐκ τῶν κατοίκων ἐκεῖ μᾶς ὡμολόγησαν ἐνώπιον καὶ τοῦ Ἐμὶν-ἐφέντη ὅτι ἐραδιούργησε τὸ Κάτω Ραδοβύζιον νὰ κρεμνίσουν τὴν Π. Διοίκησιν νὰ κάμουν νέαν, διὰ νὰ ἔλθουν εἰς τὰ πράγματα νὰ παύσῃ ἡ ἐπανάστασις ὅλως διόλου. Καὶ ἐνταῦθα ὅπου ἦλθεν ἔμαθα θετικώτερα, ἐπειδὴ εἶναι μερικοὶ ἀπὸ Βριστενίτζα ὅπου συμμερίζονται τὴν ἰδέαν αὐτὴν καὶ ἐπληροφορήθην ἀπὸ ἀνθρώπους ἀξιοπίστους ὅτι, ἔχει αὐτὸν τὸν σκοπὸν καθὼς καὶ ἐξ Ἄρτας μᾶς ὡμολόγησαν ἄνθρωποι ἐμπιστευμένοι μυστικῶς ὅτι, ὁ ἴδιος συνεννοήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ὡς βλέπομεν τὰ κινήματα ὅπου διευθύνει εἰς τὸ Κάτω Ραδοβύζιον καὶ νουθετεῖ τοὺς κατοίκους νὰ κάμουν ἑτέραν Π. Διοίκησιν καὶ νὰ ρίψουν τὴν πρώτην δὲν εἶναι διὰ πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' εἶναι νὰ σβυσθῇ!

Βρεστενίτζᾳ, τῇ 14 Μαρτίου 1878.— Α. Ν. Μ.

Καὶ δὲν ὑπάρχει μὲν ἀμφιβολία ὅτι, ἥτε Προσωρινὴ Κυβέρνησις, περὶ ἧς πρόκειται, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς ἐνεργούμενα ἐλαχίστην εἶχον τὴν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατ' αὐτῆς ἀσύγνωστα καὶ ἀξιόμεμπτα ἦσαν. Τοιαῦτα πάντοτε κατεργάζε-

ται ἡ κακὴ διεύθυνσις καὶ ἀτελὴς διοργάνωσις ὑποθέσεως, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, γεννᾷ ἀναποφεύκτους ἀνωμαλίας καὶ προσκόμματα, ἅτινα δύναται μὲν νὰ ἐξομαλύνῃ καὶ ὑπερπηδήσῃ ἡ ἱκανότης καὶ εἰλικρίνεια, ἐπαυξάνει δὲ ἡ μετριότης καὶ ὀπισθοβουλία τῶν ἀναλαμβανόντων τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνεργείας ἢ τὴν εὐθύνην τῆς συνδρομῆς.

Ἐνῷ τὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας ἐν οἰκτρᾷ συγχύσει διατελοῦσιν, οἱ Τοῦρκοι, λαβόντες ἤδη ἐγγράφως γνῶσιν αὐτῆς, ἀπεφάσισαν νὰ προλάβωσι καὶ καταστείλωσιν ἐν τῇ ἑστίᾳ αὐτοῦ πᾶν κίνημα. Ὅθεν τὴν 12 Μαρτίου, ἐνῷ οἱ εἰς Αὐλάκι πρὸς παραλαβὴν ὅπλων Σασσεπὼ μεταβάντες, ματαίως ᾔτουν ταῦτα, ἀφίκετο ἡ εἴδησις ὅτι, ὁ ἐχθρὸς συμποσούμενος εἰς 2,000 καὶ ἐπέκεινα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Ἰμβραὴμ-βέην, Ὀσμὰν-βέην, Γιαχὰμ-βέην καὶ Δερβὶς-βέην, κατέλαβε τὴν ἐπίκαιρον θέσιν Πλάτανον. Οἱ ἐπαναστάται ἐξοπλισθέντες διὰ 200 Σασσεπὼ, ἅτινα μόλις καὶ μετὰ βίας παρέδωκεν αὐτοῖς τότε ὁ λοχαγὸς Α. Μπίνας, σπεύδουσιν εἰς τὰ ἐκ τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς κινδυνεύοντα χωρία τοῦ Ραδοβυζίου.

Ἀλλ' ἦτο ἤδη ἀργά!

Οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο τοῦ συνήθους αὐτοῖς ἔργου, ἐπιδραμόντες τῶν χωρίων Μπότση, Σομεροῦ, Μηλιανῶν, Σεκλήστας, Καταβόθρας, Βρυστενίτσας, Μισοῦντος καὶ Βραστίτσας, ὧν τὸ μὲν πρῶτον μετέβαλον εἰς τέφραν, τὰ δὲ τέσσαρα μετ' αὐτὸ κατέστρεψαν, λαφυραγωγήσαντες τὰ λοιπά.

Οἱ ἐπαναστάται, καταλαβόντες τὴν θέσιν Κράβαρα, μόλις ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσι τὰ γυναικόπαιδα, τῇ βοηθείᾳ τοῦ γενναίου λοχίου Δ. Μπίνη, σπεύσαντος ἐξ Αὐλακίου μετὰ 40 στρατιωτῶν.

Τοιουτοτρόπως 1200 περίπου ψυχαὶ ἀθώων καὶ ἀδυνάτων πλασμάτων, πεινώντων καὶ γεγυμνωμένων, κατέφυγον εἰς Αὐλάκι, Λειβάδι, Συντέκνου καὶ Φλωριάδα, ματαιωθείσης οἰκτρῶς τῆς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην τῆς Ἠπείρου ὑπὸ διαφόρων κατ' ἰδίαν ὑποκινηθείσης ἐπαναστάσεως.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

Ἡ μέχρι τοῦδε ἀφήγησις τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ραδοβυζίου ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν ἀποδεικνύει μέν, ὡς νομίζομεν, ἐναργῶς τὴν ἀνεπιτυχῆ τοῦ κινήματος διεύθυνσιν, δὲν παρουσιάζει ὅμως τὰς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου ἐπισυμβάσας τραγικὰς καὶ ἀπαισίους σκηνάς, ἡ ἀφήγησις τῶν ὁποίων συμπληροῖ τὸ πολύδακρυ μέρος, τὸ εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν ἐπανάστασιν ἀφορῶν.

Ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἐπιτροπὴ ὑπῆρξεν ἡ πασῶν ἀτυχεστέρα ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς καί, χωρὶς νὰ ἐκζητηθῶσι βαρύτεραι τοῦ πρέποντος εὐθύναι, ἀναγκάζεταί τις νὰ μεμφθῇ αὐτῆς ὡς ἀποστειλάσης ἐπὶ σφαγὴν ἀριθμόν τινα θυμάτων, ὧν τὰ πλεῖστα δωρεὰν καὶ ἀπώλοντο.

Ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1876, ὅτε καὶ ἡ ἐν Ἠπείρῳ πρώτη συνεννόησις πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ἐγχωρίων ἤρξατο, πάντες σχεδὸν οἱ πρόκριτοι τῶν χριστιανικῶν κωμοπόλεων συνεφώνησαν ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους.

Πρῶτον μὲν ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν Τουρκαλβανός τις ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἐκείνων, οἵτινες ἐφαίνοντο πρόθυμοι καὶ εἶχον ἐπίσης ὑποσχεθῆ νὰ συμμετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος.

Δεύτερον δὲ νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως σῶμα ἐθελοντῶν ἐκ 3—4,000 τοὐλάχιστον ἀνδρῶν, καλῶς κατηρτισμένων καὶ μετὰ πυροβολικοῦ.

Αἱ συνεννοήσεις ἐξηκολούθουν μέχρις Αὐγούστου 1877, ὅτε διαφόρων λόγων ἕνεκα διεκόπησαν.

Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους νέα ὤθησις ἐδόθη εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐπιπολαίως καὶ ἀπερισκέπτως. Ἡ ἐν Ἀθήναις Κ. Ἐπιτροπὴ ἐνόμισεν ὅτι, διὰ τῆς ἐν Κερκύρᾳ ἠδύνατο νὰ παρασκευάσῃ μετά τινος ἐπιτυχίας τὸ σοβαρότατον τῆς ἐξεγέρσεως ἔργον διὰ μέσων ἀνεπαρκεστάτων καὶ προσώπων οὐ τῶν καταλληλοτέρων.

Οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ ἐν Ἐρικούσσῃ συγκέντρωσις σώματος Ἠπειρωτῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἐθελοντῶν περὶ τοὺς 500, ἵν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Β. ἄκρας τῆς νήσου Ἠπειρωτικὴν ἀκτήν, μὴ φέρον μὲν μεθ' ἑαυτοῦ, ὡς προαπεφασίσθη,

2 ὀρεινὰ τηλεβόλα, ἀλλ' ἀναμένον αὐτὰ ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς γῆς μετὰ νέας ἐπικουρίας.

Ἡ Κ. Ἐπιτροπὴ, ἀποφασίσασα τὴν ἀποστολὴν τοῦ εὐαρίθμου αὐτοῦ καὶ κακῶς συγκεκροτημένου σώματος, ἤλπιζεν ἐκ τῶν ἑξῆς κυρίως.

Πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου καὶ Χειμάρρας γνωστοῦ ἐπὶ τόλμῃ καὶ διακεκριμένου ἐν ἀξιώμασι Τουρκαλβανοῦ βέη Γ. καθ' ὅσον μάλιστα ἡ πρὸς αὐτὸν δυσμένεια τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἦτο προφανὴς, ἡ φιλοδοξία του γνωστὴ, λίαν δὲ ἐνθαρρυντικαὶ αἱ μετ' εἰλικρινοῦς πολλάκις εὐθυρρημοσύνης ἐκδηλώσεις τῆς γνώμης αὐτοῦ ὅτι, κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καθ' ἃς αἱ περὶ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγ. Στεφάνου φῆμαι ἦσαν συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ τινὸς αὐθεντίας, ἡ τουρκικὴ δεσποτεία ἐξέπνεε καὶ ἀναποφεύκτως κατελύετο.

Δεύτερον δὲ ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως τῶν ἐγχωρίων, οὓς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ἡ λῃστεία καὶ ἀναρχία δεινῶς ἐπίεζον.

Καὶ τρίτον ἐκ τῶν ἀπὸ ἐπιτηδείας πηγῆς προερχομένων ἀγγελιῶν περὶ τῆς θριαμβευτικῆς δῆθεν πορείας τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ραδοβυζίῳ.

Ἐπὶ τέλους ἡ ὥρα τῆς ἐνάρξεως ἐκρίθη κατάλληλος, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀλβανῶν, μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν ἐν τοῖς χειμαδίοις εἰσέτι εὑρισκόμενοι, δὲν ἤθελον τολμήσει, οὔτε ἠδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσωσιν ἐπιτυχῶς εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν δὲν ἤθελον συνταχθῇ αὐτῷ.

Ἀνεξαρτήτως τῶν περὶ τῆς ἐν Ραδοβυζίῳ ἐπαναστάσεως ἀγγελιῶν, δι' ἃς αἱ ἁρμόδιοι ἐπιτροπαὶ καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖ πρόσωπα εὐθύνονται, αἱ σκέψεις καὶ οἱ ὑπολογισμοὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ δὲν ἦσαν μὲν παράλογοι, ἐστηρίζοντο ὅμως ἐπὶ βάσεως ψευδοῦς· διότι οἱ μεμυημένοι Τουρκαλβανοὶ θὰ συμμετεῖχον ἴσως τοῦ ἀγῶνος, ἐὰν τὸ ἀποσταλὲν σῶμα ἦτο οἷον ἀνεμένετο, οὕτω δὲ συντεταγμένον καὶ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δὲν θὰ κατεβάλλετο, ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐγχωρίους ἀποτελεσματικῶς καὶ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Δυστυχῶς, πρὶν ἢ τὰ πράγματα τακτοποιηθῶσι καί αἱ συνε-

νοήσεις άποπερατωθῶσιν, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τοῦ Τουρκαλβανοῦ βέη τῆς Χειμάρρας, συμβουλεύοντος ἐπὶ μικρὸν ἔτι ἀναβολὴν, καὶ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς μετὰ τῶν τηλεβόλων προσεχοῦς ἐπικουρίας, ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως ὑπὸ σώματος 460 ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς ἑξῆς σωματάρχας καὶ ἀποσπασματάρχας :

Κ. Τριτάκην, νεαρὸν μὲν στρατιωτικὸν ἀλλ' εὐφυᾶ καὶ ἱκανὸν, προηγουμένων δὲ ἀγώνων ἔν τε τῇ Κρήτῃ καὶ Γαλλίᾳ εὐδοκίμως συμμετασχόντα.

Μ. Λάππαν, ἐκ Δόβριανης, νέον εὐπαίδευτον, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκ Κερκύρας πρώην στρατιωτικοῦ Κ. Λαζαρέτου, μεθ' ὧν καὶ οἱ φιλέλληνες Ἰταλοὶ Λ. Πενάτσης καὶ Λ. Κοντούρβιας.

Δ. Γκιούζην ἐκ Χειμάρρας, νέον φιλοπάτριδα καὶ νοήμονα.

Π. Καλκαντῆν καὶ Θ. Γρηγοράκην, νέον πρόθυμον καὶ καρτερικὸν, ἐν Κρήτῃ δ' ἄλλοτε ἀγωνισάμενον, 20 Λάκωνας ὁδηγοῦντας καὶ ἐκ Γυθείου δι' ἰδίων ἐξόδων ἐπιβάντας.

Ἐπίσης ἠκολούθησεν ἐκ Κερκύρας ὁ Ἠπειρώτης βλαχοποιμὴν Νάσος Πίνας, ὡς ὁδηγὸς καὶ ἀποσπασματάρχης βραδύτερον, ἰδὼν παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ πεσόντας δύο ἀδελφούς.

Τοῦ σώματος τούτου τὴν Γ. ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ ἐξ Ἠπείρου μοίραρχος τῆς χωροφυλακῆς Γ. Στεφάνου, ἂν οὐχὶ ἐξόχου διοικητικῆς ἱκανότητος καὶ μεγάλων στρατιωτικῶν γνώσεων, ὁμολογουμένως ὅμως πεπειραμένος καὶ ἀγαθὸς, ἀτρόμητος καὶ καρτερικὸς ἀνήρ.

Ἅμα τῇ ἀποβάσει περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 12 Φεβρουαρίου ἐπὶ τῇ κατέναντι τῆς Β. ἄκρας τῆς Κερκύρας θέσει Μπορτενέζι, ὁ Κ. Τριτάκης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν ἀπελθὼν κατέλαβε τὸ πρὸς Β. τοῦ ὄρους Λυκουρσίου ὁμώνυμον χωρίον, 2 1/2 ὥρας ἀπέχον, ἐπὶ δὲ τῶν κατηρειπωμένων ἐπάλξεων μικροῦ τινος φρουρίου, ὑπὸ Ἀλῆ-πασᾶ κτισθέντος, ἀνεπέτασσε τὴν ἑλληνικὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν.

Τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὴν 4 μ. μ. μεταβάντων εἰς Λυκούρσιον καὶ τῶν λοιπῶν ὑπὸ τὸν Γ. Στεφάνου σωμάτων, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὅλης ἐπαναστατικῆς δυνάμεως κατέλαβε τὰς Μονὰς τῶν Ἁγ. Σαράντα καὶ Ἁγ. Γεωργίου, παραδοθέντων τῶν ἐν αὐταῖς Ἀλβανῶν, τοῦ τελώνου καὶ ἄλλων ὑπαλ-

λήλων, εἰς 22 συμποσουμένων, πάντων δ'ἐλευθέρων ἀφεθέντων.

Ὁ Μ. Λάππας καὶ Κ. Λαζαρέτος μετὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐθελοντῶν κατέλαβον τὸ 3/4 ἀπέχον τοῦ Λυκουρσίου χωρίον Τσούκα, ὁ δ' ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Γ. Στεφάνου Σ. Καμπούτσης τοὺς πύργους τῆς Γκιάστης, εἰς ἔτι μικροτέραν ἀπόστασιν.

Εἰς τὰς θέσεις ταύτας παρέμεινον, ἵνα διανείμωσιν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια τοῖς ἐγχωρίοις τῶν πέριξ, μετὰ παρέλευσιν δὲ 5 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἀποβάσεως αὐτῶν οἱ πρόκριτοι Ὀθωμανοὶ τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐκ Βοστίτσης Μοχαμὲτ-Χουσεΐναγας, μετά τινων χριστιανῶν καὶ τοῦ Ἀρχιερέως, ἦλθον εἰς Βρυώνιον, ὥρας σχεδὸν ἀπέχον τοῦ Λυκουρσίου, ἵνα συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ὑπάρχει ὑπόνοια ὅτι, ὁ ἐκ μέρους τῶν ἐπαναστατῶν ἀποσταλεὶς ἀντιπρόσωπος ἐπληροφόρησε τοὺς ὀθωμανοὺς περὶ τοῦ εὐαρίθμου τῶν μαχητῶν, διαβεβαιώσας ὅτι καὶ διὰ λίθων ἠδύναντο νὰ ἐκδιωχθῶσι!

Ἐκ τοιαύτης ἀφετηρίας καὶ ὁ Δρυϊνουπόλεως Ἄνθιμος, ἀνὴρ δουλόφρων καὶ μισελεύθερος, ἀπ' ἀρχῆς μετὰ δυσμενείας τὰ περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπαναστάσεως ἀκούσας, ἤρξατο ἐκφραζόμενος περιφρονητικῶς περὶ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐξερεθίζων καὶ ἅμα ἐνθαρρύνων τοὺς Τούρκους, πρὸς οὓς ἀπεκάλει τοὺς ἐθελοντὰς *παιδία καὶ ὄχλον*.

Τοιουτοτρόπως ὁ πρὸ τῆς ἀποβάσεως ἔτι αὐτῶν πανικὸς τῶν Τούρκων ἤρξατο ἐκλίπων, ὁ δὲ πόθος καὶ προθυμία πρὸς συνεννόησιν νὰ μεταβάλληται εἰς αἴσθημα ἐχθρικὸν καὶ ἀπόφασιν δυσμενῆ.

Ἐνῷ λοιπὸν καὶ ὁ ἐκ Χειμάρρας ἰσχυρὸς Τουρκαλβανός, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Στεφάνου, ἐζήτει προθεσμίας καὶ παρατάσεις ἐπὶ παρατάσεων, ἕνεκα τῶν περὶ Ρωσσοτουρκικῆς ἀνακωχῆς καὶ εἰρήνης ὑποτονθοριζομένων φημῶν, οἱ δὲ ἐπαναστάται διέμενον σχεδὸν ἄπρακτοι παρὰ τὴν παραλίαν, ἔχοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄφθονα τὰ μέσα οὐ μόνον τῆς εὐζωΐας, ἀλλὰ καὶ τῆς κραιπάλης, οἱ Ὀθωμανοὶ συνεννοηθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθῶσιν αὐτοῖς.

Ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν ἐπαναστατῶν ἤρξατο

ἤδη εἰδύουσα ἀπαισία τις προαίσθησις, καθόσον τὸ ἐπικίνδυνον τῆς θέσεως αὐτῶν ἦτο δῆλον, ἀφ' ἧς αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Τουρκαλβανοῦ τῆς Χειμάρρας ἀπεδείχθησαν φροῦδοι, ἂν οὐχὶ καὶ δόλιαι· ὅπως δ' εὐθαρσῶς ἀντιμετωπίσωσι τὰ σοβαρὰ ταῦτα κωλύματα, ἀπητοῦντο νέαι ἐπικουρίαι κατεσπευσμένως. Αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ γράφοντες ὅτι, ἡ ἐπαναστατικὴ δρὰξ περιεβάλλετο ὑπὸ σιδηρᾶς ἁλύσου μαχιμωτάτων λαῶν, τῶν Λιάπιδων, τῶν Τσάμιδων καὶ τῶν ἀγρίων Τόσκιδων, καλῶς προέβλεπον ὅτι, ἐν ἀτυχεῖ περιστάσει οὐδεμία ἄλλη διέξοδος πρὸς σωτηρίαν ὑπελείπετο ἢ ἡ *διὰ θαλάσσης!*

Ἐν τούτοις, μεθ' ἅπαντας τοὺς ἀπαισίους αὐτοὺς οἰωνοὺς καὶ τὰς τρανὰς ἐνδείξεις τῆς οἰκτρᾶς ἀποτυχίας τῆς μετὰ τῶν Ἀλβανῶν συνεννοήσεως, ὁ Γ. Στεφάνου ἐξηκολούθει ἐλπίζων τῷ βέῃ τῆς Χειμάρρας, συντεινούσης εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Λυκουρσίῳ διαμονῆς του καὶ τῆς προσδοκίας ἰσχυρᾶς μετὰ 2 τηλεβόλων ἐπικουρίας.

Ἀλλ' ἐνῷ οὔτε ὁ Τουρκαλβανὸς ἐφαίνετο ἀποφασίζων, ἵνα συμμετάσχῃ τοῦ κινήματος, καί περ παραλαβών, ὡς λέγεται, χρηματικὸν ποσὸν 1,500 λιρῶν περίπου, οὔτε τὰ τηλεβόλα καὶ αἱ ἐπικουρίαι ἐκ Κερκύρας ἀφικνούμενα, οἱ ἐνθουσιωδέστεροι τῶν ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις Νιβίτσης καὶ Ἁγ. Βασιλείου ἀποφασίσαντες νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ἐθελοντῶν, κατερραδιουργοῦντο ὑπὸ ἐγχωρίων προσωπικῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀρχηγοῦ.

Εἰς ταῦτα πάντα ὁ ἀγαθὸς καὶ γενναῖος, ἀλλ' ἀτυχὴς Στεφάνου δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ, διότι οὔτε μεγάλην ἐπιτόπιον ἐπιρροὴν εἶχεν, οὔτε ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν.

Ἐν τοιαύτῃ πραγμάτων καταστάσει ἀπεφασίσθη, ἵνα μέρος τοῦ ἐπαναστατικοῦ σώματος ἀπέλθῃ εἰς Δίβρην πρὸς ἐξοπλισμὸν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἐγχωρίων.

ΜΑΧΑΙ ΚΑΡΑΛΙΜΠΕΗ ΚΑΙ ΓΚΙΑΣΤΗΣ

Τὴν 17 Φεβρουαρίου τὰ ὑπὸ τὸν Κ. Τριτάκην, Μ. Λάππα καὶ Λαζαρέτον σώματα, ἐν οἷς οἱ ὑπὸ τοὺς Θ. Γρηγοράκη καὶ Π. Καλκαντῆ 20 Λάκωνες καὶ οἱ Ἰταλοὶ Πενάτση καὶ Κοντούρβια, ἀπῆλθον ἵνα καταλάβωσι τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Κα-

ραλίμπεη, δι' ἧς νὰ προχωρήσωσιν εἰς Δίβρην. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι λόφος δεσπόζων τῆς πεδιάδος, ἐφ' ἧς κατὰ τὸν χειμῶνα λιμνάζουσιν ὕδατα, διέρχεται δὲ ὁ ποταμὸς Μεγάλος Βιστρίτσας. Ἡ μόνη πρὸς τὸ τσιφλίκιον Καραλίμπεη ὁδὸς διήρχετο γεφύρας τινός, ἐντεῦθεν τῆς ὁποίας ἀνοήτως εἶχον ὀχυρωθῆ οἱ Τοῦρκοι, συμποσούμενοι εἰς 250 περίπου.

Ἡ μάχη ἤρξατο ἐξ ἀποστάσεως βολῆς, τοῦ ὑπὸ τὸν Τριτάκην σώματος, ἔχοντος ὡς ἐμπροσθοφυλακὴν τοὺς ἀνδρείους Λάκωνας, ἐπιτεθέντος διὰ τῆς ἑλώδους πεδιάδος, ἐνῷ οἱ ὑπὸ τὸν Λαζαρέτον Λάππα καὶ Πενάτση ἀριστερόθεν καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος αὐτῶν ὑπὸ τὸν Κοντούρβια δεξιόθεν ὑπεστήριζε τὴν προσβολήν.

Οἱ δι' ἐμπροσθογεμῶν ὅπλων μαχόμενοι Ἀλβανοί, κατανοήσαντες τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐπαναστατῶν μετ' ἀντίστασιν 1 $^{1}/_{2}$ ὥρας, ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἀπολέσαντες 2 σημαίας, κυριευθείσας ὑπὸ τῶν Κρητῶν Μ. Κοσμαδάκη καὶ Σ. Βεργανελάκη, διάφορα ὅπλα, 16 φονευμένους καὶ 20 τραυματίας. Ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθη μόνον ὁ Ι. Βαρουξάκης ἐπληγώθησαν δὲ ὁ Ι. Πελάκης καὶ Γ. Σκαράκης, ἅπαντες Κρῆτες ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν Τριτάκη σώματος, οὗτινος προΐσταντο οἱ Ι. Μακροποδάκης, Δ. Μαντσουρανῆς, Σ. Μακρῆς, Ε. Ἡλιομαρκάκης, Ι. Μποδογιαννάκης, Δ. Ἀγγελόπουλος καὶ ἄλλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Κρῆτες ἀξιόμαχοι.

Οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ἐννοήσαντες ὅτι, πᾶσα ἀντίστασις ἦτο ἀνωφελής, παρεδόθησαν ἄνευ ὅρων, ἀνερχόμενοι εἰς 56 μετὰ τοῦ αἱμοβόρου Φεΐζου-Μοχαμὲτ Ἀμπάζη, διοικητοῦ τῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ προκρίτου Ρακὶπ-Τσαρτσάνη.

Καθ' ἣν ἡμέραν οἱ ὑπὸ τὸν Τριτάκην καὶ λοιποὺς ἐμάχοντο ἐπιτυχῶς ἐν Καραλίμπεη, ὁ Στεφάνου, ἑτοιμαζόμενος ν' ἀπέλθῃ μετὰ τοῦ Καμπούτση καὶ Α. Γκιούζη εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν Καραλίμπεῃ ἀγωνιζομένων, ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ ἐπίσης ἐπιτυχῆ μάχην καθ' ἑτέρου ἐχθρικοῦ σώματος, ἐπιτεθέντος κατὰ τῶν ἐν Γκιάστῃ.

Ἡ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Λυκουρσίου Γκιάστα εἶναι ὑ-

ψωμα, τοὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου 3 πύργους εἶχον καταλάβει οἱ ἐπαναστάται.

Οἱ Τοῦρκοι ὁρμηθέντες ἐκ Γούλης καὶ εἰς 300 συμποσούμενοι, ἐπετέθησαν ζωηρῶς καὶ μετ' ἐπιμονῆς κατὰ τοῦ ἐξ 80 ἀνδρῶν ἀποσπάσματος ὑπὸ τὸν Σ. Καμπούτση, εἰς ἐπικουρίαν τοῦ ὁποίου σπεύσας ὁ Γ. Στεφάνου ἐκ Λυκουρσίου, οὐ μόνον ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας αὐτῶν ἐφόδους, φονευθέντων καὶ τραυματισθέντων περὶ τοὺς 40, ἐνῷ ὀλίγοι τῶν ἐπαναστατῶν ἔπεσον, ἀλλὰ καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγήν.

Μετὰ τὴν καλὴν αὐτὴν νίκην, ὁ μὲν ἀρχηγὸς ἐπανῆλθεν εἰς Λυκούρσιον, ὁ Σ. Καμπούτσης ἔμεινεν ἐν Γκιάστη, καταληφθέντων καὶ τῶν τῆς Τσούκας ὑψωμάτων ὑπὸ τοῦ Λ. Κίτσου μετὰ 15 ἀνδρῶν, ὁ δὲ Τριτάκης, Λάππας καὶ Λαζαρέτος μετὰ τῶν λοιπῶν ἐξηκολούθουν κατέχοντες τὸ τσιφλίκιον τοῦ Καραλίμπεη.

Εὐθὺς μετὰ τοὺς πρώτους αὐτούς, ἀλλ' ἐφημέρους θριάμβους τῶν ἐπαναστατικῶν ὅπλων, τὰ σπέρματα τῆς διχονοίας καὶ ἀντιζηλίας μεταξὺ τῶν διαφόρων σωματαρχῶν ἤρξαντο καλλιεργούμενα ὑπὸ τῶν ῥαδιούργων, ἐνῷ ὁ κακὸς τῶν ἐθελοντῶν καταρτισμὸς ἐπηύξανε τὴν ἀναρχίαν καὶ ἐπετάχυνε τὴν καταστροφήν.

Τὰ ἑξῆς ἔκ τινος ἐπιστολῆς ἐκ Λυκουρσίου κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς καταστροφῆς ἐξεικονίζουσι τὴν ἔκρυθμον κατάστασιν, ἐν ᾗ τὰ τῶν ἐπαναστατῶν διετέλουν.

«. . . . τὸ μόνον, ὅπερ μὲ δυσαρεστεῖ εἶναι ἡ μεγάλη ἀναρχία καὶ ἀπείθεια, ἥτις ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα· δὲν γνωρίζεται τίς ὁ ἀνώτερος καὶ τίς ὁ κατώτερος . . . . ἡ κατάστασίς μας ἐν γένει εἶναι ἀθλιεστάτη, ἐντὸς ὀλίγου ἀκούετε τὴν καταστροφήν μας».

Ἐν τοσούτῳ, μετὰ παρέλευσιν 3 ἡμερῶν ἀπὸ τῶν μαχῶν Γκιάστης καὶ Καραλίμπεη, ὁ Κ. Τριτάκης ἐπροχώρησεν εἰς Δίβρην, παραλαβὼν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐκτὸς τῶν δύο προκρίτων, οἵτινες ἔμεινον παρὰ τῷ Μ. Λάππᾳ ἐν Καραλίμπεη.

Ἐνῷ ὁ κυριώτερος οὗτος σωματάρχης ὥδευεν εἰς Δίβρην, κατὰ τὴν ἀρχικὴν συμφωνίαν, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐξοπλισμὸν τῶν ἑτοίμων πρὸς ἐπανάστασιν κατοίκων, οἱ ἐν Καραλίμπεη ὑπὸ τὸν Μ Λάππα καὶ τοὺς ἄλλους ὑπολειφθέντες, φοβούμενοι,

ὡς ἐκ τοῦ εὐαρίθμου αὐτῶν, τὰς ὀλεθρίους συνεπείας ἐχθρικῆς προσβολῆς, ἤρξαντο δυσφοροῦντες καὶ ἀποθαρρυνόμενοι. Καὶ ἔσπευσαν μὲν οἱ Θ. Γρηγοράκης, Πενάτσης καὶ Λαζαρέτος, ἵνα ζητήσωσιν ἐπικουρίας ἐκ Λυκουρσίου καὶ Κερκύρας, ἀλλ᾽οἱ τοῦ Καραλίμπεη σωματάρχαι ἐν τῷ μεταξὺ ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρεθέντες, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ συγκρατήσωσι τοὺς ἐθελοντάς, ἀπεφάσισαν, ὅπως ὁ μὲν Μ. Λάππας ἀπέλθῃ ὡσαύτως εἰς Δίβρην πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔργου τῆς ἐξεγέρσεως, ὁ δὲ Π. Καλκαντῆς μετὰ τοῦ Κοντούρβια, συναπαγόμενοι καὶ τοὺς δύο αἰχμαλώτους, ἐπανακάμψωσιν εἰς Λυκούρσιον παρὰ τῷ ἀρχηγῷ.

Τοιουτοτρόπως ἡ θέσις τοῦ Καραλίμπεη ἐνεκαταλείφθη, ἀποκλεισθείσης τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ἐν Λυκουρσίῳ.

Καὶ ἡ μὲν εἰς Δίβρην προέλασις οὐ μόνον δεδικαιολογημένη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιοτάτη φαίνεται· διότι ἡ ἐκ Λυκουρσίου ἐξάπλωσις τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο δυσχερής, ἄλλως τε αὐτὴ καθ᾽ἑαυτὴν ἡ θέσις αὕτη οὔτε ἀσφαλής, οὔτε ἀρκούντως ὀχυρὰ ἦτο, παραθαλάσσιος μάλιςα καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Τουρκαλβανικῶν πληθυσμῶν κειμένη· ἡ ἐγκατάλειψις ὅμως τοῦ Καραλίμπεη, ἅπαξ περιελθόντος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν, ἄνευ δεδικαιολογημένου καὶ ἰσχυρῶς συνηγοροῦντος λόγου, πρὶν ἢ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Γ. Στεφάνου ἀπέλθωσι διὰ τῆς μόνης ταύτης διόδου πρὸς τὰ μεσογειότερα χωρία τῶν Ῥιζῶν, ἔργον ἐσχάτης ἀφροσύνης ἦτο.

Ἐπίσης φαίνεται μὲν ὅτι, ὁ Κ. Τριτάκης οὐχὶ αὐτοπροαιρέτως καὶ αἰφνιδίως, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην συμφωνίαν ἐπροχώρησε, διότι καὶ ἡ τοῦ Καραλίμπεη, ἐπὶ τοῦ εἰς Δίβρην ἀγούσης κειμένου καὶ δεσπόζοντος αὐτῆς, προσβολὴ δι᾽ οὐδένα ἄλλον λόγον ἐγένετο· ἐὰν δὲ μετὰ τὴν μάχην οἱ ἐν Καραλίμπεη ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Τριτάκη ἐθεώρησαν, μὴ συγκατανεύσαντος εἰς τοῦτο, δύσκολον εἶναι νὰ διευκρινίσῃ τις ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ἀντεγκλήσεων καὶ ἀντιφωνιῶν, οὐδενὸς τεκμηρίου ὑπάρχοντος, ἐνῷ βέβαιον εἶναι ὅτι, ὅτε ὁ Στεφάνου ἀπέστειλε ἐπιστολὴν περὶ τούτου, ὁ Τριτάκης εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει.

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ἆρά γε ὁ Γ. ἀρχηγὸς ἐξηκολούθει παρατείνων καὶ μετὰ ταῦτα τὴν εἰς Λυκούρσιον διαμονὴν αὐτοῦ,

ἀντὶ, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον μεταβαίνων, νὰ ἐπιδιώξῃ τὸν κυριώτερον τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ σκοπόν;

Ὁ Γ. Στεφάνου, ἀνὴρ γενναῖος, εἰλικρινὴς καὶ ἁπλοῦς, διετήρει εἰσέτι ἐλπίδας περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Τουρκαλβανοῦ τῆς Χειμάρρας, ἐνῷ οὗτος, πονηρὸς καὶ ἐπιτήδειος, ἰδὼν τὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπιπόλαια, πληροφορηθεὶς δὲ καὶ τὰ τῆς Ρωσσοτουρκικῆς ἀνακωχῆς, οὐ μόνον ν' ἀποστῇ ἔσπευσε, ἀλλὰ καὶ θᾶττον ἢ βράδιον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἠναγκασμένος ἦτο.

Ἐκτὸς τούτου, ὁ Στεφάνου διέμενεν ἐν Λυκουρσίῳ καὶ ἐφ' ἑτέρᾳ τινὶ ἐλπίδι, ὡς προερρέθη. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνεμένοντο ἐκ Κερκύρας αἱ μετὰ δύο τηλεβόλων ἐπικουρίαι, πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἀποστολῆς τῶν ὁποίων εἶχον μεταβῇ εἰς τὴν νῆσον ὁ Λαζαρέτος, Πενάτσης καὶ Θ. Γρηγοράκης.

Ἐν Κερκύρᾳ ματαία ἐπὶ πολὺ εἶχεν ἀποβῆ πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἀνεύρεσιν πυροβολητῶν εἰς χρησιμοποίησιν τῶν τηλεβόλων, μέχρις οὗ ὁ εὐγενὴς καὶ ἐκ καλῆς οἰκογενείας νέος Δ. Κυριάκης, ἐκγυμνασθεὶς ἄλλοτε ἐν τῷ πυροβολικῷ, προσηνέχθη ὅπως ὑπηρετήσῃ ἀφιλοκερδῶς καὶ γενναίως.

Εἰς τὰς προτροπὰς αὐτοῦ* πεισθέντες, προσηνέχθησαν ἐπίσης προθύμως καὶ ἕτεροί τινες, ἐν οἷς καὶ ὁ πρώην ὑπαξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ Α. Πατσιάδης.

Τὴν διεκπεραίωσιν τῶν δύο αὐτῶν τηλεβόλων ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἐπιτροπὴ ἀνέθετο τῷ ἐκ Χειμάρρας Ι. Γκιούζῃ, ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ πεπειραμένῳ, πατρὶ δὲ τοῦ ἐν Λυκουρσίῳ μαχητοῦ. Ἐπιβὰς οὗτος μικρᾶς ἀτμακάτου, δι' ἧς ἐρρυμουλκεῖτο τὸ τὰ τηλεβόλα φέρον πλοιάριον, ἀπέπλευσεν ἐκ Κερκύρας μετά τινων ἐθελοντῶν, παρακολουθησάντων, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀξιόλογοι νέοι Σ. Νίκας καὶ Φούλιας.

Ἐνῷ οἱ ἐκ τῆς Ἠπειρωτικῆς ἀκτῆς ἀποσταλέντες καὶ οἱ μετὰ τοῦ Ι. Γκιούζη ἐθελονταὶ, περὶ τοὺς 80, διέμενον εἰς τὸ ἀπέναντι τῶν Ἁγ. Σαράντα νησίδριον Ἅγ. Στέφανον, ἀναμένοντες καὶ τὴν μετ' αὐτῶν συνένωσιν ἑτέρου σώματος ἐξ

---

* Καθὼς καὶ τοῦ φιλοπάτριδος διευθυντοῦ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ξενοδοχείου τῆς «Κωνσταντινουπόλεως».

100 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γράφοντος, ὅπως διεκπεραιωθῶσιν ἐν εὐθέτῳ στιγμῇ μετὰ τῶν τηλεβόλων εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν, πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Λυκουρσίῳ πολλαχόθεν ἤδη ἀπειλουμένων, φρικῶδες δρᾶμα ἐκεῖ ἐξετυλίσσετο.

Η ΕΝ ΛΥΚΟΥΡΣΙΩ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Τὴν 23 φεβρουαρίου ὁ ἐν Γκιάστῃ ἀποσπασματάρχης Σ. Καμπούτσης παρατηρήσας ἰσχυρὰν ἐχθρικὴν δύναμιν ἐξ Ἰωαννίνων καὶ Πρεβέζης, καταλαμβάνουσαν τὰς ἀπέναντι θέσεις τῶν χωρίων Βρυώνιον καὶ Ἅγ. Γεώργιος, τοποθετοῦσαν δ' ἐπὶ τοῦ Κούλα-Βρυώνη τηλεβόλα, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἐν Λυκουρσίῳ διαμένοντα ἀρχηγόν.

Ἐν τούτοις εἰς τὸ σύνθημα τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως τῶν τηλεβόλων ἡ ἐχθρικὴ δύναμις, συνισταμένη ἐκ 2 ταγμάτων τακτικοῦ στρατοῦ καί τινων ἀτάκτων, μετὰ 200 ἱππέων καὶ 4 τηλεβόλων, ὥρμησε κατὰ τῶν ἐν Γκιάστῃ, Μονῇ Ἁγ. Σαράντα καὶ Ἁγ. Ἀθανασίου ἐπαναστατῶν, ὑπὸ τοὺς Σ. Καμπούτσην, Α. Γκιούζη, Ν. Δούλα καὶ Λ. Γκίκα.

Οἱ ἐν Γκιάστῃ εὐάριθμοι ἐπαναστάται, μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν, ἠναγκάσθησαν, πρὸ τῆς ἰσχυρᾶς ἐχθρικῆς δυνάμεως, νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὴν Μονὴν τῶν Ἁγ. Σαράντα· ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ ἐνταῦθα εἶχον ἤδη ὑποχωρήσει, ὁ Σ. Καμπούτσης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀλίγων ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἅγ. Ἀθανάσιον, ἔνθα εἶχε σπεύσει ὁ Γ. Στεφάνου μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ Κοντούρβια, μὴ δυνηθεὶς νὰ προλάβῃ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς λίαν ἐπικαίρου θέσεως τῆς Γκιάστης.

Μετ' ἀνωφελῆ μέχρι δύσεως ἡλίου ἀντίστασιν, ἠναγκάσθησαν ἅπαντες καὶ ἐντεῦθεν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Λυκούρσιον, ἔνθα ὁ Γ. Στεφάνου, προβλέπων τὴν καταστροφήν, ἀπεφάσισε ν' ἀποθάνῃ ἐνδόξως μετὰ τῶν γενναιοτέρων τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος. Ὅθεν καταλαβόντες τὰς περὶ τὸ Λυκούρσιον ὀχυρὰς θέσεις ἀντέταξαν καρτερικὴν μέχρι νυκτὸς ἄμυναν κατὰ τοῦ ἀπὸ τῶν θέσεων Γκιάστης καὶ Μονῆς Ἁγ. Σαράντα ἐφορμῶντος πολυαρίθμου ἐχθροῦ.

Δυστυχῶς τὴν νύκτα ἐκείνην πολλοὶ τῶν ἐθελοντῶν ἀπώ-

λεσαν τὸ θάρρος, γινώσκοντες δ' ὅτι, ἡ διὰ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος Καραλίμπεη ὑποχώρησις ἦτο κινδυνώδης, ἐτράπησαν πρὸς Ἑξαμίλια, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι διαπεραιώσεως εἰς Κέρκυραν, ἐνῷ περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸ πολεμικὸν *Μαχμουδιὲ* νέαν ἀπεβίβασεν ἐπικουρίαν ἐκ 500 τακτικῶν, οὕτω πανταχόθεν ἐν στενῷ σιδηρῷ κύκλῳ περισφυγχθέντων τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων θυμάτων.

Τὴν αὐγὴν τῆς ἐπιούσης τὸ πῦρ ἤρξατο πανταχόθεν.

Ὁ ἀρχηγὸς Γ. Στεφάνου μετὰ τοῦ ἀνδρείου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Νικολάου, τοῦ Καμπούτση, Γκιούζη καὶ 70 περίπου ἐθελοντῶν ἀνθίστατο ἀπηλπισμένος κατὰ 6—7,000 τακτικῶν καὶ ἀτάκτων, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λ. Κοντούρβιας, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Στεφάνου, ἀπῆλθεν εἰς τὴν παραλίαν, ἵνα ζητήσῃ σωτηρίαν ἐπὶ τοῦ συνήθως εἰς Ἑξαμίλια προσορμιζομένου Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου.

Περὶ τὴν 8 $^1/_2$ ὥραν, βλέπων ὁ ἀρχηγὸς ματαίαν πᾶσαν περαιτέρω ἀντίστασιν, καθ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ καταλάβῃ τὸ ἐρειπωμένον φρούριον ἐξ ἐφόδου, ἀπεφάσισεν ἀπόπειραν πρὸς ἔξοδον, καίων τὰ πολεμοφόδια καὶ παραλαμβάνων τοὺς δύο προκρίτους αἰχμαλώτους, οὓς ἐφύλαττεν ἔν τινι ὀχυρᾷ οἰκίᾳ ἡ ὑπὸ τὸν Π. Καλκαντῆ ἐκ Λακώνων φρουρά. Οὗτος ὅμως διαπραγματευσάμενος μετ' αὐτῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἴσως δὲ καὶ πλουσίων λύτρων, ἠρνήθη ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Στεφάνου, μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐν τῇ οἰκίᾳ κλεισθείς, οὐδ' ἐννοῶν νὰ παραδώσῃ αὐτούς, ἐνῷ δι' αὐτῶν πάντες νὰ σωθῶσιν ἠδύναντο.

Ἐνταῦθα ὀλίγου δεῖν συνέβαινεν ἀλληλοκτονία ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης προδοτικῆς διαγωγῆς τοῦ Π. Καλκαντῆ, μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐξαίρετον διαγωγὴν τηρήσαντος· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀφεθέντων τοῖς Λάκωσι τῶν δύο αἰχμαλώτων, τοῦ δὲ Νέστορος Κωνσταντίνου μείναντος, ἵνα θέσῃ, μετὰ τὴν αναχώρησιν τῶν λοιπῶν, πῦρ εἰς 213 κιβώτια πολεμοφοδίων, οἱ ὑπὸ τὸν Στεφάνου ἐτράπησαν ἀπαρατήρητοι πρὸς τὴν Τσούκαν.

Ἔσπευδον εἰσέτι πρὸς τὴν θέσιν ταύτην, ὅτε φοβερὸς ἠκούσθη κρότος καὶ νεφέλη πυκνή, ὡσεὶ ὀμίχλη, ἐκάλυψε τὸ χωρίον. Σωλὴν ὅπλου Σασσεπὼ ἐξεσφενδονίσθη εἰς ἀπόστασιν

$^1/_2$ ὥρας τοῦ Λυκουρσίου, ἐκ τῶν οἰκιῶν τοῦ ὁποίου 4 κατέπεσον καὶ ἄλλαι τινὲς διερράγησαν.

Τὸ συμβὰν τοῦτο διηυκόλυνε τὴν φυγὴν τῶν ἐπαναστατῶν, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐπί τινα χρόνον ἔστη ἀμηχανῶν καὶ ὑποπτευόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔσπευσεν εἰς καταδίωξιν αὐτῶν.

Δυστυχῶς, ἐπειδὴ αἱ γέφυραι τοῦ παρὰ τὴν Τσούκαν ποταμοῦ Καλασσιώτη ἢ Μικροῦ Βιστρίτσα ἦσαν κατεστραμμέναι, ἠναγκάσθησαν, προσδέσαντες διὰ πολλῶν κόπων σχοινίον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην ἐπὶ ὑψηλῶν πασσάλων, σχοινοβατικῶς νὰ διεκπεραιωθῶσιν.

Εἶχον διέλθει περὶ τοὺς 40, ὅτε, πλησιάσαντος τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ἐναπομείναντες 12, μὴ προλαμβάνοντες νὰ διαβῶσιν, ἐτράπησαν πρὸς τὸ κατώτερον μέρος ἄνευ ἐλπίδος σωτηρίας, ἐὰν μὴ ὁ ἐκ τῆς *Ὕδρας* λειποτάκτης ναύτης, Ν. Στεφ. Ἰκοκτσόρης, ἀνὴρ ῥωμαλέος καὶ ἐπιτηδειότατος, κατεσκεύαζε, πεσὼν ἐν τῷ ποταμῷ, πρόχειρον ἐκ ξύλων γέφυραν, δι' ἧς ἅπαντες διέβησαν μαχόμενοι· διότι οἱ Τσάμιδες εἶχον ἤδη καταλάβει τοὺς περὶ τὸ Καραλίμπεη λόφους.

Ἐνταῦθα ἔλαβε χώραν ἀξιομνημόνευτόν τι ἐπεισόδιον.

Ὁ γενναῖος καὶ ἀκάματος ναύτης, προπορευόμενος τῶν λοιπῶν, παρετήρησεν ἐπί τινος ὑψώματος φουστανελλοφόρους, οὓς ἐξέλαβε μὲν κατ' ἀρχὰς ὡς ἐχθρούς, οὗτοι ὅμως ὁρκιζόμενοι εἰς τὴν *Παναγίαν* καὶ τὸν *Σταυρὸν* ὅτι εἶναι χριστιανοί, κατέπεισαν αὐτὸν νὰ πλησιάσῃ.

Τοιουτοτρόπως ὁ εὔπιστος ναύτης ἐνέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πανούργων καὶ φανατικῶν Τσάμιδων.

Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦτο ἀναπόφευκτος, διότι οἱ ἐκδικητικοὶ Ἀλβανοὶ ἐσκέπτοντο ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ ἀσήμου τούτου αἰχμαλώτου, ἀφοπλισθέντος ἤδη καὶ σχεδὸν γυμνωθέντος, ὅτε ὑπὸ σωτηρίου ἰδέας ἐμπνευσθείς:

— Στῆτε, λέγει αὐτοῖς Ἀλβανιστί, καὶ δύνασθε δι' ἐμοῦ ν' ἀποκτήσητε λείαν πλουσίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος διέρχεται πλησίον, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ χρήματα πολλά· ἂν μὲ συνοδεύσωσί τινες πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, θὰ τὸν προσκαλέσω νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι, οὐδένα θὰ κακοποιήσητε· σᾶς ἀρκοῦσι τὰ χρήματα.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπείσθησαν καί, καταλαβόντες ἀμυντικὰς θέσεις, ἀπέστειλον τὸν Ἰκοκτσόρην μετὰ συνοδίας δύο ἀνδρῶν πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν διήρχετο τὸ ὑπὸ τὸν Γ. Στεφάνου σῶμα.

Οἱ τοῦρκοι φρουροὶ ἐβάδιζον ἀνυπόπτως εἰς τὰς ἐκ διαλειμμάτων προσκλήσεις καὶ κραυγὰς τοῦ γενναίου ναύτου προσέχοντες, ὅτε διὰ πυκνοῦ τινος δάσους οὗτος τρέπεται εἰς φυγήν, διαφυγὼν ἀβλαβὴς καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ λοιποῦ σώματος, ἀγνοοῦντες τὰ κατ' αὐτόν.

Οἱ ὑπὸ τὸν Στεφάνου ἄνευ ἄλλου τινὸς ἀπευκταίου, διελθόντες τοῦ ποταμοῦ τῆς Τσούκας, ἐτράπησαν εἰς Δίβρην διὰ πεδιάδος ἑλώδους, μέχρι γόνατος ἐν τῷ βορβόρῳ βυθιζόμενοι.

Δυστυχῶς οἱ κατὰ τὴν νύκτα τῆς πρώτης ἐν Λυκουρσίῳ ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων ἀποδειλιάσαντες καὶ πρὸς τὰ Ἑξαμίλια τραπέντας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀσφαλεστέρας σωτηρίας, καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατεκρεουργήθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ εὐγενὴς Ἰταλὸς Λ. Κοντούρβιας*, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιβῇ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, 124 δὲ ἠχμαλωτίσθησαν.

---

* L. Conturbia.—Ὁ ἀνδρεῖος καὶ εὐγενὴς οὗτος νεανίας, καταλιπὼν τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ζυρίχης σπουδάς του καὶ μεταβὰς εἰς Γαλλίαν, ἐπολέμησεν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐθελοντῶν κατὰ τῶν Γερμανικῶν στρατιῶν.

Ἐκεῖ συσχετισθεὶς μετὰ τοῦ ὁμογενοῦς αὐτῷ ἰλάρχου L. Penazzi καὶ φιλίαν συνδέσας ἠκολούθησε βραδύτερον ἐν Ἀθήναις, συμμετασχὼν τῆς ἀτυχοῦς Ἠπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε ἡρωϊκὸς ἅμα καὶ μαρτυρικός.

Μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιβῇ τοῦ συνήθως παρὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν ἀκτὴν διερχομένου αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, ὅπερ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς καταστροφῆς, ἐκ φόβου τῶν μέχρις αὐτοῦ ἀφικνουμένων σφαιρῶν, δὲν ἐπλησίασεν ὡς ἄλλοτε, κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ μετ' ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν, πληγωθείς, συνελήφθη.

Ἐκληφθεὶς ὡς ἐκ τῆς στολῆς αὐτοῦ ἀρχηγός, ὀλίγου δεῖν ἐγίνετο ἀφορμὴ ἐμφυλίου ῥήξεως, διαφόρων Ἀλβανῶν ἀντιποιουμένων τὴν δόξαν τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ καὶ τὸ γέρας ἀπαιτούντων.

Τὸν κίνδυνον αὐτὸν προλαμβάνων γηραιός τις Ἀλβανὸς σωματάρχης, ἔσυρε τὸ ξίφος καὶ κράζων ὅτι: δὲν πρέπει δι' ἕνα ἄπιστον νὰ ἐρίζωσι τόσοι ἀνδρεῖοι, ἀπέκτεινεν αὐτὸν ἐλεεινῶς.

Ὀλίγοι μόνον, κρυβέντες εἰς τὴν παραλίαν, μόλις κατώρθωσαν νὰ σωθῶσι διὰ τῶν ἅμα τῇ εἰδήσει τῆς καταστροφῆς σπευσασῶν ἐκ Κερκύρας ἀτμακάτων καὶ διαφόρων λέμβων, ἅπαντες συμποσούμενοι εἰς 113.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πολλὰς καὶ ἀξιεπαίνους πρὸς τοῦτο κατέβαλον προσπαθείας διὰ τοῦ κινδύνου τῆς ἑαυτῶν ζωῆς οἱ Σ. Κοντογούρης, Δ. Φρασκοδῆμος, Σ. Χρόνης καὶ ἄλλοι, διερχομένου δ' ἐκεῖθεν τὴν 24 Φεβρουαρίου αὐστριακοῦ τινος ἀτμοπλοίου τοῦ Λόϋδ, 14 ἐθελονταὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, παρελείφθησαν δὲ ὑπὸ τῶν λέμβων, ἃς πρὸς τοῦτο ὁ πλοίαρχος ἔρριψεν.

Οἱ Ὀθωμανοί, εἰσελθόντες εἰς Λυκούρσιον καὶ τὰ πέριξ, ἤρξαντο λεηλατοῦντες, πυρπολοῦντες καὶ σφάζοντες, ὡς συνήθως, οὐ μόνον τοὺς ἀόπλους ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ τὰ γυναικόπαιδα, ἐνῷ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας εἰς παντοῖα ὑπέβαλλον βασανιστήρια.

Τὴν εἰς Ἰωάννινα ἀπαγωγὴν τῶν δυστυχῶν τούτων ἐξιστορεῖ αὐτόπτης μάρτυς ἐκ τῆς ἐν λόγῳ πόλεως ὡς ἑξῆς:

«Τὸ Σάββατον ἀπὸ πρωΐας ἀστραπηδὸν διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ὅτι, φέρουσι τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν μέχρις Ἀσφάκας, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων, τινὲς δὲ τῶν Τουρκισσῶν ὡπλίσθησαν καὶ διὰ μαχαιριδίων ὅπως κεντήσωσι τοὺς αἰχμαλώτους. Τὸ ἑβραϊκὸν στοιχεῖον προέπεμψε τὸ ἄγριον τοῦτο σκυλολόγιον μέχρι Μ. Μπεζδενῶν, εἰς τὰ ὄμματα δὲ πάντων, Τούρκων καὶ Ἑβραίων, ἦτον ἡ χαρὰ ἐζωγραφισμένη, ἐνῷ θανάσιμος λύπη ἐθέριζε τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν, θρηνούντων ἀδιαλείπτως.

»Περὶ τὴν 10 ὥραν τουρκιστὶ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη πομπή, ἧς προηγοῦντο 3 ἶλαι ἱππικοῦ μὲ

Ὁ ἐκ Λευκάδος ἐθνικὸς ποιητὴς ἐποίησε τὸ ἑξῆς ὡραῖον ἐπίγραμμα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ εὐγενοῦς φιλέλληνος:

Τώρα ποῦ ἡ μαύρη μας ἡ γῆ, ἀνήμερο λιοντάρι,
ἔλαβε ἀνέλπιστον τιμὴν 'ς τὸν κόρφο νὰ σὲ πάρῃ,
τὸ ἀνδρειωμένο αἷμα σου θὰ γίνῃ 'ς τὸν αἰῶνα,
ἀνάμεσό μας ἄφθαρτη, παντοτεινὴ ἀρραβῶνα.

γυμνὰ τὰ ξίφη, ἐν ἡμίταγμα μουσταχαφὶζ, καὶ εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἤρχοντο τὰ θύματα.

»Οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι, ἐναντίον παντὸς πολεμικοῦ νόμου, ἦσαν δεδεμένοι ἀνὰ δύο, ὡς λησταί. Προηγοῦντο τούτων δύο ἄνδρες ὑψηλοῦ ἀναστήματος, πωγονοφόροι, ἀρειμάνιοι, ὑψηλοὶ καὶ ὑπερήφανοι· ἡ θεία πρόνοια ἐπέτρεψε νὰ μὴ ἀποθάνωσιν εἰς τὴν μάχην, ἵνα παρασταθῶσι μάρτυρες τῆς θλιβερᾶς ταύτης σκηνῆς. Εἰς τὸν ἕνα τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐδόθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ ῥαβδισμοὶ ἄφθονοι. Κατόπιν τούτων ἠκολούθουν 2 τηλεβόλα Κροὺπ καὶ 4 ἐμπροσθογεμῆ, ὄπισθεν δὲ αὐτῶν ἀναμὶξ μουσταχαφὶζ καὶ ῥεδίφ. Ἡ ἄδοξος αὕτη πομπὴ δὲν ἠκολούθησε τὸν φυσικὸν δρόμον της, ἀλλὰ κάμψασα ἐπίτηδες καὶ ἀπολέσασα $^1/_4$ δρόμου, διῆλθε διὰ τῆς συνοικίας Ἀρχιμανδραίου, ὅπου εὑρίσκεται καὶ τὸ δεύτερον ἑλληνικὸν προξενεῖον. Ὁ πρόξενος κ. Λόντος, πληροφορηθεὶς ἐγκαίρως τὰ διατρέχοντα, εἶχε διατάξει νὰ κλεισθῶσι τὰ παράθυρα. Ὑπὸ τὸ δεύτερον ἑλληνικὸν προξενεῖον ἤρχισεν ἡ τουρκικὴ μουσικὴ παιανίζουσα τὸν γνωστὸν τῆς Κρήτης ὕμνον τοῦ 1867.

»Ὁ Ἕλλην στρατιώτης Κοσκινᾶς, ὁ φέρων τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἅμα ἀντικρύσας τὰ ἑλληνικὰ παράσημα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου, ἀποκαλύπτεται εὐσεβάστως καὶ κλίνει τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Θυρεοῦ, προσφέρων τὸν στρατιωτικὸν χαιρετισμὸν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σήματα. Τοῦτο ἤρκεσε. Φωνὴ ἀγρίας λύσσης διεδέχθη τὴν εὐγενεστάτην ταύτην πρᾶξιν τοῦ Ἕλληνος στρατιώτου· λυσσῶντες οἱ Τοῦρκοι τακτικοί, ἄτακτοι, τουρκόπουλα, τούρκισσαι ἐπιπίπτουσι κατὰ τοῦ Ἕλληνος καὶ χάλαζα ῥαβδισμῶν, γρονθοκοπημάτων, λακτισμῶν, ἐμπτυσμῶν, ὕβρεων, *γκιαουρλαρισμῶν* πίπτουσι κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ δεσμίου Ἕλληνος! Γυμνοί, τρέμοντες ἐκ τοῦ ψύχους, πειναλέοι, κάτισχνοι, ἄνευ ὑποκαμίσων, μὲ τοὺς ὄνυχας ἔξω τῶν ὑποδημάτων, ἄνευ καλυμμάτων εἰς τὴν κεφαλὴν, ἄνευ παρηγορίας ἠκολούθουν οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι! Εἰς 128 συμποσούμενοι ἐῤῥίφθησαν, ἀφοῦ χιλιοστὴν φορὰν ἐδάρησαν καὶ ὑβρίσθησαν, εἰς τὰς γνωστὰς φρικαλέας φυλακὰς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ὅπου νήστεις, γυμνοὶ καὶ ἀ-

πέλπιδες θ' ἀποθάνωσι βεβαίως ὅλοι, καὶ θ' ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τὰ ἀνυπόφορα ταῦτα βασανιστήρια, καθ' ἣν στιγμὴν πολλοὶ αὐτῶν ἀσθενοῦσιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοσκινᾶς».*

Η ΕΚ ΔΙΒΡΗΣ ΥΠΟΧΩΡΗΣΙΣ

Ὁ Γ. Στεφάνου ἀφικόμενος μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς Δίβρην τὴν 25 Φεβρουαρίου, οὐδένα εὗρε δυστυχῶς αὐτόθι, ὅθεν καὶ ἠναγκάσθη νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Θεολόγου.

Ὁ Κ. Τριτάκης, ὅστις μετέβη ἐν Δίβρῃ τὴν 21 Φεβρουαρίου, τοποθετήσας τοὺς αἰχμαλώτους, ἔλαβεν ἐκ Σάρτου ἐπιστολὴν ἐγχωρίου τινὸς Ν. Μανθοπούλου, ὅστις ὁδηγῶν 90 ἄνδρας, προσεκάλει αὐτὸν ὅπως προσβάλωσι 350 Γκέγκιδας ἐν Δοβριανῇ εὑρισκομένους καὶ βιαιοπραγοῦντας. Μεταβὰς πλὴν αὐτόσε παρεκλήθη ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὅπως μὴ εἰσέλθῃ ἐν τῷ χωρίῳ πρὸς ἀποφυγὴν ἐκδικήσεων ἀπὸ μέρους τῶν Γκέγκιδων, ὅθεν ἐπανῆλθεν εἰς Δίβρην, ἔνθα περὶ τὴν ἑσπέραν ἀφίκετο καὶ ὁ Μ. Λάππας μετὰ 40 ὀπαδῶν.

Τὴν 23 πληροφορηθέντες ὅτι, δύναμις ἐχθρικὴ προελαύνει κατ' αὐτῶν ἐκ Σοπητοῦ καὶ Ναβαρίτσης, μετέβησαν εἰς τὴν 1 ὥραν ἀπέχουσαν Μονὴν τοῦ Θεολόγου, ἵνα συσκεφθῶσι μετὰ τοῦ ἡγουμένου Φιλήμονος καί τινων ἐκεῖ εὑρισκομένων ἐγχωρίων ὁπλαρχηγῶν Α. Τρίχα, Ζ. Σταύρου καὶ Δ. Παπάζογλου.

Ἐνταῦθα ὁ Κ. Τριτάκης, ἀφεὶς φρουρὰν 10 ἀνδρῶν καὶ τὸν Μ. Λάππαν μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐν θέσει τινὶ πρὸ τῆς Μονῆς, ἐπροχώρησεν, ἵνα προσβάλῃ τοὺς ἐν Δοβριανῇ Τούρκους, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπετράπη αὖθις ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ὅθεν ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκόμενος καὶ τὸν μέγιστον διατρέχων κίνδυνον, ἐν τῷ μέσῳ πολυπληθῶν καὶ μαχίμων ἐχθρῶν, ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ εἰς Λεπινίτσαν, χωρίον ὀχυρὸν, μετὰ τοῦ Μ. Λάππα, ὅστις κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀπέλυσε τοὺς 56 αἰχμαλώτους, ταῖς παρακλήσεσι τῶν ἐγχωρίων πειθόμενος.

* Εὐτυχῶς ἡ ἀπελευθέρωσις αὐτῶν κατορθώθη βραδύτερ ον.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 24 ἀφίκοντο εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, ἔνθα ἔλαβον ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Θεολόγου, ἐπιστολὴν τοῦ Γ. Στεφάνου, ἀγγέλλοντος τὴν τύχην τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ ἐρωτῶντος περὶ τοῦ πρακτέου.

Ὁ Μ. Λάππας ἀπήντησεν αὐτῷ ὅτι, ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν πορείαν, ἕνεκα τοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ, δὲν ἠδύναντο ν' ἀναμείνωσι.

Τοιουτοτρόπως ἅπαντες οἱ ἐθελονταί, ὑπὸ τὸν Κ. Τριτάκην ταχθέντες καὶ εἰς 180 μόλις συμποσούμενοι, ἐξηκολούθησαν τὴν ἐπίπονον καὶ ἐπικίνδυνον αὐτῶν πορείαν, ἀποτεθαρρωμένοι καὶ εἰς ἄκρον καταπεπονημένοι.

Τὴν 24 Φεβρουαρίου, ἀναχωρήσαντες ἐκ Λεπινίτσης, ἐξηκολούθησαν νύκτωρ τὴν πορείαν αὐτῶν διὰ Κλεισαρίου, Σελιᾶ, Λαύδου, Λουβίνας, Λίγκου, Κουσοβίτσης, Ἀχουρίων καὶ Ζιλίστης, ἔνθα ὁ μὲν Λάππας ἔμεινεν, ἀδυνατῶν νὰ προχωρήσῃ ἐκ τῆς κοπώσεως, ὁ δὲ Τριτάκης προσεπάθησε νὰ συνεννοηθῇ μετά τινος τῶν ἐν Ἰωαννίνοις μεμυημένων, ἐνεργοῦντος δραστηρίως κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, τοῦ καθηγητοῦ Ν. Γ.

Τούτου ἕνεκεν ὁ ἐκ Ζιλίστης μεμυημένος Χ. Χ. καὶ ὁ ἐν Κρετσουνίστῃ Δ. Π. ἀνέλαβον τὴν ἀποστολὴν σχετικῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὸν διὰ τοῦ Καλαμᾶ διελθόντα Γ. Στεφάνου, μὴ ἐπιτυχόντες ὅμως αὐτοῦ καὶ τῆς συμπράξεως ἑπομένως ἀδυνάτου οὔσης ὁ Κ. Τριτάκης ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν, διευθυνόμενος ἐπίσης πρὸς τὸν Καλαμᾶ.

Ἐνταῦθα προχωρήσαντες διέβησαν τὸν ποταμόν, οὗτινος τὸ ὕδωρ μέχρι μαστῶν ἐξικνεῖτο, ὁδηγούμενοι ὑπὸ βοσκοῦ· ὥδευσαν διὰ Βροσίνης, Σινίκου, Ζαραβίτσης, Βαλανιδιᾶς, Πραδέλης, Γραστιάνης καὶ Λιβίτσης, ἔνθα ὁ Τριτάκης μαθὼν ὅτι, ὁ Γ. Στεφάνου μετὰ τοῦ Μ. Λάππα καὶ 56 ἀνδρῶν εὑρίσκετο κάτωθι τοῦ χωρίου, ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν:

Σεβαστέ μοι κ. Στεφάνου!

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔφθασα ἐνταῦθα καὶ ἐχάρην μαθὼν ὅτι, εὑρίσκεσθε αὐτοῦ. Ὀλίγον ἄρτον θὰ λάβω καὶ θὰ σπεύσω εἰς ἀντάμωσίν σας.

Ὁ Γ. Στεφάνου ἀπήντησε:

. . . . . . — Ἡμεῖς ἀπόψε ἔχομεν κ α β ο ύ λ ι α* καὶ πρέπει νὰ τὰ πιάσωμεν ἀμέσως. Αὔριον ἂν διευκολυνθῇ ἡ πορεία μας θ' ἀνταμωθῶμεν. Σὲ συμβουλεύω νὰ πορευθῆσαι μόνον νύκτα διὰ νὰ μὴ ἐνοχοποιηθοῦν τὰ χωριὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον σας.

Ἐν τοσούτῳ τὰ δύο σώματα δὲν συνηντήθησαν ἔκτοτε.

Ὁ Τριτάκης ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν αὐτοῦ διὰ Βουκοβίνης, Κουπάκια καὶ Παπαδάτες, ὅθεν ἀνελθὼν τὸ ὄρος Ἄσπρο-Πηγάδι, 1 ὥραν ἀπέχον τῆς Ἄρτης, μικροῦ δεῖν κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων.

Ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου ἀναπαυθεὶς ὀλίγον, ἐπροχώρησε δι' ἕλους βορβορώδους καὶ ἀφίκετο εἰς Λοῦρον, ὅθεν, ἐπιβιβασθέντες πλοιαρίων καὶ διαφυγόντες τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ, κατέπλευσαν εἰς Βόνιτσαν τὴν 5 μ. μ. τῆς 5 Μαρτίου.

Ἐνῷ ὁ Κ. Τριτάκης ἔδρεπε τὰς φιλικὰς δάφνας τῆς αἰσίας αὐτοῦ ἐπανόδου ἐν Ἑλλάδι, ὁ πολὺ ἀτυχέστερος Γ. Στεφάνου διήρχετο εἰσέτι ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν τῆς ὁδοῦ, ἣν διεχάραξεν αὐτῷ ἡ ἰδία παράτολμος ὄντως ἀπόφασις καὶ ἀπρονοησία τῆς εὐθυνομένης Ἐπιτροπῆς.

Ἀναχωρήσας, ὡς ἐρρέθη, τὴν 25 Φεβρουαρίου ἐκ Δίβρης, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν αὐτοῦ μετὰ μεγαλειτέρων δυσχερειῶν, καθ' ὅσον οἱ ὑπ' αὐτὸν ἄνδρες εἶχον ὑποστῇ ἀσυγκρίτως περισσοτέρας καὶ σκληροτέρας δοκιμασίας, διὰ τῆς Μονῆς Θεολόγου, Κλεισάρι καὶ Ἐπισκοπῆς, διελθὼν δὲ κάτωθι τῆς Κλεισοβίτσης, ἐπροχώρησεν εἰς Καλύβια-Λεπτοκαρυᾶς, ὅθεν καὶ διέβη τὸν Καλαμᾶν.

Ἐκεῖθεν διὰ τῶν μεταξὺ Παραμυθιᾶς καὶ Ἰωαννίνων Δερβενίων ὥδευσεν εἰς Καλογερικοὺς-Μύλους, διὰ διαφόρων δὲ τουρκικῶν τσιφλικίων ἀφίκετο εἰς Σοῦλι, ἐνῷ ὁ Μ. Λάππας ἐζήτησεν ἄσυλον παρὰ τῷ ἐν Πρεβέζῃ Ἕλληνι Προξένῳ κ. Σούντιᾳ, ἀνδρὶ φιλανθρώπῳ καὶ εὐγενεστάτῳ. Εἰς Ἅγ. Παντελεήμονα, 3 ὥρας ἀπέχοντα τῆς Πρεβέζης καὶ παρὰ τὸν Λοῦρον τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα μικροῦ δεῖν ἐνέπιπτεν εἰς τὰς ἐχθρικὰς χεῖρας,ἐὰν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ τοῦ φοβεροῦ κινδύνου δὲν συνήντα τὴν

* Τοποθέτησις προσκόπων.

συμμορίαν τοῦ Μαριόλη καὶ Στούπα, ἥτις ὡδήγησεν αὐτὸ εἰς ἀσφαλὲς μέρος καὶ μεγάλως περιεποιήθη, περὶ παντὸς ἀναγκαίου φροντίσασα.

Τοιουτοτρόπως, κατὰ περίεργον εἰρωνείαν τῆς τύχης, ὁ πρώην φοβερὸς τῆς λῃστείας καταδιώκτης καὶ ὀλετὴρ αὐτῆς ὑπὸ λῃστῶν σώζεται καὶ φιλοξενεῖται.

Ὑπερβάλλουσαν ἐπεδείξατο καὶ ἀγάπην καὶ τρυφερότητα πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐθελοντὰς ὁ Στούπας, καταπεισθεὶς ἅμα νὰ συμπαρακολουθήσῃ εἰς Τζουμέρκα, ἔνθα ὁ Στεφάνου ἐνόμιζεν ὅτι, ἡ ἐπανάστασις ὑφίστατο, ἐπομένως ἤλπιζε νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὰ ἐν Δελβίνῳ.

Ὅτε τῆς πρὸς ὁδοιπορείαν στιγμῆς ἀφικομένης, τινὲς τῶν ἐθελοντῶν, καταβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ καμάτου, ἠρνοῦντο ν' ἀκολουθήσωσι, σύρας τὴν πάλαν αὐτοῦ ἀπειλητικῶς:

— Ἐμπρός, ἀνέκραξεν ὁ ἀρχιλῃστής, ἢ σᾶς παίρνω τὸ κεφάλι, παρὰ νὰ σᾶς τὸ πάρῃ Τοῦρκος!

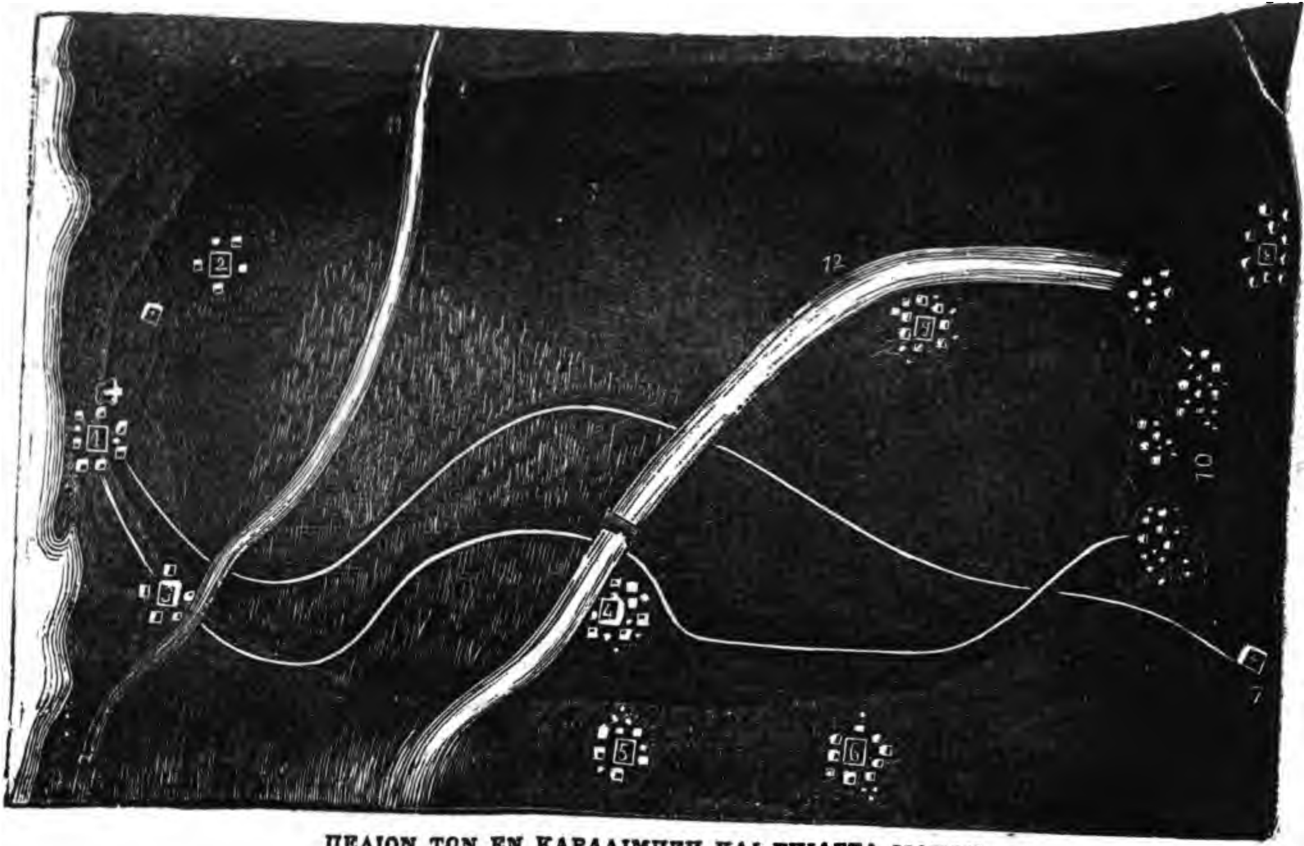
Ἐπὶ τέλους ἀνεχώρησαν πάντες καὶ διὰ Κρανιᾶς ἀφίκοντο εἰς Ἅγ. Γεώργιον, θερμῆς τυχόντες ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων. Διαβάντες εἶτα τὸν ποταμὸν Ἄρτης ὥδευσαν εἰς Βουλγαρέλι καὶ διὰ τοῦ ὄρους τοῦ Πέτα διελθόντες τοῦ Δημαρειοῦ, ἔνθα ἐσώζοντο ἔτι τὰ ἴχνη τῆς πρὸ ἡμερῶν ἐνδόξου μάχης, ἀφίκοντο εἰς τὴν παρὰ τὴν μεθόριον γραμμὴν κωμόπολιν Παληοκουτσὴν, συναντήσαντες ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τὸν Α. Ζέρβα, ἀδελφ. Ζηκαίους καὶ ἄλλους τινὰς λείψανα τῆς ἐπαναστάσεως Ραδοβυζίου, παρ' οἷς κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχον σπεύσει διάφοροι ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐθελονταί*.

Ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκπνεύσει, ὡς γνωστὸν, καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς ἐν Κλειτσόβῳ μάχης δι' ὀλιγωτέρας μὲν ἀγωνίας, ἀλλ' ἐν κυκεῶνι ἀντιπράξεων καὶ ῥαδιουργιῶν.

Τοιουτοτρόπως ἐπανέκαμψαν μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰ ἴδια καὶ οἱ τελευταῖοι ἐν Ραδοβυζίῳ ἐγκαρτερήσαντες μετὰ τῶν ὀλίγων ἐκ Λυκουρσίου διασωθέντων.

---

* Ἐν οἷς οἱ εὐγενεῖς καὶ φιλοπάτριδες νέοι Κ. Συννεφιᾶς, Α. Βρανᾶς καὶ Δ. Σταυριανός.

ΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΚΑΡΑΛΙΜΠΕΗ ΚΑΙ ΓΚΙΑΣΤΑ ΜΑΧΩΝ

1 Λυκούρσιον—2 Γκιάστα—3 Τσοῦκα—4 Καραλίμπεη—5 Καινόριο—6 Σοπικὸν—7 Μονὴ Θεολόγου—8 Δόβριανη 9 Νερεφέντη—10 Χωρία Ριζῶν—11 Μικρ. Βιστρίτσας—12 Μεγ. Βιστρίτσας.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

Ἡ σπουδαία καὶ ἐκτεταμένη αὕτη ἐπαρχία, λόγῳ ἱστορικῷ καὶ ἐθνολογικῷ, ἀναμφηρίστως ἀνήκουσα ταῖς Ἑλληνικαῖς ὑποδούλοις ἐπαρχίαις, ὀφείλει νὰ περισπᾶται τὴν συντονωτάτην προσοχὴν, οὐ μόνον τῶν ἰθυνόντων τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ καθόλου εἰπεῖν παντὸς κηδομένου ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου.

Ἡ Μακεδονία καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἐμπορικὴν καὶ στρατηγικὴν, ἰδίως δὲ καὶ μάλιστα ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν, εἶναι ἡ σημαντικωτάτη ὑπόδουλος ἑλληνικὴ ἐπαρχία.

Ἡ ἔξοχος γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας, τὸ γόνιμον τοῦ ἐδάφους, οἱ πλώϊμοι ποταμοὶ, τὰ ἀπέραντα δάση καὶ τὰ νεκρὰ μεταλλεῖα, καθιστῶσιν αὐτὴν περίβλεπτον καὶ περιμάχητον ἐν πολλοῖς. Ἀλλ' ὅ,τι διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν δέον νὰ ᾖ σεμνότατον φιλοτίμημα, δὲν εἶναι ὁ ἀμύθητος φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας, οὐδὲ τὸ πολυάνθρωπον, ἀλλ' ἡ προσφυεστάτη αὐτῆς θέσις, ἥτις καθίστησιν αὐτὴν ὡς τὸν ὑπερμεγέθη κρίκον, τὸν συνενοοῦντα τὸν ἐντεῦθεν τοῦ Ὀλύμπου Ἑλληνισμὸν πρὸς τὸν ἐκεῖθεν τῆς Ῥοδόπης.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ Μακεδονία προφανῶς εἶναι ἡ καρδία τῆς ἐν τῷ μέλλοντι μεγάλης Ἑλλάδος.

Κατὰ λόγον φυσικὸν, τοιαύτη χώρα δέον νὰ παράγῃ ἄνδρας, ἀνάλογον φρόνημα κεκτημένους πρὸς τὴν φυσικὴν αὐτῆς καλλονὴν καὶ ἀρετὴν καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν εὔκλειαν. Καὶ ὄντως, οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Ἕλληνες διακρίνονται ἐπὶ ἀκράτῳ φι-

λοπατρία, ὁ δὲ πνευματικὸς βίος, ὃν ἐφιλοτέχνησαν ἐσχάτως, δημιουργοῦντες συλλόγους σοβαρούς, σχολὰς πολυπληθεῖς καὶ καθολικωτέραν τινὰ πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν, εἶναι ἀνώτερος παντὸς ἐπαίνου.

Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τελευταίαις δοκιμασίαις, πολλοὶ καὶ γενναῖοι Μακεδόνες ἔδραμον, ἔνθα ἡ φωνὴ τοῦ καθήκοντος ἐκάλει αὐτούς, εἰς Ἤπειρον, Θεσσαλίαν, Ὄλυμπον καὶ Πιέρεια.

Εἶναι δὲ ἀντικειμενικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι, ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἄλλων ἐπαναστασῶν ἐπαρχιῶν συνέδραμε τὸ ἐγχώριον στοιχεῖον κατὰ τοσαύτας ἀναλογίας, ὅσῳ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀλλ' ὅ,τι θεωροῦμεν σπουδαιότερον, εἶναι ἡ ἐν ἁπάσῃ τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀναπτέρωσις τοῦ φρονήματος, ὅπερ, ἐὰν δὲν ἔλαβεν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν, ἀποδοτέον ἀλλαχοῦ, πρώτιστον δὲ καὶ μάλιστα εἰς ἐξωτερικὰς πιέσεις.

Ἡ Μακεδονία ἦτο ἁπανταχοῦ ὑπονενομευμένη καὶ δὲν ἀνέμενεν ἢ ἕνα σπινθῆρα, ἵνα ἀναφλεγῇ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἑτέρου. Ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία, ἡ παραστρυμόνειος, ἣν ἤδη αὖθις ἰδιοποιοῦνται οἱ Βούλγαροι, ἦν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μέρος ἑτοίμη καὶ συγκεκροτημένη· ἂν δὲ ἀνδράνεια κεντρικὴ καὶ ἐπήρειαι ἐπιβαλλόμεναι ἀλλαχόθεν ἐκώλυσαν τὴν ἔκφανσιν καὶ πραγμάτωσιν πολυσημάντων ἐνεργειῶν, εἰς τοῦτο οὐδαμῶς πταίουσιν οἱ τῶν πάντων ἀφειδήσαντες, ὅπως παρασκευάσωσιν, ὡς ἐνδέχεται καλῶς, τὰ πράγματα, ἵνα μὴ ἄλλαι φυλαὶ δραστηριώτεραι καὶ εἰς κραταιὰν ἀντίληψιν ἐρειδόμεναι, διὰ τῆς βίας περιποιηθῶσι τοσούτῳ πολυτίμους χώρας, δυναμένας καταδεῖξαι τὴν Ἑλληνικὴν αὐτῶν φύσιν καὶ ἀτομικότητα.

Ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἐνταῦθα σπουδαιότερον χαρακτῆρα, διὰ πάσης θυσίας ἐνεργουμένη, τοὐναντίον ἐσβέσθη ἐν τῇ γεννήσει της, ἡμέρας καὶ μόνον διαρκέσασα.

Ἀλλ' ὅσῳ θλιβερὰς συνεπείας ἠδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ἀποτυχίας νὰ προμηνύῃ ἀπομεμονωμένη καὶ ἀσθενὴς ἐπανάστασις ἐν τῇ Μακεδονικῇ χώρᾳ, τόσῳ ἐξ ἐναντίας ἰσχυρὰ τυγχάνουσα καὶ μετὰ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ συσχετιζομένη, μεγάλας τὰς διαστάσεις ἠδύνατο νὰ λάβῃ καὶ καρποφορήσῃ, ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας ἐπιδρῶσα, καθ' ὅσον ἐνταῦ-

θα ὁ Ἕλλην ἐπαναστάτης οὐ μόνον κατὰ τῆς τυραννίας τοῦ προστατευομένου τῆς Δύσεως ἐξανίστατο, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ ἰσχυροῦ αὐτῆς φοβήτρου ἀντεπεξήρχετο.

Ἐκ τοιαύτης τινὸς ἀφετηρίας ἴσως ἄλλην τροπὴν τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐλάμβανεν, ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὁποίας πολὺ διαφόρως καὶ μᾶλλον ἐγκαίρως ἔπρεπε νὰ ἐργασθῶσιν οἱ ἁρμόδιοι.

Αἱ πρὸς ἐπανάστασιν τῶν ἐγχωρίων ἐνέργειαι δὲν ἦσαν μὲν ὅλως ἀσήμαντοι, ὡς ἐρρέθη, ἡ πρὸς ἐνίσχυσιν ὅμως τῶν ἐγχωρίων ἀποστολὴ σώματος ἐκ 500 περίπου ἐθελοντῶν, οὔτε ἐπαρκὴς, οὔτε ἐπιτυχὴς ἦτο.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεφασίσθη ἡ ἐξ ἐθελοντῶν ἐπικουρία ν' ἀποσταλῇ, κατὰ τὴν ὀρθοτάτην τῶν ἐγχωρίων γνώμην, εἰς τρία σημεῖα διαμεμοιρασμένη· τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν ἐπαρχίαν Κίτρους καὶ τὸν Ὄλυμπον, βραδύτερον δὲ ἡ ἀποστολὴ περιωρίσθη εἰς Ὄλυμπον καὶ μόνον ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν ὁποῖον οἱ λοιποὶ σωματάρχαι δὲν ἦσαν προδιατεθειμένοι ν' ἀναγνωρίσωσι καὶ ὑποταχθῶσιν αὐτῷ, ὅστις δὲ οὐδεμίαν ἄλλην βοήθειαν ταχέως ἄλλοθέν που ἀνέμενεν ἐκτὸς τοῦ Ἁγ. Κίτρους.

Ὁ ἀξιοσέβαστος ἐπίσκοπος Κίτρους, Νικόλαος Λούσης, ἐκ Στενημάχου, ἀνὴρ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμοφύλων, εὐπαίδευτος δὲ ὢν καὶ καρτερικὴν φέρων καρδίαν ἐν ἀσθενεῖ καὶ μικρῷ σώματι, εἶχεν ἀπό τινος ἀφιερωθῆ τῇ ἐπαναστατικῇ ἰδέᾳ μετ' ἀληθοῦς αὐταπαρνήσεως, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Π. Πατραλέξη καὶ ἄλλων· ἀποβλεπόντων κυρίως εἰς τὸν ἁρματωλὸν Βαγγέλην Χοστέβαν.

Ἐπίσης ἐν Βερροίᾳ, Ναούσσῃ καὶ Σελίῳ εἰργάζοντο ἄλλοι ἀδελφοὶ, ἐν Αἰκατερίνῃ δὲ καὶ Λιτοχώρῳ ὁ ἐπὶ φρονήσει διακρινόμενος Ε. Κοροβάγγος καὶ ἀλλαχοῦ ἄλλοι. Μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἤρκουν πρὸς τόσῳ μέγα καὶ δύσκολον ἔργον αἱ προθέσεις καὶ ἐνέργειαι ὀλίγων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐστεροῦντο τῶν ἀπαιτουμένων μέσων, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν πλέον τῶν 500 ἐμπροσθογεμῶν ὅπλων, μετ' ἀναλόγου ἀριθμοῦ πολεμοφοδίων, ὅθεν καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀπέμενον τὴν ἀποστολὴν καὶ ἄλλων, κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τῆς

Μ. Ἐπιτροπῆς, μετὰ τῶν ἐπικουριῶν σωμάτων, ἅτινα ὤφειλον νὰ δώσωσι τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως.

Τούτων ἕνεκεν ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἄλλοι μὲν περιεπόλουν καθ' ἑκάστην νύκτα τὰ παράλια, ὅπου ἐθεωρεῖτο πιθανὴ ἡ ἀπόβασις, ἄλλοι δὲ διέτρεχον ἀπὸ Βερροίας εἰς Σέλιον ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κολλυνδρόν, Νάουσσαν, Θεσσαλονίκην καὶ τἀνάπαλιν, ἵνα ὦσι ἐνήμεροι τῶν διατρεχόντων καθ' ὅλα τὰ σημεῖα.

ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΧΗ ΕΝ ΛΙΤΟΧΩΡΩ

Τὴν νύκτα τῆς 13 πρὸς τὴν 14 Φεβρουαρίου κατέπλευσεν εἰς Σκίαθον τὸ ἀτμόπλοιον *Ὕδρα*, κομίζον τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Μακεδονικοῦ σώματος μετὰ διαφόρων σωματαρχῶν καὶ 220 ἐθελοντῶν καὶ τῶν μελῶν τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς κ.κ. Σ. Δραγούμη, Λ. Δοσίου καὶ Λ. Πασχάλη, ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν νῆσον, ὁ δὲ τρίτος παρηκολούθησε τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ὡς σύμβουλος παρὰ τῷ Ἀρχηγείῳ.

Ἐν Σκιάθῳ ἀνέμενε καὶ τὸ *Βυζάντιον* μετὰ 230 ἑτέρων ἐθελοντῶν ὑπὸ διαφόρους σωματάρχας καὶ τοῦ Μιλτ. Ἀποστολίδου Ἀλεξίμου, ὅθεν τὰ δύο ἀτμόπλοια, ἀποπλεύσαντα τὴν πρωΐαν τῆς 15 Φεβρουαρίου, προσωρμίσθησαν εἰς Πελαγόνησον, νησίδριον ἔρημον, ἀνῆκον τῇ ἐν Ἄθῳ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, ἐκεῖθεν δ' ἔπλεον πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ὀλύμπου, 85 περίπου μίλλια ἀπέχουσαν.

Ἡ ἐκ Μακεδόνων καὶ ἐθελοντῶν τινων ἐκ Ξηροχωρίου καὶ Ἀταλάντης ἐπαναστατικὴ δύναμις συνεποσοῦτο εἰς 450 ἄνδρας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κ. Δουμπιώτου, λοχαγοῦ, γενναίου καὶ τιμίου ἀνδρός, οὗτινος ὅμως ἡ μετρία ἴσως διοικητικὴ ἱκανότης ἐξετέθη εἰς φοβερὰς δοκιμασίας, ἕνεκα τῆς φιλαρχίας ἐνίων τῶν μετ' αὐτοῦ σωματαρχῶν, τῆς ἀπειθίας καὶ ῥαδιουργίας ἄλλων.

Οἱ μετ' αὐτοῦ σωματάρχαι ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Τ. Λάζος, γηραιὸς ὁπλαρχηγὸς ἐκ γνωστῆς ἁρματωλικῆς οἰκογενείας καὶ ἐκ τῶν συμμετασχόντων τῆς κατὰ τὸ 1854 ἐπαναστάσεως, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Λάζος, ἰατρός, ἀνὴρ εἰλικρινὴς καὶ ἐκ φιλοτιμίας αὐστηρός.

Γ. Ζαχείλας, ἀνήκων ἐπίσης τοῖς γηραιοῖς σωματάρχαις τοῦ κατὰ τὸ 1854 ἀγωνισαμένου Μακεδονικοῦ σώματος, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ ἀνεψιός του Δημήτριος.

Ν. Βλαχάβας, καρτερικὸς καὶ φιλόπατρις ἀνήρ.

Α. Οἰκονόμου Κοκουράβας καὶ Γ. Μαλάμας, Μακεδών.

Μετ' αὐτῶν παρηκολούθουν καὶ ἄλλοι τινὲς μὴ ἔχοντες μὲν ἴδια σώματα, ἀλλὰ μνείας ἄξιοι καὶ σωματαρχῶν τινων ἀξιολογώτεροι, ὡς ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Μ. Τσίμας, ὁ Κ. Ἱεροκλῆς νέος εὐπαίδευτος, χρέη δὲ γραμματέως παρὰ τῷ ἀρχηγείῳ ἐκπληρῶν, ὁ τελειόφοιτος τῆς ἰατρικῆς Δ. Ν. Καλοστύπης, νέος κατὰ πολλὰ ἀξιόλογος καὶ διάφοροι φοιτηταί, ἐν οἷς ὁ Α. Πετρίδης, Α. Λεβῆς, Σ. Χριστέας, Δ. Βρούβας, Χ. Χριστακέας, Δ. Λούβαρης, Δ. Κανᾶς, ὁ νεαρὸς Ἰ. Στρατηγόπουλος καὶ ἄλλοι.

Ὁ μᾶλλον ὅμως διαπρέψας ἐν τῇ Μακεδονικῇ ταύτῃ ἐπαναστάσει διά τε τὴν τόλμην, τὴν δραστηριότητα, τὴν ἐν γένει ἱκανότητα εἶναι ὁ Μιλτ. Ἀποστολίδης Ἀλέξιμος, νέος εὐπαίδευτος καὶ νομομαθὴς εὐδοκιμήσας ἐπίσης καὶ κατὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ προηγουμένους ἐπαναστατικοὺς ἀγῶνας.

Βεβαίως ἐν τῷ Μακεδονικῷ σώματι ὑπῆρχον στοιχεῖα ἔντιμα καὶ ἀξιόλογα, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀλλαχοῦ ἐπαναστατικοῖς σώμασι, δὲν ἔλειπον ὅμως δυστυχῶς καὶ τ' ἀντίθετα τούτων, κυρίως δὲ τῆς φιλαρχίας ὁ ὀλεθριώτατος σπινθήρ, ὅστις ὀλίγου δεῖν κατὰ τὸν πλοῦν ἔτι καταστρεπτικὰς ἀνέδιδε φλόγας.

Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς περὶ τὴν 1 τοῦ μεσονυκτίου τῆς 15—16 Φεβρουαρίου τ' ἀτμόπλοια προσωρμίσθησαν, ἄνευ ἀπευκταίου τινός, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λιτοχώρου, ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ ὁποίου οἱ ἐγχώριοι εἶχον ἀνάψει ὡς σημεῖον πυρὰς, πρῶτος δὲ ἐγχώριος ἐπαναστάτης, ὃν ἀπήντησαν οἱ ἀποβάντες ἦτο ὁ ἀγαθὸς Β. Λαλάμης.

Ἡ θέσις Πλάκα, ἐφ' ἧς τὸ σῶμα ἀπεβιβάσθη ἀπέχει 2 σχεδὸν ὥρας τῆς κωμ. Λιτοχώρου, συγκειμένης ἐκ 560 οἰκιῶν, ἐκτεινομένης δὲ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ χειμάρρου Βύθου* καὶ

* Ἀρχαίου Ἐνιπέως.

ὑψώματος ὑπερκειμένου τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατοπτεύει τις τὴν παράλιον ἐπαρχίαν, πρωτεύουσα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ πολίχνη Αἰκατερίνη.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἀφικομένου περὶ τὴν μεσημβρίαν τοῦ ὀρεσιβίου Π. Καλογήρου καὶ Δαβέλλη, μετὰ 40 ἀνδρῶν, τοῦ ἐκ Λιτοχώρου Γκατσάρα καὶ ἄλλων ἐγχωρίων, συνελήφθησαν αἱ ὀθωμανικαὶ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ τῶν Ἁγ. Θεοδώρων καὶ Λιτοχώρου, συγκείμεναι ἐκ 15 ἀτόμων, μετηνέχθησαν δὲ εἰς τὸ Μετόχιον τῆς Σκάλας τοῦ Ἁγ. Διονυσίου 2,000 ἐμπροσθογεμῶν ὅπλων καὶ 500 κιβώτια πολεμοφοδίων, ἅτινα οἱ ἐθελονταὶ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πρὸς ἐξοπλισμὸν τῶν αἰτούντων τοιαῦτα ἐγχωρίων.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Λιτοχώρου ὑπεδέξαντο τοὺς ἐπαναστάτας ἐνθουσιωδῶς, ὁρισθείσης δὲ τῆς κώμης ταύτης ὡς ἕδρας τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως—καί τοι ἐγχώριοί τινες ὑπέδειξαν ἀντ' αὐτῆς ὡς καταλληλοτέραν θέσιν συγκεντρώσεως τὴν Μονὴν τῆς Πέτρας διὰ πολλοὺς λόγους, μάλιστα δὲ διὰ τὸ ὀχυρὸν αὐτῆς—ἐξελέγη Π. Κυβέρνησις διὰ τοῦ ἑξῆς πρακτικοῦ:

Πρακτικὸν συνεδριάσεως
διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐπαναστ. Κυβερνήσεως Ὀλύμπου Μακεδονίας.

Σήμερον, δεκάτην ἐννάτην τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου, ἔτους χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ ὀγδόου, ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος Κυριακήν, συνελθόντες ἐν Λιτοχώρῳ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπαρχίας Ὀλύμπου τῆς Μακεδονίας ἐξελέξαντο μετὰ σύσκεψιν τὰ ἑξῆς μέλη τῆς Π. Κυβερνήσεως: Α. Α. ἰατρόν, Εὐάγγελον Κοροβάγκον, Γεώργιον Β. Ζαχαριάδην ἰατρόν, Νικηφόρον Ἱερομόναχον τῆς Μονῆς Πέτρας, Ἰωάννην Γ. Βεργίδην, Ἀθανάσιον Γεωργίου ἱερέα καὶ Ἰωάννην Νικολάου.

Ἐπὶ τούτῳ συνετάχθη τὸ παρὸν πρακτικόν, ὅπερ ὑπεγράφη, ὡς ἕπεται:

Α. Α.	Ἱερ. Νικηφόρος	Τ. Β. Ζαχαριάδης
Ε. Κοροβάγκος	Π. Α. Γεωργίου	Ἰ. Γ. Βεργΐδης.

Ἕπονται ὑπογραφαὶ πολλῶν Λιτοχωριτῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν χωρίων Λεπτοκαρυᾶς, Σκοτίνης, Παντελεήμονος, Πούρλιας, Αἰγάνης, Πυργητοῦ, Ραψάνης, Κρανιᾶς, Ὀζη-

ρου, Σκαμνιῶν, Βολιανῶν, Καρυᾶς, Σέλλας, Κοκκινοπλοῦ, Λειβαδίου, Ἁγ. Δημητρίου, Βροντοῦς, Κοντοριώτισσας, Μαλαθρίας, Καρίτσης, Στυπίου, Ζιάσιακου, Καρυῶν, Μηλέας, Μόρινας, Μπριάζης, Ραδαίνης, Σκουτέρινας, Δράνιτσας, Ἀδριανοῦ, Κουλουκουρίου, Κεραμειδίου, Κολλυνδροῦ, Ρετίνιανης, Κόκοβας, Βόσοβας, Μπόστιανης, Δράτσκου, Βελβενδοῦ καὶ Καταφυγίου.

Καὶ ὡς πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ ἐκ Λιτοχώρου πρόκριτος Ε. Κοροβάγγος, ἀποχωρήσαντος ἑτέρου τινὸς τῶν σπουδαιοτέρων μελῶν, βραδύτερον δὲ προσετέθη τῇ Π. Κυβερνήσει ὁ Ἅγ. Κίτρους, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἀνωτέρα διεύθυνσις τῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Π. Κυβερνήσεως, ἥτις καὶ ἐξέδοτο τὴν ἑξῆς προκήρυξιν:

Πρὸς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων.

Τὰ πολυχρόνια δεινά, ὧν γνῶσιν ἔλαβον κατὰ καιροὺς διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν αἱ σεβασταὶ κυβερνήσεις καὶ τὰ ὁποῖα ἐπετάθησαν ἐπ' ἐσχάτων, ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους τῆς Μακεδονίας νὰ δράξωνται τῶν ὅπλων, ὅπως προστατεύσωσι τὴν ζωήν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἑαυτῶν.

Συνελθόντες σήμερον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας, κατέλυσαν τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου, ἀνεκήρυξαν τὴν ἕνωσιν τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος καὶ ἐξελέξαντο ἡμᾶς, ὅπως σχηματίσωμεν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ ἀποταθῶμεν πρὸς τὰς χριστιανικὰς Δυνάμεις καὶ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἰσχυρὰν αὐτῶν προστασίαν ὑπὲρ τοῦ δικαίου τοῦ ἀγῶνός μας καὶ τὸ ἔλεος αὐτῶν ὑπὲρ τῶν κινδυνευόντων ἐκ τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, γυναικοπαίδων ἡμῶν.

Πεποίθαμεν ὅτι, ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς μέριμνα τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, θέλει ἐπεκταθῇ καὶ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία εἶναι ἑτοίμη, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας της καὶ ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἑνώσεώς της, νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν ὄλεθρον, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, ἢ νὰ ἐξακολουθῇ δουλεύουσα εἰς τὴν ἐπονείδιστον ἐξουσίαν, ἧς τὰ ὄργανα, οἱ Κιρκάσιοι, οἱ Γκέκαι, οἱ Ζεϊμπέκαι καὶ οἱ Βασιβουζοῦκοι ἠρήμωσαν τὴν πατρίδα ἡμῶν καὶ ἐβεβήλωσαν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἱερότητα τῆς οἰκογενειακῆς ἡμῶν ἑστίας.

Πᾶσαι αἱ ὑποσχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις, ἃς ἀνέλαβεν ἡ ἐξουσία αὕτη, ἀπέναντι τῶν ὑπηκόων της καὶ ἀπέναντι τῶν μεγάλων Δυνά-

μεων, ἀπεδείχθησαν μέχρι τοῦδε ἐσκεμμένως δόλιαι καὶ ἀπατηλαί. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις πολλάκις παρεχώρησε δικαιώματα, ἀλλ' ἡ τυραννία οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἐχαλαρώθη· ἀπεναντίας τὰ δεινὰ ἡμῶν παρίστανται ἀτελεύτητα καὶ φοβερώτερα, καθόσον ἡ κυβέρνησις αὕτη χαλαροῦται καὶ ἐκμηδενίζεται. Διὰ ταῦτα ἠναγκάσθημεν νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ ὅπλα, ἵν' ἀποθάνωμεν τοὐλάχιστον ὡς ἄνθρωποι καὶ Ἕλληνες, ἐὰν δὲν μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ζήσωμεν ὡς ἄνθρωποι λογικοὶ καὶ ἐλεύθεροι.

Ἐν Λιτοχώρῳ Ὀλύμπου τῇ 19 Φεβρουαρίου 1878.

Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις Μακεδονίας
Ε. Ι. Κοροβάγκος πρόεδρος.

Α. Α. . . . . Γ. Β. Ζαχαριάδης.
Ἱερομ. τῆς Μ. Πέτρας, Νικηφόρος. Παπᾶ Ἀθανάσης Γεωργίου.
Ἰωάννης Γ. Βεργίδης Ἰωάννης Νικολάου.

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς εἰς Λιτόχωρον μεταβάσεως τῶν ἐπαναστατῶν, ἀφίκοντο ἐξ Αἰκατερίνης ὁ Ἕλλην τὸ γένος καὶ προύχων Ν. Μπίτζος ἐκ Ζαγορίου μετὰ τοῦ προκρίτου Ὀθωμανοῦ Δερβὶς-μπαμπᾶ, ἵνα δῆθεν προσφέρωσι τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων Αἰκατερίνης, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῇ οἱ ἐπαναστάται.

Ἡ Αἰκατερίνη, 4 ὥρας ἀπέχουσα του Λιτοχώρου, κατοικεῖται ὑπὸ πλουσίων Ὀθωμανῶν καὶ Ἑλλήνων γεωργικῆς τάξεως, ἐνταῦθα δὲ γίνονται αἱ ἐκ Θεσσαλονίκης ἀποβιβάσεις διὰ τὴν ἐπαρχίαν ἅπασαν.

Ὅθεν οἱ ἐπαναστάται ἔπρεπε νὰ καταλάβωσιν αὐτὴν πάραυτα, ἵνα ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἐγχωρίους τῶν πέριξ καὶ ἐπισπεύσωσι τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν προθυμοτέρων, πολλοὶ δὲ τοιοῦτοι πολλαχόθεν προσήρχοντο ἤδη ζητοῦντες ὅπλα. Ἀντ' αὐτοῦ περιορισθέντες εἰς τὴν ἐκ προχείρου ὀχύρωσιν τοῦ Λιτοχώρου καὶ ἀφέντες τοὺς ἐν Αἰκατερίνῃ ἀνενοχλήτους καὶ ἐλευθέρους, ἵνα συνεννοηθῶσιν ἐγκαίρως μετὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπέστειλον τὸν Μ. Ἀποστολίδην, μετὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Μ. Τζίμα, Δ. Ν. Καλοστύπη, τοῦ Γερμανοῦ Α. Βόλκερ, Β. Πανᾶ καὶ 35 ἀνδρῶν, πρὸς ἐξοπλισμὸν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Παντελεήμονος, κειμένου ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ Ὀλύμπου, καὶ ἅλωσιν τοῦ παραθαλασσίου φρουρίου Πλαταμῶνος.

Συγχρόνως ὁ Ζαχείλας, ἀποσπασθεὶς τοῦ κυρίου σώματος, ἀπῆλθεν εἰς τὰ περὶ τὴν γεννέτειραν αὐτοῦ Ραψάνην χωρία.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΠΛΑΤΑΜΩΝΟΣ

Τὴν 18 Φεβρουαρίου ὁ μὲν Ν. Μπίτζος καὶ Δερβίς-μπαμπᾶς ἐπανῆλθον εἰς Αἰκατερίνην, παραλαβόντες τοὺς παραδοθέντας αὐτοῖς ὀθωμανοὺς αἰχμαλώτους, ἐκτὸς τοῦ ἀλβανοῦ Ἰβραὴμ, ἔχοντος μητέρα ἐν Πλαταμῶνι, ὁ δὲ Μ. Ἀποστολίδης μετὰ τῶν προρηθέντων ἐθελοντῶν, παραλαβὼν τόν τε Ἰβραὴμ καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Δερβίς-μπαμπᾶ πρὸς τὸν φίλον του χόντσα τοῦ Πλαταμῶνος, προτρεπτικὴν εἰς παράδοσιν, ἀπῆλθεν εἰς Παντελεήμονα μετὰ τῶν ὑπὸ τοὺς Β. Παπαθανασίου καὶ Παπαχειμῶνα ὀλίγων ἀνδρῶν.

Μεταξὺ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐγχωρίων ὑπῆρχε καί τις Β. Γ. Βασιλείου, συνδεόμενος μετὰ τοῦ φρουράρχου Πλαταμῶνος διὰ φιλίας στενῆς καὶ ὑποχρεώσεων ἀλληλοβαθείας, οὗτος δ' ἐπείσθη ἵν' ἀπέλθῃ καὶ προδιαθέσῃ τὸν τοῦρκον φρούραρχον εἰς παράδοσιν τοῦ φρουρίου. Ἐκτὸς τούτου καὶ ἕτερός τις νεαρὸς ὀθωμανὸς, ἐξελθὼν τοῦ Πλαταμῶνος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Ἰβραὴμ καὶ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἐκρατήθη ὡς μέλλων νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Μετὰ τὴν ἐξόπλισιν λοιπὸν κατοίκων τινῶν τοῦ ἐκ 300 περίπου ψυχῶν χωρίου τοῦ Παντελεήμονος καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀποσπάσματος, ὁ Μ. Ἀποστολίδης ἐβάδισε δι' ἀτραποῦ τινος πρὸς τὸ φρούριον, συναντήσας δὲ καθ' ὁδὸν ἐπιστρέφοντα ἐκ τῆς ἀποστολῆς του τὸν Β. Γ. Βασιλείου, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν αὐτοῦ.

Περὶ τὴν 5 μ. μ. εὑρίσκοντο πρὸ τοῦ φρουρίου.

Τὸ φρ. *Πλαταμὼν*,* ἀπέχον 4 ὥρας τοῦ Λιτοχώρου, κεῖται ἐπὶ λόφου ἀποτόμου καταλήγοντος εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ

* Ἐνταῦθα ἔκειτο ἄλλοτε τὸ ἀρχαῖον Ἡράκλειον, ὅπερ καταλαβὼν δόλῳ ὁ ὕπατος Φίλιππος διετήρησεν ἐπί τινα χρόνον, κατὰ δὲ τὴν 11 ἑκατονταετηρίδα ἤκμαζεν εἰσέτι ἡ βυζαντινὴ πολίχνη Πλαταμῶνος, περιελθοῦσα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν καὶ Φράγκων.

σειρᾶς δὲ ἀρχομένης ἐκ τοῦ ὄπισθεν αὐτοῦ διήκοντος μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῷ εἰς τὸ βάθος τῆς παρ' αὐτῷ χαράδρας ῥέει ὁρμητικός τις χείμαρρος, ὁ κατὰ Πλίνιον Ἀπίλας.

Τὸ κτίριον εἶναι ἐπιμεμελημένον ἔργον βυζαντινὸν μετά τινων τουρκικῶν ἐπιδιορθώσεων, σχηματιζόμενον ἐκ πυργωτοῦ τετραγώνου, ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ ὑψηλὸν ὀκτάγωνον πύργον ἐκ πλατέων τοίχων. Καὶ σήμερον ἔτι εἶναι ὁπωσοῦν ἰσχυρόν, ἄλλοτε δὲ ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν δυσπορθήτων, ὥστε καὶ ὁ Σουλτὰν Μαχμούτ, παρηγορούμενος διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ φρουρίου τοῦ Ναυπλίου, ἔλεγε : *Σὰγ ὀλσοὺν Πλαταμών !* *

Οἱ ἐπαναστάται, βαδίζοντες εἰς τάξιν ἀραιὰν καὶ διεσπαρμένοι, μὴ ὄντες δὲ καθαρῶς ὁρατοὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, ἔστησαν ἔν τινι πρὸ αὐτοῦ δάσει, ὅτε ἀπεστάλη ὁ ἀλβανὸς Ἰβραὴμ μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δερβὶς-μπαμπᾶ πρὸς τὸν Χότσαν τοῦ Πλαταμῶνος.

Τῷ εὐπίστῳ Ἰβραὴμ εἶχεν ἐμπνευσθεῖ ὁ φόβος ὅτι, ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως θὰ ἐπήρχετο κατὰ του φρουρίου ἅπασα ἡ ἐν Λιτοχώρῳ δύναμις, ἣν ὑπελόγιζεν εἰς χιλιάδας, μετὰ τηλεβόλων, κλιμάκων καὶ τῶν ἄλλων πρὸς ἐκπόρθησιν φρουρίου ἀναγκαίων.

Ὅθεν βεβαίαν θεωρῶν τὴν καταστροφὴν, ἧς θῦμα ἐπίσης καὶ ἡ λίαν ἀγαπητὴ αὐτῷ μήτηρ θὰ ἐτύγχανε, παρέστησε τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ τὸν κίνδυνον φοβερὸν καὶ τὸν ὄλεθρον ἀναπόδραστον ἐν περιπτώσει ἐλαχίστης ἀντιστάσεως.

Πανικὸς τότε κατέλαβε τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ, αἱ δὲ γυναῖκες, προεξαρχούσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἤρξαντο διὰ γόων καὶ θρήνων, ἀπαιτοῦσαι τὴν παράδοσιν.

Ἐνῷ οὗτος ἔξωθι τῶν σιδηροφράκτων διπλῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου εὑρίσκετο, μέρος τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀποσπάσματος ἐπεφάνη ἐν τάχει βαδίζον κατὰ τοῦ φρουρίου, ὅπερ ἅπαξ καὶ μόνον ἐκανονιοβόλησεν, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἐξηκολούθησαν προχωροῦντες χωρὶς ν' ἀντιπυροβολήσωσιν.

Αἴφνης τότε ἠκούσθη ὁ Ἰβραὴμ καλῶν γεγονυῖᾳ τῇ φωνῇ

---

* Ἤτοι: ἂς ἦναι καλὰ ὁ Πλαταμών.

τὸν Μ. Ἀποστολίδην ἐξ ὀνόματος τοῦ φρουράρχου, ἵνα προσέλθῃ εἰς συνδιάλεξιν.

Εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην οὗτος συνήνεσεν εὐθαρσῶς, ἔσπευσε δὲ εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ ἐκ Πλαταμῶνος ὁ Χόντσας, ὅστις εἶχε λάβει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Δερβὶς-μπαμπᾶ.

Εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Μ. Ἀποστολίδη ὁ Χόντσας ἐφάνη πειθόμενος, καθ' ὅσον, ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος τὸ γένος ἕλκων, δὲν ἠγνόει τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν καὶ εὐημερίαν τῶν ἐν Χαλκίδι καὶ ἀλλαχοῦ ὁμογενῶν του.

Ἐν τούτοις ὁ Μ. Ἀποστολίδης ἀνελθὼν μεθ' ἑνὸς μόνον ἐθελοντοῦ, τοῦ Β. Πισιμίση, πρὸς τὸ φρούριον ἤρξατο τῆς μετὰ τοῦ φρουράρχου συνδιαλέξεως, ἔξωθι τῶν κεκλεισμένων θυρῶν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνομιλίας ἐφάνησαν κεφαλαί τινες καὶ ὅπλα ἀπειλητικῶς προβάλλοντα τῶν ἐπάλξεων, ὅτε ὁ φρούραρχος, στραφεὶς μεθ' ὁρμῆς καὶ θυμοῦ, σφοδρὰς ἐπιπλήξεις τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ τουρκιστὶ ἀπηύθυνε.

Ὀλίγου δεῖν ὁ Μ. Ἀποστολίδης ἔπιπτε θῦμα τοῦ φανατισμοῦ στρατιωτῶν τινων, ὅθεν ὁ Ἰβραὴμ ὡδήγησεν αὐτὸν ὄπισθεν φυλακείου πρὸ τῶν θυρῶν του φρουρίου, ἐκεῖθεν δὲ αἱ περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις ἐξηκολούθησαν ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας, τοῦ φρουράρχου διστάζοντος ν' ἀναλάβῃ τοιαύτην εὐθύνην, ἐπιμένοντος δὲ νὰ κρατήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν πύργον, ὅπερ ὅμως ἀπερρίφθη ὑπὸ τοῦ πολιορκοῦντος.

Ἀλλ' ἐνῷ ὁ μὲν φρούραρχος ἀντέτεινεν, ὁ δὲ Μ. Ἀποστολίδης ἤρξατο λαμβάνων ἀπειλητικότερον ὕφος, φωνὴ ἠγέρθη τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ κατοίκων, ἀπαιτούντων τὴν παράδοσιν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς καταστροφῆς, ἣν ὁ Ἰβραὴμ δὲν ἔπαυεν ἀναπόφευκτον παριστῶν, καθ' ὅσον εὐγνωμόνως ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀποστολίδου προετρέπετο, ἵνα τρόπον εὑρίσκων ἐξαγάγῃ ἐκεῖθεν τὴν μητέρα του καὶ σώσῃ ἀπὸ τῆς τῶν λοιπῶν καταστροφῆς.

Ὁ δυστυχὴς Ἰβραὴμ, οὐδόλως ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ ἐπικειμένου ὀλέθρου, ὁτὲ μὲν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐξόρκιζε νὰ παραδοθῶσιν ἀφόβως, ὁτὲ δὲ, ὑποδεικνύων τῷ Μ. Ἀποστολίδῃ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἡ πατρικὴ οἰκία ἔκειτο, ἱκέτευε νὰ λάβῃ πρόνοιαν, ὅπως φεισθῇ τοὐλάχιστον αὐτῆς.

Ἐνῷ ἡ κωμῳδία αὕτη ἐξηκολούθει, ἐπιφανεὶς μετά τινων ἐθελοντῶν καὶ ὁ Μ. Τσίμας, ὡσεὶ ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐξοργισμένος, ἤρξατο ἐπίσης δι' ἀπειλῶν ταχεῖαν τὴν καταστροφὴν παριστῶν.

Ἐπαναληφθεισῶν τότε διὰ τελευταίαν φορὰν τῶν περὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν παραδιδομένων ἱκεσιῶν καὶ ὑποσχέσεων, ἀναλαβόντος δὲ τοῦ Χόντσα τὴν εὐθύνην τῆς παραδόσεως, αἱ πύλαι τοῦ φρουρίου ἠνεῴγησαν, τὰ δὲ κλεῖθρα παρεδόθησαν τῷ Μ. Ἀποστολίδῃ.

Ἤδη διὰ συνθήματος οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἀνέλθει πρὸς τὸ φρούριον, εἰσῆλθον δὲ—ἐκτὸς τῶν ἐγχωρίων κατὰ παράκλησιν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκ φόβου ἐκδικήσεων—πάντες ἐν τάξει, ἐνῷ ἡ νὺξ ἐπλησίαζεν, οἱ δὲ κάτοικοι ἔντρομοι ἔσπευδον νὰ κλεισθῶσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν.

Ἡ φρουρά, συγκειμένη ἐκ τοῦ ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδρούμ) ἀνθυπασπιστοῦ Χασὰν Μουσταφᾶ καὶ 15 στρατιωτῶν μετὰ τριῶν πυροβόλων, κατέθετο τὰ ὅπλα, ἀλλὰ τῷ φρουράρχῳ ἀφέθη τὸ ξίφος, τεθέντι μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπὸ φύλαξιν ἐν τῷ στρατῶνι.

Τοιουτοτρόπως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ῥανίδος αἵματος, διὰ μόνης δὲ τῆς εὐφυΐας καὶ ἱκανότητος τοῦ Μ. Ἀποστολίδου Ἀλεξίμου κατελήφθη ὁ Πλαταμών, μόνον φρούριον, ὅπερ καθ' ἅπασαν τὴν ἀτυχῆ ταύτην ἐπανάστασιν τῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπειροθεσσαλίας ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν.

Περὶ τὴν 8 τῆς νυκτὸς χωρικός τις ἐκομίσατο ἐπιστόλιον, δι' οὗ ἠγγέλλετο ὅτι, 300 ἱππεῖς ἀφίκοντο εἰς τὰ πέριξ· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἑτέρα εἴδησις ὅτι, 1600 πεζοὶ ἀφικνοῦνται ἐκ Λαρίσσης εἰς Πυργητόν, προτιθέμενοι νὰ μεταβῶσιν εἰς Πλαταμῶνα, κατεθορύβησε τοὺς ἐπαναστάτας, εὑρισκομένους ἐν φρουρίῳ, οὗτινος ἠγνόουν ἔτι τὸ ἐσωτερικόν, οἱ δὲ κάτοικοι ἦσαν ἐχθροὶ αὐτοῖς, κινδυνεύοντας δὲ νὰ πολιορκηθῶσιν ὑπὸ πολυαρίθμου δυνάμεως, ἐνῷ οὐδεμίαν βοήθειαν ἠδύναντο ν' ἀναμένωσιν ἐκ τῶν ἐν Λιτοχώρῳ. Ὅθεν ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ τοῦ ὑλικοῦ καὶ ἐγκατάλειψις τοῦ φρουρίου.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ πλεῖστον ὑλικὸν ἀπέστειλον διὰ ζώων

εἰς Παντελεήμονα, ἀνῆλθον ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πρὸς καθήλωσιν τῶν δυσμετακομίστων τηλεβόλων.*

Μετὰ ταῦτα οἱ ἐπαναστάται, παραλαβόντες τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ὑποκρύψαντες τῷ Ἰβραὴμ τὴν ἀληθινὴν τῆς ἀναχωρήσεως αἰτίαν, συστήσαντες δὲ αὐτῷ τὰ δέοντα, ἀπῆλθον νύκτωρ εἰς Παντελεήμονα.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐθεάθησαν 22 ἔφιπποι χωροφύλακες, οἱ μόνοι εἰς τὰ πέριξ ἀναφανέντες, πρὸς τὸν Πλαταμῶνα ἀνερχόμενοι, πληροφορηθέντες δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἀπῆλθον διὰ Πυργητοῦ εἰς Λάρισσαν.

Τὸ ἐπαναστατικὸν ἐντούτοις ἀπόσπασμα, μεταβὰν εἰς τὰ χωρία Πούρλια καὶ Ἀβαρνίτσα, ὧν οἱ κάτοικοι εὐχαρίστως καὶ προθύμως ἔλαβον τὰ ὅπλα, ἐπανῆλθεν εἰς Παντελεήμονα.

Ἐντεῦθεν ὁ μὲν Μ. Ἀποστολίδης μετὰ μέρους τοῦ σώματος καὶ τῆς αἰχμαλώτου φρουρᾶς τοῦ Πλαταμῶνος καὶ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ φρουρίου μετέβη εἰς Λιτόχωρον, ἔμεινε δὲ ὁ Μ. Τσίμας μετὰ τοῦ λοιποῦ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ Χασὰν Μουσταφᾶ, κατὰ παράκλησιν τοῦ ἰδίου, ἵνα ἐξωμαλύνῃ λογαριασμοὺς δοσοληψιῶν τινων μετὰ τῶν ἐγχωρίων.

Ἤδη τὰ πλεῖστα τῶν ὅπλων εἶχον διανεμηθῆ τοῖς ἐγχωρίοις, οἵτινες ἐφαίνοντο μὲν πρόθυμοι καὶ ηὔχοντο τῆς ἐπαναστάσεως τὴν ἐξάπλωσιν, οὐχ ἧττον ὅμως ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς. Δὲν εἶχον τὴν πεποίθησιν ἐκείνην, ἥτις ὑπὸ πραγμάτων ἱκανῶν ἐμπνέεται καὶ δι' ἧς καὶ μόνης τὰ μεγάλα ἔργα κατευοδοῦνται.

Ὡς ἀποθήκη τῶν πολεμοφοδίων εἶχεν ἐκλεχθῆ, ὡς ἐρρέθη, τὸ 1/4 ὥρας ἀπὸ τοῦ Λιτοχώρου πρὸς τὴν θάλασσαν Μετό-

---

* Ἐνταῦθα ὅμως ὀλίγου δεῖν ἔπιπτε θῦμα τῆς προθυμίας αὐτοῦ εἷς τῶν ἀξιολογωτέρων ἐθελοντῶν, ὁ ἰατρὸς Δ. Καλοστύπης.

Ἡ νὺξ ἦτο ζοφερά, ἡ δὲ ὥρα 3 τοῦ μεσονυκτίου ὅτε δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἀμυδροῦ φανοῦ ἡ ἐργασία τῆς καθηλώσεως μετὰ κόπου ἤρξατο, κατ' αὐτὴν δὲ ὁ μνημονευθεὶς ἐθελοντὴς ἐξολισθήσας κατέπεσεν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων μετὰ τοῦ ὅπλου αὐτοῦ ἐξ ὕψους 8 μέτρων περίπου. Εὐτυχῶς ἐνῷ ὁ μὲν κόπανος τοῦ ὅπλου ἐθραύσθη ὁ δὲ σωλὴν ἐλύγισεν, οὗτος οὐδεμίαν βλάβην ὑπέστη.

χιον τῆς Σκάλας τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, ὅπερ ὠχύρωσαν, ὡς ἠδυνήθησαν, ἀφέντες φρουρὰν 22 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Α. Πετράντην.

Μέχρι τῆς 22 Φεβρουαρίου τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα οὐδὲν ἄλλο ἐποιήσατο διάβημα, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο προετοιμαζόμενοι εἰς ἐπίθεσιν· τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην 40 πρόσκοποι ἱππεῖς Κιρκάσιοι ἐξ Αἰκατερίνης, πλησιάσαντες τοὺς ἐπαναστάτας καὶ καταδιωχθέντες, ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια μετὰ τὸν φόνον ἑνὸς αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐλήφθη εἴδησις ὅτι, τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ ἐκκινήσῃ ἐκ Λαρίσσης, ἀπεστάλη αὖθις ὁ ἀκάματος Μ. Ἀποστολίδης μετὰ 45 ἀνδρῶν, ἵνα, συγκεντρόνων καὶ ἄλλας δυνάμεις ἐκ τῶν καθ' ὁδὸν χωρίων, καταλάβῃ τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν.

ΜΑΧΑΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΕΤΡΑΣ ΚΑΙ ΡΑΔΑΙΝΗΣ

ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΚΙΤΡΟΥΣ

Τὴν 23 Φεβρουαρίου ὁ ἰατρὸς Ι. Λάζος καὶ Π. Κολόγηρος μετὰ 60 περίπου ἀνδρῶν ἀπῆλθον, ἵνα προσβάλωσι σῶμα Γκέγκιδων, ἀναμενόμενον ἐκ τῶν πέριξ.

Ἐνεδρεύσαντες ὅθεν τὸν ἐχθρὸν ἄνωθεν τῆς Μονῆς Πέτρας καὶ καταδιώξαντες αὐτόν, ἐφόνευσαν καὶ ἐτραυμάτισαν 29, ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν φονευθέντων 3· τοῦ Α. Ζαήμη, Δ. Ζιζικιώτη καὶ ἑτέρου ἐκ Βουδονίτσης τῆς Λοκρίδος, παρέμειναν δὲ μετὰ τὴν μάχην ἀναμένοντες εἰς Ζάζακον.

Τὴν 24 Φεβρουαρίου καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα τῶν ἐπαναστατῶν μετὰ 100 ἐγχωρίων ἀνεχώρησεν ἐκ Λιτοχώρου, ἵνα προσβάλῃ τὴν Κιρκασιανὴν κωμόπολιν Τόχοβαν, ἀφὲν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸν ἐπιλοχίαν Ρεΐζην μετὰ φρουρᾶς 24 ἀνδρῶν, ἐνισχυομένων ὑπὸ 200 περίπου ἐγχωρίων, διελθὸν δὲ τοῦ Βροντοῦ καὶ συναντηθὲν μετὰ τοῦ Ι. Λάζου καὶ Π. Καλογήρου ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν αὐτοῦ εἰς Ραδαίνην.

Καθ' ὁδὸν οἱ ἐπαναστάται παρετήρησαν ὅτι, παρηκολουθοῦντο μακρόθεν ὑπό τινων ἱππέων Κιρκασίων, κατοπτευόντων τὴν πορείαν αὐτῶν, ἅμα δ' ὡς ἐπλησίασαν τὸ ἀπέναντι τῆς

Τοχόβης ἑλληνικὸν χωρίον, οἱ μὲν Κιρκάσιοι ἀπεμακρύνθησαν, χωρικός τις δὲ παῖς, τέως ἐκ φόβου ἔν τινι θάμνῳ κεκρυμμένος, ἀναθαρρήσας καὶ προσελθὼν τοῖς ἐπαναστάταις, διηγήθη ὅτι, πρὸ ὀλίγων λεπτῶν οἱ Κιρκάσιοι εἶχον λεηλατήσει τὸ χωρίον, τῶν κατοίκων σωθέντων ἐν τοῖς δάσεσι.

Ἐν τούτοις οἱ Κιρκάσιοι ἱππεῖς, οἵτινες ἦσαν οἱ τὴν Ραδαίνην λεηλατήσαντες, ἑνωθέντες μετὰ 40 περίπου πεζῶν ὁμοφύλων, ἐκεῖ που παραμενόντων, ἐπλησίασαν αὖθις τοὺς ἐπαναστάτας.

Ἀπόσπασμα τότε ὑπὸ τὸν καρτερικὸν Λ. Πασχάλην, τὸν Γ. Μαλάμον καὶ Π. Καλόγηρον, ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπό τινος λόφου, ἡ δὲ μάχη ἐξηκολούθει μετά τινος ἐπιμονῆς ἑκατέρωθεν.

Οἱ ἱππεῖς ἀπολέσαντες 2 νεκροὺς καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ πολεμῶσιν ὡς ἐκ τοῦ δασώδους τῆς τοποθεσίας, προέταξαν αὐτῶν τοὺς πεζούς, οἵτινες ἠπείλουν ἤδη τὸ μικρὸν ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα, ὅτε ἔσπευσεν εἰς ἐπικουρίαν ὁ ἀνθυπ. Μ. Τζίμας μετά τινων ἀνδρῶν.

Τοιουτοτρόπως οἱ Κιρκάσιοι ἐξεδιώχθησαν, φονευθέντων καὶ τραυματισθέντων περὶ τοὺς 12, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς προκρίτου τινὸς τῆς Τοχόβης, μεθ' ὃ οἱ ἐπαναστάται εἰσῆλθον ἐν τῷ χωρίῳ.

Ἡ κωμόπολις Ράδαινα, καίπερ ἐξ ὀλίγων μόνον οἰκιῶν συνισταμένη, ἤνθει καὶ ἤκμαζε μεταξὺ τῶν κωμοπόλεων τῶν πέριξ, διότι ἡ γῆ αὐτῆς εἶναι εὐφορωτάτη, οἱ δὲ κάτοικοι φιλόπονοι γεωργοί.

Οἱ ἄγριοι γείτονες, εἰσελθόντες ἐν αὐτῇ, τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἐσύλησαν, καταστρέψαντες μέρος αὐτῆς, καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας, ἐκ δὲ τῶν οἰκιῶν λαβόντες ὅ,τι ἠδυνήθησαν τὰ λοιπὰ διεσκόρπισαν ἐν ταῖς ὁδοῖς.

Σῖτος, ὄρυζα, ἔλαιον, μέλι καὶ οἶνος, ὧν ἀφθονία ὑπῆρχεν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἀγροτῶν, διεχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν ἀτιθάσσων Κιρκασίων, παρ' αὐτοῖς δ' ἔκειτο πτῶμα γέροντος, φοβερῶς ἠκρωτηριασμένον.

Ὀλίγα λεπτὰ μετὰ τὴν ἐν Ραδαίνῃ ἄφιξιν τῶν ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτη ἐφάνη μακρόθεν ἐρχόμενον ἐκ τῆς ἐπαρχίας Κολλυνδροῦ σῶμα ἄγνωστον.

Ἦτο ὁ Κίτρους μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβαν σώματος ἐγχωρίων, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Β. Ναοὺμ, Σ. Κώστας, Α. Κώστας, Ν. Σαραψῆς καὶ Ἠ. Ζαρκάδας.

Ἡ συγκίνησις ὑπῆρξε βαθεῖα καὶ ζωηρὰ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τῆς συναντήσεως τοῦ φιλελευθέρου Ἱεράρχου.

Ἐνταῦθα, διακόπτοντες πρὸς στιγμὴν τὴν διήγησιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σῶμα, ἀνάγκη ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κίτρους συμβάντα ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἐθελοντῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης.

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΙΤΡΟΥΣ
ΚΑΙ Η ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚ. ΚΟΛΛΥΝΔΡΟΥ

Πρὸ τῆς ἑπομένης ἐκθέσεως τοῦ σεβαστοῦ ἱεράρχου θεωροῦμεν περιττὴν πᾶσαν ἄλλην ἀφήγησιν περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κίτρους ἐπαναστατικῶν συμβάντων :

«Τὴν 16 Φεβρουαρίου ἐμάθομεν ὅτι, ἀπεβιβάσθη σῶμα 500 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κ. Δουμπιώτην εἰς Λιτόχωρον καὶ ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιπέσῃ ταχέως κατὰ τῆς Αἰκατερίνης καὶ Τόχοβας. Ἡ Αἰκατερίνη ἀπέχει τοῦ Λιτοχώρου μὲν 3 ὥρας Β. Δ. τοῦ δὲ Κολλυνδροῦ, ἕδρας τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρους, 5 ὥρας Ν. Μεταξὺ Αἰκατερίνης καὶ Κολλυνδροῦ ἐξ ἴσης σχεδὸν ἀποστάσεως κεῖται ἡ ὑπὸ 400 περίπου οἰκογενειῶν Κιρκασσίων ἀποτελουμένη κωμόπολις Τόχοβα.

»Ταῦτα πληροφορηθέντες, ἐσπεύσαμεν νὰ ἐρωτήσωμεν τοὺς ἁρμοδίους, ἂν ἦλθε καὶ δι' ἡμᾶς ἡ ὥρα ἢ ἂν ὠφείλομεν ἔτι νὰ περιμένωμεν καὶ ἄλλην ἀπόβασιν. Ἐλάβομεν ῥητὴν ὁδηγίαν καὶ προτροπὴν νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὸ ἔργον ἡμῶν μίαν ὥραν ταχύτερον, χωρὶς ν' ἀναμένωμεν καὶ ἄλλην ἀπόβασιν, οἷα ἔμελλε δῆθεν νὰ γίνῃ ὅσον οὔπω !

»Μετὰ ταῦτα ἐσπεύσαμεν νὰ συνεννοηθῶμεν μετὰ τοῦ ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Κολλυνδροῦ διαιτωμένου Βαγγέλη Χοστέβα, ὅστις πρὸ δύο περίπου ἐτῶν εἶχεν ἐξέλθει εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μετὰ τοῦ γνωστοῦ Καραπατάκη, ἀφ' οὗ δὲ ὁ Καραπατάκης

ἔν τινι μετὰ τῶν χωροφυλάκων συμπλοκῇ ἐφονεύθη, ὁ Βαγγέλης Χοστέβας ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν 17 περίπου *κλεπτῶν*. Λέγω δὲ *κλεπτῶν* καὶ οὐχὶ *ληστῶν*, διότι οὐδεμίαν ληστοπραξίαν κατεδέξατο νὰ διαπράξῃ, ἐξ ἐναντίας δὲ περιερχόμενος τὰ χωρία ἐνεθάρρυνε τοὺς χριστιανοὺς καὶ προητοίμαζεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ μόνη παρεκτροπή του ὑπῆρξεν ἀπαγωγὴ 2 Ἑβραίων, παρ' ὧν ἐζήτει ἱκανὸν ποσὸν λύτρων, ἄχρις οὗ κατὰ τὴν ἀτυχῆ μάχην τῶν Ἁγίων Πάντων, 15 Μαρτίου, προσέφυγον εἰς τὸν καταλαβόντα τὴν θέσιν ἡμῶν ἐκείνην τουρκικὸν στρατόν. Ὁ Β. Χοστέβας μετὰ τῶν περὶ τὸν Παῦλον Πατραλέξην εἶχε κατορθώσῃ τὴν παραλαβὴν καὶ ἀπόκρυψιν τῶν ἀποσταλλέντων ἡμῖν 500 ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων. Ὁ αὐτὸς ἦτο πάντοτε συνεννοημένος μεθ' ἡμῶν καὶ δὲν ἄφινε καμμίαν εὐκαιρίαν εἰς τὸ νὰ ἐλαττώνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Κιρκασίων καὶ Γκέγκιδων, ἐνεδρεύων καὶ φονεύων ὅσους ἐξ αὐτῶν κατώρθου νὰ συναντήσῃ, αὐξήσας ἐσχάτως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ εἰς 120.

»Τὴν 19 Φεβρουαρίου νυκτὸς ἦλθον πρὸς ἡμᾶς δύο ἐξ αὐτῶν καὶ παραλαβόντες τὸν κλητῆρα ἡμῶν καὶ 10 Κολλυνδρινοὺς, ἔφερον ὁδηγηθέντες ὑπὸ τοῦ Χοστέβα 200 ὅπλα καὶ ἀνάλογα πολεμεφόδια ἐκ τῶν κεκρυμμένων καὶ ἐναπέθεσαν αὐτὰ εἰς τὸ κοιμητήριον Κολλυνδροῦ. Τὰ ἐπίλοιπα 300 εἶχον λάβει οἱ μεταξὺ τῶν χωρίων Κίτρους καὶ Πάλιανης κατασκηνοῦντες Ἀλβανιτόβλαχοι ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι θέλουν ἑνωθῇ μεθ' ἡμῶν.

»Τῇ ἐπαύριον, 20 Φεβρουαρίου, ἀπὸ πρωΐας διεδίδοντο πολλὰ ἐν Κολλυνδρῷ καὶ τοῖς πέριξ ὑπὸ τῶν μὴ μεμυημένων: ὅτι πλῆθος πολὺ ληστῶν ἔμελλε νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ Κολλυνδροῦ καὶ τῶν πέριξ αὐθημερόν. Ὅθεν τινὲς τῶν τοῦ Κολλυνδροῦ ἔστειλαν εἰς Βέρροιαν ζητοῦντες παρὰ τῆς Διοικήσεως στρατὸν πρὸς φύλαξιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς πέριξ Μωαμεθανοὶ, Τουρκαλβανοὶ καὶ Γκέγκιδες οἱ πλεῖστοι, ἦσαν κατεπτοημένοι, ἅτε γινώσκοντες ὅτι, οὐδεμίαν βοήθειαν ταχεῖαν ἠδύναντο νὰ τοῖς στείλωσι μήτε ἐκ Βερροίας μήτε ἐκ Θεσσαλονίκης.

»Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν κατοικοῦσιν εἰς τὸ μίαν ὥραν πρὸς Β. τοῦ Κολλυνδροῦ παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα κείμενον χωρίον

Λιμπάνοδον, οἵτινες ἔστειλαν πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀζάδες τοὺς χριστιανοὺς, παρακαλοῦντες νὰ τοὺς εἰδοποιήσω ἐγκαίρως, ἂν συμβῇ κακόν τι.

»Τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 20 Φεβρουαρίου, τὴν ἑσπέραν, μίαν ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, εἰσῆλθεν εἰς Κολλυνδρὸν μετὰ τῶν ὀπαδῶν του, 120 ἀνδρῶν περίπου, ὁ Βαγγέλης Χοστέβας. Καὶ πρῶτον μὲν διηυθύνθησαν εἰς τὸν ἀστυνομικὸν σταθμὸν, ἔνθα ἐφύλαττον δύο τρεῖς ζαπτιέδες, ὧν ὁ εἷς ἐπιλοχίας. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον κλεισθῆ οἱ δυστυχεῖς εἰς τὸν σταθμὸν καὶ δὲν παρεδίδοντο, ἔθραυσαν τὴν θύραν καὶ ἐμβάντες ἐφόνευσαν αὐτούς. Ἔπειτα δὲ ἀναζητήσαντες μή τις καὶ ἄλλος Τοῦρκος ὑπάρχῃ εἰς τὴν κωμόπολιν καὶ μὴ εὑρόντες, διενεμήθησαν εἰς διαφόρους οἰκίας καὶ κατέλυσαν.

»Τὴν ἐπαύριον, 21 Φεβρουαρίου, διενεμήθησαν τὰ 200 ὅπλα, καὶ κατεγράψαμεν τούς τε λαβόντας αὐτὰ καὶ ὅσους εὕρομεν ἔχοντας ἰδικά των, προσεκαλέσαμεν δὲ καὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων τοὺς κατοίκους, ὅπως συναχθῶσιν εἰς Κολλυνδρόν. Ἦλθον ἅπαντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι μετὰ τῶν γυναικοπαίδων ἐκ τῶν χωρίων Ἐλευθεροχωρίου, Καστανιᾶς, Ραδαίνης, Βουλτσίστης, Νεοκάστρου, Μενλίκης, τὰ δὲ λοιπὰ χωρία ἐξησφαλίζοντο ἀλλαχοῦ.

»Οὕτω, τῶν τριῶν τσιφλικίων τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Α. Παπᾶ Γεωργίου, Παλατίτσια, Μπάρμπες καὶ Κεύτλες, εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς Παλατίτσα, ὁ δὲ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ὁπλιτῶν ἀνῆλθε τότε εἰς 350 ἐντὸς τοῦ Κολλυνδροῦ.

»Τὴν 22 Φεβρουαρίου τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἐν Κολλυνδρῷ πληθυσμοῦ ἐξῆλθε τῆς κωμοπόλεως εἰς θέσιν τινὰ ἐξέχουσαν, ἐκεῖ δὲ περιστοιχούμενος ὑπὸ πάντων τῶν ὁπλιτῶν δεηθεὶς ὑπὲρ τοῦ ἀρχομένου ἀγῶνος καὶ εὐλογήσας τὴν σημαίαν, ὕψωσα αὐτὴν ἐν ζητωκραυγαῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἑνώσεως ἡμῶν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, μεθ' ὃ ἐνεχείρησα αὐτὴν τῷ προεκλεχθέντι σημαιοφόρῳ.

»Τὴν τελετὴν ταύτην ἐπεσφράγισαν πολλοὶ τῶν ἐγχωρίων πυροβολισμοί.

»Τὴν 23 ἐστείλαμεν 10 φορτηγὰ συνοδευόμενα ὑπό τινων ὁπλιτῶν εἰς Πέτραν, ὅπου ἐμάθομεν ὅτι, ἦτο ἡ ἀποθήκη τῶν

ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων τοῦ Κ. Δουμπιώτη, μετ' ἐπιστολῆς μου πρὸς αὐτόν, δι' ἧς, κοινοποιῶν τὴν ἐξέγερσιν τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας μου, παρεκάλουν νὰ μοὶ σταλῶσιν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια. Μετὰ δὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας ἐπανῆλθον φέροντες μόνον 2 φορτεῖα φυσιγγίων ἐμπροσθογεμῶν ὅπλων, μίαν χελώνην μολύβδου καὶ 5 ὀκ. πυρίτιδος.

»Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔλαβον ἐπιστολὴν τουρκαλβανῶν τινων, ἐπιστατούντων εἰς τὰ ἐν τῷ χωρίῳ Λιμπάνοβα κτήματα τοῦ Γερασ. Κωνσταντίνου καὶ ἄλλων κτηματιῶν, δι' ἧς μὲ παρεκάλουν νὰ τοῖς γράψω ὡς φίλος, ἂν οἱ ἐλθόντες εἰς Κολλυνδρὸν εἶναι *βασιλικοὶ* ἄνθρωποι δηλ: ἕλληνες στρατιῶται τακτικοὶ ἢ κλέπται, καί, ἂν εἶναι βασιλικοί, νὰ μισιτεύσω ὅπως ἐρχόμενοι εἰς Κολλυνδρὸν προσκυνήσωσι, νὰ τοῖς κοινοποιήσω δὲ τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς εἶναι παραδεκτὴ ἡ ὑποταγή των. Ἔγραψα λοιπὸν πρὸς αὐτούς, ἀορίστως μὲν ἀπαντῶν εἰς τὴν πρώτην ἐρώτησίν των: ἂν ἦναι οἱ ἐπαναστάται βασιλικοὶ ἢ μή, βεβαιῶν δὲ αὐτοὺς ὅτι, ἂν διώξωσι πρότερον ἐκ Λιμπάνοβας τοὺς Γκέγκιδας, οἵτινες ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον συναθροισθῆ ἐκεῖ, καὶ ἔπειτα προσέλθωσιν οἱ ἐγκριτώτεροι αὐτῶν εἰς Κολλυνδρὸν ἄοπλοι, θέλει γείνη δεκτὴ ἡ ὑποταγή των, χωρὶς νὰ πάθωσι τίποτε μήτε αὐτοὶ μήτε τὸ χωρίον αὐτῶν.

»Αὐθημερὸν τότε μοὶ ἀπήντησαν ὅτι, συγκατανεύουσι, θέλουσι δὲ παρακινήσει τοὺς Γκέγκιδας νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, καὶ εἶτα θέλουσιν ἐλθεῖ πρὸς ἡμᾶς, ἵνα προσκυνήσωσιν.

»Ὄντως τὴν ἐπιοῦσαν ἐπληροφορήθημεν ὅτι, οἱ Γκέγκιδες μετὰ τῶν ποιμνίων των, συνοδευόμενοι ὑπό τινων ἐκ τῶν ἐν Λιμπάνοβα τουρκαλβανῶν, διαβάντες τὸν Ἀλιάκμονα, ἔλαβον τὴν εἰς Θεσσαλονίκην ἄγουσαν. Οἱ ἐν Λιμπάνοβα ὅμως Τοῦρκοι δὲν ἤρχοντο νὰ προσκυνήσωσι, προφασιζόμενοι ὅτι περιμένουσι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν μέχρι Θεσσαλονίκης συνοδευσάντων τοὺς Γκέγκιδας, οἵτινες ὅμως συμβουλευθέντες ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲν ἐπέστρεφον, ἀλλὰ ἐπερίμενον νὰ ἐπανέλθωσι μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ σταλῇ καθ' ἡμῶν.

»Τὴν 24 Φεβρουαρίου, γνωστῶν ἤδη γενομένων ἐν Βερροίᾳ

τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ μὴ ὑπάρχοντος στρατοῦ ἐκεῖσε, ὁ γιούζ-μπασης Βερροίας μετὰ 20 περίπου χωροφυλάκων ἦλθεν εἰς τὸ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλυάκμονος χωρίον Γκριζάλη, ἰδιοκτησίαν βέη τινός, ὅστις πρὸ ἔτους ἦτο καϊμακάμης εἰς Ἅγιον Ὄρος, καὶ ἐκεῖ προσεκάλεσε, πλὴν τοῦ βέη τούτου, τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ παρὰ τὸν Ἀλυάκμονα χωρίου Μυλοβοῦ Μαξοὺτ-ἀγᾶν καὶ ἄλλους τινάς, συσκεφθέντες δὲ περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφάσισαν καὶ ἔστειλαν δύο ἐπιστολάς, μίαν πρὸς ἡμᾶς καὶ ἄλλην πρὸς τοὺς προκρίτους τοῦ Κολλυνδροῦ.

Ἡ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολή, ἑλληνιστὶ γεγραμμένη, ἐμπεριεῖχε τὰ ἑξῆς:

Τιμημένε φίλε Δεσπὸτ-ἐφένδη!

Μανθάνομεν ὅτι εἰς τὸ Κολλυνδρὸν ἦλθαν κλέφταις καὶ κάμνουν πολλὰ ζουλούμια. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν δίνομεν πίστιν εἰς τὰ λόγια τοῦ κόσμου, ὁποῦ καὶ πολλὰ ψέμματα λέγουν, περιμένομεν ἀπὸ τὴν ἀφεντιάν σου, ὡς ἄνθρωπος τοῦ βασιλέως μας καὶ μιλὲτ-μπασσῆς τῶν χριστιανῶν, νὰ μᾶς γράψῃς τὴν ἀλήθειαν, τί ζητοῦν αὐτοὶ ὁποῦ ἦλθαν αὐτοῦ, πόσοι εἶναι καὶ ἂν ἦναι βασιλικοὶ ἄνθρωποι (ἀσκέρι) ἢ κλέφταις. Καὶ νὰ διατάξῃς τοὺς ἀζάδες νὰ ἔλθουν ἐδῶ νὰ ὁμιλήσωμεν.

Σὲ χαιρετοῦμεν, Δεσπὸτ-ἐφένδη, καὶ περιμένομεν τὸ χαρσιλίκι σου.
(ἕπεται ἡμερομην. καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ὑπογραφαὶ καὶ σφραγῖδες).

Ἡ πρὸς τοὺς προκρίτους ἐπιστολή, ἐπίσης ἑλληνιστὶ γεγραμμένη, ἦτο τοιαύτη:

Μουχτάριδες καὶ ἀζάδες χωρίον Κολλυνδρόν.

Λαμβάνοντες τὸν τεσκερέν μας νὰ ἔλθητε εἰς Γκριζάλι τὸ δίχως ἄλλο, ἔχω νὰ σᾶς ὁμιλήσω ἀπὸ μέρος τοῦ καϊμακάμη, βέη-ἐφένδη τῆς Βερροίας.— (Τ. Σ.) Γιούζ-μπασης Μεμὲτ-ἀγᾶς.

»Καὶ τοὺς μὲν προκρίτους ἀπέτρεψα ν' ἀπέλθωσιν, ἐγὼ δὲ ἀπήντησα τοῖς Ὀθωμανοῖς τοιαῦτα:

Καλοί μου φίλοι κλ.

Ἔλαβα τὸ τίμιον γράμμα σας· θέλετε νὰ σᾶς γράψω τί ζητοῦν οἱ κλέφταις εἰς τὸ Κολλυνδρὸν καὶ πόσοι εἶναι. Σᾶς ἀπαντῶ λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι κλέφταις μόνον, ἀλλὰ καὶ τακτικὸς στρατός, καὶ δὲν εἶναι μόνον εἰς τὸ Κολλυνδρόν, ἀλλ' εἶναι γεμάτα ὅλα τὰ ούρμάνια ἀπὸ αὐτούς. Ζητεῖτε νὰ ἔλθουν αὐτοῦ οἱ μουχτάρδες καὶ οἱ ἀζάδες τοῦ Κολλυνδροῦ· παρακαλῶ νὰ μὲ πληροφορήσητε ποίους ἀζάδες θέλετε, διότι τώρα οὔτε εἰς τὸ Κολλυνδρὸν οὔτε εἰς τὰ ἄλλα χω-

ρία υπάρχουν πλέον αζάδες και μουχτάριδες, αλλά διοικούν οἱ καπετανέοι.

Σᾶς χαιρετῶ φιλικῶς καὶ εἶμαι πάντοτε πρόθυμος.

(Τ. Σ. Τουρκ.). † ὁ Κίτρους ΝΙΚΟΛΑΟΣ.

»Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης ὅτε Γιούζ-μπασης Βερροίας μετὰ τῶν χωροφυλάκων καὶ οἱ ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις εὑρισκόμενοι Ὀθωμανοὶ ἐπιστάται καὶ ὑπηρέται ἀπῆλθον εἰς Βέρροιαν.

»Αὐθημερὸν 24 Φεβρουαρίου, μαθόντες ὅτι Γκέγκιδές τινες περιφέρονται εἰς τὰ πέριξ χωρία καὶ κακοποιοῦσι τοὺς τυχόντας, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατανοήσαντες τὴν ἀπάτην τῶν ἐν Λιμπάνοβᾳ, ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπιτεθῶμεν κατ' αὐτῶν, φοβούμενοι ὅμως μήπως ἐν τοῖς πέριξ τσιφλικίοις κρύπτονταί που ἐκ τῶν τουρκαλβανῶν, περὶ ὧν ἐμάθομεν ὅτι ἀπῆλθον, ἐστείλαμεν ἄνδρας τινὰς μετ' ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἐν Πάλιανη Ἀλβανιτοβλάχους, οἵτινες εἶχον λάβει τὰ 300 ὅπλα, προσκαλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἔλθωσι πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἐπιτεθῶμεν κατὰ τῶν Γκέγκιδων καὶ τῶν ἐν Λιμπάνοβᾳ Τούρκων ἐκ δύο σημείων συγχρόνως. Ἀλλ' οἱ Ἀλβανιτόβλαχοι, διατελοῦντες ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἰ. Μπίτσου, ἀπήντησαν ἡμῖν ὅτι, διετάχθησαν παρ' αὐτοῦ νὰ κρύψωσι τὰ ληφθέντα ὅπλα καὶ νὰ μὴ λάβωσιν αὐτὰ μηδὲ νὰ ἐξεγερθῶσι πρὶν ἢ λάβωσι ὁδηγίαν του· διότι δῆθεν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἄγγλου Προξένου, ὅπως θέσωσι τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν εἰς τὰ δύο ἰδιόκτητά του τσιφλίκια, τὸ Κίτρος καὶ τὸν Ἁγιάννην, ὥστε νὰ ἦναι ἀσφαλῆ κατὰ πάσης τουρκικῆς ἢ ἐπαναστατικῆς προσβολῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ καλύβαι των ἦσαν μεταξὺ τῶν δύο εἰρημένων χωρίων καὶ ἑπομένως ἐξησφαλίζοντο καὶ αὐτάς, διὰ τοῦτο οἱ γενναῖοι Ἀλβανιτόβλαχοι μᾶς ἀπήντων ὅτι, λυποῦνται μὲν διότι οἱ Γκέγκιδες κάμνουν τόσα κακὰ *εἰς τὰ ἀδέλφια*, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἔλθουν μεθ' ἡμῶν, ἐὰν δὲν λάβωσι ὁδηγίας παρὰ τοῦ φιλογενεστάτου κ. Μπίτσου· τούτου ἕνεκα παρητήθημεν καὶ ἡμεῖς πάσης ἐπιθέσεως, ὁ δὲ Βαγγέλης Χοστέβας ἠθέλησε τότε ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῶν ὁπλιτῶν εἰς Πάλιανην, ἵνα εἴτε δι' ἀπειλῶν εἴτε διὰ τῆς βίας παραλάβῃ τὰ 300 ὅπλα ἢ πείσῃ τοὺς Ἀλ-

Κίτρους εἶναι πολεμικώτατα, μυηθέντα δὲ πρὸ καιροῦ εἶχον δεχθῆ ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐπανάστασιν. Ὡσαύτως καὶ τὰ πέριξ χωρία τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Ἄλλαις λέξεσιν, ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Πιερίας, ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου τῶν πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Ἀλυάκμονος, πρός τε βορρᾶν καὶ δυσμὰς ὁρίζοντος τὴν Πιερίαν, ἤτοι τὰ ἀπὸ Λιτοχώρου καὶ Αἰκατερίνης μέχρι Λιμπάνοβας πρὸς βορρᾶν, καὶ πρὸς δυσμὰς τὰ ἀποτελοῦντα τὸ λεγόμενον *Παλάτι* χωρία τοῦ Ὀλύμπου, μαχιμωτάτους ἔχοντα κατοίκους, ἐδέχθησαν προθύμως τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τώρα δ' ἐσμὲν βέβαιοι ὅτι, εὐκολώτατα ἐξεγείρονται ἐν ἀνάγκῃ, μεθ' ὅλας τὰς ζημίας ἃς ἐπέστησαν ἄνευ ἀποτελέσματος.

»Ἐξαιρετέον μόνον τὸ Κολλυνδρόν.

»Τὸ χωρίον τοῦτο, ἔχον 400 περίπου οἰκίας, διεκρίθη καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821 διὰ τὴν δουλοφροσύνην τῶν κατοίκων του, οἵτινες εἶχον καταπροδώσει τὸν Ἀδαμάντιον Ὀλύμπιον, προσκαλέσαντες καὶ τότε τουρκικὸν στρατὸν ἐκ Θεσσαλονίκης. Νῦν δὲ, εἶχε μὲν ἀκολουθήσει ἡμᾶς τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων, ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι καὶ αὐτοὶ μετημελοῦντο καὶ βίᾳ σχεδὸν ἐκρατοῦντο, δὲν ἦσαν μεταξὺ αὐτῶν πλείονες τῶν 100 ὁπλοφόρων, ὧν μόλις 45 ἠκολούθησαν μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως.

»Ἐκ Κολλυνδροῦ ἀναχωρήσαντες, μιᾶς δὲ καὶ ἡμισείας ὥρας δρόμον ἀπὸ πρωΐας μέχρι μεσημβρίας καὶ ἐπέκεινα διανύσαντες, ἕνεκα τῶν γυναικοπαίδων, κατεσκηνώσαμεν εἰς θέσιν τινὰ ἐντὸς τοῦ δάσους τοῦ μεταξὺ Κολλυνδροῦ καὶ Ἁγ. Πάντων, καλουμένην *Γαλακτόν*. Ἐκεῖ ἀναφθεισῶν πυρῶν πολλῶν καὶ διαιρεθέντων τῶν γυναικοπαίδων καὶ λοιπῶν κατὰ μικρὰς συστάσεις, πρῶτον μὲν κατεμετρήθησαν καὶ εὑρέθησαν ἅπαντες ὁπλῖται καὶ ἄοπλοι, γυναῖκες, ἄνδρες καὶ παιδία, τὸ ὅλον ὑπὲρ τὰς 2,000 εἶτα δὲ διενεμήθησαν τὰ τρόφιμα.

»Τὴν ἐπαύριον, ὁδοιπορήσαντες μιᾶς ὥρας δρόμον εἰς διάστημα τριπλάσιον, κατελάβομεν τὴν λαμπρὰν θέσιν τῶν Ἁγ. Πάντων, ἐν ᾗ διεμείναμεν μέχρι τῆς 15 Μαρτίου.

»Τὸ μονύδριον τῶν Ἁγ. Πάντων εἶναι μικρὸν καὶ ἐγκαταλελειμμένον ἐντὸς προαυλίου καλῶς τειχισμένου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου

ὑπάρχουσι περὶ τὰ 20 κατερειπωμένα δωμάτια καὶ σταῦλοι. Ἐντὸς λοιπὸν τῆς Μονῆς καὶ πέριξ αὐτῆς κατεσκήνωσαν πάντες, κατασκευάσαντες καλύβας. Ἡ θέσις εἶναι ὑψηλοτάτη, περικλείεται δὲ ὑπὸ ὑψηλοτέρων ἀβάτων βράχων, ὥστε εἶναι ὀχυρωτάτη, ἔχει δὲ δύο μόνον εἰσόδους σχηματιζομένας ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ λάκκου καὶ μικροῦ ποταμίσκου, τὴν μὲν Β.Δ. πρὸς τὸν Γαλακτόν, τὴν δὲ πρὸς Μ. Ἡ πρώτη εἴσοδος φέρει ἐκ τῶν ὀρεινῶν τοῦ Ὀλύμπου μερῶν καὶ ἐκ Κολλυνδροῦ, ἡ δὲ δευτέρα, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Ἁγ. Πάντων, ἐκβάλλει εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Βερροίας. Αἱ δύο αὗται εἴσοδοι, φυλαττόμεναι ὑπὸ 100 ἀνδρῶν ἑκάστη, εἶναι ἀπόρθητοι καὶ καθιστῶσιν ἀκαταμάχητον τὴν θέσιν ταύτην.

»Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐκ Κολλυνδροῦ φυγῆς ἡμῶν, ἅμα κατασκηνώσαντες εἰς Γαλακτόν, ἐγράψαμεν πρὸς τὸν Κ. Δουμπιώτην, κοινοποιοῦντες τὰ καθ' ἡμᾶς. Τὴν δὲ ἐπαύριον, 27 Φεβρουαρίου, ἐν Ἁγίοις Πᾶσι ὄντες, ἐλάβομεν ἀπάντησιν αὐτοῦ, δι' ἧς παρεκάλει ἡμᾶς ἵνα, ἀφέντες μικρὰν φρουρὰν εἰς Ἁγ. Πάντας διὰ τὰ γυναικόπαιδα, ἀπέλθωμεν μετὰ τῶν λοιπῶν ὁπλιτῶν εἰς Ραδαίνην, χωρίον ἀπέχον 4 ὥρας ἐκ Κολλυνδροῦ, 3 ἐξ Ἁγ. Πάντων καὶ 4 ἐξ Αἰκατερίνης, πατρίδα δὲ τοῦ μακαρίτου Ἀδαμαντίου Ὀλυμπίου, ἔνθα ἔμελλε νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ Κ. Δουμπιώτης μετὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅπως ἐκ συμφώνου προσβάλωμεν τοὺς Κιρκασίους τῆς Τοχόβης. Τοιουτοτρόπως συνηντήθημεν ἐν Ραδαίνῃ, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τῆς 28 Φεβρουαρίου».

ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΑΓ. ΚΙΤΡΟΥΣ
ΚΑΙ ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἐν Ραδαίνῃ συναντήσεως, ἀναβληθείσης ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ τῆς κατὰ τῆς Τοχόβης ἐπιθέσεως διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς Λιτόχωρον πρὸς ὑπεράσπισιν τοὐλάχιστον αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπερχομένων ἐχθρῶν, ἀφοῦ ἡ προσβολὴ τῆς κωμοπόλεως τῶν Κιρκασίων δὲν ἔμελλε πλέον

νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ἀπομακρύνῃ τοῦ ἀτυχοῦς Λιτοχώρου.

Τὸ μὲν λοιπὸν ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβα σῶμα μετὰ τοῦ Ἀγ. Κίτρους, ἐνισχυθὲν δι' ἐπικουρίας τῶν ὑπὸ τὸν Α. Κουκουράβα 80 ἐθελοντῶν μετὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Μ. Τσίμα, τοῦ ἐγχωρίου καὶ φιλοπάτριδος, ἀπὸ πολλοῦ δ' ἐργαζομένου σωματάρχου Κ. Κιρκοπούλου, συνακολουθήσαντος καὶ τοῦ ἰατροῦ Δ. Ν. Καλοστύπη, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἁγ. Πάντων, ἔνθα εἶχον συναθροισθῆ περὶ τὰς 2,570 γυναικοπαίδων, ἐκ τῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Κίτρους, Κολλυνδροῦ, Ἐλευθεροχωρίου, Μελενίκου, Προδρόμου, Γριζάλης, Νεοκάστρου, Παλατίτσιας, Βούλτσιστας, Κατοχῆς, Λιμπανόβου κτλ.

Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Κ. Δουμπιώτου μετὰ τῶν ἄλλων ἐγχωρίων καὶ ἁρματωλῶν ἐπορεύθη πρὸς τὴν Μονὴν τῆς Πέτρας.

Ἐνῷ τὰ δύο ταῦτα ἐπαναστατικὰ σώματα ἐπορεύοντο ἰδίαν ἕκαστον ὁδὸν, ὁ Μ. Ἀποστολίδης καὶ Ζαχείλας εὑρίσκοντο εἰς τὰ περὶ τὴν Ραψάνην χωρία, ὅθεν ἀνάγκη νὰ παρακολουθήσωμεν ἰδιαιτέρως ἓν ἕκαστον τῶν σωμάτων, ἀφηγούμενοι τὰ συμβάντα αὐτῷ. Πρὸ τούτου ὅμως ὀφείλομεν νὰ ρίψωμεν βλέμμα πρὸς τὸ ἀπειλούμενον Λιτόχωρον καὶ τὸ Μετόχιον τῆς Σκάλας, ἐν ᾧ ἡ ἀποθήκη τῶν πολεμοφοδίων ὑπὸ τὰς γνωστὰς ἡμῖν εὐαρίθμους φρουράς.

Τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὁ κοινότερος νοῦς διαβλέπει τὸ ἀσύγνωστον λάθος τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἀποθήκης τῶν πολεμοφοδίων, πρὶν ἢ ἡ περιφέρεια αὐτῶν ἐνισχυθῇ ὑπό ἰσχυρῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων ἐξ ἐγχωρίων, ἐνῷ ἡ ἐν Τοχόβῃ φωλεὰ τῶν Κιρκασίων μένει ἄθικτος, ἐμπερικλείουσα 750 περίπου θηριώδεις πολεμιστὰς καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ ἐξ Αἰκατερίνης ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ἀναπόφευκτος, καθόσον πρὶν ἢ ἀναχωρήσωσιν ἐκ Λιτοχώρου οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο ἀποβιβαζόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Αἰκατερίνην.

Ἅμα τῇ ἐν Πλάκᾳ ἀποβάσει τῶν ἐθελοντῶν ὁ Διοικητὴς Αἰκατερίνης ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ τηλεγραφικῶς στρατιωτικὴν συνδρομὴν ἐκ Θεσσαλονίκης, οἱ δὲ τὸ πρῶτον συλληφθέντες,

εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα ἀπολυθέντες Ὀθωμανοὶ ὑπάλληλοι τῆς περιφερείας Λιτοχώρου, ἀπελθόντες ἐπίσης εἰς Θεσσαλονίκην, κατέθεντο ἐν λεπτομερείᾳ τὰ περὶ τῶν ἐπαναστατῶν.

Τὴν 17 Φεβρουαρίου, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Ν. Μπίτσος καὶ τῆς ὀθωμανικῆς Δερβὶς-μπαμπᾶς προσέφερον τοῖς ἐπαναστάταις τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἰκατερίνης ἐπὶ τῷ ὅρῳ *νὰ μὴ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῇ*, ἀνεχώρει ἐκεῖθεν, μεταβαίνων εἰς Θεσσαλονίκην, ὁ Σουλεϊμὰν-ἐφένδης, ἵνα διακοινώσῃ τὰ διατρέχοντα τῷ Διοικητῇ, μεθ' ὃ ἐπανέκαμψεν εἰς Αἰκατερίνην, ἄγων 250 στρατιώτας.

Συγχρόνως ὁ Διοικητὴς, συνεπείᾳ ἀνακριβῶν πληροφοριῶν περὶ ἐμφανίσεως νέων ἐπαναστατικῶν σωμάτων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κασσάνδρας, ἐτηλεγράφησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, στρατιωτικὴν δύναμιν ἐξαιτούμενος.

Τῇ 19 ἀφίκοντο ἐκ Κοσσυφοπεδίου τὰ 4 πρῶτα ἐκ τῶν 14 ταγμάτων, ἅτινα διετάχθησαν νὰ κινήσωσι κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ὑπὸ τὸν Ἀσσὰφ-πασᾶ, τῇ δὲ 20 ἀπεβιβάσθησαν εἰς Αἰκατερίνην διὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ πολεμικοῦ, ὅπερ ἔκτοτε ἐξηκολούθη δραστηρίως τὸ ἔργον τῆς μεταφορᾶς στρατοῦ καὶ πολεμοφοδίων.

Εἶναι ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ πῶς αἱ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Αἰκατερίνην καὶ τὰ πλησιόχωρα κινήσεις αὗται τῶν ὀθωμανικῶν πλοίων διέφυγον τὴν προσοχὴν τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἀφέντες τῇ τύχῃ τό τε Λιτόχωρον καὶ τὴν Μονὴν τῆς Σκάλας μετὰ τῶν πολεμοφοδίων, καθ' ὧν ὥδευεν ἤδη ἡ τουρκικὴ στρατιὰ, ἀπεμακρύνθησαν ἄνευ σταθερᾶς ἀποφάσεως καὶ διεχωρίσθησαν ἄνευ ἐλπίδος ἀλληλοβοηθείας.

Ἐνῷ ἡ δύναμις αὕτη τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συνηθροίζετο ἐν Αἰκατερίνῃ διὰ θαλάσσης, ὥδευε διὰ ξηρᾶς κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητος ἐξ ἀτάκτων δύναμις.

Ἐπέκεινα τῶν 500 ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας Βερροίας, στρατολογηθέντες ὑπὸ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου, προεξάρχοντος φανατικοῦ τινος Γιαχγιάβεη, ἠπείλουν ἤδη τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν κωμοπόλεων, ἐν αἷς οἱ ἐπαναστάται εἶχον θέσει τὸν πόδα.

Ὁ Κ. Δουμπιώτης ἐπληροφορήθη τὴν ἐπαπειλοῦσαν τὸ Λιτόχωρον καταστροφὴν ἅμα ὡς ἀφίκετο εἰς Ραδαίνην, διέταξεν ὅθεν τὸν σωματάρχην Γ. Μαλάμαν καὶ τὸ ἐξ 70 ἀνδρῶν σῶμα τῶν Λιτοχωριτῶν νὰ προηγηθῇ τὴν νύκτα ἐκείνην, προτιθέμενος τὴν αὐτὴν νὰ λάβῃ ὁδὸν μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως.

Τὸ ὑπὸ τὸν Γ. Μαλάμαν σῶμα, ἐκ 58 ἐθελοντῶν συγκείμενον, ἀνεχώρησε πάραυτα μετὰ τῶν ἐγχωρίων, ἀφικόμενον ὅμως εἰς Μ. Ρεῦμα, ἄνωθεν τῶν Καλυβίων Μαλαθρίας,* συνήντησεν ἔνοπλον σῶμα βλαχοποιμένων, οἵτινες διηγήθησαν αὐτῷ ὅτι, τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχον συμπλακῆ μετὰ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, ἀποπειραθέντος ν' ἀνέλθῃ πρὸς τὰ ὑψώματα, ἐφ' ὧν εὑρίσκοντο τὰ ποίμνια αὐτῶν καὶ ὅτι ἐξηνάγκασαν αὐτὸ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ καὶ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἐν Καρυᾷ κυρίου σώματος, προσέθεντο δὲ καὶ τὴν θλιβερὰν εἴδησιν ὅτι, οἱ Τοῦρκοι, πυρπολήσαντες τὰ Καλύβια-Μαλαθρίας, Καρυὰν καὶ Καλύβια-Λιτοχώρου, εἶχον ἤδη εἰσβάλει εἰς Λιτόχωρον, οὗτινος ἡ φρουρὰ ὡς καὶ ἡ τοῦ Μετοχίου ἐτράπη εἰς φυγήν, τὰ δὲ ὀλίγα ἐναπομείναντα γυναικόπαιδα ἀπεμακρύνθησαν εἰς τὰ πλησιόχωρα ὄρη.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν βλαχοποιμένων, ὁδηγήσας τὸν Γ. Μαλάμαν ἐπί τινος ὑψώματος, ἔδειξεν αὐτῷ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λιτοχώρου.

Στήλη καπνοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἀνέλαμπον ἐκ διαλειμμάτων ζωηραὶ πυρὸς γλῶσσαι, ἀνήρχετο πρὸς τὸν οὐρανόν!

— Ἰδοὺ τὸ Λιτόχωρον! εἶπε μετ' ἀγανακτήσεως.

Ἡ πυρπόλησις τοῦ ἀτυχοῦς Λιτοχώρου εἶναι ἐν τούτοις ἀξία γραμμῶν τινων θλιβερᾶς περιγραφῆς.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν τοῦ Κ. Δουμπιώτου, ὁ Ἀσσάφ-πασας ἐξεκίνησε κατὰ τῆς κωμοπόλεως μετὰ δυνάμεως 5 ταγμάτων, 2 τηλεβόλων καί τινων ἀτάκτων ἱππέων.

Κατὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ ἐχθροῦ ἡ ὑπὸ τὸν Ρεΐζην καὶ Β. Τσουκάνην εὐάριθμος φρουρὰ καὶ οἱ 200 περίπου ἐγχώριοι, δι'

* Τοῦ ἀρχαίου Δίου.

ὅπλων ἐμπροσθογεμῶν ὡπλισμένοι, μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν, ἀπεχώρησαν πρὸς τὰ ὄρη, ἐκτὸς 5—6 ἐθελοντῶν, οἵτινες ἐξηκολούθησαν ἐπὶ 1/4 τῆς ὥρας κατά τινων ἱππέων Κιρκασίων ἀπεγνωσμένως μαχόμενοι.

Ὁ Ἀσσάφ-πασας, εἰσελθὼν ἐν τῷ χωρίῳ, ἐπέτρεψε τὴν λαφυραγώγησιν αὐτοῦ, εἶτα δὲ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς πυρπολήσεως, ὥστε ἐκ τῶν 550 οἰκιῶν τοῦ Λιτοχώρου αἱ 280 ἀπετεφρώθησαν· οἱ ναοὶ μετεβλήθησαν εἰς σταύλους καὶ ἐχρησίμευσαν δι' ἄλλας ἀνάγκας τῶν στρατιωτῶν, ὁ δὲ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἐκρημνίσθη διὰ τηλεβόλων. Γραῖαί τινες γυναῖκες ἐσφάγησαν ἢ ἐκάησαν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἐν αἷς ἡ Ἀσιμήνα Γεροθεοχάρη, καὶ 2 γέροντες ἐφονεύθησαν, ἀδυνατοῦντες νὰ παρακολουθήσωσι τοὺς λοιποὺς κατοίκους.

Ὅταν περὶ τὴν νύκτα τὸ ὑπὸ τὸν Γ. Μαλάμαν ἀπόσπασμα ἀφίκετο ἐπὶ τῶν ἀπέναντι τοῦ Λιτοχώρου ὑψωμάτων, ὁ ἐχθρὸς διενυκτέρευεν οὐ μακρὰν αὐτοῦ, τὰ δὲ γυναικόπαιδα, πρὸ πολλοῦ εἶχον καταφύγει ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Διονυσίου.

Καὶ τότε, ἐπειδὴ τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην ἐπαναστατικὸν σῶμα ἀπεῖχεν ἀρκούντως, τὸ ὑπὸ τὸν Γ. Μαλάμαν, φοβηθὲν μὴ περικυκλωθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐτράπη διὰ τῶν ἀτραπῶν τοῦ Ὀλύμπου πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ κυρίου σώματος, μὴ κατορθῶσαν νὰ πράξῃ τι πρὸς διάσωσιν τῶν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Σκάλας πολεμοφοδίων, ἅτινα περιῆλθον μετ' οὐ πολὺ εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν αὐτὴν περίπου στιγμήν, καθ' ἣν τὸ Λιτόχωρον ἐπυρπολεῖτο καὶ ἡ ἀποθήκη τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐχθροῦ περιέπιπτε, τὸ *Βυζάντιον* ἔρριπτεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῶν Ἀραβοσίτων, μεταξὺ Λεπτοκαρυᾶς καὶ Ἁγ. Θεοδώρου, τὸ ἐκ 2,500 ὅπλων νέον φορτίον του, περιελθὸν ἐκ τύχης εἰς τὰς αὐτὰς ἐπίσης χεῖρας! *

Ἐν τούτοις τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σῶμα, οὐδεμίαν λαβὸν παρὰ τῶν προπορευθέντων εἴδησιν, ἀλλὰ μαθὸν τὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Λιτοχώρου, ἀπῆλθεν εἰς τὴν φύσει ὀχυρὰν

* Ἡ ἀπώλεια αὕτη φαίνεται πάντι ἀδικαιολόγητος.

Μονὴν τῆς Πέτρας,* τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Γ. Μαλάμαν ἀπόσπασμα, πληροφορηθὲν τοῦτο ἐν Βροντοῖς, διηυθύνθη πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἀφίκετο δὲ καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ἡτοιμάζετο ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν· ὅθεν μετὰ 7 ὡρῶν πορείαν διὰ στενοτάτης ἀτραποῦ ἀφίκοντο εἰς τὸ χωρίον Κοκκινοπλὸν, 5 ὥρας ἀπέχον τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἔνθα μετέβη καὶ ὁ Ζαχείλας ἐκ Ραψάνης, μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν διαφόρων μαχῶν καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς, ὡς θέλομεν παρακατιὼν ἀναφέρει.

ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΒΟΛΙΑΝΩΝ

Τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ἀνεπαύθη ἐπὶ 5 ἡμέρας ἐν Κοκκινοπλῷ, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς ὑπό τινων σωματαρχῶν γενομένης συζητήσεως περὶ τῆς προσβολῆς τοῦ Βλαχολειβάδου,* πρῶτος, δοὺς τὸ κακὸν παράδειγμα, ἀνεχώρησεν ὁ ἀποσπασματάρχης Μπῆτος μεθ' 70 ἀνδρῶν, ἀπελθὼν εἰς Χάσια τῆς Θεσσαλίας.

Ἐν τούτοις, ἐνῷ ἡ κατὰ Βλαχολειβάδου προσβολὴ συνεζητεῖτο αὖθις, κυρίως ἐπιμένοντος τοῦ Π. Καλογήρου, ἀνεμένετο δ' ἀπάντησις τῶν προκρίτων, παρ' ὧν εἶχε ζητηθῆ ἐπικουρία ἐγχωρίων πρὸς τοῦτο, ἀπεσταλμένος ἐκομίσατο τῷ ἀρχηγῷ τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν:

---

* Ἡ ἐν λόγῳ Μονὴ, κτισθεῖσα ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ δάσους περὶ τὰς ἀποκρημνοτέρας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου. Ἡμίσειαν λεύγην μακρὰν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου ὑψώματος τῆς φάραγγος, ἐφ' ἧς ἡ Μονὴ κεῖται, εἶναι τὸ περιώνυμον στενὸν τῆς Πέτρας διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κύκλωσιν τῶν Μακεδόνων.

Διὰ τοῦ στενοῦ αὐτοῦ διέβη ὁ Ξέρξης ὅτε εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, ὁ Βρασίδας ὅτε κατέλαβε τὴν Χαλκιδικὴν καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπιστρέφων ἐξ Ἀσίας.

* Τὸ Βλαχολείβαδον, κωμόπολις συγκειμένη ἐκ 400 οἰκιῶν ἀγροτῶν καὶ ποιμένων, κεῖται ἐφ' ὑψηλοῦ λόφου τῶν ἀποκρήμνων πλευρῶν τοῦ ἀρχαίου Τιταρίου, νῦν Σάπκας, οὗτινος ὑπέρκειται μακρόθεν τὸ Φλάμπουρον, ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τῆς δειράδος τῶν ὀρέων τῆς Πιερίας, 1878 μέτρων ὕψους.

Κύριε Κυβερνίδη.—Ταύτην την στιγμήν μετά θετικότητος πληροφορούμαι ότι, ο εν Λιτοχώρῳ τουρκικός στρατός αύριον θά έλθη είς την Μονήν Πέτρας και εκείθεν είς Άγιον Δημήτριον· ταύτα πρός γνώσίν σας.

Πολύ μοί κακοφαίνεται νά βλέπω ότι, διατελείτε είς παντελή άγνοιαν τού έν Κατερίνη και Λιτοχώρῳ τουρκικού στρατού. Είς δέ τό πρός τούς προκρίτους Λειβαδίου γράμμα τών οπλαρχηγών κρίνω περιττόν ν' απαντήσω, διότι υποθέτω ότι, εννοείς ότι οί πρόκριτοι τού Λειβαδίου μετά τών 50 αόπλων οπλιτών, ούς αυθεντικώς τό αρχηγείον ζητεί νά έλθωσιν αύριον είς Κοκκινοπλόν, ενῷ θά εκκινήσωσιν εντεύθεν, θά κατασφαγώσιν υπό τών Γκέγκιδων έν αυτῷ τῷ Λειβαδίῳ και τοιούτον ηρωϊσμόν όλως ανωφελή δέν είναι δυνατόν νά δείξωσιν οί Λειβαδίται.

Φροντίσατε τάχιστα περί τής ασφαλείας σας, ίνα μή σάς εύρη απροπαρασκεύους ο έκ Λιτοχώρου ελαύνων τουρκικός στρατός.

Έν Λειβαδίῳ, τῇ 7 Μαρτίου 1878.—Ψ.

Συνεπείᾳ τής τοιαύτης απαντήσεως τό σώμα διετάχθη νά εξακολουθήση την πορείαν αυτού είς Σκαμνιά, ένθα αφίκετο μετά 4 ωρών πορείαν, εκείθεν δ' απήλθεν είς τό γειτνιάζον χωρίον Βολιανά.

Δυστυχώς οί επαναστάται δέν ενισχύοντο ήδη υπό τών εγχωρίων, ενῷ πολλοί τών εθελοντών ήρξαντο λειποτακτούντες.

Οί μέν Κοκκινοπλίται εδίσταζον νά λάβωσι τά όπλα, πρίν ή καταληφθή τό Βλαχολείβαδον, έχοντες υπ' όψιν τά επακόλουθα προγενεστέρων αγώνων, οί δέ εθελονταί, διχονοούντες και δυσπιστούντες, διαφόρους δέ υπονοίας συλλαμβάνοντες, εγκατέλιπον τόν ατυχή αρχηγόν και την σημαίαν τού ατυχεστέρου μακεδονικού αγώνος.

Έν τοιαύτη καταστάσει ευρίσκετο τό υπό τόν Κ. Δουμπιώτην, εξασθενήσαν ήδη και αποτεθαρρυμένον σώμα, ότε την επιούσαν τής είς Βολιανά αφίξεως αυτών και καθ' ήν στιγμήν εγευμάτιζον, ίν' αναχωρήσωσιν είς Χάσια, ενεφανίσθη ο εχθρός.

Τά Βολιανά είναι τουρκικόν τσιφλίκιον, κατοικούμενον υπό 500 περίπου Ελλήνων, κείται δ' επί τών πρανών βουνού, ονόματι Γουλενά· ού μακράν αυτού εκτείνεται ή λεγομένη κοιλάς τού Σπαρμού, εύφορος και πλήρης αμπέλων, πλησίον δέ παρά την Μ. πλευράν τού Ολύμπου κείται και ή Μονή τής Αγ. Τριάδος.

Οἱ Τοῦρκοι, συμποσούμενοι εἰς 1500 ἄνδρας μετὰ 2 τηλεβόλων, κατέλαβον αἰφνιδίως τὸ πλησίον μετόχιον τῆς Μονῆς, ἀναπτυχθέντες δ' ἐν ἡμισελήνῳ ἤρξαντο προχωροῦντες κατὰ τὸν ἐν ἀταξίᾳ καὶ συγχύσει διατελούντων ἐπαναστατῶν, μόλις συμποσουμένων εἰς 360.

Περὶ οὐδενὸς σχεδίου, περὶ οὐδεμιᾶς σκέψεως ἀντιστάσεως καὶ ἀμύνης ἐδόθη αὐτοῖς καιρός.

Ὁ Ν. Βλαχάβας μετὰ τοῦ Γ. Μαλάμα, Χρυσοπούλου, Σκυβαλλίδα καὶ 100 περίπου ἀνδρῶν καταλαμβάνουσιν ὑπερκείμενον τῆς ἐχθρικῆς θέσεως λόφον, ἄρχεται δὲ ἡ συμπλοκὴ ζωηρά, ἐνῷ ὁ μὲν Π. Καλόγηρος καὶ ἄλλοι καταλαμβάνουσιν ἥκιστα ἐπικαίρους θέσεις, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν λοιπῶν ἐθελοντῶν, ἀντὶ νὰ σπεύσωσι προθύμως εἰς ἐπικουρίαν τῶν μαχομένων, ἀπεμακρύνοντο τοῦ κινδύνου ἐν σπουδῇ.

Μάτην ὁ γενναῖος Βλαχάβας ζητεῖ ἐσπευσμένως βοήθειαν παρὰ τοῦ Κ. Δουμπιώτου, πρὸς ὃν ἤδη, ἐκτεθειμένον εἰς τὰς ἐχθρικὰς σφαίρας καὶ πᾶσαν καταβάλλοντα προσπάθειαν, οἱ ἐθελονταὶ δὲν ὑπακούουσι.

Ἐν τούτοις οἱ ὀλιγάριθμοι μαχηταὶ δὶς ἀποκρούουσι τὴν ἔφοδον τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὅπλα τινὰ καθίστανται ἄχρηστα, περὶ τοὺς 7 δὲ φονεύονται καὶ τραυματίζονται.

Ἦτο 4 μ. μ. ὅτε εἰς τὴν τρίτην ἐχθρικὴν ἔφοδον, μετὰ πείσματος γενομένην, δὲν δύνανται ν' ἀνθέξωσιν ἐπὶ πλέον καὶ ὁ Γ. Μαλάμας πρῶτος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, εἶτα δὲ ἅπαν τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ὑποχωρεῖ, τραπὲν διὰ τῆς πεδιάδος τῆς Ἐλασσῶνος, εἰς τὴν πρὸς τὰ Χάσια ἄγουσαν.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν ὁ Δ. Χαραλάμπου, Ν. Ψύχας, Κ. Ξηροχωρίτης καὶ Ι. Θεοχ. Κασιδογιάννης, ἐκ Λιτοχώρου· ἐτραυματίσθησαν δὲ ὁ Β. Καϊλατσόπουλος ἐκ Τριπόλεως, Β. Κοσκινᾶς ἐκ Μακεδονίας, ὁ Βασίλειος ἐξ Ἀταλάντης καὶ ὁ Ἀθανάσιος ἐκ Φθιώτιδος. Ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν περὶ τοὺς 30.

ΑΨΙΜΑΧΙΑ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ

Ἐνῷ τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σῶμα τῶν ἐθελοντῶν, καταλιπὸν, μετὰ τὴν προεκτεθεῖσαν μάχην, τὴν μακεδονικὴν χώραν, τρέπεται τὴν εἰς Θεσσαλίαν ἄγουσαν, παρακολουθήσωμεν τὸ ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβαν μετὰ τοῦ Ἁγ. Κίτρους, ὅπερ, χωρισθὲν τοῦ πρώτου ἐν Ραδαίνῃ, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἁγίων Πάντων, ἔνθα εἶχον συναθροισθῆ τὰ ἐκ τῶν χωρίων τῆς μέχρι τοῦ Ἀλιάκμονος πεδιάδος γυναικόπαιδα.

Ἐνταῦθα ἀφικομένου τοῦ Ἁγ. Κίτρους ἐλήφθη φροντὶς περὶ τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ ἀσύλου τόσων ἀθώων πλασμάτων κατὰ πάσης ἐχθρικῆς προσβολῆς, συγχρόνως δὲ καὶ περὶ τῆς τακτικῆς αὐτῶν διατροφῆς καὶ συντηρήσεως.

Κυρίως οἱ χωρικοὶ τῆς Κόκοβας ἀνέλαβον νὰ φυλάττωσι τὸν πλησίον τοῦ χωρίου αὐτῶν πόρον, ἐξ οὗ καὶ ὁ μεγαλείτερος κίνδυνος.

Τὴν 4 Μαρτίου, γνωστοῦ γενομένου ὅτι εἰς τὸ παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα χωρίον Πρόδρομον εὑρίσκοντο ὠχυρωμένοι ἔν τινι πύργῳ 100 περίπου Ἀλβανοί, συναθροίσαντες ἐκ τῶν ποιμένων περὶ τὰς 3,000 αἰγοπροβάτων, τὸ ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβαν ἐπαναστατικὸν σῶμα, ἀναχωρῆσαν ἐξ Ἁγ. Πάντων, ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις μετὰ τρίωρον μάχην ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἀφεὶς ἐν τῷ χωρίῳ τὴν πλουσίαν λείαν καὶ περὶ τοὺς 16 φονευμένους, ἐνῷ ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν εἷς μόνον ἐπληγώθη, ὁ Ἀναστάσιος Χρονάκης, εἰς χεῖρας μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἐλθὼν καὶ διακριθεὶς ἐπὶ γενναιότητι.

Τὴν 8 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸ ἐν λόγῳ σῶμα ἐπετέθη αὖθις κατὰ τῶν ἔν τινι δυσπορθήτῳ πύργῳ τοῦ παραποταμίου χωρίου Γριζάλας ὠχυρωμένων 30 Ἀλβανῶν, ἀλλ' οὐδὲν δυνηθὲν κατ' αὐτῶν μέχρις ἑσπέρας νὰ κατορθώσῃ ἐπανῆλθεν εἰς Ἁγ. Πάντας, ἀφοῦ πρῶτον ἐπυρπόλησε 2 παρακειμένους πύργους καὶ παρέλαβε τὰ ἐν αὐτοῖς δημητριακά.

Ἐν τούτοις ὁ ἐκ Βερροίας φανατικὸς Γιαχγιᾶ-βεης μετὰ σώματος ἐκ 300 Τουρκαλβανῶν τετράκις ἐπεχείρησε νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἁγ.

Πάντων, ἀλλ' ἀπεκρούετο ὑπὸ τῶν ἀγρύπνως τὰς εἰσόδους φρουρούντων, ὅθεν ἀπελπισθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς Βέρροιαν.

Τὴν 10 Μαρτίου ὁ Κίτρους εἰδοποιήθη ὅτι, ὁ 'Ασσάφ-πασας μετ' ἀποσπάσματος 500 τακτικῶν στρατιωτῶν, ἀναχωρήσας ἐκ Κολλυνδροῦ καὶ διελθὼν τῆς Αἰκατερίνης, κατέλαβε τὴν Δράνισταν, κωμόπολιν τοῦ Παλατίου τοῦ 'Ολύμπου, ἀγνοῶν πλὴν τὴν τύχην τοῦ Λιτοχώρου καὶ νομίζων ὅτι, τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σῶμα εὑρίσκεται εἰς τὴν Μονὴν τῆς Πέτρας*, ἔγραψεν αὐτῷ νὰ σπεύσῃ εἰς Δράνισταν, ἀφ' ἧς $^1/_2$ ὥραν μεταβὰς παρέμενε τὸ ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβα σῶμα, ἵνα συγχρόνως ἐκ δύο μερῶν προσβάλωσι τὸν ἐχθρόν.

'Επελθούσης ἑσπέρας καὶ οὐδεμιᾶς ληφθείσης, ὡς εἰκός, ἀπαντήσεως παρὰ τοῦ Κ. Δουμπιώτου, τὸ ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβα σῶμα διενυκτέρευσεν εἰς Κόκοβαν, τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἐνῷ ἡτοιμάζετο αὖθις ν' ἀπέλθῃ κατὰ τῆς Δρανίστης, ἐγένετο γνωστὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι, ὁ Δουμπιώτης ἀπέχει πολὺ τῆς Πέτρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ὁ 'Ασσάφ-πασας ἐπανέκαμπτεν εἰς Αἰκατερίνην.

'Επὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα μετέβη εἰς Σπορλίταν, χωρίον κείμενον μεταξὺ Δρανίστης καὶ 'Αγ. Πάντων εἰς διάστημα 2 ὡρῶν.

'Ενταῦθα διέμεινεν ἐπὶ 3 ἡμέρας, κατέχον μὲν θέσιν ἐπίκαιρον μεταξὺ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῶν ἐν τῇ Μονῇ γυναικοπαίδων, ἀλλὰ μὴ ἐνισχύον καὶ τὴν ἐν αὐτῇ φρουρὰν, συγκειμένην ἐκ 30 μόνον γενναίων βλαχοποιμένων καί τινων ἀνάνδρων Κολλυνδρινῶν, οἵτινες, ἄνευ ἐπιτηρήσεως μένοντες, περιωρίσθησαν νὰ τοποθετήσωσι τὰ ὅπλα αὐτῶν μετὰ τῶν ἐπίπλων εἰς μέρος ἀσφαλὲς, *ἵνα μὴ βλαβῶσιν ἐκ τῆς ὑγρασίας*.

Εἰς ἐπίμετρον τοῦ κακοῦ καὶ οἱ προρρηθέντες 30 φρουροὶ, ἐξελθόντες τῆς πρὸς βορρᾶν εἰσόδου τῶν 'Αγ. Πάντων, ἐστάθμευσαν ἐν τῷ χωρίῳ Παλατίτσια, ἵνα ἐκεῖθεν κατοπτεύωσι τὴν πρὸ αὐτῶν πεδιάδα· οὕτω λοιπὸν ἡ Μονὴ ἔμενεν ἐντελῶς ἀνυπεράσπιστος.

Τοῦτο πληροφορηθέντες οἱ Τοῦρκοι παρά τινος προδότου ἀπὸ

* Μόλις τὴν 13 ἐπληροφορήθη ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κ. Δουμπιώτου περὶ τῶν διατρεξάντων.

Μηλεῶν τοῦ Κολλυνδροῦ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσι γενικὴν κατὰ τῆς Μονῆς ἔφοδον ἐκ 3 σημείων· ἐκ τῶν δύο δηλονότι προρρηθεισῶν εἰσόδων καὶ ἐκ τρίτης τινὸς μυστικῆς ἀτραποῦ, στενῆς καὶ λίαν δυσβάτου, γνωστῆς μόνον τοῖς κατοίκοις τῶν πλησιοχώρων.

Τῇ 14 Μαρτίου 2000 περίπου τακτικοί, μεθ' ὧν καὶ οἱ 300 ὑπὸ τὸν Γιαχγιᾶ-βέην ἄτακτοι, ἀναχωρήσαντες ἐκ Βερροίας, ἀφίκοντο τὴν ἑσπέραν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, τὴν δὲ 15 ἐξεκίνησαν ἐπίσης 2,200 ἔτι ἀπὸ Κολλυνδροῦ καὶ Αἰκατερίνης πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον.

Τὴν νύκτα τῆς 14—15 οἱ ἐν Παλατίτσιᾳ 30 βλαχοποιμένες, παρατηρήσαντες τοὺς ἐκ Βερροίας, διαβαίνοντας τὸν ποταμὸν καὶ πλημμυροῦντας τὰ παραποτάμια χωρία, ἔσπευσαν ἵνα εἰδοποιήσωσι τὸν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἁγ. Πάντων Π. Πατραλέξην, ὅστις πάραυτα ἔπεμψεν ἀπεσταλμένον πρὸς τοὺς ἐν Σπορλίτᾳ διαμένοντας.

Εἰς τὴν εἴδησιν ταύτην φαίνεται ὅτι, δὲν ἐδόθη πίστις, ἐκλειφθέντων ὡς ὑπερβολικῶν τῶν ἀγγελλομένων, ὅθεν ἀντὶ νὰ σπεύσωσι πάραυτα, μόλις ἐκίνησαν τὴν ἐπιοῦσαν πρὸς τὴν Μονὴν τῶν Ἁγ. Πάντων, καθ' ἧς ἤδη ἐπήρχετο πολυάριθμος ἡ τουρκικὴ στρατιά, ἐκ δυσμῶν μὲν διὰ τῆς δυσβάτου ἀτραποῦ, ἥτις φέρει εἰς τὴν Μονὴν ἀπὸ τοῦ χωρίου Κούτλαις, ἐκ νότου δι' ἐντελῶς ἀνυπερασπίστου ὁδοῦ καὶ τέλος ἐκ βορρᾶ, ἔνθα ἐφύλαττον οἱ ἐν Παλατίτσιᾳ 30 ὁπλῖται. Οὗτοι κατὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ ἐχθροῦ, ὀχυρωθέντες ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Α. Παπαγεωργίου καὶ τοῖς πέριξ οἰκήμασιν, ἀντέστησαν ἐπὶ 1 ὥραν καρτερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἄνευ πολεμοφοδίων μείναντες ὑπεχώρησαν ἀβλαβῶς πρὸς τὴν Μονήν.

Τοὺς πυροβολισμοὺς τούτους ἀκούσαντες οἱ ἀπὸ Σπουρλίτας βραδέως καὶ μετὰ δυσκολίας διὰ τὸ χιονῶδες τῆς ἡμέρας ἐρχόμενοι, ἀφῆκαν τὰς κάπας αὐτῶν καὶ ἐπέσπευσαν τὴν πορείαν, διευθυνόμενοι διὰ τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς καὶ οἱ ἀπὸ Κολλυνδροῦ Τοῦρκοι ὤφειλον νὰ διέλθωσι, πορευόμενοι κατὰ τῆς Μονῆς.

Ὅθεν ἐν Γαλακτῷ συναντηθέντα τὰ δύο ἐχθρικὰ σώματα

συνεπλάκησαν μετὰ πείσματος, τῆς μάχης διαρκεσάσης ἐπὶ 1 $1/2$ ὥραν, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἔπεσαν περὶ τοὺς 35, ἐκ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐπληγώθησαν 5, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀπὸ Κορυτσᾶς γενναῖος Ναούμ.

Οὗτος, ἐν τῇ ἐξάψει τῆς μάχης εὑρεθεὶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀλίγων ἐπί τινος ράχεως βουνοῦ καὶ τὸ ἐπίλοιπον ἀναζητῶν σῶμα, ἤκουσε τῆς τουρκικῆς σάλπιγγος ὄπισθεν τῆς ράχεως, ἐκλαβὼν δ' αὐτὴν ἐπαναστατικὴν, ἔσπευσε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, τῶν χειρῶν τῶν ὁποίων μόλις διέφυγε, τραυματισθεὶς εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα.

Ἐπὶ τέλους οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ὅμως καθ' ἣν στιγμὴν ἦσαν ἕτοιμοι νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν Μονὴν, εἶδον τὰ ἐν αὐτῇ δυστυχῆ γυναικόπαιδα σπεύδοντα πρὸς αὐτοὺς σωρηδὸν ἐν ὀδυρμοῖς καὶ θρήνοις καὶ πολλῷ θορύβῳ.

Οἱ ἀπὸ Βερροίας ἐχθροὶ, μετὰ τὴν ἐκ Παλατίτσιας ἐκτόπισιν τῶν 30 βλαχοποιμένων, εἰσήλασαν ἀκωλύτως εἰς τὴν Μονὴν, τὰ δὲ γυναικόπαιδα, ἐξελθόντα διὰ τῆς μεσημβρινῆς εἰσόδου, ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσι, φεύγοντα πρὸς τὸν Ἅγ. Κίτρους, ὅστις ἀκαταπόνητος καὶ ἀκλόνητος πρὸ τῆς κραταιᾶς μοίρας ἐνεθάρρει καὶ παρηγόρει αὐτά.

Οἱ Τοῦρκοι, εἰσελθόντες ἐν τῇ Μονῇ, διήρπασαν πανθ' ὅσα εὗρον ἐν αὐτῇ, ἐν οἷς καὶ ὅ,τι πολύτιμον τοῦ ἱεράρχου, οὗτινος ὁ ὑπηρέτης, μὴ δυνηθεὶς νὰ παραλάβῃ ταῦτα καὶ διστάζων νὰ φύγῃ ἄνευ τῶν πολυτίμων, τῆς ἀλληλογραφίας καὶ τῶν κωδήκων τῆς ἐπισκοπῆς, συνελήφθη μετά τινων ἄλλων, οὐδόλως ὅμως κακοποιηθείς.

Λέγεται μόνον ὅτι, δύο γυναῖκες βλαχοποιμένων, ὧν ἡ καλύβη ἦτο ἐπί τινος ἀποτόμου λοφίσκου, μὴ προλαβοῦσαι νὰ φύγωσιν, ἐρρίφθησαν ἀπὸ τῶν βράχων καὶ ἐφονεύθησαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Κιρκασίων, οἵτινες εὑρίσκοντο μεταξὺ τῶν ἀπὸ Βερροίας ἐχθρῶν.

Τοιουτοτρόπως ἔπεσεν εὐκόλως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων τὸ ὀχυρὸν αὐτὸ ἄσυλον, ὅπερ ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ ἐπὶ πολὺ εἰς πολυάριθμον δύναμιν δι' ὀλίγων καρτερικῶν μαχητῶν.

Ἀναμφιβόλως ἀξιοκατάκριτος εἶναι ἡ ὀλιγωρία καὶ βραδύ-

της τῶν μὴ σπευσάντων ἀπὸ Σπουρλίτης ἅμα τῇ εἰδήσει τοῦ κινδύνου, ἐκ τῶν ὑστέρων ὅμως κρίνοντες ἀποφαινόμεθα ὅτι, ἡ βραδύτης αὕτη καὶ ὀλιγωρία ὑπῆρξε σωτήριος διά τε τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα καὶ τὰ ἐν τῇ Μονῇ γυναικόπαιδα· διότι, ἂν οἱ ἐπαναστάται εἰσήρχοντο ἐ αὐτῇ ἐγκαίρως καὶ ἐπολιορκοῦντο ἄνευ τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀδύνατον ἦτο ν' ἀνθέξωσι πλέον τῶν 10 ἡμερῶν, ἐνῷ τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σῶμα πολὺ μακρὰν εὑρισκόμενον οὔτε νὰ μάθῃ ἦτο δυνατόν, πολλῷ μᾶλλον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν· τὰ ἐν Λιτοχώρῳ ἀποβιβασθέντα ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, περιελθόντα εἰς τὰς ἐχθρικὰς χεῖρας, δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἐξοπλισμὸν ἐγχωρίου ἐπικουρικοῦ σώματος, ἡ δὲ μόνη ἐναπομένουσα ἐλπὶς βοηθείας διὰ τοῦ ἀναμενομένου ὑπὸ τὸν Ι. Ὀλύμπιον σώματος ἐξέλιπε, μὴ δυνηθέντος νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὰς μακεδονικὰς ἀκτάς. Ἅπασαι αἱ ἀποτυχίαι αὗται συνέβαινον καθ' ἣν στιγμὴν πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα ἤρξαντο διασπειρόμενα κατὰ τὸ ἐπαναστὰν τῆς Μακεδονίας μέρος, ἑπομένως οἱ ἐν τῇ Μονῇ πολιορκούμενοι ἢ αἰσχρῶς θὰ παρεδίδοντο ἢ ἐνδόξως μέχρις ἑνὸς θὰ κατεστρέφοντο, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος ἀνταξίου τοιαύτης θυσίας.

Ἐν τούτοις οἱ ὑπὸ τὸν Χοστέβα καὶ λοιποὺς μετὰ τοῦ Ἀγ. Κίτρους καὶ τῶν γυναικοπαίδων ἐπανῆλθον εἰς Σπουρλίταν περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς ἀπαισίας ἐκείνης ἡμέρας, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ὁ Ἀσσὰφ-πασᾶς ἔπεμψεν αὐτοῖς δύο ἐπιστολὰς ἄνευ ἐπιγραφῶν, ἀντὶ δ' ὑπογραφῶν φερούσας μόνον τὸν στρατιωτικὸν αὐτοῦ τίτλον *Κουμανδὰρ-πασᾶς*.

Καὶ διὰ μὲν τῆς μιᾶς προέτρεπε τοὺς φέροντας ὅπλα νὰ προσέλθωσιν αὐτῷ ἄνευ τινὸς φόβου, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἀόπλους, γέροντας, γυναῖκας καὶ παιδία, συνεβούλευε νὰ ἐπανακάμψωσιν ἐπίσης εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἀσσὰφ-πασᾶς ἐθεωρεῖτο εἰλικρινής, τὰ δὲ γυναικόπαιδα καὶ οἱ ἄοπλοι πολὺ δύσκολον ἦτο νὰ παρακολουθήσωσιν εἰς τὸ ἑξῆς τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα, ἀπεφασίσθη ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰ χωρία αὐτῶν.

Τοιουτοτρόπως ὅθεν παρέμεινον ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβα καὶ Ἀγ. Κίτρους, τοὺς Μ. Τσίμαν, Α. Ο. Κουκουράβα καὶ λοιποὺς

ἐθελονταί τε καὶ ἐγχώριοι περὶ τοὺς 350, ἀλλ' ἄνευ πολεμοφοδίων καὶ ἐλπίδος τινὸς βοηθείας, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι, πολυαριθμώτεροι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καὶ εἰς πολλὰ διαιρεθέντες σώματα, ἤρξαντο καταλαμβάνοντες τὰς ἐπικαιρωτέρους θέσεις, Πέτραν, Δράνισταν, Βλαχολείβαδον καὶ ἄλλας, ἵνα περικυκλώσωσι πανταχόθεν τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα.

Συνεπείᾳ τούτων ἀπεφασίσθη, ἵνα, καταλιμπάνον ἐπίσης τὴν Μακεδονίαν, τραπῇ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Κ. Δουμπιώτου ὄπισθεν τοῦ Ὀλύμπου.

ΜΑΧΑΙ ΔΕΡΕΛΗ ΚΑΙ ΠΑΛΑΜΟΥΤ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΡΑΨΑΝΗΣ

Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστατικὴ δύναμις, εἰς δύο μεμοιρασμένη σώματα, ἀναγκάζεται ν' ἀποσυρθῇ εἰς Θεσσαλίαν, ὁ ἀκάματος Μ. Ἀποστολίδης ἐναπομένει ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ραψάνης σὺν ὀλιγαρίθμοις ἐγχωρίοις, ὡς μόνος ἐπαναστατικὸς σπινθὴρ, μετὰ διαφόρους πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ὀθωμανοὺς μάχας, περὶ ὧν ἤδη ὁ λόγος.

Ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐρρέθη, συνεπείᾳ εἰδοποιήσεως ὅτι, ὀθωμανικὸς στρατὸς ἐπήρχετο ἀπὸ Λαρίσσης κατὰ τῶν ἐν Λιτοχώρῳ, ἀπεστάλη τὴν 21 Φεβρουαρίου μετὰ 45 ἐθελοντῶν ἵνα, συγκεντρόνων καὶ ἄλλας ἐξ ἐγχωρίων δυνάμεις, ἐξεγείρων δὲ καὶ τὰ διάφορα καθ' ὁδὸν χωρία, καταλάβῃ τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν καὶ ἀποκρούσῃ τὸν ἐχθρόν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διῆλθε · διὰ τῶν χωρίων Λεπτοκαρυᾶς, Παντελεήμονος καὶ Πούρλιας, ἔνθα εἰδοποιήθη ὑπὸ τῶν κατοίκων Κρανιᾶς ὅτι, εἰς Δερελὴ ἀφίκετο ἐχθρικὴ δύναμις.

Καὶ ἔσπευσε μὲν νὰ ζητήσῃ ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ Κ. Δουμπιώτη, ἀλλ' οὗτος, ὡς εἰκὸς, δὲν ἠδυνήθη νὰ διαθέσῃ ἐκ τῆς ἐν Λιτοχώρῳ δυνάμεως, προκειμένου νὰ ἐνεργήσῃ ἀλλαχοῦ, ἔγραψεν ὅμως τῷ σωματάρχῃ Ζαχείλᾳ, ἵνα κατέλθῃ εἰς Ραψάνην καὶ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Μ. Ἀποστολίδου, ὅστις καὶ πρὶν ἢ λάβῃ τὴν παρὰ τοῦ Κ. Δουμπιώτου ἀπάντησιν, συγκεντρώσας

περὶ τοὺς 120 ἄνδρας, μετέβη εἰς Κρανιᾶ, ἐκεῖθεν δὲ, συνεννοηθεὶς μετά τινων προκρίτων τοῦ τόπου, ἀπῆλθεν εἰς Ραψάνην, γενόμενος ὑποδεκτὸς μετὰ συγκινήσεως βαθυτάτης ὑπὸ τῶν καλῶν κατοίκων, ὧν τινες εἶχον ἤδη λάβει τὰ ὅπλα ὑπὸ τὸν τολμηρὸν Θ. Ν. Δομούζαν.

Ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἀρκετοὶ ἄνδρες ἐκ Κρανιᾶς καὶ Πυργητοῦ, οἵτινες ἐπίσης προθύμως ἔλαβεν τὰ ὅπλα πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κατὰ τῆς Ραψάνης ἀπὸ Δερελῆ καὶ Παλαμοὺτ ἐπερχομένου ὀθωμανικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ διέμενε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος Ἀμβρόσιος Καισαρᾶς, ἀνὴρ φιλελεύθερος καὶ ἔμπλεως φιλοπατρίας, ὃν καὶ ἐπεσκέψατο ὁ Μ. Ἀποστολίδης, ὅστις, βλέπων τὴν μεγάλην προθυμίαν τῶν κατοίκων, ἔγραψεν αὖθις τῷ Κ. Δουμπιώτῃ, ἐξαιτούμενος τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων.

Τῇ 22 Φεβρουαρίου πυροβολισμοὶ ἠκούσθησαν τῆς ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τῆς Ραψάνης καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 $^1/_2$ ὥρας ὄρους, πρὸς τὴν θέσιν Σελιὸ, ἐπαναστατικῆς προφυλακῆς, εἰδοποιούσης ὅτι, οἱ Τοῦρκοι ἐκίνουν ἐκ Παλαμούτ.

Ὁ Μ. Ἀποστολίδης, συναθροίσας πάραυτα ὅσους ἠδυνήθη ὁπλοφόρους, ἐν οἷς καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Θ. Ν. Δομούζαν, ἀνερχομένους εἰς 500, ἔσπευσεν εἰς Σελιὸ, ἀφίκετο δὲ ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἐχθρὸς, ἀντιθέτως βαδίζων, προσήγγιζε ν' ἀνέλθῃ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἅτινα, μόλις προλαβόντες, κατέλαβον οἱ ἐπαναστάται.

Τὸ πῦρ τότε ἤρξατο σφοδρὸν ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῆς θέσεως Πρ. Ἡλιοῦ καὶ Σελιοῦ, καί τοι δὲ ἡ ἐχθρικὴ δύναμις ἦτο σχεδὸν τριπλασία, ἐκ Ζεϊβέκων, Γκέγκιδων καὶ ἐγχωρίων ἀποτελουμένη, καθὼς καὶ εὐαρίθμων τακτικῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ, καθ' ὅσον τὰ Σασσεπὼ εὐστόχως καὶ μακρὰν βάλλοντα, οὐ μόνον τὰς τάξεις τῶν ἐφορμώντων ἐθέριζον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ ἀπέναντι ὀθωμανικῷ χωρίῳ Βαμπᾶ ἠνώχλουν.

Περὶ τὴν 3 μ. μ. ἀφίκετο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν ἀκμῇ εὑρισκομένης, ὁ ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος, ἐκτεθεὶς ἀπροσέκτως εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ, συνεπείᾳ εἰδήσεως ὅτι, οἱ ἐπαναστάται περικυκλωθέντες διέτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον·

περὶ δὲ τὴν δείλην ἀφίκετο καὶ ὁ Ζαχείλας μετὰ 65 περίπου ἐθελοντῶν καί τινων ἐγχωρίων ἀπὸ Νιζηροῦ καὶ Καρυᾶς, μὴ δυνηθεὶς νὰ σπεύσῃ ἐγκαίρως εἰς ἐπικουρίαν. Ἤδη οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἀποκρουσθῆ, οἱ δ' ἐπαναστάται, ὧν εἷς καὶ μόνος ἐτραυματίσθη, ἀφέντες φρουρὰν ἰσχυράν, ἐπανῆλθον εἰς Ραψάνην περὶ τὸ μεσονύκτιον.

Τῇ 23 τὰ ὑπὸ τὸν Μ. Ἀποστολίδην καὶ Ζαχείλαν ἐπαναστατικὰ σώματα ἀνεχώρησαν ἐκ Ραψάνης, ὁδεύοντα εἰς Σελιό, ὅτε δύο χωρικοὶ ἤγγειλαν αὐτοῖς ὅτι, ἐν Νιζηρῷ μάχη ἐξηκολούθει ἀπό τινος, ὅθεν καὶ ἔσπευσαν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο· φθάντες ὅμως πλησίον τοῦ Δερελῆ μάχης μὲν οὐδένα κρότον ἤκουον, τινὲς ὅμως τῶν ἐθελοντῶν ἤρξαντο προκαλοῦντες διὰ πυροβολισμῶν τοὺς ἐγχωρίους, τοιουτοτρόπως οἱ τῶν πέριξ χωρίων κάτοικοι ἐπέπεσον πολυάριθμοι κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πρὶν ἢ ληφθῇ πρόνοιά τις πρὸς ἄμυναν!

Μ' ὅλα ταῦτα οἱ ἐπαναστάται ἐτήρησαν τὰς θέσεις αὐτῶν καρτερικῶς, ὡς ἐκ τοῦ ἐπελθόντος δὲ σκότους μὴ δυνάμενοι ν' ἀπομακρυνθῶσιν, ἀπεσύρθησαν πρὸς τὰ ὑψώματα, ἔνθα διηνυκτέρευσαν ὑπὸ χιονώδη βροχήν.

Τῇ πρωΐᾳ τῆς ἐπιούσης, 14 Φεβρουαρίου, οἱ ἐπαναστάται κατῆλθον εἰς Σελιό, ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτης ὁμίχλης, συνήθους κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ταύτης δ' ἐπωφελούμενοι ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ χωρίον Παλαμούτ. Ὅθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεκίνησαν ὁ μὲν Μ. Ἀποστολίδης ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, ὁ δὲ Ζαχείλας τῆς ἀπὸ Ραψάνης.

Δυστυχῶς, ἐγγύτατα εὑρισκομένων τοῦ χωρίου, ἀλλὰ πρὶν ἢ δυνηθῶσι νὰ ἐπιπέσωσιν αἰφνιδίως κατὰ τῶν ἐν αὐτῷ, τῆς ὁμίχλης διαλυθείσης, ἐγένοντο καταφανεῖς, ὥστε περιζώσαντες τὸ χωρίον ἤρξαντο σφοδροῦ πυροβολισμοῦ. Τότε θρῆνος καὶ κοπετὸς ἠκούσθη τῶν ἐν αὐτῷ ἐντρόμων γυναικοπαίδων, φευγόντων ἐν συγχύσει καὶ ἀλλαλαγμῷ πρὸς διαφόρους διευθύνσεις, τοῦτ' αὐτὸ δ' ἔπραττον καὶ τὰ ἐν τῷ γειτονικῷ χωρίῳ Βαμπᾶ, ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ Σαλαμβριᾶ ὄχθης.

Οὐχ ἧττον ὁ ἐξ ἀτάκτων καὶ ὀλίγων τακτικῶν συγκείμενος τουρκικὸς στρατὸς ἐξελθὼν καὶ καταλαβὼν διαφόρους πέριξ τοῦ χωρίου ὀχυρὰς θέσεις, ἀπέκρουε τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐπαναστάτας· ὅσῳ δὲ ἡ ἡμέρα προέβαινε τόσῳ καὶ ἡ μάχη σφοδροτέρα καθίστατο, πανταχόθεν τῶν πέριξ ὀθωμανικῶν χωρίων εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν Παλαμοὺτ προσερχομένων, ὥστε ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡ θέσις ἣν κατεῖχον οἱ ὑπὸ τὸν Μ. Ἀποστολίδην καθίστατο ἀκροσφαλὴς, πλαγίως ἤδη προσβαλλομένης ἐκ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ Βαμβᾷ, οἵτινες ἀποπειραθέντες ἐν τῷ μεταξὺ ν' ἀποβῶσιν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχθης, πολυάριθμοι τοῦ ἐπὶ τούτῳ πορθμείου ἐπιβάντες, μετὰ ζημιῶν ἀπεκρούοντο.

Ἄνωθεν τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου κεῖται ἡ χριστιανικὴ κωμόπολις Ἀμπελάκια, ἧς οἱ ἄοπλοι κάτοικοι συναθροισθέντες ἐθεῶντο περιδεεῖς τὰς περιπετείας καὶ φάσεις τῆς μάχης, ἥτις ἐπὶ πολὺ μετέωρος διατελέσασα, ἐπὶ τέλους ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν, φονευσάντων καὶ τραυματισάντων ὑπὲρ τοὺς 60 τῶν ἐχθρῶν, λαβόντων δὲ ὡς λείαν 1200 περίπου πρόβατα, ὀλίγους μόνον τραυματίας ἀριθμούντων. Περὶ τὴν ἑσπέραν οἱ ἐπαναστάται, καί τοι μὴ δυνηθέντες νὰ εἰσέλθωσιν ἐν τῷ χωρίῳ, ἀλλ' οὐχ ἧττον στενῶς ἐν αὐτῷ τὸν ἐχθρὸν περικλείσαντες, ἐπανῆλθον εἰς Σελιὸ, ἔνθα ἀφῆκαν ἰσχυρὰν φρουρὰν, μεταβάντες εἰς Ραψάνην.

Τῇ πρωΐᾳ τῆς 25 Φεβρουαρίου, ἐνῷ ὁ Μ. Ἀποστολίδης ἡτοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ αὖθις εἰς Σελιὸ ἔλαβεν ἐκ Λιτοχώρου τὰς ἑξῆς δύο ἐπιστολάς:

Α.— Τοὺς ὀθωμανοὺς κατοίκους τοῦ φρ. Πλαταμῶνος ν' ἀφοπλίσητε τὰ δὲ πυροβόλα νὰ ρίψητε εἰς τὴν θάλασσαν, διότι οἱ πλησίον κατοικοῦντες χριστιανοὶ πολὺ παραπονοῦνται. Πάντα τ' ἀνωτέρω νὰ ἐκτελέσητε λίαν ταχέως κτλ.

Λιτοχώρῳ, 23 Φεβρουαρ. 1878.—Κ. Δ.

Α.—. . . . . . . Ἐπειδὴ ὁ καπετὰν Ζαχείλας ἐπιφορτίζεται νὰ φυλάξῃ τὰ Στενὰ, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ ἐπιστρέψητε εἰς Πλαταμῶνα καὶ καταστρέψητε τὰς πύλας τοῦ φρουρίου, ν' ἀφοπλίσητε πάντας τοὺς κατοίκους αὐτῶν . . . . . . Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀνωτέρω ἔρχεσθε εἰς Λιτόχωρον.

Λιτοχώρῳ, 24 Φεβρουαρ. 1878.—Κ. Δ.

Εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ἀκριβῆ τῶν ἀνωτέρω ἐκτέλεσιν παρώτρυνεν αὐτὸν δι' ὑποσημειώσεως καὶ ὁ Δ. Πασχάλης, ὥστε εἰκάζων ὅτι, σπουδαιοτάτη ἀνάγκη ἐπέβαλλε τὰ τοιαῦτα, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Ραψάνης εἰς Πλαταμῶνα, ἀφικόμενος δὲ εἰς Παντελεήμονα προσεκαλέσατο τὸν ἐν τῷ φρουρίῳ ὑποτεταγμένον Ἰβραὴμ, ἀπαντήσαντα αὐτῷ ὡς ἑξῆς :

«Ἔλαβον σήμερον τὴν διαταγήν σας..... χθὲς ἐπῆραν τὸν χόντσαν καὶ τὸν πᾶνε εἰς Λιτόχωρον εἰς τὸν ἀρχηγὸν διὰ νὰ τὸν ὁμιλήσῃ, ὅμως ἐγὼ ἐκίνησα διὰ νὰ ἐρθῶ καὶ δὲν μὲ ἄφινεν ἡ μητέρα, ἀρχίνησε νὰ κλαίῃ καὶ νὰ σκούζῃ· διὰ τοῦτο δὲν ἦλθα».

Συνεπείᾳ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καὶ μετὰ τὴν δέουσαν ἐξέτασιν, ἵνα μὴ τυχὸν ἐμπέσῃ εἰς παγίδα, ὁ Μ. Ἀποστολίδης ἀπῆλθεν εἰς τὸ φρούριον, γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν φιλοφρόνως καὶ μετὰ σεβασμοῦ, ἐπωφεληθεὶς δὲ τῶν φόβων αὐτῶν καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μετοικήσωσιν ἐκεῖθεν, αὐτοὺς μὲν ἀπέστειλεν εἰς Λιτόχωρον, τὰς δὲ πύλας τοῦ φρουρίου κατέστρεψε, κρύψας ὑπὸ τὴν γῆν τὰ τηλεβόλα, μεθ' ὃ ἐπανῆλθεν εἰς Παντελεήμονα, ἀφοῦ, μάτην ἀποπειραθεὶς τὴν καταδάφισιν τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου, ἔθετο πῦρ εἰς τὸν στρατῶνα καὶ τὰς ἄλλας οἰκίας.

Οὕτω, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δοθεισῶν αὐτῷ διαταγῶν, ἐνῷ ἡτοιμάζετο τὴν 27 Φεβρουαρίου ν' ἀπέλθῃ εἰς Λιτόχωρον θλιβερὰν ἐκομίσατο αὐτῷ εἴδησιν ὁ ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος, τουτέστι τὴν ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ κατάληψιν τοῦ Σελιοῦ καὶ Πυργητοῦ, δι' ὧν ὥδευε κατὰ τῆς Ραψάνης. Περὶ τῆς ἐπικειμένης ἀναποφεύκτου καταστροφῆς, ἐλθὼν μετ' οὐ πολὺ, ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ Ζαχείλας, νύκτωρ ἐκεῖθεν ἀναχωρήσας μετὰ αἱματηρὰν συμπλοκὴν, ὡς ἑξῆς :

Τῇ 26 Φεβρουαρίου οἱ ἐν Δερελῇ καὶ Παλαμοὺτ Τοῦρκοι εἰς 4,000 περίπου συμποσούμενοι ἐκ τακτικῶν καὶ ἀτάκτων ἐξεκίνησαν κατὰ τῶν ἐν Ραψάνῃ, ἐν δὲ τῇ θέσει Προφήτου Ἡλιοῦ 100 περίπου ἐπαναστάται ὑπὸ τὸν Ζαχείλα καὶ Θ. Ν. Δομούζαν, καρτερῶς ἀντιστάντες μέχρις ἑσπέρας, ἀπέκρουσαν αὐτοὺς, φονευθέντων τῶν ἀπὸ Ραψάνης Δ. Λάμπρου, Ζ. Χελιδονᾶ καὶ Γ. Τραμαντσᾶ.

Μετὰ τὴν μάχην, νυκτὸς ἐπελθούσης, ὁ Ζαχείλας ἀνεχώρησε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, ὥστε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ραψάνης ἀπέμεινον 25 μόνον ἐγχώριοι ἄνδρες ὑπὸ τὸν συμπολίτην αὐτῶν Θ. Ν. Δομούζαν.

Οὕτω περὶ τὴν πρωΐαν τῆς τετάρτης, ἐπελθόντος αὖθις τοῦ πολυαρίθμου ἐχθροῦ, οἱ ὑπὸ τὸν Θ. Δομούζαν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς Κρανιᾶ, τῶν γυναικοπαίδων μεταβάντων εἰς 'Αβαρίτσαν, Πούρλιαν καὶ Παντελεήμονα.

Οἱ Τοῦρκοι εἰσελθόντες ἐν τῇ κωμοπόλει καὶ λεηλατήσαντες αὐτὴν, παρέδωκαν τὸ πλεῖστον τῶν οἰκιῶν εἰς τὸ πῦρ, περὶ τοὺς 7 δὲ γηραιοὺς ἄνδρας καὶ 2 γυναῖκας, μὴ δυνηθέντας νὰ παρακολουθήσωσιν, ἐλεεινῶς κατέσφαξαν.

'Εν τούτοις ὁ ἀκαταπόνητος Μ. 'Αποστολίδης, ὅστις εἶχεν ἀποστείλει ζητῶν ἐπικουρίας παρὰ τοῦ Κ. Δουμπιώτου, ἵν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, οὐδεμίαν λαμβάνων, ὡς εἰκὸς, καὶ πληροφορηθεὶς περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 1 Μαρτίου τὰ περὶ τῆς οἰκτρᾶς καταστροφῆς καὶ λεηλασίας τῆς Ραψάνης, μετέβη εἰς Κρανίαν, συγκεντρόνων ὅσας ἠδύνατο δυνάμεις πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῷ ὁ Ζαχείλας ἀπῆλθε διὰ Σκουτίνας εἰς Νιζηρὸν, ἐκεῖθεν δὲ μεταβὰς εἰς Κοκκινοπλὸν ἡνώθη αὖθις, ὡς προεξετέθη, μετὰ τοῦ ὑποχωροῦντος κυρίου σώματος.

ΥΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΕΙΣ ΧΑΣΙΑ

Πρὶν ἢ παρακολουθήσωμεν τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην ἐπαναστατικὸν σῶμα φεῦγον πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, δὲν ἔχομεν ἆρά γε καθῆκον νὰ ρίψωμεν βλέμμα θλιβεροῦ ἀποχαιρετισμοῦ πρὸς τὴν αἱμόφυρτον ἤδη καὶ εἰς τὸ ἔλεος τῶν ἀγρίων Κιρκασίων καὶ 'Αλβανῶν τοῦ Γιαχγιᾶ-βεη καταλιμπανομένην γῆν τῆς ἀτυχεστάτης, ἀλλ' ἐνδόξου καὶ πεφιλημένης Μακεδονίας;

Σβέννυνται οἱ σπινθῆρες τῆς ἐπαναστατικῆς πυρκαϊᾶς, φεύγουσιν οἱ πρόμαχοι τῆς ὀνειροποληθείσης ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐν τῇ ἐθνικῇ ταύτῃ στάκτῃ, ἐν τῇ ἀπογοητεύσει τοῦ διαλυθέντος ὀνείρου, ἐν τοῖς ἴχνεσι τῶν φευγόντων καὶ τῇ ἀπομονώσει τῶν ἐγκαταλιμπανομένων βλέπομεν εἰκόνα ζοφερὰν ἔχουσαν

τὰ χρώματα καὶ παντοίας σκελετώδεις μορφὰς ἀγωνιωδῶς τὸν ἱστορικὸν ἐξωθούσας κάλαμον, μέχρι τοῦδε ξηρὰ γεγονότα ἐν μετριοπαθείᾳ περιγράφοντα, ἀλλ' ἤδη ὑπείκοντα εἰς αἴσθημα ἀγανακτήσεως διὰ μιᾶς καὶ μόνης φράσεως ἐκφραζόμενον:

— Τίνι τρόπῳ ἐνισχύθη ἡ ἐπανάστασις ἐν Μακεδονίᾳ;

Ἐν Μακεδονίᾳ, ἄνευ τῆς ὁποίας Ἑλλὰς ἀξία τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ· ἐν Μακεδονίᾳ, ἥτις εἶναι τὸ μεταίχμιον τῆς μεταξὺ σλαβικῆς καὶ ἑλληνικῆς φυλῆς μοιραίας καὶ ἀναποφεύκτου πάλης· ἐν Μακεδονίᾳ, ἥτις σήμερον ταράσσεται ὑπὸ τὴν πυρετώδη τῶν Σλάβων ἐνέργειαν, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος διαπληκτίζεται κοινοβουλευτικῶς καὶ ἀποσυντίθεται ἐθνικῶς;

Τί ἐζήτει, τί ἤλπιζε, τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἡ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην ἐπαναστατικὴ ἐκείνη δρὰξ καὶ κατὰ πόσον ἠδύνατο νὰ συμβάλῃ εἰς τόσῳ μέγαν ἀγῶνα ἡ πυρπόλησις μιᾶς ἐπισκοπῆς καὶ τὸ ἐν τοῖς δρυμῶσι τῆς Σπορλίτης διασχιζάμενον ράσον ἐνθουσιώδους Ἱεράρχου, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου, δίκην προβάτων ἐπὶ σφαγήν, ἑκατοντάδες γυναικοπαίδων τρέχουσιν, ἵνα μετ' ὀλίγων ἀκούσωσι τῆς φοβερᾶς φωνῆς:

—*Ἐπανέλθετε εἰς τὰς τουρκικὰς ἀγκάλας!*

Ἐπρόκειτο ἁπλῶς νὰ πείσωμεν τὸν ἔξω κόσμον διὰ νέων θυσιῶν ὅτι, ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ἀπώλεσε τὸν ἡρωϊσμὸν αὐτῆς καὶ ὅτι εἶναι ἑτοίμη εἰς νέας καὶ μεγάλας θυσίας, ἐὰν οἱ τὰς τύχας αὐτῆς διέποντες ρίψωσιν ἀποφασιστικῶς καὶ ἑλληνοπρεπῶς τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον;

Ἐὰν περὶ αὐτοῦ καὶ μόνου ἐπρόκειτο, τὰ ἀθῷα θύματα ἦσαν περιττὰ καθὼς καὶ ἡ σπατάλη τῆς ἐθνικῆς περιουσίας.

Δὲν θρηνοῦμεν ἐνταῦθα τὰς εὐγενεῖς καὶ γενναίας ψυχὰς τῶν μαχητῶν ἐκείνων, οἵτινες ὑπὲρ τῆς **μεγάλης ἰδέας** τῆς φυλῆς αὐτῶν ἀγωνισάμενοι, ἐθριάμβευσαν ἐν τῇ συνειδήσει παντὸς τιμίου καὶ εὐγενοῦς χαρακτῆρος καὶ ὑπέδειξαν τὸ καθῆκον τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ ἐνέπνευσαν τοῦ ἡρωϊσμοῦ τὸ αἴσθημα.

Διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς οὔτε κόκκος ἀρετῆς, οὔτε ρανὶς αἵματος τῶν προγενεστέρων ἀνωφελῶς ἀπόλλυται, οὐδεὶς δὲ ἄλλος δεσμὸς ὅσῳ ὁ τοῦ αἵματος οἱουδήποτε ἐθνικοῦ μάρτυρος συνδέει τὰ ἄτομα λαοῦ τινος ἢ τὰς γενεὰς αὐτοῦ καὶ

ἐνισχύει εἰς τὸ ἔργον τοῦ μέλλοντος, ὅπερ κληροδοτεῖ ἔνδοξον παρελθὸν καὶ ἐπιβάλλει παρὸν ἄνευ τιμῆς καὶ δόξης, ἄνευ εὐκλείας καὶ εὐημερίας.

Θρηνοῦμεν τὴν δωρεὰν ἀπώλειαν, τὰς ἀγόνους καταστροφάς, τὰς ἀσκόπους ἐρημώσεις, αἵτινες, ὁπόταν ὦσι συνέπεια ἰδέας σοβαρῶς ἐπιδιωκομένης, ἔτι μᾶλλον ἀνυψοῦσι τὸ φρόνημα καὶ θερμαίνουσι τὴν καρδίαν, ὡς τοὐναντίον ἀποθαρρύνουσι καὶ δυσπιστίαν ἐμπνέουσιν ἐν τῷ μέλλοντι ὅταν αὕτη κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐνεργῆται.

Δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ περιγράψωμεν ἐξ ἰδίων τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Μακεδονίᾳ καταστροφὴν ἐξ αἰτίας τοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἐπαναστατικοῦ κινήματος, τὸ ἑξῆς ἀπόσπασμα ἐκθέσεως τῆς Π. Κυβερνήσεως ὑπὸ ἡμερ. 3 Ἀπριλίου παρέχει ἀρκούντως ζωηρὰν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰκόνα:

« . . . . ὁ τόπος, ὃν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ μακεδονικὸν σῶμα,* εἶναι ἤδη ἐκτεθειμένος εἰς παντὸς εἴδους βιαιοπραγίας τῶν ὀθωμανῶν, καθ' ὃν χρόνον 300 περίπου ἄνδρες ἐκ πάντων τῶν χωρίων τῶν ἐπαναστάντων παρακολουθοῦσι τὸ σῶμα· αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν περιπλανῶνται ἀνὰ τὰ ὄρη, πάσχουσαι τὰ πάνδεινα.

Ἐν τοῖς Ἁγ. Πᾶσι τρεῖς γυναῖκες φεύγουσαι τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τῶν βράχων.

Ἐν Μπολιάνῃ οἱ Τοῦρκοι τακτικοὶ κατέσφαξαν μίαν παρθένον τυφλὴν ἐξ εὐλογίας, μίαν γραῖαν κατάκοιτον ἐκ γηρατείων καὶ ἕνα γέροντα ἀσθενῆ.

Ζεϊβέκαι ἀνακαλύψαντες τὰς κεκρυμμένας ἔν τισι δάσεσι οἰκογενείας τῶν χωρικῶν τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος, ἐγύμνωσαν παντελῶς ἁπάσας τὰς γυναῖκας, τὰς ὁποίας ἀτιμάσαντες, μετέφερον οὕτω γυμνὰς ἐκ τοῦ δάσους εἰς τὸ χωρίον Ἅγ. Παντελεήμονα.

Αἱ εὐπορώτεραι τῶν οἰκογενειῶν Λιτοχώρου μετηνάστευσαν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ αἱ λοιπαὶ φεύγουσιν ἀπὸ σπηλαίου εἰς σπήλαιον τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸ ὄνειδος.

Ἐπυρπολήθησαν καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν τὸ Λιτόχωρον, ἀριθμοῦν πρότερον 500 καὶ ἐπέκεινα οἰκίας· ἡ Μπολιάνα περὶ τὰς 200, ἡ Καρυὰ περὶ τὰς 200 ἐπίσης, ἡ Ράδαινα 15.

Κύριος οἶδε μέχρι τίνος θὰ ἐπιταθῶσι τὰ δεινὰ τῶν ἐπαναστάντων χωρίων καὶ πότε θέλουσι παύσει . . . . . »

---

* Τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην.

Ἰδοὺ καὶ ἑτέρας ἐκθέσεως ἀπόσπασμα:

« . . . . . Ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν προτροπῶν τῶν ἐν Σερβίοις φανατικῶν ὀθωμανῶν ἰταμώτεροι γενόμενοι οἱ ἄτακτοι Γκέγκιδες, ἀφοῦ τά τε βαλάντια καὶ τὰ δισάκιά των ἐπλήρωσαν, προέβησαν καὶ εἰς ἐμπαιγμοὺς ἀσεβεῖς· καὶ δὴ ἐσύλησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, πωλήσαντες ἐν πληθούσῃ ἀγορᾷ τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἄμφια, τὰ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία· ὑπεχρέωσαν διὰ τῆς βίας τὸν αἰδεσιμώτατον Παπᾶ-Δημήτριον, τὸν ἀντιπροσωπεύοντα τὸν Ἅγιον Σερβίων καὶ Κοζάνης εἰς τὸ Μενζιλὶς-ἰραδὲ (διοικητικὸν συμβούλιον) Σερβίων νὰ πλύνῃ ἰδίαις χερσὶ τοὺς ῥυπαροὺς πόδας τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ξενιζομένων Γκέγκιδων. Εἰσβαλόντες εἰς τὴν οἰκίαν πτωχοῦ χριστιανοῦ, οὗτινος τὸ μονογενὲς τέκνον, ἡλικίας δύο ἐτῶν, πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀποθάνει, ἐπειδὴ δ' ἓν καὶ μόνον δωμάτιον εἶχεν ἡ πενιχρὰ οἰκία, ἐνῷ οἱ δυστυχεῖς γονεῖς ἔκλαιον τὸ ἀποθανὸν αὐτῶν τέκνον, ἐν μέσῳ τοῦ δωματίου ἐκτάδην κείμενον, κατὰ τὰ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς Σερβιώταις εἰθισμένα, ἀπεπειράθησαν νὰ ῥίψωσιν ἔξω τοῦ δωματίου τὸν νεκρὸν διὰ τῶν ὑβριστικῶν λέξεων: Ἄτ σοῦ μποκοὺ δισαρή! . Δηλ: ῥίψον τὸν κόπρον τοῦτον ἔξω! καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας κατεπείσθησαν ν' ἀποχωρήσωσι τῆς οἰκίας διὰ τῆς ἀποτίσεως 300 γρ. ἀντιτίμου τῆς διατροφῆς των. . . . .

. . . .

Ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις ἐν τίνι ἀλλαλαγμῷ ἀπῆλθον αἱ Ἅρπυιαι αὗται εἰς Λειβάδιον καὶ ἡλίκας εἰσελθόντες εἶχον ἀκορέστους ἀξιώσεις, ὡς προκατειλημμένοι μάλιστα περὶ τῆς εὐπορίας τοῦ χωρίου. Εἰσῆλθον εἰς ἁπάσας τὰς οἰκίας, παραβιάζοντες διὰ πελέκεων τὰς εἰσόδους τῶν κεκλεισμένων, ἔπαιον καὶ διὰ τῶν μεγαλειτέρων γιαταγανίων ἐξεδίωκον τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐταῖς, ἵνα εὐχερέστερον καὶ ἀνετώτερον διαρπάσωσι τὰ πολυτιμότερα τῶν οἰκιῶν, ἐφόρτωσαν ταῦτα εἰς τὰ τῶν Λειβαδιωτῶν ὑποζύγια καὶ τὰ ἀπέστειλον εἰς τὰς πατρίδας των. Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως ἀποστελλόμενοι εἰς τὴν ἡσυχοτάτην ταύτην χώραν ἦσαν ἐφωδιασμένοι μὲ ὁρμαθοὺς κλείθρων διαφόρων διαστάσεων καὶ κατασκευῆς, ἵνα ἀνεξελέγκτως διανοίγωσι τὰ κεκλεισμένα κιβώτια, μὲ μοχλοὺς καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα ἵνα εὐχερέστερον παραβιάζωσι τὰς θύρας τῶν κεκλεισμένων οἰκιῶν καὶ τὸ τολμηρότερον μὲ κλίμακας, δι' ὧν ν' ἀναβαίνωσι, οὐχὶ βεβαίως εἰς ἐχθρικὰ φρούρια. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐζήτουν ζῷα πρὸς μετακόμισιν τῆς ἐναπολειφθείσης ἔτι λείας των καὶ μὴ εὑρισκομένων τοιούτων, ἐφόρτωσαν, δίκην ὑποζυγίων, δέκα ἐκ τῶν προστυχόντων πολιτῶν καὶ τότε μόνον ἀπήλλαξαν αὐτοὺς τοῦ φορτίου, ὅταν εὗρον 40 ὀθωμαν. λίρας. Πρὸς πάντα δὲ ταῦτα τὰ πραττόμενα, ὁ ἐν Λειβαδίῳ σταθμεύων Γιούς-βασης τῶν Μουσταφαζάδων μετὰ τῶν

100 στρατιωτῶν του οὐχὶ μόνον δὲν παρέσχεν οὐδεμίαν ἀντίληψιν εἰς τοὺς κακοποιουμένους καὶ διαρπαζομένους Λειβαδιώτας, ἀλλὰ τὸ χείριστον, συνέταιροι καὶ αὐτοὶ τῶν Γκέγκιδων γενόμενοι, ἐλήστευσαν πλείστας οἰκίας, ὧν οἱ κάτοικοι εἶχον διασπαρῆ εἰς τὰ ὄρη, τὴν δὲ λείαν των μετέφερον εἰς τὴν πέριξ τοῦ Ἀλιάκμονος πατρίδα των, Σαριγκόλ.

Ἐκ Λειβαδίου δ' ἄραντες οἱ Γκέγκιδες κατῆλθον εἰς Ἐλασσῶνα, οὐχὶ πλέον διῃρημένοι εἰς δύο σώματα, ἀλλὰ καθ' ὁμάδας, καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ μεταξὺ Λειβαδίου καὶ Ἐλασσῶνος μικρὰ χωρία, εἰς ἃ τὸν φόβον διέσπειρον και τὸν τρόμον· διήρπασαν πᾶν τὸ κινητὸν καὶ εὐμετακόμιστον καὶ διεσκόρπισαν τοὺς κατοίκους αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, ἀπὸ πολλῶν δ' ἐξ αὐτῶν ἐλάμβανον χρήματα, 2—3000 γρ. ἀπειλοῦντες ὅτι, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, θὰ καταλύσωσιν εἰς αὐτὰ καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ τὰ διαρπάσωσιν.

Εἰς Ἐλασσῶνα δ' ἀφικόμενοι ἠρνήθησαν νὰ διαμείνωσιν ἐν αὐτῇ, διότι οἱ κάτοικοι εἶναι ὀθωμανοὶ καὶ ἐπροτίμησαν νὰ καταλύσωσι μέρος μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἐν Ἐλασσῶνι Μονὴν τῆς Ὀλυμπιωτίσσης, ἔνθα διήρπασαν τὸ ἱερὸν τοῦτο σκήνωμα, κακοποιήσαντες τοὺς Πατέρας πάντας, μέρος δ' εἰς Τσαριτσάνην, χριστιανικὴν κωμόπολιν, ἡμίσειαν ὥραν τῆς Ἐλασσῶνος ἀπέχουσαν, ἔνθα διεπράξαντο ὅσα καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι ἐνταῦθα ἤθελον παραβιάσει καὶ τὴν Μητρόπολιν τοῦ σεβασμιωτάτου Ἁγίου Ἐλασσῶνος, ἐὰν δὲν ἐπληρόνοντο ἁδρῶς ὑπ' αὐτοῦ· πρὸς δέ, ὄχι μόνον ἐφόρτωσάν τινας τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐχαλίνωσαν ἕνα ἐξ αὐτῶν διὰ χαλινοῦ ἵππου, δι' οὗ ἔσυρον αὐτὸν εἰς τὰς ὁδούς.

Εἷς δὲ τῶν κατοίκων ἀπώλεσε τὰς φρένας ἐκ τοῦ τρόμου καὶ μέχρι σήμερον εἰσέτι διατελεῖ παράφρων. Ἵνα μὴ μείνωσι καὶ ἐνταῦθα ἄνευ καινοφανοῦς τινος πραξικοπήματος, ἀνώρυξαν νεαρὸν τάφον πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀποθανόντος παιδίου, ἐλπίζοντες νὰ εὕρωσι πλούσια τὰ νεκρώσιμα ἐνδύματα ἐν αὐτῷ οἱ τυμβωρύχοι καὶ ἀποτυχόντες ἐγκατέλιπον τὸν νεκρὸν βορὰν τοῖς κυσί........»

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην ἐπαναστατικὸν σῶμα, μεθ' οὗ καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Π. Κυβερνήσεως Ε. Κοροβάγγος, κατέλιπε τὴν χώραν τῆς Μακεδονίας, μετὰ τὴν ἐν Βολιανοῖς μάχην, πορευόμενον εἰς Χάσια τῆς Θεσσαλίας.

Διελθὸν νύκτωρ εἰς $^1/_4$ ἀπόστασιν ἐκ Τσαριτσάνης, ἀφίκετο τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγ. Ἀναλήψεως, ἔνθα συνέλαβεν Ἀλβανούς τινα, ἀποσταλλέντας διὰ τοῦ Ἡγουμένου καὶ κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ εἰς Ἐλασσῶνα.

Ἀπὸ τῆς Ἁγ. Ἀναλήψεως ὥδευσε διὰ Βερδεκούσης καὶ

Σμόλιανης εἰς Γερακάρη—ἔνθα ὁ Π. Καλόγηρος ἀποχωρισθεὶς καὶ παραλαβὼν ἐθελοντάς τινας ὑπέστρεψε πρὸς τὸν Πηνειὸν— ἐπροχώρησε δὲ διὰ Μαυρηλίου εἰς Φλαμπουρέσιον, ὅπου καὶ ἕτερος σωματάρχης, ὁ Γ. Μαλάμας μεθ' 100 περίπου ἀνδρῶν ἀποχωρισθεὶς ἐπίσης ὥδευσεν εἰς Ἄγραφα. Τοῦτον ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλαι τινὲς ἀπειθῶν ἐθελοντῶν ὁμάδες, ὥστε τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σῶμα ἀφίκετο εἰς Κοντσικὸ ἀποτελούμενον μόλις ἐξ 160 ἀνδρῶν.

Ἐνταῦθα ἐλήφθη ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀποστολίδου ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κρανιᾶς καὶ Ραψάνης, δι' ἧς εἰδοποίει ὅτι, νέον σῶμα ἐπρόκειτο ν' ἀποσταλῇ εἰς Μακεδονίαν, ἑπομένως ἐζήτει ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου.

Ἀπεστάλη ὅθεν ὁ Ι. Σκυβαλλίδης μετὰ 22 ἀνδρῶν, ἵνα ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ καὶ παρευρεθῶσι κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἀναμενομένων κατόπιν ἑορτῆς ἐπικούρων.

Καὶ τὸ μὲν ἀναμενόμενον ὑπὸ τὸν Ι. Ὀλύμπιον σῶμα δὲν ἠδυνήθη, ὡςγνωστὸν, ν' ἀποβιβασθῇ εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Ι. Σκυβαλλίδας νὰ συναντήσῃ τὸν Μ.'Αποστολίδην, ὅστις ἀπὸ τῆς εἰς Κρανιὰν μεταβάσεως, κατὰ τὴν 2 Μαρτίου, πολλὰς προσπαθείας ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐξηκολούθησε καταβάλλων· πληροφορηθεὶς ὅμως τὴν καταστροφὴν τοῦ Λιτοχώρου καὶ μὴ ἐλπίζων τῇ μετὰ τοῦ Δουμπιώτου ἐφεξῆς ἑνώσει του, εὑρέθη ἐν θέσει ἀπελπιστικῇ καὶ κινδυνωδεστάτῃ· καθ' ὅσον ὁ μὲν τόπος εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ στρατοῦ ὀθωμανικοῦ, αὐτὸς δὲ, μετ' ὀλίγων ἐθελοντῶν ἐναπολειφθεὶς, ἠγνόει ἐντελῶς τὸν τόπον, ἐν ὥρᾳ χειμῶνος δριμυτάτου ἐν ὑπαίθρῳ ἄσιτος πολλάκις τάς τε ἡμέρας καὶ νύκτας διερχόμενος, μέχρι τῆς δι' ἱστιοφόρου ἐν Ἑλλάδι ἐπανόδου του.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΩΜΑΤΩΝ

ΑΨΙΜΑΧΙΑΙ ΒΕΛΕΜΙΣΤΑΣ ΚΑΙ ΣΑΡΑΚΙΝΗΣ

Ἐν τούτοις τῇ 17 Μαρτίου τὸ ὑπὸ τὸν Χοστέβα, Τσίμα καὶ λοιποὺς μετὰ τοῦ Ἀγ. Κίτρους σῶμα, μεθ' οὗ καὶ ὁ Π. Πατραλέξης, ἀναχωρῆσαν ἐκ Σπουρλίτης πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην, διῆλθε τῶν Πιερίων ἐν μέσῳ χιόνων καὶ πολλῶν ταλαιπωριῶν πλησίον τῆς ὡραίας κωμοπόλεως Βελβενδοῦ ἐπὶ τῆς Δ. κλιτύος τῶν Πιερίων καὶ τοῦ ἄκρου τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος, ἐκ 400 χριστιανικῶν οἰκιῶν καὶ 30 ὀθωμανικῶν συγκειμένης, διανυκτερεῦσαν ἐν τῷ 1/4 μακρὰν τοῦ χωρίου κειμένῳ Μετοχίῳ, ἔνθα προσελθόντες τὴν νύκτα οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου ὑπεδέξαντο τοὺς ἐπαναστάτας μετ' ἐνθουσιασμοῦ, διαβεβαιοῦντες αὐτοὺς ὅτι, ἐν Βελβενδῷ καὶ Κοζάνῃ 1,000 τοὐλάχιστον ἄνδρες ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐπαναστατήσωσιν, ἀλλ' ἐστεροῦντο ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων, παρεκάλουν δ' αὐτοὺς ἵνα ἐπανέλθωσι μεθ' ἱκανῶν τοιούτων.

Ἀπὸ Βελβενδοῦ τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του, διαβὰν τὰ Πιέρια κατὰ τὸ ὕψιστον σημεῖον αὐτῶν, κατὰ τὰς ταπεινοτέρας ὅμως κορυφὰς ἡ διάβασις τῶν φορτηγῶν ἀδύνατος καθίστατο ἕνεκα τῶν χαραδρῶν, ὑφ' ὧν αἱ στενοπορεῖαι κατετέμνοντο· ὅθεν οἱ μὲν ὁπλῖται ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν αὐτῶν βραδέως καὶ ἐπιπόνως, τὰ δὲ φορτηγὰ ὡδηγήθησαν λάθρα πλησίον τῶν Σερβίων*.

---

* Τὰ Σέρβια κεῖνται ἀκριβῶς εἰς τὴν πύλην τῶν στενῶν τοῦ Σαραντοπόρου ἢ Πορτῶν, δύο δὲ σειραὶ μεγάλων καὶ ὀξέων βράχων καθιστῶσι τὴν θέσιν αὐτῶν ὀχυρωτάτην.

Ἡ πόλις αὕτη ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῶν Σέρβων, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα, εἰς οὓς ὁ Ἡράκλειτος εἶχε παραχωρήσει χώρας πρὸς οἴκησιν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, ἵν' ἀντιτάσσῃ τὴν πολεμικὴν αὐτὴν φυλὴν εἰς τὰς συνεχεῖς ἐπιδρομὰς διαφόρων βαρβάρων, ἐπαπειλούντων ἔκτοτε τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατοριαν. Οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν αὐτὴν περὶ τὸ τέλος τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, ἐκδιωχθέντες μετά τινα χρόνον ὑπὸ τοῦ Βασιλείου.

Κατὰ τὴν τὴν 13 ἑκατονταετηρίδα ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε τὸ ὅριον τῶν Φράγκων αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ Δεσπότου τῆς Βλαχίας, κυριευθεῖσα δ' ὑπὸ τῶν Τούρκων κατῳκήθη ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ αὐτῶν, μέχρι τῆς σήμερον ὑπερτεροῦντος τῶν ἄλλων μερῶν.

Διερχόμενοι νύκτωρ διὰ τῆς βαθείας φάραγγος τοῦ Σαρανταπόρου, ὀλίγου δεῖν οἱ ἐπαναστάται συνεκρούοντο μετὰ σώματος Γκέγκιδων φυλαττόντων αὐτό· εὐτυχῶς, διαλαθόντες αὐτούς, ἀφίκοντο εἰς τὴν Μονὴν τοῦ 'Αγ. 'Αντωνίου ἐπὶ τῶν Θετταλομακεδονικῶν συνόρων καὶ τὴν ἐπιοῦσαν διὰ Δισκάτης τῶν Χασίων ἀπῆλθον εἰς Κοντσικόν, ἔνθα τῇ 25 Μαρτίου συνήντησαν τὸν Κ. Δουμπιώτην.

'Ενταῦθα προσῆλθεν αὖθις ὁ Π. Καλόγηρος μετὰ 80 ὀπαδῶν, ὥστε, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Α. Οἰκ. Κουκουράβαν καὶ Μ. Τσίμαν ἐθελοντῶν, τὸ ἐπανασχηματισθὲν ἰσχυρὸν σῶμα ἀνήρχετο εἰς 500 περίπου ἄνδρας.

Τῇ 29 Μαρτίου ὁ Α. Κουκουράβας καὶ Β. Χοττέβας μετὰ τοῦ τολμηροῦ Ν. Πασχάλη καὶ 100 περίπου ἀνδρῶν ἐπετέθησαν ἐν Βελεμίστῃ κατὰ συνοδίας Τουρκαλβανῶν, πορευομένων ἀπὸ Λαρίσσης εἰς Γρεβαινὰ μετὰ 4,000 αἰγοπροβάτων καὶ βοῶν καὶ 100 περίπου ἵππων, φονεύσαντες δὲ 3 αὐτῶν,αἰχμαλωτίσαντες 1 Ἄραβα καὶ τρέψαντες τοὺς λοιποὺς εἰς φυγήν, ἔλαβον περὶ τὰς 2,000 αἰγοπροβάτων καὶ 20 ἵππους.

Τῇ 6 'Απριλίου ἀπεφασίσθη νὰ διαβῶσι τὸν Πηνειὸν καὶ προχωρήσωσιν· ὅθεν ἀναχωρήσαντες εἰς Δισκάταν καὶ Φλαμπουριάν, ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὴν γέφυραν τῆς Σαρακίνης, διῆλθον αὐτῆς νύκτωρ, προηγηθέντος τοῦ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην σώματος, ἀγνοοῦντες δὲ ἂν ἐφυλάττετο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. 'Ενταῦθα ἀφέντες φρουρὰν 50 ἀνδρῶν διενυκτέρευσαν ἄλλοι μὲν εἰς τὸ πέραν τοῦ Πηνειοῦ μετόχιον τῆς Βότομας, ἄλλοι δὲ εἰς Πρεβέντον.

'Η νῦν πόλις σύγκειται ἐκ 500 οἰκιῶν περίπου, ὧν ὀλίγαι αἱ χριστιανικαί, ἐπὶ τῶν κατωτάτων κλιτύων τοῦ ὄρους. Σώζονται δὲ πολλὰ ἐρείπια βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἄλλοτε περιφήμου φουρίου καθαρῶς βυζαντινοῦ, περὶ οὗ καὶ τὸ δημῶδες :

'Σὰν τῆς Ὠρηᾶς τὸ Κάστρο, Κάστρο δὲν εἶδα
Νὰ 'χ' ἀσημένιαις πόρταις καὶ χρυσᾶ κλειδιά,
Τοῦρκοι τὸ πολεμοῦσαν χρόνους δώδεκα,
Κι' ἄλλους δεκατεσσάρους δὲν τὸ πήρανε κλ.

Τῇ ἐπιούσῃ 80 περίπου Τοῦρκοι στρατιῶται, οἵτινες πρό τινων ἡμερῶν εἶχον διαβῆ τὴν γέφυραν πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν τηλεγραφικῶν συρμάτων, ἀποπειραθέντες νὰ διαβῶσιν αὖθις αὐτῆς καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς Καλαμπάκαν, ἐπυροβολήθησαν ὑπὸ τῆς προφυλακῆς, ὅτε καὶ κατέφυγον ὄπισθεν τῶν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ βράχων, φονευθέντος τοῦ ἐφίππου ἀρχηγοῦ.

Τὸ εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεῦσαν τότε ἀπὸ Καλαμπάκας ἰσχυρὸν σῶμα, ἅμα εὑρὸν τὴν γέφυραν κατειλημμένην ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ παρὰ τὴν ὄχθην ὑψουμένην τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν ὑπὸ τοῦ γενναίου σημαιοφόρου τοῦ Κ. Δουμπιώτου, ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχθης. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς Βότομας, ἀκούσαντες τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ πληροφορηθέντες περὶ τῶν συμβαινόντων, ἔπεμψαν εἰς βοήθειαν περὶ τοὺς 100 ὁπλίτας ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβαν καὶ Π. Καλόγηρον, οἵτινες καὶ περιεκύκλωσαν αὐτοὺς στενῶς· ἐκ δεξιῶν μὲν ἐθελονταί τινες, ἐν οἷς καὶ ὁ Κ. Ἱεροκλῆς, γενναίως ἐπιτεθείς, ἐξ ἀριστερῶν δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Μ. Τσίμαν* καὶ Π. Καλόγηρον, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην, Ν. Βλαχάβαν, Α. Κουκουράβα καὶ λοιπούς, ἐν οἷς καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Π. Κυβερνήσεως Ε. Κοροβάγγος, τολμηρῶς μαχόμενοι ἀπὸ τῆς κορυφῆς λόφου, εἰς οὗτινος τοὺς πρόποδας εἶχε συσπειρωθῆ ὁ ἐχθρός. Ἐπὶ τέλους οἱ Τοῦρκοι ἀναγκασθέντες νὰ καταλίπωσι τὴν θέσιν αὐτῶν ὥρμησαν πρὸς τὸν ποταμόν, ἵνα σωθῶσιν, ἀλλὰ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν 9 ἐφονεύθησαν, καί τινες ἐπνίγησαν, ἐνῷ ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ὀλίγοι μόνον ἐλαφρῶς ἐτραυματίσθησαν.

Τῇ 9 Ἀπριλίου, ἐνῷ τὸ ὑπὸ τὸν Β. Χοστέβαν, Μ. Τσίμα καὶ λοιποὺς μετὰ τοῦ Ἁγ. Κίτρους σῶμα ἡτοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ τοῦ Μετοχίου, σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 1000 περίπου τακτικῶν ἐξερχόμενον τῶν Τρικκάλων ἐπορεύετο πρὸς τὸν ποταμόν, ἀλλὰ περιορισθὲν νὰ κανονιοβολήσῃ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὄχθης ἐπαναστάτας διὰ δύο τηλεβόλων, ἀφῆκεν αὐτοὺς ἀνενοχλήτους

* Ὅστις καὶ ἰδιοχείρως δι' εὐστόχου πυροβολήματος ἕνα τῶν ἐχθρῶν φεύγοντα δρομαίως ἐφόνευσεν.

ν' ἀπέλθωσιν εἰς Πόρτας τῶν Ἀγράφων, ἔνθα ἠκολούθησαν ἀπὸ τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην.

Ἐντεῦθεν τὸ μὲν μετὰ τοῦ Ἁγ. Κίτρους σῶμα μετέβη εἰς Σμόκοβον, ἔνθα πολλὰ καὶ ἄλλα σώματα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὑρίσκοντο, τὰ μὲν ἐπανελθόντα ἐκ τῶν πεδίων τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ μαχῶν, τὰ δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας καταρτισθέντα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος—ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ διευθύνοντος κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην Κ. Ἰσχομάχου. Ὁ δὲ Κ. Δουμπιώτης, διαμείνας εἰς Πόρτας, ἀπέστειλε τὸν Ε. Κοροβάγγον μετὰ τοῦ Λ. Πασχάλη παρὰ τῷ προμνησθέντι, ἵνα παραλάβωσιν ὅπλα καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς Ὄλυμπον.

Ἀπροσδοκήτως, διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἐπισήμων ὑποσχέσεων αὐτῆς ἐπέπρωτο νὰ δοθῇ ἀντὶ παντὸς ἄλλου, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν τέλει τῆς παρούσης ἱστορίας, τὸ πρόωρον σύνθημα τοῦ ἀδόξου ἀγῶνος τῆς *ὑπομονῆς*.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

Ἐν Θεσσαλίᾳ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ 1878 πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι μεγάλας διαστάσεις θὰ ἐλάμβανε καὶ βαθείας τὰς ῥίζας αὐτοῦ θὰ ἐξέτεινεν ἀπὸ τριῶν κυρίως σημείων, τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ, Πηλίου καὶ Ἀγράφων, ἐφ' ὧν ἀνεφάνη καὶ περὶ ὧν ἰδίᾳ θ' ἀναφέρωμεν.

Δυστυχῶς καὶ ἐνταῦθα αἴτια πολλά, κυρίως δὲ ἡ ἔλλειψις καταλλήλων ἀρχηγῶν καὶ καλῶς μεμελετημένου σχεδίου ἐνεργείας, αἱ ἀντιζηλίαι καὶ ἀπείθεια αὐτοκεφάλων σωματαρχῶν κατέστρεψαν ἐν τέλει τὸ ἔργον οὐκ ὀλίγων χρηματικῶν θυσιῶν καὶ ἠμαύρωσαν τὴν δόξαν τῶν ἐν ἀρχῇ θριάμβων.

Ἐν Πηλίῳ κυρίως ὁ ἐγχώριος πληθυσμός, πολυάριθμος, ἀμιγὴς καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένος ἐφαίνετο πρόθυμος, ἵνα δράξηται τῶν ὅπλων πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, οὐδόλως ἀναλογιζόμενος τὸ παράλιον τῆς χώρας καὶ τὴν γειτνίασιν αὐτῆς ἑνὶ τῶν κυριωτέρων κέντρων τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, τῷ Βώλῳ.

Ὑπὸ τοιούτου μὲν πνεύματος οἱ κάτοικοι ἐν γένει τοῦ Πηλίου ἐνεφοροῦντο, πολλοὶ δὲ τῶν προκρίτων καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἀπὸ τοῦ 1876 προπαρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως μεμυημένοι ἦσαν*.

---

* Οἱ ἀξιέπαινοι νέοι Κ. Σακελλαρίδης ἐξ Ἁγ. Λαυρεντίου καὶ Ν. Τσάμης, τέκνα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μεταβάντες εἰς Πήλιον, Λάρισσαν καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Κάμπου τῆς Θεσσαλίας εἶχον μυήσει πολλοὺς τῶν ἐγχωρίων.

Καὶ τῶν μὲν ὅπλων κυρίως ἐδράξαντο οἱ ἐν Μηλέαις ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Γαρέφη καὶ Βογιατσῆ καὶ οἱ ἐν Κερασιᾷ ὑπὸ τὸν Κ. Ῥάϊκον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις στρατιωτικῶς τε καὶ πολιτικῶς δραστηρίως εἰργάζοντο καλοί τινες καὶ ρέκται ἄνδρες, ὡς ἐν Βυζίτσῃ ὁ Ν. Χ. Διανέλλος καὶ Δ. Ψυχούλης, ἐν Ἀργαλαστῇ οἱ ἀδελφοὶ Σταμούλη, ἐν Ἁγ. Γεωργίῳ ὁ Ζ. Χ. Κιτελῆς, ἐν Δρακίᾳ οἱ ἀδελφοὶ Μπαντῆ, ἐν Προμηρίῳ ὁ Δ. Δάμιτσας, ἐν Συκῇ ὁ ἐφημέριος Παπαγεώργιος Ρωματισίδης, ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ πρὸ τοῦ 1854 ἐν Σμύρνῃ διδάξας, ἐν Κισσῷ ὁ Ι. Κόϊας, ἐν Ζαγορᾷ ὁ πολλῆς τιμῆς ἄξιος οἶκος τῶν Κασσαβέτη μετὰ τοῦ ἰατροῦ Κ. Ζαμανούδη Παπακώστα καὶ τοῦ Γ. Χρυσούδη, ἐν Νεοχωρίῳ ὁ Γ. Μαστέλλος καὶ Ε. Κουρμπέτης, ἐν Ἁγ. Λαυρεντίῳ οἱ ἀδελφοὶ Σακελλαρίδη, ἐν Μακρυνίτσῃ ὁ Α. Μπασαρδάνης καὶ ὁ γηραιὸς Δ. Κολωβὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ.

Ἐπίσης συνέδραμον εἰς τὸ ἔργον οἱ ἀπὸ Καραμπασίου ἀδελφοὶ Τσάμη, ὁ ἀπὸ Πορταριᾶς Γ. Ἕλληνας, οἱ ἐν Κατωχωρίῳ ἀδελφοὶ Ζαγγλίδαι, ὁ ἀπὸ Μακρυνίτσης Φ. Τουρτούρης καὶ Ι. Μπάρλας ὁ ἀπὸ Πινακωτῶν Α. Κρομμύδας κλ.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀξιεπαίνων ἀνδρῶν κατ᾿ ἀρχὰς συμμετέσχον καὶ συνειργάσθησαν πολλοὶ καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς τινες τῶν μᾶλλον διακεκριμένων καὶ προκρίτων τοῦ Πηλίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τοῦ κινδύνου ἀπέσχον διαφόρων λόγων ἕνεκα, περὶ ὧν βραδύτερον.

Οὕτω προπαρασκευαζόμενον τὸ Πήλιον ἀνέμενε τὴν συμπεφωνημένην ἡμέραν τῆς ἐξεγέρσεως, ἀναβληθεῖσαν ἀπὸ τῆς 15 Αὐγούστου 1877 εἰς τὴν 15 Ἰανουαρίου 1878, καθ᾿ ἣν πολλοὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ παρεπιδημούντων θὰ ἔσπευδον εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς τάξεις. Δυστυχῶς ὅμως ἀπρόοπτον καὶ ἀτυχὲς συμβὰν ἐπέπρωτο νὰ διαταράξῃ τὴν πορείαν τῶν διενεργουμένων ἐθνικῶν σκοπῶν καὶ παραβιάσῃ ἐπιπολαίως τὴν μυστικότητα αὐτῶν, προκαλοῦν ἐγκαίρως τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ κάθοδον τῶν ἀγρίων καὶ πολυπληθῶν Γκέγκιδων.

Μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας ἐξ ὑπαρχῆς διακεκριμένην φαίνεται καταλαμβάνων θέσιν ὁ Λ. Βούλγαρης, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σπουδαίαν ἐπιρροὴν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ προέδρου τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς ἐξασκῶν.

Οὐδεὶς, νομίζομεν, δύναται ν' ἀρνηθῇ τῷ ἐν λόγῳ ἀνδρὶ φιλοπατρίαν καὶ ἀγαθὴν ἐν γένει πρόθεσιν, καθ' ὅτι εὐαπόδεικτοι αἱ δραστήριαι ἐνέργειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἀπὸ τοῦ 1854. Κατὰ τὸν τελευταῖον ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα οὐ μόνον προσωπικῶς εἰργάσθη καὶ μετὰ θάρρους κατῆλθεν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐν Ρωσσίᾳ φίλων αὐτοῦ τὴν Κ. Ἐπιτροπὴν προθύμως συνέδραμεν εἰς τὰ κυριώτερα ἐφόδια τοῦ πολέμου. Τούτων ἕνεκεν ἀφ' ἑνὸς μὲν παρὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς Π. Καλλιγᾶ πολλῆς τῆς περιποιήσεως ἀπήλαυε, τιμῆς δὲ καὶ ἐκτιμήσεως ἄξιος ἐθεωρεῖτο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης — εἰς ὑπερβολὰς ἐνίοτε παρεκτρεπομένης — ρωσσικὸν ὄργανον ὑπελαμβάνετο. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐν ταῖς ἀνέκαθεν ἐπαναστατικαῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ δὲν διεκρίθη ἐπὶ μετριοφροσύνῃ, φρονήσει καὶ σοβαρότητι· διότι ὑπὸ ὑπερβολικῆς φιλοδοξίας πολεμικῶν δαφνῶν παραφερόμενος οὔτε τὸ κατάλληλον τῶν περιστάσεων, οὔτε τὰς ἀτομικὰς δυνάμεις καὶ τὰ προσόντα αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ ἐκτιμήσῃ, πολλῷ δὲ ἧττον περὶ τοῦ ἁρμοδίου τρόπου τῆς ἐνεργείας νὰ σκεφθῇ. Ὅθεν προτρέχων, ἂν οὐχὶ τῶν πραγμάτων, τῆς τῶν ἁρμοδίων ὅμως ἀποφάσεως, ἀνώτερα αὐτοῦ διανοούμενος καὶ ἐπιδιώκων, ἐπιδεικτικῶς δὲ καὶ ἀπατηλῶς, ἔστιν ὅτε, ἐνεργῶν, οὐ μόνον σκανδάλων ἐν Ἀθήναις παραίτιος ἐγένετο ἀλλὰ καὶ συγχύσεως τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπαναστάσεως.

Τῇ 26 Δεκεμβρ. 1877, ἐνῷ ἡ ἐπαναστατικὴ φλὸξ οὐδένα σπινθῆρα εἶχεν ἔτι ἀναδώσῃ, ὁ Λ. Βούλγαρης σχηματίσας ἴδιον σῶμα ἐκ Μακεδόνων καὶ ἄλλων τινῶν ἐθελοντῶν ἀπεπειράθη ν' ἀποβῇ εἰς τὴν γενέτειραν Μακεδονίαν, ὅπως ἐκ τῶν πρώτων ἐνισχύσῃ τοὺς πρὸς ἐπανάστασιν παρασκευαζομένους ἐγχωρίους. Ὅθεν ἐπιβὰς τοῦ *Λαέρτου*, ἀτμοπλοίου τοῦ Θεοφιλάτου, ἔπλεε πρὸς τὰς Μακεδονικὰς ἀκτάς. Διελθὼν τῆς Σκοπέλου ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀλλὰ σφο-

δρὰ τρικυμία διαρπάσασα 2 λέμβους τοῦ πλοίου καί τινα ἀτυχῆ ἀπὸ Σμύρνης ἐθελοντὴν τοῦ ἱππικοῦ* ἠνάγκασε τὸ ἀτμόπλοιον πρύμναν ἀνακροῦον νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς Πάνορμον τῆς Σκοπέλου, ἐκεῖθεν δ' αὖθις εἰς Σκίαθον.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀποβάσεως ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν ἀτυχῆ ἰδέαν τῆς εἰς Πήλιον ἀποστολῆς τοῦ εὐαρίθμου σώματος. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐν τῇ νήσῳ, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας πρὸς νέαν στρατολογίαν, οἱ δὲ ὑπ' αὐτὸν ἄνδρες ἀπέπλευσαν εἰς Προμήριον τοῦ Πηλίου ἐπὶ τῆς Α. ἀκτῆς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου.

Τοῦ ἐξ 76 ἀνδρῶν πρώτου τούτου ἐπικουρικοῦ ἐπαναστατικοῦ σώματος προΐσταντο ὡς ἀποσπασματάρχαι ἄνδρες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κοινοί, ἀλλ' ὑπὸ φιλοπατρίας ἐμπνεόμενοι, τολμηροί τινες μάλιστα καὶ δεξιοὶ μαχηταί.

Ὁ Ναοὺμ Κωνσταντινίδης, Μακεδών, ὁδηγῶν τοὺς πλείστους τῶν ἐθελοντῶν—ἐν οἷς οἱ ἀλλογενεῖς Α. Ἀμεδαῖος καὶ Κ. Ὂν ἐκ μητρὸς Σμυρναίας καὶ πατρὸς Ἰρλανδοῦ—ὅστις καίτοι ἄνευ πολεμικῆς πείρας διεκρίνετο ἐπὶ εὐψυχίᾳ καὶ μάλιστα τῷ ἁγνῷ καὶ ἐνθουσιώδει χαρακτῆρι αὐτοῦ.

Δ. Ἔξαρχος ἀπὸ Ζαβλανίου τῶν Χασίων, ἁπλοῦς τὸν χαρακτῆρα καὶ καρτερικός, μὴ στερούμενος ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων αὐτοῦ πείρας τινὸς εἰς ὃν ἤδη ἀπεξεδύετο ἀγῶνα, καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἐκλεκτῶν τινων ἀνδρῶν

Θ. Κολωνιάτης, ἄσημός τις νεοφώτιστος Ἀλβανός, μὴ διακρινόμενος ἐπὶ νηφαλιότητι, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ μὴ στερούμενος γενναιότητος μετὰ πονηρίας. Τοῦτον ἁπλοῦν ἄλλοτε ἀγροφύλακα ὁ Λ. Βούλγαρης παρέστησεν ὡς βέην ἐπιρροῆς καὶ ἀξίας, ὡς τοιοῦτος δὲ ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς ἐθεωρεῖτο !

Α. Ζαχαρόπουλος καὶ τέλος ὁ Μ. Τσέλιος ἀπὸ Κυνουρίας, ἐν Κρήτῃ ἄλλοτε ἀγωνισάμενος καὶ ὡς δεξιὸς σκοπευτὴς πρὸ πάντων διακρινόμενος, ᾧ τινι καὶ ἡ Γ. ἀρχηγία ἀνετέθη, ἔχοντι ὡς γραμματέα νεανίαν τινὰ Ι. Κατσικόπουλον.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπῆρχε καὶ ἕτερός τις, οὐδένα μὲν βαθ-

* Τὸν ἀπὸ τοῦ χωρίου Κουκλουτσᾶ ἀθλητικὸν Θωμᾶν Γεωργίου.

μὸν φέρων τότε, τῶν προμνησθέντων ὅμως ἀξιολογώτερος διὰ τὸν τίμιον χαρακτῆρα, τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὴν παραδειγματικὴν γενναιότητα, πολλάκις ἐκδηλωθεῖσαν καὶ κατὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ ἀγῶνας, ἦν δ' οὗτος ὁ Ν. Γιαννακόπουλος.

Ὑπὸ τοιούτων ἀνδρῶν ὡδηγεῖτο τὸ ἐν λόγῳ ἀπόσπασμα, ὅπερ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 1 Ἰανουαρίου ἀπέβη εἰς τὴν θέσιν Ἅγ. Γεώργιον, τὸ ἀρχαῖον ἀκρωτήριον τῆς Σηπιάδος ἄκρης, μὴ δυνηθὲν ὅμως ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ν' ἀνέλθῃ εἰς τὴν κωμόπολιν Προμήριον διενυκτέρευσεν ἐν ὑπαίθρῳ, πολλὰ παθὸν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν χρειωδῶν καὶ τοῦ νιφετώδους βορρᾶ, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἐμυχᾶτο ἐν τῇ παραλίᾳ ταύτῃ, ἔνθ' ἄλλοτε ὁ μέγας Περσικὸς στόλος ὑπέστη τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο ναυάγιον. *

Τῇ ἐπαύριον τὸ μικρὸν ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐπορεύθη εἰς Προμήριον, ἐκτισμένον ἐν τῷ βάθει φάραγγος καὶ κατοικούμενον ὑπὸ 200 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν· τῇ δ' ἀμέσως ἐπιούσῃ συνέλαβεν ἐν τῇ θέσει Πλατανιὰ τελωνοφύλακάς τινας Ἀλβανούς, τὸν τοῦ Προμηρίου Μεχμὲτ ἐφένδην καὶ ἄλλους, οἵτινες μετά τινας ἀνακρίσεις ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, προτραπέντες νὰ μὴ συμμετάσχωσι τοῦ κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἀρχομένου ἀγῶνος!

Εἰς τὴν ἀγγελίαν ταύτην, ἣν καὶ ἐγγράφως ὁ Μ. Τσέλιος ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τῷ ἐκεῖ διοικητῇ, οὐ μόνον οἱ Τοῦρκοι ἀλλὰ καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐταράχθησαν. Οἱ μὲν διότι στερούμενοι στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐφοβήθησαν τὸ κίνημα ὡς σπουδαιότερον, οἱ δὲ διότι ἔβλεπον παρὰ τὰ συμπεφωνημένα τὴν ἐπανάστασιν προδιδομένην ὑπὸ τῆς προώρου ἀφίξεως τοῦ εὐαρίθμου καὶ ἀνισχύρου τούτου σώματος. Καὶ τότε ὀλίγου δεῖν ἀπευκταῖόν τι συνέβαινεν! Ἐν τούτοις τὸ ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα ἀναχωρῆσαν ἀπὸ Προμηρίου ἀφίκετο εἰς Νεοχώριον διὰ τῶν κωμῶν Συκῆς καὶ Μπιστενίκας ἐν τῷ μέσῳ χιόνος ἡμίσεως μέτρου.

---

* Μεταξὺ τῆς παραλίας ταύτης καὶ τῆς Σκιάθου ὑπάρχει βράχος ὁ «τοῦ Μύρμηκος» καλούμενος, ἐφ' οὗ αἱ 10 πρόσκοποι νῆες τῶν Περσῶν στήλην ἐκ λίθων ἀνήγειραν.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Νεοχωρίου ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχθῶσι τοὺς ἐπαναστάτας $^1/_2$ σχεδὸν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου των καὶ ὑποδείξωσιν αὐτοῖς, ὅτι προτιμώτερον ἦτο νὰ καταλάβωσι Μονήν τινα ἀπέχουσαν 40 λ. τοῦ χωρίου· αὐτόσε δ' ἀπέστειλαν αὐτοῖς τρόφιμα ἀγγέλλοντες συνάμα, ὅτι τουρκικὸς στρατὸς ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν παραλίαν τῆς Συκῆς. Ὅθεν οἱ ἐπαναστάται ἔγραψαν πρὸς τὸν ἐν Μηλέαις Κ. Γαρέφην γνωστοποιοῦντες τὴν ἄφιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως δ' ἀφίκετο καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δ. Γαρέφης ἢ Κατσούδας, ὅστις ὡδήγησε τὸ ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα εἴς τινα ἐλαιῶνα, 3 ὥρας τῆς Μονῆς ἀπέχοντα. Ἐκεῖ οἱ μὲν λοιποὶ κατέλυσαν ἔν τινι ἐξοχικῷ κτήματι, ὁ δὲ Κατσούδας μετὰ τοῦ Ν. Γιαννακοπούλου καὶ Ἰ. Κατσικοπούλου ἀπῆλθον εἰς τὴν κωμόπολιν Μηλεῶν.*

Ἐν τῇ πολίχνῃ ταύτῃ οἱ προμνησθέντες συνδιεσκέψαντο μετὰ τοῦ Κ. Γαρέφη, παρόντων καὶ τῶν Ν. Φιλιππίδου, Κ. Σακελλαρίδη, Π. Παλαμηδᾶ καὶ ἄλλων, περὶ τοῦ πρακτέου, εἶτα δ' ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἐλαιῶνα, ἐν ᾧ ἐκρύπτετο τὸ ἀπόσπασμα, ὅπερ ὡδηγήθη αὖθις ἀλλαχοῦ.

Ὁ καλὸς Δ. Κατσούδας ἐδυσχέραινε μὲν διὰ τὴν πρόωρον ἄφιξιν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὸ ῥιψοκίνδυνον τοῦ ἀπομεμονωμένου τούτου κινήματος, οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἐπαύσατο ἐνθαρρύνων τοὺς ἐπαναστάτας, οὓς ἔβλεπεν ἐκτεθειμένους εἰς σκληρὰ δεινοπαθήματα, ὡς στερουμένους τῶν μέσων τῆν συντηρήσεως ἐν χώρᾳ μὴ ἔτι ἐπαναστατημένῃ καὶ μάλιστα ἐν ὥρᾳ δριμυτάτου χειμῶνος.

Περὶ τὴν 9 μ. μ. τῆς 6 Ἰανουαρίου, ἐνῷ ὁ Ν. Χ. Διανέλλος ἀπὸ Βυζίτσης, κομισάμενος τοῖς ἐπαναστάταις διάφορα τρόφιμα, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν προκρίτων συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου, ἀφίκετο ἐκ Μηλεῶν ἀγγελία ὅτι, οἱ Τοῦρκοι

* Αἱ Μηλέαι εἶναι μία τῶν πλουσιωτέρων καὶ ὡραιοτέρων κωμοπόλεων τοῦ Πηλίου κατοικουμένη ὑπὸ ἐπέκεινα τῶν 1500 Ἑλλήνων. Ἑκάστη οἰκία αὐτῆς ἔχει περιοχὴν κατάφυτον ὀπωροφόροις δένδρεσιν, ἰδίᾳ μωρέαις, ὧν ἡ φυτεία τυγχάνει ἰδιαζούσης ἐπιμελείας. Καυχωμένη ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ καὶ ἄλλων νεωτέρων λογίων τοῦ ἔθνους καλλιεργεῖ καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ γράμματα.

ἐξῆλθον εἰς τὸ χωρίον Καραμπάση. Ὅθεν οἱ ἐπαναστάται ἀνεχώρησαν ἐσπευσμένως καὶ μετὰ 2 $^1/_2$ ὡρῶν πορείαν ἀφίκοντο εἰς δασῶδες μέρος, ἔνθα διενυκτέρευσαν ἀφθόνου χιόνος πιπτούσης, τῇ δ' ἐπιούσῃ ὁδηγὸς ἀπὸ Καραμπάση ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς Κρουσταλέϊκα-Καλύβια. Ἡ θέσις αὕτη κεῖται πρὸς Ν. καὶ ἀπέχει 2 ὥρας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἔνθ' ἀφίκετο ἤδη ὁ Καϊμακάμης μετὰ 360 στρατιωτῶν, περὶ ὧν γράφων αὐτοῖς ὁ ἀπὸ Καραμπάση Τσάμης εἰδοποίει ὅτι, ἡ στρατιωτικὴ αὕτη δύναμις ἐπρόκειτο μὲν ν' ἀναχωρήσῃ μετ' ὀλίγον κατευθυνομένη εἰς Καλὰ Νερὰ, διερχομένη πλησίον τῶν ἐπαναστατικῶν προφυλακῶν, δὲν ἔπρεπεν ὅμως νὰ ἐπιτεθῶσιν αὐτῇ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ προὔχοντες τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καθικέτευον ἵνα μὴ προσβληθῇ ὁ ἐχθρὸς πρὸ τῆς 15 Ἰανουαρίου, πρῶτον διότι ἡ ἡμέρα αὕτη εἶχε συμφωνηθῆ ὡς ἡμέρα τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν, καὶ δεύτερον διότι ἔλειπον πολεμεφόδια καὶ τὰ ἄλλα χρειώδη, οἱ ἐπαναστάται ἀφῆκαν τὸν ἐχθρὸν νὰ διαβῇ ἀνενόχλητος, περιορισθέντες μόνον εἰς τὴν κατάπτευσιν τῶν κινήσεων αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτῳ τῇ αὐγῇ τῆς ἐπιούσης ἀπεστάλη ὁ ἀπὸ Ἁγ. Γεωργίου Α. Βογιατζῆς, νέος πλήρης φιλοπατρίας καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων, καταβάλλων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἀπ' Ἀργαλαστῆς Θ. Βασιλείου καί τινων ἄλλων μεγάλας φροντίδας πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐπαναστατῶν.

Τῇ 8 Ἰανουαρίου περὶ τὴν 8 $^1/_2$ ὥρ. μ. μ. διέβη ὁ Καϊμακάμης μετὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως μόλις 10 λ. μακρὰν τοῦ οἰκίσκου, ἐν ᾧ ἐκρύπτοντο οἱ ἐπαναστάται, κατευθυνόμενος εἰς Καλὰ Νερά. Ἡ ἀπὸ Ἁγ. Γεωργίου μέχρι τοῦ ὁρμίσκου Καλῶν Νερῶν ἀπόστασις ἦτο μόλις 3 ὡρῶν, καὶ τὸ μὲν ἔδαφος ἦτο κεκαλυμμένον ὑπὸ χιόνος, ἡ δὲ θέσις τόσῳ ὀχυρὰ, ὥστε οἱ ἐπαναστάται εὐχερῶς ἴσως ἠδύναντο νὰ καταστρέψωσιν ἅπασαν τὴν ὀθωμανικὴν ταύτην δύναμιν, ἀλλὰ τὰ πράγματα δυστυχῶς δὲν ἦσαν προητοιμασμένα καὶ διὰ τὰς μελλούσας συνεπείας τοιούτου διαβήματος.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς αὐτῆς νυκτὸς αἴφνης ἀφικόμενος εἰς Καραμπάση ὁ προρρηθεὶς Τσάμης ὡδήγησε τοὺς ἐπαναστάτας εἰς νέαν θέσιν καλουμένην Δύο-Ρεύματα, φοβούμενος μὴ προὐδόθη ἡ πρώτη. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Α. Βογιατζῆς ἀποστα-

λεὶς ὑπὸ τοῦ Ζ. Χ. Κιτελῆ ἀνήγγειλεν αὐτοῖς ν' ἀλλάξωσι πάραυτα καὶ ταύτην ὡς ἀνακαλυφθέντες. Κεκοπιακότες λοιπὸν καὶ τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ χειμῶνος ὑφιστάμενοι ἀπεχώρησαν κατεσπευσμένως πρὸς τὸ χωρίον Ἅγ. Γεώργιον. Πρὸ αὐτοῦ ὅμως εὗρον τοὺς προκρίτους ἱκετεύοντας νὰ μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτό· διότι τοῦτο ἤρκει ὅπως τὸ καταστρέψωσιν οἱ Τοῦρκοι. Οἱ ἐπαναστάται τότε ἐζήτησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ὀλίγον ἀπωτέρω Μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν, ὑπαγομένην τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἀλλὰ καὶ πάλιν αἱ αὐταὶ ἱκεσίαι καὶ παρακλήσεις διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους. Ὅθεν ἀναχωρήσαντες ἐκεῖθεν περὶ τὴν 5 μ. μ. ἀφίκοντο περὶ τὴν 7 εἰς τὸ χωρίον Ἅγ. Λαυρέντιον. Ἐνταῦθα καταλύσαντες ἐν τῇ ὁμονύμῳ Μονῇ τοῦ χωρίου, οὗτινος οἱ κάτοικοι ἀνέρχονται εἰς 1300 περίπου, περιεστοιχίθησαν μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν προὐχόντων καὶ πολλῶν ἄλλων, οἵτινες ἐφαίνοντο καὶ ἦσαν οἱ ἐπαναστατικώτεροι πάντων τῶν μέχρι τοῦδε, δι' ὧν διῆλθον χωρίων, προεξάρχοντος τοῦ Κ. Σακελλαρίδη. Περὶ τὴν 3 ὥρ. π. μ. συγκροτηθέντος συμβουλίου ἐκ τῶν σωματαρχῶν καὶ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου ἀπεφασίσθη νὰ καταληφθῇ ἡ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Δρακίας ὀχυρὰ θέσις Ἁλικόπετρα, κειμένη πρὸς Β. καὶ ἀπέχουσα τοῦ φρουρίου Βώλου 4 ὥρας.

Τὸ ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα διελθὸν τῆς Δρακίας ἐγένετο ὑποδεκτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ἐφαίνοντο πρόθυμοι εἰς τὸν ἀγῶνα, τὴν σημαίαν τοῦ ὁποίου ἔβλεπον τὸ πρῶτον κυματίζουσαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν. Οὕτω λοιπὸν τὸ πρῶτον ἡ Ἁλικόπετρα κατελήφθη ὑπὸ ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτῆς εἶδον τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο πανόραμα, τὸ ἐκ μεγάλης σειρᾶς ὀρέων μεγαλοπρεπῶν καὶ καταλεύκων ἐκ χιόνος σχηματιζόμενον. Ἀλλὰ κατὰ παράκλησιν τῶν προκρίτων τῆς Πορταριᾶς καί τινων ἄλλων ἀπεχώρησαν καὶ ἐντεῦθεν περὶ τὴν ἑσπέραν καὶ κατέλαβον τὴν ὡραιοτάτην καὶ ὀχυρὰν Μονὴν τῆς Σουρβιᾶς ἀπέχουσαν 4 ὥρας τοῦ Βώλου, 3 δὲ τῆς Μακρυνίτσης καὶ τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς Προφήτου Ἠλιοῦ ἐπὶ μικροῦ ὀροπεδίου, ἔχουσα τὴν πρόσοψιν πρὸς τὴν κωμόπολιν Κάπρουναν.

ΜΑΧΑΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΣΟΥΡΒΙΑΣ

Οἱ Τοῦρκοι ἐν τούτοις εὑρισκόμενοι ἤδη εἰς τὰ ἴχνη τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀποσπάσματος καὶ σπεύδοντες εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ ἐφάνησαν ἀμέσως τῇ ἐπιούσῃ, 12 Ἰανουαρίου, προελαύνοντες ἀπὸ Μακρυνίτσης, Κερασιᾶς καὶ Καπούρνης, συμποσούμενοι εἰς 700 καὶ ἐπέκεινα τακτικοὺς μετ' ὀλίγων ἀτάκτων καὶ ἑνὸς ὀρεινοῦ τηλεβόλου.

Ἦν ἡ 10 τῆς πρωΐας, ὅτε οἱ ἐπαναστάται, παρατηρήσαντες τὸν ἐχθρὸν κατερχόμενον τῶν ἀπέναντι χιονοσκεπῶν λόφων καὶ μετὰ δυσκολίας κατὰ τῆς Μονῆς βαδίζοντα, κατέλαβον θέσεις εἰς ἀπόστασιν $^1/_4$ αὐτῆς, προφυλασσόμενοι ὄπισθεν δενδροστοιχίας. Οἱ Τοῦρκοι πλησιάσαντες εὗρον πρὸ αὐτῶν τὸ κάτωθεν τῆς Μονῆς ὁρμητικὸν ρεῦμα, ὅπερ πλῆρες χιόνος δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ διαβῶσιν εὐκόλως καὶ περικυκλώσωσι τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅθεν βραδέως καὶ μετὰ δυσκολίας μέρος αὐτῶν διαβὰν κατέλαβε παρεκκλήσιόν τι καὶ ἤρξατο τῆς ἐπιθέσεως.

Ἐν ταῖς πρώταις τῶν ἐπαναστατῶν τάξεσιν ἐμάχετο θαρραλέως ὁ Ν. Γιαννακόπουλος μετὰ τῶν Γ. Ἀγγελίδου Σερραίου, Γ. Α. Βόλτση καὶ Ἀδὰμ Ἰωάννου Ναουσσαίων, Δ. Κωνσταντίνου, Θ. Τσέτσου καὶ Θ. Κολωνιάτου. Ἄνωθεν αὐτῶν ὁ Α. Ζαχαρόπουλος, δεξιόθεν ὁ Δ. Ἔξαρχος καὶ ἄνωθεν τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς Μονῆς ὁ Ναοὺμ Κωνσταντινίδης. Ὁ δὲ Μ. Τσέλιος μετὰ τοῦ Ι. Κατσικοπούλου καί τινων ἄλλων κατεῖχον τὴν Μονὴν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον.

Ἡ μάχη ἐξηκολούθει μετά τινος σφοδρότητος, τὸ δὲ τηλεβόλον ἤρξατο τοῦ ἔργου αὐτοῦ, μηδεμίαν ὅμως προξενοῦν βλάβην. Ὅθεν ὁ ἐχθρὸς ἀπεπειράθη νὰ προχωρήσῃ μετ' αὐτοῦ πρὸς τ' ἀριστερὰ, ἵνα καταλάβῃ τὰ νῶτα τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' οἱ πυροβοληταὶ τίθενται ἐκτὸς μάχης ὑπὸ τῶν σφαιρῶν δεξιῶν τινων σκοπευτῶν. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τὸν κίνδυνον μεταθέτουσι τὸ τηλεβόλον, ἀλλὰ τὸ εὔστοχον τῶν ἐπαναστατῶν πῦρ τοὺς παρακολουθεῖ θανατηφόρον, ὥστε μετὰ τρεῖς κανονιοβολισμοὺς ἀναγκάζονται νὰ τὸ ἀπομακρύνωσι καὶ παραιτηθῶσιν αὐτοῦ. Περὶ τὴν 1 $^1/_2$ ὥρ. μ.μ. ἐφάνησαν σφοδρότε-

ρον ἐπιτιθέμενοι, τότε ὅμως ἐπελθόντος ἐπικούρου τοῦ Ι. Κατσικοπούλου μετά τινων ἐθελοντῶν ἀναχαιτίζονται αὖθις, μὴ τολμῶντες νὰ προχωρήσωσι.

Οὕτως ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρι βαθείας νυκτὸς, καθ'ἣν ἐν τέλει ἀμφοτέρωθεν ἀντεπυροβολοῦντο ὑπὸ τῆς λάμψεως τῶν πυροβολημάτων ὁδηγούμενοι.

Τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐπιμονὴ τῶν Τούρκων καὶ ἡ καρτερία τῶν ἐπαναστατῶν, καί περ ἀσυγκρίτως ὀλιγαριθμοτέρων. Τέλος οἱ μὲν πρῶτοι ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν, οἱ δ' ἐπαναστάται εἰσῆλθον εἰς τὴν Μονὴν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἀνῆψαν πυρὰς, ἵνα διατηρήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἐν ἀνησυχίᾳ.

Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐν Θεσσαλίᾳ ἀξιομνημόνευτον μεταξὺ Τούρκων καὶ ἐπαναστατῶν συμπλοκὴν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐκ μὲν τῶν πρώτων περὶ τοὺς 50, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων μόνον 2 ἐτραυματίσθησαν, ὁ Κορίνθιος ὑποδεκανεὺς τοῦ ἱππικοῦ Ν. Ῥάλλης καὶ ἐλαφρῶς ὁ Μεσσήνιος Ἰταλὸς ἐθελοντὴς Ἰωάννης.*

Ἡ δυσαναλογία αὕτη τῶν πεσόντων Τούρκων καὶ ἐπαναστατῶν, ἥτις παρατηρηθήσεται καὶ ἐν ταῖς ἐφεξῆς μάχαις, δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξος· διότι οἱ Τοῦρκοι πλὴν τῶν Ἀλβανῶν ἀπεδείχθησαν πολλῷ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων σκοπευταὶ, ὁρμητικώτεροι δὲ καὶ ἧττον προφυλακτοί. Πεποιθότες ἐπὶ τὴν νίκην ὡς ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς διεφλέγοντο τίς πρῶτος νὰ προβῇ εἰς σφαγὴν περισσοτέρων ἐχθρῶν καὶ πλουτήσῃ ἐκ τῆς σκυλεύσεως αὐτῶν. Πρὸς τούτοις ἀνίκανοι ἐν γένει εἶναι νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν ἐδαφικῶν ἀνωμαλιῶν, οὐχὶ μόνον κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀτάκτων πολέμων, ἀλλὰ καὶ τῆς νεωτέρας τακτικῆς.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἰδίως ἠρίστευσαν ὁ Ν. Γιαννακόπουλος καὶ Δ. Ἔξαρχος, οἱ λιποτάκται ἱππεῖς Γ. Βόλτσης καὶ Γ. Ἀγγελίδης, ὁ ἀπὸ Μηλεῶν Α. Βογιατζῆς, ὁ Γιάννο-παπᾶς, Θ.

* Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐφονεύθη ἐξ ἀπροσεξίας ἐν τῇ Μονῇ ὑπὸ συστρατιώτου του καὶ ἕτερός τις ἐθελοντής.

Τσέτσος, Β. Δάϊλας καὶ ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Μ. Βούλγαρης, ἔχων ὑπ' αὐτὸν ὀλίγους τινὰς ἄνδρας.

Τῇ αὐγῇ τῆς ἐπιούσης, ἐν ᾧ ἄνδρες τινὲς ὑπὸ τὸν Γιάννοπαπᾶ κατώπτευον τὸν ἐχθρὸν, ἐξελθόντες τῆς Μονῆς, προσεκλήθησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν, τῶν διαφόρων σωματαρχῶν ἀποφασισάντων ν' ἀντιταχθῶσιν ἔνδοθεν τῆς Μονῆς διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ, ἐνισχυθέντος ἤδη καὶ ὑπό τινων ἀτάκτων.

Μετ' οὐ πολὺ οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν καταλαμβάνοντες διαφόρους θέσεις, ἀφ' ὧν ἤρξαντο προχωροῦντες μετὰ θάρρους καὶ ἀποφάσεως τοιαύτης, ὥστε τινὲς αὐτῶν ἔφερον πελέκεις, ὅπως συντρίψωσι τὴν θύραν τῆς Μονῆς.

Μεταξὺ τῶν ἐθελοντῶν ὑπῆρχε καί τις Θεσσαλονικεὺς, ὀνόματι Λάζος Καψιμάλης, ὅστις προέτεινε σχέδιον τολμηρὸν ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ὁποίου πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θὰ κατεστρέφοντο. Οὗτος, ὑπονομεύσας ἱκανὸν μέρος τοῦ πρὸ τῆς θύρας τῆς Μονῆς ἐδάφους, ἤθελε ν' ἀνατινάξῃ αὐτὸ διὰ δυναμίτιδος, ἧς ποσότητά τινα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ παρεκάλει ν' ἀφήσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ περικυκλώσῃ τὴν Μονὴν καὶ συσωρευθῇ πρὸ τῆς θύρας. Ἀναμφιβόλως ἐὰν τὸ σχέδιον ἐπετύγχανεν, οἱ ἐπαναστάται ἐπωφελούμενοι τῆς συγχύσεως, εἰς ἣν ὁ ἐχθρὸς θὰ περιέπιπτεν, ἀκινδύνως θὰ ἐξήρχοντο καὶ θὰ διέφευγον τὴν καταδίωξιν αὐτοῦ. Πρὶν ἡ ληφθῇ ὅμως ἀπόφασίς τις περὶ τούτου οἱ ἐχθροὶ ἤρξαντο πολιορκοῦντες τὴν Μονήν. Τότε ὁ Θ. Κολωνιάτης, παρατηρήσας Γκέγκαν πλησιάζοντα πρὸς τὴν θύραν καὶ μὴ ὑπακούων εἰς τῶν λοιπῶν τὰς προτροπὰς, πυροβολεῖ ἀπὸ τοῦ παραθύρου, τὸν μιμοῦνται καὶ ἕτεροί τινες τῶν ἱππέων ἐθελοντῶν καὶ οὕτως ἡ μάχη ἄρχεται ἤδη σφοδρά. Τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὸ τηλεβόλον ἠχεῖ ἀδιακόπως, 50 δὲ περίπου σφαῖραι ἐρρίφθησαν κατὰ τῆς Μονῆς.

Μικρόσωμός τις ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ 10 μοναχῶν, ὁ γηραιὸς Καλλίνικος, ἐνεθάρρυνε τοὺς μαχητὰς διαβεβαιῶν αὐτοὺς περὶ τοῦ ἀπορθήτου τῆς Μονῆς.

«Βαρᾶτε, μὼρ, βαρᾶτε — ἀνεφώνει ἐνθουσιωδῶς — τὸ μοναστῆρι δὲ μᾶς τὸ χαλᾶτε! Πρώτη φορὰ δὲν 'ξέρασε τὸ τούρκικο μολῦβι»!

Πραγματικῶς ἡ Μονὴ ἀντεῖχεν, οἱ δ' ἐπαναστάται ἠμύνοντο ἐπιτυχῶς καὶ ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἐπαύσαντο τοῦ πυρὸς καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς ὀχυρὰς πέριξ τῆς Μονῆς καὶ ἐγγὺς αὐτῆς θέσεις, ἀριθμοῦντες περὶ τοὺς 40 φονευμένους καὶ τραυματίας. Ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν, καλῶς ἐν τῇ Μονῇ προφυλαττομένων, οὐδεὶς ἐφονεύθη, ἐπληγώθησαν δ' ἐλαφρῶς 3 ἐκ συντριμμάτων λίθων. Μία τῶν σφαιρῶν τοῦ τηλεβόλου πεσοῦσα ἀπὸ τῆς ὀροφῆς ἐντὸς δωματίου, ἐν ᾧ ἐμάχοντο ἱππεῖς τινες ἐθελονταί, οὐδεμίαν ἐπήνεγκε βλάβην· ἑτέρα εἰσελθοῦσα διὰ τοῦ παραθύρου τοῦ δωματίου, ἐν ᾧ ὁ Δ. Ἔξαρχος, καὶ διατρύσασα τὸν τοῖχον ἐξῆλθεν ἄνευ οὐδενὸς ἀπευκταίου. Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν, πολιορκουμένων ἤδη ὑπὸ δεκαπενταπλασίως μεγαλειτέρου ἐχθροῦ, ἦτο σχεδὸν ἄπελπις· διότι οὗτοι μὲν δυσκόλως ἠδύναντο νὰ τύχωσι βοηθείας, ὁ δ' ἐχθρὸς ἐπρόκειτο νὰ ἐνισχυθῇ ἐν τάχει ἀπὸ Βώλου καὶ Λαρίσσης.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐπαναστατικὴ ἀπόπειρα διέτρεχεν ἀληθῶς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐν τῇ Μονῇ τῆς Σουρβιᾶς· διότι εἶχε μὲν συγκεντρωθῇ ἐπὶ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ τῆς Μακρυνίτσης εὐάριθμος ἐξ ἐγχωρίων ἐπικουρία ὑπὸ τοὺς Ρ. Τσάμην καὶ Γ. Ἕλληνα, ἀναμένουσα τοὺς ἤδη ἐκκινήσαντας Ι. Μπαντῆν ἀπὸ Δρακείας μετὰ 60 ἀνδρῶν, τὸν Κ. Οἰκονόμου ἀπὸ Ἁγ. Λαυρεντίου μετὰ 30 καὶ τὸν Δ. Γαρέφην ἀπὸ Μηλεῶν μετὰ 40, ἀλλ' ἡ ἀπὸ Πορταριᾶς ἀφικομένη ἀγγελία, ὅτι τὸ ἐν Σουρβιᾷ ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα κατεσφάγη, ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐπανακάμψωσιν οἱ πάντες εἰς τὰ ἴδια ἐν θλίψει καὶ ἀδημονίᾳ. Οὕτως οἱ ἐπαναστάται ἔμειναν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης βοηθείας, ἐν ᾧ ὁ χειμὼν ἦτο δριμύτατος καὶ εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν τῆς Μονῆς τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χιόνος 1 $^1/_2$ ὡς ἔγγιστα μέτρου.

Ἀφ' ἑνὸς εἶχον ἤδη μεθ' ἑαυτῶν τραυματίαν ἀδυνατοῦντα νὰ βαδίσῃ καὶ ἄλλον πάσχοντα τοὺς πόδας, ἀνίκανον ὡσαύτως ν' ἀκολουθήσῃ αὐτοῖς· ἐκ τῶν 10 μοναχῶν δύο, ὧν ὁ εἷς ἀόμματος, ἦσαν ἐπίσης ἀνίκανοι εἰς ὁδοιπορίαν, νυκτερινὴν μάλιστα καὶ ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ τοῦ ἔτους.

Ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ Μονῇ ὑπῆρχον τροφαὶ δι' ὁλοκλήρους μη-

νας καὶ ἀφθονία ὕδατος ὡσαύτως, καί τοι τὸ πρῶτον ἔργον τῶν ἐχθρῶν ἦν νὰ στερήσωσιν αὐτοῦ τοῖς πολιορκουμένοις, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ αὐτοῖς καὶ ἡ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Μονῆς χιών.

Οἱ ἀνωτέρω λόγοι ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς ἐξόδου τῶν πολιορκουμένων συνεζητήθησαν ὑπὸ τῶν σωματαρχῶν καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 14, ἀλλὰ τέλος ἀπεφασίσθη ἡ ἔξοδος.

ΕΞΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΣΟΥΡΒΙΑΣ

Βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐξόδου τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου μετὰ πολυχρόνιον καὶ πεισματώδη ἀντίστασιν, καὶ ὅμως ἐν σμικρογραφίᾳ οἱ 72 πολιορκούμενοι τῆς Σουρβιᾶς ὑπομιμνήσκουσιν ἡμῖν κατὰ τὴν προκειμένην ἔξοδον τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν ἱκανότητα τῶν πρωτουργῶν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Ἐὰν ὁ παρὼν ἀγὼν ὡς πρὸς τὸ μεγαλεῖον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ συνέχεια ἐκείνου, εἶναι ὅμως σπινθὴρ τῆς αὐτῆς πυρκαϊᾶς, δεόμενος καταλλήλου ἀναρριπισμοῦ, ἵνα τὰς αὐτὰς ἀναδώσῃ φλόγας.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνο-τουρκικῶν ἀγώνων ὁσάκις ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιμαχομένων ἐτύγχανεν ἴσος, ἡ νίκη ἦτο πάντοτε ἀχώριστος σύντροφος τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων· ἀλλ' ἡ ἀμφοτέρωθεν ἰσότης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολεμιστῶν εἶναι σπάνιον ἐν αὐτῇ φαινόμενον, τοὐναντίον δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν Τούρκων πάντοτε σχεδὸν ὑπέρτερος, ὥστε ὁ μικρὸς Δαυὶδ συνείθισε νὰ ἐξέρχηται κατὰ τοῦ Γολιάθ, λησμονῶν ὅτι ὁ καιρὸς τῆς σφενδόνης παρῆλθε! Καὶ οἱ 72 τῆς Σουρβιᾶς εἶχον λησμονήσει βεβαίως τοῦτο καὶ ἤδη ἠναγκασμένοι ἦσαν νὰ διαφύγωσι τὸν ἐχθρὸν νύκτωρ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς χιόνος, προσέχοντες μὴ ἐννοηθῶσιν, καθ' ὅσον αἱ τουρκικαὶ πυραὶ ἔκαιον εἰς διαφόρους περὶ τὴν Μονὴν ἀποστάσεις.

Οἱ δυστυχεῖς μοναχοὶ μετά τινας δισταγμοὺς ἀπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσωσι τοῖς ἐπαναστάταις πλὴν τῶν δύο γηραιῶν, οἵτινες ἤλπιζον ὅτι δὲν θὰ ἐκακοποιῶντο χάριν τῷ γήρᾳ καὶ τῇ καταστάσει αὐτῶν, ὡς εἰ ὁ λύκος ηὐσπλαγχνίσθη ποτὲ τὸ

τυφλὸν καὶ γηραιὸν πρόβατον, ὅπερ κατὰ τὴν πορείαν του μένει ὀπίσω τοῦ λοιποῦ ποιμνίου!

Ἐν ἀγνοίᾳ τῶν 2 μεινάντων μοναχῶν οἱ ἐπαναστάται ἔκρυψαν ἔν τινι ἀποκρύφῳ ὑπογείῳ τὸν τραυματίαν Ν. Ῥάλλην, ἐν δὲ τῇ ὀπῇ τῆς κενῆς δεξαμενῆς τὸν ἐκ τῶν ποδῶν του πάσχοντα ἐθελοντὴν Θ. Καραμανλλῆν, ἀφέντες αὐτοῖς ἄρτον καὶ ὕδωρ ἡμερῶν τινων.

Ὡς ὁδηγὸς ἐχρησίμευσεν ὁ γηραιὸς Δ. Κατσούρας, ὁ πραγματικὸς σωτὴρ τοῦ ἐπαναστατικοῦ σώματος, πρῶτοι δ' ἐτάχθησαν ὁ Γιάννο-παπᾶς, Μ. Βούλγαρης, Ντάϊλας καὶ Ν. Γιαννακόπουλος, ἐξ ὧν ὁ προηγούμενος ἐκ διαδοχῆς ὤφειλε νὰ διανοίγῃ διὰ τῆς χιόνος, μέχρι σχεδὸν τῆς ὀσφύος ἐχούσης βάθος, στενὴν δίοδον διὰ τοὺς λοιπούς. Οἱ μοναχοὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μέσῳ φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ *ἅγια λείψανα*, πάντες δ' οἱ στρατιῶται ἐτάχθησαν εἰς γραμμήν, ὧν τινες τὴν λόγχην εἶχον ἐπὶ τοῦ ὅπλου. Ἐν τοιαύτῃ τάξει ἡσύχως καὶ μετὰ προσοχῆς ἐξῆλθον τῆς ὀπισθίας θυρίδος κατὰ τὴν νύκτα τῆς 13 πρὸς τὴν 14, βαδίσαντες κατ' εὐθεῖαν 50 μέτρα περίπου· τότε, παρατηρήσαντες τὰς πυρὰς τοῦ ἐχθροῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ἀπεμακρύνθησαν ὀλίγον αὐτῶν διὰ παρακάμψεως καὶ εἶτα ἐξηκολούθησαν αὖθις τὴν κατ' εὐθεῖαν πορείαν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ διέλθῃ ἡ ἐπιφυλακὴ ἐννοηθέντες ὑπὸ τῶν παρὰ τὰς πυρὰς διανυκτερευόντων ἐπυροβολήθησαν ἄνευ ἀπευκταίου, χωρὶς δὲ ν' ἀντιπυροβολήσωσιν ἐπέσπευσαν τὸ βῆμα καὶ οὕτω διέφυγον τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ ὁδοιπορία ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπιοῦσαν ἐν τῷ μέσῳ χιόνος δι' ἀτραπῶν καὶ ἀνωφερειῶν, καθ' ἃς οὐδεὶς ἴσως θὰ ἠρνεῖτο τοῖς μαχηταῖς τῆς Σουρβιᾶς τὰ πολυθρύλητα *πετσώματα!*

Μετὰ κοπωδεστάτην καὶ ἐπικίνδυνον πορείαν 12 ὡρῶν ἀφίκοντο τῇ 5 μ. μ. εἰς τὸ χωρίον Πωρὶ ΒΔ. τῆς Ζαγορᾶς καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 $^1/_2$ ὥρας περίπου, κατοικούμενον ὑπὸ 600 Ἑλλήνων, ἔνθα καὶ διενυκτέρευσαν.

Ἐκ τῆς ἐν Σουρβιᾷ ἐχθρικῆς δυνάμεως 45 Γκέγκιδες ἅμα τῇ αὐγῇ τῆς ἐπιούσης παρηκολούθησαν τὰ ἴχνη τῶν ἐπαναστατῶν μέχρι τοῦ χωρίου τούτου· ἐντεῦθεν δ' εἰσελθόντες λά-

θρα εἰς Δρακίαν συνέλαβον ὡς ὁμήρους δύο τῶν δημογερόντων μεθ' ὧν κατελθόντες εἰς τὴν ἀγορὰν ἐζήτουν ἀπειλητικῶς *κονάκια!* Τότε ἐγχώριός τις προσποιηθεὶς ὅτι προθύμως θὰ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἐκπληρώσεως πάσης ἐπιθυμίας αὐτῶν διέταξε νὰ ἑτοιμασθῶσι τὰ κονάκια. Μετ' ὀλίγον ἀπόσπασμα ἐνόπλων ἐγχωρίων, περικυκλῶσαν αὐτούς, οὐ μόνον ἠνάγκασε τοὺς ὁμήρους ἐλευθέρους ν' ἀφήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἔμφοβοι ἐκ Δρακίας ταχέως ν' ἀπέλθωσι.

Δυστυχῶς ὁ ἐναπομείνας τακτικὸς στρατὸς εἰσελθὼν τῇ ἐπιούσῃ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὴν Μονὴν ἔθετο πῦρ καὶ ἀπετέφρωσεν αὐτὴν μετὰ τῶν δύο δυστυχῶν μοναχῶν, ὧν τὸν μὲν ἔσφαξε, τὸν δὲ τυφλὸν ζῶντα ἐν τῇ πυρᾷ ἔρριψε! Μάρτυρες αὐτήκοοι τῆς φοβερᾶς ταύτης σκηνῆς ἐγένοντο οἱ δύο ἐν ἀσφαλείᾳ κεκρυμμένοι ἐπαναστάται. Εἰς μάτην ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγρίων Τούρκων ἐζήτει ν' ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοιαύτης θηριωδίας. Οὗτοι ἐδίψων ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτων ἑταίρων καὶ εὗρον αὐτὴν ἐν τῇ πυρπολήσει τῆς ὡραίας Μονῆς καὶ τῷ μαρτυρικῷ θανάτῳ τῶν δύο ἀθώων γερόντων!

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων ἐξελθὼν τῆς κρύπτης αὐτοῦ ὁ Θ. Καραμανλλῆς μετέβη μετὰ κόπου εἰς Μακρυνίτσαν, ὁδηγηθεὶς ὑπὸ χωρικῶν ὁδοφυλάκων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γ. Δ. Παπαμπατσέλλα. Οὗτος ὅμως, ἀνὴρ φαῦλος καὶ τοῖς Τούρκοις ὑπηρετῶν, ἠθέλησε νὰ πέμψῃ αὐτὸν πάρκυτα δέσμιον πρὸς τὸν Καϊμακάμην· καὶ θὰ ἐξετέλει τὴν σκληρὰν ταύτην καὶ προδοτικὴν πρᾶξιν, ἐὰν δὲν ἔσπευδεν ὁ φιλόπατρις Α. Μπασαρδάνης, ὅστις πᾶν μέσον ἐξαντλήσας καὶ εἰς τὴν δωροδοκίαν τῶν φυλάκων κατέφυγε· οὕτω δ' ἔσωσε τὸν κινδυνεύοντα, ἀποστείλας αὐτὸν εἰς Νέαν Μιζέλλην. Ὁ αὐτὸς ἐπίσης ἐφρόντισε ν' ἀποστείλῃ χωρικοὺς εἰς τὴν Μονὴν τῆς Σουρβιᾶς πρὸς εὕρεσιν τοῦ τραυματίου Ν. Ράλλη, ὃν μετήνεγκον ὑγιῶς ἔχοντα.

Ἐν τούτοις τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εὐθὺς τῇ ἐπιούσῃ τῆς 15 Ἰανουαρίου, περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς ὁποίας ἀφίκετο εἰς Ἀνήλιον. Τῇ πρωΐᾳ δὲ τῆς 16 ἀναχωρῆσαν ἀπὸ τοῦ ἀφιλοξένου τούτου χωρίου ἀφίκετο περὶ μεσημβρίαν εἰς Μούρεσι κἀκεῖθεν εἰς Τσαγκαράδαν, μετὰ

προθυμίας δεκτὸν γενόμενον, κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Ποδαρίκη· μετὰ μικρὰν δ' ἀνάπαυσιν ἐν τῷ φιλοξένῳ τούτῳ χωρίῳ μετέβησαν εἰς τὴν παρακειμένην Μονὴν τῆς Παναγίας Κουτίκας. Αὐθημερὸν τῆς αὐτόθι ἀφίξεώς των ἀπεβιβάσθη εἰς Μελίναν, πρὸ τοῦ χωρίου Λαύκου, μετὰ 250 ἀνδρῶν ὁ ἔμπειρος καὶ δραστήριος ταγματάρχης τῆς χωροφυλακῆς 'Αμοῦς-ἀγᾶς, ἵν' ἀποκόψῃ τὴν μεταξὺ τῆς νήσου Σκιάθου καὶ Πηλίου συγκοινωνίαν, καταλαμβάνων τὸ πεδινὸν τμῆμα τῆς 'Αργαλαστῆς μέχρι Νεοχωρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ συγκεντρωθέντων ἐγχωρίων καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Βῶλον, καίτοι ἐγίνωσκεν ἤδη ὅτι ἐν Πηλίῳ ἐπεκράτει ἐπαναστατικὴ κίνησις, τῆς ἐλαιοδεκάτης τῆς κυβερνήσεως κατασχεθείσης ὑπὸ τῶν χωρικῶν.

'Εν τούτοις τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα προσκληθὲν ὑπὸ τοῦ Δ. Γαρέφη μετέβη εἰς τὸ χωρίον Μηλέαι, ἔνθα σύσκεψις ἐγένετο περὶ τῶν μελλουσῶν ἐνεργειῶν. 'Επειδὴ ὅμως κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀνεμένετο ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Πηλίου ὁ Ζ. Μπασδέκης μετὰ 200 ἐθελοντῶν Πηλιωτῶν καὶ ἄλλων, ἀπεφασίσθη ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς κατάλληλον θέσιν ἀναμένοντες αὐτόν. Τῇ ἐπιούσῃ ταχυδρόμος ἐκ Προμηρίου ἤγγειλε τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν αὐτοῦ, ὅθεν ἔσπευσαν διὰ δύο διαφόρων ὁδῶν εἰς συνάντησιν τῶν ἐν Προμηρίῳ. 'Εντεῦθεν ἄρχεται ἐναργῶς ἐκδηλούμενον τὸ ἐν Πηλίῳ ἐπαναστατικὸν φρόνημα.

Τὸ ὑπὸ τὸν Ζ. Μπασδέκην σῶμα δὲν ἦτο μὲν πολυάριθμον, ἐμπεριεῖχεν ὅμως καλά τινα ἐγχώρια στοιχεῖα καὶ νεαροὺς σπουδαστάς, ἐνθουσιῶντας ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρῴας γῆς, ὡς τὸν ἀπὸ Πορταριᾶς ἀποσπασματάρχην Π. Ζησάκην, τοὺς Ζαγοραίους Κ. Χρυσοχοΐδην καὶ Γ. Μηλίτσην, τὸν Νεοχωρίτην Α. Πανταζάραν, τὸν ἀπὸ Μηλεῶν Κ. Κωνσταντᾶν, τοὺς ἀπὸ 'Αγ. Λαυρεντίου Γ. Σακελλαρίδην ἀποσπασματάρχην καὶ Κ. Παπαθανασίου, τὸν ἀπ' 'Αργαλαστῆς Παρρήσην, τὸν Σ. Τριανταφυλλίδην καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Μ. 'Ασίας Ὅμηρον Περζεζόγλουν φοιτητὴν τῆς ἰατρικῆς.

'Η πρώτη αὕτη ἐν Πηλίῳ συγκεντρωθεῖσα ἐπαναστατικὴ δύναμις, ἀνεπετάσασα τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἐν τῷ μέσῳ ἐνθουσιῶντος πλήθους διὰ τῶν σημαιοφόρων Νικολάου

Μακρυνιτσιώτου καὶ Γ. Κώστα Κεχαγιᾶ ἀπὸ Μαινεμένης τῆς Σμύρνης, ἀπῆλθεν εἰς Μηλέας.

Κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Ἀργαλαστῆς καὶ Νεοχωρίου ἐξεδήλωσαν τὴν χαρὰν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν διὰ ζητωκραυγῶν καὶ πυροβολισμῶν. Ἐν γένει οἱ ἐγχώριοι ἐνεθαρρύνθησαν καὶ ἐξηγέρθησαν εὐέλπιδες καὶ τολμηροί, ἵνα θραύσωσι τὰ ἐσκωριασμένα δεσμά. Οἱ γέροντες ηὐχαρίστουν τὸν Θεόν, διότι ἔβλεπον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τὸ σωτήριόν του, αἱ γυναῖκες προέτρεπον τὰ τέκνα αὐτῶν ν' ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, οἱ δὲ νεώτεροι τῶν παίδων, βλέποντες τοὺς πρεσβυτέρους ἁρπάζοντας τὰ ὅπλα, ἥρπαζον τὸν πατρικὸν πέλεκυν καὶ ἀπήρχοντο εἰς τὰ δάση, ἵνα κόψωσι δένδρα πρὸς ὀχύρωσιν τῶν χωρίων.

Ἐθελοντής τις ἀπὸ Μ. Ἀσίας, παρατηρήσας παῖδα μόλις 14 ἐτῶν καταβάλλοντα κόπους πολλῷ τῶν δυνάμεών του ὑπερτέρους πρὸς ἀποκοπὴν μεγάλης δρυός, ἔστη μετὰ περιεργείας καὶ ἠρώτησεν αὐτόν:

— Πῶς τόσον μικρὸς εἰς ἐργασίαν μεγάλου καταγίνεσαι;

Οὗτος δέ, ὡσεὶ ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει καὶ τὴν κεφαλὴν μετὰ σοβαρότητος ἀνυψῶν, ἀπήντησε:

— Τώρα μεγάλοι καὶ μικροὶ πρέπει νὰ βάλωμε τὰ δυνατά μας διὰ τὴν ἐλευθερία!

Ὄντως τῇ 20 Ἰανουαρίου ἀπὸ Προμηρίου μέχρι Μακρυνίτσης τὰ χωρία τοῦ Πηλίου ἐπανέστησαν, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ζαγορᾶς.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει καταλείποντες τὴν ἐπαρχίαν ταύτην τῆς Θετταλομαγνησίας μεταβαίνομεν εἰς τὴν τοῦ Ἁλμυροῦ, ἔνθα τὰ πολεμικὰ γεγονότα προηγήθησαν, εἶτα δ' ἐπανερχόμενοι θέλομεν συνεχίσει τὴν διήγησιν τῶν ἐν Πηλίῳ.

— Πῶς τόσον μικρὸς εἰς ἐργασίαν μεγάλου καταγίνεσαι;
— Τώρα μεγάλοι καὶ μικροὶ πρέπει νὰ βάλωμε τὰ δυνατά μας διὰ τὴν ἐλευθερία!

ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΛΜΥΡΟΥ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ

Ἀκριβῶς, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως θαρραλέως ὑψοῦτο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πηλίου, ἔδρεπε καὶ τὰς πρώτας δάφνας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ. Ἐνταῦθα προθύμως ἐγκολπωθεὶς τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου Δ. Οἰκονομίδης Πατσούρας ἀπὸ πολλοῦ μετ' ἄλλων εἰργάζετο, προπαρασκευάζων τὸν τόπον καὶ ἁρμοδίως συνεννοούμενος. Ὀρεσίβιοί τινες ἐν τοῖς πέριξ διαιτώμενοι καὶ τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς ἐκ διαλειμμάτων ἐνοχλοῦντες, ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ταχέως ἤρξαντο συγκεντρούμενοι καὶ ἀξιόμαχα ἀποσπάσματα καταρτίζοντες, ἵνα συμμετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος. Ἐκ τούτων τὰ ὑπὸ τὸν Ζῆκον καὶ Ζοῦρκον ἦσαν τὰ ἰσχυρότερα καὶ ἀξιολογώτερα.

Ὁ Ι. Ζῆκος εἶναι τύπος ὑπερηφάνου, νοήμονος καὶ τολμηροῦ ὀρεσιβίου, οὗτινος ἡ λεπτὴ καὶ ἐκφραστικὴ φυσιογνωμία κινεῖ τὴν περιέργειαν ἅμα καὶ συμπάθειαν τοῦ ἀρεσκομένου εἰς τὴν μελέτην τῶν τοιούτων ἀκατεργάστων χαρακτήρων. Τὸ ὑπ' αὐτὸν καὶ τὸν πεπειραμένον Σκόντραν ἀπόσπασμα συνέκειτο ἐκ 40 περίπου βλαχοποιμένων, ἐξησκημένων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων συμπλοκάς.

Ὁ Β. Ζοῦρκος ἀνὴρ καθ' ὅλου κατωτέρας φύσεως τοῦ πρώτου, χυδαῖος καὶ βίαιος, ἔμπειρος μᾶλλον ἢ ἀνδρεῖος ἦτο ἀρχηγὸς ἀποσπάσματος 50 ἀνδρῶν, ἐν οἷς ὁ Δαλίπης ὁ ἀξιώτερος πάντων.

Μετὰ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ πρώτου εἶχε συνενωθῆ ὁ λιποτάκτης δεκανεὺς Σ. Λαμπρυνάκος, τολμηρότατος νεανίας ἐπὶ κεφαλῆς 20 ἀνδρῶν· ἐν δὲ τῷ ἀποσπάσματι τοῦ δευτέρου συνεχωνεύθησαν οἱ ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Τσουμπέτα ὀλίγοι ἐπίσης βλαχοποιμένες.

Ὁ κάλὸς ἀρχιποιμὴν Δῆμος Κωστούλας εὑρίσκετο ἐπίσης ἐν τοῖς ὅπλοις ἄγων 25 περίπου ἄνδρας. Οὐ μακρὰν δὲ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων καὶ ἄλλοι τινὲς ἤρξαντο συνάγοντες μαχίμους τινὰς ὀπαδούς.

Τῇ 13 Ἰανουαρίου ἀφίκετο εἰς Στυλίδα καὶ τὸ ἐξ 60 ἀνδρῶν πρῶτον ἀπόσπασμα τοῦ ὑπὸ τοῦ Α. Μήτσα καταρτιζομένου σώματος ὑπὸ τὸν λοχίαν Λακκιώτην καὶ τὸν ἀπ' Ἀλεξανδρείας ἐθελοντὴν τοῦ ἱππικοῦ Γ. Γούσιον, νέον εὐπαίδευτον καὶ δεδοκιμασμένης γενναιότητος ἐν τῷ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν Ἰταλικῷ ἀγῶνι, μεθ' οὗ ὁ Ζακύνθιος Σ. Μάργαρης, ἐθελοντὴς ἐπίσης τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἀντάξιος ἐκείνου φίλος καὶ συστρατιώτης, τοῦ Ι. Ἀναστασάτου καὶ ἄλλων ἀγνοτάτων αἰσθημάτων καὶ διαπύρου φιλοπατρίας ἐθελοντῶν. Δυστυχῶς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα ἐλλείψεως ἕνεκα τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων διελύθη ἅμα τῷ εἰς Στυλίδα κατάπλῳ· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Γ. Γούσιον καὶ Λακκιώτην ἐναπομείναντες 19 Ἀλεξανδρεῖς καὶ 2 Σπαρτιᾶται ἀπελθόντες συνηνώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ι. Ζῆκον.

Τὰ ἐν λόγῳ ἀποσπάσματα διέμενον ἐπὶ τῆς ἀπὸ Στυλίδος μέχρι Σούρπης ὁροθετικῆς γραμμῆς πρὶν ἢ οἱ ἀδελφοὶ Βελλένται κατέλθωσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ δώσωσιν αὐτῇ σθένος καὶ σπουδαιότητα· διότι εἰς τὰ μέρη ταῦτα τῆς δούλης Ἑλλάδος, ὅθεν καὶ κατήγοντο, ἀπήλαυον ἐπιρροῆς.

Δίδυμοι υἱοὶ τοῦ Ι. Βελλέντσα, ἐν τοῖς προηγουμένοις ἑλληνικοῖς ἀγῶσι, ὡς γνωστὸν, διακριθέντος, ἐκληρονόμησαν πλήρη τὴν στρατιωτικὴν ἐκείνου ἀρετήν*. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, μεθ' οὗ ὁ Ι. Βελλέντσας εὑρίσκετο ἐν σχέσεσιν, ἐτράπη εἰς τὸν ἁρματωλικὸν βίον, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀγωνισάμενος ὡς ἐμπειροπόλεμος σωματάρχης ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Καρατάσσον, τὸν Ἄστυγγα καὶ Ὑψηλάντην, φέρων δύο πληγάς.

* Ὁ πάππος αὐτῶν, Γ. Δούμας καλούμενος, ἔλαβε τὸ ὄνομα ὅπερ ἤδη φέρουσιν οἱ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τοιαύτης: Ἄγνωστος καὶ ἄσημος κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐπαναστάσεως ἔτη ἀπεκεφάλισεν ἔν τινι πεισματώδη συμπλοκῇ πελώριόν τινα Ἄραβα, τοῦ δὲ ἀρχηγοῦ ἐρωτῶντος περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδραγαθήσαντος οὐδεὶς ἐγίγνωσκεν αὐτὸ, ὅτε ἰδών τις αὐτὸν ἡμίγυμνον καὶ τῇ βελλέντσᾳ τοῦ Ἄραβος περιτετυλιγμένον ἀνεφώνησε: ἰδοὺ αὐτὸς μὲ τὴν βελλέντσαν! Ἔκτοτε ὁ ἀνδρεῖος ἄγνωστος ἐπωνομάσθη Βελλέντζας.

Τῇ κατὰ τοῦ Ὄθωνος στάσει ὁ φιλοπόλεμος ἀγωνιστὴς συμετέσχε ὑπὸ τὸν Καρατάσσον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν υἱόν του Ἀχιλλέα, καθὼς καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα.

Ἐκ δὲ τῶν στασιαστῶν τοῦ 1847 οὗτος καὶ μόνος μετὰ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ διετέλεσεν ὀρεσίβιος καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς στάσεως μέχρι τοῦ 1850, ὅτε ἔτυχεν ἀμνηστείας. Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ διέμεινεν ἐν Κυθήροις μετά τινων ὀπαδῶν μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1854, ὁπότε κρύφα μεταβὰς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἁλμυροῦ ἡνώθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θρασυβούλου, ἀμφότεροι δὲ σχηματίσαντες ἰσχυρὸν σῶμα ἠγωνίσαντο ὑπὸ τὴν γενικ. ἀρχηγίαν τοῦ Παπακώστα. Μετὰ τὸ τέλος δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ἀμνηστευθεὶς καὶ ὁ Α. Βελλέντσας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς χωροφυλακῆς λαβὼν τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιμοιράρχου.

Τοιαύτη ἡ καταγωγὴ καὶ τὸ παρελθὸν τῶν διδύμων ἀδελφῶν Βελλεντσαίων, ὧν ὁ μὲν Θρασύβουλος ἐν πολιτικῇ διατελεῖ ὑπηρεσίᾳ, σώφρων καὶ καρτερικός· καί τοι δὲ τὸ ἦθος καὶ τὸ παράστημα ἱεραπόστολος μᾶλλον ἢ πολεμιστὴς φαινόμενος διεκρίθη ἐπὶ γενναιότητι καὶ παραδειγματικῇ ἀταραξίᾳ ἐν ταῖς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἁλμυροῦ μάχαις καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Μακρυνίτσῃ τοῦ Πηλίου· ἱκανὸς πρὸ πάντων ἀποδειχθεὶς δι' ἔργων νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὴν θέσιν τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, ὡς ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος τῶν 300 τῆς Σπάρτης, ἄνευ ἐπιδείξεων καὶ ἐγκαυχήσεων.

Ὁ Ἀχιλλεύς, ἁπλοῦς καὶ τραχὺς στρατιώτης, ἔχων καρδίαν ἀγαθὴν καὶ ἀτρόμητον, ἔμπειρος δ' ἐν ταῖς μάχαις καὶ μὴ ὑπείκων εἰς τὸν κίνδυνον αἰσθάνεται ὑπερβολικὴν πρὸς τοὺς Τούρκους περιφρόνησιν. Οὗτος, καί τοι τὸ πρὸς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Ἰωάννην φίλτρον μεγάλως ἐπίεζε τὴν καρδίαν τού, δὲν ἐδίστασε νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ τὴν συμμετοχὴν ἐν τῷ Θεσσαλικῷ ἀγῶνι, καθ' ὃν διέπρεψεν ὁ νεαρὸς σωματάρχης, διαφόρους λαβὼν πληγὰς καὶ μόλις διασωθείς.

Πρὶν ἢ ὁ πατὴρ καὶ θεῖος αὐτοῦ σπεύσωσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἁλμυροῦ οὗτος μετὰ σώματος 20 περίπου ἐκλεκτῶν ἐγχωρίων, ἐν οἷς ὁ ἀπὸ Βρύνιας Τριαντάφυλλος Βαρβαρέσος φοιτητής, ὁ Μητρολάπης, Π. Μαντσαβῖνος, Γιάννης Πάλλας, Α.

Κρίκης, ὁ ἀπὸ Πλατάνου γηραιὸς Δεσποτόπουλος καὶ ἄλλοι, εὑρίσκετο παρὰ τὰ σύνορα ποθῶν νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ ἀειμνήστου πάππου του, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ.

Τῇ 15 Ἰανουαρίου ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Ν. Ἀξελὸς ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ζωηροῦ νεανίου Ζ. Ι. Ζαφειροπούλου*, χρέη γραμματέως ἀναλαβόντος, ἡγούμενος δὲ 60 ἐθελοντῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πρώην ἐπιλοχίας Α. Μαντσαβῖνος, ἀφίκετο εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς χωρίδιον Ἅγιον Ἰωάννην οὐ μακρὰν τῆς Σούρπης, ἔνθα διέμενε καὶ ὁ προμνησθεὶς Ι. Βελλέντσας.

Ὁ Ν. Ἀξελὸς, τοῖς ἐν Κρήτῃ ἄλλοτε ἀγωνισαμένοις ὑπαξιωματικοῖς συγκαταριθμούμενος, ἀνήκει ἤδη τῇ τάξει ἐκείνῃ τῶν στρατιωτικῶν, οἵτινες καίπερ ἐστερημένοι εὐρέων στρατιωτικῶν γνώσεων καὶ ἄλλης μαθήσεως, εἶναι μ' ὅλα ταῦτα ἱκανοὶ ἐν ὡρισμένῳ τινὶ καὶ μετρίῳ κύκλῳ πολεμικῆς ἐνεργείας· διότι καὶ θέλησιν μετὰ φιλοτιμίας ἔχουσι καὶ γενναιότητος δὲν στεροῦνται.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἀνησύχου μᾶλλον καὶ μετά τινος ἐπιτηδεύσεως ὁρμητικοῦ ἢ σοβαροῦ καὶ περιεσκεμμένου, ἴσως ἠδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀποτελεσματικώτερον, ἐὰν τύχη δυσμενὴς ἢ ἀπρονοησία ἄλλων δὲν ἐκράτει αὐτὸν μακρὰν τῶν λοιπῶν κατὰ τὰς κρισιμωτέρας στιγμὰς τῶν ἐν Ὄσσῃ καὶ Πηλίῳ συμπλοκῶν. Οὐχ ἧττον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος μεταξὺ τῶν σωματαρχῶν, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἐφάνησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος.

Περὶ τὴν ἑσπέραν αὐθημερὸν ἀφίκοντο εἰς Ἅγιον Ἰωάννην ἀπὸ Σούρπης ὁ Γ. Σκούρης μετὰ 35 ἀνδρῶν, ὁ Φ. Ἀθανασίου καὶ ὁ ἰατρὸς Δροσόπουλος μετὰ 15 περίπου ἀνδρῶν ἕκαστος, ὁ ἀρχιποιμὴν Δῆμος Κωστούλας καὶ Β. Ζοῦρκος μετὰ 70 περίπου βλαχοποιμένων.

Τῇ 16 Ἰανουαρίου τὰ σώματα Ν. Ἀξελοῦ, Ι. Βελλέντσα καὶ ἄλλων μετέβησαν εἰς τὸ χωρίον Βρύνιαν, κείμενον ἐπὶ

* Υἱὸς ἀρχαίου καὶ γνωστοῦ δημοσ. ὑπαλλήλου, λιποτακτήσας ἀπὸ τοῦ ἐν Στυλίδι 9 πεζικοῦ τάγματος.

λόφου τῆς πρὸς Δ. τῆς Σούρπης σειρᾶς καὶ κατοικούμενον μόνον ὑφ' Ἑλλήνων, ἔνθα μετέβη καὶ ὁ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ Δ. Οἰκονομίδης. Ἐνταῦθα ἐνθουσιωδῶς ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ ζητωκραυγῶν καὶ πυροβολισμῶν τῶν ἐγχωρίων, προεξαρχόντων τοῦ Α. Ταχαδούρου, Β. Κρικελλᾶ καὶ ἄλλων· ὁ δὲ Ἱερομόναχος Ἀγαθάγγελος Τσιακμόπουλος,τὴν ἐπαναστατικὴν περιενδυθεὶς στολὴν, ἐτέλεσε τὴν νενομισμένην δοξολογίαν.

Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ τῇ 16 Ἰανουαρίου ἀνερρίπτετο ὁ ἐπαναστατικὸς κύβος! Τῇ ἡμέρᾳ δὲ ταύτῃ οἱ διάφοροι σωματάρχαι συνεζήτησαν περὶ τοῦ πρακτέου· καὶ ὁ μὲν Ν. Ἀξελὸς προέτεινε τὴν ἐξ ἐφόδου κατάληψιν, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ τὴν διὰ δυναμίτιδος καταστροφὴν τῆς μεταξὺ Βρύνιας καὶ Σούρπης Μονῆς τῆς Ξενιᾶς, ἐν ᾗ εὑρίσκοντο 30 περίπου ὀθωμανοί· ὁ δὲ Δ. Οἰκονομίδης δὲν ἐνέκρινε μήτε ἡ ὡραία Μονὴ νὰ καταστραφῇ, μήτε οἱ ἐν αὐτῇ μοναχοὶ νὰ συγκαταστραφῶσι χάριν 30 ἐχθρῶν.

Ὅθεν τῇ ἐπιούσῃ τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα περιωρίσθησαν εἰς κατοπτεύσεις τῶν πέριξ τῆς Μονῆς, ἐπανελθόντα δὲ περὶ μεσημβρίαν εἰς Βρύνιαν εὗρον τοὺς ὑπὸ τὸν Ι. Ζῆκον καὶ Σ. Λαμπρυνάκον, Γ. Γούσιον, Λακκιώτην καὶ Σ. Μάργαρην, εἰς 80 περίπου ἀνερχομένους, δοξολογίαν ἐπίσης τελοῦντας.

Τοιαύτη καὶ τοσαύτη ἦν ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ κατὰ τὴν 16 Ἰανουαρίου συγκέντρωσις τῶν ἐπαναςατικῶν δυνάμεων.

Α' ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΕΝΙΑΣ

Περὶ τὴν 1 μ. μ. τῆς 17 Ἰανουαρίου, ἐν ᾧ οἱ ἄνδρες τῶν προρρηθέντων ἀποσπασμάτων κατεγίνοντο εἰς τὰ τῆς τροφῆς, φωναὶ γυναικοπαίδων «οἱ Γκέγκιδες! οἱ Γκέγκιδες»! ἀντήχησαν ἀγγέλλουσαι τὴν ἄφιξιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἤδη ἡ σάλπιγξ καλεῖ τοὺς πάντας εἰς τὰ ὅπλα, θαρραλέος δὲ καὶ πρόθυμος ἕκαστος σπεύδει εἰς τὴν τάξιν αὐτοῦ.

Ὁ Ι. Ζῆκος ὡδήγησε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑπερκειμένου τῇ Βρύνιᾳ βουνοῦ, ἔνθα κατέλαβε θέσεις ὀχυράς·

περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου χωρικός τις ἐφάνη δρομαῖος βαδίζων ἀπὸ τῆς κάτωθεν τοῦ ὄρους ὁδοῦ τῆς Μονῆς, ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχομένης. Ὁ Ι. Ζῆκος σταματήσας τότε αὐτὸν ἠρώτησε ποῦ ὑπάγει ;

— «Νὰ εἰδοποιήσω, ἀπεκρίθη ὁ χωρικὸς, τοὺς Βρυνιαίους, ὅτι ἐὰν δὲν διώξωσι τοὺς ἐπαναστάτας, οἱ Γκέγκιδες θὰ καύσωσι τὸ χωριό» !

— «Νὰ εἰπῇς τῶν Γκέγκιδων, ἀπήντησεν ὁ Ζῆκος, ὅτι οὐχὶ τῶν Βρυνιαίων, ἀλλ'ἰδικόν των ἔργον εἶναι νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς ἐπαναστάτας».

Ἐν τούτοις ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον, ἵν' ἀναγγείλῃ καὶ τοῖς ἐγχωρίοις, ὅτι 300 Γκέγκιδες μεθ' ἑνὸς ὀρεινοῦ τηλεβόλου καταλαβόντες τὴν Μονὴν ἠπείλουν τὴν καταστροφὴν τῆς Βρύνιας. Ὅθεν κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἐτέθησαν προφυλακαὶ εἰς ἁπάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις καὶ οἱ σκοποὶ ἀγρύπνως καὶ προσεκτικῶς ἐφύλαττον, ἀναποφεύκτου θεωρουμένης τῆς μάχης τῇ ἐπιούσῃ.

Τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης ἀπεφασίσθη ἀφ' ἑσπέρας ἐν συμβουλίῳ, ὥστε ἕκαστον τῶν ἀποσπασμάτων κατέλαβεν ἐγκαίρως τὴν οἰκείαν του θέσιν ὡς ἑξῆς :

Τὸ σῶμα τοῦ Ι. Ζήκου μετὰ τοῦ Σ. Λαμπρυνάκου, Γ. Γουσίου, Λακκιώτου καὶ τῶν λοιπῶν Ἀλεξανδρέων ἐθελοντῶν κατέλαβε τὸ κέντρον ἀπέναντι τῆς Μονῆς, ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου ἄνωθεν τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς.

Τὸ τοῦ Ν. Ἀξελοῦ ἀνώμαλόν τινα ὁδὸν, ἄγουσαν εἰς τὸ γειτνιάζον χωρίον Δρυμῶνα.

Ὁ Ι. Βελλέντσας ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 17 μετὰ τοῦ Δήμου Κωστούλα, Ζούρκου, Φράγγου καὶ Πάλλα ἀπελθὼν εἰς Κοκκωτοὺς, 2 ὥρας ἀπέχοντας τῆς Βρύνιας, ἵνα ἐμψυχώσῃ τοὺς κατοίκους, ἠγγέλθη ἵνα ἐπιστρέψῃ καὶ καταλάβῃ τὸ ΒΔ. τῆς Μονῆς ὕψωμα Ἁγ. Παρασκευὴν, τοῦ Φράγγου Ἀθανασίου μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν ἀπολειφθέντος ἐν Κοκκωτοῖς.

Μεταξὺ τοῦ Ι. Ζήκου καὶ τοῦ Ι. Βελλέντσα ἐτάχθη ὁ λιποτάκτης δεκανεὺς Κυριακίδης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀλίγων.

Τὰς θέσεις ταύτας κατεῖχον οἱ ἐπαναστάται ἀπὸ τῆς πρωίας

τῆς 18, ὅτε περὶ τὴν 11 π. μ. νέον σῶμα 500—600 Γκέγκιδων ἀφ' Ἁλμυροῦ ὥρμησε κατὰ τοῦ ἐν Ἁγ. Παρασκευῇ Ι. Βελλέντσα, ὅστις σχεδὸν περικυκλωθεὶς διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ τῆς θύρας τῆς Μονῆς ἐκανονιοβόλει διὰ τοῦ ὀρεινοῦ τηλεβόλου, καί τοι πεσόντος μετ' ὀλίγον τοῦ διευθύνοντος αὐτὸ λοχαγοῦ καί τινων ἄλλων ὑπαξιωματικῶν. Τότε χωρικός τις σπεύσας πρὸς τὸν Ζῆκον ἤγγειλεν αὐτῷ τὸν κίνδυνον τῶν ὑπὸ τὸν Ι. Βελλέντσαν, οἵτινες ἤρξαντο ἤδη ὑποχωροῦντες πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ σώματος ἐκείνου κατεχόμενον λόφον*.

Οἱ πλεῖστοι τοῦ σώματος τοῦ Ζήκου, βλέποντες ὑποχωροῦντας τοὺς ἐν Ἁγ. Παρασκευῇ καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων παρακολουθουμένους, ἤρξαντο ἐπίσης ὑποχωροῦντες πρὸ τῆς ἐχθρικῆς πληθύος. Μεταξὺ ὅμως αὐτῶν ὑπῆρχον καί τινες γενναιότατοι, ὡς ὁ Λαμπρυνάκος, Λακκιώτης καὶ οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐθελονταὶ Γ. Γούσιος, Ε. Μάργαρης, Ε. Κόκκινος, Ι. Ἀναστασάτος καὶ ἄλλοι οἵτινες προχωροῦσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ ἀτρόμητος Ι. Ζῆκος διὰ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ παραδείγματός του ἐμψυχώνει καὶ τοὺς μᾶλλον ἀτόλμους, οἱ δὲ Τοῦρκοι πλησιάσαντες εἰς τὴν κορυφὴν ἀναγκάζονται νὰ σταματήσωσι πρὸ τοῦ σφοδροῦ πυρὸς τοῦ νέου σώματος, ὅπερ ἤδη ἀντιμετωπίζουσιν ἀπροσδοκήτως. Τῆς στιγμῆς ταύτης ἐπωφελεῖται ὁ Ζῆκος καὶ ξιφήρης ὁρμᾷ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἠλεκτρίζει ἅπαντας καὶ οὕτω μετ' ὀλίγον ὁ ἐχθρὸς τρέπεται εἰς φυγήν.

Τὸ σῶμα τοῦ Ν. Ἀξελοῦ σπεῦσαν ἀπὸ τοῦ ἀπέναντι τῆς Μονῆς μεσημβρινοῦ μέρους καὶ ἐνθαρρυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ συνέβαλεν ἐπίσης εἰς τὴν τροπὴν τοῦ ἐχθροῦ, κατὰ τὴν κρίσιμον δ' ἐκείνην στιγμὴν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ἐπαναστατῶν ὁ Ἀθηναῖος ἐθελοντὴς Περικλῆς Μαρμαρᾶς, ἀνὴρ γενναιότατος, θεὶς τὴν λόγχην ἐπὶ τοῦ ὅπλου ὥρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐπίσης ἐπέπεσον διὰ τῆς λόγχης ὁ λοχίας Ι.

* Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀγωγεύς τις ἀπὸ Κοκκωτῶν συλληφθεὶς μετὰ τῆς ἡμιόνου του ὑπὸ τῶν ἀγρίων Γκέγκιδων κατεσφάγη ἀνηλεῶς.

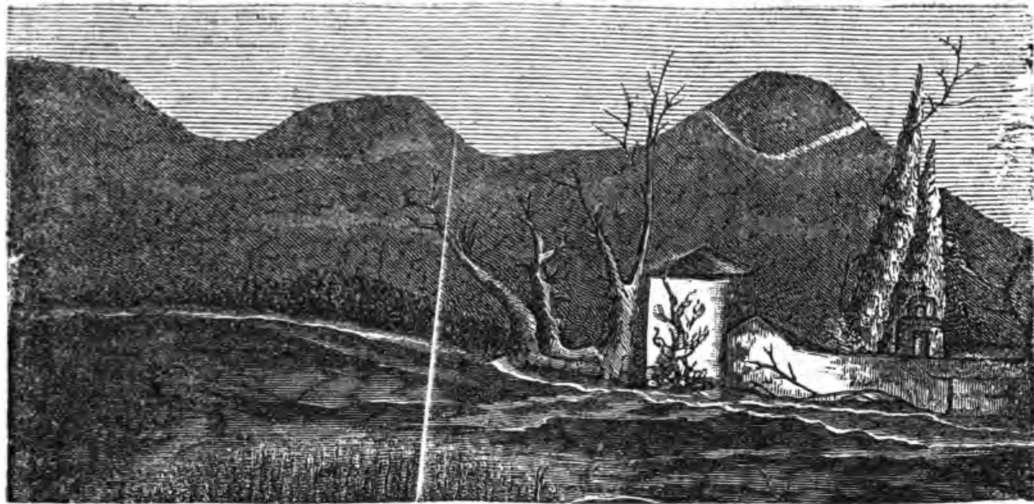
Παναγιώτου, ὁ Ζ. Ζαφειρόπουλος καὶ Δῆμος Δέμος, ὅστις τραυματίζεται καὶ ἄλλοι.

Ὡσαύτως μετὰ τοῦ Ι. Βελλέντσα γενναίως ἠγωνίσαντο ὁ Γιάννης Πάλλας, Λιάπης, Π. Μαντσαβῖνος, διεκρίθησαν δὲ ὁ ψυχογυιός τοῦ Ι. Ζήκου, εἰκοσιπενταέτης νεανίας, ὅστις καὶ ἐφονεύθη. Ὁ γενναῖος σημαιοφόρος τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ Μήτσα, ὀνόματι Β. Πετσᾶς, διώκων ἐπιμόνως ἕνα τῶν ἐχθρῶν διαπερᾷ αὐτὸν διὰ τῆς σιδηρᾶς αἰχμῆς τῆς σημαίας. Σπανίαν δὲ τόλμην ἔδειξε καὶ χωρικός τις ἀπὸ Βρύνιας ὁ Κ. Καρκάτσης, ὅστις, πρὶν ἢ ὁ Ν. Ἀξελὸς ἀποφασίσῃ νὰ σπεύσῃ εἰς ἐπικουρίαν, ὥρμησε μετὰ 4 ἀνδρῶν πρὸς τὴν Μονὴν καὶ μικροῦ δεῖν ἠχμαλωτίζετο.

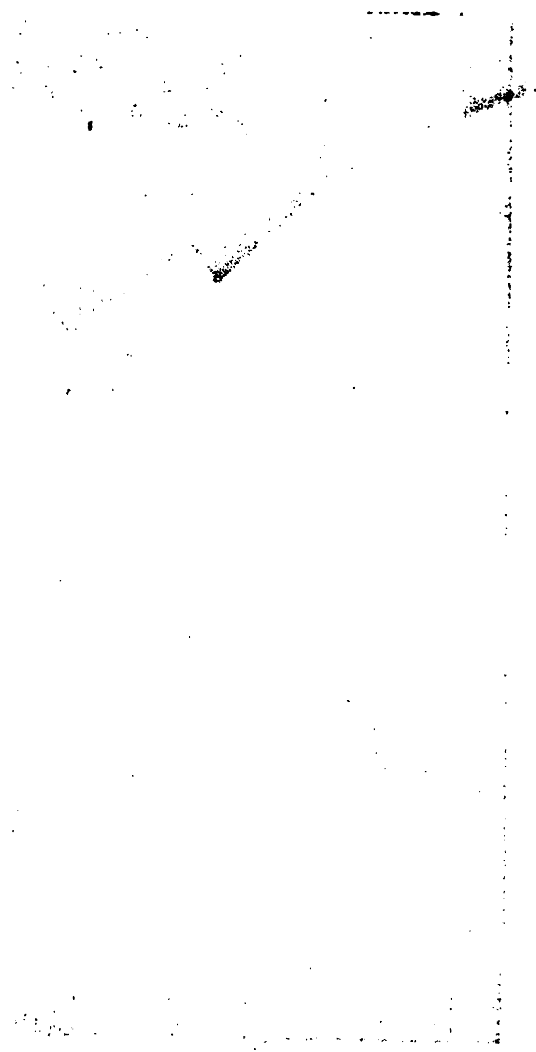
Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὸ πῦρ ἔπαυσεν, ὁ δ' ἐχθρὸς κακῶς ἔχων ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Μονήν, ἐν ᾗ καὶ ὠχυρώθη. Τοσαύτη ἦτο ἡ διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην μανία τῶν Τούρκων, ὥστε ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γκέγκιδων Ἀβδουρχμὰν-ἀγᾶ ἔσυρε τὸ ξίφος ἵνα φονεύσῃ τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς, ἀλλ' ὁ ταγματάρχης Ἁλμυροῦ παρεκώλυσεν αὐτὸν λέγων ὅτι, οὐδόλως ἐνέχονται οἱ ἀθῶοι αὐτοὶ γέροντες.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐφονεύθησαν 4, ὁ Κρητικὸς ψυχογυιὸς τοῦ Ι. Ζήκου, ὁ Σ. Καλαφάτης, Ἰωάννης Καραβίδας, ὁ Μῆτρος Ἀλβανόβλαχος, καὶ ἐτραυματίσθησαν ὁ Ι. Παπανικολάου, ὁ Δῆμος Δέμος, Δ. Ἀρβανίτης καὶ Τ. Νικολάου. Ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν πλείονες τῶν 70, ἐν οἷς διάφοροι βαθμοφόροι.

Τῇ ἑσπέρᾳ ἐκείνῃ ὁ δήμαρχος Γ. Σκούρας καὶ ὁ ἰατρὸς Δροσόπουλος, οἵτινες ἐτήρουν θέσιν ἐπικουρικήν, ἀπελθόντες εἰς Σούρπην μετὰ τοῦ Δήμου Κωστούλα καὶ 30 ἀνδρῶν δὲν ἐπανῆλθον, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπῆλθον εἰς Βρύνιαν, ἔνθα σκέψις ἐγένετο περὶ τοῦ πρακτέου· διότι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μόλις συνεποσοῦτο εἰς 300, ἐν ᾧ ὁ τοῦ ἐχθροῦ εἰς 1000 ἄνδρας. Ὁ Ν. Ἀξελὸς ὑπεστήριζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ θέσις ὀχυρωτέρα, ὡς τοιαύτη δ' ἐνεκρίθη ἡ τοῦ χωρίου Κοκκωτῶν, πρὸς ὃ καὶ ὥδευσαν περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους καὶ τῆς κακοκαιρίας ἠναγκάσθησαν νὰ διανυκτερεύσωσιν εἰς $^{1}/_{4}$ ἀπόστασιν τῆς Βρύνιας. Τῇ ἐπιούσῃ, καθ' ἣν στιγ-

Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΞΕΝΙΑΣ

μὴν ἡτοιμάζοντο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν πρὸς τοὺς Κοκκωτοὺς πορείαν, ἐφάνη ἀπὸ Σούρπης ἀπόσπασμα 80 λιποτακτῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν τοῦ 2 λόχου τοῦ 2 πεζικοῦ τάγματος, ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Κ. Φιλιώτου. Τότε οἱ ἐπαναστάται ἰδόντες ἑαυτοὺς σπουδαίως ἐνισχυθέντας ἐπανῆλθον εἰς Βρύνιαν, ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν, ἐὰν οὗτος προέβαινεν εἰς κατάληψιν τοῦ χωρίου.

Περὶ τὴν 10 π. μ. ἐξῆλθον τῆς Μονῆς Γκέγκιδές τινες, ἵνα συλλέξωσι τὰ πτώματα τῆς προτεραίας, αἱ δὲ προφυλακαὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἤρξαντο τοῦ κατ' αὐτῶν πυροβολισμοῦ, ὅτε ἅπαντες οἱ σωματάρχαι διέταξαν γενικὴν συνάθροισιν. Δυστυχῶς ὅμως ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Φιλιώτης, ἐνωρὶς μετανοήσας διὰ τὸ τόλμημα αὐτοῦ, διέταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ οἱ πλεῖστοι μὲν αὐτῶν ὑπήκουσαν βαρυθύμως, ἀλλ' ὁ τότε μὲν λοχίας ἤδη δ' ἐπαξίως ἀνθυπασπιστὴς Γ. Ἀρβανίτης μετὰ τοῦ δεκανέως καὶ ἤδη λοχίου Λ. Οἰκονομοπούλου καὶ μετὰ 30 στρατιωτῶν ἀρνηθέντες νὰ ἐπανέλθωσιν ἡνώθησαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἕνεκα πυκνοτάτης ὁμίχλης ἐπεκράτησεν ἡσυχία, περὶ δὲ τὴν ἑσπέραν οἱ ἐπαναστάται ἀπεφάσισαν ν' ἀνέλθωσιν αὖθις εἰς Κοκκωτούς.

Β΄ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΕΝΙΑΣ

Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 20 Ἰανουαρίου ἅπαντα τὰ σώματα διευθύνθησαν κατὰ τὰ συμπεφωνημένα εἰς Ἀλώνια, ἔνθα οἱ ἄνδρες ἤρξαντο καταγινόμενοι εἰς τὰ τῆς τροφῆς, τινὲς δ' αὐτῶν μεταβάντες εἰς Βρύνιαν μετέφερον οἶνον, ὃν οἱ χωρικοὶ κατέλιπον ἐν ἀφθονίᾳ· ὅθεν μετ' οὐ πολὺ ὁ πέριξ τόπος ἀντήχει ἐκ τῶν ᾀσμάτων αὐτῶν.

Αἴφνης ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ τῶν ἐπὶ τῆς θέσεως Προφήτου Ἠλιοῦ προφυλακῶν, ἅπαντες δ' ἔσπευσαν εἰς τὰ ὅπλα. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἐπωφεληθέντες τῆς ὁμίχλης, εἶχον καταλάβει μεθ' ἑνὸς ὀρεινοῦ τηλεβόλου πάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἐκτὸς μόνον τῆς κορυφῆς, ἐφ' ἧς ἡ προφυλακὴ τῶν ἐπαναστατῶν ἔμενεν.

Ὁ λοχίας Γ. Ἀρβανίτης μετὰ τοῦ δεκανέως Λ. Οἰκονομοπούλου, παρατάξας πρῶτος τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας, λέγει τότε αὐτοῖς:

«Στρατιῶται εἶναι χρέος μας νὰ προηγηθῶμεν καὶ τιμήσωμεν τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα».

Οἱ 30 οὗτοι ὁπλῖται ἀποκρίνονται δι' ἐνθουσιώδους κραυγῆς καὶ ὁρμῶσι 18 μὲν ὑπὸ τὸν Γ. Ἀρβανίτην, παρακολουθούμενοι καὶ ὑπ' ὀλίγων ἐθελοντῶν, κατὰ τοῦ κέντρου τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, 15 δὲ ὑπὸ τὸν Λ. Οἰκονομόπουλον κατὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος.

Ὁ Ι. Ζῆκος, ἀποτεινόμενος τοῖς περὶ αὐτὸν 60:

«Παιδιά, κάτω ταῖς κάπαις, κράζει, καὶ ἀπάνω τους.»

Οὕτω καὶ τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμα σπεύδει μετὰ τοῦ Σ. Λαμπρυνάκου, ἀπειλοῦν τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ἐπίσης ὁ Ι. Βελλέντσας καὶ Β. Ζούρκας προσβάλλουσι τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγα, ὁ Ν. Ἀξελὸς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἐπέρχονται τέλος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες καί τοι καλῶς ὠχυρωμένοι καταπλήσσονται ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ταύτης ἐπιθέσεως, πρὸς στιγμὴν κλονοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ αὐτῶν διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ ὄντως παραδείγματός των τοῖς ἐμπνέουσι θάρρος καὶ καταφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον.

Κυρίως ὁ Γ. Ἀρβανίτης διέτρεχε τὸν μέγιστον κίνδυνον, ὅτε δρομαῖος εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ ἀφίκετο ἐξ Ἁγ. Ἰωάννου ὁ λοχίας Ν. Κουκούλης μετὰ 6 ἀνδρείων στρατιωτῶν.

Ἤδη ἡ μάχη φαίνεται πεισματώδης καὶ λίαν ἀμφίβολος· ἐν τῷ μέσῳ δ' αὐτῆς 4 χωρικοὶ ἐκ Βρύνιας ἐκ φόβου μᾶλλον ἐτράπησαν πρὸς τὴν θέσιν Γελαδόγραικα, ἵνα ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεως καταφύγωσιν εἰς τὸ χωρίον Δρυμῶνα. Λεληθότως ὅθεν κατέλαβον τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ, καθ' οὗ ἤρξαντο πυροβολοῦντες. Τὸ τυχαῖον τοῦτο συμβὰν οὐ μικρὸν φόβον ἐνέσπειρεν εἰς τὸν ἐχθρόν, νομίσαντα ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου ὑποχώρησις σπουδαιότερον ἠπειλεῖτο.

Οἱ ἐπαναστάται ἐν τούτοις ἐφαίνοντο ἀκάθεκτοι καὶ εἶχον ἀναγκάσει τοὺς ἀπὸ τοῦ ὑψώματος *Σταυροῦ* κανονιοβολοῦντας ν' ἀποσύρωσι τὸ τηλεβόλον ἐν τῇ Μονῇ, ἀφοῦ πολλοὶ

πυροβοληταὶ καὶ βαθμοφόροι ἐξηπλώθησαν παρ' αὐτό. Δύο ὅμως στρατιῶται τοῦ πεζικοῦ, Ι. Νικογιάννης καὶ Ἰωάννης Λάμπρου, ἐν καταστάσει μέθης ἐξαπατηθέντες ὑπὸ τῶν προσκλήσεων τῶν Γκέγκιδων, οὓς ἐξέλαβον ὡς χριστιανοὺς Ἀλβανούς, ἐμπίπτουσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ ὁ μὲν φονεύεται καταπυροβοληθείς, ὁ δὲ κατασφάζεται.

Τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἰδόντες οἱ πλησιαίστεροι τῶν συστρατιωτῶν ἀφῆκαν φωνὴν ἐκδικήσεως, εἰς τὴν ἔκκλησιν ταύτην, ἀπὸ ὁμάδος εἰς ὁμάδα μεταδοθεῖσαν, φοβερὰ ἠκούσθη κραυγή, οἱ πυροβολισμοὶ μετριάζονται καὶ πολλοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ὁρμῶσι κατὰ τῶν Τούρκων ξιφήρεις. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφάνη ἀπὸ Σούρπης σπεύδουσα νέα ἐπικουρία τοῖς ἐπαναστάταις, ὁ δὲ Ὀθωμανὸς ταγματάρχης βλέπων τὸν κίνδυνον διατάσσει ὑποχώρησιν, ἥτις ἐν ἀκαρεῖ εἰς ἄτακτον φυγὴν μεταβάλλεται καὶ ἀνηλεὴς σφαγὴ ἐπακολουθεῖ.

Χάριν τῆς ἀληθείας ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, οὐδεὶς τραυματίας εὗρεν ἔλεος! Μάτην οὗτοι ἐζήτουν συγγνώμην, ἱκετευτικῶς λέγοντες: «Μὴ μᾶς χαλᾶτε, παιδιά, ἄλλοι μᾶς ἔφεραν ἐδῶ νὰ κτυπήσωμε τοὺς κλέφτες».

Οὐδεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐφάνη καμπτόμενος, ἀλλ' ἕκαστος ἐφιλοτιμεῖτο νὰ καταβάλῃ περισσοτέρους ἐχθρούς.

Οἱ Γκέγκιδες, σπεύδοντες νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ Μονῇ καὶ ἠναγκασμένοι νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ περιβόλου αὐτῆς, ἔπιπτον ἐκ τοῦ πλησίον ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καταπυροβολούμενοι· ἐκεῖ πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ἐφονεύθη ἔφιππος ἀξιωματικός.

Οὐδεὶς τῶν ἐχθρῶν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ὀλίγον θάρρος κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην στιγμήν, ἀλλ' οἱ πάντες, ρίπτοντες καὶ ὅπλον, καὶ ξίφος, καὶ πυριτιδοβολὰς καὶ δίπυρα, ἔφευγον πρὸς τὴν Μονήν, ἵνα σωθῶσι.

Αὐτόπτης μάρτυς καὶ ἀγωνιστὴς χαρακτηρίζει ὡς ἑξῆς τὴν μάχην ταύτην:

«Τὸ ὡραῖον αὐτὸ θέαμα διήρκεσε πλέον τῆς ὥρας..... δὲν ἤκουέ τις πλέον πυροβολισμούς, ἀλλὰ κτύπους ξιφῶν καὶ γοερὰς κραυγὰς σφαζομένων Γκέγκιδων. Ἐνόμιζέ τις ὅτι οὐχὶ μάχη ἀλλὰ σύγκρουσις Βλάχων γίνεται· διότι πολλοὶ τῶν

ἐχθρῶν ἐκυνηγήθησαν διὰ πετρῶν καὶ εἶτα κατεσφάγησαν δια τῆς ξιφολόγχης».

Ὁ Γάλλος Βίκτωρ Συρὶλλ, ἀξιωματικὸς τῆς ἐθνοφρουρᾶς τῶν Παρισίων, ὅστις ἀφίκετο ἀπὸ Βρύνιας, φέρων ἐγκαίρως πολεμεφόδια, συνεκινήθη ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς σκληρᾶς ἐκείνης ἀνθρωποσφαγῆς.

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς ἀφεὶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περὶ τοὺς 80 φονευμένους καὶ τραυματίας, ἐν οἷς καὶ ἀρκετοὺς βαθμοφόρους, κατέφυγε καὶ ὀχυρώθη ἐν τῇ Μονῇ Ξενιᾶς. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ οἱ ἐπαναστάται ἐφόνευσάν τινας, πυροβολοῦντες κατὰ τῶν παραθύρων. Ἴσως δὲ καὶ σήμερον ἔτι φαίνονται ἐπὶ τῶν τοίχων ἑνὸς τῶν κελλίων τὰ διατηρηθέντα ἴχνη διασκορπισθέντος κρανίου.

Πέριξ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ οἱ σκελετοὶ τῶν Γκέγκιδων ἐπὶ πολὺ διατηρηθήσονται· διότι πολλὰ τῶν πτωμάτων δὲν ἐτάφησαν, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς Μονῆς εἰς Βρύνιαν ὁδεύων ἀρκετοὺς τοιούτους θ' ἀπαντήσῃ ἔνθεν κἀκεῖθεν.

Ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν μόνον οἱ προμνησθέντες στρατιῶται καὶ ὁ ἀπ' Ἀλεξανδρείας γενναῖος ἐθελοντὴς Ἐμμανουὴλ Κόκκινος, ταφεὶς ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν αὐτοῦ ταῖς νενομισμέναις στρατιωτικαῖς τιμαῖς.

Διεκρίθησαν κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ λοχίαι Γ. Ἀρβανίτης καὶ Ν. Κουκούλης, οἱ δεκανεῖς Λ. Οἰκονομόπουλος καὶ Κ. Σκαρμάντσος μετὰ πάντων τῶν στρατιωτῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν Π. Γαλανέα, Ν. Κανατζέλου, Ι. Κωνσταντίνου, Π. Καραντούνια καὶ Π. Ἀσημάκη· ὁ σωματάρχης Ι. Ζῆκος, ὁ δεκανεὺς Σ. Λαμπρυνάκος, ὁ Ι. Βελλέντσας, οἱ ἀπ' Ἀλεξανδρείας ἐθελονταί, ὁ τραυματισθεὶς Δῆμος Δέμος καὶ ἄλλοι.

Καὶ ἡ μὲν νίκη εἰς πάντας μὲν ὀφείλεται, ἰδίως ὅμως συνετέλεσαν οἱ ὑπὸ τὸν Γ. Ἀρβανίτην στρατιῶται.*

Οἱ Τοῦρκοι καταληφθέντες ἤδη ὑπὸ πανικοῦ ἐσκέπτοντο τίνι τρόπῳ νὰ διασωθῶσιν εἰς Ἁλμυρὸν ἐξερχόμενοι τῆς Μο-

---

* Μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης ἀφίκοντο οἱ ἀπὸ Σούρπης 2 οὐλαμοὶ ὑπὸ τοὺς λοχαγοὺς Τριάντον καὶ Μήλιον, οἵτινες τῇ ἐπιούσῃ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια μετὰ τοῦ Ν. Ἀξελοῦ.

νῆς νύκτωρ. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν δὲ τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν τινὲς τῶν Γκέγκιδων ἐν τῇ ἀπογνώσει των ἐφέροντο εὐλαβῶς πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων, ἱκετεύοντες κυρίως τὴν Παναγίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἥτις ἀναμφιβόλως δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο ἄνευ τῆς καθ' ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν διαρκεσάσης ῥαγδαιοτάτης βροχῆς. Ὡς ἐκ τούτου ὁ μὲν Ν. Ἀξελὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διέμενεν εἰς Σούρπην, ὁ δὲ Ι. Βελλέντσας μετὰ τοῦ Ζούρκα κατεῖχον τὴν ὀλίγον ἀπομεμακρυσμένην θέσιν Καστρί, ἑπομένως οἱ ἐν τῇ Μονῇ ἐχθροὶ δὲν ἦσαν πεπολιορκημένοι. Καὶ ὅμως τοιοῦτος φόβος εἶχε καταλάβει αὐτούς, ὥστε πολλάκις ἀποφασίζοντες νὰ ἐξέλθωσι τῆς Μονῆς κατὰ τὴν ζοφώδη ἐκείνην καὶ βροχερὰν νύκτα ἐπανήρχοντο ἔντρομοι ἐκ τοῦ ἐλαχίστου θορύβου, νομίζοντες ὅτι στενῶς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν πολιορκοῦνται. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισαν νὰ ἐξέλθωσι μετὰ 32 τραυματιῶν· ἐπειδὴ δέ τινες ἐξ αὐτῶν προέτειναν νὰ σφάξωσι πρότερον τοὺς ἐν τῇ Μονῇ 8 μοναχοὺς ὁ ταγματάρχης Ἁλμυροῦ ἔμεινε τελευταῖος πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δ' ἐξήγαγε πάντας τοὺς Γκέγκιδας καὶ ἡ Μονὴ ἐκλείσθη, ἠκολούθησεν ὡς γενναῖος ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπος στρατιώτης.

Ἡ ὁδοιπορία τοῦ ἐχθροῦ ἐν τοιαύτῃ νυκτὶ καὶ διὰ τόσῳ ἀνωμάλου χώρου, οἷος ὁ ἀπὸ τῆς Μονῆς εἰς Ἁλμυρόν, ἦτο κοπωδεστάτη· κατὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Ξηριᾶ ὁρμητικοῦ καὶ βαθέος τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἐπνίγησαν περὶ τοὺς 15 Γκέγκιδες, ὧν τὰ πτώματα εὑρέθησαν μετὰ ταῦτα.

Τῇ ἐπιούσῃ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἐχθροῦ οἱ ἐπαναστάται εἰσῆλθον εἰς τὴν Μονὴν ἀγγελθέντες ὑπὸ τῶν μοναχῶν, οἵτινες ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν αὐτῶν φέροντες τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰς Ἁγ. εἰκόνας καὶ ψάλλοντες δοξολογίαν*. Εὗρον δ'

---

* Τῇ πρωΐᾳ τῆς 22 ὁ λοχίας Γ. Ἀρβανίτης πληροφορηθεὶς ὅτι, πολλοὶ Ὀθωμανοὶ εὑρίσκονται ἐν τοῖς παρὰ τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν ὀθωμανικοῖς σταθμοῖς ἐγνωστοποίησε τοῦτο πρὸς τὸν Ζῆκον, ἀλλ' οὗτος ἐπέμενε νὰ εἰσέλθωσι πρῶτον εἰς τὴν Μονήν. Τοῦ δὲ λοχίου ἐπιμένοντος εἰς τὴν σύλληψιν τῶν ἐν τοῖς σταθμοῖς εὑρισκομένων Ὀθωμανῶν, ὁ Ζῆκος ἀνέκραξε: «τόσον ἀκριβὸν τὸ ἔχετε σεῖς οἱ στρατιωτικοὶ τὸ αἷμα»; — «Πᾶς ἐπὶ κεφαλῆς ἀρχηγὸς πρέπει νὰ

ἐν αὐτῇ ἀρκετὸν διπυρίτην ἄρτον, 4000 φυσιγγίων Σνάϊδερ, πολλὰ ἐφαπλώματα καὶ ἄλλα τινὰ εἴδη. Καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Γ. Ἀρβανίτην ἐπανέκαμψαν αὐθημερὸν εἰς Σούρπην κατ' ἀνάγκην, τὰ δὲ λοιπὰ σώματα ἀνεχώρησαν εἰς Κελλέρια καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰς τὸν σταθμὸν Κεφάλων, ὃν εὗρον ἐγκαταλελειμμένον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ πλήρη τροφῶν.

Ἐνταῦθα καταλαβόντες διαφόρους θέσεις μεταξὺ Πλατάνου καὶ Σούρπης ἐξηκολούθουν ποιοῦντες διαφόρους ἐκδρομὰς καὶ κατοπτεύσεις πρὸς τὸν Ἁλμυρὸν καὶ τὰ πέριξ, ὅτε ἀφίκοντο νέα ἐπαναστατικὰ σώματα ὑπὸ τοὺς γνωστοὺς ἡμῖν Βελλεντσαίους, τὸν Α. Μήτσαν καὶ Γ. Νικολαΐδην βουλευτὴν μετὰ τοῦ Χ. Λελούδα, περὶ ὧν ἀνάγκη ὀλίγα νὰ εἴπωμεν.

Ὁ βουλευτὴς καὶ λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Α. Μήτσας, οὐδόλως ἐπὶ μορφώσει διακρινόμενος, ἐθεωρεῖτο ὁπωσοῦν ἐξησκημένος εἰς τὰ τῶν ἀτάκτων πολέμων, καθόσον κατὰ μὲν τῷ 1854 νεαρὸς ἔτι ὢν διεκρίθη ἐπὶ τόλμῃ, κατὰ δὲ τοὺς ἐν Κρήτῃ ἀγῶνας τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνωδεύθη ὑπὸ φήμης τινος ἀγαθῆς, ἥτις δυστυχῶς οὐ μόνον δὲν ἐνισχύθη κατὰ τὸν τελευταῖον ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἠμαυρώθη ὑπό τινων ὑπερβολῶν καὶ συκοφαντιῶν.

Ὁμολογουμένως οὔτε ἐπὶ στρατηγικῇ ἱκανότητι ἀνεδείχθη, οὔτε ἐπὶ τόλμῃ διέπρεψεν, φαίνεται δὲ μᾶλλον, ὅτι τῆς πολεμικῆς δόξης ὠρέγετο μετά τινων ἀτομικῶν προφυλάξεων, μὴ ἐπιτρεπομένων πάντοτε τοῖς ὀφείλουσι ἡγεῖσθαι καὶ προκινδυνεύειν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων.

Ἐπίσης οὔτε ἀφιλοκερδὴς κατὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ σώ-

φείδηται τοῦ αἵματος τῶν ὑπ' αὐτὸν», ἀπήντησεν ὁ ὑπαξιωματικὸς καὶ λαβὼν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς τὸν ἀρχιληστὴν λέγει: Λοιπὸν εἰσέλθωμεν οἱ δύο μόνοι ἄνευ ὁπλιτῶν εἰς τὴν Μονὴν καὶ διὰ τῆς μεγάλης θύρας κρατούμενοι ἀπὸ τῶν χειρῶν». Τοιουτοτρόπως τὰ ὅπλα ἀνηρτημένα ἔχοντες ἐβάδιζον πρὸς τὴν Μονὴν ἀκολουθούμενοι παρὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ δεκανέως Λ. Οἰκονομοπούλου μετὰ 3 στρατιωτῶν. Ἅμα δ' ἀφίκοντο εἰς ἀπόστασιν 50 βημάτων ἡ μεγάλη θύρα ἠνεῴχθη, ἀντὶ δ' ἐχθρῶν ἐφάνησαν οἱ μοναχοὶ δραμόντες πρὸς ὑποδοχήν των.

ματος αὐτοῦ, οὔτε μετριόφρων καὶ συμβιβαστικὸς ἐν ταῖς μετὰ τῶν λοιπῶν συνεννοήσεσι ὑπῆρξε. Πλὴν ταῦτα πάντα οὐδόλως δικαιολογοῦσι δυσμενεστάτας τινας περὶ αὐτοῦ κρίσεις καὶ ἀνυποστάτους κατηγορίας, καθόσον οὔτε στάδιον ἀνδραγαθιῶν εὐρὺ πρὸ αὐτοῦ εἶχε, οὔτε γενικήν τινα ἀρχηγίαν ποτὲ ἀνέλαβε. Φίλος τῶν ἐπιδείξεων καὶ μεγαλαυχήσεων, ἔχων παράστημα ἀρρενωπὸν καὶ πολὺ τὸ θράσος, γινώσκων δὲ καὶ νὰ περιποιῆται διέψευσε δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν πραγμάτων τὰς παρ' αὐτοῦ προσδοκίας· οὐχ ἧττον ὅμως τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμα ἐξ 150—200 ἀνδρῶν ὑπῆρξε τῶν ἀξιολογωτέρων τῆς Θεσσαλίας διὰ τὸ ἐκλεκτὸν ἐν γένει αὐτῶν καὶ ἐμπειροπόλεμον τῶν ἀποσπασματαρχῶν καὶ βαθμοφόρων, οἷοι ἐτύγχανον ὁ ἐν Κρήτῃ διακριθεὶς Π. Λυκάκης, οἱ Κρῆτες Ι. Κλίνης καὶ Σ. Σκορδίλης, ὁ Ν. Μόσχος, οἱ ἀδελφοὶ Στάμου ἢ Κοῦκοι, ὁ Μ. Ροῦσος, Γ. Κούσκουρας, Κ. Ψαλτήρας, Γ. Ἐλευσινιώτης, Α. Ἀδὰμ καὶ Π. Φλῶρις μετὰ τοῦ σημαιοφόρου Π. Χρήστου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω συμπαρηκολούθησε τῷ πατρὶ ὁ φιλότιμος καὶ γενναῖος αὐτοῦ υἱὸς Σταμάτιος, μαθητὴς τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων καὶ οἱ σπουδασταὶ Σ. Μερκούρης, Ι. Σάμιος καὶ Ε. Βαρδόπουλος.

Ὁ Γ. Νικολαΐδης βουλευτὴς ἐπίσης καὶ ἀνθυπολοχαγὸς δὲν παρουσίασε πρόσωπον στρατιωτικῆς τινος ἀξίας, μὴ δυνηθεὶς νὰ συγκρατήσῃ τὸ ὑπ' αὐτὸν σῶμα, οὗτινος τὸ πλεῖστον ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια μετὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν, ἐνῷ τὸ λοιπὸν ἠκολούθησεν εἰς Ὄσσαν καὶ Πήλιον τὸν στρατολογήσαντα Χ. Λελούδαν, ἄνδρα τοῦ πυροβόλου καὶ πρίνου, ἀλλὰ μνείας ἄξιον διὰ τὸ ἐνεργὸν μέρος, ὅπερ καρτερικῶς ἐν τῷ παρόντι ἀγῶνι ἔλαβε, γνωστὸν δὲ διὰ τὴν ὑπὸ τῆς *Ὄλγας* σύλληψίν του παρὰ τὴν Κέαν κατὰ τὴν πρώτην ἀπόπειραν τῆς εἰς Μακεδονίαν ἀποβάσεως, μηνὶ Ἀπριλίῳ τοῦ 1877.

Ὁπωσδήποτε ἡ νέα αὕτη ἐπικουρεία ἦτο λόγου ἀξία, χαροποιήσασα τοὺς ἐπαναστάτας, συγχρόνως ὅμως ἡ ἀγγελία τῆς ἀνακλήσεως τοῦ στρατοῦ τοὺς πάντας, ὡς εἰκός, εἰς ἀθυμίαν ἐβύθισεν· οὐχ ἧττον τὰ ἄτακτα σώματα ἀπεφάσισαν νὰ παραμείνωσιν ἐνισχύοντα τοὺς ἐγχωρίους μαχητάς. Καὶ τότε

πολλοὶ μὲν τῶν στρατιωτῶν ἠθέλησαν ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ διὰ παντοίων τρόπων ἀπετράπησαν καὶ ἐκωλύθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον ζωηρότεροι ἐλιποτάκτησαν ἐκ διαλειμμάτων· ὥστε πλὴν τοῦ ὑπὸ τὸν Τερτίπην καὶ Λάϊον ἰσχυροῦ σώματος τῶν ἐν Ἀγράφοις ὑπαξιωματικῶν καί τινες ἄλλοι προσῆλθον εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐν Ἁλμυρῷ ἐπαναστατῶν.

Τῇ 30 Ἰανουαρίου, ἐνῷ τἄνω ῥηθέντα σώματα εὑρίσκοντο συγκεντρωμένα ἐν Κεφάλοις καὶ Κελλερίοις, ὁ Ν. Ἀξελὸς ἀπελθὼν μετέβη εἰς Σέσκουλον τοῦ Πηλίου· ἐκεῖθεν δ' ἐπορεύθη εἰς Μακρυνίτσαν, συλλαβὼν καθ' ὁδὸν σιτοπομπείαν ἀπὸ Ἁλμυροῦ καὶ ἔφιππον χωροφύλακα κομιστὴν ἐπισήμου ἀλληλογραφίας, οὕτω δ' ἡνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπαναςτ. σωμάτων.

Α' ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΑΝΟΥ

Τῇ 2 Φεβρουαρίου οἱ ἐν τῷ χωρίῳ Κελλέρια 650 περίπου ἐπαναςάται ὑπὸ τοὺς Βελλέντσας μετὰ τοῦ Κυριακίδου, τὸν Α. Μήτσαν, τὸν βουλευτὴν Γ. Νικολαΐδην μετὰ τοῦ Χ. Λελούδα, τὸν Ι. Ζῆκον, Β. Ζοῦρκον καὶ λοιποὺς ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβωσι τὸν Πλάτανον. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ τινὲς τῶν ἐθελοντῶν ἐξέφρασαν φόβους περὶ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν δυνάμεων καὶ μέσων αὐτῶν, οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ περιχαρεῖς ἐπὶ τῷ πρώτῳ τούτῳ ἐπαναστατικῷ τολμήματι.

Ἐν τούτοις ἡ τοῦ Πλατάνου προσβολὴ ἀπεφασίσθη ὡς ἑξῆς:

Ὁ Θ. Βελλέντσας, ὁδηγούμενος ὑπὸ Πλατανιωτῶν, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ χωρίον διὰ νυκτός.

Ὁ Ι. Βελλέντσας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν γηραιὸν καὶ ἔμπειρον Ἀκριβὸν, Λιάπην, Π. Ζαδὲν καὶ ἄλλους ἐκλεκτοὺς ἄνδρας, νὰ καταλάβῃ τοὺς ὑπερκειμένους τοῦ χωρίου βράχους.

Ὁ Γ. Νικολαΐδης μετὰ τοῦ Χ. Λελούδα νὰ καταλάβωσι τὸ Μ.Α. πλησιόχωρον χωρίδιον Βαχλαλῆ.

Ὁ Α. Μήτσας, Ι. Ζῆκος καὶ Β. Ζοῦρκος νὰ μείνωσι Β.Α. ἔξωθεν τοῦ Πλατάνου ἐν τοῖς ἀμπελῶσι τῆς πεδιάδος, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν ἀπὸ Ἁλμυροῦ ἐπικουρείαν· καθ' ὅτι γνωστὸν

ἦτο ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπῆρχον 4000 τακτικοὶ καὶ 500 περίπου Γκέγκιδες.

Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἐν τῷ Πλατάνῳ εὑρίσκοντο 160 Τοῦρκοι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ χωρίου Ἁγ. Ἀντωνίῳ, ἀπεφασίσθη νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς συγχρόνως ἐκ τῶν νώτων ὁ Α. Βελλέντσας.

Ἀφ' οὗ οἱ πάντες ἔμειναν σύμφωνοι περὶ τοῦ σχεδίου τῆς προσβολῆς ἐκίνησαν ἐκ Κελλερίων τῇ 10 μ. μ. τῇ αὐγῇ δὲ τῆς ἐπιούσης κατέλαβον τὰς ὁρισθείσας θέσεις αὐτῶν.

Ὁ Πλάτανος ἦτο πλουσία καὶ ὡραιοτάτη χριστιανικὴ κωμόπολις ἐκ 320 οἰκιῶν ὑψηλῶν καὶ λιθοκτίςων ἐπὶ τῆς κλιτύος δύο βουνῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων διέρχεται ποτάμιον ῥεῦμα, διαιροῦν οὕτω τὸ χωρίον εἰς δύο συνοικίας, τὴν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου καὶ Ἁγ. Ἰωάννου. Κατὰ τὸν χειμῶνα πρὶν ἢ εἰσέλθῃ τις εἰς τὸ χωρίον ὀφείλει νὰ διέλθῃ χείμαρρον ὀνόματι Ματάζη. Β.Δ. τοῦ χωρίου ἐκτείνεται ἡ πεδιὰς τοῦ Ἁλμυροῦ, πρὸ αὐτῆς δὲ οἱ ἀμπελῶνες τοῦ Πλατάνου· πρὸς Ν. ὑπέρκειται τοῦ χωρίου ἀπότομος λόφος, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, πλαγίως δ' αὐτοῦ λόφος χθαμαλὸς καὶ ἐπιμήκης, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἄρχεται ὑψηλὸν ὄρος.

Ὁ Ἁλμυρός, κωμόπολις συγκειμένη ἐκ 400 περίπου ἀθλίων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλινθοκτίστων οἰκιῶν, περιστοιχιζομένη ὑπὸ δενδροφυτείας καὶ προστατευομένη ὑπὸ στρατῶνος ὀχυροῦ, ἐν εἴδει φρουρίου, ἐκτὸς τῆς κωμοπόλεως κειμένου καὶ ὑπὸ τάφρων ἐπίσης ἐξησφαλισμένου, ἀπέχει τοῦ Πλατάνου $3/_4$ τῆς ὥρας. Δύο ὁδοὶ ἄγουσιν ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος· ἡ μὲν πρὸς Μ. διὰ Πλατάνου, ἥτις εἶναι καὶ εὐθυτέρα, ἡ δὲ Μ.Α. διὰ τῶν Κεφάλων κατεχομένων ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς ὁ Θ. Βελλέντσας μετὰ τοῦ δεκ. Κυριακίδου ἤρξατο τοῦ πυρὸς ἀπὸ τῶν ὁδῶν τοῦ χωρίου κατὰ τῶν ἔν τισιν οἰκίαις ὠχυρωμένων ἐχθρῶν, ἀκολουθήσαντος καὶ τοῦ Ι. Βελλέντσα ἄνωθεν τοῦ χωρίου, ἐνῷ ὁ Α. Βελλέντσας ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἁγ. Ἀντωνίῳ διαμενόντων.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης καὶ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα ἤχησαν τρίς, δύναμις δ' ἐχθρι-

κὴ ἀπὸ Ἁλμυροῦ συμποσουμένη εἰς 2000 μετά τινων τηλεβόλων ἐφάνη ἐξερχομένη κατὰ φάλαγγας καὶ σπεύδουσα εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν τῷ Πλατάνῳ πολιορκουμένων καὶ ἤδη κινδυνευόντων.

Ὁ τακτικὸς οὗτος στρατὸς προέβη ἀκροβολιστικῶς καὶ ἤρξατο τοῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Μήτσα ἀποσπάσματος, ὅπερ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐταράχθη καὶ ἤρξατο ὀπισθοχωροῦν ὡς ἀσυγκρίτως ὀλιγαριθμότερον, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ ἀντεπετέθη ἐρρωμένως ὑπὸ τοὺς βαθμοφόρους Κούκην, Λυκάκην καὶ Σκορδίλην. Ἡ πάλη ὅμως ἦτο ὅλως ἄνισος καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Α. Μήτσαν ἐκινδύνευον, ἐὰν ἐγκαίρως εἰς βοήθειαν αὐτῶν δὲν ἔσπευδον ὁ Ι. Ζῆκος, Σ. Μήτσας, Γ. Γούσιος καὶ Λακκιώτης μετά τινων ἀνδρῶν, ὅτε ὁ ἐχθρὸς ἐτράπη εἰς φυγήν.

Συγχρόνως κατὰ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ Βακλαλῆ Γ. Νικολαΐδου καὶ Χ. Λελούδα μετὰ 200 περίπου ἀνδρῶν ἐφάνη ἐπερχόμενον σῶμα Γκέγκιδων, καθ' ὧν ἐπετέθησαν ὁρμητικῶς καταλιπόντες τὴν ἐπίκαιρον αὐτῶν θέσιν. Μόλις ὅμως προχωρήσαντες ὀλίγον ἠναγκάσθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς ἐπικουρίας νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν ἐν ἀταξίᾳ. Καὶ ὁ μὲν Νικολαΐδης ἀνῆλθε τὴν Ὑψηλὴν Ράχιν, ὁ δὲ Λελούδας παρακάμψας ἠνώθη μετὰ τοῦ Μήτσα καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ πεδιάδι. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐπίκαιρος θέσις τοῦ Βακλαλῆ ἔμεινε κενή, δι' αὐτῆς δὲ πρῶτον οἱ Γκέγκιδες ἤρξαντο προχωροῦντες ἀμαχητεὶ εἰς Πλάτανον.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν τῇ πεδιάδι Τοῦρκοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν λοιπῶν σωμάτων ἐξηκολούθουν φεύγοντες δρομαῖοι πρὸς τὸν Ἁλμυρόν· τοῦτο δὲ τόσῳ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐπαναστάτας ὥστε κατεδίωξαν αὐτοὺς ἀτάκτως καὶ ὁρμητικῶς, χωρὶς νὰ λάβωσι τὰ κατάλληλα μέτρα κατ' ἐνδεχομένης ἐπικουρίας.

Τὰ ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ στρατῶνι τηλεβόλα ἐσίγων εἴτε δι' ἔλλειψιν φρουρᾶς, ὅπερ ἀπίθανον, εἴτε διότι ὁ ἐχθρὸς ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ὁρμῆς τῶν ἐπαναστατῶν, ὅθεν ἡ πρὸς τὸν Ἁλμυρὸν καταδίωξις ἐξηκολούθησε σχεδὸν μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ στρατῶνος. Αἴφνης, ἐνῷ ἡ πεδιὰς ἦτο πλήρης ἐπαναστατῶν τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων, σῶμα 300 περίπου Γκέγκιδων, ἐξελθὸν ἀπὸ τοῦ Β. μέρους τοῦ Ἁλμυροῦ, ὥρμησεν ἵνα

καταλάβῃ τὰ νῶτα αὐτῶν· εἶχε δὲ προχωρήσει ἀρκούντως πρὶν ἢ οἱ ἐπαναστάται ἐννοήσωσι τὸν κίνδυνον καὶ ἄρξωνται τῆς ὑποχωρήσεως, δυσκόλου καὶ ἐπικινδύνου, διότι ἦσαν ἤδη ἐκτεθειμένοι ἐν τῇ πεδιάδι καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπομεμακρυσμένοι τοῦ κυρίου σώματος πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκ τῶν τελευταίων ὑποχωρησάντων ἦσαν ὁ Ι. Ζῆκος, ὁ ἀξιόλογος καὶ γενναῖος υἱὸς τοῦ Α. Μήτσα Σταμάτιος, διακριθεὶς κατὰ τὴν μάχην, καὶ οἱ ἀπ' Ἀλεξανδρείας ἐθελονταί, ἐν οἷς ὁ ἐνθουσιώδης καὶ τολμηρὸς Γ. Γούσιος.

Δυστυχῶς κατὰ τὴν ὥραν τῆς ὑποχωρήσεως οἱ Γκέγκιδες ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπομονώσεως ἐθελοντῶν τινων ἠδυνήθησαν νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ συμπλοκὴν πεσόντας ὁμοφύλους αὐτῶν· δύο δ' ἐθελονταὶ ἀπὸ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, συλληφθέντες ζῶντες, κατεσφάγησαν πάραυτα.

Ὁ γενναιόψυχος ἀρχηγὸς τῶν Γκέγκιδων Ἀβδουρχμὰν-ἀγᾶς ἔφιππος καὶ ἀψηφῶν χάλαζαν σφαιρῶν παρώτρυνε τοὺς ὑπ' αὐτὸν εἰς τὴν μάχην, οἵτινες μεγίστην πρὸς τὸν θάνατον δεικνύοντες περιφρόνησιν τυφλοῖς ὄμμασι διὰ τῶν γιαταγανίων ἐπετίθεντο καὶ ἐπὶ τῶν πτωμάτων τῶν συστρατιωτῶν αὐτων ἔβαινον.

Οὕτω τινὲς αὐτῶν εἰσελθόντες εἴς τινα τῶν συνοικιῶν τοῦ χωρίου ἔθηκαν πῦρ καὶ ἀπετέφρωσαν ἓν ἐργαστήριον, ἤρξαντο δὲ θραύοντες τὴν θύραν γειτονικῆς οἰκίας, ὅτε ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ ἐξωστέγου αὐτῆς ὁ ἰατρὸς Γ. Παπαδόπουλος λέγει αὐτοῖς ἀφόβως: — Τί ζητεῖτε παρ' ἡμῶν; ἐδῶ δὲν ὑπάρχουσιν ἐπαναστάται, εἴμεθα ὅλοι ραγιάδες!...

Μόλις προέφερε τὰς λέξεις ταύτας καὶ σύγχρονος πυροβολισμὸς 10—12 ὅπλων Γκέγκιδων ρίπτουσιν αὐτὸν νεκρόν. Εἰς τὴν αἱματόφυρτον θέαν τοῦ δυστυχοῦς αὐτοῦ, οὗτινος τὸ αἷμα ἤρξατο καταρρέον ἀπὸ τοῦ ἐξωστέγου εἰς τὴν ὁδόν, οἱ ἄγριοι Γκέγκιδες ἔτι μᾶλλον ἀποθηριοῦνται καὶ σύρουσι τὰ ξίφη κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἀπροστατεύτων κατοίκων τῆς συνοικίας ἐκείνης τοῦ χωρίου. Γείτων τις τοῦ ἰατροῦ φονεύεται ἐπίσης καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀποκόπτεται διὰ μαχαιρίου, πληγώνεται δὲ ὁ Κ. Τσέτας, οὗτινος τὸ τέκνον φονεύεται. Ἐπίσης

φονεύεται τὸ τέκνον τῆς χήρας Βησάρενας καὶ διάφοροι ἄλλοι τραυματίζονται καταδιωκόμενοι· τὸ δὲ κακὸν θὰ ἐλάμβανε μεγαλειτέρας διαστάσεις, ἂν τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν ἀφικνεῖτο ὁ ἀρχηγὸς Ἀβδουρχμὰν-ἀγᾶς, ὅστις συναγαγὼν αὐτοὺς ἐξῆλθε τοῦ Πλατάνου οὗτινος κατὰ μέγα μέρος ἐκράτουν οἱ ἐπαναστάται.

Τοιουτοτρόπως οἱ ἐχθροὶ ἀριθμοῦντες ἤδη περὶ τοὺς 180 φονευμένους καὶ τραυματίας δὲν κατέλαβον τὸν Πλάτανον, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν εἰς Ἀλμυρόν, καταλιπόντες καὶ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, πλὴν τῶν ὀλίγων Γκέγκιδων καὶ Αἰγυπτίων, οἵτινες ὠχυρώθησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ Δεσποτοπούλου τῶν τῆς συνοικίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ εὔνους αὕτη τοῖς ἑλληνικοῖς ὅπλοις μάχη, καθ' ἣν ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 10, ἐν οἷς ὁ Ε. Φορτοτῆρας, Α. Πανταζώνας ἢ Καραβάνας, Δ. Γκαβάσος, Γ. Μακεδὼν, Γ. Δράλης καὶ Χ. Βλάχος· ἐτραυματίσθησαν δὲ ὁ Π. Χρήστου, Κ. Τσιγγοδημητρόπουλος, Π. Σακελλαρίου, Κ. Βεργόπουλος, ὁ σωματάρχης Ι. Βελλέντσας κατὰ τὸν μηρὸν καὶ ὁ πολύτιμος Γ. Γούσιος, ἀπολέσας τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμόν.

Καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Α. Μήτσαν καὶ Ζοῦρκον ἀπῆλθον εἰς Κελλέρια, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Γ. Νικολαΐδην καὶ Λελούδαν εἰς Κοκκωτούς, τῶν λοιπῶν σωμάτων διαμεινάντων ἐν τοῖς Μ.Δ. μέρεσι τοῦ Πλατάνου.

Τῇ ἐπιούσῃ ὁ ἐχθρὸς ἀπεπειράθη καὶ αὖθις νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ χωρίον, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ τῶν Βελλεντσαίων, τοῦ Ζήκου, Λαμπρυνάκου καί τινων Πλατανιωτῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλμυρόν. Τῇ 5 ὅμως Φεβρουαρίου οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πλατάνου 3 Γκέγκιδες μετὰ 35 Αἰγυπτίων ὑπὸ τὸν Τσαρσαμᾶν-ἀγᾶν καὶ Μαχμοὺτ-ἀγᾶν, βλέποντες ἐπερχόμενα αὖθις ἐκ τῶν πέριξ καὶ τὰ λοιπὰ ἐπαναστατικὰ σώματα, ἐτόλμησαν ἔξοδον καὶ κατέφυγον εἰς Ἀλμυρόν, φονευθέντων 2.

ΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΠΛΑΤΑΝΩ ΜΑΧΩΝ

1 Ἁλμυρὸς—2 Πλάτανος—3 Βαχλαλῆ—4 Κεράλωσις—5 Τσεγκέλιον.

Β΄ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΑΝΟΥ

Μέχρι τῆς 8 Φεβρουαρίου ὁ ἐχθρὸς ἡσύχαζεν ἐν Ἁλμυρῷ· κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ ταύτην ἀφίκοντο ἀπὸ Βώλου Ζεϊβέκοι τινὲς ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ὀλίγοι τακτικοί, συγχρόνως ὅμως ἀφίκοντο καὶ 25* περίπου φοιτηταὶ ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ν. Νικολαΐδην ἄνδρα εὐρωπαϊκῆς φήμης περὶ τὰ μαθηματικά, εὐτολμίας δὲ σπάνια δείγματα παρασχόντα κατὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ προηγουμένους ἀγῶνας, ἀλλ' ἤδη ἐν ψυχικῇ ταραχῇ καὶ συγχύσει διατελοῦντα ὡς ἐκ τῶν ὀδυνηρῶν τοῦ βίου αὐτοῦ περιπετειῶν. Ὅθεν τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ συνεκεντρώθησαν εἰς Πλάτανον, ἔνθα ἤρξαντο ὀχυρούμενα ἐκ τοῦ προχείρου, καθ' ὅτι ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἐθεωρεῖτο βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος.

Πραγματικῶς τῇ 6 π. μ. τῆς 12 Φεβρουαρίου ἡμέρας Παρασκευῆς, ἐν ᾗ συνήθως συνάπτουσιν οἱ Τοῦρκοι τὰς μάχας, πολυάριθμος ὀθωμανικὸς στρατὸς ἐφάνη ἐξερχόμενος τοῦ ἀπέναντι Ἁλμυροῦ.

Περὶ τῆς δυνάμεως ταύτης μανθάνομεν ἀπὸ τοῦ ἰδίου τηλεγραφήματος, ὅπερ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ἀντιστράτηγος Μουχλῆ πασᾶς, διεβίβασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ Ἠπειρο-Θεσσαλίας Ἀβδῆ πασᾶ, ἔχον ὡς ἑξῆς:

«Πρὸς ἀνάκτησιν ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν χειρῶν τοῦ χωρίου Πλατάνου εἴχομεν ἐκτελέσει προηγουμένως τὰς ἀπαιτουμένας κατοπτεύσεις. Ἐπὶ τούτῳ ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ἀ-

---

* Ἐν οἷς ὁ Μ. Στελλάκης, Γ. Φικιώρης, Π. Ι. Πολίτης, Ι. Α. Καϊάφας, Δ. Παπούλας, Ν. Σπυρόπουλος, Ξ. Ἰορδανίδης, Μ. Ἔβερετ, Σ. Καραβίτης, Α. Τσαγρῆς, Γ. Καριοφύλλης, Α. Λινάρδος, Δ. Γκάτσης, Γ. Τριανταφυλλόπουλος, Ι. Καρκαξῆς, Μ. Παπαδιαμαντόπουλος, Α. Λυκομητρόπουλος, Α. Σισίνης, Ν. Πεζόπουλος, Ξ. Κωστόπουλος, Ὀ. Μαυρογέννης, Ν. Γιαννοῦτσος, Κ. Μαροῦγκας, Μ. Λυμπερόπουλος κλ. Ἐπίσης μετὰ τῶν ἀνωτέρω παρευρέθησαν ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πλατάνου οἱ φοιτηταὶ Π. Κουρῆς, Γ. Κανδυλῶρος, Κ. Βελίνης καὶ Ν. Ματζαράκης· ἐν Πηλίῳ δὲ προσῆλθον αὐτῷ ἀπὸ ἄλλων σωμάτων ὁ Γ. Κασιμάτης, Δ. Πολυζωγόπουλος, Ε Σιλαΐδης, Ν. Καίρης, Κ. Κουρῆς κλ.

τοὺς ἐπαναστάτας, ἐγκαίρως ὅμως ἐννοηθὲν ἀπέτυχε, ἡ δὲ μάχη ἐξηκολούθησε πρὸς στιγμὴν πεισματώδης, κρατηθέντος τοῦ ἐχθροῦ ἐν ἀμηχανίᾳ παρὰ τοὺς ἀμπελῶνας τοῦ χωρίου· ἀλλὰ τέλος ἄτακτοί τινες κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὸ καὶ θέσωσι πῦρ, ἀρξάμενοι τῆς λεηλασίας, τῶν ἐν τοῖς ὀχυρώμασι Πλατανιωτῶν ἀναγκασθέντων νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸν Ἅγ. Ἀντώνιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Θ. Βελλέντσας ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν αὐτῷ καὶ τῶν παραπλεύρως αὐτοῖς μαχομένων Α. Βελλέντσα, καθηγητοῦ Ν. Νικολαΐδου, Α. Μήτσα καὶ λοιπῶν, καθ' ὧν διευθύνετο τὸ πυροβολικὸν καὶ ἰσχυρὰ πεζικὴ δύναμις, δι' ὃ καὶ εἰς δυσχερεστάτην περιελθόντων θέσιν, καθ' ὅτι καὶ οἱ παρὰ τὸ Βακλαλῆ, τρὶς ἀποκρούσαντες τὴν ἐχθρικὴν ἔφοδον μετὰ μεγάλων ζημιῶν, εἶχον ἀναγκασθῆ τέλος νὰ ὑποχωρήσωσι, τραυματισθέντος καὶ τοῦ ἀνδρείου δεκανέως Σ. Λαμπρυνάκη. Τοιουτοτρόπως οὐ μόνον κίνδυνος ἐπέκειτο νὰ περικυκλωθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀλεθρία ὅσῳ καὶ συνήθης ἔλλειψις τῶν πολεμεφοδίων ἤδη ἤρξατο.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ ὑποχώρησις ἤρξατο πρὸς τὰς Πλάκας, καταβάντος ἀπὸ τῆς Ὑψηλοράχεως καὶ τοῦ βουλευτοῦ Νικολαΐδου· ἐξετελέσθη δὲ μετά τινος τάξεως, καί τοι τεμάχια 4—5 σφαιρῶν καὶ λίθων εἶχον τραυματίσει μέχρι τοῦδε τὸν ἀπὸ Χαλκίδος Μαρμαρᾶν, Ἀκριβὸν, Ι. Σοφαδίτην, Γ. Πάλλαν, Δ. Μιχάλην, ἐλαφρῶς δὲ τὸν Α. Σισίνην καὶ τὸν Α. Βελλέντσαν, ὅστις, βλέπων τὴν βακτηρίαν του θραυσθεῖσαν ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας, ᾤκτειρε τὴν σκοπευτικὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀνικανότητα, διὰ φράσεων ὑπενθυμιζουσῶν τὴν ἁπλοϊκότητα καὶ τὸ ἀπότομον, ἀλλ' ἅμα καὶ ἀτρόμητον τῶν πολεμιστῶν ἐκείνων πατέρων τοῦ 1821.

Ὁ Ι. Βελλέντσας ἐπροστάτευσε τολμηρῶς τὴν ὑποχώρησιν μετὰ τοῦ δεκανέως τοῦ πεζικοῦ Ν. Μαρμαρᾶ καὶ Ἀσημακοπούλου μετὰ 10 στρατιωτῶν, καθ' ἣν εἷς καὶ μόνος ἐφονεύθη.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν 2 μ. μ. ἀφίκετο εἰς Κεφάλους ὁ τῶν Θηβαίων λόχος ὑπὸ τοὺς Κουκούλεζαν, Πετούσην καὶ Α. Μπέλλον ἰατρὸν, μεθ' ὧν καὶ ὁ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων Ματθαιόπουλος.

Μέρος τοῦ λόχου τούτου, ᾧ εἶχον ἀκολουθήσει καί τινες

ἀπὸ Σούρπης ὑπὸ τὸν Φράγγον Ἀθανασίου, συνεπλάκη μετὰ ἴλης τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καθ' οὗ ἐρρωμένως ἐμάχετο· οὐχ ἧττον ὅμως ὁ κίνδυνος ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καθίστατο μεγαλείτερος, ὡς ἐκ τῶν ἐπερχομένων ἐχθρικῶν δυνάμεων. Εἰς ἐπικουρίαν ὅθεν αὐτοῦ ἔσπευσεν ὁ Θ. Βελλέντσας μετὰ τῶν ἀπὸ Πλατάνου Παντελῆ καὶ Μαργαρίτη, καὶ ὁ Κυριακίδης μετὰ 10 στρατιωτῶν, ἑνωθέντες δ' ὑπεχώρησαν ἐν τάξει πρὸς τοὺς Κεφάλους, ἀπολέσαντες 2 μόνους ἄνδρας καὶ ἕνα αἰχμαλωτισθέντα, ἐν ᾧ ἐκ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 30.

Περὶ τὴν 4 μ. μ. ἡ μάχη ἔπαυσε καὶ ἐν Πλατάνῳ, τῶν ἐπαναστατῶν στερουμένων ἤδη πολεμεφοδίων καὶ ἀποσυρθέντων ἐν τάξει εἰς Κελλέρια, Βρύνιαν καὶ τἄλλα ἀπέναντι τῆς Σούρπης χωρία, μετ' ἀπωλείας 16 φονευμένων, ἐν οἷς ὁ Ν. Γιαννιώτης, Κ. Παναγιώτου, Δ. Κατσιγιάννης, Θ. Σικιώτης, Δ. Παραλῆς, καὶ 14 τραυματιῶν ἐν οἷς Σ. Μερκούρης, Δ. Βάθης, Κ. Βαροὺς, Α. Μαλακατὰς, ἐν ᾧ αἱ τοῦ ἐχθροῦ ἀπώλειαι ἀνήρχοντο εἰς 130 περίπου φονευμένους καὶ τραυματίας.

Καί τοι οἱ ἐπαναστάται ὑπεχώρησαν, ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξεν ἀρκούντως κρατερὰ, ὥστε ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Μουχλῆ-πασᾶς διετείνετο ὅτι: «ἡ φρουρὰ τοῦ Πλατάνου συνέκειτο ἐκ 2,000 τακτικῶν στρατιωτῶν»!

Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐπαναστατῶν οἱ Τοῦρκοι καταλαβόντες τὸν Ἅγ. Ἀντώνιον κατέκαυσαν καὶ αὐτὸν, ὥστε ἡ ὡραία τοῦ Πλατάνου κωμόπολις κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην ἡμέραν μετεβλήθη σχεδὸν εἰς ἐρείπια, τὸ τέταρτον ἤδη πυρποληθεῖσα ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἀναφέρουσι καὶ τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον. Παῖς δεκατετραέτης, ὀνόματι Ι. Κ. Νικογιαννόπουλος, καταδιωκόμενος ὑπὸ Γκέγκιδων καὶ φέρων ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ τὸν νεώτερον ἀδελφόν του ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα, καὶ ὅμως κρατῶν μετὰ στοργῆς τὸ δυσβάστακτον αὐτοῦ φορτίον διήνυσε πλέον τῆς ὥρας καταπυροβολούμενος καὶ τέλος κατώρθωσε νὰ σώσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸ δυστυχὲς νήπιον.

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΟΣΣΗΣ

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΠΗΛΙΩ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εὐνοϊκῶν τοῖς ἐπαναστατικοῖς ὅπλοις πολεμικῶν συμβάντων, οὐδεμιᾶς ἔκτοτε συμπλοκῆς γενομένης πλὴν τινων ἀσημάντων ἀψιμαχιῶν,* ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Πήλιον ἀφίξεως τοῦ γ. ἀρχηγοῦ, προεκθέτοντες τῆς ἀφηγήσεως τῶν πολεμικῶν γεγονότων τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοργάνωσιν τοῦ τόπου.

Ὁ Ζ. Μπασδέκης μοίραρχος τῆς χωροφυλακῆς,πατρίδα ἔχων τὸ Πήλιον, ἔφερεν ὄνομα γνωστὸν ἐκ τοῦ μητρόθεν πάππου, ἀνδρὸς φημιζομένου ὁπωσοῦν τὰ πολεμικὰ ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἡ νῦν πρὸς τὴν Ζαγορὰν σωζομένη ***Καλύβα-Μπασδέκη*** καὶ τὰ ***Ταμπούρια-Μπασδέκη*** ἄνωθεν τῆς Μακρυνίτσης.Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἑπόμενον ὁ ἔγγονος τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ὁπλαρχηγοῦ νὰ φέρῃ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐπίσης ἀξίαν· ἐὰν δὲ στερούμενος ταύτης καὶ μὴ ἀναλογιζόμενος ἀρχούντως τάς τε πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ τὸ Πανελλήνιον σοβαρὰς εὐθύνας δὲν ἐδίστασε ν'ἀναλάβῃ τὴν γ. ἀρχηγίαν τοῦ Πηλίου, οὐ μόνον αὐτὸν ἀλλὰ καὶ τὴν Κ. Ἐπιτροπὴν θεωροῦμεν ἀξιόμεμπτον, καθ' ὅσον ἠδύνατο ν' ἀποστείλῃ ἀντ' αὐτοῦ ἄνδρα δεδοκιμασμένης στρατιωτικῆς ἀξίας, ἱκανὸν νὰ ἐπιταχθῇ τοῖς διαφόροις σωματάρχαις καὶ διευθύνῃ ἐπιτυχῶς τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ, τὴν ὑπεράνω τοῦ Βώλου μάλιστα σπουδαῖον χαρακτῆρα προσλαβοῦσαν ἐπανάστασιν.

Ἀλλ' ἐὰν ὡς στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ὁ Ζ. Μπασδέκης ἐστερεῖτο τῆς ἀναγκαίας ἀξίας, ὡς μέλος ὅμως τῆς Π. Κυβερνήσεως ἦτο καταλληλότατος οὐ μόνον διότι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου θαρραλέως ἐδράξατο τῶν ὅπλων, ἀλλὰ καὶ διότι, φιλόπονος ὢν καὶ ἱκανὸς εἰς τὰ τῆς λοιπῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας, μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καὶ τῆς δραστηριότητος εἰργάσθη.

---

* Ἐν Καρατσαλῇ καὶ ἐπὶ τῆς εἰς Φάρσαλα ἀγούσης, ὅτε καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν Τοῦρκοι τινὲς ὑπὸ τοῦ λόχου τῶν Θηβαίων.

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι, ὡς στρατιωτικὸς ὑπαρχηγὸς διωρίσθη εἷς τῶν ἐξαδέλφων του, ᾧπερ κυρίως ἀνετέθη ἡ περὶ τῶν στρατιωτικῶν μέτρων φροντίς· δυστυχῶς ὅμως οὔτε αὐτὸς ἐτύγχανεν ὁ κατάλληλος καὶ ἀρκούντως ἱκανὸς διὰ τὰ βαρέα καθήκοντα καὶ τὰς μεγάλας εὐθύνας θέσεως τοιαύτης.

Ὁ Κ. Γαρέφης, ὑπηρετήσας τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐγχωρίου πολιτοφυλακῆς, εἶναι ἀξιέπαινος ὡς ἐν τοῖς πρώτοις ἀποδεξάμενος τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναςάσεως, πρῶτον δ' αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δ. Γαρέφη ἢ Κατσούδα βλέπομεν ἐν Πηλίῳ προθύμως ὑποδεχόμενον τοὺς ἀπὸ Σουρβιᾶς διαφυγόντας καὶ παντοίας καταβάλλοντα ὑπὲρ αὐτῶν προσπαθείας. Δὲν ἔπρεπεν ὅμως διὰ τοῦτο ν' ἀνατεθῇ αὐτῷ ἔργον ἀνώτερον τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ πολεμικῶν γνώσεών του, διότι τὸ κυριώτερον ἴσως προτέρημα αὐτοῦ ὡς στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ ἦν ἡ τῶν τοποθεσιῶν ἀκριβὴς καὶ λεπτομερὴς γνῶσις· ἐκτὸς τούτου οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἠδύνατο νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῶν στρατιωτικῶν προσόντων τοῦ Ζ. Μπασδέκη. Οὕτω λοιπὸν ἐν τοῖς προσώποις ἀμφοτέρων ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πηλίου ἐστερεῖτο τῶν προσηκόντων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὅθεν ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἐκ προοιμίων λόγοι τῆς ἀποτυχίας. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω τὰ κυριώτερα στρατιωτικὰ μέτρα παρημελήθησαν, εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς διοικήσεως ἐδόθησαν τύποι ἀπαιτοῦντες πολλὰς τὰς ἐπασχολήσεις, καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν διωργανώθη διοικητικὴ λειτουργία οἱονεὶ παγιωθείσης καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ διατελούσης χώρας.

Ἀναλαβόντες τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῶν ἀφορώντων τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878, ἵν' αὕτη τῷ μετέπειτα ἱστοριογράφῳ τῆς μετὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ἑλληνικῆς ἱστορίας χρησιμεύσῃ ὡς πηγὴ ἀκριβὴς ὅσον ἔνεστι καὶ λεπτομερής, δὲν νομίζομεν ἄπο σκοποῦ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐν Πηλίῳ διοικητικοῦ συστήματος, κατὰ τὴν τρίμηνον καὶ ἐπέκεινα διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Καί τοι ὁ χειμὼν ἦτο δριμύτατος, ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Ζ. Μπασδέκη οἱ κάτοικοι τῶν διαφόρων χωρίων ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσι πληρεξουσίους εἰς Ἅγ. Λαυρέντιον πρὸς ἐκλογὴν τῆς Π. Κυβερνήσεως· οἱ πρῶτοι δὲ τούτων σπεύσαντες διεκοίνω-

σαν πρὸς τοὺς Προξένους τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν ἔχουσαν ὡς ἑξῆς :

Ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους
Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τοῦ Πηλίου
Πρὸς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἡμετέρα ἐπαρχία μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ ἐπὶ πλέον τὰς ἀνηκούστους κακώσεις καὶ φοβερὰς καταπιέσεις, εἰς ἃς ἥ τε τιμὴ καὶ ἡ περιουσία ἡμῶν εἶναι ἐκτεθειμένη, καὶ βλέπουσα ὅτι ἡ ἡσυχία αὐτῆς παρεγνωρίσθη καὶ παρεξηγήθη μέχρι τοῦδε, ἦρατο τὰ ὅπλα ὡς εἷς ἄνθρωπος, ὅπως κηρύξῃ τήν τε ἐλευθερίαν καὶ τὴν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἕνωσιν αὐτῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ συνταγματικοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α'.

Οἱ ὑπογεγραμμένοι διορισθέντες μέλη τῆς Π. Κυβερνήσεως προστρέχομεν ἐξ ὀνόματος τῶν ἐντολέων, οἵτινες ἐξελέξαντο ἡμᾶς πληρεξουσίους των, καὶ πάντων τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν πρὸς τὴν προσφιλῆ ἡμῶν μητρόπολιν καὶ ἐπικαλούμεθα πᾶσαν τὴν δυνατὴν αὐτῆς συνδρομήν, ὅπως τύχωμεν τῆς πραγματοποιήσεως τῶν αἰσίων εὐχῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐὰν ἐγκαταλειφθῶμεν εἰς ἡμᾶς αὐτούς, ὧν ἡ ὑλικὴ δύναμις δυστυχῶς δὲν θὰ φθάνῃ εἰς τὸ ὕψος τῶν ἠθικῶν ἡμῶν δυνάμεων, οἱ αἱμοχαρεῖς ἡμῶν τύρανοι δὲν θ' ἀπόσχωσι τοῦ νὰ ὑποβάλωσιν ἡμᾶς εἰς πάσας τὰς καταστροφὰς τῶν δυστυχῶν Βουλγάρων, ἡ δὲ φωνὴ ὁλοκλήρου δυστυχοῦς ἐθνικότητος ἔσται εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν ἔγκλημα, ὅπερ τιμωρηθήσεται διὰ τῆς ὁλοσχεροῦς ἐξαφανήσεως.

Πεπεισμένοι ὅτι ἡ ἡμετέρα φωνὴ θ' ἀκουσθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου μέχρι τοῦ ἰσχυροτάτου, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποσημειωθῶμεν.

Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις

Ζ. Μπασδέκης Α. Βογιατσῆς Κ. Γαρέφης Ε. Σταμούλης
Ζ. Φυτέλης Γ. Νικολάου Κ. Σακελλαρίδης Κ. Κοτσαμάνης.

Βραδύτερον 60 πληρεξούσιοι ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων συνελθόντες ἐν Πορταριᾷ, ἔνθα μετέβη ἀπὸ Δρακίας καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα, ἐξελέξαντο ὡς μέλη τῆς Π. Κυβερνήσεως τοὺς ἑξῆς :

Κ. Σακελλαρίδην, Κ. Γαρέφην, Κ. Κοτσαμάνην, Κ. Ζαμανούδην, Α. Βογιατσῆν, Ζ. Χ. Κιτελῆν, Γ. Νικολάου, Ι. Λαναρᾶν, Ν. Μπαντῆν, πρόεδρον δ' αὐτῆς τὸν Ἱερώνυμον Κασσα-

βέτην καὶ ἀντιπροέδρους τὸν Ζ. Μπασδέκην καὶ Ε. Σταμούλην ἰατρόν, ἀγαθὸν καὶ πρόθυμον.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, καί τοι ἔντιμοι καὶ πλήρεις ζήλου οἱ ἀνωτέρω ἄνδρες, ἐν οἷς πολλοῦ σεβασμοῦ ἄξιος ὁ γηραιὸς μεγαλέμπορος Ι. Κασσαβέτης, ὑπῆρχον ὅμως οὐχ ἧττον ἐν Πηλίῳ πρόσωπα καταλληλότερα πρὸς γενικωτέραν ἐξέγερσιν τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ ταῦτα προσκληθέντα ἢ δὲν μετέβησαν ποσῶς εἰς Πορταριὰν ἢ μεταβάντα δὲν προύθυμοποιήθησαν νὰ μετάσχωσι τῆς Κυβερνήσεως. Τοιοῦτοι οἱ ἀξιότιμοι πρόκριτοι Ν. Φιλιππίδης ἀπὸ Μηλεῶν καὶ Α. Φρόνιμος ἀπὸ Ζαγορᾶς, ὧν ἡ φρόνησις ἦτο ὑπερτέρα ἴσως τῆς φιλοπατρίας καὶ αὐταπαρνήσεως. Ἄλλων ὅμως ἀξιομεμπτοτέρα ἡ διαγωγή, διότι ἀπὸ πολλοῦ ἀδελφοὶ μεμυημένοι ὄντες εἶχον ὑποσχεθῆ καὶ καθῆκον αὐτῶν ἦν νὰ συνδράμωσι τὴν ἐπανάστασιν ἢ μᾶλλον αὐτοὶ πρῶτοι νὰ ὑψώσωσι τὴν σημαίαν τοῦ ἐν Πηλίῳ ἀγῶνος.

Καὶ ὅμως τινὲς αὐτῶν, ὡς ὁ Δ. Ριζοδῆμος ὁ καὶ ἰθαγένειαν ἑλληνικὴν κεκτημένος καὶ σπουδαίως μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως κατ' ἀρχὰς ἐργασθείς, προέβησαν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ μέχρις ἀναφορᾶς δουλοπρεπεστάτης πρὸς τὴν ἐν Βώλῳ Τουρκικὴν Διοίκησιν!

Ὁπωσδήποτε ἡ Π. Κυβέρνησις, ἀκολουθοῦσα πάντοτε τῷ ἀρχηγείῳ τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων, ἐπελάβετο δραστηρίως τῆς πολιτικῆς διοικήσεως καὶ διοργανώσεως τῶν ἐπαναστάντων χωρίων, καταστήσασα πολιτοφυλακὰς καὶ ἀστυνόμους, ἔχοντας μέχρι τινὸς δικαστικὴν δικαιοδοσίαν μετὰ τῶν πληρεξουσίων ἑκάστου χωρίου.

Μετὰ τὴν τοιαύτην διοργάνωσιν τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ σώματα μετὰ τῆς Π. Κυβερνήσεως μετέβησαν ἀπὸ Πορταριᾶς εἰς Μακρυνίτσαν, τὴν μεγαλειτέραν καὶ βιομηχανικὴν κωμόπολιν τοῦ Πηλίου, 1 δὲ ὥραν ἀπέχουσαν τοῦ Βώλου, ἧς οἱ κάτοικοι καί τοι κατ' ἀρχὰς ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος, οὐχ ἧττον ὅμως προθύμως ἐδέξαντο τοὺς ἐπαναστάτας, ἐνθαρρυνόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνθέρμου πληρεξουσίου αὐτῶν, πολλοὶ δὲ μετ' ἄλλων τοῦ Πηλίου χωρικῶν δραξάμενοι τῶν ὅπλων ἐσχημάτισαν ἴδια ἀποσπάσματα ὑπ' ἐγχωρίους σωματάρχας, ἐν οἷς κυριώτεροι οἱ ἑξῆς :

Δ. Γαρέφης ἢ Κατσούδας, ἀδελφὸς τοῦ ὑπαρχηγοῦ, διακρινόμενος ἐπὶ φιλοτιμίᾳ καὶ γενναιότητι.

Α. Ζαγκλίδης ἀπὸ Κατωχωρίου, ἐπανελθὼν ἀπὸ Ῥωσσίας, ὅπως συμμετάσχῃ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Ν. Σταμούλης, ἀδελφὸς τοῦ ἰατροῦ καὶ ἀντιπροέδρου τῆς Π. Κυβερνήσεως.

Παπαγεώργης Ῥωματισίδης, ἐφημέριος Συκῆς.

Ι. Μπαντῆς, Ν. Χ. Διανέλλος, Δ. Ψυχούλης, Ι. Βογιατσῆς, Γ. Μαστέλλος, Ε. Κουρμπέτης, Κ. Ῥάϊκος, Δ. Δάμιτσας, Γ. Ἕλληνας, Ε. Καλογερᾶς, Γ. Χρυσούδης, Ζωγράφος, Ρ. καὶ Ν. Τσάμη, Α. Συμιώνης, Σ. Ρηγόπουλος, Ι. Κόϊας, Π. Κυριάκου, Δ. Γεωργιάδης, Α. Κρομμύδας, Κ. Οἰκονόμου, Σ. Κουρμπετλῆς, Φ. Π. Τουρτούρης, Παρρησάκης, Κ. Μπουσδούρης κλ.

Βραδύτερον συμμετέσχον τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένοντες, Ι. Γίδας ἀπὸ Νεοχωρίου, μεταβὰς ἀπ' Ἀλεξανδρείας εἰς Μακρυνίτσαν,* ἄγων σῶμα 180 περίπου ἀνδρῶν, ἄξιος μνείας διὰ τὸ θάρρος καὶ τὴν προθυμίαν αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τὴν διοικητικὴν ἱκανότητα, καὶ Ι. Καρτάλης, ὅστις ἀφεὶς τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐμπορικὰς ὑποθέσεις του, μετέβη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀριστείδου εἰς Μακρυνίτσαν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τῆς αὐτόθι συμβάσης καταστροφῆς, ἵνα συναγωνισθῇ μετὰ σώματος ἐγχωρίων.**

Μετὰ τὴν εἰς Μακρυνίτσαν εἴσοδον τῶν ἐπαναστατῶν ὁ Ζ. Μπασδέκης παρώτρυνε τοὺς ἐγχωρίους εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα διὰ καταλλήλου λόγου, ἐν τέλει τοῦ ὁποίου τὸ παριστάμενον πλῆθος δακρυρροοῦν μιᾷ φωνῇ καὶ ἐνθουσιωδῶς ἀπήντησε· ἔκτοτε δὲ τὸ ἀρχηγεῖον διέμενεν αὐτόθι, τῆς Μακρυνίτσης θεωρηθείσης ὡς κέντρον τῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν. Ὡσαύτως τὰ πλεῖστα τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων συνεκεντρώθησαν ἐνταῦθα, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνήρχετο ἤδη εἰς 800 περίπου ἄνδρας.

Ἀλλ' ἆρά γε κατεβλήθη καὶ ἡ δυνατὴ προσπάθεια πρὸς ἐ-

* Μετὰ τὴν πρώτην μάχην.

** Ἐν οἷς καὶ ὁ φιλόπατρις Κωνσταντινοπολίτης ἐθελοντὴς τοῦ ἱππικοῦ Λ. Κλιτσκνίδης.

ξασφάλισιν καὶ στερέωσιν τῆς ἐπαναστάσεως; Τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ Πηλίου ἐνασχολούμενον κυρίως εἰς πολιτικὰ καὶ ἀστυνομικὰ ἔργα εἶχεν ὀλιγωρήσει περὶ τῶν σπουδαιοτέρων. Ὡς εἰ ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἤδη ἐξησφαλισμένη καὶ ἡ Μακρυνίτσα νέον Γιβραλτάρ, ὡς εἰ ἡ αὐτόθι συγκεντρωθεῖσα ἐπαναστατικὴ δύναμις ἦτο ἱκανὴ ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν ϛρατιῶν, αἵτινες ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνεμένοντο ἐκ Βώλου, ἵνα προσβάλωσι τὴν ἐπαναστατικὴν δρᾶκα, τὸ ἀρχηγεῖον Πηλείου ἔλαβεν ὄψιν γραφείου τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργείου, ἐκδίδον ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας διαταγὰς καὶ ἐγκυκλίους εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ μόνην τοῦ τόπου διοίκησιν ἀφορώσας. Καὶ ταῦτα μὲν δὲν ἦσαν ἐπίμομφα, πρότερον ὅμως ἔδει νὰ ληφθῇ σπουδαία πρόνοια περὶ τῆς ὀχυρώσεως τοῦ τόπου, τῆς καταρτίσεως καὶ ἐκγυμνάσεως τῶν μαχητῶν ἀντὶ ν' ἀφίνωνται οὗτοι φύρδην μίγδην, ἐκφαυλούμενοι ἐν ἀργίᾳ καὶ ἀταξίᾳ καὶ ἀντὶ τῆς σκοποβολῆς καὶ τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων εἰς τὸ *χαρτοπαίγνιον* καὶ τὸ *σφαιριστήριον* κατὰ τὸ δοκοῦν ἐν Πορταριᾷ παλλάκις ἐνασχολούμενοι.

Ὁ βίος τῶν ἐν Πηλίῳ ἐπαναστατῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ζ. Μπασδέκη μετεβλήθη εἰς λίαν ἄνετον καὶ ῥάθυμον, ἡ ἀτυχὴς ὅμως Μακρυνίτσα ἀντὶ νὰ καταστῇ μικρὰ Σίπκα τοῦ Πηλίου κατέστη ἡ Καπύη, ἥτις βραδύτερον ἔμελλε νὰ γείνῃ ὁ τάφος τῆς ἐπαναστάσεως, ἐστερημένη ἀξίων λόγου ὀχυρωμάτων κατὰ τὰς κυριωτέρας εἰσόδους τοῦ χωρίου καὶ ἄνευ προσκόπων ἐν ὥρᾳ τοὐλάχιστον νυκτός. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦσαν χείρονες τῶν ἐπαναστατῶν ἠδύναντο ἐν μιᾷ νυκτὶ νὰ συλλάβωσι πάντας αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἀρχηγείου, καθ' ἣν στιγμὴν ὠνειρεύοντο τὴν Θεσσαλίαν ἐλευθέραν!

Ἐν τούτοις ὁμολογητέον ὅτι, ἐν Πηλίῳ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἡ τάξις καὶ ἡσυχία διετηρήθησαν ἀξιολόγως, τοῦ ἀρχηγείου τὰ μέγιστα φροντίζοντος περὶ τῆς τακτικῆς διατροφῆς τῶν ὁπλιτῶν, τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων. Ἐφ' ᾧ ἡ Π. Κυβέρνησις καταστήσασα ἐπιτροπὴν τῶν οἰκονομικῶν ἐπέβαλε φόρον παντὶ τῷ Πηλίῳ πλὴν τῆς Μακρυνίτσης, ἥτις καθ' ἑκάστην διαρκεῖς θυσίας ὑφίστατο. Προσέτι καὶ ἡ ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων ἐλαιοδε-

κάτη τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως κατεσχέθη, ὥστε τὸ ὅλον τῆς χώρας εἰσπραχθὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς δραχ. 24,500.

Οὕτω λοιπὸν τὰ τοῦ διοικητικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ κλάδου τῆς ἐπαναστάσης χώρας ἔβαινον ἐξαίρετα. Ἀντικρὺ καὶ ὑπεράνω τῆς ἐν Βώλῳ ὀθωμαν. Κυβερνήσεως ἐλειτούργει ἡ ἑλληνικὴ τῆς Μακρυνίτσης, ἐπὶ τῶν βράχων τῆς ὁποίας οἱ πρόξενοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ οἱ εἰς τὸν κόλπον εἰσπλέοντες ἔβλεπον κυματίζουσαν τὴν σημαίαν τῶν ἱερῶν ἐλπίδων τοῦ δούλου ἑλληνισμοῦ. Δυστυχῶς ὅμως αὕτη δὲν εἶχε στηριχθῆ ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων οὐδ' ἀρκούντως ὑποστηριχθῆ, τὸ δὲ ὄνειρον, ὅσῳ καὶ ἂν τυγχάνῃ γοητευτικόν, εἶναι πάντοτε ἐλιβερόν, διότι ἡ διάρκεια αὐτοῦ βραχεῖα.

Ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἀρχηγείου πάντα ὑπῆρχον τὰ ἀγαθά, ποικίλη πολυτέλεια καὶ ἀφθονία ἐφημερίδων, ἀλλὰ σχέδιον ἀμύνης ὡρισμένον οὐδέποτε ἐμελετήθη σοβαρῶς, οὐδὲ διὰ τῆς ἐγκαίρου κατοπτεύσεως, ἀναγνωρίσεως, καταλήψεως καὶ ὀχυρώσεως τῶν καταλλήλων θέσεων φροντὶς ἐλήφθη περὶ τῆς εὐχεροῦς ἐκτελέσεως αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ αἰφνιδίου προσβολῆς.

Ἐν τῇ μικρὸν ἀνωτέρω προδιαγραφείσῃ στρατιωτικῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀρχηγείου, ἐν ταῖς χρηματικαῖς ἀπαιτήσεσι τῶν πλείστων σωματαρχῶν, ἐν τῇ τρυφηλότητι τοῦ βίου τῶν ἐν Μακρυνίτσῃ ὁπλιτῶν δὲν δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν μήτε ἀξίαν στρατιωτικήν, μήτε πρόνοιαν διοικητικήν, μήτε αὐταπάρνησιν καὶ λιτότητα· οὐδ' ἀποροῦμεν τίνι τρόπῳ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου 1500 ἐπαναστάται ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ 9,600 τακτικοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ· ἀπ' ἐναντίας θαυμάζομεν, πῶς ἐπὶ 3 μῆνας κραιπαλῶντες καὶ κοιμώμενοι ἠδυνήθησαν νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ ὑψηλῇ *φωλεᾷ* τῆς Μακρυνίτσης, πέριξ τῆς ὁποίας ἤχει τὸ θαλάσσιον κῦμα, πρὸ τῆς μιᾶς δὲ καὶ μόνης ἐξόδου αὐτῆς ἠγρύπνουν τὰ τηλεβόλα οὐ εὐκαταφρονήτου φρουρίου.

ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
Κ. ΠΑΓΑΣΗΤΙΚΟΣ
Μ.
ΑΡ.
Κουκουράβα
Πετρα
Χατζημουσα
Κάρλα Λίμνη
Κάναλα
Βελεστίνος
Οτδουλάρ
Ειρήνη
Αγ. Γεώργιος
Σέσκλον
Βόλος
Μακρυνίτσα
Ζαγορά
Πορταριά
Αλμυριώτισσα
Μαυρόραχη
Πρόσνα
Κουκλιά
Αίντίνι
Λεχώνια
Δράκια
Αγ. Γεώργιος
Αγ. Λαυρέντιος
Πινακάτες
Βυζίτσα
Μηλιαί
Τσαγκαράδα
Νεοχώρι
Αργαλαστή
Μετόχι
Λαύκος
Πλατανιαί
Πλάτανος
Κεφάλοις
Νέα
Μηλέα
Σούρπη
Γρανίτσα
Πτελεόν
Ακρ. Αγ. Γεώργιος
Ακρ. Σταυρος
Γλύφα
Ακρ. Τραχήλι
Τρίκερι

Α' ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΗΣ

Ἐν οἵᾳ περιεγράψαμεν ἠμελημένῃ καταστάσει εὑρίσκοντο τὰ ἐν Πηλίῳ στρατιωτικὰ ἔργα περὶ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐθελοντῶν συνεποσοῦτο μόλις εἰς 800 ἄνδρας μετὰ τῶν ἀπὸ Σουρβιᾶς διαφυγόντων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Ν. Ἀξελὸν καὶ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Λ. Πλατούτσαν, ὅστις ἀπό τινος ἐν Παληουρίῳ διαμένων μετὰ τοῦ Α. Τακούση καί τινων ἀνδρῶν εἶχε μεταβῆ εἰς Μακρυνίτσαν μεθ' ἡμέρας τινὰς τῆς ἀφίξεως τοῦ Ζ. Μπασδέκη. Ἀλλ' οἱ ἐν Βώλῳ Τοῦρκοι, οἵτινες μετὰ θηριώδους ἀγωνίας ἔβλεπον ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν αἰωρουμένην τὴν σημαίαν τῆς μικρᾶς ταύτης ἐλευθέρας πολιτείας, διενοοῦντο τίνι τρόπῳ καίριον νὰ κατενέγκωσιν αὐτῇ κτύπημα. Ἐν ᾧ λοιπὸν οἱ ἐπαναστάται οὐ μόνον ἀμέριμνοι ἐφαίνοντο, ἀλλὰ καὶ ἐπαισθητῶς εἶχον ἐλαττώσει τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ἀποστείλαντες τῇ 28 Ἰανουαρίου εἰς Βουλγαρινὴν πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ἐκεῖ τὰ μέλη τῆς Π. Κυβερνήσεως Κ. Σακελλαρίδην καὶ Κ. Ζαμανούδην, μετὰ τῶν Δ. Γαρέφη, Ν. Γιαννακοπούλου, σωματάρχου ἀναγορευθέντος καὶ ἄλλων, δυνάμεως 200 ἀνδρῶν, τοῦ Δ. Ἐξάρχου, Θ. Κολωνιάτου, Α. Ζαχαροπούλου καὶ Μ. Τσέλιου ἀπομακρυνθέντων τῆς Καπρούνης ἀντί, ὡς διετάχθησαν, νὰ καταλάβωσι καὶ παραμείνωσιν ἐν αὐτῇ, οἱ ἐχθροὶ ἤρξαντο προετοιμαζόμενοι εἰς αἰφνίδιον ἐπίθεσιν.

Αὐστηρὰ διαταγὴ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐξεδόθη ἐν Βώλῳ, ἵνα τῇ 2 τῆς νυκτὸς Τ. κλείωσι τὰ ἐργαστήρια αὐτῶν, οὐδεὶς δὲ ἀπὸ τῆς 3 ὥρας Τ. νὰ περιφέρηται ἐν ταῖς ὁδοῖς. Καὶ ταῦτα ὅπως μυστικὰς τηρήσωσι τὰς κινήσεις τοῦ στρατοῦ, προδιδομένας, ὡς εἰκός, τοῖς ἐπαναστάταις.

Τῇ 5 Φεβρουαρίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ τακτικὸς τουρκικὸς στρατὸς ἐξελθὼν μ. μ. τοῦ Βώλου ἐξετέλεσε γυμνάσια ἐπὶ τῆς πεδιάδος Μπουμπουλήθρας, καταφανοῦς τοῖς ἐπαναστάταις, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἔνθ' ὅμως διέμεινεν ἄγρυπνος ἐν τοῖς καταλύμασιν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τὴν 7 τῆς νυκτὸς ἐξελθὼν αὖθις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Οὔγγρου Ἰσκενδὲρ-πασᾶ ἐβά-

δυσε πρὸς τὸ Κλῖμα, ἔνθα κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν ἀφίκετο ἀπὸ Βελεστίνου καὶ ἕτερον ἀπόσπασμα, πρὸ ἑβδομάδος σχεδὸν προαποσταλὲν αὐτόσε, ὡς καὶ τρίτον κεκρυμμένον τέως ἐν τῇ θέσει Σωρῷ· ἄρα ἡ αὐτόθι ἐχθρικὴ δύναμις ἀνήρχετο εἰς 4,000 περίπου τακτικῶν καὶ τινων ἀτάκτων μετὰ μιᾶς ἴλης ἱππικοῦ καὶ 2 ὀρεινῶν τηλεβόλων. Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἡ ἐχθρικὴ αὕτη δύναμις κατέγινεν εἰς τὴν ἀνέγερσιν προχείρων ὀχυρωμάτων πρὸς τὴν θέσιν Τύμπανον.

Τῇ αὐγῇ τῆς ἐπιούσης αἱ προφυλακαὶ αὐτῶν ἤρξαντο ἀνερχόμεναι τὰς ΔΜ. ὑπωρείας τοῦ Πηλίου πρὸς τὸν ἀπέναντι τοῦ Βαθέος-Ρεύματος βραχώδη Σαρακηνόν.

Οἱ ἐπαναστάται μόλις τῇ προτεραίᾳ ταύτης εἶχον ἀνεγείρει ὀχυρώματα ἐπὶ τῆς ράχεως Μούρου, κυρίας εἰσόδου τῆς Μακρυνίτσης, τῇ δ' ἐπαύριον προὐτίθεντο ν' ἀνεγείρωσι τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ Σαρακηνοῦ, ἄλλως ὀχυρᾶς θέσεως, ἀφ' ἧς δὲν ὑπώπτευον τουρκικὴν ἐπίθεσιν, ὅπερ ὅμως φαίνεται ὅτι προὐδόθη τοῖς Τούρκοις, ὡς λέγεται μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀποπειραθέντος νὰ παραδώσῃ τοῖς ὀθωμανοῖς δέσμιον τὸν ἀπὸ τῆς Μονῆς Σουρβιᾶς ἐνταῦθα καταφυγόντα ἐθελοντήν. Ἡ ὀχυρὰ τοῦ Σαρακηνοῦ θέσις, μὴ ὑπαρχουσῶν προφυλακῶν, ἀμαχητὶ θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐὰν κατὰ τύχην ὁ ἀπὸ Μακρυνίτσης ἀγρότης Ἀγγελῆς-Ἀγγελοῦκος μεταβαίνων πρὸς ξύλευσιν δὲν παρετήρει τὸν ἐχθρὸν προχωροῦντα πρὸς τὸ μέρος τοῦτο κατεσπευσμένως.

Ἦτο ἡ 6 τῆς πρωΐας καὶ οἱ ἐπαναστάται ἐκοιμῶντο διεσκορπισμένοι ἐν ταῖς οἰκίαις τοῦ χωρίου, ἔνθα διέμενον ὁ Κ. Γαρέφης, Ζ. Μπασδέκης καὶ Λ. Πλατούτσας, τοῦ Ν. Ἀξελοῦ μεταβάντος ἀφ' ἑσπέρας εἰς Πορταριάν. Ἡ ἀδικαιολόγητος αὕτη τοῦ τελευταίου τούτου ἀπουσία ἐν τῇ παραμονῇ μάχης πρὸ ἡμερῶν ἤδη προηγγελμένης, τὸ ἐπίμετρον οὕτως εἰπεῖν ἀπετέλει τῆς ἐκρύθμου τῶν εὐαρίθμων ἐπαναστατῶν θέσεως, οἵτινες μ' ὅλα ταῦτα ἦσαν πλήρεις θάρρους καὶ πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν νίκην.

Ὅθεν ἅμα ἡ σάλπιγξ τῆς συναθροίσεως ἤχησε καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ χωρίου κώδωνες ἤρξαντο σημαίνοντες τὸν κίνδυνον, ἔσπευσαν οἱ πάντες εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ μὴ ἔχοντες ἐπὶ

κεφαλῆς ἀρχηγοὺς καὶ ὁδηγοὺς διηυθύνοντο πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθροῦ σποράδην καὶ τυχαίως ὡς ἕκαστος ἠβούλετο. Ὁ Ζ. Μπασδέκης ἐξελθὼν ἐν τούτοις εἰς τὴν κεντρικὴν ἀγορὰν ἐκάλει τοὺς ἐθελοντὰς εἰς ἄμυναν κατὰ τοῦ ἐπελθόντος ἐχθροῦ, ἀγνοῶν ποῦ ἀκριβῶς οὗτος εὑρίσκετο. Ἐκεῖνοι δ' ἐξήρχοντο τῶν οἰκιῶν ἀνὰ 2—3, διότι οὐδαμοῦ ἐν τῇ νυκτὶ ὑπῆρχε συγκέντρωσις! Πλὴν τοῦ Κ. Γαρέφη καὶ Λ. Πλατούτσα οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχεν, ὅστις νὰ ὁδηγήσῃ καὶ ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς δεικνύων τὰ κατάλληλα καὶ ἐπίκαιρα μέρη, ἀφ' ὧν ἠδύναντο ν' ἀποκρούσωσι τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ. Τέλος 200 περίπου ἔσπευσαν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Τυμπάνου καὶ Σαρακηνοῦ 4 δὲ, οἱ πρῶτοι καταφθάντες, ἤρξαντο τῆς μάχης, προσερχομένων καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ μεταξύ. Ἐν τοῖς πρώτοις δὲ τούτοις συγκαταλέγονται οἱ σπουδασταὶ Θ. Χριστόδουλος ἀπὸ Ξηροχωρίου καὶ Δ. Κυριακόπουλος ἀπὸ Πειραιῶς, ἀμφότεροι φονευθέντες.

Ἀδιστάκτως ὀφείλει τις νὰ θαυμάσῃ τὴν ἑτοιμότητα καὶ τὴν γενναιοψυχίαν τῶν ὀλίγων αὐτῶν ἐθελοντῶν, ἐν οἷς κυρίως ἔγκειται ἡ μεγάλη διαφορὰ τοῦ Ἕλληνος καὶ Τούρκου! Ἐκεῖνος μὲν αἰωνίως μάχεται καθ' ὑπερτέρας τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεως ἐγκαταλελειμμένος τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ νοημοσύνῃ καὶ δεξιότητι, οὗτος δὲ τυφλὸς ἐκ θρησκομανίας καὶ ἐπὶ τῷ ὄγκῳ τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς ἐρειδόμενος ἐπιτίθεται ἀκάθεκτος, περιφρονῶν τοὺς ἀπέναντι αὐτοῦ ὀλίγους καὶ ἀσθενεῖς ἐχθρούς· ἀλλ' ἅπαξ ἀποτυγχάνων ὀπισθοδρομεῖ καὶ δὲν δύναται νὰ κρατήσῃ αὐτὸν μήτε τὸ βούνευρον μήτε ἡ γυμνὴ σπάθη τοῦ ἀρχηγοῦ, ἥτις κεντᾷ αὐτὸν καὶ πολλάκις ἀνηλεὴς ἐπὶ τὴν κεφαλήν του καταπίπτει.

Οἱ 200 ἐπαναστάται δὲν ἐδειλίασαν ἀπέναντι τῆς πολυαρίθμου ἐκείνης ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἀραιωθέντες εἰς ἀκροβολισμὸν κατέλαβον τὰς ἀπὸ τοῦ Σαρακηνοῦ καὶ Τυμπάνου μέχρι τοῦ Κλήματος Δ. τῆς Μακρυνίτσης ἐκτεινομένας θέσεις. Ὁ Ζ. Μπασδέκης μεταβὰς πρὸς τὸν Κ. Γαρέφην εἰς τὸ κέντρον, καθ' οὗ κυρίως τὸ ἐχθρικὸν πῦρ διευθύνετο, ἀπέρχεται αὖθις ἐκεῖθεν ἵνα συγκεντρώσῃ πολεμιστάς τινας καὶ καταλάβῃ θέσιν ὑποχωρήσεως, προβλεπομένης ἀναποφεύκτου

ἕνεκα τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ· ἐνῷ ὁ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα διευθύνων ἀνθυπολοχ. Λ. Πλατούτσας, παρ' ᾧ οἱ πλεῖστοι τοῦ σώματος τοῦ Ν. Ἀξελοῦ, μάχεται ἐπίσης θαρραλέως ἐπὶ τοῦ Σαρακηνοῦ. Οἱ Τοῦρκοι βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν τηλεβόλων αὐτῶν μάτην πειρῶνται νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς ὀλιγαρίθμους ἐπαναστάτας, οἵτινες διὰ τοῦ εὐστόχου πυρὸς τῶν εὐθυβόλων Σασσεπὼ θερίζουσι τὰς ἐχθρικὰς τάξεις καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτὰς δὶς ἐφορμησάσας νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ μετατοπίσωσι τὰ τηλεβόλα αὐτῶν.

Περὶ τὴν 10 ὥραν ἀφικνεῖται ἀπὸ Πορταριᾶς καὶ ὁ Ν. Ἀξελὸς, ὅστις δὲν μεταβαίνει μὲν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἐφ' ὧν ἡ μάχη συνέβαινεν, ἀλλὰ μετὰ 17 ἀνδρῶν καταλαμβάνει τὴν Ἀνωμαλιὰ, θέσιν κάτωθεν τοῦ πεδίου τῆς συμπλοκῆς, ἀφ' ἧς δ' ἐνοχλεῖ τὸν ἐχθρὸν ἐφ' ὅσον ἡ θέσις αὕτη ἐπέτρεπεν.

Ἐν τούτοις ἡ μάχη ἐπὶ τοῦ Σαρακηνοῦ καὶ Τυμπάνου ἐξακολουθεῖ ἑκατέρωθεν πεισματώδης, Τοῦρκοι δὲ πίπτουσι πολλοί· διότι ἐφορμῶντες ἐκτίθενται εἰς τὸ πῦρ τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες εἶχον ἤδη ἐνισχυθῆ καὶ ὑπὸ νέας ἐπικουρίας 18 Κερασιωτῶν ὑπὸ τὸν γενναῖον Κ. Ῥάϊκον, ἐπιτεθέντων κατὰ τῶν Τούρκων πλαγίως, δεξιόθεν τοῦ Τυμπάνου. Ἐπίσης 50 περίπου Μακρυνιτσιῶται ἠγωνίζοντο ἀφόβως καὶ καρτερικῶς ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ μάχη ἐφαίνετο κλίνουσα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τότε ἀπὸ τοῦ ὀχυρώματος τῆς πρώτης γραμμῆς, ἐν ᾧ ἐμάχοντο 60 ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἰατρὸς Εὐάγγελος Σταμούλης, ὀλίγον δ' ἀπωτέρω ὁ Ν. Τσάμης, ἐξελθόντες τινὲς προὐχώρησαν βήματά τινα προσβάλλοντες πλαγίως ἀπόσπασμα τουρκικὸν, ὅπερ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, πεσόντων πολλῶν ἐχθρῶν, ἰδίως ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν. Οἱ 60 ἐπαναστάται ἀφρόνως ποιοῦντες ὥρμησαν τότε εἰς καταδίωξιν τοῦ ὑποχωροῦντος ἐχθροῦ, τοῦ Κ. Γαρέφη παρορμῶντος. Εἰς ἀπόστασιν ὅμως ὀλίγων βημάτων ἰσχυρὰ ἐχθρικὴ φάλαγξ ἀπὸ Βελλεστίνου ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐφορμώντων καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν αὖθις μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν.

Ἅπαξ ὅμως καταλιπόντες τὰς θέσεις αὐτῶν οἱ ἐπαναστάται δὲν δύνανται ν' ἀναστείλωσι τὸν τουρκικὸν χείμαρρον,

όστις βαθμηδόν προβαίνει όσω εκείνοι υποχωρούσι πρός τόν Προφ. Ήλίαν διά τής Καλογρήτσας. Έάν έν τή όχυρωτάτη ταύτη θέσει εύρίσκετο δύναμις 50 άνδρών, οί Τούρκοι θ' άπεκρούοντο μετά μεγάλης φθοράς, άλλ' ούδείς ύπήρχεν έκεί πρός ύποστήριξιν τής ύποχωρήσεως, δι' αύτής καί μόνης τής θέσεως κατορθωτής ούσης. Οί μόνοι δέ σπουδαίως είς τήν έντεύθεν ύποχώρησιν βοηθήσαντες ήσαν ό έξ άριστερών μέν τής θέσεως Ε. Σταμούλης, Ι. Οίκονόμου καί Ψυχούλης έπί τού Σαρακηνού ύποχωρήσαντες, έκ δεξιών δέ άπό τού Γουστίλλα ό Ν. Χ. Διανέλλος, Κουρμπέτης καί Συμεώνης μετά τού άπό Κερασιάς γενναίου Κ. Ραΐκου.

Ό έχθρός καταλαβών τήν Καλογρήτσαν δέν ήδυνήθη νά προχωρήση καί είς Πρ. Ήλίαν, άλλ' έκείθεν έξηκολούθησεν ό έκατέρωθεν πυροβολισμός μέχρι νυκτός· διέμεινε δέ έν τή θέσει ταύτη άπέναντι τών έπί τού Πρ. Ήλιού έπίσης συγκεντρωθέντων έπαναστατών ύπό τόν Ζ. Μπασδέκην καί λοιπούς.

Οί ύπό τόν Ν. Άξελόν μετά τήν πρός τόν Προφήτην Ήλίαν ύποχώρησιν τών προμνησθέντων έπανήλθον είς Πορταριάν, ένθα ύπεχώρησαν έπίσης διά Μακρυνίτσης καί 70 περίπου μετά τού Λ. Πλατούτσα, άντί καί οί μέν καί οί δέ ν' άνέλθωσιν είς Προφ. Ήλίαν, ένθα ή μάχη έξηκολούθησεν έπί μακρόν, καί συνδιασκεφθώσι περί τού πρακτέου.

Κατά τήν μάχην, διαρκέσασαν άπό τής 7 ώρας π. μ. μέχρι νυκτός, έπεσον έκ μέν τών Τούρκων φονευμένοι καί πληγωμένοι έπέκεινα τών 600· έκ δέ τών έπαναστατών, έκ τών έθελοντών μέν ό άνδρεΐος Π. Μαρμαράς, ό πρώην λοχίας τού πεζικού Ι. Παναγιώτου, ό Δ. Καλλέργης, Ι. Κελίρης, Α. Πούρος ή Δέβρος, Α. Δημόπουλος, Α. Κορωνάκης, Θ. Χριστοδούλου, οί σπουδασπαί Δ. Κυριακόπουλος,* Ν. Στρατηγόπουλος

*Ό Δι. Κυριακόπουλος συγκαταλέγεται τοίς ένθουσιώδοις έκείνοις καί τολμηροίς νεανίσκοις, οίοι ό Ν. Στρατηγόπουλος, Σ. Οίκονομόπουλος καί άλλοι, οίτινες καθηγίασαν τό πρώτον δι' ένδόξου θανάτου καί πολυτίμου αίματος τούς είς τό έφεξής ίστορικούς βράχους τής Μακρυνίτσης.

Ένίοτε μετημφιεσμένος είσήρχετο άπό τού έπαναστατικού στρα-

καὶ Ε. Οἰκονομόπουλος· ἐκ δὲ τῶν ἐγχωρίων ὁ ἀπὸ Μηλεῶν

τοπέδου εἰς Βῶλον, καταμετρῶν καὶ κατασκοπεύων τὴν ἐχθρικὴν δύναμιν, πολλάκις δ' ἐζήτησε νὰ τῷ προμηθεύσωσι νηορρήκτην, ὅπως ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐπιβαίνων λέμβου ἐπιχειρήσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Βώλου ὁρμοῦντος τουρκικοῦ θωρηκτοῦ.

Ἡ ἐν Πειραιεῖ εὐυπόληπτος οἰκογένεια τοῦ νεαροῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας καὶ οἱ φίλοι αὐτῆς πολλάκις ἐτέλεσαν μνημόσυνα, ὧν τὸ κατὰ Φεβρουάριον ε. ε. τελεσθὲν, διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θ. Ἀφεντούλη ἀπαγγελθέντος λόγου καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ δημοσιογράφου Π. Κηρύκου ἐλεγείου ὑπενθύμησε τὰς πρώτας ἐντυπώσεις τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ εὐοιώνων ἐπαναστατικῶν ἀπαρχῶν.

Ὁ πρῶτος ἀπεφάνθη σὺν ἄλλοις περὶ τοῦ εὐγενοῦς νεανίσκου διὰ γλώσσης δημώδους ὡς ἑξῆς:

«Ἀπὸ τοὺς πρώτους, ὅπου ἐσκίρτησαν εἰς τὴν κραυγήν σου, Ἐλευθερία, ἦταν καὶ ὁ Διαμαντὴς τοῦ Κυριακοπούλου, μαθητὴς 18 χρονῶν, χλωμὸς, ἀδύνατος, σιωπηλὸς καὶ θεοφοβούμενος. Τίς δὲν ἐγνώρισε τὸ τρυφερὸ παιδὶ τὸν καιρὸν ὁποῦ ἐδιάβαζε τὰ ἱερὰ γράμματα μέσα στὴν ἐκκλησιά, ὁποῦ στέκεσθε τόρα; Ἄστραφτεν ἡ γλυκειά του μορφὴ ἀπὸ τὴν εὐλάβεια μπροστὰ εἰς τὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἐσταυρωμένου. Εἶχεν ἆρά γε τὸ προαίσθημα, πῶς ἔμελλε μίαν ἡμέραν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν δρόμο τοῦ μαρτυρίου; Ἐκαταλάμβανεν ἆρά γε, ὅτι ὑπῆρχε συγγένεια μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ Χριστοῦ;

»Ἐμαρτύρησεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀλήθεια, διὰ τὴν ἐλευθερία τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου τούτου· — ἐμαρτύρησε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδος του ἀπὸ τὴ σκλαβειά. — Ἐκεῖνος, υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἐλευθερία ὅλου τοῦ κόσμου· τοῦτος, υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὴν ἐλευθερία μόνης τῆς πατρίδος του. — Ἐκεῖνος εἶχε παραγγελθῆ ἀπὸ τὸν οὐράνιό του πατέρα, ὅτι ἔπρεπε νὰ θύσῃ ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων διὰ νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀρετήν· τοῦτος εἶχε διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Ὅμηρον, ὅτι ὁ σκλάβος δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἦναι καθ' ὁλοκληρίαν ἐνάρετος, ὡς τὸν ἠθέλησεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ:

»Ξεγυμνώνει ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ὁ Θεὸς ἐκεῖνον, ὁποῦ τὸν καταπλακώσῃ ἡμέρα σκλαβειᾶς! . . . .

»Καὶ λοιπὸν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπρόσφερε τὴ ζωή του διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ. — Ἐκεῖνος, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἠσθάνθηκε νὰ πλησιάζῃ ἡ ἡμέρα τοῦ μαρτυρίου, τέλειος ἄνθρωπος, φέρων ἐπάνω του κάθε ἀδυναμίαν σαρκὸς, ἐγονάτισεν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἐμπρὸς εἰς τὸν οὐράνιόν του πατέρα, ἔκλαυσε καὶ εἶ-

Ι. Δ. Κουκκουβίνος καὶ ἐκ τῶν Μακρυνιτσιωτῶν, οἵτινες λίαν ἀδρῶς ἀπέτισαν τὴν δόξαν τῆς πρώτης ἐνταῦθα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μάχης, ὁ Γ. Καϊμπαλῆς, Κ. Ἀδαμάκης, Ι. Δαούτης, Ν. Καρκάντσαλος, Ν. Κουφογεώργης, Ν. Κ. Δέτσικας, Γ. Ι. Δέτσικας, Θ. Τσουμάκος, Χ. Μπούσμπουρας, Π. Βαλαβάνης, Ζ. Γιαρέντη, Μ. Βλάχος, Σ. Μπράνου, Ν. Ἀγγελάκης· ἐτραυματίσθησαν δὲ ὁ Π. Τσέκος, Γ. Γρηγοράκης, Β. Περράκης, Ν. Ἀδριανοπολίτης, Χ. Ν. Κουβαρᾶς (μετέπειτα ἀποβιώσας), Ν. Κατσίλας, Σ. Τσουάνος, Γ. Κλίτσας, Γ. Κόκκαλος,, Ι. Κ. Βατάλης καὶ ἄλλοι.

Ἡ μάχη αὕτη, καί τοι ἐπὶ τέλους οἱ ἐπαναστάται ὑπεχώρησαν, ἐτίμησε τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα· διότι δρὰξ ἀτάκτων καὶ ἀπειροπολέμων ἐπαναστατῶν ἀπέκρουσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἐκεραυνοβόλησεν ἐχθρικὴν δύναμιν ἐκ τακτικοῦ καὶ ἀτάκτου στρατοῦ συγκειμένην μέχρι 4500 ἀνδρῶν.

Ἡρωϊκὴ ὅμως ὑπῆρξεν ἡ τῆς πρώτης ταύτης μάχης τοῦ Πηλίου συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν τῆς Μακρυνίτσης καί τινων παίδων, οἵτινες ἔφερον εἰς τὰ ὀχυρώματα πολεμοφόδια, ὕδωρ καὶ ἔλαιον διὰ τὰ ὅπλα. Λόχος ἐξ 70 περίπου γυναικῶν ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς συμπλοκῆς πυρετωδῶς εἰργάσθη πρὸς ἀνέγερσιν

πε: «Πάτερ, εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ». Τοῦτος, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἤκουσε τὸ κραύγασμα τῆς ἐλευθερίας, ἐγονάτισε μπροστὰ στὸν πατέρα του, καὶ ἀπεκδυθεὶς πᾶσαν ἀδυναμίαν ἀνθρώπου, εἶπε χωρὶς νὰ δακρύσῃ:

Πατέρα, κλαῖς ἀναχωρῶ,
Νὰ μ' εὐχηθῇς γυρεύω,
Ἕνα παιδὶ σὲ ὑστερῶ!
Μὰ 'δῶ νὰ ζήσω δὲν μπορῶ
Τυράννους νὰ δουλεύω.

καὶ τρέξας ὁ Ἀδαμάντιος ὅπου τοῦ ἔγνεφεν ἡ ἐλευθερία μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι ἂν ἦναι σημεῖον, ὅπου ὁ ἄνθρωπος συμπίπτῃ μὲ τὸν Θεόν, εἶναι ὅταν ὡς ἐθελοντὴς σκοτόνεται διὰ τὴν πατρίδα. Ἂν ὁ Θεὸς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴ δὲν καταβαίνει ἐδῶ κάτω στὴν γῆ, ἀλλὰ χωρὶς ἄλλο ἀναβαίνει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ οἱ δύο συμπλέκονται, συγχέονται, ἀδελφοποιοῦνται, καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται οὐράνιος, θεῖος».

προχείρων όχυρωμάτων έπὶ τοῦ Σαρακηνοῦ, ἀψηφουσῶν τὸν θάνατον μετὰ Σπαρτιατικῆς γενναιοψυχίας. Τισὶ τῶν σωματαρχῶν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ παράδειγμα γενναιότητος ἡ γηραιὰ Σούτπενα, ἡ νεαρὰ Μαργαρίτα Μπασδέκη Μαλιούφα, ἡ Παπαθανάσενα Μητριάνου, ἡ ὑπηρέτρια τοῦ Α. Βασαρδάνη Ἑλένη καὶ τόσαι ἄλλαι!

Ὁ υἱὸς τοῦ Γάλλου ναυάρχου τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁρμούσης γαλλικῆς μοίρας ἐπισκεψάμενος μετά τινα χρόνον τοὺς ἐπαναστάτας ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὴν καλλιπάρειον Μαργαρίταν, μαθὼν δὲ τὴν εἰς τὸν ἀγῶνα συμμετοχὴν αὐτῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἑαυτῆς ἀδελφοῦ ἐνθουσιωδῶς ἀνέκραξεν, ἀσπασθεὶς εὐλαβῶς τὴν χεῖρα αὐτῆς: «Ἔθνος, οὗτινος αἱ παρθένοι ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἡ ἡρωῒς αὕτη, εἶναι ἄξιον τῆς βοηθείας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου»!

Καὶ ὄντως παρὰ πολλῶν ἐπιβεβαιοῦται, ὅτι ἡ εἰκοσιτριέτις αὕτη κόρη, βλέπουσα ἐν τῇ ὑποχωρήσει τοῦ κέντρου ἀρχηγόν τινα μεταβαίνοντα εἰς ἑτέραν θέσιν καὶ ἐκλαβοῦσα τοῦτο ὡς φυγήν, ἐφώνησεν αὐτῷ δεικνύουσα πρὸς τὸ μέρος τῶν Τούρκων: «Ἔ, καπετάνιο ὄχ' ἀπ' αὐτοῦ . . . μόν' ἀπ' ἐδῶ . . . ὅπου κ' ἐγὼ πηγαίνω»!

Ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν φοβερὰς ζημίας, δι' ὃ καὶ ἀπεθαρρύνθησαν, καταφαίνεται ἐκ τῆς μετὰ τὴν μάχην προτάσεως αὐτῶν πρὸς συνθηκολόγησιν διὰ τῶν ἀπὸ Βώλου ἀπεσταλμένων Γ. Καρτάλη καὶ Ν. Κουκκουσλῆ.

Ὅθεν ὑπὸ τὸν ὅρον οἱ μὲν ἐπαναστάται ν' ἀπέλθωσιν ἐκ Μακρυνίτσης, οἱ δὲ Τοῦρκοι νὰ μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ ἄλλα χωρία, οἱ μὲν πρῶτοι ἀπῆλθον εἰς Ζαγορὰν διὰ Δρακίας, πολλὰ παθόντες κατὰ τὴν νυκτερινὴν αὐτῶν πορείαν, οἱ δὲ δεύτεροι ἐπανῆλθον εἰς Βῶλον, ἀποκομίζοντες πλὴν 10 Ἑλλήνων νεκρῶν ἡμιγύμνων καὶ τεθλασμένων τὰς κεφαλάς, δύο τραυματίας, ὧν ὁ μὲν ὑποδεκανεὺς τῶν πυροσβεστῶν, ὁ δὲ μαθητὴς Α. Παπαϊωάννου ἀπ' Ἀργαλαστῆς, ἀποβιώσας μετ' ὀλίγον, καὶ τεμάχιον ὑποκαμίσου, ἐφ' οὗ δι' ἄνθρακος ἐχάραξαν τὰ σημεῖα τοῦ Σταυροῦ, ἵνα παραστήσωσιν αὐτὸ ὡς σημαίαν, καὶ 4—5 ὅπλα.

Τῇ ἐπιούσῃ 8 Φεβρουαρίου, τῶν νεκρῶν παραδοθέντων τῇ

ἑλληνικῇ κοινότητι Βώλου, αὕτη ἐνεταφίασεν αὐτοὺς μετὰ πάσης τιμῆς καταθεῖσα ἐν κοινῷ τάφῳ, παραστάντος καὶ τοῦ φιλέλληνος προξένου τῆς Ἰταλίας κ. Βόρελλ.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΝΗΝ ΚΑΙ ΚΟΥΚΚΟΡΑΒΑΝ

Τῇ ἐπιούσῃ τῆς ἐν Μακρυνίτσῃ μάχης ὁ μὲν Δ. Ἔξαρχος ἔσπευσεν, ὅπως συνενωθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν Ζαγορᾷ σωμάτων· οἱ δὲ ἀποσταλέντες ὑπὸ τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγυιᾶς πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἤτοι ὁ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς Κ. Σακελλαρίδης καὶ Κ. Ζαμανούδης, ἔχοντες ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν τὸν Δ. Γαρέφην Κατσούδαν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν σωματάρχας Ι. Μπαντῆν, Ι. Βογιατζῆν, Γ. Μαστέλον, Ν. Γιανναχόπουλον, Κ. Οἰκονόμου, Ι. Μπάρλαν καὶ Α. Κρομμύδαν μετὰ 250 ἐγχωρίων ἐπαναστατῶν, ἀφίκοντο καὶ διενυκτέρευσαν εἰς τὰ Καλύβια Κερασιᾶς, ἔνθα κυρίως διαχειμάζουσιν οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου· ἀλλὰ περὶ ὄρθρον, ἐνῷ ἡτοιμάζοντο νὰ μεταβῶσιν εἰς Κανάλια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κεραμίδιον καὶ Βουλγαρινήν, ὅπου ὑπῆρχον καὶ περὶ τὰ 1000 κοιλὰ σίτου τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου νὰ μὴ προχωρήσωσιν, ἕνεκα τῆς ἀποβιβάσεως ἐχθρικοῦ στρατοῦ εἰς Βῶλον. Οὕτω δὲ αὐθωρεὶ μετὰ μικρὰν σκέψιν καὶ ἀφοῦ συνεννοήθησαν μετὰ τοῦ Κ. Ραΐκου ἀστυνόμου καὶ σωματάρχου Κερασιᾶς, ὁ μὲν Δ. Κατσούδας μετὰ πάντων τῶν σωματαρχῶν ἐβάδισαν καὶ κατέλαβον τὸ Κλῆμα, θέσιν μεταξὺ Καπούρνης καὶ Μακρυνίτσης κειμένην, τὰ δὲ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, παραλαβόντα τὸν ἀποσπασματάρχην Κ. Οἰκονόμου μετὰ 12 ἐπαναστατῶν, ἐν μέσῳ πιπτούσης χιόνος καὶ ἐκτάκτου κακοκαιρίας ἀφίκοντο εἰς Κανάλια, ἐκεῖθεν δὲ, συνεννοηθέντες ἐπίσης μετὰ τοῦ φιλοπάτριδος πληρεξουσίου Καναλίων Ν. Παπαγεωργίου περὶ καταρτισμοῦ σώματ. Καναλιωτῶν, κατέφθασαν εἰς Κεραμίδιον.

Τῇ ἐπαύριον μετὰ δοξολογίαν τελεσθεῖσαν ἐν τῷ ναῷ ἀνεκηρύχθη καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπανάστασις, διορισθέντος τοῦ μὲν προκρίτου Γ. Νικολάκη ἀστυνόμου, τοῦ δὲ Γ. Γιαννάκη ἀνακηρυ-

χθέντος σωματάρχου τοῦ χωρίου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχον ὅπλα τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἔπεμψαν αὐθημερὸν λέμβους εἰς Ζαγορὰν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σκίαθον πρὸς μετακόμισιν τοιούτων καὶ μετὰ μεσημβρίαν ἀνεχώρησαν εἰς Βένετον διὰ λέμβων ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ τὸ χωρίον τοῦτο, ἔνθα καὶ κατέφθασαν περὶ δείλην ἐνθουσιώδους τυχόντες ὑποδοχῆς. Ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ διατρίψαντες μέχρι τῆς 4 Φεβρουαρίου ὁ Κ. Σακελλαρίδης καὶ Κ. Ζαμανούδης, ἀφοῦ ἐπίσης διώρησαν τὸν καλὸν πρόκριτον Κωνσταντάκην ἀστυνόμον καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν πεπειραμένον Τεμπέλην ὡς σωματάρχην, ἐπανέκαμψαν εἰς Κεραμίδιον μετὰ 40 περίπου ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν Τεμπέλη καὶ τοῦ ἀξιολόγου ἡγουμένου τῆς Μονῆς Φλαμπουρίου Συμεῶνος, ὅστις οὐχ ἥκιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐφικτὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ.

Τῇ αὐτῇ ἑσπέρᾳ κατέφθασεν εἰς Κεραμίδιον καὶ ὁ Δ. Κατσούδας μετὰ τῶν πλείστων σωματαρχῶν τῇ αἰτήσει τῶν μελῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως καὶ τῇ διαταγῇ τοῦ γενικοῦ Ἀρχηγείου, ὅπερ, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν στρατευμάτων ἐκ Βώλου διὰ τὴν πεδιάδα τῶν Φαρσάλων, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἣν διωργάνιζον ἀκαμάτως μοχθοῦντες ὁ Σακελλαρίδης καὶ Ζαμανούδης.

Αὐθημερὸν δὲ ἕτεροι σωματάρχαι, ὁ Ν. Γιαννακόπουλος, Ι. Μπαντῆς, Ι. Μπάρλας καὶ Α. Κρομμύδας, ἀποσπασθέντες τοῦ σώματος τούτου, ἐβάδισαν εἰς Βουλγαρινήν, εἰς ἣν καὶ εἰσήλασαν ἄνευ τινος δυσκολίας, τῶν ἐκεῖ 4 Γκέγκιδων καὶ ἑνὸς τουρκαλβανοῦ τραπέντων εἰς φυγὴν καὶ ἑνὸς μὲν πληγωθέντος, δύο δὲ συλληφθέντων, ἑξηκοντούτιδος περίπου Ἀλβανοῦ καὶ εἰκοσιτριέτους καὶ ρωμαλέου Γκέκα.

Τῇ 5 Φεβρουαρίου τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, ἀφιχθέντων τῶν ἀναμενομένων 200 ὅπλων, ἐξώπλισαν τοὺς ἐπαναστάτας τῶν τριῶν χωρίων Κεραμιδίου, Βενέτου καὶ Σκλήθρου ὑπὸ τοὺς ἐγχωρίους σωματάρχας, τὴν δ' ἐπομένην ἅπαν τὸ σῶμα, ἐκ 400 περίπου ἀνδρῶν, κατηυθύνθη εἰς Βουλγαρινὴν ἔνθ' ἀνέμενον καὶ οἱ τὴν προτεραίαν μεταβάντες, μεθ' ὧν συνηνώθη ἤδη καὶ ὁ Θ. Κολωνιάτης καὶ Μ. Τσέλιος, ἐνῷ ὁ Δ.

Ἔξαρχος καὶ Δ. Ζαχαρόπουλος ἐναπέμειναν εἰς Κανάλια διαφωνήσαντες πρὸς τοὺς πρώτους.

Ἐν Βουλγαρινῇ οἱ συγκεντρωθέντες ἤδη ἐπαναστάται περὶ τοὺς 500—ἀφοῦ τὴν προτεραίαν, πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν μελῶν τῆς Π. Κυβερνήσεως, κατέσχον οἱ προαφικόμενοι περὶ τὰ 750 κοιλὰ σίτου καὶ κριθῆς, 10 ἵππους, 2000 περίπου αἰγοπρόβατα καὶ 200 βοῦς—ἐσκέπτοντο νὰ βαδίσωσι καὶ καταλάβωσι τὸν λόφον Φονιά, ὀχυρωτάτην θέσιν παρὰ τὴν Ἀγυιὰν καὶ διακόψωσι τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς Λαρίσσης. Ἀλλ' ἐπιστολὴ παρὰ τοῦ γεν. Ἀρχηγείου, ἀναγγέλλουσα εἰς τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως τὰ κατὰ τὴν μάχην τῆς προτεραίας ἐν Μακρυνίτσῃ, προσεκάλει τὰ σώματα νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Πήλιον καὶ καταλάβωσι τὸν Προφήτην Ἠλίαν, ὃν οἱ ἐν Μακρυνίτσῃ ἐπαναστάται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι συνεπείᾳ τῆς συνθηκολογήσεως μετὰ τοῦ Ἰσκενδὲρ-πασσᾶ.

Αὐθημερὸν οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς γειτονικῆς κώμης Ἀλφακλὰρ προσελθόντες προσήνεγκον τοῖς ἐπαναστάταις τὴν ἑαυτῶν ὑποταγήν, τούτου δ' ἕνεκα ἔλαβον παρὰ τῶν μελῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἔγγραφον, ἐπιτάσσον ἅπαντα τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα νὰ μὴ ἐνοχλῶσιν αὐτοὺς καὶ οὕτως ἐπανέλαβον τὰ πλεῖστα τῶν ἡρπαγμένων κτηνῶν, πάντων τῶν σωματαρχῶν προθύμως ὑπακουσάντων εἰς τὴν διαταγὴν τῶν μελῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, πλὴν τοῦ Θ. Κολωνιάτου, ὅστις ἀντέτεινεν ὑπολαμβάνων ἴσως τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἐκραγεῖσαν διὰ ληστείας καὶ ἁρπαγάς, ἀλλὰ μετὰ ἐντόνους ἐπιτιμήσεις ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑποκύψῃ.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ὀθωμανῶν περὶ μεσημβρίαν συνελθόντων ἁπάντων τῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῇ κώμῃ καὶ συσκεφθέντων τῶν σωματαρχῶν μετὰ τῶν μελῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, ἀπεφασίσθη τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ σώματος ὑπὸ τὸν Δ. Κατσούδαν μετὰ τῶν σωματαρχῶν τοῦ Πηλίου καὶ τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς Μακρυνίτσαν, οἱ δὲ Θ. Κολωνιάτης, Γ. Γιαννάκης, Τεμπέλης καὶ ἄλλοι τινες ἐκ τῶν χωρίων Σκλήθρου καὶ Βουλγαρινῆς περὶ τοὺς 300 νὰ καταλάβωσι τὴν ὑπερκειμένην τοῦ χωρίου τούτου Μο-

νὴν τῆς Καμπάνας, θέσιν λίαν ὀχυρὰν καὶ τεθῶσιν εἰς ἄμυναν ἀπέναντι τοῦ Ἀμοὺς-ἀγᾶ, ὅστις ἀπὸ τῆς προτεραίας εἶχε φθάσει εἰς τὴν μίαν περίπου ὥραν ἀπέχουσαν τῆς Βουλγαρινῆς κώμην Κουκοράβαν μετὰ 700 καὶ ἐπέκεινα στρατιωτῶν ἀτάκτων καὶ τακτικῶν.

Ἐνταῦθα ἀποχωρησάντων πάντων τῶν σωματαρχῶν, τῶν μὲν ὑπὸ τὸν Δ. Κατσούδαν προχωρησάντων καὶ καταλαβόντων τοὺς πρὸ τοῦ χωρίου λόφους ὅπως παρασκευασθῶσι διὰ τὴν εἰς Μακρυνίτσαν πορείαν, τοῦ δὲ Γ. Γιαννάκη καὶ Τεμπέλη ἀποσυρθέντων εἰς τὴν Μονὴν τῆς Καμπάνας, ὁ Θ. Κολωνιάτης, ἐπωφελούμενος τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν σωμάτων, ἥρπασε τὸν αἰχμάλωτον Γκέκαν ἐκ τοῦ δωματίου ἔνθα διέμενον τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, ἵνα φονεύσῃ αὐτόν· ἀλλ' ἐγκαίρως τούτου γνωστοῦ γενομένου σπεύσαντες ὁ Κ. Σακελλαρίδης καὶ ἄλλοι ἀφήρεσαν τὸ θῦμα. Ἐν τούτοις δὲν παρῆλθεν ἡμίσεια ὥρα καὶ εἰσορμᾷ εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον, ἐνῷ ὁ Κ. Σακελλαρίδης καὶ Κ. Ζαμανούδης ἐσκέπτοντο μετά τινων τῶν προκρίτων τοῦ χωρίου περὶ ἀπολύσεως τοῦ Γκέκα, ὁ Θ. Κολωνιάτης μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν καὶ ἐπιμόνως ἀπαιτεῖ τὸν αἰχμάλωτον, ὃν τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἠρνοῦντο νὰ παραδώσωσι διά τε τὸ ἄδικον καὶ ἄτοπον ἅμα, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ὑπὸ τῶν ὁμοθρήσκων του φοβερὰς ἀντεκδικήσεις. Ἐνταῦθα ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Θ. Κολωνιάτου κατήντα σκανδαλώδης καὶ σχεδὸν ἐπέκειτο ῥῆξις. Μάτην τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, ὁ Ν. Γιαννακόπουλος καὶ ἄλλοι ὑπεδείκνυον αὐτῷ τὰ πιθανὰ ἐπακολουθήματα τοιαύτης βαρβάρου πράξεως. Μάτην οἱ παρευρεθέντες χωρικοὶ ἐξώρκιζον αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ, ὁ δὲ Κ. Ζαμανούδης προσήνεγκεν αὐτῷ 10 λίρας, ὁ Θ. Κολωνιάτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔμενον ἀδυσώπητοι!

Εἰς τὴν ἐπιμονὴν ταύτην τοῦ νεοφωτίστου, προτιθεμένην νὰ κηλιδώσῃ δι' ἀπανθρώπου πράξεως τὴν ἐπανάστασιν, ἀμφότερα τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἐδέησε νὰ φθάσωσι καὶ μέχρι τῶν ὅπλων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους δὲν κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτόν. Ὁ Θ. Κολωνιάτης, ἁρπάσας ἰδίαις χερσὶ τὸ δύστηνον θῦμα καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτόν, ἀπώθησεν

ἔξω τῆς θύρας αὐθωρεὶ δὲ πυροβολισμοὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν φονεύουσιν αὐτὸ ἀνάνδρως καὶ σκληρῶς.

Ὁ ἕτερος ὅμως τῶν αἰχμαλώτων, ὁ γηραιὸς τουρκαλβανὸς ἀπὸ τῆς προτεραίας οὐ μόνον ἀφέθη ἐλεύθερος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα χρήματά του καὶ πολύτιμα τῇ διαταγῇ τῶν μελῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἀπεδόθησαν αὐτῷ.

Μετὰ μικρὸν κατευνασθέντων τῶν πνευμάτων, τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος ὑπὸ τὸν Δ. Κατσούδαν καὶ τοὺς λοιποὺς σωματάρχας ἐβάδισαν εἰς Κανάλια, ὁ δὲ Θ. Κολωνιάτης ἐν οἰνοφλυγίᾳ ἔτι διατελῶν, παραπείσας τὸν Γ. Γιαννάκη, Τεμπέλην καὶ λοιπούς, ἀντὶ νὰ μείνῃ καὶ ὀχυρωθῇ ἐν τῷ χωρίῳ ὡς προαπεφασίσθη καὶ ἐν θέσει ἀμύνης, ἐξῆλθεν αὐτοῦ τὴν 2 μ. μ. καὶ πάντες ὁμοῦ ὥδευσαν κατὰ τοῦ Ἀμοὺς-ἀγᾶ. Ἤδη τὴν 3 ὥραν ἀφίκοντο πρὸ τῆς Κουκοράβας, ἀλλὰ τῶν Τούρκων ὄντων ὀχυρομένων καὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πεπειραμένου Ἀμοὺς-ἀγᾶ εὗρον ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, περιπλακέντες εἰς μάχην, καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἀπὸ ἐπιτεθειμένων εἰς ἀμυνομένους καταστάντες, ἀφοῦ ἔπεσον 4 νεκροί, 2 ἐκ τοῦ χωρίου Σκλήθρου, 1 ἐκ τοῦ Κεραμιδίου καὶ 1 ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Θ. Κολωνιάτου καὶ διπλάσιοι περίπου ἐπληγώθησαν, μόλις κατώρθωσαν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς δεινῆς ταύτης θέσεως, τραπέντες εἰς φυγὴν καὶ ἐγκαταλιπόντες εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ καὶ κάππας καὶ πολεμεφόδια.

Τὸ παράλογον τοῦτο διάβημα ἀνήγγειλεν ὁ Θ. Κολωνιάτης δι' ἐπιστολῆς του εἰς τὰ μέλη τῆς Πρ. Κυβερνήσεως, ἅτινα καὶ παρεκάλει νὰ ἐπανακάμψωσι καὶ ἔλθωσιν εἰς ἐπικουρίαν του, ὄντος ἤδη τοῦ σώματος τούτου ἐν κινήσει· ἀλλ' ὁμοφώνως δὲν ἐνεκρίθη ὑπό τε τῶν μελῶν τῆς Πρ. Κυβερνήσεως καὶ τῶν σωματαρχῶν ἡ ἐπιστροφή, διότι οὕτω θὰ παρήκουον εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ γεν. Ἀρχηγείου καὶ διότι οὐδεμίαν θὰ προελάμβανον νὰ παράσχωσι συνδρομήν. Οὕτω δὲ ἐβάδισαν καὶ διενυκτέρευσαν εἰς Κανάλια, ὁπόθεν ἐκκινήσαντες λίαν πρωῒ ἀφίκοντο περὶ δείλην ἐν μέσῳ βαρυτάτου χειμῶνος εἰς Πρ. Ἠλίαν, ὃν τὴν προτεραίαν μόλις εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζαγορὰν ὅπου ἤδη διέ-

τριβε καὶ τὸ Ἀρχηγεῖον μετὰ πάντων τῶν ἐπαναστατῶν.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κατέλιπε καὶ ὁ Θ. Κολωνιάτης τὴν Βουλγαρινήν, βαδίσας διὰ Κεραμιδίου εἰς Ζαγοράν, ἐγκαταλιπὼν δὲ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Γκέγκιδων τὰ γυναικόπαιδα, ἅτινα ἤδη βεβαία ἠπείλει καταστροφὴ διὰ τὸν ἄδικον θάνατον ἑνὸς αἰχμαλώτου.

ΝΕΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΟΣΣΑΝ

Τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἐπαναστατικὰ σώματα Πηλίου, ἅτινα μετὰ τὴν πρώτην ἐν Μακρυνίτσῃ μάχην εἶχον ἀπομακρυνθῆ αὐτῆς, ὡς προερρέθη, ἐπανῆλθον εἰς αὐτὴν τῇ 16 Φεβρουαρίου· τῇ δὲ 19 ἀφίκετο ἀπὸ Ἁλμυροῦ εἰς Πήλιον καὶ ὁ καθηγητὴς Ν. Νικολαΐδης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν φοιτητῶν. Συγχρόνως καὶ τὰ σώματα Α. Μήτσα καὶ Χ. Λελούδα ἀναχωρήσαντα τῇ 14 τοῦ Ἁλμυροῦ ἔσπευσαν εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Πηλίῳ, τοῦ Α. Βελλέντσα καταλαβόντος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὴν κώμην τοῦ Ἁλμυροῦ Κελλέρια, τοῦ δὲ βουλευτοῦ Γ. Νικολαΐδου ἀποσυρθέντος πρὸς αναδιοργάνωσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς Σούρπην. Ὁ Α. Μήτσας καὶ Χ. Λελούδας συνηντήθησαν ἐπίσης ἐν Ἁλμυρῷ τῷ σώματι τοῦ Ι. Φαρμάκη πορευομένῳ εἰς Ἀγυιάν, ἑνωθέντες δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἐκτελέσαντες τὴν διὰ τοῦ Ἁλμυροῦ ἐπικίνδυνον καὶ κοπώδη νυκτοπορίαν ἀφίκοντο διὰ Κερασιᾶς εἰς Κεραμίδιον, ἔνθα ἔμαθον ὅτι τὰ περὶ τὸν Βελεστῖνον χωρία λεηλατοῦνται ὑπὸ τῶν Γκέγκιδών, οἵτινες ἰδίᾳ ἐν Βουλγαρινῇ πλείστας ὅσας ὠμότητας διέπραττον. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῷ ὄντι εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἐκδικηθῶσι φοβερῶς τὸν ὑπὸ τοῦ Θ. Κολωνιάτου φονευθέντα ὁμόφυλον αὐτοῖς, οὐχ ἧττον ἀνακριβῆ φαίνονται τὰ περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ἀμοῦς-ἀγᾶ, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ὁποίου ἡ ἀγρία αὐτοῦ ὀρδὴ τὴν θηριώδη διεπράξατο δολοφονίαν τῶν προκρίτων Βουλγαρινῆς, κατακρεουργήσασα αὐτοὺς ὡς ἑξῆς:

Ὁ Γ. Κουμπουρδογιάννης, Θ. Χρήστου, Γ. Παπαδόπουλος, Χ. Βασβανᾶς, Α. Σταθόπουλος, Δ. Μακρούλης καὶ Ι. Παπαγεωργίου μετὰ τὴν ἐκ Κουκκοράβας ἐκδίωξιν τοῦ Θ. Κολω-

νιάτου μαθόντες ὅτι ὁ Ἀμοῦς-ἀγᾶς μετέβαινεν εἰς τὸ χωρίον αὐτῶν ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπόσπασμα Γκέγκιδων συλλαβὸν αὐτοὺς κατεκρεούργησεν οἰκτρῶς καὶ εἶτα κατέκαυσε τὰ πτώματα αὐτῶν πρὸς ἐξαφάνισιν τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος. Βραδύτερον ὅμως τὰ ἡμίκαυστα ἄκρα αὐτῶν ἀνεκάλυψεν ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ Ἀγγλικοῦ *Χρόνου* καὶ πικρῶς ἐπὶ τούτῳ τὸν Ἀμοῦς ἐπέπληξε.

Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς θηριώδους ταύτης πράξεως οἱ κάτοικοι τῆς Βουλγαρινῆς ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη πλὴν 15 περίπου οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν Γκέγκιδων καὶ μυρίας ὑπέστησαν κακώσεις καὶ ὕβρεις. Ἐνῷ δὲ τοιαῦτα ἔπασχον οἱ ὀλίγοι αὐτόθι κατακρατούμενοι, διὰ τῆς κατωτέρω ἐπιστολῆς προσεκαλοῦντο καὶ οἱ λοιποὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἑστίας :

Βουλγαρινιῶται. — Ὅπου εἶσθαι φευγάτοι ἀπὸ τὸ χωριὸ σᾶς χαιρετῶ καὶ σᾶς φανερώνω, αὐτοῦ στέλνομεν ἐπίτηδες ἄνθρωπον τὸν Ἰ. Κόκκινον διὰ νὰ συναχθῆτε καὶ ἐλθῆτε εἰς τὸ χωριό σας νὰ σιμάσητε τὰ σπιτοσαγιά σας καὶ ὅ,τι ἔχετε ὁ καθένας.

Τὸ σπιτοσάγιον τὸ ἔχομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν βουλομένο καὶ ἂν δὲν ἐλθῆτε νὰ ξεύρητε ὅτι τὰ σπίτια σας καὶ ὅλα τὰ σαγιά σας θὰ τὰ κάμωμεν βεϊλίδικα.

Ἀκόμα σᾶς γράφω νὰ μὴ φοβηθῆτε νὰ ἔλθῆτε πίσω, ὅτι ὁ βασιλέας μας δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ χαλάσῃ τὰ χωριά, ἀλλὰ θέλει νὰ ἔχῃ τὸν μπαξέ του καθὼς τὸν εἶχε.

Σᾶς ἐγράψαμε δύο φορὰς καὶ δὲν ἤλθατε καὶ τώρα σᾶς γράφω καὶ τὸ κρῖμα 'ς τὸ λαιμό σας.

Οὕτως ἀκολουθᾶτε.

Βουλγαρινῇ, 18 Φεβρουαρίου 1878.

Καϊμακάμης τοῦ Νιζαμιοῦ (Τ. Σ.) καὶ Ἀμοῦς-ἀγᾶς μπίμπασης (Τ. Σ.)

Ἐνῷ λοιπὸν τ' ἄνω ῥηθέντα σώματα ἡτοιμάζοντο νὰ πορευθῶσι κατὰ τῶν ἐν Βουλγαρινῇ 800 περίπου Γκέγκιδων προσεκλήθησαν ὑπὸ τῆς Πρ. Κυβερνήσεως Πηλίου νὰ μεταβῶσιν εἰς Κερασιὰν, ὅπερ καὶ ἔπραξαν ἀφέντες ἐν Κεραμιδίῳ φρουρὰν 100 ἀνδρῶν πρὸς φύλαξιν τῶν ἐκεῖ γυναικοπαίδων. Ἀλλὰ νέα πάλιν διαταγὴ τῆς Πρ. Κυβερνήσεως ἀφικομένη μετὰ 3 ἡμέρας ἐνέτελλεν αὐτοῖς νὰ ἐπανέλθωσιν ἔνθα ἦσαν καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι τοὺς ἐν Βουλγαρινῇ Γκέγκιδας. Ἐφ' ᾧ τῇ

26 Φεβρουαρίου ἀπελθόντες ἀπὸ Κερασιᾶς ἀφίκοντο αὐθημερὸν εἰς Κανάλια.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον, ἤτοι τῇ 20 Φεβρουαρίου, ἕτερον σῶμα ἐξ 150 ὑπὸ τοὺς σωματάρχας Κ. Λώρην καὶ Θ. Τσακίρην μετὰ τοῦ Γ. Ἀντωνοπούλου καὶ Ι. Κατσικοπούλου ἐπιβιβασθὲν τοῦ *Βυζαντίου* κατευθύνετο εἰς Πήλιον. Διελθὸν δὲ διὰ Χαλκίδος παρέλαβε τὸν Λ. Βούλγαρην ἀπὸ πολλοῦ ἀναμένοντα αὐτόθι εὐκαιρίαν ἵν' ἀπέλθῃ εἰς Μακεδονίαν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν 200 περίπου, λειψάνων τοῦ ἀπὸ πολλοῦ συγκροτηθέντος ἀλλὰ διαλυθέντος σώματος.

Πρὶν ἢ παρακολουθήσωμεν τὴν πορείαν καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα τῶν νέων αὐτῶν σωμάτων ἀνάγκη νὰ χαρακτηρίσωμεν ἐν ὀλίγοις τοὺς νεωστὶ ἐπὶ τῆς πολεμικῆς σκηνῆς φαινομένους ἀρχηγούς.

Ὁ Κ. Λώρης ἀπὸ Προμηρίου τοῦ Πηλίου, ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ, δὲν προεῖχε μὲν ἐν παιδείᾳ, διεκρίνετο δ' ἐν τῷ γενναίῳ, εἰλικρινεῖ καὶ καθ' ὅλου ἱπποτικῷ αὐτοῦ χαρακτῆρι, μεθ' οὗ συνήνου καὶ πολεμικὴν πεῖραν, ἣν ἐν τοῖς πολέμοις τῆς Κρήτης ἐκτήσατο εὐδοκίμως ἀγωνισάμενος. Ὀξύθυμον μᾶλλον ἢ ὑπομονητικὸν χαρακτῆρα ἔχων, πλὴν ἄνευ ἐγκαυχήσεων καὶ ἐπιτηδεύσεων, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ προσκρούῃ ἐνίοτε τῇ διοικήσει σώματος ἀτάκτων, ἐν οἷς πολλοὶ οἱ θρασεῖς, ὀλιγώτεροι δὲ οἱ θέλοντες νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς εἶδος στρατιωτικῆς πειθαρχίας. Ἐν τούτοις ἄκρως ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν ἐθελοντῶν, διότι προηγεῖτο πάντοτε ἐν τοῖς κινδύνοις καὶ οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἀμφίβολον γενναιοψυχίαν ἔδειξε.

Ὁ Θ. Τσακίρης ἦτο ἁπλοῦς διδάσκαλος, εὐχῆς δ' ἔργον ἂν καὶ ἄλλοι πολλοὶ δεινοὶ ἀγορηταὶ ἐμιμῶντο τὸ παράδειγμα αὐτοῦ· διότι τότε μόνον οἱ δοῦλοι λαοὶ πραγματικῶς εἰς ἐθνικοὺς ἀγῶνας ἀπεκδύονται, ὅταν καὶ διδάσκαλοι, καὶ ἔμποροι, καὶ βιομήχανοι, καὶ πάντες οἱ ὁπωσδήποτε δυνάμενοι νὰ συντελέσωσι σπεύδωσι προθύμως εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος, λαμβάνοντες ἕκαστος τὴν προσήκουσαν τῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ θέσιν. Οὗτος δ' ἐὰν ὡς στρατιώτης κυρίως δὲν ἠδύνατο νὰ διακριθῇ ἄλλων, συνεβοήθησεν ὅμως λίαν εἰς τὴν δυσχερῆ διοίκησιν τῶν ἀτάκτων ἐκείνων ὁπλοφόρων, ἀφεὶς παρὰ τοῖς Θεσσαλοῖς ἀγρό-

ταις άναμνήσεις άγαθάς διά τήν ύπέρ αύτών πρόνοιαν καί ά-ποσόβησιν πάσης βιαιοπραγίας, συμβοηθόν έχων τόν νεαρόν άνεψιόν αύτού Ν. Γιαννόπουλον, όν τινα ό άείμνηστος πατήρ του σπαρτιατικώς προέπεμψεν είς τόν άγώνα.

Ὁ Γ. Ἀντωνόπουλος τελειόφοιτος τοῦ πανεπιστημίου, φιλόπατρις δὲ καὶ καλῶς μεμορφωμένος, συνηκολούθησε τοῖς ἀνωτέροις μετά τινων φοιτητῶν, ἐν οἷς ὁ Ι. Καμπάνης, Ζ. Μπίστης, Δ. Σκοῦφος, Κ. Οἰκονομίδης, Γ. Στάβαρης, Ν. Θεοδώρου, Καρδαρᾶς, Ραζέλος, Παλαμάρης,Παναγιωτόπουλος, Σ. Φωτίου, μεθ' ὧν καὶ ὑπέστη τὰς κακουχίας καὶ τὰ δεινοπαθήματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους.

Περὶ τοῦ Ι. Κατσικοπούλου, γνωςοῦ ἡμῖν ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἐν τῇ Μονῇ Σουρβιᾶς μαχῶν, οὐδεὶς μὲν περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἄλλων ἀσχέτων τῷ παρόντι ἀγῶνι ἰδιοτήτων αὐτοῦ ἄξιος λόγος, μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον θὰ ἴδωμεν αὐτὸν οἰκτρὸν θῦμα ἀπερισκέπτου ὁρμῆς καὶ ἐπιζημίου παραβάσεως τῶν συμπεφωνημένων.

Ὁ Ι. Φαρμάκης ἀπὸ Ἀραχόβης, φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς, ἔχων ὡς ὑπαρχηγὸν ἕτερον φοιτητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν καλὸν νέον Ι. Τσάμην, παραβαλλόμενος ἐν τῇ νεότητι καὶ ἀπειρίᾳ αὐτοῦ πρός τινας πρεσβυτέρους καὶ ἐμπειροπολέμους τρανῶς κατέδειξεν, ὅτι ἡ φιλοτιμία καὶ τὸ αἴσθημα,* ὑποβοη-

---

* Ὁ Ι. Φαρμάκης τοὺς πόθους τῆς αὐτοῦ φιλοπατρίας ἐξέφρασε τῇ 9 Νοεμβρίου π. ε. διὰ φλογεροῦ πρὸς τοὺς συμφοιτητὰς αὐτοῦ λόγου, ἐξ οὗ παραθέτομεν τὰ ἑξῆς:

«Τὸ Πανεπιστήμιον, ὦ φίλοι συμφοιτηταί, ἡ κοινὴ αὕτη κιβωτὸς τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν, πρῶτον αὐτὸ ἂς ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἠπειρώτου Σκενδὲρ-βέη καὶ ἂς προσκαλέσῃ πάντα τὸν ἑλληνισμὸν, καὶ ἂς ὁρκίσῃ αὐτὸν ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην, καὶ ἂς ἀνακράξῃ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον τὸ ἢ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ὅλα ὁμοῦ νὰ συζήσωσι καὶ νὰ συνδοξασθῶσιν, ἢ, ἐὰν πρόκηται νὰ διασπασθῶσι, νὰ μὴ ὀνομάζωνται πλέον τέκνα τῆς ἐνδόξου Ἑλλάδος, ἀλλὰ νόθα ἔγγονα ἀδόξου μητρυιᾶς. Τὸ μέγα πρόβλημα τῆς Ἀνατολῆς πρόκειται νὰ λυθῇ. Ἂς δείξωμεν ὅτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ ζῶσιν αἱ παλαιαὶ ἔνδοξοι γενεαί. Σὺ φάλαγξ τῶν πανελλήνων φοιτητῶν, ἐλθὲ ὡς φάλαγξ. Βάδισον ὡς ἀληθὴς φάλαγξ εἰς τὸ στάδιον τῆς τιμῆς. Ἔλθετε, σεῖς Μακε-

θούμενα ὑπὸ τῆς φυσικῆς νοημοσύνης καὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, πολλάκις δύνανται νὰ φανῶσιν ὑπέρτερα καὶ τῆς πείρας, ὅταν μάλιστα αὕτη ὑπὸ ἐπιμόμφου κρυψινοίας ἐπισκιάζηται ἀντὶ μετὰ τῆς εἰλικρινείας νὰ συμβαδίζῃ.

Οἱ ὑπὸ τὸν Ι. Φαρμάκην 100 περίπου ἐθελονταί, ἐν οἷς καὶ οἱ σπουδασταὶ Α. Χ. Βάρφης, Δ. Περδίκης, Σ. Ἀθροινάρης, σημαιοφόρος, Ι. Καροῦζος, Θ. Δημόπουλος, Ι. Δεϊγούνης, Ι. Ἰωάννου, Καρδαμάτης καὶ ἄλλοι, διεκρίνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, ἐπὶ ἀνθηρᾷ νεότητι, ἁγνότητι αἰσθημάτων καὶ ἐνθουσιασμῷ. Ὡσαύτως οἱ Σάμιοι ἀδελφοὶ Βαλλῆ παρακολουθήσαντες αὐτῷ σὺν τοῖς ἄλλοις ὡς ἀποσπασματάρχαι ἦσαν ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες ὑπὸ τὸν Α. Φιλίππου ἀπετόλμησαν τὴν γνωστὴν ριψοκίνδυνον καὶ ἀτυχῆ εἰς Ἀγυιὰν ἐπιδρομὴν τῇ 7 Αὐγούστου 1877· ὅθεν καὶ τὰς ἐκεῖ τοποθεσίας καλῶς γινώσκοντες ἦσαν ἤδη αὐτῷ λίαν χρήσιμοι ὁδηγοί.

Τοσοῦτοι λοιπὸν καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ εἰς τὰς περὶ τὴν Ὄσ-

δόνες συμφοιτηταί, δείξατε τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς φέρῃ πρὸ τοῦ ἔαρος εἰς τὴν πατρίδα τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἀλεξάνδρου καὶ ἀκόμη περαιτέρω. Ἔλθετε, Θεσσαλοί, καὶ ὁδηγήσατέ μας εἰς τὸ ἅγιον χῶμα, τὸ ὁποῖον ἐπάτησαν οἱ ἱεροὶ πόδες τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρός μας Ρήγα.

Ἔλθετε, Κρῆτες, ὅπως συναγωνισθῶμεν τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου χρόνου ἠγωνίσασθε. Ἔλθετε νὰ δείξωμεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν, ὅτι καὶ τώρα ὑπάρχουσιν Ἀρκάδια. Πετάξατε, Ἠπειρῶται, συμπολῖται τοῦ μεγάλου ἡμῶν βασιλέως Πύρρου, καὶ τοῦ Σκενδὲρ-βέη, καὶ τοῦ Βότσαρη. Δείξατέ μας ποῦ εἶναι κρυμμένα τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν προμάχων τοῦ Σουλίου. Δείξατέ μας τοὺς βράχους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀχνίζει ἀκόμη τὸ αἷμα τοῦ Φώτου Τσαβέλλα, τῆς Δέσπους καὶ τῶν λοιπῶν Σουλιωτίδων, αἱ ὁποῖαι ἐκ τοῦ βαράθρου αὐτῶν ἀνακράζουσι μὲ τὰ βρέφη των εἰς τὰ στήθη: «Ἕλληνες τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, τί ἐκάμετε τὴν ἐλευθερίαν; Κατεκρημνίσθημεν χάριν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅμως ἄταφοι μέχρι τῆς σήμερον μένομεν καὶ τὰ κόκκαλά μας σήπονται ἐν τῷ σκότει τῆς δουλείας! Ἐλᾶτε, σεῖς ὀλίγα πρὸς δυστυχίαν σας καὶ πρὸς εὐτυχίαν μας ὑπολειπόμενα τέκνα τῆς Ἠπείρου... Ἀλλὰ ποῖοι εἶσθε καὶ ποῦ;—Συμφοιτηταί, ἄς τοὺς ζητήσωμεν».

σαν κώμας διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης μεταβάντες περὶ τὰ μέσα τοῦ Φεβρουαρίου.

Η ΑΨΙΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΑΓΥΙΑΣ

Οἱ ἐπὶ τοῦ *Βυζαντίου* Κ. Λώρης, Θ. Τσακίρης, Γ. Ἀντωνόπουλος καὶ Κατσικόπουλος* μετὰ τοῦ Λ. Βούλγαρη καὶ 350 περίπου ἐθελοντῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ γενναῖος ταγματάρχης Κάρολος Σοῦτερ ἀπὸ *Saint Marc* τῆς Ἑλβετικῆς ἐπαρχίας *Argovie*, ἀποπλεύσαντες ἐκ Χαλκίδος διῆλθον τῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου, ὅθεν παρέλαβον ἐθελοντάς τινας. Τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 24 ζωηρὰ ἤρξατο συζήτησις ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ μεταξὺ τοῦ Κ. Λώρη καὶ Λ. Βούλγαρη περὶ τοῦ μέρους τῆς ἀποβάσεως, ὡς τοιοῦτο δὲ τέλος ἀπεφασίσθη τὸ μεταξὺ Πηλίου καὶ Ὄσσης Κεραμίδιον. Ὅθεν τῇ 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἡ ἀπόβασις ἐξετελέσθη, ἀλλὰ κατὰ συμπερασμὸν καὶ ἐπὶ θέσεως ἀγνώστου, ἣν τῇ ἐπιούσῃ ὡς τὸν Ἀγυιόκαμπον τῆς Ὄσσης ἀνεγνώρισαν. Ἐν τούτοις καταληφθείσης ὑπὸ τοῦ Λ. Βούλγαρη τῆς πλησιοχώρου κώμης Σκήτης ἤρξατο ἡ μεταφορὰ τῶν ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων, ὧν μέγα μέρος, ἀνῆκον τῷ Κ. Λώρῃ, μετηνέχθη εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Πολυδένδρου καὶ Σκήτης Μονὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἔνθα καὶ οὗτος μετὰ τῶν λοιπῶν μετέβη.

Ἐνταῦθα ἐπάναγκες θεωροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς Ἀγυιᾶς καὶ Σκήτης.

Ἡ κώμη Σκήτη κατοικουμένη ὑπὸ 380 ἑλλήνων κεῖται εἰς 20 λεπτῶν ἀπόστασιν τὰς ἀρχαίας Μελιβοίας καὶ εἶναι ἡ τελευταία τοῦ Πηλίου κώμη, ἀφ' ἧς ἄρχεται ὁ Ἀγυιόκαμπος ἔχων πρὸς Δ. τὴν μεγάλην Θεσσαλικὴν πεδιάδα, τὴν διαχωρίζουσαν τὰ ὄρη Πήλιον καὶ Ὄσσαν (Κίσσαβον), ἅτινα ἑνοῦνται πρὸς Α. διὰ χθαμαλῆς σειρᾶς ὀρέων. Ταύτης 1 ὥραν περίπου ἀφίσταται ἡ σπουδαιοτέρα τῶν κωμοπόλεων τῆς Ὄσ-

* Οὗτος μετὰ τὰς ἐν τῇ Μονῇ τῆς Σουρβιᾶς μάχας ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ σχηματίσας σῶμα ἐκ 30 περίπου ἀνδρῶν συνηνώθη μετὰ τῶν προμνησθέντων, ὁ δὲ Α. Ζαχαρόπουλος ἐπανελθὼν ἐπίσης εἰς Ἑλλάδα ἔμεινεν ἔκτοτε.

σης Ἀγυιᾶ, κατοικουμένη ὑπὸ 1800 κατοίκων, ἑλλήνων, ὀθωμανῶν καί τινων Ἰουδαίων.

Ἡ κατοχὴ τῆς κωμοπόλεως ταύτης ὡς καὶ τοῦ Ν. Μ. αὐτῆς κειμένου καὶ $^1/_4$ τῆς ὥρας ἀπέχοντος λόφου του Ἁγ. Νικολάου ἢ Φονιᾶ, φύσει ὀχυρωτάτου καὶ δυσπορθήτου, δεσπόζοντος δὲ τῆς ὁδοῦ Λαρίσσης, θὰ ἦτο μέγα εὐτύχημα τοῖς ἐπαναστάταις· διότι ἐνταῦθα βεβαίως ἠδύνατο ν' ἀπασχοληθῇ μέρος τῆς τουρκικῆς δυνάμεως καὶ συνάμα πᾶσα ἀπὸ Λαρίσσης ἐπικουρία νὰ παρεμποδισθῇ. Πρὸς ἐπίτευξιν ὅμως τούτου ἀπῃτεῖτο σχέδιον τακτικὸν, ὁμοφωνία καὶ σύμπραξις ἐπαρκοῦς δυνάμεως, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξασφαλισθῶσι τὰ πολεμεφόδια καὶ ἐξοπλισθῶσιν ἐν πρώτοις οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ. Δυστυχῶς ὁ Κατσικόπουλος, ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Κ. Λώρη πρὸς ἀνεύρεσιν κτηνῶν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πολεμεφοδίων, ἐπελάθετο τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἐκ φιλοδοξίας καὶ παραφορᾶς νεανικῆς, πορευθεὶς δὲ πρὸς τὸν ἐν Σκήτῃ διαμένοντα Λ. Βούλγαρην ἐγένετο παραίτιος ὀλεθρίας ἀποτυχίας, ὡς ἑξῆς :

Τῇ 26 Φεβρουαρίου ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Λ. Βούλγαρη μετ' ἀποσπάσματος 30 περίπου ἐθελοντῶν, ὅπως κατοπτεύσῃ τὴν Ἀγυιὰν καὶ τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Φονιᾶ, προὐχώρησε μέχρι τῆς θέσεως Περιστέρι, μικρὸν τῆς κωμοπόλεως ἀπεχούσης, ἐνῷ ὁ μὲν Κ. Σοῦτερ ὡς ἐπιφυλακὴ μετὰ 100 ἀνδρῶν κατέλαβεν ἐπίκαιρα σημεῖα ὄπισθεν αὐτοῦ, ὁ Λ. Βούλγαρης μετὰ τοῦ λοιποῦ σώματος ἡσύχαζεν ἐν Σκήτῃ, ὁ δὲ ἐν τῇ Μονῇ Κ. Λώρης, ἐν ᾗ τὰ πολεμεφόδια εὑρίσκοντο, ἠγνόει παντελῶς καὶ τὴν ἐλαχίστην αὐτῶν κίνησιν ἢ ἀπόφασιν, ἀναμένων τὰ ἀναγκαία πρὸς μεταφορὰν τῶν πολεμεφοδίων κτήνη. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν κατόπτευσιν τῆς κώμης ὁ Κ. Σοῦτερ ἀπέστειλε τῷ Λ. Βούλγαρῃ ἔκθεσιν δι' ἧς, γνωστοποιῶν τὰ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, συνίστα αὐτῷ τὴν ταχεῖαν μετὰ τῶν λοιπῶν σωματαρχῶν συνεννόησιν, ἵνα τῇ ἐπαύριον ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχειρησθῇ ἡ τῆς Ἀγυιᾶς προσβολή.

Ἐπέραινε δὲ τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ οὕτω :

«Je crois d' attaquer dans le cas que nous sommes fort 400 hommes».

Κάτωθεν τῆς ἐπιστολῆς ὁ Κατσικόπουλος προσέθετο :

«Εἶμαι σύμφωνος αὔριον λυκαυγὲς νὰ προσβάλωμεν τὴν Ἀγυιά· ἔστειλα νὰ μάθω περὶ τοῦ Ἁγ. Νικολάου-Φονιᾶ τί συμβαίνει. Εἰδοποίησον Λώρην νὰ φροντίσῃ καὶ εἶσθε ἕτοιμοι διὰ πόλεμον».

Ἐν τούτοις ὁ τελευταῖος οὗτος, πληροφορηθεὶς δι' ἐπιστολῆς ὁμογενοῦς ἐν Ἀγυιᾷ διαμένοντος ὅτι, ἐκ τῶν ἐν τῇ κώμῃ 600 Τούρκων οἱ 200 ἀπῆλθον πιθανὸν ἵνα καταλάβωσι τὸν λόφον τοῦ Φονιᾶ καὶ διαφλεγόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τὸν ἐχθρόν, προέβη εἰς τὸ παράτολμον διάβημα τῆς ἀνίσου ἐπιθέσεως μὴ ἀναλογιζόμενος τὰς ἐκ ταύτης ὀλεθρίους συνεπείας. Προχωρήσας λοιπὸν μέχρι τοῦ τελευταίου τῶν πρὸ τῆς κώμης τριῶν λόφων, ἄγων τοὺς ὑπ' αὐτὸν 30 περίπου ἄνδρας καὶ παρατηρήσας ἔφιππον πρόσκοπον δύο ἐχθρικῶν ταγμάτων, ἐπυροβόλησε κατ' αὐτοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ὡς μέλισσαι ἐν τῇ αὐτῶν κυψέλῃ διαταραχθέντες ὥρμησαν κατὰ τῶν ἀνδρείων πλὴν εὐαρίθμων μαχητῶν, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἄρχονται ὑποχωροῦντες. Σπευσάσης δ' ἐπικουρίας τοῖς ὀθωμανοῖς καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Φονιᾷ ἡ ἐπίθεσις κατ' αὐτῶν γίνεται σφοδροτέρα, ὥστε 8 πίπτουσι καὶ ἀποκεφαλίζονται, τραυματίζεται δὲ ὁ λιποτάκτης πυροβολητὴς Θωμᾶς καί τινες ἄλλοι διαφυγόντες. Ὁ Σοῦτερ ἀποπειρᾶται νὰ σπεύσῃ εἰς ἐπικουρίαν, ἀλλ' οἱ ὑπ' αὐτὸν διστάζουσι, καὶ ἤδη σφαῖρα θραύει τὸν δεξιὸν μηρὸν τοῦ Κατσικοπούλου, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ κινηθῇ αἰχμαλωτίζεται.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λ. Βούλγαρης ἔσπευσεν μὲν εἰς βοήθειαν τῶν κινδυνευόντων, ἀλλ' ἔφθασεν ὅμως εἰς τὸ πεδίον τῆς ἀπροσδοκήτου συμπλοκῆς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ὑπευθύνου ἀτυχοῦς θύματος αὐτῆς. Οὐχ ἧττον ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν διάσωσιν τῶν ἐπιλοίπων καὶ τοῦ Κ. Σοῦτερ, καθ' οὗ οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐπιτεθῆ μετὰ ἱππικοῦ καὶ δύο τηλεβόλων.

Ὁ Κ. Λώρης ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως ἀφίκετο μετὰ τὴν εἰς Ἀγυιὰν ἐπάνοδον τῶν ὀθωμανῶν καὶ τὴν ἐντελῆ ὑποχώρησιν τῶν ἐπαναστατῶν, ὧν τὴν τύχην ἠγνόει.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἀπαρχὴ αὕτη τῶν ἐν Ἀγυιοκάμπῳ ἀποβάντων νέων ἐπαναστατικῶν σωμάτων. Ἤδη τὰ ἐν τῇ Μονῇ ὅπλα καὶ πολεμεφόδια τοῦ Κ. Λώρη ὡς καὶ τὰ τοῦ Λ. Βούλγαρη ἐκινδύνευον νὰ διαρπαγῶσιν ὑπὸ τῶν

Τούρκων, οἵτινες ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠδύναντο νὰ ἐπιτεθῶσι τοῖς ἐν Σκήτῃ ἐπαναστάταις· ὅθεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ταγματάρχου Κ. Σοῦτερ ἔσπευσαν νὰ ὀχυρώσωσι τὰς ἐπικαίρους θέσεις Δένδρα, ἐν ᾧ εἰς τὰς πέριξ κώμας ἐστάλησαν ὅπλα καὶ πολεμεφόδια πρὸς ἐξοπλισμὸν τῶν ἐγχωρίων.

Τῇ 1 Μαρτίου ἀφίκοντο εἰς Ποταμιὰν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Α. Μήτσαν καὶ Χ. Λελούδαν, Ι. Φαρμάκην καὶ Β. Ζοῦρκον σώματα, ἅτινα μὴ εὑρόντα τοὺς Γκέγκιδας ἐν Βουλγαρινῇ, ἰδόντα δὲ τὰς φοβερὰς αὐτῶν ἱεροσυλίας πρὸς ἀντεκδίκησιν ἐπυρπόλησαν τουρκικάς τινας κώμας, ἐν αἷς ὑπώπτευον ὅτι ἐκρύπτοντο, καὶ ἀφοῦ μάτην ἀπεπειράθησαν καὶ οὗτοι νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν τοῦ Φονιᾶ, ἣν εὗρον ὑπὸ ἰσχυρᾶς ἐχθρικῆς δυνάμεως κατεχομένην. Ἀπὸ Ποταμιᾶς μετέβησαν εἰς Σκήτην πρὸς συνάντησιν τοῦ Α. Βούλγαρη καὶ συνεννόησιν μετ' αὐτοῦ· ἀπεφασίσθη δὲ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ χωρίον Θανάτι τὰ σώματα τοῦ Ι. Φαρμάκη καὶ Β. Ζούρκου πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν κατοίκων. Ὅθεν παραλαβόντες ὅπλα καὶ πολεμεφόδια παρὰ τοῦ Α. Βούλγαρη ἐπορεύθησαν εἰς τὸ εἰρημένον χωρίον ποσῶς μὴ ἐννοηθέντες ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἤρξαντο ἐξοπλίζοντες τοὺς ἐγχωρίους.

Ὁ Α. Μήτσας μετὰ τοῦ Χ. Λελούδα ἔμεινεν εἰς Ποταμιὰν δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ Ι. Φαρμάκη, μεθ' οὗ εἶχεν ἔλθει εἰς διαφοράν, λόγου γενομένου περὶ προσβολῆς τῆς Ἀγυιᾶς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι ὁ Μήτσας ἀπεδοκίμαζε τὴν πρότασιν τοῦ Φαρμάκη, ἐπιθυμοῦντος μὲν νὰ προσβάλουν τὴν κώμην, ὡς ἀπείρου δ' ἔτι τῶν πολεμικῶν παρακαλοῦντος ν' ἀφεθῇ αὐτῷ ἡ ὑπερκειμένη θέσις τῆς Νεβόλιανης, εἰς ὃ καὶ πάλιν ὁ Μήτσας ἀντέτεινε, λέγων ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἔβλεπε ποίαν θέσιν αὐτὸς δύναται νὰ καταλάβῃ· μετὰ τὴν εἰς Θανάτι ὅμως μετάβασιν τοῦ Φαρμάκη ἀπεφάσισε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἀγυιᾶς, χωρὶς νὰ συνεννοηθῇ προηγουμένως μετ' αὐτοῦ ἢ μετὰ τῶν λοιπῶν σωματαρχῶν ἐγκαίρως.

Συγχρόνως σχεδὸν ἀφίκετο ἀπὸ Κλήματος καὶ ὁ Θ. Κολωνιάτης ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Α. Βούλγαρη ᾧπερ καὶ μόνῳ ἤγγειλεν ὁ Α. Μήτσας τὴν εἰς Νεβόλιανην μετάβασιν αὐτοῦ.

Καὶ ἐνταῦθα, ὡς παρατηρεῖται, νέαι διχογνωμίαι καὶ ἐπι-

διώξεις οὐχὶ κοινῶν ἀλλ' ἰδίων σχεδίων καὶ μετ' ὀλεθρίου ἐν τοιαύταις περιστάσεσι κρυψινοίας. Ὅθεν, ὡς εἰ μὴ ἤρκει ἡ πρώτη περὶ τὴν Ἀγυιὰν ἀποτυχία, καὶ δευτέρα προοιωνίζεται χείρων ἐκείνης· διότι ἐνῷ ἀμφότεροι τὸν αὐτὸν ἐπιδιώκουσι σκοπὸν, ἐνῷ σπουδαιοτάτη πρόκειται πολεμικὴ ἐπιχείρησις, ἱκανὴ νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ ἐν Πηλίῳ ἐπαναστατικὸν κίνημα, οὐδεμία ὑπάρχει συνεννόησις, ἀλλ' ἑκάτερος ζητεῖ νὰ διαλάθῃ τὸν ἄλλον ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς, ἵνα τὴν πρωΐαν εὑρεθῇ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, πολεμικὰς δάφνας ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἰδιαιτέρως ζητῶν.

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΥΙΑΣ

Ἐν ᾧ τὰ ὑπὸ τὸν Ι. Φαρμάκην καὶ Β. Ζοῦρκον σώματα προητοιμάζοντο ἐν Θανάτι εἰς τὴν τῆς Ἀγυιᾶς προσβολὴν, ὁ Α. Μήτσας καὶ Χ. Λελούδας, μεθ' ὧν καὶ ὁ Α. Φιλίππου μετά τινων ἀνδρῶν, ἀπῆλθον ἀπὸ Ποταμιᾶς τῇ ἑσπέρᾳ τῇ 8, ὅπως δὲ διαλάθωσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ, ὥδευσαν δι' ἀτραπῶν καὶ λίαν δυσβάτων τόπων· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ζοφώδους νυκτὸς οἱ ὁδηγοὶ αὐτῶν ἀπεπλανήθησαν, ὅθεν περὶ τὴν 5 1/2 ὥραν τῆς πρωΐας οἱ μεταξὺ Νεβόλιανης καὶ Ἀγυιᾶς Τοῦρκοι πρόσκοποι παρατηρήσαντες αὐτοὺς διαβαίνοντας ἀνήγγειλαν τῷ ἐν Ἀγυιᾷ τουρκικῷ στρατῷ. Οἱ ἐπαναστάται κεκοπιακότες ἐκ τῆς λίαν ἐπιπόνου νυκτερινῆς πορείας δὲν εἶχον εἰσέτι ἀποφορτώσει τὰ ἐφόδια αὐτῶν, πρὶν δὲ ἡ καταλάβωσι τὰς ἐπικαίρους θέσεις ἤρξατο ὁ κατ' αὐτῶν πυροβολισμὸς τῶν τουρκικῶν προφυλακῶν, ἐνῷ ὁ ὑπὸ τὸν ἀκαταπόνητον Ἀμοῦς-ἀγᾶν κάτωθεν τῆς Ἀγυιᾶς τουρκικὸς στρατὸς, συγκείμενος ἐκ 2,500 τακτικῶν, 80 Γκέγκιδων καί τινων Ζεϊβέκων τῆς Ἀνατολῆς μετὰ ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ, ἤρξατο προχωρῶν κατὰ τῶν Α. Μήτσα καὶ Χ. Λελούδα, οἵτινες διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ περικυκλωθῶσι καὶ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας ἐχθρικῆς δυνάμεως. Ἐν τούτοις καταλαβόντες καὶ οὗτοι τὰς ἄνωθεν τῆς Ἀγυιᾶς ὀχυρὰς θέσεις καὶ κέντρον τῆς γραμμῆς αὐτῶν ἔχοντες τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χω-

ρίου τῆς Νεβόλιανης ἠμύνοντο τὸν ἐχθρὸν γενναίως, παραταχθέντες ὡς ἑξῆς:

Τὸ ὑπὸ τὸν Α. Μήτσαν σῶμα, ὅπερ τὸ δεξιὸν κέρας ἐσχημάτιζε καὶ πρὸς Δ. τῆς ἐκκλησίας εὑρίσκετο, διεχωρίζετο ὑπὸ δύο ρευμάτων· καὶ δεξιόθεν μὲν ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπὸ τοὺς Λυκάκην, Λακκιώτην καὶ Σταμάτιον Μήτσαν μετὰ τοῦ ἀνδρείου σημαιοφόρου Β. Πετσᾶ, ἀριστερόθεν δὲ οἱ ὑπὸ τοὺς Ροῦσον, Φλῶρον, Ψαλτήραν, Κούκκην καὶ Μόσχον. Τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Χ. Λελούδαν, ὅπερ ἀπετέλει τὸ ἀριστερὸν κέρας, κατέλαβε τὰς εἰς τ' ἀριστερὰ τῆς Νεβόλιανης καὶ πρὸς Α. τῆς ἐκκλησίας ἐπικαίρους θέσεις.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Θανάτι Ι. Φαρμάκης καὶ Ζοῦρκος, ὧν αἱ προφυλακαὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἐξέλαβον τοὺς ἀνωτέρω ὡς τουρκικὸν ἀπόσπασμα διελθὸν πρὸ αὐτῶν, οὐδόλως ὑποπτεύοντες ὅτι ὁ Μήτσας εἶχεν ἀπέλθει εἰς Νεβόλιανην, ἀπεφάσισαν ὡσαύτως νὰ καταλάβωσιν αὐτὴν ἐγκαίρως, ἀμετάτρεπτον σκοπὸν ἔχοντες νὰ προσβάλωσι τὴν Ἀγυιάν!

Οἱ ἐν τῷ σώματι τοῦ Ι. Φαρμάκη ἀδελφοὶ Βαλλῆ ἐγίνωσκον, ὡς ἐρρέθη, τὰς περὶ τὴν Ἀγυιὰν τοποθεσίας ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν Φιλίππου κατὰ τὸν παρελθόντα Αὔγουστον ἐπιδρομῆς, καθ' ἣν 52 ἄνδρες ἀπέκρουσαν ἐπί τινα χρόνον δύναμιν 300 περίπου Τούρκων· ὅθεν εἰς 3 ἀποσπάσματα διαιρεθέντες — ὧν τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν Ι. Τσάμην καὶ Δ. Βαλλῆν μετὰ 50 ἀνδρῶν ὥδευσε πρὸς τὴν Νεβόλιανην, τὸ δεύτερον ὑπὸ τὸν Ζοῦρκον ἐκ 40 ἀνδρῶν κάτωθεν τῆς Ἀγυιᾶς καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ι. Φαρμάκην καὶ Χ. Βαλλῆν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο προμνησθέντων—προὐχώρησαν ἀρκετά, ὅτε καθ' ὁδὸν δι' ἐπιστολῆς τοῦ Μήτσα καὶ Λελούδα ἠγγέλθη αὐτοῖς νὰ σπεύσωσιν εἰς ἐπικουρίαν ὡς συμπλακέντων ἤδη ἐν Ἀγυιᾷ!

Ἡ τοσούτῳ ἀπροσδόκητος ὅσῳ καὶ λυπηρὰ αὕτη τῷ Ι. Φαρμάκῃ ἀγγελία ἐπέτασσεν αὐτῷ τὸ καθῆκον τῆς βοηθείας τῶν ἀδελφῶν καὶ συναγωνιστῶν αὐτοῦ, εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ὁποίου ὤφειλε νὰ δράμῃ ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον. Οὕτω καί τοι διστάζων νὰ ἐκθέσῃ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς μάχην ἐπιθετικήν, τὸ πρῶτον ἤδη τὸν ἐχθρὸν ἀντιμετωπίζον, οὐχ ἧττον ὅμως ἔδρα-

μεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης πρῶτος δίδων τὸ παράδειγμα τῆς τοῦ κινδύνου περιφρονήσεως.

Οἱ πρωτόπειροι τῶν μαχῶν ἐν ταῖς πρώταις πολεμικαῖς συμπλοκαῖς δυοῖν θάτερον πάσχουσι· ἢ καταλαμβάνονται ἐξαίφνης ὑπὸ δειλίας καὶ μετὰ δέους καὶ πολλῆς τῆς προφυλάξεως χωροῦσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἢ τοὐναντίον ὡς ἄπειροι τοῦ κινδύνου πληροῦνται ἐνθουσιασμοῦ καὶ μέχρις ἀνδραγαθημάτων προβαίνουσι. Διόπερ νεανίσκοι ἀπειροπόλεμοι πολλάκις ἄφοβοι καὶ τολμηροὶ ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι ἐθεάθησαν, ἄνδρες δὲ πεπειραμένοι τῶν μαχῶν μᾶλλον προφυλακτικοὶ καὶ ἧττον εἰς τὸν κίνδυνον ἐκτιθέμενοι. Ἐν τοῖς ἀτάκτοις πολέμοις ὁ μέσος ὅρος ἀποδεικνύει καὶ πεῖραν καὶ φρόνησιν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν συμβάλλεται· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Ι. Φαρμάκην νεαροὶ ἐθελονταὶ παρεξετράπησαν εἰς τὸ πρῶτον ἄκρον, ριφθέντες ἀκράτητοι κατὰ τῶν κάτωθεν τοῦ χωρίου πρὸς τὴν πεδιάδα ἐχθρῶν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐννοήσαντες ὅτι ἄνωθεν αὐτῶν μάχονται οἱ πεπειραμένοι Α. Μήτσας καὶ Χ. Λελούδας.

Οὕτω ἐφ' ἱκανὸν ἡ μάχη ἐφαίνετο ὅτι θ' ἀπέβαινεν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν, ὧν οἱ μὲν ἄνωθεν τοῦ χωρίου ἀψηφοῦντες τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν μεγίστην προὐξένουν τοῖς πυροβοληταῖς φθοράν, οἱ δὲ κάτωθεν ἐπελθόντες εἶχον ἐκδιώξει τοὺς τούρκους ἀλληλοδιαδόχως ἐκ 2 ὀχυρωμάτων καὶ τοσούτῳ πλησιάσει, ὥστε καί τινες διὰ λίθων ἤρξαντο νὰ προσβάλωσι τοὺς συσπειρουμένους καὶ μὴ τολμῶντας ν' ἀντεπεξέλθωσι. Σὺν ἄλλοις ὁ Ἀθηναῖος κρεωπώλης Φ. Ἐμμανουὴλ,* βλέπων τοὺς Τούρκους φεύγοντας θέτει τὴν λόγχην ἐπὶ τοῦ ὅπλου καὶ ὁρμᾷ κατὰ τοῦ πλησίον ὀχυρώματος παροτρύνων καὶ τοὺς λοιπούς· ἔρχεται εἰς χεῖρας μετὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ σφάζεται.

Οἱ προαγγελθέντες Α. Βούλγαρης μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἀποσπασματαρχῶν, ὁ Θ. Κολωνιάτης ἀπὸ Σκήτης καὶ ὁ Κ. Λώρης μετὰ τοῦ Θ. Τσακίρη καὶ Γ. Ἀντωνοπούλου ἀπὸ τῆς Μονῆς εἶχον ἤδη ἐκκινήσει, σπεύδοντες εἰς τὸ πεδίον τῆς μά-

---

* Πένης οἰκογενειάρχης, ἀδελφὸς δὲ γραμματέως ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

χης. Μία ἔτι ὥρα καρτερίας καὶ φρονήσεως καὶ ἡ Ἀγυιὰ θὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν. Τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν αὐτῆς, μέχρι τῶν ὁποίων ἐξικνοῦντο αἱ σφαῖραι ἔβριθον ἀνθρώπων, καραδοκούντων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν θριαμβευτικὴν αὐτῶν εἴσοδον.

Οἱ Τοῦρκοι ἐννοήσαντες ὅτι διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ περικυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων ἐπαναστατικῶν σωμάτων, τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων εἶχον ἐκλάβει πολλῷ ἀνώτερον τοῦ πραγματικοῦ, ἡτοιμάζοντο ἤδη νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὴν Λάρισσαν καὶ ἤρξαντο φορτοῦντες τὰ τηλεβόλα αὐτῶν, ὅτε οἱ ὑπὸ τὸν Α. Μήτσαν, τὴν πρὸς τὸν λόφον τοῦ Φονιᾶ ἐπίκαιρον θέσιν τῆς Νεβόλιανης κατέχοντες, βλέποντες τοὺς λοιποὺς καταδιώκαντας τοὺς Τούρκους πρὸς τὴν Ἀγυιὰν καὶ νομίσαντες τὴν νίκην ἐξασφαλισθεῖσαν, καταλείπουσι τὴν θέσιν αὐτῶν καὶ κατέρχονται ὅπου καὶ οἱ λοιποί. Πρῶτος ὁ Ι. Στάμος ἢ Κούκκης νομίσας ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Φαρμάκην εἶχον ἤδη εἰσελάσει εἰς Ἀγυιὰν παρώτρυνε καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ σπεύσωσιν, ἤδη δὲ παρώτρυνε καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς στεντορείως κράζων:

«Χαράμι νὰ σᾶς γίνῃ τὸ ψωμί»!

Ἐν τούτοις Τοῦρκοι τινὲς, μετὰ προφυλάξεως προβαίνοντες πρὸς τὴν θέσιν ταύτην ἐκ τῶν νώτων, ἐπωφελούμενοι τοῦ μεγάλου τούτου σφάλματος καταλαμβάνουσιν αὐτὴν ἅμα ἐγκαταληφθεῖσαν· οὕτω δὲ οἱ ἐπαναστάται, προσβαλλόμενοι ἤδη ἄνωθεν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς καὶ ἐκ τῶν νώτων ἀπὸ τῆς δεσποζούσης ὅλων Νεβόλιανης, ἣν ἐνόμιζον κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Μήτσα, συνταράσσονται καὶ ἄρχονται ὑποχωροῦντες ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ· καθ' ὅσον μάλιστα εὑρέθησαν ἐπὶ πεδινοῦ χώρου, φεύγοντες δὲ ἀπαντῶσιν ἐχθροὺς, ὅπου νομίζουσιν ὅτι θὰ εὕρωσιν ἐπικούρους· διότι καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ χωρίον τῆς Νεβόλιανης κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων· οὕτως ἐμπεσόντες τινὲς εἰς χεῖρας τῶν Ἀλβανῶν κατεκρεουργήθησαν πάραυτα. Οἱ ἐν τοῖς κατωτέροις τῆς πεδιάδος εὑρισκόμενοι διέτρεχον βεβαίως τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀγρίως καταδιωκόμενοι, ἐν τοῖς τοιούτοις δὲ συγκαταριθμεῖτο καὶ ὁ τοῦ Μήτσα υἱὸς Σταμάτιος, τοῦ ὁποίου τὴν ὑποχώρησιν ἐβοήθησεν ὁ ἀτρόμητος σημαιοφόρος Β. Πετσᾶς.

Ὁ Χ. Δελούδας, ὅστις μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν ἐγκαίρως ἔσπευσεν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ ἀπειλουμένου Ι. Φαρμάκη, μικροῦ δεῖν συνελαμβάνετο ζῶν, ἀλλ' ὡς ἐκ θαύματος διαφεύγει. Παρ' αὐτῷ ὅμως κατακρεουργοῦνται 2—3 τῶν ἀτυχῶν τραυματιῶν, ὑπὲρ ὧν οὐδεὶς δύναται νὰ πράξῃ τι, ἀνωφελὲς δ' εἶναι καὶ νὰ σκεφθῇ· διότι οἱ Τοῦρκοι καταδιώκουσι τοὺς ἐν ἀταξίᾳ ὑποχωροῦντας κατὰ πόδας καὶ μετὰ λύσσης. Ὀλίγοι τινὲς γενναιόψυχοι καὶ ὠκύποδες προστατεύουσι τοὺς ἀπειρηκότας καὶ φονεύουσι πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις τῶν ἐπαναστατῶν ἤρξατο ἤδη μεταβαλλομένη εἰς γενικὴν καὶ ἄτακτον φυγήν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καταφθάνουσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης τὰ ὑπὸ τὸν Α. Βούλγαρην, Κ. Σοῦτερ καὶ Θ. Κολωνιάτην σώματα, ἅτινα καταλαμβάνουσι τὰ ΒΔ. τῆς Ἀγυιᾶς ὑψώματα, ἀποκρούοντα τὴν ἐπερχομένην ὀθωμανικὴν δύναμιν, μετ' ὀλίγον δὲ φαίνεται σπεύδων καὶ ὁ Κ. Λώρης, μετὰ τοῦ Θ. Τσακίρη καὶ Γ. Ἀντωνοπούλου. Ὁ σωματάρχης οὗτος, ὅστις μετὰ τῶν λοιπῶν δρομαῖος εἶχε διατρέξει 4 ὡρῶν διάστημα, καταφθὰς εἰς τὴν θέσιν Ἅγ. Ἀθανάσιος σύρει τὸ ξίφος καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν, λέγει δεικνύων πρὸς τὴν Ἀγυιάν: Ἰδοὺ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα! ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ καταισχύνη, προσθέτει δεικνύων εἰς τὰ ὀπίσω.

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ γενναίου ἀξιωματικοῦ ἠλεκτρίζουσι τοὺς περὶ αὐτόν, οἵτινες καταλαβόντες τὰς πρὸς Α. θέσεις, Παληουριὰ καὶ Προφ. Ἠλίαν κάτωθεν τῆς Ἀγυιᾶς παντὶ σθένει προσπαθοῦσι ν' ἀναχαιτίσωσι τὸν ἐχθρόν, ἐκ διαλειμμάτων κανονιοβολοῦντα. Πᾶσα ὅμως ἀντίστασις καὶ θυσία εἶναι ἤδη ἀνωφελής· διότι καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Α. Βούλγαρην καὶ Θ. Κολωνιάτην ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν σπουδῇ, τέλος δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κ. Λώρην.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, διαρκεσάσῃ ἀπὸ τῆς 7 π. μ. μέχρι τῆς 2 μ. μ. ἐκ μὲν τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν διὰ σφαιρῶν ἢ κατεκρεουργήθησαν περὶ τοὺς 46, ἐν οἷς καὶ ὁ Γ. Ρεγγούσης, Ι. Ἰωάννου, Ι. Σκαρῆς, Γ. Δ. Παπαδόπουλος, Μ. Γεωργαντᾶς, Γ. Κατραμπᾶς, Φ. Ἐμμανουήλ, Δ. Ἀρβανίτης, Α. Μιχαήλ, Γ. Στέργιος, Π. Γεωργάκης, Α. Κακαρίτσας, Δ.

Κόντος, Ι. Κορωπούλης, Κ. Κουφόπουλος, Κ. Σαμαδόπουλος, Θ. Τοῦκος, Β. Μανιάτης κλ.

Ἐτραυματίσθησαν δὲ ὁ Γ. Ἕλληνας, Δ. Ἀντωνόπουλος, Θ. Δημόπουλος, Α. Δημητρίου, Δ. Βούλγαρης, Πλάτων Συριανός, Β. Πετσᾶς σημαιοφόρος, Δ. Διονυσιάδης, Γ. Καστρινογεώργης, Α. Μοσχόπουλος καὶ ἄλλοι.

Ἐκ τῶν Τούρκων ἔπεσον καὶ ἐτραυματίσθησαν 180 περίπου, ἐν οἷς καί τινες ἀξιωματικοί.

Ἐκ τῶν φονευθέντων διεκρίθησαν ὁ σαλπιγκτὴς Γ. Δ. Παπαδόπουλος καὶ ὁ ἀπὸ Πορταριᾶς παρεκρεθεὶς Ζ. Δ. Ἐμμανουὴλ, οἵτινες πολλοὺς τῶν ἐπερχομένων ἐχθρῶν ἐφόνευσαν.

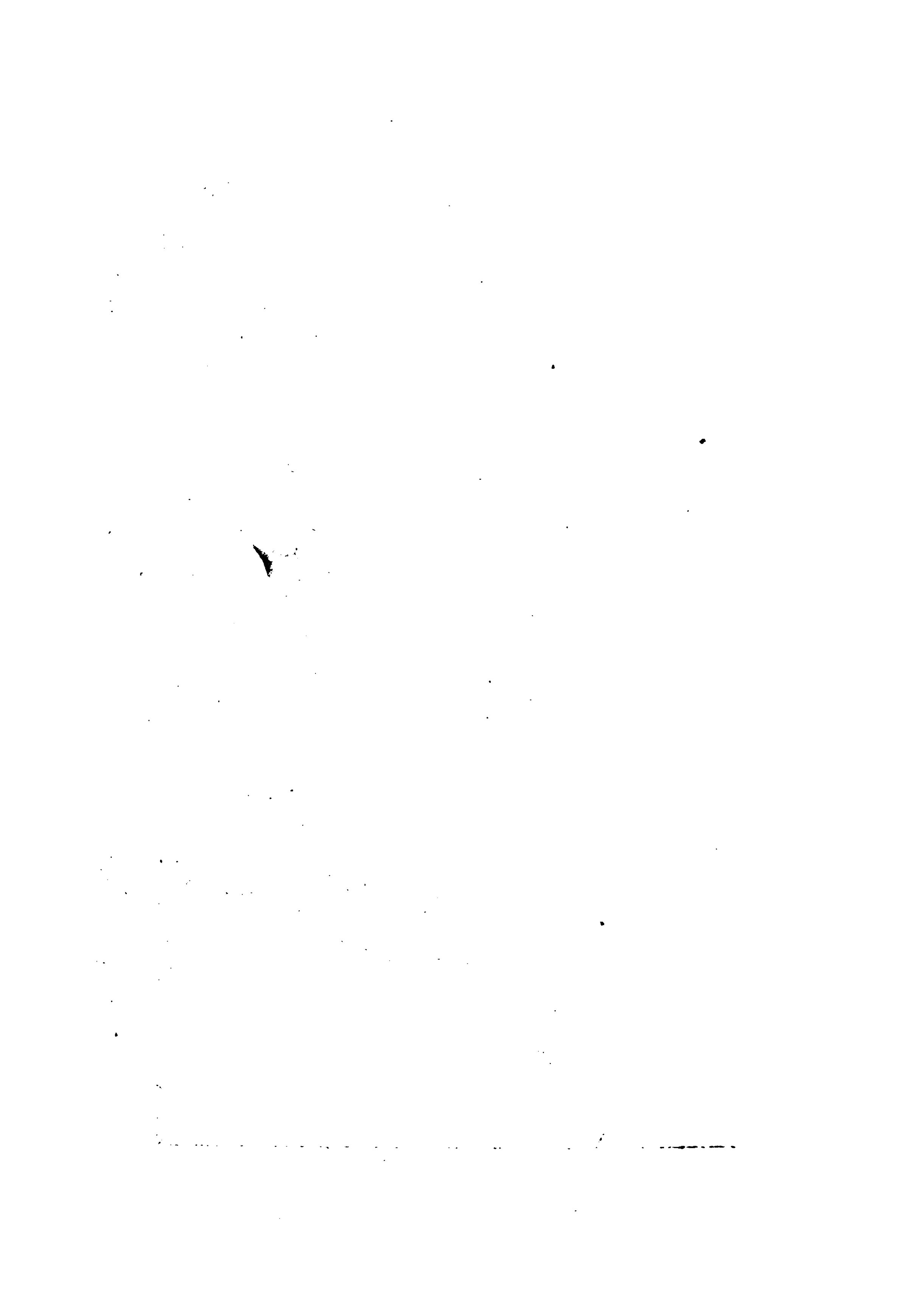
Ἄξιος ἰδίας μνείας καὶ ὁ φονευθεὶς δεκαεξαέτης υἱὸς τοῦ καθηγητοῦ τῶν Λατινικῶν* Κωνσταντῖνος Ι. Οἰκονομίδης, ὅστις καί τοι μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου παρηκολούθησε τὸ σῶμα τοῦ Κ. Λώρη καὶ Θ. Τσακίρη μετὰ τῶν ἄλλων σπουδαστῶν.

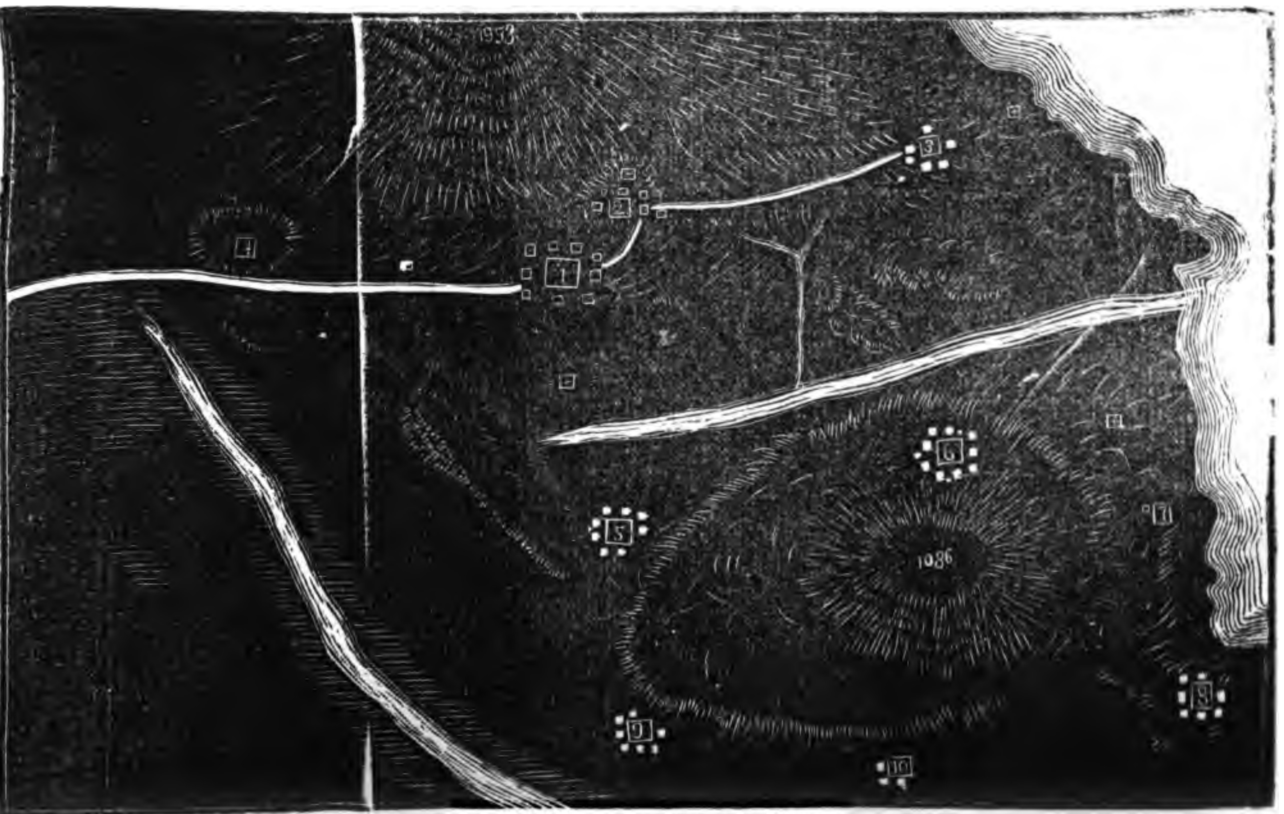
Ἐν τοῖς μᾶλλον ἐπὶ γενναιότητι διακριθεῖσι συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἀπὸ Σωκίων τῆς Σμύρνης Κλεάνθης Λιμπέρογλους, Δ. Καιρισιάδης, Γ. Σκούρτης, Γ. Κούσκουρης, ὁ Σμυρναῖος Κ. Δημητριάδης, ὁ χωροφύλαξ Ν. Γιαννέας, Β. Χ. Βασιλείου, Μουσουδάκης, Θέμελης, Παναγιώτης Ν. Βρανᾶς, ὁ γηραιὸς Μητάκης, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νεαρὸν αὐτοῦ υἱὸν Ζήσην, καὶ ἄλλοι.

Τῆς μάχης ταύτης συμμετέσχον καὶ οἱ ἐγχώριοι Κ. Χαρισόπουλος ἀπὸ Ἀγυιᾶς, Α. Κουκοράβας, ὁ γενναιόψυχος Γ. Γιαννάκος ἀπὸ Κεραμιδίου, Δ. Τεμπέλης ἀπὸ Βενετοῦ καὶ

---

* Ὁ δυστυχὴς οὗτος πατὴρ καὶ ἀξιοσέβαστος γέρων ἀπαντῶν εἰς συλλυπητήριον τοῦ Κ. Λώρη ἐπιστολὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ σὺν τοῖς ἄλλοις ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Ἡ καρδία μου εἶναι καταπληγωμένη· διότι ἦτο τὸ στήριγμα τοῦ γήρατός μου, ἡ ἐλπὶς καὶ ὁ προστάτης τῶν δύο κορασίων μου καὶ τοῦ ὑπολειπομένου μικροτέρου υἱοῦ μου. Πὲ παρηγορεῖ ὅμως ὅτι ἔπεσεν ἐν τῇ θέσει, πλησίον καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας, καὶ ὅτι ἡ ἀθῶα ψυχή του εὔχεται εἰς τὸν παντοδύναμον Θεὸν ὑπὲρ ἀναστάσεως τῆς ὅλης πατρίδος, ὑπὲρ τῆς ὁποίας προσέφερε τὸ αἷμά του ὡς ἱλαστήριον θυσίαν. Ταῦτα ἔλεγε ζῶν ἐνταῦθα, καὶ ταῦτα βεβαίως εὔχεται εἰς τὸν Ὕψιστον. Ταῦτα εὔχομαι καὶ ὁ δυστυχὴς ἐγώ. Ἡ ἐκπλήρωσις τῆς εὐχῆς μου θὰ ἦναι τὸ βάλσαμον τῶν δεινῶν μου. . . .»

ΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΑΓΥΙΑ ΜΑΧΩΝ

1 Ἀγυιά—2 Νεβώλιανη—3 Θανάτου—4 Φονιάς—5 Ποταμιά—6 Σχήτη—7 Πολυδένδρι—8 Κεραμύδι
9 Κουκοράβα—10 Βουλγαρινή—1953 Ὕψος Ὄσσης—1086 Ὕψος Μαυροβουνίου.

τινὲς ἀπὸ Νεβόλιανης ὑπὸ τὸν Α. Φιλίππου. Ἐν γένει ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πάντες ἐπολέμησαν ἀνδρείως, οἵ τε πρῶτοι συμπλακέντες καὶ οἱ εἰς ἐπικουρίαν σπεύσαντες, ἡ δὲ εἰς Ἀγυιὰν εἴσοδος τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ἀναπόφευκτος, ἂν ἡ προσβολὴ ἐγένετο συγχρόνως καὶ μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν. Ἄνευ σχεδίου ὅμως καὶ ἄνευ συνεννοήσεως ἑπόμενον ἦτο νὰ ἐπέλθῃ καταστροφή, ἥτις ὀλεθρίως ἐπηρέασε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς θὰ παρατηρήσωμεν.

Οὕτω λοιπὸν ἀποτυχόντες κατεδιώχθησαν μέχρι τῆς γεφύρας τῆς Ἀλαμάνας, ὅτε ὁμίχλη πυκνὴ ἐκάλυψε τὰ πέριξ. Καὶ ὁ μὲν Χ. Λελούδας καὶ Α. Μήτσας κατευθύνθησαν πρὸς τὴν Ὄσσαν, ὁ δὲ Λ. Βούλγαρης ἐπανῆλθεν εἰς Σκήτην, ὁ Κ. Λώρης μετὰ τοῦ Θ. Τσακίρη καὶ Γ. Ἀντωνοπούλου εἰς τὴν παράλιον Μονήν, ὁ Β. Ζοῦρκος εἰς Καρύτσαν, ἔνθα παρεξετράπη εἰς βιαιοπραγίας, καὶ ὁ Ι. Φαρμάκης εἰς Θανάτι.

Μετά τινας ἡμέρας ἅπαντες οὗτοι συνεκεντρώθησαν ἐν Σκήτῃ.

Γ. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΕΝ ΠΗΛΙΩ

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Ἀγυιᾷ ἀποτυχίαν τῶν ἐπαναστατικῶν ὅπλων ἡ Π. Κυβέρνησις Πηλίου μετεκαλέσατο ἐν τῇ αὖθις σπουδαίως ἀπειλουμένῃ Μακρυνίτσῃ τὰ ἐν Σκήτῃ συγκεντρωθέντα ἐπαναστατικὰ σώματα· ὅτε ὁ Λ. Βούλγαρης διὰ παντὸς τρόπου ἠθέλησε νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἀπέλευσιν αὐτῶν καὶ ἐν Πηλίῳ συγκέντρωσιν. Χωρὶς δὲ νὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ἀληθεῖς καὶ πραγματικοὺς λόγους τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι εἶχε ν' ἀντιτάξῃ λόγους ἰσχυρούς· διότι ἡ τοιαύτη συγκέντρωσις, ἀσύμφορος καθ' ἑαυτὴν τοῖς ἐπαναστατικοῖς σώμασι, παρεῖχε τοῖς Τούρκοις τὴν εὐκαιρίαν, μὴ ἀπασχολουμένοις ἤδη ἀλλαχοῦ, νὰ πατάξωσι διὰ πολυαριθμοτέρων δυνάμεων καὶ διὰ μιᾶς τὴν μετρίαν τῆς Θετταλομαγνησίας ἐπαναστατικὴν δύναμιν, ἥτις οὔτε ἔπρεπεν οὔτε ἠδύνατο ἐν περιωρισμένῳ χώρῳ καὶ μιᾷ γραμμῇ νὰ προκαλέσῃ εἰς πάλην ἐκ τοῦ συστάδην ἐχθρὸν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότερον καὶ ἐν πολλοῖς πλεονεκτοῦντα.

Ἐκ τῶν ἐν Πηλίῳ μόνος ὁ καθηγητὴς Ν. Νικολαΐδης διετείνετο περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐν Μακρυνίτσῃ ἀντιστάσεως καὶ τοῦ ἀσυμφόρου μονίμων ἐπαναστατικῶν σωμάτων ἐν χωρίῳ στερουμένῳ ἐξησφαλισμένης ὑποχωρήσεως, προέτεινε δ' ἀντ' αὐτοῦ νὰ διοργανώσωσιν ἀποσπάσματα μεταβατικά, προσβάλλοντα τὸν ἐχθρὸν συγχρόνως ἐν διαφόροις σημείοις καὶ ὑποχωροῦντα ἐγκαίρως. Ἐν τῇ τοιαύτῃ γνώμῃ αὐτοῦ ἐπιμένων πολλάκις δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκφράσῃ, ὅτι ἐσκέπτετο ν' ἀπέλθῃ τοῦ Πηλίου, ὅπερ καί τινες ἄλλοι σωματάρχαι ἐφαίνοντο ἀποδεχόμενοι.

Τοιαῦτα λέγων ὁ μόνος ἐκ τῶν ἐν Πηλίῳ δυνάμενος νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν θέσιν καὶ προΐδῃ τὸ ἀποτέλεσμα ἐκ τοῦ συστάδην ἐν Μακρυνίτσῃ πάλης παρεξηγεῖτο διαφόρως ὑπὸ τῶν πλείστων, ἔδιδε δὲ ἀφορμὰς κενῶν καὶ ἀκαίρων ἐπιδείξεων εἴς τινας τῶν ἐπιπολαιοτέρων, καί τοι μὴ ἀγνοούντων μήτε ἀρνουμένων τήν τε εἰδικότητα καὶ γενναιότητα αὐτοῦ.

Καί περ ὅμως ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς καὶ ἐκτιμήσεσιν αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Ν. Νικολαΐδης δὲν ἐλανθάνετο, δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἕδρα ἐπαναστάσεως, εἰς ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐδόθη χαρακτὴρ ἐπιβάλλων ἀλλοίαν τὴν διεξαγωγὴν αὐτῆς καὶ οὐχὶ διὰ συστήματος ἐπιδρομικοῦ.

Οἱ ἐγχώριοι ἐνοχοποιηθέντες ἤδη ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως μετὰ δακρύων ἱκέτευον περὶ τῆς διὰ πάσης θυσίας ὑπερασπίσεως τῆς Μακρυνίτσης, μὴ ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς ἐπὶ μακρὸν ἐπιτυχίας. Τούτοις συνετάσσετο ἡ πλειοψηφία τῶν ἐπαναστατῶν, προεξάρχοντος τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ· διότι ὡραῖον μὲν καὶ ἔνδοξον ἐφαίνετο τὸ ἄρχειν μικρᾶς ἑλληνικῆς πολιτείας, τοῦ Βώλου ὑπερκειμένης καὶ ἀπόπτου τοῖς ἀντιπροσώποις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ τῶν εἰς τὸν κόλπον εἰσπλεόντων, εὔκολος δὲ καὶ εὐχάριστος ὁ βίος, ὃν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ τῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων καὶ ἔργων ὀλιγωρία ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀφθονία τῶν ἐπιτηδείων τρυφηλὸν καὶ ἡδονικὸν εἶχε καταστήσει.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Μακρυνίτσῃ μάχης τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ σώματα ἡσύχαζον ἢ μᾶλλον διεσκέδαζον· τὸ δὲ τοῦ Ν. Ἀξελοῦ, καταλαβὸν ἰδιοκτήτους τινὰς Μονὰς μεταξὺ

Μακρυνίτσης καὶ Πορταριᾶς, ἐξετέλει ἐνίοτε μετὰ τοῦ Δ. Ἐξάρχου καὶ ἄλλων ἀνεπιτυχεῖς τινας ἐκδρομὰς ἐν τοῖς πέριξ.

Τῇ 1 Μαρτίου τὰ σώματα Δ. Ἐξάρχου, Μ. Τσέλου καὶ Δ. Κατσούδα ἀπῆλθον ἀπὸ Καπρούνης, ἵνα συλλάβωσι σιτοπομπείαν 6000 Κ. ἐρχομένων ἀπὸ Φαρσάλων· ἀλλὰ τῶν παρὰ τὴν λεωφόρον Λαρίσσης καταλλήλων θέσεων μὴ καταληφθεισῶν ἀφ' ἑσπέρας, καὶ τοῦ Ν. Ἀξελοῦ κακῶς διευθύνοντος τὰ τῆς ἐνέδρας, δωρεὰν μὲν ἐφονεύθησαν χριστιανοί τινες ἀγωγεῖς μετὰ τῶν φορτηγῶν, οἱ δὲ λοιποὶ μακρόθεν πορείαν μεταβαλόντες διευθύνθησαν πρὸς τὸ χωρίον Ντεμένι, $^1/_4$ τῆς ὥρας μόλις τοῦ Βώλου ἀπέχον.

Οὕτω λοιπὸν ἅπασα ἡ σιτοπομπεία ἐκινδύνευε νὰ διαφύγῃ ἂν ἀτρόμητοί τινες ἄνδρες καταδιώξαντες αὐτὴν μέχρι σχεδὸν τοῦ χωρίου καὶ καταφθάντες 60 φορτία δὲν ἠνάγκαζον τοὺς ἀγωγεῖς ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτοῖς.

Τῇ 3 Μαρτίου ἐνῷ τὰ ἐν λόγῳ σώματα εὑρίσκοντο ἐν Καπρούνῃ ἐπιστολὴ τῆς Π. Κυβερνήσεως ληφθεῖσα προσεκάλει αὐτὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς Μακρυνίτσαν, τοῦ Χόβαρτ-πασᾶ σκοποῦντος νὰ προσβάλῃ αὐτήν.

Ὅθεν τῇ 5 Μαρτίου τὸ σῶμα τοῦ Ν. Ἀξελοῦ μετά τινων ἐγχωρίων κατέλαβε κατὰ προτίμησιν τὸ διαμέρισμα Πορταριᾶς, τὰ δὲ λοιπὰ τὰς περὶ τὴν Μακρυνίτσαν ἐπικαίρους θέσεις, τοῦ καθηγητοῦ Ν. Νικολαΐδου ἀποχωρήσαντος ἀπὸ Σταγιατῶν εἰς Καλογρήτσαν.

Ἐν τούτοις ὁ Χόβαρτ-πασᾶς ἀντὶ νὰ προσβάλῃ τὴν Μακρυνίτσαν προσεκάλεσε δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ εἰς συνέντευξιν τοὺς *ἀρχηγοὺς τῆς δυσηρεστημένης μερίδος*, ἵνα ἐκθέσωσι τὰ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως παράπονα αὐτῶν· ἔλαβε δ' ἀπάντησιν ὅτι μερὶς *δυσηρεστημένων* δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ κυβέρνησις ἐπαναστατῶν καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, οἵτινες ὡς τοιοῦτοι προσκαλούμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ ἔλθωσιν εἰς συνέντευξιν.

Οὕτω τοίνυν ματαιωθείσης τῆς συνεντεύξεως οἱ ἐπαναστάται διέμενον ἐν ταῖς ἑαυτῶν θέσεσι. Τῇ δὲ 8 Μαρτίου ἀγγελθέντες ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος ἀνταποκριτοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ

Χρόνου Καρόλου Ὄγγλ ὅτι Γάλλος ἀξιωματικὸς τῶν ἐν τῷ λιμένι Βώλου σταθμευόντων γαλλικῶν πλοίων ἀπεβίωσε, κατῆλθον εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους μέχρι τῆς ἄνωθεν τοῦ νεκροταφείου θέσεως Γκορίτσας, ἐκεῖ δὲ προσήνεγκον τῷ νεκρῷ τὰς ἐπικηδείους τιμὰς πυροβολήσαντες τρίς, ἐν ᾧ αἱ σάλπιγγες ἦχουν τὸ ἐπικήδειον. Ὡσαύτως εἶχον τιμήσει τὴν κηδείαν τῶν δύο θανόντων αἰχμαλώτων τραυματιῶν τῆς μάχης τοῦ Σαρακηνοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς τοῦ Χοβὰρτ-πασᾶ συνεντεύξεως μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐξηκολούθησε συναθροίζουσα στρατὸν ἐν Βώλῳ, ἵνα ἐρρωμένως καὶ ἀποφασιστικῶς προσβάλῃ τὴν Μακρυνίτσαν.

Ὁ φιλέλλην ἀνταποκριτὴς τοῦ *Χρόνου* τότε ἀκούσας ὅτι ὁ ὁμογενὴς ναύαρχος τῶν Τούρκων ἠπείλει νὰ κανονιοβολήσῃ ἐντὸς ὀλίγου τὸ χωρίον, ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸ αὐτοῦ ἐπισκεπτήριον μετὰ τῆς ἑξῆς ἐπιστολῆς:

«Ἐξοχώτατε.—Λυποῦμαι ὅτι αἱ ἀσχολίαι μου δέν μοι ἐπιτρέπουσι νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ αὐτοπροσώπως. Ἔμαθον ὅτι προτίθεσθε νὰ βομβολίσητε τὴν Μακρυνίτσαν καὶ μεταβαίνω ἐκεῖ χάριν ἀσφαλείας».

Οὕτως ὁ ταλαίπωρος Ὄγγλ ἐπορεύθη μετ' ὀλίγον πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, τινὲς τῶν ὁποίων διὰ τοῦ ἀρειμανίου αὐτῶν παραστήματος καὶ τῶν παιδαριωδῶν ἐπιδείξεων τοσοῦτον εἶχον ἀποπλανήσει καὶ ἐνθουσιάσει τὴν εὐγενῆ καὶ ἀθώαν καρδίαν, ὥστε καὶ ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ νὰ τοὺς ἐξυμνήσῃ.

Πανταχόθεν οἱ ἐν Πηλίῳ ἐπληροφοροῦντο ὅτι ἐπίκειται σπουδαία τουρκικὴ ἐπίθεσις, καὶ ὅμως οὐδὲν ἔτι σχέδιον ἀμύνης εἶχεν ἀποφασισθῆ.

Ὁ γ. ἀρχηγὸς Ζ. Μπασδέκης οὐχ ἧττον ἤρξατο ἀφυπνιζόμενος τοῦ ληθάργου καὶ ὡς εἰ προῃσθάνετο τὸν κίνδυνον ἐφαίνετο ἀνήσυχος καὶ ἀναγνωρίζων τὴν ἑαυτοῦ ἀνεπάρκειαν. Ὅθεν τῇ 12 Μαρτίου μετέβη εἰς Κερασιάν, ἵνα ἐπισπεύσῃ τὴν εἰς Μακρυνίτσαν μετάβασιν τῶν ἐν Σχήτῃ καὶ Κεραμιδίῳ σωμάτων, ἅτινα εἶχον ἀνακηρύξει αὐτόθι γ. ἀρχηγὸν τὸν Κ. Λώρην ἀλλ' ἐν φοβερᾷ διετέλουν ἐκρυθμότητι καὶ διχονοίᾳ. Τέλος αὐτὰ μὲν ἀπῆλθον εἰς Μακρυνίτσαν, τὰ δὲ ὅπλα καὶ

πολεμεφόδια τοῦ Λ. Βούλγαρη καὶ τοῦ Κ. Λώρη περιέπεσον εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, καταλαβόντος τὴν Σκήτην καὶ τὸ Κεραμίδιον, ὅτε ὁ Λ. Βούλγαρης ἀπεσύρθη καὶ διέμεινεν ἔκτοτε μετά τινων ἐγχωρίων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ζαγορᾶς καὶ Μαυροβουνίου, τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐθελοντῶν διασκεδασθέντων ἐν τοῖς ἄλλοις σώμασι κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ὀλεθρίαν τακτικήν.

Ὁ Ζ. Μπασδέκης, ὅστις πρόθυμος ἐφαίνετο ν' ἀναθέσῃ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἄλλῳ τινὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν, συνεκρότησε πάραυτα συμβούλιον, ἐν ᾧ ἀπεφασίσθη τὴν μὲν ἐν Μακρυνίτσῃ ὑπαρχηγίαν νὰ λάβῃ ὁ Κ. Λώρης, ὁ δὲ Α. Μήτσας νὰ καταλάβῃ τὴν Λοῦτσαν.

Οὕτω τὸ ὅλον τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως ἀνήρχετο ἤδη εἰς 1700 περίπου ἄνδρας. Τοιαύτη καὶ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς τουρκικῆς ἐπιθέσεως πρόνοια πρὸς ἄμυναν καὶ προπαρασκευή! Δὲν ὑπῆρχε πλέον καιρὸς νὰ ληφθῶσι σπουδαιότερα καὶ καταλληλότερα μέτρα, ὡς ἀπροκαλύπτως δ' ἀνωτέρω προεξεφράσαμεν, οὐδεὶς τῶν ἐν Μακρυνίτσῃ συγκεντρωθέντων διαφόρων σωματαρχῶν ἦν ἱκανὸς νὰ ἐπιβάλῃ τοῖς λοιποῖς σέβας καὶ ἐπιταγήν, ἵν' ἀναλάβῃ τὴν μεγάλην εὐθύνην τῆς ἀναμενομένης μάχης, ἀφ' ἧς ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς ἐν Πηλίῳ ἐπαναστάσεως ἐξήρτητο.

Μία εἰσέτι ἐλπὶς ὑπελείπετο, ἡ ἐκ 500 περίπου ἀνδρῶν εἰς Μακρυνίτσαν σπεύδουσα νέα ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Θ. Βελλέντσαν, Α. Πετρίτσην, Γ. Νικολαΐδην καὶ τὸν γράφοντα τὰς θλιβερὰς ταύτας σελίδας.

Καὶ ὁ μὲν Θ. Βελλέντσας μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ Π. Ζαδὲ ἄγων σῶμα 300 περίπου Θεσσαλῶν χωρικῶν, ἐν οἷς καὶ οἱ τῶν ἐν Ξενιᾷ καὶ Πλατάνῳ μαχῶν συμμετασχόντες πρόκριτοι τοῦ Πλατάνου Παταλοδῆμος, Σ. Καρακώστας, Ι. Καρβούνης, Ξυδαῖοι καὶ ἄλλοι, γνωστὸς ἡμῖν πρὸ πολλοῦ, ὡς καὶ ὁ βουλευτὴς Γ. Νικολαΐδης, ὁ δὲ Α. Πετρίτσης, ὑπηρετήσας ἄλλοτε ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ καὶ βουλευτὴς Σύρου χρηματίσας, τυγχάνει γνωστὸς ἐπίσης διὰ τὸν ἱπποτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ τὰς περιπετείας τοῦ βίου, οὗ ἡ εὐδαιμονεστέρα περίοδος ἀνάγεται εἰς τὴν τῶν Κρητικῶν ἀγώνων εὐδόκιμον συμμετοχήν.

Ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ στρατολογηθεῖσι 150 περίπου, πλὴν τινων μετ' αὐτοῦ ἑνωθέντων στρατιωτῶν, διεκρίνετο ὁ Σάμιος σημαιοφόρος Κ. Πασχάλης, ἀνὴρ ἀνδρεῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος· ὁ δὲ ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματος, ὁ ἀτυχὴς Γ. Παπαγιανόπουλος ἦτο ἐπίσης ἀξιόλογος καὶ μεμορφωμένος νέος, διακρινόμενος ἐπὶ εὐγενείᾳ αἰσθημάτων καὶ συμπεριφορᾶς.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄνω ῥηθέντων οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι πεπειραμένοι, φιλότιμοι καὶ γενναῖοι σπουδαίως ἔμελλον νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὡς πρόσωπα καὶ ὡς σωματάρχαι· ὁ δὲ γράφων, λαβὼν κανονικὴν ἀπουσίας ἄδειαν ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ ἱππικοῦ, ἐν αἷς πρὸ μηνῶν εἶχε καταταχθῆ ὡς ἐθελοντής, ἤλπιζεν ἐπὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκλογὴν τῶν ἀποτελούντων τὸν *Λόχον τῆς Ἰωνίας* καὶ τὸν σχετικῶς ἐντελῆ καταρτισμὸν αὐτοῦ.

Δυστυχῶς ἡ ἐπικουρία αὕτη ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἐπιφέρῃ τὸ δυνατὸν καὶ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, ὀλίγα δέ τινα περὶ τῶν ἀφορώντων αὐτὴν καὶ ἰδίᾳ τὰς περιπετείας τῆς μεταβάσεως τοῦ λόχου τῶν Ἰώνων εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐν Πηλίῳ ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν κρισιμωτέραν αὐτῆς ὥραν, θὰ καταδείξωσι τὴν κακὴν τῆς ἐπαναστάσεως διεύθυνσιν καὶ τὸ ἐπικρατῆσαν πνεῦμα τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν.

ΝΕΑΙ ΕΠΙΚΟΥΡΙΑΙ ΕΝ ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΗ

Καθ' ὃν χρόνον περίπου τὰ ὑπὸ τὸν Θ. Βελλέντσαν, Α. Πετρίτσην καὶ Γ. Νικολαΐδην βουλευτὴν σώματα εὑρίσκοντο ἐν Σούρπῃ, ὁ λόχος τῶν Ἰώνων, μετὰ τὴν ἐν Λυκουρσίῳ καταστροφήν, διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἄγραφα τῆς Θεσσαλίας, ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἐκεῖ σωμάτων τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Κ. Ἰσχομάχου.

Ἡ ἐπικουρικὴ αὕτη δύναμις, μικρὸν ἀναδιοργανωθεῖσα πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἐκ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν ὀλίγων Ἠπειρωτῶν ἐθελοντῶν κενοῦ καὶ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν κωλύματα ὑπερπηδήσασα, ἀπέπλευσε περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 8 Μαρτίου ἐπιβᾶσα τῆς *Ὕδρας* καὶ τῇ ἐπιούσῃ κατέπλευσεν

εἰς Στυλίδα. Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπίτηδες ἀπὸ Λαμίας ἀπεσταλμένος ἐκόμισε τῷ ἀρχηγῷ τοῦ σώματος τὸ ἑξῆς ἐπιστόλιον τοῦ διευθύνοντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὰς ἐπαναστατικὰς ἐνεργείας μετὰ ζήλου παραδειγματικοῦ καὶ φιλοπατρίας ἁγνῆς:

« . . . . . Μ. Σ. — Ἡ Μακρυνίτσα ἀπειλεῖται ὑπὸ πολυαρίθμου ἐχθρικῆς δυνάμεως, συναθροισθείσης ἐν Βώλῳ· ὅθεν ἀντὶ ν' ἀπέλθητε εἰς Ἄγραφα, ἀνάγκη νὰ σπεύσητε εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν Πηλίῳ κινδυνευόντων. . . . . ἔλ».

Λαμίᾳ, τῇ 10 Μαρτίου 1878. — Η. ΠΑΠΑΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ.

Περὶ τὴν αὐγὴν ἀφίκετο καὶ ὁ Θ. Βελλέντσας, ὅστις τὰ αὐτὰ θερμῶς συνιστῶν δικαίως παρίστα τὴν ἀνάγκην κατεπείγουσαν. Μετὰ βραχεῖαν λοιπὸν περὶ τοῦ προκειμένου σύσκεψιν αὐτὸς μὲν ἀπῆλθεν εἰς Σούρπην, ὅπου τὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Α. Πετρίτσην σῶμα, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ λόχου τῶν Ἰώνων ὑπεσχέθη ὅτι θὰ καταφθάσῃ αὐτοὺς ἐκεῖ, ἵνα ἡνωμένοι διέλθωσι διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἁλμυροῦ καὶ μεταβῶσιν εἰς Μακρυνίτσαν. Ἐφ' ᾧ καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ ἐν λόγῳ ἐπικουρικοῦ σώματος διετάχθησαν νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς ἀναχώρησιν, ὅτε ἀπόσπασμα ἴλης ἱππικοῦ, νύκτωρ ἀπὸ Λαμίας ἀφικόμενον, διεκοίνωσε τῷ ἀρχηγῷ αὐτοῦ διαταγὴν τοῦ φρουράρχου Λαμίας,* δι' ἧς προσεκαλεῖτο νὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Ὅθεν τῇ ἀνωτέρᾳ στρατιωτικῇ ἀρχῇ ὑπείκων ἔσπευσεν ἐκεῖσε ἐλπίζων ὅτι ταχέως θὰ ἐπανήρχετο. Δυστυχῶς ὅμως καὶ παρ' ἐλπίδα ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐκρατήθη ἐκεῖ συνεπείᾳ τηλεγραφήματος τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν, δι' οὗ ἐχαρακτηρίζετο ὡς λιποτάκτης, καίτοι φέρων κανονικὴν ἄδειαν διμήνου ἀπουσίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τὸ ἐν Στυλίδι ἀναμένον αὐτὸν σῶμα ἀδιαλείπτως ἐστενοχωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ στρατιωτικῶν ἀρχῶν, ὅπως ἀπέλθῃ τῆς πόλεως, φοβουμένων μὴ στρατιῶται τῶν ἐκεῖ σταθμευόντων ἀποσπασμάτων παρακολουθήσωσιν αὐτό!**

---

* Περὶ τῆς σκανδαλώδους ταύτης ὑποθέσεως ἴδε λεπτομερείας ἐν τοῖς ἐκδοθησομένοις «Ἐθελοντοῦ Ἀπομνημονεύμασι».

** Ἕνεκα τούτου ἐπέκεινα τῶν 20 ἀπὸ Βιλλίων ἐθελοντῶν, συμ-

Ἐν τούτοις μετὰ παρέλευσιν δύο ἡμερῶν κατὰ τηλεγραφικὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου ὁ ἐν λόγῳ σωματάρχης ἀφέθη ἐλεύθερος καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς Στυλίδα, συναντήσας καθ' ὁδὸν τοὺς ἄνδρας τοῦ ἑαυτοῦ σώματος, ἀναχωρήσαντας πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἐνοχλήσεων τοῦ ἐκεῖ φρουράρχου.

Διόπερ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ ἀπολεσθέντος χρόνου τὸ ἀδικαιολογήτως κωλυθὲν ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐπέβη πλοίου, ὅπερ ἀποπλεῦσαν τῆς Στυλίδος ὡς ἠδυνήθη, κατέπλευσεν εἰς Γλύφας. Πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς πορείας τὸ σῶμα ἔσπευσε πεζῇ ἐν μέσῳ βροχῆς, κατὰ δὲ τὴν κοπωδεστάτην ταύτην νυκτοπορείαν ὁ Ἰταλὸς ἐθελοντὴς *A. Consolini* καταπεσὼν ἀπὸ κρημνοῦ ἔπαθε τὸ σκέλος καὶ μετηνέχθη ἐν τῷ θεραπευτηρίῳ Σούρπης, δι' ἧς ὁ Ἰωνικὸς λόγος ὥδευσε τῇ ἐπιούσῃ πρὸς τὴν ἐν τῷ τουρκικῷ ἐδάφει ἔρημον κώμην Κελλέρια.

Δυστυχῶς τὰ ὑπὸ τὸν Θ. Βελλέντσαν, Α. Πετρίτσην καὶ Γ. Νικολαΐδην σώματα ἀναμένοντα μέχρι πρὸ μικροῦ εἶχον ἤδη ἀπέλθει εἰς Μακρυνίτσαν, μόνος δὲ ὁ Α. Βελλέντσας μετ' ἀποσπάσματος ἐκ 50—60 ἐγχωρίων ὑπελείφθη ἐνταῦθα ὡς φρουρὰ καὶ μόνη ἐπαναστατικὴ δύναμις τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

Ἐνταῦθα εἶχεν ἀφιχθῆ πρὸ μικροῦ, μετὰ τοῦ φοιτητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Δ. Σβορώνου, ὁ ἰατρὸς Β. Ναθαναὴλ, εἷς τῶν ὀλιγίστων ἐκείνων ἐπιστημόνων, οἵτινες ἀφιλοκερδῶς καὶ ὑπὸ ἁγνοτάτων φιλοπατρίας αἰσθημάτων ἐμπνεόμενοι παρηκολούθησαν καὶ ὡς μαχηταὶ καὶ ὡς θεραπευταὶ τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα. Οὗτοι, προτιθέμενοι ν' ἀπέλθωσιν ἐπίσης εἰς Πήλιον, εἶχον ἀποφασίσει νὰ μεταβῶσι διὰ θαλάσσης ἀπὸ Νέας Μιζέλλης, ὅπου καὶ ἀπῆλθον τῇ ἐπιούσῃ.

Ἐν τούτοις ὁ ἀγαθὸς τοῦ Ἁλμυροῦ σωματάρχης εἰλικρινῶς καὶ ἀπροκαλύπτως δεικνύων τὸν κίνδυνον τῆς δι' Ἁλμυροῦ διαβάσεως τοῦ εὐαρίθμου καὶ ἀπομεμονωμένου τούτου σώμα-

---

παραληφθέντων ἐν τῷ Ἰωνικῷ λόχῳ κατὰ θερμὴν σύστασιν ἀνδρὸς διαπρεπεστάτου τῶν ἐν Ἀθήναις, ἀπεσπάσθησαν αὐτοῦ ἐν τῷ μεταξὺ, ὡς εἶχον πράξει καὶ ἕτεροί τινες ἀπὸ τῶν περιχώρων τῆς Ἀττικῆς.

τος προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν διοικοῦντα, ὅπως παραμείνῃ αὐτόθι ἀναμένων νὰ συνενωθῇ μεθ' ἑτέρου τινός· ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτο νέον ἐπικουρικὸν σῶμα δὲν ἀνεμένετο, προφανῶς δὲ ἡ Μακρυνίτσα ἐκινδύνευε, συνεχῶν πυροβολισμῶν ἀκουωμένων ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ Πηλίου, ἅμα ὡς κατωρθώθη νὰ εὑρεθῶσιν οἱ κατάλληλοι ὁδηγοί, ὁ λόχος τῶν Ἰώνων διετάχθη νὰ ἑτοιμασθῇ πρὸς ἀναχώρησιν. Καὶ τὸν μὲν κίνδυνον οὐδεὶς ἠγνόει, πάντες δ' ἐφαίνοντο περιφρονοῦντες αὐτὸν καὶ πρόθυμοι νὰ σπεύσωσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὅπως σὺν τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς αὐτῶν συναγωνισθῶσι τὸν πανελλήνιον ἀγῶνα, εἰς ὃν τῷ 1821 οἱ πατέρες αὐτῶν ἔδραμον πανταχόθεν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διακριθέντες ἐν σώματι. Οὐδ' ὑπάρχει γλυκύτερον καὶ ἱεροπρεπέστερον ἢ οἱ μεταγενέστεροι νὰ βαίνωσιν εἰς τὰ αἱματηρὰ ἴχνη τῶν προγενεστέρων, ἀνανεοῦντες τοὺς πανελληνίους ἐθνικοὺς δεσμοὺς καὶ ἔτι μᾶλλον συσφίγγοντες αὐτοὺς μετὰ παρέλευσιν τοσούτων χρόνων ἐθνικῆς νάρκης καὶ στυγερᾶς δουλείας.

Ἐν τῷ λόχῳ τῶν Ἰώνων ὑπῆρχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκλεκτοὶ ἐθελονταί, νέοι μεμορφωμένοι καὶ σφριγῶντες, ἄνδρες εὐδοκίμως ἐν Κρήτῃ ἀγωνισάμενοι καί τινες τῶν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐθελοντῶν ἐπιμόνως τὸ σῶμα παρακολουθήσαντες. Ἐν αὐτοῖς δὲ ἰδίας μνείας ἄξιος ὁ ἀπὸ Σμύρνης διακεκριμένος νέος Ι. Παναγιωτίδης, ὁ τελειόφοιτος τῆς νομικῆς Γ. Πάστας, ὁ καταλιπὼν ἐν Σμύρνῃ οἰκογένειαν καὶ ἐργασίαν, ἄλλοτε δ' ἐν Κρήτῃ ἀριστεύσας Α. Τσιγγούνης, ὁ Α. Φωτίου, ὁ νεαρὸς ἀλλὰ καρτερικότατος Ε. Μαῦρος κτλ. Συνηκολούθησαν δὲ πλὴν τοῦ καθ' ὁδὸν παθόντος καὶ ἐν Σούρπῃ ἀπολειφθέντος Ἰταλοῦ λοχαγοῦ *A. Consolini*, ὁ *E. Lopez* ὡς βοηθὸς χειρουργὸς καὶ ὁ *J. Rè* ἐνθουσιώδης φιλέλλην. Ἄξιος πλείστου σεβασμοῦ ἦν καὶ ὁ τοῦ λόχου σημαιοφόρος* ἱερομόναχος Σέργιος Δ. Πετρούλιας, ρωμαλέος ὅσῳ καὶ φιλόπατρις κληρικός, καταλιπὼν τὴν ἐν Σμύρνῃ ἐφημερίαν αὐτοῦ, ἵνα ἄρῃ τὴν σημαίαν τοῦ ἕλληνος χριστιανοῦ καὶ προηγηθῇ ἐν τῷ τῶν

* Τὴν σημαίαν αὐτοῦ κατεσκεύασαν αἱ ἀξιότιμοι ἔγγοναι τοῦ ἐκ τῶν πρώτων τῆς Φιλικῆς ἑταιρίας ἀειμνήστου Ξάνθη.

δεινοπαθημάτων ἀγῶνι παρὰ πάντων μακρῷ καὶ δεινῷ ἐκλαμβανομένῳ. Μετὰ τὴν ἐξόρκισιν τῶν ἐθελοντῶν εἰς τὴν πιστὴν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν ἐκτέλεσιν ὁ σεβάσμιος οὗτος σημαιοφόρος, μέλαιναν φέρων φουστανέλλαν, ἐβάδισε πρὸς τοὺς Κεφάλους, πάντες δ' ἠκολούθησαν ἐν συγκινήσει καὶ ἐνθουσιασμῷ. Φεῦ! πόσῳ πολλάκις ἀπατηλαὶ εἶναι αἱ εὐτυχεῖς ἐκεῖναι στιγμαί, καθ' ἃς ἐν καλῇ τῇ πίστει νομίζει τις ὅτι πορεύεται τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς δόξης!

Ἐν Κεφάλοις ἡ πορεία ἀνεστάλη μέχρις οὗ τὸ νυκτερινὸν σκότος ἤρξατο καλύπτον τὴν πεδιάδα καὶ τότε τὸ σῶμα εἰς τρία διαιρεθὲν μέρη καὶ τρία ἄγον φορτία πολεμοφοδίων προεχώρησε μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων διατάξεων καὶ ἀναγκαίων προφυλάξεων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἁλμυροῦ.

Ἡ διὰ τοῦ Ἁλμυροῦ νυκτοπορεία τῶν εἰς Πήλιον ἀπερχομένων ἐπαναστατῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τοῦ ἔτους κοπωδεστάτη καὶ ἐπικίνδυνος· διότι οὐ μόνον ἠναγκασμένοι ἦσαν νὰ βαδίζωσι καθ' ὅλην τὴν νύκτα μέχρι τῆς πρωΐας ἐν χώρᾳ ἑλώδει καὶ πολλαχοῦ ὑπὸ ποταμίων καταρρύτῳ, ἀλλὰ καὶ νὰ διέλθωσι μεταξὺ τοῦ Ἁλμυροῦ καὶ τοῦ ἐπινείου Τσεγγὲλ κέντρων ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἅτινα μὴ δυνάμενα νὰ καταληφθῶσι διαρκῶς ὡς παράλια ἔδει νὰ καταστραφῶσι πρὸ τῆς ἐν Πηλίῳ ἐπαναστατικῆς συγκεντρώσεως.

Ἡ ἀπὸ Ἁλμυροῦ μέχρι Τσεγγὲλ ἀπόστασις δὲν κατέχει πλέον ἢ πεντακισχίλια μέτρα καὶ ἐνταῦθα τουρκική της ἐνέδρα λίαν ἐπικίνδυνος καθίστατο· ἀλλὰ τοσοῦτος φόβος κατεῖχε τοὺς τούρκους, ὥστε κατὰ τὴν διάβασιν τῶν διαφόρων ἐπαναστατικῶν σωμάτων αἱ μὲν φυλακαὶ τῶν ἐν Ἁλμυρῷ στρατώνων περιωρίζοντο νὰ σαλπίζωσι συνάθροισιν, οἱ δὲ ἐν τῷ Τσεγγὲλ ἔνοπλοι ὀθωμανοὶ νὰ ὀχυρῶνται ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν. Καὶ μόνα τὰ τουρκικὰ ἀτμόπλοια περιπολοῦντα ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ ἐφαίνοντο ἐν τῷ ἀμυδρῷ φωτὶ τῶν φανῶν αὐτῶν ἄγρυπνοι ἀλλ' ἀνωφελεῖς φύλακες.

Οὕτω πλὴν τῶν ὀχληρῶν συναντήσεων ληστρικῶν τινων συμμοριῶν ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου ἀπευκταίου καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἰώνων, ὁδοιπορῆσαν καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἀφίκετο τῇ ἐπιούσῃ εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Παληουρίου. Μετὰ μακρὰν ἐνταῦθα ἀναψυ-

χὴν προὐχώρησε μετ' ἐπιφυλάξεων μὲν ἀνυπόπτως δὲ, ἀγνοοῦν οὐδὲ δυνάμενον νὰ μάθῃ τὰ πρὸ αὐτοῦ συμβαίνοντα.

ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΜΑΥΡΟΛΙΘΑΡΩΝ

Τῇ 15 Μαρτίου, ἐν ᾧ ἀπόπειρά τις συνεννοήσεως τοῦ Χόβαρτ-πασᾶ μετὰ τοῦ ἐν Μακρυνίτσῃ ἀρχηγείου ἐγίγνετο, ἐν Καναλίοις ἐξετελέσθη φοβερὰ γυναικοπέδων σφαγὴ, ἥτις ἐματαίωσε τὰς μόλις ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις.

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι ἕτοιμοι πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τὸ Πήλιον μεγάλην ἐπίθεσιν ἀπεπειράθησαν νὰ καταλάβωσι τὴν ὀχυρὰν θέσιν τῶν Μαυρολιθάρων, ἀφ' ἧς διὰ στενῆς ἀνωφερείας ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι κατὰ τῆς Μακρυνίτσης, 2 ½ ὥρας ἀπεχούσης. Ἀλλ' ἐνῷ ἐν τῷ διαμερίσματι Πορταριᾶς ἔμενον τὰ σώματα Ν. Ἀξελοῦ, Ι. Φαρμάκη καὶ ἄλλων ἐγχωρίων σωματαρχῶν διαφόρους θέσεις κατέχοντα, τὴν ἐπίκαιρον ταύτην θέσιν, τῆς Μακρυνίτσης τὸ προπύργιον, ὑπερήσπιζον οἱ Χ. Λελούδας καὶ Ι. Βογιατσῆς μετὰ δυνάμεως 150 μόνον ἀνδρῶν, ἐν οἷς καί τινες τῶν ὑπὸ τὸν Ι. Γίδαν μετὰ τῆς σημαίας αὐτοῦ.

Τῇ 16 Μαρτίου περὶ τὴν 3 μ. μ. οἱ Τοῦρκοι πρόσκοποι ἐπλησίασαν, προσποιούμενοι ὅτι διώκουσι μικρὰν ἀγέλην βοῶν, μετ' οὐ πολὺ δὲ 3 περίπου τάγματα τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ 3 τηλεβόλων ἐπετέθησαν τοῖς αὐτόθι ἐπαναστάταις. Συνάμα ἑτέρα μικρὰ τουρκικὴ δύναμις μετὰ 1 τηλεβόλου ἐξελθοῦσα τοῦ φρουρίου τοῦ Βώλου καὶ καταλαβοῦσα τὴν θέσιν Ἑπτὰ-Πλατάνια ἤρξατο ἐπιδείξεων κατὰ τῶν ἐν Πορταριᾷ.

Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου διαβήματος οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπει ὁ ἐχθρὸς ἢ ν' ἀπασχολήσῃ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα καὶ συνάμα πειραθῇ τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ἅστινας κακῶς ὑπελόγιζεν εἰς 5000 ἀνδρῶν. Ὅθεν ὅτε μετ' ὀλίγον ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτοῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἀξελοῦ, τὸ τοῦ Φαρμάκη καὶ ἄλλων ὀλίγων ἐν ἐλαιῶνι προφυλαττομένων, ἀπεμακρύνθη μετὰ τοῦ τηλεβόλου αὐτοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον, ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἑνὸς καὶ μόνου τραυματισθέντος.

Ἐν Μαυρολιθάροις ὅμως ἐξετέλει πραγματικὴν καὶ πεισματώδη ἐπίθεσιν, καθ'ἧς γενναίαν ἄμυναν ἀντέτασσον ὁ Ι. Βογιατσῆς καὶ Χ. Λελούδας, ἐκ τοῦ σώματος τῶν ὁποίων εἶχον φονευθῆ ἤδη ὁ Δ. Κουτσοῦκος, Θ. Χαραλάμπης, Σ. Γαλιλαῖος καὶ Γ. Λάϊος, ἐτραυματίσθησαν δὲ ὁ Θ. Κόνιος, Γ. Ἀθανασίου, Β. Μανσούρας, Ν. Λάσκαρης, Ο. Δημητρίου, Κ. Γκούμας, Ε. Λιάμτσας καὶ ὁ σημαιοφόρος τοῦ Ι. Γίδα Καταβάτης.

Οὕτω λοιπὸν ἡ θέσις αὕτη ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐκινδύνευε νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῆς πολυαρίθμου ἐχθρικῆς δυνάμεως, οἱ δὲ ὑπ' αὐτῆς πιεζόμενοι σωματάρχαι ἐζήτουν ἐσπευσμένως ἐπικουρίαν. Ἀλλ' ὁ ἐν Λούτσῃ Α. Μήτσας πάντων πλησιαίτερος καὶ $^1/_4$ τῆς ὥρας ἀπέχων, δὲν ἐνέκρινε τὰς τοιαύτας αὐτῶν αἰτήσεις καὶ παρακλήσεις, καί τοι οἱ ἀπωτέρω αὐτοῦ Λ. Πλατούτσας καὶ Ι. Καρτάλης μετὰ τῶν ἀπὸ Μακρυνίτσης ἐγχωρίων, καὶ ὁ Ι. Γίδας ἀπὸ Καλογρήτσης ἔσπευσαν εἰς τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς, ἀλλ' ἀργὰ ἤδη, διότι τραυματισθέντος τοῦ Ι. Βογιατσῆ καὶ ἀναγκασθέντος ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς μάχης, τοῦ δὲ ἐχθροῦ ἀδιακόπως προελαύνοντος μετὰ πολλῶν δυνάμεων, ὁ Χ. Λελούδας, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺ γενναίως ἀπέκρουσεν αὐτὸν, ἀπολέσαντα ἐν ταῖς ἀλληλοδιαδόχοις αὐτοῦ ἐφόδοις 30 περίπου, ἤρξαντο τακτικῆς ὑποχωρήσεως.

Ἡ ἀπώλεια τῆς ἐπικαιροτάτης ταύτης θέσεως ἦν μέγα ἀτύχημα τοῖς ἐν Μακρυνίτσῃ· διότι συνεπήγαγε καὶ τὴν τῆς Λούτσης, ἧς ἡ ὑπεράσπισις καθίστατο ἤδη δυσχερής. Ὅθεν ὁ Α. Μήτσας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ Ν. Σταμοῦλος καὶ Β. Ζοῦρκος ἔσπευσαν ν' ἀποσυρθῶσι, καί τοι πολλαὶ συζητήσεις ἐπὶ τούτῳ ἐγένοντο, μάτην δὲ ὁ Λ. Πλατούτσας μετ' ἄλλων ὑπέδειξεν αὐτοῖς τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης.

Ἤδη ἡ ἐπὶ τὴν Μακρυνίτσαν ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ ἐφαίνετο τῇ ἐπαύριον ἀναπόφευκτος. Τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης, ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτελέσεως τοῦ ὁποίου ἐξηρτᾶτο ἡ σωτηρία καὶ ἡ τιμὴ πάντων, τοὐναντίον δὲ ἡ καταστροφὴ καὶ τὸ ὄνειδος τῆς ἐπαναστάσεως, ἔδει ἐγκαίρως ν' ἀποφασισθῇ καὶ ἐκτελεσθῇ· ἀλλ' ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ στιγμῇ ἐπῆλθε δυστυχῶς φοβερὰ σύγχυσις καὶ διχογνωμοσύνη, οὐ μόνον δι' ἔλλειψιν ἀρχηγοῦ δυναμένου νὰ σκεφθῇ καὶ ἐπιταχθῇ τοῖς περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ

καὶ διὰ τὴν ὀλίγην προθυμίαν καὶ τὸ ἐκλεῖψαν θάρρος τινῶν σωματαρχῶν. Ἐν ᾧ οἱ ἐχθροί, καταλαμβάνοντες ἡσύχως τὰς ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐγκαταλειφθείσας θέσεις, παρεσκευάζοντο ἀφ' ἑσπέρας εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν προσβολήν, οὗτοι ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἤρξαντο διαπληκτιζόμενοι καὶ ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους. Τοῦ Α. Μήτσα ἀρνουμένου νὰ καταλάβῃ μετὰ τοῦ Β. Ζούρκου τὴν ἐπίκαιρον θέσιν Παναγιᾶς-Πουρνάρι, ὁ Ι. Γίδας ἦλθεν εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ πικροὺς καὶ ἐπιπληκτικούς, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ὀλεθρίας συνεπείας. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν θέσιν Χαμορίγανην ἐπροθυμοποιήθη τις ἐγκαίρως νὰ καταλάβῃ, ἀφ' ἧς τοὐλάχιστον ἠδύναντο ν' ἀντιπροσβληθῇ ὁ ἀπὸ τῶν Πουρναρίων-Παναγιᾶς προβάλλων ἐχθρός. Ὁ δὲ καθηγητὴς Ν. Νικολαΐδης, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἀντέτεινεν εἰς τὴν ἐν Μακρυνίτσῃ διαρκῆ διαμονὴν τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, μὴ θέλων νὰ θυσιάσῃ ἐν γνώσει τοὺς ὑπ' αὐτὸν φοιτητάς, διέμενεν εἰς τὰ ὑψώματα τῆς Καλογρήτσας. Πρὸς τούτοις αἱ ἀναμενόμεναι ἐπικουρίαι, ἤτοι τὰ σώματα Θ. Βελλέντσα, Α. Πετρίτση, Γ. Νικολαΐδη καὶ ὁ λόχος τῶν Ἰώνων δὲν εἶχον φανῇ εἰσέτι, ἀλλ' οὔτε πολεμεφόδια ἱκανὰ ὑπῆρχον.

Τὰ σώματα Ν. Ἀξελοῦ καὶ Ι. Φαρμάκη ἀναγκαιότατα κατὰ τὴν τοιαύτην κρίσιμον περίστασιν ἐν Μακρυνίτσῃ διέμενον εἰς μάτην μετὰ διαφόρων ἄλλων ἐν Πορταριᾷ· τὸ δὲ πάντων χείριστον ἐκ τῶν ἀπὸ Ἀγυιᾶς ἀφικομένων πλεῖστοι εἶχον ἀποβάλει τὸ θάρρος, σχεδὸν δὲ πάντες ἤρξαντο ἀποβάλλοντες αὐτό, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀνωμαλίαν, βλέποντες τὰς μὲν ἐπικαίρους θέσεις ἀλληλοδιαδόχως δωρεὰν ἐγκαταλειπομένας, νέας δ' ἄλλας τοιαύτας μὴ καταλαμβανομένας.

Ὁ ἀρχηγὸς Ζ. Μπασδέκης ἐννοήσας τὸν κίνδυνον ἔγραψε περὶ τὴν 10 ὥραν μ. μ. πρὸς τὸν Ν. Ἀξελὸν τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν:

«Μεγάλη ἀπελπισία καὶ ἀποθάρρυνσις κατέλαβεν ἅπαντας ἕνεκα τῆς ἐλεύσεως τῶν ἀποτεθαρρημμένων σωμάτων ἐξ Ἀγυιᾶς ὑπὸ τὸν Α. Μήτσαν καὶ λοιπούς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔλθῃς ἐπάνω, διότι εἶσαι ὁ μόνος, ὅστις θὰ ἐπαναφέρῃς τὸ θάρρος καὶ θ' ἀντιταχθῇς εἰς τὴν προσβολὴν τοῦ πολυαρίθμου ἐχθροῦ. Ἀφίνεις τὴν ὑπεράσπισιν τῶν θέσεων εἰς τοὺς σωματάρχας Κατσούδαν καὶ Φαρμάκην».

Ἐν τοιαύτῃ συγχύσει καὶ καταστάσει πραγμάτων ὁ Κ. Δώρης, ἀπὸ δύο ἡμερῶν μάλιστα πάσχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀνέλαβε νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς μάχης.

Τίς λοιπὸν ἐδύνατο ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ἀποτυχίας;

Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΗΣ

Ἡ αὐγὴ τῆς 17 Μαρτίου ἀνατέλλει κρίσιμος τοῖς ἐπαναστατικοῖς ὅπλοις τοῦ Πηλίου.

Ἡ νίκη τῆς ἡμέρας ταύτης θὰ συνεπήγετο τὸν θρίαμβον τῆς ἐπαναστάσεως, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ὁ Χόβαρτ ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ συνεννοηθῇ καὶ συνάψῃ ἀνακωχὴν μέχρι τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν μὲν συνέδραμεν εἰς τὴν νίκην, πολλὰ δὲ τοὐναντίον εἰς τὴν μεγάλην καταστροφήν.

Περὶ τὸ λυκαυγὲς τὰ ὑπὸ τὸν Θ. Βελλέντσαν καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, τὸν Α. Πετρίτσην καὶ βουλευτὴν Γ. Νικολαΐδην σώματα μετά τινων ὑπὸ τὸν Σκόνδραν ἀνδρῶν* ἀπειρηκότα ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ κοπώδους ὁδοιπορίας ἀφίκοντο εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Σαρακηνοῦ, ἐνῷ μένοντα ὄπισθεν τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων θὰ ἠδύναντο ν' ἀπειλήσωσι κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης σπουδαίως τὸν ἐχθρὸν καὶ ματαιώσωσι τὴν γενικὴν κατὰ τῶν ἐν Μακρυνίτσῃ ἐπίθεσιν. Ὁπωσδήποτε ὁ ἀρχηγὸς Ζ. Μπασδέκης ἀναθαρρήσας ἐπὶ τῇ ἀφίξει αὐτῶν ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Ν. Ἀξελὸν τὰ ἑξῆς:

«Ἀφιχθέντων τῶν ὁπλαρχηγῶν Θ. Βελλέντσα, Α. Πετρίτση καὶ Νικολαΐδου, ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πεζικοῦ μετὰ πλέον τῶν 500 ὁπλιτῶν ἐπανῆλθε τὸ θάρρος. Μείνατε ὑπερασπιζόμενοι τὴν θέσιν σας»!

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην λαβὼν ὁ Ν. Ἀξελὸς καθ' ὁδὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἐν τῷ διαμερίσματι Πορταριᾶς ὀχυρώματα αὐτοῦ, ἔνθα διέμενεν ὁ Ι. Φαρμάκης μετὰ τοῦ Ι. Τσάμη, καὶ ἄλλοι ἐγχώριοι σωματάρχαι. Περὶ τὴν 7 ὥραν π. μ. ἀφίκετο ἀπὸ Μακρυνίτσης καὶ ὁ ἀτυχὴς Ὄγγλ, ὅστις τῇ ἑσπέρᾳ εἶχεν

* Τοῦ Ι. Ζήκου διαμένοντος δυστυχῶς ἀσθενοῦς ἐν Σούρπῃ.

ἀφιχθῇ εἰς αὐτὴν ἀπὸ Βώλου, συνεπὴς τῇ πρὸς τὸν Χόβαρτ ὑποσχέσει αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸ ὀχύρωμα τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῷ Α. Μήτσα, ἵνα ἐκεῖθεν ἐπισκοπήσῃ τὰ τῆς μάχης.

Ὀλίγη παρῆλθεν ὥρα καὶ οἱ πρόσκοποι τοῦ ἐχθροῦ ἤρξαντο ἀναφαινόμενοι ἀπὸ τῶν Μαυρολιθάρων καὶ τῆς Λούτσης.

Οἱ ἐπαναστάται ἦσαν παρατεταγμένοι δεξιόθεν τῆς Μακρυνίτσης ἐν πεταλοειδεῖ σχήματι, οὗτινος τὸ μὲν δεξιὸν κέρας ἦν ἀπέναντι τοῦ λόφου Παναγιᾶς-Προυνάρι, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἡ Καλογρήτσα καὶ κέντρον ὁ Προφ. Ἠλίας.

Ὁ Β. Ζοῦρκος καὶ Θ. Κολωνιάτης, οἵτινες οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ ταχθῶσιν εἰς θέσιν, ἀφ' ἧς κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐπιτυχία ἐξηρτᾶτο, κατεῖχον τὸ ἄκρον τοῦ δεξιοῦ κέρατος, μετ' αὐτοὺς δὲ τὰ λοιπὰ σώματα ἦσαν παρατεταγμένα μέχρι Καλογρήτσης ὡς ἑξῆς:

Ζ. Μπασδέκης, Χ. Λελούδας καὶ Χ. Διανέλλος· Α. Μήτσας, Θ. Τσακίρης καὶ Γ. Ἀντωνόπουλος· Ι. Καρτάλης καὶ Α. Πλατούτσας· Ν. Σταμούλης καὶ Μαστέλλος· Ι. Γίδας, Α. Πετρίτσης, Θ. Βελλέντσας, Γ. Νικολαΐδης καὶ διάφοροι ἐγχώριοι. Ὁ Δ. Γαρέφης εὑρίσκετο πρὸς τὸ μέρος τῆς Καλιακούδας, ὁ δὲ Ι. Μπαντῆς ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὴν Χαμορίγαννην, ὅπερ δυστυχῶς δὲν ἐγένετο· ὁ Ι. Βελλέντσας κατεῖχε τὸ Κλῆμα καὶ ὁ Δ. Ἔξαρχος τὴν πρὸς τὸν Βῶλον Ἀνωμαλιά.

Τοῖς ἀνωτέρω συγκατατακτέοι καὶ οἱ γενναῖοι ἀποσπασματάρχαι Ναοὺμ Κωνσταντινίδης, Ι. Οἰκονόμου, ὁ δεκανεὺς Κυριακίδης καὶ ἄλλοι ἐγχώριοι, περὶ ὧν προηγουμένως ἐγένετο λόγος. Δυστυχῶς καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τῶν τελευταίων, μὴ εἰδοποιηθέντες ἐγκαίρως, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρευρεθῶσιν ἐγκαίρως ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης.

Ἡ ἐπαναστατικὴ δύναμις ἀνερχομένη εἰς 1700 περίπου ἄνδρας καὶ παρατεταγμένη ἐπὶ μιᾶς σχεδὸν γραμμῆς, διικνουμένης μέχρι 3/4 τῆς ὥρας, δὲν εἶχεν ἐξησφαλισμένην τὴν ὑποχώρησιν· διότι ἡ ἀπὸ Καλογρήτσης διὰ Μακρυνίτσης καὶ Πορταριᾶς ἕνεκα τοῦ ἀποκρήμνου καὶ τῶν ὑπερκειμένων λόφων, οὓς οἱ Τοῦρκοι ἐδύναντο νὰ καταλάβωσι, οὐ μόνον δυσχερὴς ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνος συνάμα. Ὡσαύτως καὶ ἡ διὰ τοῦ Προφ. Ἠλιοῦ, ἅμα τῇ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ὑποχωρή-

σει, ἥτις ἔμελλε νὰ συμβῇ διὰ τὴν μὴ ὀχύρωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν μὴ ἐκ τοῦ προτέρου κατάληψιν τῆς θέσεως Χαμορίγαννης καὶ Καλιακούδας, ἀφ' ὧν ἄλλως ἐδύναντο νὰ προσβάλλωσι καὶ ἀπασχολῶσι τοὺς ἀπὸ Λούτσης ἐπερχομένους ἐχθροὺς κατὰ τοῦ ἄκρου δεξιοῦ κέρατος.

Τῇ 12 περὶ τὴν 8 ὥραν π. μ. ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς, συμποσούμενος εἰς 9,600 περίπου τακτικοὺς καὶ ὀλίγους ὑπὸ τὸν Ἀμοῦς-ἀγᾶν ἀτάκτους καὶ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἀνάλογον πυροβολικὸν ὑπὸ τὴν γενικ. ἀρχηγίαν τοῦ Ρετζὲπ-πασᾶ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἰσκενδὲρ, Ρεσὶτ καὶ Χασὰν, προὐχώρησεν ἀμαχητεὶ διὰ τῶν ἀνυπερασπίστων θέσεων Μαυρολιθάρων καὶ Λούτσης, ἀλλὰ διστάζων καὶ ὑποπτευόμενος στρατήγημα τὴν τοιαύτην ἐγκατάλειψιν. Ἀφ' οὗ δ' ἐν σώματι προέβη παρετάχθη εἰς ἀπόστασιν 1000 περίπου μέτρων ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατικῶν θέσεων ἐπιμήκους ὑψώματος, τῶν ἄκρων τοῦ ὁποίου, τὸ μὲν ἀντιμέτωπον πρὸς τὸ δεξιὸν τῶν ἐπαναστατῶν καλεῖται Παναγιᾶς-Προυνάρι, τὸ δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν αὐτῶν μέχρι Καλογρήτσης διικνούμενον καλεῖται Γουστίλλας. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, ἣν ἔπρεπε νὰ καταλάβωσιν οἱ ἐπαναστάται ἅμα τῇ ἀπὸ Μαυρολιθάρων καὶ Λούτσης ὑποχωρήσει, ὁ ἐχθρὸς, ἀπασχολῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐπαναστατικῆς παρατάξεως, ἀνέπτυξεν ἱκανὴν δύναμιν ἀραιώσας αὐτὴν εἰς ἀκροβολισμὸν κατὰ τοῦ ἄκρου δεξιοῦ κέρατος αὐτῶν, ἤτοι τοῦ Β. Ζούρκου καὶ Θ. Κολωνιάτου, εἰς ἐπικουρίαν τῶν ὁποίων εἶχον σπεύσει μετὰ 70 περίπου ἀνδρῶν πρῶτος ὁ Θ. Βελλέντσας ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Α. Πετρίτσης.

Μετά τινας πυροβολισμοὺς ἡ τουρκικὴ σάλπιγξ παρώρμησεν εἰς ἔφοδον, ἥτις ὅμως μετὰ φθορᾶς τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθη, πολλῶν ἐξ αὐτῶν ὑποχωρησάντων ὄπισθεν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων λοφίσκου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐχθρικὴ δύναμις τὴν θέσιν ταύτην κυρίως ἠπείλει, ὁ τὴν μάχην διευθύνων ὑπολοχαγὸς Κ. Λώρης διέταξε τὴν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἀλληλοδιάδοχον μετακίνησιν τῶν σωμάτων, ὅπερ ὅμως ἐν τοῖς ἀτάκτοις στρατοῖς ἐν ὥρᾳ μάχης δυσκόλως κατορθοῦται· διότι οὐ μόνον τάξις δὲν τηρεῖται ἀλλὰ καὶ πειθαρχία δὲν ὑφίσταται. Ὅθεν, οὕτω τῆς μάχης σφοδρᾶς ἐξα-

κολουθείσης, τὸ δεξιὸν κέρας τῶν ἐπαναστατῶν προφανῶς ἐκινδύνευε, ἐνῷ τὸ ἀριστερὸν ἐν ἀχρηστίᾳ διετέλει μὴ δυνάμενον νὰ μετάσχῃ αὐτῆς. Ὡσαύτως ἀπὸ τῶν θέσεων Χαμορίγανης καὶ Καλιακούδας μὴ ἐπελθόντος τοῦ δυνατοῦ ἀντιπερισπασμοῦ πλαγίως τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, αὕτη κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἀκωλύτως ἐφορμῶσα ἠπείλει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Β. Ζοῦρκον καὶ Θ. Κολωνιάτην 250 ἄνδρας καὶ νὰ καταλάβῃ θέσεις, ἀφ' ὧν ἠπειλεῖτο ἡ ὑποχώρησις καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Κ. Λώρης ἐννοήσας τότε τὸν κίνδυνον ζητεῖ ἐσπευσμένως ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ Ζ. Μπασδέκη, οὗτος δὲ μετὰ παρακλήσεων ἀποτείνεται ἀλληλοδιαδόχως πρὸς τὸν Χ. Λελούδαν καὶ Α. Μήτσαν. Καὶ ὁ μὲν Χ. Λελούδας βλέπων ὅτι, ἐν τῇ θέσει τοῦ Θ. Κολωνιάτου δὲν ὑπῆρχον τ' ἀναγκαῖα ὀχυρώματα, ἀλλ' οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐμάχοντο ὄπισθεν ὀλίγων παρατυχόντων λίθων καὶ ἐπειδὴ βεβαίως οὐ μικρὸν θὰ διέτρεχε κίνδυνον μεταβαίνων ἀπὸ τῆς θέσεως αὑτοῦ εἰς ἑτέραν ὑπὸ τὸ σφοδρὸν ἐχθρικὸν πῦρ, ἠρνεῖτο λέγων ὅτι, ὁ Μήτσας, ὅστις τῇ παρελθούσῃ ἑσπέρᾳ δὲν ἐβοήθησεν αὐτὸν μαχόμενον καὶ κινδυνεύοντα, ὤφειλε τοὐλάχιστον νὰ σπεύσῃ τῇ στιγμῇ ταύτῃ. Ὁ δὲ Α. Μήτσας ἐπίσης ἠρνεῖτο ἀρκούμενος νὰ πέμπῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ταχὺ πῦρ ἀπὸ 700 περίπου μέτρων, ἐν ᾧ πανταχόθεν ἐζητοῦντο πολεμεφόδια, μία δὲ μόνη ἀπόκρισις ἀπὸ τοῦ Πρόφ. Ἠλιοῦ ἠκούετο:

— Φειδώ, ὀλίγιστα ἔχομεν . . . !

Εἶναι ἀπίστευτον καὶ ὅμως λέγεται ὅτι, κατὰ τὴν ἐπονείδιστον ταύτην ἡμέραν δὲν ὑπῆρχον ἐν Μακρυνίτσῃ πλέον ἢ 12 κιβώτια πολεμεφοδίων, ὧν τὰ πλεῖστα ἀνήκοντα εἰς ὀπισθογεμῆ ὅπλα, ἐν ᾧ ἐν Δρακίᾳ ὑπῆρχον περὶ τὰ 40. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ἦτο γνωστὴ τοῖς μαχομένοις καὶ τούτου ἕνεκα δειλία καὶ πτόησις εἶχεν εἰσδύσει ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ κρισίμῳ στιγμῇ ὁ ἀνδρεῖος Θ. Βελλέντσας, καί τοι κεκοπιακὼς ἐκ τῆς νυκτερινῆς ὁδοιπορίας, πορεύεται ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ πρὸς τὸ ἀριστερὸν κέρας, ὅπως τὰ ἐκεῖ διάφορα ἀποσπάσματα παροτρύνῃ εἰς βοήθειαν τοῦ δεξιοῦ· μετ' ὀλίγον δ' ἐπανέρχεται φέρων ποσότητα πολεμεφοδίων καὶ ὑπ' ὀλίγων ἀνδρῶν ἀκολουθούμενος, ἐν οἷς καὶ οἱ ὑπὸ τὸν

Α. Μήτσαν ἀποσπασματάρχαι Κ. Λακκιώτης καὶ Π. Λυκάκης. Ἤδη ὅμως τὸ σῶμα τοῦ Β. Ζούρκου φαίνεται κλονούμενον μετ' οὐ πολὺ δὲ τρέπεται εἰς φυγήν, ἐν ταῖς ἐπαναστατικαῖς τάξεσιν ἀστραπηδὸν διαδοθείσης τῆς προώρου ἀγγελίας ὅτι ὑπερεφαλαγγίσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Θ. Κολωνιάτην ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Θ. Βελλέντσας, Α. Πετρίτσης καὶ ὁ διευθύνων Κ. Λώρης· ἀλλ' ὑποχωροῦντες σπεύδουσι νὰ καταλάβωσι νέας θέσεις ὑψηλοτέρας γραμμῆς εἰς 200 βημάτων ἀπόστασιν παρὰ τὸ ὀχύρωμα Ζ. Μπασδέκη.

Ἐνταῦθα συγκεντρωθέντες οἱ πλεῖστοι τοῦ ἄκρου δεξιοῦ τῇ 11 $^{1}/_{2}$ ὥρᾳ π. μ. μετὰ δίωρον ἀντίστασιν, νέαν ἀντιτάσσουσιν ἄμυναν κατὰ τοῦ ὁρμητικῶς πανταχόθεν ἐπερχομένου ἐχθροῦ.

Αἰγύπτιοί τινες στρατιῶται πολὺ τῶν ἄλλων προχωρήσαντες καὶ προσπαθοῦντες νὰ διαβῶσι μικρὰν χαράδραν, ἵν' ἀνέλθωσι τὸ ἀπέναντι ὕψωμα, προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ ἀπὸ Ἁγ. Λαυρεντίου Α. Σαρηγιάννη, τοῦ ἐπικαλουμένου Ἀντάρα, μετά τινων Ἰταλῶν ἐθελοντῶν καὶ κατασφάζονται.

Ἐνῷ λοιπὸν ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν οἱ προμνησθέντες γενναίως κατὰ τοῦ πλήθους τῶν ἐχθρῶν ἀνθίστανται καὶ πολλοὺς αὐτῶν φονεύουσιν, ὁ δὲ Κ. Λώρης ἀπὸ τῶν ἐρειπίων παρακειμένης καλύβης ἀγωνίζεται νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος τοῖς ὑπ' αὐτόν, ἐκτιθέμενος εἰς προφανῆ κίνδυνον, καὶ οἱ ἐν τῷ ὀχυρώματι τοῦ Ζ. Μπασδέκη Χ. Λελούδας, Κ. Λακκιώτης καὶ ἄλλοι ἐξακολουθοῦσι μαχόμενοι, ἐνῷ ὁ Γ. ἀρχηγὸς ἀπῆλθε πρὸ ὀλίγου, ἵνα φροντίσῃ, ὡς εἶπε, περὶ πολεμεφοδίων.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ προθυμότατοι Ναοὺμ Κωνσταντινίδης καὶ Ι. Οἰκονόμου μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ Π. Φωκιάδης καὶ ὁ Γεώργιος Λοιδωρικιώτης ἀπὸ δύο διαφόρων θέσεων σπεύδουσι πρός τινα δεσπόζοντα τοῦ Προφ. Ἠλιοῦ λόφον, ἵνα ἀποκρούσωσιν ἐκεῖθεν τοὺς ἐκ τῶν νώτων κατὰ τοῦ Χ. Λελούδα ἐπερχομένους ἐχθρούς, οὓς καὶ ἀναγκάζουσι νὰ χωρισθῶσιν εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν ἐξηκολούθησε τὴν κατ' ἐκείνου πορείαν, τὸ δ' ἐστράφη κατ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ μετὰ γενναίαν καὶ ριψοκίνδυνον ἀντίστασιν ἡ ὑπὸ τοὺς Ν. Κωνσταντινίδην καὶ Ι. Οἰκονόμου εὐάριθμος δύναμις,

ἀπολέσασα 2 ἄνδρας, ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸν λόφον Κοῦκον, οὕτω δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Χ. Λελούδαν καὶ Α. Μήτσαν ἰσχυρῶς προσβληθέντες τρέπονται εἰς φυγὴν, κλονοῦνται δὲ καὶ τὰ λοιπὰ σώματα, ὄντως ὑπερφαλαγγιζόμενα ἤδη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε μετ' ὀλίγον ἡ φυγὴ καθίσταται γενική.

Ὁ Κ. Λώρης, τὴν φοβερὰν ταύτην καταστροφὴν βλέπων, ζητεῖ τὸν θάνατον καὶ μόλις ἀποσύρεται ὑπὸ Ἰταλοῦ τινος ἐθελοντοῦ· ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ Θ. Βελλέντσα, ὅστις ἀτάραχος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν ζητεῖ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν, εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀφορμὴ δὲ μόνον γίνεται τοῦ θανάτου δύο γενναίων στρατιωτῶν, τοῦ πυροσβέτου Χ. Μπούσουλα καὶ Θ. Βούλγαρη· εἰς μάτην ὡσαύτως ἡ δεδοκιμασμένη ἀνδρεία τοῦ Α. Πετρίτση.

Οὕτω ἀπὸ διαφόρων θέσεων διὰ τοῦ Προφ. Ἠλιοῦ καὶ τῆς Μακρυνίτσης τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα ὑποχωροῦσι φύρδην μίγδην, ἐνῷ ἀπόσπασμα τοῦ Ι. Γίδα ἐπὶ τῆς Καλογρήτσης καὶ ἄλλοι ἀπωτέρω ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Α. Πετρίτσην περικυκλωθέντες ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, οὗτινος τὴν προσέγγισιν δὲν ἐνόησαν, κατακρημνίζονται ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλοὶ φονεύονται. Ἐνταῦθα τραυματίζεται ὁ σπουδαστὴς Α. Παπαγεωργόπουλος, ὅστις καί τοι συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀφίνεται κατακείμενος, ὁ δὲ Ι. Γίδας ὡς ἐκ θαύματος διασώζεται ἀμυνόμενος γενναίως τὸν καταδιώκοντα ἐχθρόν.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπαρθεὶς ἐπὶ τῇ τόσῳ μεγάλῃ ὅσῳ καὶ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ νίκῃ, ἐνῷ διαρκούσης τῆς μάχης δὲν εἶχεν ἀποτολμήσει τὴν ἀποφόρτισιν τῶν ὀρεινῶν αὐτοῦ τηλεβόλων, ὥρμησεν ἀκάθεκτος εἰς καταδίωξιν τῶν διασκορπισθέντων ἐπαναστατῶν, ὧν ἡ ὑποχώρησις ἔν τισι μὲν μέρεσι δυσχερεστάτη, ποῦ δὲ ἐπικινδυνοτάτη ὡς ὑπὸ πολυπληθῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων ἀπειλουμένη. Ἡ φυγὴ ἐξηκολούθει πανταχόθεν πρὸς τὴν Ἁλικόπετραν καὶ τοὺς ἄνωθεν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τῆς Πορταριᾶς λόφους, ἡ δὲ ἀγγελία τῆς τοιαύτης καταστροφῆς ἐνέβαλε μέγαν φόβον εἰς τὰ δυστυχῆ γυναικόπαιδα τῆς Μακρυνίτσης, ὧν τὴν φυγὴν προστατεύουσιν ὀλίγοι ἐγχώριοι μετὰ τοῦ δεκανέως Κυριακίδη, ἐπίκαιρον καταλαβόντες θέσιν.

Ἦτο ἡ 2 1/2 ὥρα μ. μ. ὅτε εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀφί-

κετο ἀπὸ Πορταριᾶς ἡ ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ ἐν ἀχρηστίᾳ διαμείνασα ἐπαναστατικὴ δύναμις, ἥτις ἴσως ἐδύνατο διὰ τολμηρᾶς κατὰ τοῦ Βώλου ἐπιδείξεως ἢ ἐκ τῶν νώτων προσβολῆς νὰ ἐπισύρῃ μέρος τῶν κατὰ τῆς Μακρυνίτσης ὁδευόντων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, ὡς οὗτος κατώρθωσε διὰ τῆς ἀφ' ἑσπέρας πρὸς τὴν Πορταριὰν ἐπιδείξεως νὰ κρατήσῃ αὐτὴν ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἀνωφελῶς.

Πρῶτοι κατέφθασαν οἱ ὑπὸ τὸν Ι. Φαρμάκην καὶ Ι. Τσάμην, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ν. Ἀξελόν, Δ. Κατσούδαν καὶ ἄλλους, συναντήσαντες καθ' ὁδὸν τὸν μὲν Β. Ζοῦρκον φεύγοντα, τὸν Α. Μήτσαν μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σταματίου καί τινων ἀνδρῶν μένοντα παρὰ τὴν θέσιν Στρογγυλὸ-ἴσωμα, ἐνῷ πλῆθος ἐπαναστατῶν, διερχομένων ἐκεῖθεν δρομαίως, οὐδόλως ὑπακούουν εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Ι. Φαρμάκη, ὅπως συσωματωθῶσι καὶ ἀναχαιτίσωσι τὰ ἐχθρικὰ ἀποσπάσματα.

Ὁ Ν. Ἀξελὸς ἔφιππος καὶ τὴν σημαίαν κρατῶν ἐνθαρρύνει ὡσαύτως τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ μάτην καὶ ἀνωφελῶς πλέον. Τότε ἀπὸ τοῦ ἄντικρυ λόφου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου ἐστάθησαν οἱ προμνησθέντες σωματάρχαι, μὴ δυνάμενοι νὰ διαβῶσιν ἔφιπποι τὴν μεταξὺ μικρὰν χαράδραν, φαίνεται κατερχόμενον σῶμα φουστανελλοφόρων μετὰ σημαίας ὑπολεύκου· προχωροῦσιν δὲ ἀμερίμνως εἰς ἀπόστασιν 200—300 βημάτων, ὅτε βλέποντες τοὺς ἐπαναστάτας διευθύνοντας τὰ ὅπλα κατ' αὐτῶν χειρονομοῦσι καὶ στεντορείᾳ τῇ φωνῇ ἀνακράζουσι:

— Μὴ μᾶς βαρᾶτε, εἴμεθα 'δικοί σας . . . .

Οἱ ἐπαναστάται ἐκλαμβάνουσιν αὐτοὺς ὡς Ἕλληνας καὶ παύουσι πυροβολοῦντες, αἰφνίδιος ὅμως πυροβολισμὸς ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ λόφου δύο ρίπτει κάτω νεκροὺς καὶ δωδεκαέτη ἀπὸ Μακρυνίτσης παρατυχόντα παῖδα, τραυματίζει δὲ τὸν Π. Δ. Μαλονέμην, ὑπὸ γενναίου Κρητὸς διασωθέντα, ὁπότε καὶ μόνον ἀναγνωρίζονται οἱ δολεροὶ Ἀλβανοί.

Περὶ τὴν 3 ἡ καταδίωξις ἔπαυσε, τοῦ ἐχθροῦ μὴ προχωρήσαντος μέχρι τῆς Ἁλικοπέτρας, ἀλλ' ἡ Μακρυνίτσα, σὺν αὐτῇ δὲ ϗ ἡ ἐν Πηλίῳ ἐπανάστασις, ἔπεσε πτῶσιν ὀλεθρίαν ϗ ἄδοξον.

Αἱ ζημίαι τῶν ἐπαναστατῶν ἦσαν ὅμως σχετικῶς ἐλάχισται, διότι οἱ φονευθέντες καὶ τραυματισθέντες συμποσοῦνται μό-

λις εἰς 80, ἐν οἷς καὶ οἱ ἑξῆς: Ἐκ τῶν ἐθελοντῶν μὲν φονευθέντες ὁ Κ. Γκοῦρος σαλπιγκτὴς, ὁ Χ. Κανελλόπουλος, Γ. Βάγιας, ὁ ἐν ταῖς προηγουμέναις μάχαις πολλοὺς τῶν ἐχθρῶν κατασφάξας γενναῖος Κρανιδιώτης Ἐμμ. Στρίγγος, Κ. Μυτιληναῖος, Σ. Μπότσης, Ν. Λίγκος, ὁ μαθητὴς Ι. Δεϊγούνης· τραυματισθέντες δὲ ὁ Δ. Ἡλιακόπουλος, Κ. Κριεζῆς, Γ. Χρυσοχέρης, Δ. Κοτρώνης, Ι. Καροῦζος, Θ. Δημόπουλος κλ.

Ἐκ δὲ τῶν ἐγχωρίων ἐν τοῖς φονευθεῖσι μὲν συγκαταλέγονται οἱ ἀπὸ Μακρυνίτσης Ν. Βαλαβάνης, Ι. Κωστῆς, Θ. Μαρίδης, ὁ γηραιὸς καὶ γενναῖος ἀποσπασματάρχης Χράπαλος, Κ. Παπᾶς, Δ. Ἀδαμάκης, Κ. Καρβουνάρης, Κ. Πατριάρχης, Σ. Κερασιώτης, Α. Κουρδελῆς, Δ. Μητριάνος, Δ. Ρ. Νίτσιας, Γ. Ι. Βαλόνης, Π. Βάκας, Γ. Ι. Τατάκου, Γ. Ἀναγνώστου· οἱ Ἀργαλαστῖνοι Α. Π. Ἰωάννου, Ε. Σαρκᾶς, Π. Βουγαζέας, Ε. Κ. Γραμμένου, Σ. Ι. Καμτσέλης, Δ. Φιρζιάλης· οἱ Νεοχωρῖται Ν. Τριαντάφυλλος καὶ Π. Γαληνὸς, ὁ Λαυκιώτης Ε. Δ. Κουτσουρίδης, ὁ ἀπὸ Μηλεῶν Γ. Ι. Σπανοῦ, ὁ ἀπὸ Ἁγ. Γεωργίου Τσορτσογιάννης, ὁ ἀπὸ Πλατάνου γενναῖος Ξύδης καὶ ἄλλοι· ἐν τοῖς τραυματισθεῖσι δὲ ὁ Α. Δ. Κούρου, Ι. Ν. Γαϊτανᾶς, Σ. Ἀθανασίου, Γ. Λεβέντης, Ι. Πέτρου, Γ. Μπόγδανος καὶ ἄλλοι. Ἅπαντες οἱ τραυματίαι πολλὰ παθόντες καὶ μετὰ μυρίων δυσχερειῶν διεπεραιώθησαν διὰ Τσαγγαράδων εἰς Σκίαθον ἐκεῖθεν δ' εἰς Νέαν Μιζέλλαν.

Προσέτι 25 ἀνήκοντες τοῖς διαφόροις σώμασιν ἠχμαλωτίσθησαν καὶ βραδύτερον ἀπελύθησαν, ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Αὔγουστος Μινῶτος ἐλαφρῶς λογχισθεὶς τὰ σκέλη, νέος εὐγενεστάτων αἰσθημάτων καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις σιδηροδέσμιος ἀπήχθη μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς Λάρισσαν καὶ μόλις τῇ ἐπεμβάσει τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας ἀπελύθη.

Ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν 250 περίπου, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις συγκαταλέγεται καὶ συγγενής τις τοῦ Ῥεσὶτ-πασᾶ, ἐπιβαίνων ἵππου λευκοῦ καὶ διακριθεὶς ἐν τῇ μάχῃ, γνωστὸς δὲ διὰ τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ ὠμότητας αὐτοῦ.

Δυστυχῶς θλιβερώτατα ἐπεισόδια διὰ πενθίμου πέπλου περιβάλλουσι τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς ἐν Μακρυνίτσῃ καταστροφῆς καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς πικρίαν ἐπαυξάνουσι.

Ὁ θερμότερος τῶν φιλελλήνων Κ. Ὄγγλ, φεύγων διὰ Μακρυνίτσης εἰς Πορταριὰν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν γυναικοπαίδων, ἐμπίπτει εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται.

Ὁ Π. Φωκιάδης, νέος διακεκριμένων προτερημάτων, ἔπεσεν ὡσαύτως ἡρωϊκῶς.*

Ὁ Σ. Μάργαρης, νέος ἐξόχου φιλοπατρίας, προτρεπόμενος νὰ παρακολουθήσῃ τὴν φυγὴν τῶν λοιπῶν ἠρνήθη, προτιμήσας τὸν ἔνδοξον θάνατον.

Ὁ Θ. Ψαροθεόδωρος, απόστρατος ἀνθυπολοχαγός, ὅστις τραυματισθεὶς τὸν πόδα καὶ προσκληθεὶς νὰ παραδοθῇ ἀπήντησε διὰ τοῦ πολυβόλου αὐτοῦ, τραυματίσας δὲ δύο τῶν ἐχθρῶν κατελογχίσθη. Τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ πιλίκιον ἐγένετο ἀφορμὴ ἀνακριβῶν τινων ἀγγελιῶν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου περὶ τῆς δῆθεν στολῆς τοῦ ἀρχηγοῦ Ζ. Μπασδέκη.

Παρὰ τὸν προμνησθέντα συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος ὁ Χ. Βούλγαρης οὐδὲν παθών, ἀλλ' ὁ ἀπὸ Ναυπάκτου τραυματίας Χ. Κανελλόπουλος ἀποκεφαλίζεται.

Ὁ ἀνδρεῖος Σάμιος Κ. Πασχάλης, σημαιοφόρος τοῦ Α. Πε-

---

* Ὁ Π. ΦΩΚΙΑΔΗΣ μονογενὴς υἱὸς εὐπόρου ἐν Περγάμῳ οἰκογενείας διετέλει ἐσχάτως καθηγητὴς τῆς ὀθωμανικ. γλώσσης ἐν τῷ ἐν Σέρραις γυμνασίῳ, ἀπολαύων πολλῆς τῆς τιμῆς παρὰ τῇ αὐτόθι νεολαίᾳ διὰ τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ ἀκμαίαν αὐτοῦ φιλοπατρίαν.

Ἔλαβε μέρος ἐνεργὸν ἐν τῷ ἔργῳ τῶν αὐτόθι προπαρασκευαστικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῷ θέρει τοῦ 1877 ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐκ τῶν θεωρούντων τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐνέργειαν ἔργον περισπούδαστον καὶ προὐργιαίτατον, προσεκολλήθη τῷ Λ. Βούλγαρῃ, ὃν μόνον τότε ἔβλεπε περὶ Μακεδονίας ἐργαζόμενον. Ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῆς Ε. Ἀμύνης ἐτάχθη φύλαξ τῶν ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων, αὕτη δὲ ἐκτιμῶσα τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ὥρισεν αὐτῷ μηνιαίαν χορηγίαν 120 δραχ. ἣν ὅμως οὗτος μετὰ μεγαλοφροσύνης ἀπεποιήθη, δαπανῶν ἐξ ἰδίων εἰς τὴν ἑαυτοῦ συντήρησιν. Κατὰ τὸ τέλος Φεβρουαρίου 1878, καί τοι ἀρχηγὸς ἀνδρῶν τινων, ἠναγκάσθη διὰ τὰς παρεμβαλλομένας αὐτῷ δυσχερείας νὰ διαπεραιωθῇ μόνος ἀπὸ Σκιάθου εἰς τὴν ἀντιπέραν τῆς Θετταλομαγνησίας ἀκτήν, ἔνθα εὗρεν ἡρωϊκὸν θάνατον βληθεὶς τὸ στῆθος ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας, καθ' ὃν χρόνον οἱ συμμαχηταί του βιαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ ἔστρεφον τὰ νῶτα.

τρίτση, μαθὼν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ ὁποίου σχεδὸν ἀνετράφη, ἐφονεύθη τάχα ἐν τῇ μάχῃ, διασχίζει πρῶτον εἰς τεμάχια τὴν σημαίαν, εἶτα δ' αὐτοκτονεῖ διὰ τοῦ πολυβόλου αὐτοῦ.

Ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ αὐτοῦ σώματος, ὁ κάλλιστος νέος Γ. Παπαγιαννόπουλος, ἐγένετο ἄφαντος.

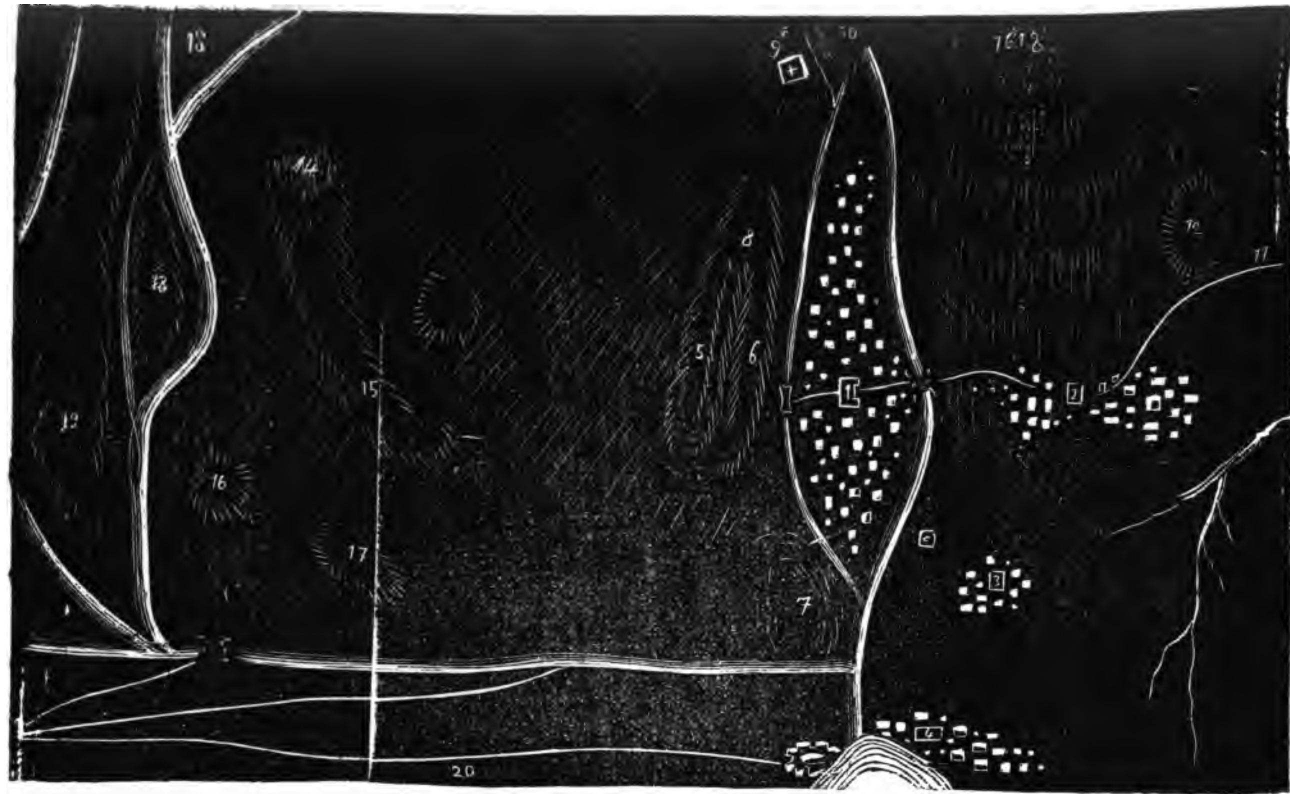
Περὶ τοὺς 140 διαλαθόντες τοὺς Τούρκους εἰσῆλθον εἰς Βῶλον μετεμφιεσμένοι καὶ ἔτυχον ἀσύλου παρ' ἀνδράσι, περὶ ὧν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ ἱστορία θὰ ὁμιλήσῃ βραδύτερον τὰ δέοντα. Ἐν τοῖς διασωθεῖσι τούτοις συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ Σμυρναῖος ἐθελοντὴς τοῦ ἱππικοῦ Ε. Βαρδόπουλος, νέος μεμορφωμένος, μετὰ ζήλου δ' ἐγκαρτερήσας ἐν ταῖς ἐπαναστατικαῖς τάξεσιν ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Πλατάνου.

~~~~~~

Πρὸ τῆς γενικῆς εἰς Ἁλικόπετραν καὶ Δράκιαν ὑποχωρήσεως ὁ γ. ἀρχηγὸς Πηλίου εἶχεν ἀπέλθει εἰς τὴν ἀρχαίαν Καλύβην-Μπασδέκη, ἀγγείλας τοῖς λοιποῖς σωματάρχαις ὅτι ἔσπευδεν ἐκεῖσε λαβὼν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ὑποχωρήσεως ἐπιστολὴν ἀπὸ Ζαγορᾶς, δι' ἧς ἠγγέλθη αὐτῷ ὅτι ὁ Χόβαρτ-πασᾶς κατέπλευσεν ἐκεῖ μετὰ 2 ἀτμοπλοίων καὶ φόβος ὑπῆρχε μὴ ἀποβιβασθῇ στρατὸς καὶ καταληφθῇ ἡ ἐπίκαιρος αὕτη θέσις, οὕτω δὲ πᾶσα διέξοδος τοῖς ἐπαναστάταις ἀποκλεισθῇ.

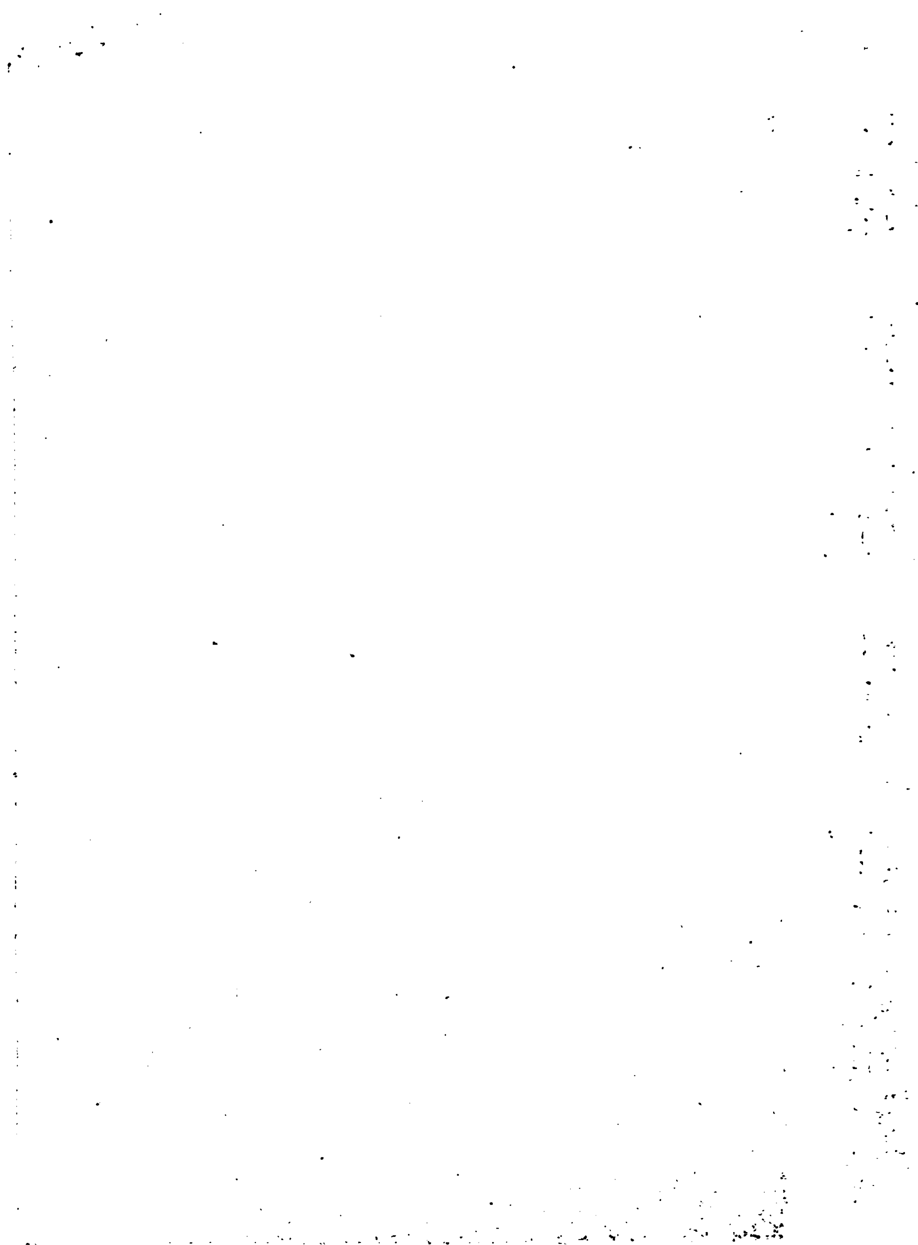
Ὁπωσδήποτε ὁ ἐχθρὸς ἀφῆκεν ἀκαταδίωκτα τὰ εἰς Ἁλικόπετραν καὶ Δράκιαν συγκεντρωθέντα ἐπαναστατικὰ σώματα, ὧν οἱ ἀρχηγοὶ μετέβησαν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ πρὸς τὸν Ζ. Μπασδέκην, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ μόλις τῇ ἐπιούσῃ εἰσήλασεν εἰς Μακρυνίτσαν, λεηλατήσας τὰς οἰκίας, συλήσας τὰ Μονὰς καὶ ἐν τῷ αἵματι ἀόπλων καὶ ἀδυνάτων ἐκδικηθείς. Οὕτω τὸν μὲν γηραιὸν ἱερομόναχον τοῦ Πρ. Ἡλιοῦ Νικηφόρον κατεκερμάτισε, τὸν δὲ φρενοβλαβῆ Κ. Π. Βουργάραν κατεκρήμνισε μετὰ δύο παιδίων καὶ μιᾶς γυναικὸς καὶ 19 γέροντας καὶ γυναῖκας κατέσφαξε, ἐν αἷς καὶ τὴν Αἰκατερίνην Ν. Τσέτσου, τὴν Σ. Α. Κατσιούρα μετὰ τῶν 3 αὐτῆς τέκνων, τὴν δὲ Ε. Ι. Κανάβα καὶ τὴν Α. Γ. Καρκατσάλου ἐτραυμάτισε καὶ ἄλλα πολλά, ὡς συνήθως, ἐκακούργησε.

~~~~~~

ΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΑ ΜΑΧΩΝ

1 Μακρυνίτσα—2 Πορταριὰ ϟ Κατοχῶρι—3 Νέος Βῶλος—4 Βῶλος—5 Τύμπανον—6 Σαρακηνὸς—7 Ἀνωμαλιά—8 Καλογρήτσα
9 Προφ. Ἠλίας—10 Κοῦκκος—11 Ὁδὸς Δράκια—12 Ἁλικόπετρα—14 Παναγιᾶς Προυνάρια—15 Γουστίλλας
16 Μαυρολίθαρα—17 Λοῦτσα—18 Καλιακοῦδα—19 Χαμορίγανη—1618 Ὕψος Πηλίου—20 Ὁδὸς Λαρίσσης.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΟΓΓΛ

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ τραγικοῦ τέλους, τοῦ πάσῃ ἑλληνικῇ καρδίᾳ προσφιλοῦς ἀνταποκριτοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ Χρόνου Καρόλου Ὄγγλ, σύμπασα ἡ Ἑλλὰς ἐξεδήλωσε τὴν λύπην αὐτῆς διὰ τοῦ δημοτελεστέρου τρόπου.

Πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ ὑπάλληλός τις τοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς ἀγγλικῆς Σημαίας συνοδευόμενος ὑπὸ 20 Τούρκων στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχαίου κλητῆρος τοῦ φιλελληνικωτάτου προξένου τῆς Ἰταλίας Borell, ὀνόματι Χασᾶν, ἀπῆλθε τοῦ Βώλου, ὁ δὲ πλοίαρχος τοῦ αὐτόθι σταθμεύοντος ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ Wizard ὥρισε τῷ Καϊμακάμῃ δίωρον προθεσμίαν καὶ ὁ Ἄγγλος πρόξενος Σοῦτερ 50 λιρῶν δῶρον τῷ ἀνευρόντι. Τέλος ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ Χασᾶν ἀκέφαλος μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν τῇ πρὸς τὸ Μέγα-Ρεῦμα θέσει Χαλάσματα. Ἡ ἐντεῦθεν εἰς Βῶλον πομπὴ αὐτοῦ ὑπῆρξε συγκινητική· διότι πλῆθος γυναικοπαίδων μετὰ δακρύων καὶ θρήνων ἔσπευσαν εἰς προϋπάντησιν, ἐν ᾧ οἱ κώ-

δωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἤχουν πενθίμως, αἱ δὲ σημαῖαι τῶν προξενείων καὶ πλοίων ἐκυμάτιζον μεσίστιοι.

Πλῆθος στεφάνων μετ' ἐπιγραφῶν κατετέθησαν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μετηνέχθη μετὰ στρατιωτικῆς παρατάξεως ὑπ' ἄγγλων ναυτῶν ἐν τῷ πολεμικῷ Wizard συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν ἀξιωματικῶν τῶν ξένων πολεμικῶν πλοίων, τοῦ προξενικοῦ σώματος καὶ πλήθους ἰδιωτῶν.

Ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐκηδεύθη τῇ 29 Μαρτίου, νέα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα πομπὴ ἀνέμενεν αὐτόν. Τὸ πανεπιστήμιον, ὁ στρατὸς καὶ ἅπαντα τὰ σωματεῖα συνώδευσαν τὸν νεκρὸν μέχρι τοῦ τάφου, ἡ δὲ ἐπανάστασις ἐν τῷ γηραιῷ κρητὶ Κωσταρῷ, κρατοῦντι μίαν τῶν ταινιῶν τοῦ νεκρικοῦ φερέτρου, τὸν θερμότερον ὑποστηρικτήν της.

Ἡ ἐν Ἀθήναις κηδεία τοῦ Κ. Ὄγγλ ὑπερέβαλε κατὰ τὴν λαμπρότητα, τὸ πλῆθος καὶ τὴν συγκίνησιν πᾶσαν ἄλλην μέχρι τοῦδε ἀπὸ εἰκοσιετηρίδος· διότι πρὸς τὴν τοῦ ἁπλοῦ τούτου ἐργάτου τῆς ἰδέας τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων σφαγέντος, μήτε ἡ τοῦ Κωλέτου, μήτε ἡ τῆς μετακομιδῆς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε', μήτε ἡ τῶν ἐν Δήλεσι σφαγέντων ὁμοεθνῶν ἐκείνου, μήτε ἡ τοῦ Κανάρη καὶ Βούλγαρη νὰ παραβληθῶσι δύνανται.

Ὁ Κ. Παππαρηγόπουλος καὶ Τ. Φιλήμων ἀπήγγειλον ἐπιταφίους, ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ ὁποίου τὸ νέον τοῦ φιλελληνισμοῦ θῦμα ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἑξῆς:

«Νέος, πλήρης ἐλπίδων, φαιδρὸς τὴν ὄψιν, ὡς εἶχε τὴν ψυχὴν ἀγαθὴν καὶ φιλάνθρωπον, ἀκηλίδωτος τὸ μέτωπον, τοὺς γλαυκοὺς ὀφθαλμοὺς ὑγροὺς ἐξ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ σοβαροὺς ἐκ σκέψεως, κατῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν ὁ Κάρολος Ὄγγλ, πρὸ τριετίας σχεδόν. Κατῆλθε δὲ πλήρης ἐμπνεύσεως ὑπὲρ αὐτῆς καὶ μεστὸς ἐκ τῶν διδαγμάτων, ὅσα περὶ αὐτῆς ἐδίδαξαν οἱ μεγάλοι τῆς πατρίδος αὐτοῦ συγγραφεῖς».

Ἐπέκεινα τῶν 60 στεφάνων μετὰ διαφόρων ἐπιγραφῶν κατετέθησαν ἐπὶ τοῦ βάθρου, ἐφ' οὗ ἡ τοῦ μάρτυρος λάρναξ. Ἐν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ τῶν ἐπαναστατῶν Πηλίου, ὁ τῶν διασωθέντων γυναικοπαίδων τῆς Βουλγαρινῆς, ὁ τῶν Κρητῶν, ὁ τῶν Μακεδόνων, ὁ τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος Βώλου, οἱ τῶν Συλλόγων, σωματείων, ἐφημερίδων, ἐκπαιδευτηρίων καὶ διαφόρων ἰδιωτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ τῆς νεαρᾶς κόρης Ἑλένης Χατζηπέτρου, τῶν κυριῶν Μιαούλη καὶ Perkins, Ἀσπασίας Κουβελᾶ, Μαρίας Μουλέν, Ἀσπασίας Ἰσμιρίδου, τῶν νεανίδων Τερψιχόρης Χρυσοβελόνη καὶ Ἀγλαΐας Γάτσου, τῶν κυρίων Λ. Καφταντζόγλου, Σ. Τσιτσίνια, Ι. Δέδε, Κ. Πιλαβίου, Ι. Βούρου Μ. Κατσίμπαλη, Κ. Ι. Νικήτα κλπ.

Ὁ τῆς κ. Μαρίας Σταμπολῆ ἔφερε τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

Φιλελευθέρω Ὄγγλ πνίγει δάκρυ πικρὸν Ἑλληνίδος Θετταλομαγνησίας
Προσφερούσης Σοὶ τόνδε ἀμάραντον ἀνθέων.

Ὁ τοῦ γυμνασίου Πειραιῶς:

Ἔπεσες Ὄγγλ, ὦ ὑψηλὸν τῆς ἀληθείας θῦμα,
Κ' εἰς τῶν Ἑλλήνων τὰς ψυχὰς ἄφθιτον ἔχεις μνῆμα.

Ὁ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐμπόρων:

Ἐκπρεπέ' ἐν Βρεττανοῖς Κάρολον πολυδάκρυτον Ὄγγλ
Στίφεα κυκλώπων ἔκτανον οὐχ ὁσίως
Πηλίου ἐν κλιτύσιν κηρὸς μεμαῶτα μελαίνης
Γῆς ἐξαρπάζειν Θεσσαλίας τέκνεα.

Ὁ δὲ τοῦ Φ. Παρασκευαΐδου τοὺς ἑξῆς στίχους τῶν δύο μεγάλων τῆς Ἑσπερίας ποιητῶν:

. . . Libertà va cercando ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta.

. . . Ζητῶντας πάει ἐλευθεριὰ ποῦ τόσο ἀγαπιέται,
Ὅσῳ τὸ ξέρει ὅποιος γι' αὐτὴ καὶ τὴ ζωή του ἀρνιέται.

—

So sinks the day-star in the ocean bed,
And yet anon repairs his drooping head,
And tricks his beams, and with new-spangled ore
Flames in the forehead of the morning star.

Ἔτσι 'ς τὸ στρῶμα τοῦ γυαλοῦ τὸ βράδυ ὁ ἥλιος γέρνει . .
Μὰ τὸ κεφάλι ποῦ ἔγυρε εὐθὺς τ' ἀνασηκόνει·
Μ' ἀχτίνες ὁλοκαίνουργες χρυσάφι νέο σπέρνει
Καὶ βγαίνει ἀστέρι τῆς Αὐγῆς κι' ὅλη τὴ γῆ χρυσόνει.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Λ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Ὁ ἀπὸ Ζακύνθου οὗτος σπανίων αἰσθημάτων καὶ διαπύρου φιλοπατρίας νέος ἦτο τύπος γενναίας ἅμα καὶ εὐαισθήτου ψυχῆς.

Διέπρεψεν ἀνδρείᾳ ἐν τῷ Γαλλοπρωσσικῷ πολέμῳ, ἐν ᾧ ὑπὲρ τῶν Γάλλων ἐν Dijon ὑπὸ τὸν Γαριβάλδην ἐκθύμως ἠγωνίσατο, ἅμα δ' ἤκουσεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε ν' ἀπεκδυθῇ εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα, ἦλθεν ἀπ' Ἀλεξανδρείας εἰς Ἀθήνας ἵνα συμμετάσχῃ αὐτοῦ· βλέπων ὅμως ὅτι, τὸ τότε κατ' ἀνάγκην προσδοκώμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα ἐβράδυνε, κατετάχθη, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῆς τε ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος, ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ἱππικοῦ.

Ὁποίας πικρίας καὶ θλίψεις δὲν ὑπέφερεν ἡ εὐγενὴς ἐκείνη καρδία ἐν τῷ στρατῶνι τοῦ ἱππικοῦ, ἔνθα τότε στρατιωτικὴ κωμῳδία ἐπαίζετο! Τέλος ἀπελπισθεὶς καὶ δικαίως ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ μάλιστα τὸ ἱππικὸν θὰ ἐξήρχετό ποτε εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων πάλην κατέλιπε τὸν στρατῶνα μετὰ τοῦ Γ. Γουσίου καὶ ἄλλων τινῶν ἀπ' Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν ἵν' ἀγωνισθῇ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐπαναστατῶν, ἐν μόνῃ τῇ ἰδέᾳ τῆς ὑπὲρ πατρίδος ἐθελοθυσίας καὶ τοῦ ἀφανοῦς ἡρωϊσμοῦ.

Μετὰ τὰς πρώτας ἐν τῇ Μονῇ Ξενιᾶς ἐνδόξους μάχας παθὼν τοὺς πόδας καὶ μὴ δυνάμενος νὰ βαδίσῃ μόλις κατεπείσθη νὰ δεχθῇ

ἐπί τινα χρόνον θεραπείαν ἐν Σούρπῃ· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Γ. Γουσίου τραυματισθέντος τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἐπανελθόντος εἰς Ἀθήνας, οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἵν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν τοῦ ν' ἀπέλθῃ εἰς Πήλιον πάσχοντα ἔτι. Οὕτω τῇ παραμονῇ τῆς πτώσεως ἀνῆλθε μέχρι τῶν βράχων τῆς Μακρυνίτσης σταθερὰν ἀπόφασιν ἔχων νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ. Ὅθεν ὅτε ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ καὶ οἱ πάντες ἔφευγον, οὗτος μόνος ἔμεινεν ἐν τῷ ὀχυρώματι. Εἶδον αὐτὸν κατὰ τὰς τελευταίας ἐκείνας στιγμάς· οὐδόλως ἔστεργε νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα καὶ μὲ δεδακρυσμένον ὄμμα ἐλεεινολόγει τὴν γενικὴν ἐκείνην φυγήν! Ἐξηκολούθει μαχόμενος, ὅτε σφαῖρα ἐχθρικὴ διεπέρασε τὸ ὡραῖον αὐτοῦ μέτωπον· δὲν προέφερε λέξιν ἀλλὰ σταυρώσας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τὸν ἔσχατον ἀφεὶς στεναγμὸν :

Εὔανθ' ἀπέπνευσεν ἡλικίαν προμάχων ἀν' ὅμιλον.

Μεθ' ὅλας τὰς ἐρεύνας ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ εὑρεθῇ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐν Ζακύνθῳ τελεσθὲν μνημόσυνον ἦν ἀληθῶς λαμπρὸν καὶ δημοτελές. Τὴν περὶ τούτου πρωτοβουλίαν καὶ ἐκτέλεσιν ἀνέλαβεν ἡ λέσχη Ζάκυνθος, ἧς ὁ ἀξιότιμος πρόεδρος καὶ διακεκριμένος πολίτης Σ. Βοῦλτσος δραστηρίως ἐνήργησε τὰ δέοντα.

Ἁπλοῦν κενοτάφιον, ὡς ἥρμοζεν εἰς γενναῖον καὶ ἀπέριττον στρατιώτην, ὑψοῦτο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ κεκαλυμμένον διὰ μέλανος ὑφάσματος, φέροντος ἐν τῷ μέσῳ χρυσοκέντητον σταυρὸν λευκῶν ῥόδων, κάλυξι περιστεφόμενον.

Ἐπὶ τοῦ κενοταφίου ἐφαίνετο ἡ φωτογραφικὴ αὐτοῦ εἰκὼν ἐν στολῇ ἱππέως, κλάδοις δάφνης ἑκατέρωθεν κοσμουμένη, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἀνεγινώσκοντο οἱ στίχοι :

Δὲν ζῇ πλέον· ἀποθαμμένος
Βρίσκεται ὁ ἀγωνιστής,
Ποῦ μὲ γάλα ἦτο θρεμμένος
Μιᾶς θεᾶς ἡρωϊκῆς.

Ἐπὶ τῶν βάθρων τοῦ κενοταφίου εἶχον κατατεθῇ διάφοροι στέφανοι μετ' ἐπιγραφῶν, ὡς ὁ τῆς λέσχης Πατρίδος, ὁ τοῦ πολιτικοῦ Συλλόγου Νέας Ἀδελφότητος καὶ ὁ τῆς λέσχης Ἑπτανήσου φέρων τὴν ἐπιγραφήν :

Ἰδού, πάτερ, σ' ἀντάμωσα εἰς τ' οὐρανοῦ τὸ δῶμα.
Εἰς τῆς πατρίδος τὸν βωμὸν
Τὸ σῶμά μου κεῖται χλωμόν,
Εἶναι ζεστὸν ἀκόμα.

Τὰ διάφορα τῆς πόλεως ἐκπαιδευτήρια, ἡ συντεχνία τῶν κουρέων, ἡ σύνταξις τοῦ Ζακυνθίου Ἄνθωνος καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἰδιῶται, ἐν οἷς καὶ ὁ Ι. Δ. Μελισσηνός, Κ. Μάργαρης, Γ. Δ. Ρώσσης, προσήνεγκον ὡσαύτως τῷ ἐν Προφ. Ἠλίᾳ ἡρωϊκῶς πεσόντι τὸν φόρον τῆς συμπαθείας καὶ τιμῆς.

Ὁ Α. Κεφαλληνὸς κατέθηκε στέφανον ἐξ ἀμαράντων, φέροντα τοὺς ἑξῆς ὡραίους στίχους :

Πόσον γλυκὺς ὁ θάνατος
Ποῦ ἔρχεται ἀπὸ βόλι·
Τὸν θάνατον 'ς τὸν πόλεμο
Τιμὴ τὸν ἔχουν ὅλοι.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ μνημοσύνου λόγους ἐπικηδείους καὶ ἐλέγους ἀπήγγειλον ὁ δικηγόρος Α. Γαήτας, ὁ ἰατρὸς Α. Κανταχήτης, ὁ καθηγητὴς Μ. Μαρτζώκης καὶ ἄλλοι, ὧν παραθέτομεν τὰ ἑξῆς ὀλίγα χάριν τῶν ἀγνοούντων τὸν ἡμέτερον ἥρωα :

«Ἡ εὐγενὴς ψυχή του ἦτο ἐξωγραφισμένη ἐπὶ τοῦ ὡραίου καὶ μελαγχολικοῦ προσώπου του. Ἐκ τοῦ βλέμματός του ἐξήστραπτον οἱ σπινθῆρες τῶν φλογερῶν αἰσθημάτων, ὧν ἑστία ἦτο ἡ μεγάλη καρδία του.

Ὀρφανὸς ἐν τρυφερωτάτῃ ἡλικίᾳ, εὗρεν εἰς μὲν τὰς ἀδελφάς του τὴν ἁβρότητα καὶ τὸ θάλπος τῆς ἁγνοτέρας μητρικῆς στοργῆς, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ πατρικὴν μέριμναν καὶ ἀγάπην.

Ἀλλ' υἱὸς τοῦ Λαμπρινοῦ Μάργαρη, ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ φιλοπάτριδος, ἔχων πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα τοῦ πατρός του, ἀγωνισθέντος κατὰ θάλασσαν τῷ 1822 καὶ ἀτενίζων ἀδιαλείπτως εἰς τὴν αἴγλην τὴν περικοσμοῦσαν τοὺς ἐνδόξως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαχομένους, παιδιόθεν ἐκαραδόκει τὴν εὐκαιρίαν ἵνα πολεμήσῃ καὶ αὐτός. Τοῦτο ἀπετέλει τὸν διακαέστερον πόθον του. Αὐτὸ ἦτο τὸ γλυκύτατον ὄνειρον τῆς ζωῆς του.

Τρεῖς ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του, ὡσανεὶ προῃσθάνετο αὐτὸν ἐπικείμενον, ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀδελφούς του :

—«Ἂν μάθετε ὅτι ἐφονεύθην, μὴ λυπηθῆτε, μὴ κλαύσητε· ὁ θάνατος παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς μαχητάς. Ἂν φονευθῶ, θ' ἀποθάνω εὐχαριστημένος ὅτι ἐξεπλήρωσα τὸ πρὸς τὴν φιλτάτην πατρίδα καθῆκόν μου».—

Ὅθεν ἐπιτυχῶς καὶ ὁ Α. Μαρτσώκης τὸ ἐλεγεῖον αὐτοῦ ἐπέρανε διὰ τῶν ἑξῆς στίχων :

Εἶχε κρυφὸ ἕναν ἔρωτα, μιὰ μυστικὴ ἐλπίδα·
Νὰ φονευθῇ γιὰ τὴν γλυκειὰ ποῦ ἀγάπησε πατρίδα
Κ' ἐφύλαξε τὸν ὅρκο του, γιατὶ μὲς τὴν καρδιά του
Κρατοῦσε ὡς μέσα σ' ἐκκλησιὰ τὸν ἅγιον ἔρωτά του.

ΥΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΕΙΣ ΑΛΜΥΡΟΝ

Ἐν ᾧ τῇ ἀπαισίᾳ ἐκείνῃ νυκτὶ τῆς 17 πρὸς τὴν 18 Μαρτίου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων σωμάτων, πλὴν τοῦ Θ. Βελλέντσα διαμείναντος ἐν Δράκιᾳ, συνελθόντες ἐν τῇ Καλύβῃ-Μπασδέκη ἐν συγχύσει καὶ ἀποθαρρύνσει συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου, 40 περίπου ἄνδρες ὑπὸ τὸν Ι. Βελλέντσαν καὶ Δ. Ἔξαρχον, κατέχοντες ἐν τῇ μάχῃ τὰς πρὸς τὸν Βῶλον θέσεις Κλῆμα καὶ Ἀνωμαλιὰν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ τὸν μέγιστον διατρέχοντες κίνδυνον καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθωσι τὴν πεδιάδα τοῦ Βώλου, ἀπολέσαντες μὲν ἕνα, ἕτερον δὲ τραυματίαν μεθ' ἑαυτῶν φέροντες, καὶ τραπῶσι τὴν πρὸς τὸ Παληοῦρι, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ λόχος τῶν Ἰώνων ὥδευε διὰ τῆς θέσεως ταύτης πρὸς τὴν Μακρυνίτσαν. Οὕτω λοιπὸν τὰ δύο ταῦτα σώματα συνηντήθησαν ἐν κρισιμωτάτῃ στιγμῇ ἐπὶ θέσεως εὐαλώτου, ἐφ' ἧς ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠδύνατο ν' ἀναφανῇ.

Ἡ συνάντησις αὕτη τῶν δύο σωμάτων ἦτο τῷ μὲν πρώτῳ αὐτόχρημα σωτηρία—διότι ἄνευ αὐτῆς θὰ περιεκυκλοῦτο ἐντὸς ὀλίγου βαδίζον πρὸς τοὺς ἐχθρούς*—τῷ δὲ δευτέρῳ παρήγορος, καθ' ὅτι ἤδη συνεκροτεῖτο δύναμις ὁπωσοῦν ἰσχυρά, δυναμένη ν' ἀποκρούσῃ ἐνδεχομένην προσβολὴν ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος. Ἀγνώστου ὅμως οὔσης τῆς διαμονῆς τῶν λοιπῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων, ἀπεφασίσθη ν' ἀναμείνωσι τὰς ἀπὸ Βώλου ζητηθείσας ὁδηγίας.

Μετὰ 3 ὥρας ἐπανελθών τις, τῶν ἐπαναστατῶν, ὅστις ἠδυνήθη νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὴν πόλιν, ἐκομίσατο τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν :

«Ὑποχωρήσατε ταχέως καὶ ὅπως δύνασθε πρὸς τὴν Σούρπην, ὅθεν θὰ λάβετε ὁδηγίας καὶ ἰσχυρὰς ἐπικουρίας. Οἱ ἡμέτεροι ὑπεχώρησαν εἰς Δράκιαν μετ' ὀλίγων ζημιῶν».

---

* Ἐκ τοιαύτης καὶ μόνον ὑποθέσεως ἀνακριβῶς διεδόθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὰ περὶ καταστροφῆς τοῦ λόχου τῶν Ἰώνων.

Ἡ πρὸς τὴν Σούρπην ὑποχώρησις οὔτε εὔκολος οὔτε ἀσφαλὴς ἦτο. Καὶ δικαίως ἕκαστος ὑπέθετεν, ὅτι ἡ διὰ τοῦ Ἁλμυροῦ διάβασις τὴν φορὰν ταύτην θ' ἀπήτει ἀναποφεύκτως θύματά τινα, πρὸ παντὸς ὅμως ἡ κόπωσις τῶν ἀνδρῶν παρεῖχεν οὐ μικρὰς δυσχερείας. Τέλος τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα, φέρον ἐφ' ἵππου τὸν διασωθέντα τραυματίαν, ὥδευσε δι' ἀτραπῶν καὶ δασῶν, τῆς δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης κατῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα. Ἐν ἀνησυχίᾳ καὶ κατηφείᾳ διήρχοντο οἱ ἐπαναστάται τὰ μέρη ταῦτα, ἅτινα πρὸ μικροῦ εἶχον διαβῆ πλήρεις θάρρους, ἐλπίδων καὶ ἀνυπομονησίας. Οὕτως ἡ πορεία ἐξηκολούθησεν ἄνευ οὐδενὸς ἀπευκταίου μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν τὰ φῶτα τοῦ Ἁλμυροῦ ἐφάνησαν ζωηρὰ ἐπὶ τῆς πεδιάδος.

Ἡ ἀνησυχία ἦτο προφανής, καθ' ὅτι πάντες ἀνέμενον ἐνταῦθα ἐχθρικὴν προσβολήν. Ὄντως δὲ πρὶν ἢ τὸ σῶμα πλησιάσῃ εἰς τὴν κώμην ταὐτόχρονος πυροβολισμὸς κατά τινων προπορευομένων ἠνάγκασεν αὐτὸ νὰ περικάμψῃ μακρόθεν αὐτὴν καὶ διὰ γαιῶν κεκαλλιεργημένων καὶ καταρρύτων διέλθῃ τοῦ πρὸς τὴν ξηρὰν μέρους. Ὑπὸ τοιαύτης ὅμως κοπώσεως πάντες οἱ ἄνδρες κατείχοντο, ὥστε ἅμα τῇ διαβάσει τοῦ παρὰ τὴν κωμόπολιν ποταμίου ἔστησαν μὴ δυνάμενοι νὰ προβῶσι.

Ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἐπικινδυνοτάτη, διότι μόλις 1/4 ἀπεῖχε τοῦ Ἁλμυροῦ, καὶ ὅμως κεκμηκότες ὡς ἦσαν καὶ καταβεβρεγμένοι παρεδόθησαν εἰς ὕπνον βαρύν, ἀπαγορευθέντων τῶν πυρῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν αὐγὴν τὸ ὀλίγον πῦρ ἀνδρῶν τινων στερουμένων καπῶν, διαδοθὲν εἰς μεγάλην ἔκτασιν, ἤρξατο ἀναπέμπον ζωηρὰς φλόγας μετὰ πυκνοῦ καπνοῦ, ὥστε ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ἀπέναντι τουρκικῶν σκοπῶν, οἵτινες εἰδοποίησαν τὴν ἐν τῇ πόλει φρουρὰν καὶ ἤδη αἱ τουρκικαὶ σάλπιγγες ἤρξαντο ἠχοῦσαι *γενικὴν συνάθροισιν*.

Βεβαίως ἂν οἱ Τοῦρκοι ἦσαν οἷοι ὑπό τινων ὑποτίθενται ἠδύναντο τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις τῆς ὑποχωρήσεως ἢ καὶ αἰφνιδίως νὰ ἐπιπέσωσι τοῖς ἀπηυδηκόσιν ἐπαναστάταις· ἄτολμοι ὅμως καὶ ἀνίκανοι νὰ ἐπιχειρήσωσί τι ἐν καιρῷ νυκτὸς οὐ μόνον δὲν διενοήθησαν τοιοῦτό τι, ἀλλ' ἰδόντες τὰ ἐπαναστατικὰ πυρὰ ἴσως καὶ ἐφοβήθησαν περὶ αἰφνιδίας ἐπὶ τὸν Ἁλμυρὸν ἐπιθέσεως, μηδόλως ποτὲ φανταζόμε-

νοι ὅτι τὰ ναυάγια καὶ λείψανα τῆς Μακρυνίτσης θὰ ἐτόλμων νὰ διανυκτερεύσωσι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς περιφρουρουμένης αὐτῶν πόλεως.

Παρῆλθεν ἱκανὸς χρόνος πρὶν οἱ πάντες ἀνέλθωσι τὰ ἀπέναντι ὑψώματα—διότι πλὴν τοῦ ἐφ' ἵππου φερομένου ἀτυχοῦς τραυματίου, προὔκειτο νὰ φορτοθῶσι καὶ δύο ἕτεροι ἵπποι—ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ. Μετ' ὀλίγον δὲ διαυγασάσης τῆς ἡμέρας τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐν ἀραιᾷ τάξει εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατηρειπωμένον σχεδὸν Πλάτανον διὰ τοῦ χωρίου Βακλαλῆ. Ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ὀθωμανοί τινες εὑρισκόμενοι αὐτόθι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸν Ἅγ. Ἀντώνιον καταλιπόντες 3 κτήνη, ἅτινα καὶ ἀπήγαγον οἱ ἐπαναστάται, προχωρήσαντες εἰς Κεφάλους. Περὶ τὴν μεσημβρίαν τέλος ἀπηυδηκότες ἀφίκοντο εἰς Κελλέρια, ἔνθα ὁ Α. Βελλέντσας ὑπεδέξατο αὐτοὺς μετὰ συγκινήσεως καὶ χαρᾶς, πρὸ πάντων δὲ τὸν γενναῖον υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην· διότι οὐδεὶς ἤλπιζε τὴν οὕτως ἄνευ ἀπευκταίου δι' Ἁλμυροῦ διάβασιν.*

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς ἐπιούσης οἱ ἐν Κελλερίοις ἐπαναστατικοὶ σκοποὶ ἤγγειλαν τὴν ἄφιξιν ἐθελοντοῦ τινος ἐκ τῶν εἰς Δράκιαν ὑποχωρησάντων σωμάτων. Οὗτος προσελθὼν ἀνήγγειλεν ἐν συγχύσει ὅτι καὶ τ' ἄλλα ἐπαναστατικὰ σώματα, ὑποχωροῦντα ὡσαύτως δι' Ἁλμυροῦ πρὸς τὰ Κελλέρια, συνεπλάκησαν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν μετὰ τουρκικοῦ σώματος, παρακωλύσαντος ταύτην κλ. Μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλοι τινὲς οἱ μᾶλλον ταχύποδες ἐκ τῶν ὑποχωρούντων καταφθάντες διεβεβαίουν ὅτι ἐκ παρεξηγήσεως αὐτοὶ οἱ ἐπαναστάται συνεπλάκησαν ἀλλήλοις, καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν, τέλος δὲ γνωσθείσης τῆς πλάνης, οἱ λοιποὶ προὐχώρησαν εἰς Κελλέρια.

Τί λοιπὸν συνέβαινε ; Ὀφείλομεν ν' ἀφηγηθῶμεν καὶ τὸ θλι-

---

* Ἐνταῦθα διέμενον ὁ ἰατρὸς Β. Ναθαναὴλ καὶ ὁ φοιτητὴς Δ. Σβορῶνος, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον πορευθῇ εἰς Ν. Μιζέλλαν, ἵνα διὰ θαλάσσης μεταβῶσιν εἰς Πήλιον, ἀλλ' ἐκωλύθησαν ἐγκαίρως ὑπὸ τῆς ἀπαισίου ἀγγελίας τῆς καταστροφῆς.

θερώτατον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς ὑποχωρήσεως τῶν ἀτυχεστέρων ἐν Μακρυνίτσῃ ἐπαναστατικῶν σωμάτων.

Τῇ ἐπιούσῃ τῆς αὐτόθι καταστροφῆς τὰ διάφορα σώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον μεταβῆ εἰς Δράκιαν, συγκεντρωθέντα εἰς Ἅγ. Λαυρέντιον διημέρευσαν ἔν τινι Μονῇ, ἐκτὸς τοῦ χωρίου κειμένῃ, συμβουλίου δὲ γενομένου καὶ διαφόρων ἧττον ἐντίμων μέτρων προτεινομένων, τέλος ἀπεφασίσθη ἡ διὰ τῶν πεδιάδων Βώλου καὶ Ἁλμυροῦ ὑποχώρησις ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀτρομήτου Θ. Βελλέντσα. Ὅθεν τῇ ἐπομένῃ ἑσπέρᾳ ἅπαντες οἱ ἐπαναστάται συμποσούμενοι 1600 περίπου—ἐξαιρουμένων τοῦ Ι. Γίδα, ἀναθέντος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αὐτοῦ σώματος τῷ Ι. Φαρμάκῃ καὶ παραμείναντος ἐν Πηλίῳ μετ' ὀλίγων ἐγχωρίων, τοῦ Α. Μήτσα, Χ. Λελούδα καὶ Μ. Τσέλιου, κατευθυνθέντων πρὸς τὴν Γοῦραν διὰ Ζαγορᾶς, καὶ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Νικολαΐδου διαπεραιωθέντος εἰς Σκίαθον, ἀφοῦ πᾶσαν ὑπὲρ τῶν τραυματιῶν κατέβαλε προσπάθειαν—ἀνεχώρησαν διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Βώλου εἰς Παληοῦρι διατρέχοντες μέγιστον κίνδυνον ἐχθρικῆς προσβολῆς. Κατὰ τὴν τολμηροτάτην ταύτην ὑποχώρησιν 3 ἄνδρες διαφόρων σωμάτων ηὐτοκτόνησαν ἐξ ἀπελπισμοῦ, ἀδυνατοῦντες νὰ παρακολουθήσωσι τοῖς λοιποῖς, καὶ ἄλλοι ἀποπλανηθέντες ἐνέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ἓν τῶν ἀτυχῶν τῆς κοπώσεως καὶ ὀλιγοψυχίας θυμάτων ηὐτοκτόνησεν ὀλίγα βήματα μακρὰν τῶν τουρκικῶν φυλακῶν τοῦ φρουρίου Βώλου καὶ μικροῦ δεῖν ἐγένετο αἰτία τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν λοιπῶν.

Τέλος μετὰ τοιαύτας ζημίας καὶ κακουχίας διῆλθον τὴν πεδιάδα τοῦ Βώλου, ὑπελείπετο δ' ἔτι νὰ διέλθωσι τὴν τοῦ Ἁλμυροῦ· ὅθεν ἀναπαθέντες ἐπ' ὀλίγον ἐν Παληουρίῳ ἐκίνησαν πρὸς αὐτήν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν παρετήρησαν ἐχθρικὸν ἀπόσπασμα εἰς ἀπόστασιν βολῆς, μὴ ἐγκριθέντος ὅμως νὰ προσβάλωσιν αὐτὸ ἀνέμενον ἐν τῇ θέσει αὐτῶν τὴν νύκτα, ἵνα διέλθωσι τοῦ Ἁλμυροῦ. Ἀλλ' ἆρά γε σῶμα 1600 ἀνδρῶν δὲν ἔπρεπε νὰ διέλθῃ δι' αὐτοῦ μᾶλλον ἐν τῷ φωτὶ τοῦ ἡλίου ἢ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτός, καθ' ἣν ἡ ἐξ ἐνέδρας ἐπίθεσις ὀλίγων ἐπὶ πολλοὺς δύναται νὰ ἐπενέγκῃ καταστροφὴν καὶ σύγχυσιν;

Ἐντεῦθεν προὐχώρησαν ὁ βουλευτὴς Γ. Νικολαΐδης καί τι-

νες ἐγχώριοι, ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως. Αἴφνης πρὸ τοῦ Ἁλμυροῦ σχεδὸν ταυτόχρονος πυροβολισμὸς τῶν προπορευθέντων, ἐκλαβόντων τοὺς ἐπερχομένους ὡς ἐχθροὺς, ἐμβάλει αὐτοὺς εἰς σύγχυσιν καὶ διασκορπίζει τῇδε κἀκεῖσε κατ' ἀλλήλων πυροβολοῦντας.

Εἰς μάτην ἡ σάλπιγξ ἠχεῖ *παῦσιν πυρός*, εἰς μάτην ἡ φωνὴ τῶν ἀρχηγῶν καλεῖ αὐτοὺς εἰς τάξιν, ὁ πυροβολισμὸς ἐξακολουθεῖ ἐπί τινα χρόνον καὶ τέλος ἡ ἐντελὴς συγκέντρωσις τῶν κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἁλμυροῦ διασκορπισθέντων ἀποβαίνει ἀδύνατος· διότι ἀγνοοῦντες τὸν τόπον πολλοὶ ἔσπευδον εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Ἁλμυροῦ ἢ ἔστρεφον εἰς τὰ ὀπίσω. Τῆς φοβερᾶς ταύτης σκηνῆς 9 ἀριθμοῦνται τὰ θύματα, πεσόντα νεκρὰ καὶ ἐγκαταλειφθέντα, πλὴν ἑνὸς διασωθέντος, ὅστις ἐτραυματίσθη τὸν πόδα. Ἀλλὰ πολλοὶ τῶν περιπλανωμένων ἐν τῇ πεδιάδι συνελήφθησαν τῇ ἐπιούσῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πολλὰς κακώσεις καὶ ὕβρεις ὑπέστησαν, πολλὰ δὲ πράγματα ἐγκατελείφθησαν ἀπροσδόκητα καὶ ἀναίμακτα λάφυρα!

Καὶ ταῦτα πάντα τοῖς ἐπαναστάταις συνέβησαν ἕνεκα τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσυμφωνίας, ἀταξίας καὶ ἀπειθείας, ἥτις πολλάκις εἰς ἀπόγνωσιν φέρει τοὺς ἡγουμένους τοιούτων ἀτάκτων καὶ δυσδιοικήτων σωμάτων.

Ἐν τοῖς ἀποπλανηθεῖσι κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην νύκτα συγκαταλέγεται καὶ ὁ σωματάρχης Α. Πετρίτσης, ὅστις μόλις μετὰ 3 ἡμέρας ἀφίκετο εἰς τὴν Μονὴν Ξενιᾶς, ἐξῳδηκότας ἔχων τοὺς πόδας ἐκ τῶν ἀκανθῶν καὶ τῆς ὁδοιπορίας.

Τέλος τῇ πρωΐᾳ τῆς ἐπιούσης ἤρξαντο καὶ ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας ἐξηκολούθουν ἀφικνούμενα εἰς Κελλέρια καθ' ὁμάδας καὶ κατ' ἄνδρα τὰ δυστυχῆ συντρίμματα τῆς ἐν Μακρυνίτῃ στρατιᾶς. Ἐκ τῶν τελευταίων ὁ Μ. Τσέλιος μετὰ 80 περίπου ἀνδρῶν ἀπὸ διαφόρων σωμάτων, προσβληθεὶς πλησίον τοῦ Παληουρίου ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἀνταλλάξας πυροβολισμούς τινας, ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ, φονευθέντος μόνον τοῦ ὁδηγοῦ αὐτοῦ.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΗ ΞΕΝΙΑΣ

Ἐνῷ ἡ ἐν Κελλερίοις συγκέντρωσις τῶν ἐκ Πηλίου ὑποχωρησάντων ἐξηκολούθει, τὸ ὑπὸ τὸν Α. Βελλέντσαν καὶ υἱὸν αὐτοῦ ἀπόσπασμα καὶ ὁ λόχος τῶν Ἰώνων ἐπορεύθησαν ἵνα καταλάβωσι τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Προφ. Ἠλιοῦ * πλησίον τοῦ Πλατάνου, ἵνα ἐκεῖθεν ἐπισκοπῶσι τὸν ἐχθρόν, δυνάμενον νὰ πορευθῇ διὰ τῶν ὀρέων κατὰ τῶν ἐν Κελλερίοις ἀτάκτως συγκεντρουμένων· διότι πολλοὶ μὲν τῶν ἐθελοντῶν εἶχον ἀφιχθῆ ἄνευ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, πολλοὶ δὲ τῶν ἀρχηγῶν ἄνευ τῶν πλείστων ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρῶν, καθ' ὁδὸν εὑρισκομένων ἢ περιπλανομένων ἔτι ἐπὶ τῶν ὀρέων.

Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ περὶ τὴν αὐγὴν τῆς ἐπιούσης ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ ἀπό τινος ὄπισθεν τοῦ ὄρους λόφου καὶ μετ' ὀλίγον οἱ πρόσκοποι ἀνήγγειλαν ὅτι, πυρκαϊὰ ἐνέμετο τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς κωμοπόλεως Πλατάνου. Ὅθεν μέρος τοῦ σώματος ἐπορεύθη ἐκεῖσε ἐν σπουδῇ, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες περὶ τὴν αὐγὴν εἶχον προσβάλει μικρὸν ἀπόσπασμα ἐπαναστατῶν διαβαῖνον ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Β. Τσουμπέταν καὶ μετὰ ταῦτα εἶχον θέσει πῦρ εἰς τὰς ἐκ τῶν πρώτων μαχῶν ἀπολειφθείσας οἰκίας τῆς κωμοπόλεως, ἀπῆλθον εἰς Ἁλμυρόν.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ προσῆλθε τοῖς ἐπαναστάταις ὁ μόλις ἐκ

---

* Τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ προσῆλθεν αὖθις τῷ λόχῳ τῆς Ἰωνίας ἀπὸ Σούρπης ὁ Ἰταλὸς Α. Consolini, ὅστις αὐτόθι νοσηλευόμενος καὶ παρ' ἄλλων ἀνακριβῶς μαθὼν ἐδημοσίευσε καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ ἰταλιστὶ τὰ περὶ τῆς ὑποχωρήσεως· τῷ μὲν ἀρχηγῷ τοῦ λόχου τῶν Ἰώνων δωρεὰν ἐπαίνους πολλοὺς ἐπιδαψιλεύσας, ἄλλους δὲ ἀδίκως κατηγορῶν καὶ πρὸ πάντων τὰ θεραπευτήρια τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Καθ' ἃς παρατηρήσεις ἐποιήσαμεν ἐν τῷ τῆς Νέας Μιζέλλης, ἐν ᾧ μετέπειτα ἐνοσηλεύθημεν, οὐ μόνον οἱ ἐν αὐτῷ ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι ἐξαιρέτου ἀπήλαυον θεραπείας καὶ περιθάλψεως παρὰ τοῦ ἰατροῦ Ν. Ἀργυροπούλου καὶ τοῦ ἀρχινοσοκόμου Φραντσῆ ἀλλὰ καὶ πάσης περιποιήσεως παρὰ τῶν παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρων κυριῶν Ζ. Παπάζογλου καὶ Ε. Γονίδου.

τῶν ἐχθρικῶν χειρῶν ξιφήρης διαφυγὼν Τσουμπέτας, οὗτινος οἱ ὀπαδοὶ εἶχον διασκορπισθῇ.

Ἐν τούτοις συνεπείᾳ ἐπιστολῆς, δι' ἧς οἱ ἐν Προφ. Ἠλίᾳ προσεκαλοῦντο νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Μονὴν Ξενιᾶς, ἔνθ' ἅπαντες συνεκεντροῦντο, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, κατέλιπον τὴν θέσιν ταύτην, ἀπελθόντες εἰς τὸ προμνησθὲν μέρος τῆς νέας συγκεντρώσεως.*

Οὕτω τῇ 24 Μαρτίου ἅπασα ἡ ἐν Πηλίῳ ἐπαναστατικὴ δύναμις συνεκεντρώθη ἐν τῇ ἱστορικῇ Μονῇ τῆς Ξενιᾶς, ἔνθα γενικὸς ἀρχηγὸς ἀνηγορεύθη ὁ συνετὸς καὶ γενναῖος Θ. Βελέντσας, τοῦ Ζ. Μπασδέκη ἀποσυρθέντος ἐν Σούρπῃ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ τῶν 1600 ὑποχωρησάντων ἀνδρῶν μόλις 470 παρέμειναν, οἱ πλεῖστοι μάλιστα ἀποτεθαρρημένοι, ἐνῷ οἱ τέως ἐν Ἁλμυρῷ περιωρισμένοι Τοῦρκοι, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐπιτυχίας αὐτῶν, ἤρξαντο προχωροῦντες μέχρι Κεφάλων. Ὅθεν ἀναγκαῖον ἐκρίθη τολμηρόν τι κατ' αὐτῶν διάβημα, ὅπερ αὐτοὺς μὲν νὰ σωφρονίσῃ, τοῖς δ' ἐπαναστάταις νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος καὶ ἐπαναγάγῃ εἰς πειθαρχίαν, ἧς εἶχον ἀποστῇ καὶ οἱ μᾶλλον εὐπειθεῖς. Ἄλλως δ' ἐπέκειτο ὁλοσχερὴς διάλυσις, ὁσημέραι τῶν ἧττον καρτερικῶν ἀπολιπόντων τὰς ἑαυτῶν τάξεις καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ἐπανερχομένων ἐν ταῖς ἑστίαις αὐτῶν. Πρὸ τοιούτου ὅμως ἐπιχειρήματος ἐθεωρήθη ἐπάναγκες νὰ ἐνθαρρυνθῶσιν οἱ ἄνδρες διὰ καταλλήλου προσλαλιᾶς καὶ τελεσθῇ ἁγιασμός, καθ' ὅσον μάλισα ἀνέτελλεν ἡ ἡμέρα τῆς μεγάλης ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἑορτῆς τοῦ πανελληνίου.

Ὅθεν τῇ πρωΐᾳ τῆς 25 Μαρτίου τὰ διάφορα σώματα παρετάχθησαν ἐν τῇ πρὸς Μ. τῆς Μονῆς πεδινῇ περιοχῇ σχηματίσαντα κύκλον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου καὶ περὶ τὸ ἁγιαστήριον ἐνεπήχθησαν αἱ σημαῖαι αὐτῶν· ὁ δὲ ἱερομόναχος σημαιοφόρος τοῦ λόχου τῶν Ἰώνων Σέργιος Δ. Πετρούλιας ἐτέλεσεν ἐν κατανύξει τὴν ἱεροτελεστίαν, ἁγιάσας τὰς σημαίας

---

* Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφονεύθη διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ὅπλου ὁ ἄριστος λοχίτης τοῦ λόχου τῶν Ἰώνων καὶ λιποτάκτης στρατιώτης τοῦ πεζικοῦ Δ. Κωνσταντίνου.

καὶ τοὺς ἐθελοντάς, μεθ' ὃ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ προμνησθέντος λόχου κατ' ἐντολὴν τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἀπήγγειλε τὴν ἑξῆς προσλαλιὰν μετὰ συγκινήσεως, ἣν ἀείποτε προξενοῦσιν αἱ σπάνιαι αὗται στιγμαὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, καὶ μετὰ τῆς αὖθις ἀναζωπυρωθείσης ἐλπίδος, ὅτι ἡ ἐπανάστασις, νέαν ζωὴν ἐντεῦθεν ἀρυομένη, νέας δάφνας ἠδύνατο νὰ δρέψῃ, ἐνῷ ἡ κατάπαυσις αὐτῆς ἐν ὥρᾳ τόσῳ κρισίμῳ ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ πάσας τὰς προηγουμένας θυσίας.

Στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Ἑξῆντα χρόνοι ἀκόμη δὲν ἐκλείσανε, ὅπου ἕνα ξημέρωμα γλυκό, παρόμοιο μὲ τῆς σημερινῆς ἡμέρας, οἱ σκλαβωμένοι καὶ ἁλυσόδετοι γονεῖς μας, ὁρκισθέντες εἰς τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ εἰς τὴν ἁγιασμένην σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ἀπεφάσισαν νὰ σπάσουν διὰ παντὸς τὰ σίδερα, ὅπου τοὺς ἐκράτουν γονατιστοὺς εἰς τὰ τυραννικὰ τῶν Ἀγαρηνῶν πόδια.

Ἐλευθερίαν ἢ Θάνατον ὡρκίσθησαν μὲ μίαν φωνὴν καὶ τὰ βουνὰ ἐπλημμύρισαν ἀπὸ νέους καὶ γέροντας πολεμιστάς· οἱ χθεσινοὶ δοῦλοι ἔγειναν ἥρωες καὶ ὁ Τοῦρκος, ὁ μαθημένος ἕως τότε νὰ τοὺς τυραννῇ καὶ νὰ τοὺς προστάζῃ, ἔμαθεν ἐνωρὶς νὰ προσκυνᾷ τὴν ἄκρα τῆς λερῆς των φουστανέλλας.

Ἐννέα χρόνους τοῦ χιονοσκεπάστου Ὀλύμπου μας τὰ σπήλαια, τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Κισσάβου αἱ κορυφαὶ καὶ τὰ στενὰ ἐφιλοξένησαν τὰ γυναικόπαιδα τῆς ἁρματωλικῆς γενεᾶς τοῦ 1821. Ἐννέα χρόνους εἰς κάθε βῆμά του ὁ Ἀγαρηνὸς ἔβλεπε μίαν ἀστραπὴ καὶ εἰς τὸν κρότο τοῦ καριοφυλλιοῦ ἤκουε τὴν φοβερὰν διαμαρτύρησιν τῆς ἐλευθερίας. Πολλαὶς φοραὶς τὸ χρυσοσελλωμένο τοῦ Βέη ἄλογον αἱματωμένο ἔτρεξεν εἰς τοῦ Μεγάλου Κάμπου καὶ τῆς Λαρίσσης τὰ χωριὰ χωρὶς τὸν ὑπερήφανον ἀγᾶ του.

Ἦλθον ὅμως πολλαὶς φοραὶς ἡμέρες στενοχωριῶν καὶ δυστυχημάτων· πολλαὶς φοραὶς ἡ φοῦχτα τῶν ἀνδρείων μας πολεμιστῶν, ὅταν μάλιστα τῆς διχονοίας τὸ μαῦρο 'φεῖδι ἐδάγκανε τὰ σωθικά των καὶ τῆς ἀπειθείας ὁ φοβερὸς ἀνεμοστρόβιλος τοὺς κατεσκόρπιζε, ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν τὴν πολυάριθμον καὶ ἡνωμένην τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν.

Εἶναι ἀλήθεια, ἔφυγον πολλαὶς φοραὶς καὶ τὰ ἀνδρεῖα τοῦ Καραΐσκου, τοῦ Βότσαρη, τοῦ Νικηταρᾶ καὶ τοῦ Ἀνδρούτσου παλληκάρια, ἀλλ' ἔφυγον διὰ νὰ γυρίσουν φοβερώτερα, καθὼς τὸ κῦμα τῆς θαλάσσης τὸ ἀκούραστο, ὁποῦ χάνεται μία στιγμὴ διὰ νὰ φανῇ ὑψηλότερο καὶ πλέον ἀφρισμένο. Ὁ Τοῦρκος δὲν ἐχαίρετο εἰς τὴν πρόσκαιρον φυγήν των καὶ ὁ ὕπνος δὲν ἐκλοῦσε τὸ φοβισμένο 'μμάτι του, διότι πολλαὶς φοραὶς μεσάνυχτα καὶ εἰς τὴν ξηρὰ καὶ εἰς τὴν

θάλασσα ἤκουσε τοῦ χάρου τὴν κραυγὴ ἐπάνω εἰς τοῦ ὕπνου τοῦ τὸ προσκεφάλι. Ἐκεῖ ἐπάνω τοῦ Κανάρη ἡ φωτιὰ καὶ τὸ λεπίδι τοῦ Βότσαρη ἐτελείωσαν τὰ βάρβαρα καὶ θηριώδη ὄνειρά του.

Τί ἤθελον λοιπὸν οἱ γονεῖς μας ἐκεῖνοι οἱ ἀθάνατοι γυμνοὶ καὶ πεινασμένοι νὰ ποτίζουν τὴν τότε σκλαβωμένη γῆ ἄφθονα μὲ τὸ αἷμά των, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς ζητοῦμεν σήμερον;

Τὸν ἄρτον τῆς ἐλευθερίας τὸν γλυκὺν, διότι τὸ φαρμακερὸ δάκρυ τῆς σκλαβιᾶς πικρὸν, πολὺ πικρὸν τὸν ἔχει ζυμωμένον. Μίαν καλύβην εἰρήνης καὶ τιμῆς, διότι καὶ εἰς τοῦ πλουσιωτέρου σκλάβου τὸ παλάτι ἡ τιμὴ δὲν ἐμπορεῖ νὰ κατοικήσῃ μιὰ στιγμὴ, οὔτε ἡ εἰρήνη νὰ εὕρῃ ἀνάπαυσιν μίαν ὥραν.

Αὐτὰ ἐζήτουν ἐκεῖνοι τότε ἐπιμόνως καὶ καρτερικῶς μὲ τὸ φλογερὸ στόμα τοῦ καριοφυλλιοῦ των καὶ μὲ τὴν ἄκρα τῆς αἱματοσταζούσης λεπίδος των καὶ τέλος τ' ἀπήλαυσαν μαρτυρικῶς ἀλλὰ καὶ τόσον ἐνδόξως.

Καὶ τόρα ἰδέτε ἀντικρὺ εἰς τὰ ριζώματα ἐκεῖ τῆς Σούρπης, ἰδέτε καὶ ἐδῶ, ἰδέτε γύρω τριγύρω ἕως τὰ ὑψηλώματα τῆς φημισμένης Γούρας, ὅπου ἡ χιονισμένη της κορυφὴ 'σὰν ἀσπρομάλλης γέροντας πολεμιστὴς μᾶς ἐνθυμίζει τόσα κατορθώματά των. Ἐκεῖ ὁ ἥλιος γλυκογελᾷ ἀπὸ τὴν μάννα εἰς τὸ ἄφοβο καὶ χαρούμενο παιδὶ, καὶ ἀπὸ τὸ παιδὶ εἰς τὴν εὐτυχισμένη μάννα. Τοὺς ἐνθαρρύνει ἡ σημαία τοῦ Χριστοῦ, τοὺς γλυκαίνει ὁ ἄρτος τῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς τὸν ἴσκιο τῶν δένδρων τοῦ περιβολιοῦ ἢ εἰς τὴν ἑστία τῆς καλύβης ξεκουρασμένος ὁ εὐτυχὴς καὶ ὑπερήφανος πατέρας διηγεῖται τοῦ 1821 τὰ κατορθώματα καὶ εἰς τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν τὰ μέτωπα μεταδίδει τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν εὐτυχία.

Ἐδῶ τῶν ἀνθρώπων τὰ πρόσωπα εἶναι συννεφιασμένα καὶ μελαγχολικὰ καθὼς τὸν οὐρανὸν ὅπου μαῦρο καὶ πυκνὸ σύννεφο δὲν ἀφίνει νὰ φωτίσῃ ἡ λαμπερὰ ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου. Ἐδῶ τρέχει δειλὸ καὶ δακρυσμένο τὸ παιδὶ νὰ κρυφθῇ εἰς τῆς φοβισμένης μάννας του τὸν κόρφο καὶ ταπεινὸς γυρνᾷ τὸ βράδυ ὁ πατέρας του καὶ χίλιαις φαρμακεραὶς ὑποψίαις ὁ νοῦς του βάζει! Τρέμει ἡ πατρικὴ καρδία του μὴ ὁ βασιβοζοῦκος καὶ ὁ Γκέγκας ἐπάτησαν τὸ χαμηλὸ κατώφλιο τῆς οἰκογενειακῆς του εὐτυχίας.

Ἐκεῖ τὸ γλυκογέλασμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ χαρὰ τῆς ἐλευθερίας, ἐδῶ ἀκόμα τὸ φαρμακερὸ, τὸ μαῦρο τῆς δουλωσύνης δάκρυ!

Στρατιῶται τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὀλίγη γῆ ξεχωρίζει τοὺς σκλάβους ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους, τοὺς δυστυχισμένους ἀπὸ τοὺς εὐτυχισμένους ἀδελφούς! Καὶ τάφος μας ἂν μέλλῃ νὰ γείνῃ ἡ γῆ αὐτὴ, δὲν πρέπει νὰ ὀπισθοχωρήσωμεν ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν ἀγῶνα. Χιλιάδες βλέμματα τὴν στιγμὴν ἐτούτη μᾶς κυττάζουν! Ἀπὸ ἡμᾶς ἐξαρτᾶται ἡ δόξα ἢ ἡ ἀτιμία, ἡ σκλαβιὰ ἢ ἡ ἐλευθερία πολλῶν Ἑλλήνων. Καθὼς οἱ πατέρες μας ὀλίγοι κατὰ πολλῶν καὶ

ἀσθενεῖς κατὰ ἰσχυρῶν ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκησαν, παρομοίως καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ πολεμήσωμεν καὶ θέλομεν νικήσει. Ἡ διαθήκη των εἶναι ἱερά, γραμμένη μὲ τὸ ἅγιόν των αἷμα καὶ πρέπει νὰ τὴν ἐκπληρώσωμεν διὰ τοῦ ἰδικοῦ μας αἵματος. Ἐὰν χθὲς ὑπεχωρήσαμεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, αὔριον πάλιν θέλομεν προχωρήσει θερίζοντες τὰς πυκνάς του τάξεις· ἀρκεῖ τὸ πάθημα τῆς ἀπειθείας, τῆς διχονοίας καὶ τῆς ἀμελείας νὰ γείνῃ μάθημα ὁμονοίας καὶ ὑπακοῆς.

Ἕως τώρα πολλαῖς φοραῖς σεῖς οἱ ἴδιοι δὲν ἀπεδείξατε ὅτι τῶν Τούρκων τὸ μαχαῖρι νὰ σᾶς φοβίσῃ δὲν εἰμπορεῖ; Καὶ δὲν ἐστήσατε ἀκόμα χθὲς ἐδῶ τριγύρω ἀπὸ Τούρκικα κορμιὰ τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ τρόπαιά σας; Τὰ τείχη τοῦ Μοναστηρίου αὐτοῦ εἶναι βαμμένα ἀπὸ τὸ χθεσινὸν αἷμα τῶν ἐχθρῶν μας. Γύρῳ τριγύρῳ ρίψατε μιὰ 'μματιὰ καὶ θέλετε ἰδεῖ τὰ ἄταφα κορμιά των. Ὁ Γκέγκας βλέπει ὄνειρο τὸ Μοναστῆρι τῆς Ξενιᾶς καὶ ξυπνᾷ ἀκόμα τρομασμένος. Παρακάτω ἐκεῖ ὁ Πλάτανος καὶ ἡ ξηρόμανδρα τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου δὲν ὁμολογοῦν τί δύναται ἡ ἀπόφασις ὀλίγων γενναίων νὰ κατορθώσῃ; Λοιπὸν διὰ τί νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ τῆς Μακρυνίτσης ἡ ἀποτυχία, ἀφ' οὗ ἡ τύχη τῶν πολέμων πολλαῖς φοραῖς εἶναι τοιαύτη; Τόρα μάλιστα ἔχομεν χρέος καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἀποδείξωμεν ὅτι τῶν μαχῶν αἱ συμφοραὶ καὶ τῶν πολέμων τὰ δεινοπαθήματα δὲν εἰμποροῦν νὰ καταβάλουν τὸ θάρρος μας μήτε νὰ μεταβάλουν τὴν ἀπόφασίν μας.

Ἀπόφασίς μας εἶναι: Θ ε σ σ α λ ί α ἐ λ ε υ θ έ ρ α ἢ θ ά ν α τ ο ς!

Τὰς σημαίας μας σήμερον ἡγίασεν ὁ ἁγιασμὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς πρώτης ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἂς φέρωμεν λοιπὸν καὶ πάλιν αὐτὰς δοξασμένας εἰς τὸ μέσον τῶν τυράννων μας καὶ ἂς προσπαθήσωμεν νὰ χαράξωμεν μὲ αὐτὰς καὶ τὸ αἷμά μας τὰ νέα τῆς Θεσσαλίας ὅρια».

Ἐνθουσιώδης κραυγὴ ἐκ τοῦ στόματος 400 ἀνδρῶν ἀπήντησεν εἰς τοὺς λόγους τούτους, πάντες δ' ἐφάνησαν συγκεκινημένοι· διότι ἀληθῶς ἡ θέσις, ἐφ' ἧς ἤδη ἐνεπνεῖτο τοῖς ἐθελονταῖς αἴσθημα ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐνθαρρύνσεως πρὸς νέους ἀγῶνας, ὑπενθύμιζε τοῖς χθὲς ἐν Μακρυνίτσῃ ἡττηθεῖσι τοὺς προχθὲς νικητὰς τῆς Ξενιᾶς καὶ τὰς πρώτας εὐέλπιδας ἡμέρας τῆς ἐν Βρύνιᾳ ἀναπετάσεως τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας.

Δυστυχῶς ὅμως οὐ μόνον τὰς καρδίας τῶν στρατιωτῶν ἡ ἀποθάρρυνσις εἶχε κυριεύσει, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν πλείστων σωματαρχῶν ἡ ἀπογοήτευσις καταλάβει. Ἐνῷ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔπρεπε νὰ μεταβαίνῃ εἰς Σούρπην χάριν τοῦ καλοῦ παραδείγματος, οἱ πλεῖστοι διημέρευον καὶ διενυκτέρευον ἐν αὐτῇ δί-

δοντες ολέθριον είς τούς ύπ' αυτόν παράδειγμα, οίτινες άνευ αδείας καθ' ομάδα είς την μεθόριον ταύτην πόλιν μετέβαινον και ούτως ή αταξία, απείθεια και ψυχρότης από στιγμής είς στιγμήν μετεδίδετο και είς τα ευπειθέστερα μέχρι τούδε σώματα, αφ' ών ανεξαιρέτως έλιποτάκτουν. Ώστε ότε μετ' ολίγον απεφασίσθη ή από της Μονής Ξενιάς αναχώρησις, ή επαναστατική δύναμις μόλις συνεποσούτο είς 300!

Ο ήδη αρχηγός Θ. Βελέντσας δεν ήδύνατο να επιταχθή, καί τοι θέλησιν αγαθήν και καρτερίαν είχε, διότι πρώτοι οί σωματάρχαι δεν έφαίνοντο ευπειθείς άπαντες κατά πάντα, αλλ' άλλοι μεν επέμενον να μεταβώσιν είς Άγραφα, άλλοι δ' έθεώρουν την επανάστασιν ώς εκπνεύσασαν ήδη. Οί τάναντία φρονούντες και επιμένοντες, ίνα αύτη διά παντός τρόπου αναζωογονηθή διά τολμηρού τινος επιχειρήματος, έθεωρούντο ριψοκίνδυνοι και ορμητικοί ώς άπειροι των εκ των μαχών παθημάτων, ό δε πλήρης ζήλου και θάρρους ιατρός Β. Ναθαναήλ, υποστηρίζων τούς τελευταίους, έθεωρείτο επίσης ώς τοιούτος. Όθεν γενική ψυχρότης και διαφωνία επεκράτει, ότε οπωσδήποτε ή επαναστατική δύναμις μετά δυσκολιών απήλθε της Μονής Ξενιάς, καταλαβούσα διαφόρους προς τον Αλμυρόν θέσεις.

Εν τω μεταξύ γνωστού γενομένου ότι, οί Τούρκοι προετίθεντο να καταλάβωσι τούς παρά την μεθόριον γραμμήν στρατώνας αυτών, εγκαταλειφθέντας από της εξόδου του Ελληνικού στρατού, ή επαναστατική δύναμις συνεκεντρώθη επί του απέναντι της Σούρπης λόφου Λιτσόβου, ένθα ανήγειρεν οχυρώματα, ίνα αντιστή τω εχθρώ, τούς δε στρατώνας από άκρου είς άκρον της οροθετικής γραμμής Αλμυρού παρέδωκε τω πυρί.

Ούτω πρώτην φοράν από της πτώσεως της Μακρυνίτσης ή επαναστατική δύναμις αναθαρρήσασα έλαβε στάσιν απειλητικήν κατά της εν Αλμυρώ τουρκικής στρατιάς, καθ' ής πιθανή τις επιτυχία μεγάλως είς τον σκοπόν της επαναστάσεως θα συνέβαλλε και το αποτέλεσμα θα ενίσχυε των προηγηθεισών μαχών.

Δυστυχώς το προς την θέσιν της υποχωρήσεως τεταγμένον απόσπασμα του Ν. Αξελού, ιδόν εξερχόμενον του Αλμυ-

ρού πλήθος ἀνδρῶν καὶ ἵππων, ἀθρόον καὶ μετὰ τῆς σημαίας τὴν θέσιν αὐτοῦ καταλιμπάνει, φεῦγον πρὸς τὴν Σούρπην· συνεπείᾳ τούτου καὶ ὁ ἐν λόγῳ σωματάρχης, ἄκων μὲν ἀλλὰ περιδεὴς ἐπὶ τῷ τοιούτῳ διαβήματι, προέτεινε καὶ τοὺς λοιποὺς ἠνάγκασε ν' ἀποσυρθῶσιν ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ὀρεινὰ καὶ ἔρημα τῆς Βρύνιας καὶ τῶν Κοκκωτῶν χωρία.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης πᾶσα ἐλπὶς πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς αὐτόθι ἐπαναστάσεως ἐξέλιπε, διότι αἱ μετὰ στερήσεων καὶ πολλῶν κακουχιῶν ἄνευ δὲ ἐνθαρρυντικοῦ τινος ἀποτελέσματος ἀδιάκοποι νυκτοπορίαι καὶ ἀνεπιτυχεῖς ἀπόπειραι ἠραίουν ἐπαισθητῶς τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν, σὺν ἄλλοις δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Θ. Κολλωνιάτην καὶ Δ. Ἔξαρχον, ἀπελθόντες πρὸς τὰ μέρη τῶν Ἀγράφων, συμπαρέσυρον πολλοὺς καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν σωμάτων.

Μάτην αἱ πρὸς τοὺς ἁρμοδίους ἐκθέσεις, ἐκκλήσεις καὶ ἀναφοραί, μάτην αἱ προτροπαὶ καὶ διαμαρτυρήσεις. Ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἐπανάστασις εἶχε καταδικασθῆ εἰς φθίσιν ἠθικῶς ἀλγεινὴν καὶ ὑλικῶς ἐπιζήμιον· ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν τέλει τῆς παρούσης Ἱστορίας, ἐπρόκειτο νὰ ὑποδεχθῇ μετὰ δύο μηνῶν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ὑστάτην καταβάλλουσα προσπάθειαν, ἵνα δείξῃ αὐτοῖς ὅτι ὑφίσταται εἰσέτι καὶ ἔχει δύναμιν ν' ἀντιστῇ καὶ δικαίωμα νὰ συνθηκολογήσῃ.

Η ΔΙΑ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΤΩΝ ΕΝ ΠΗΛΙΩ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΜΙΖΕΛΛΗΣ

Πρὸς ἐντελῆ συμπλήρωσιν τῆς ἀφηγήσεως τοῦ ἐν τῇ χερσοννήσῳ τῆς Θετταλομαγνησίας ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν καὶ ὀλίγιστά τινα, ἀφορῶντα εἰς τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν μεταξὺ Πηλίου καὶ Σκιάθου, μάλιστα δὲ τῆς παρὰ τὸν Παγασητικὸν κόλπον Νέας Μιζέλλης ἢ Ἀμαλιουπόλεως, ἧς οἱ κάτοικοι ὑπῆρξαν μακρόθεν θεαταὶ τῶν ἐν Μακρυνίτσῃ ἀγώνων· διότι ἀπέναντι τῆς κώμης αὐτῶν ὑψοῦται τὸ Πήλιον οἱ δὲ λευκοὶ τῆς Μακρυνίτσης οἶκοι εἰσὶ ὁρατοὶ καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

Καὶ δὲν ἐμπεριέχονται μὲν ἐν αὐτοῖς συμπλοκαὶ αἱματηραὶ ἢ κατορθώματα ἡρωϊκά, οὐχ ἧττον ὅμως καταδεικνύουσι τὴν τόλμην καὶ δεξιότητα τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν, τὴν ἀνικανότητα δὲ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως περιπολοῦντες ὑπὸ τὸν Χόβαρτ-πασᾶ ἐν τῷ παγασητικῷ κόλπῳ διὰ πολεμικῶν ταχυπλόων, οὐδέποτε κατόρθωσαν νὰ συλλάβωσι μίαν κἂν τῶν ἁλιευτικῶν ἐκείνων τρατῶν, ὧν ἐπιβαίνοντες ὀλίγοι μαχηταὶ ἅμα καὶ κωπηλάται οὐ μόνον τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας μετέφερον ἐν Σκιάθῳ καὶ Νέᾳ Μιζέλλῃ, ἔνθα τὰ Θεραπευτήρια τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ ὅπλα καὶ πολεμεφόδια πολλάκις τοῖς ἐπαναστάταις.

Οἱ ἀπὸ Τρικκέρων τοῦ Πηλίου ἀδελφοὶ Καραβαγγέλη Εὐστάθιος καὶ Νικόλαος μισθωσάμενοι δαπάναις τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης 2 ἁλιευτικὰς τράτας καὶ ἐφοδιάσαντες αὐτὰς μετὰ τοῦ ἀναγκαίου πληρώματος, ὁ Ἀνδρέας Κατοχωρίτης, ὁ Ἀλέξιος Ἰωάννου καὶ ὁ Κ. Τσαρούχας εἰσὶν οἱ τολμηροὶ ναυτικοί, οἵτινες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἐν Πηλίῳ ἀγῶνος διετήρησαν τὴν ἀναγκαίαν συγκοινωνίαν, εἰς προφανῆ κίνδυνον τῆς τε περιουσίας καὶ ζωῆς αὐτῶν ἐκτιθέμενοι.

Οὗτοι διὰ τῶν ἁλιευτικῶν πλοιαρίων αὐτῶν διέλαθον τὴν προσοχὴν τοῦ Χόβαρτ καὶ περιεφρόνησαν τὰ τηλεβόλα τοῦ

Ρεθύμνου καὶ τοῦ *Ἰτζεδὶν*, ὑπὸ τὴν πρῶραν αὐτῶν νύκτωρ πολλάκις διερχόμενοι καὶ τὸ ναυτικὸν ᾆσμα ᾄδοντες.

Καὶ πολλάκις μὲν τὸν μέγιστον κίνδυνον διέτρεξαν, μετ' εὐτολμίας δὲ καὶ δεξιότητος ἀπέφυγον αὐτόν, θαρραλέοι τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐπαναλαμβάνοντες καὶ ἐπιτυχῶς ἐκπληροῦντες· ἀξιομνημόνευτος ὅμως ἡ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεως τῆς Μακρυνίτσης συμπλοκὴ αὐτῶν μετὰ τοῦ *Ρεθύμνου* καὶ τοῦ *Ἰτζεδὶν* ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Κεραμιδίου.

Τῇ πρωΐᾳ τῆς 11 Μαρτίου, ἐνῷ ἐν τῇ ἐν λόγῳ κώμῃ διέμενον τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἀγυιᾷ μάχην ἀποκρουσθέντα ἐπαναστατικὰ σώματα, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Καραβαγγέλη μετὰ τῶν δύο τρατῶν αὐτῶν ἦσαν ἐλλιμενισμένοι ἐν τῇ παραλίᾳ ταύτῃ, δύο τουρκικὰ πολεμικὰ ἐφάνησαν καταπλέοντα πρὸς αὐτήν.

Ἅμα τῇ εἰδήσει ταύτῃ τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα ἔσπευσαν νὰ κατέλθωσι πρὸς τὴν παραλίαν, ἡμίσειαν ὥραν τῆς κώμης ἀπέχουσαν, πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης ἐχθρικῆς ἀποβάσεως.

Συγχρόνως καὶ οἱ Καραβαγγέλη ἀνέσυρον τὰ πλοιάρια εἰς τὴν ξηρὰν καὶ καλύψαντες αὐτὰ διὰ χόρτων ἔλαβον τὰ ὅπλα, μετὰ τοῦ πληρώματος καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν ἐπικαίρους πρὸς τὴν παραλίαν θέσεις καταλαβόντες.

Τὰ δύο τουρκικὰ πολεμικά, ὧν τοῦ *Ἰτζεδὶν* * ἐπέβαινεν ὁ Χόβαρτ, ἐξηκολούθουν ἐν τοσούτῳ προσεγγίζοντα εἰς τὴν παραλίαν, ὥστε εἰς ἀπόστασιν 700—800 περίπου μέτρων τὰ ἐπαναστατικὰ ἀποσπάσματα ἤρξαντο ἀδιακόπου κατ' αὐτῶν πυρός, εἰς ὃ ἔσπευσαν ν' ἀπαντήσωσι διὰ κανονιοβολισμῶν, σταματήσαντα ὑπὸ ἀτμόν.

Σφαῖραι καὶ ὀβούζια μεγάλης ὁλκῆς ἔπιπτον καὶ διερρυγνύοντο κατὰ τῶν παραλίων βράχων ἀπό τε τοῦ *Ἰτζεδὶν* καὶ τῆς ξυλίνης φρεγάτας οὐδεμίαν ὅμως τοῖς ἐπαναστάταις βλάβην προξενοῦντα, ἐνῷ αἱ σφαῖραι τῶν εὐθυβόλων Σασσεπῶ

---

* Ὁ Ε. Καραβαγγέλης ἐν τῇ πρὸς τὴν Κ. Ἐπιτροπὴν ἐκθέσει του ἀναφέρει ὅτι, καθὰ ἐπληροφορήθη ἐν Πορταριᾷ παρὰ πολλῶν κατοίκων τοῦ Βώλου, τὸ Ἰτζεδίν, ἅμα καταπλεῦσαν αὐτόθι 3 ναύτας τραυματίας ἀπέστειλεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, 7 δὲ φονευθέντας ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν.

ἐφαίνοντο ἐνοχλοῦσαι ὁπωσοῦν τὰ πληρώματα τῶν δύο ἐχθρικῶν πλοίων.

Οὕτως ὁ πυροβολισμὸς ἑκατέρωθεν ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 3 μ. μ. ὅτε τὸ *Ἰτζεδὶν*, παρατηρῆσαν μακρόθεν γολέτταν κατηυθύνθη πρὸς αὐτὴν, μετά τινας δ' ἐξετάσεις ἐπροχώρησεν εἰς Ἀγυιόκαμπον, ἀλλ' ἐπανελθὸν περὶ τὴν 4 1/2 μ. μ. καὶ ἐννοῆσαν ὅτι, οὐδὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι, ἐνῷ τὰ πληρώματα αὐτῶν ἐκινδύνευον, ἀπεμακρύνθησαν τῆς ἀκτῆς τοῦ Κεραμιδίου καταπλεύσαντα εἰς Ἅγ. Γεώργιον.

Διὰ τῶν πλοιαρίων τούτων τῶν Καραβαγγέλη καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἐν Πηλίῳ ἐπαναστάσεως μετηνέχθησαν οἱ τραυματίαι καὶ ἀσθενεῖς εἰς Σκίαθον καὶ Νέαν Μιζέλλην.

ΝΕΑ ΜΙΖΕΛΛΗ Ἡ ΑΜΑΛΙΟΥΠΟΛΙΣ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΓΡΑΦΩΝ

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

Καθ' ὃν χρόνον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπαρχίαις Ἁλμυροῦ, Πηλίου καὶ Ὄσσης ἡ ἐπανάστασις ἐνήργει ὁπωσοῦν συνδεδεμένως, αὕτη ὑφίστατο καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀγράφων περιφερείᾳ, ἄσχετος μὲν τῇ ἐν ταῖς προμνησθείσαις χώραις, ἐπιτυχεστέρα ὅμως. Μέχρι δὲ τῆς μεγάλης πεδιάδος ἐξαπλωθεῖσα, προώριστο μετὰ τὴν ἐν Μακρυνίτσῃ καταστροφὴν, ν' ἀναδώσῃ τὴν τελευταίαν ἀλλὰ καὶ πασῶν λαμπροτέραν φλόγα, ἵνα ἐπὶ τοῦ τύμβου μαρτυρίου πολυκλαύστου κατατεθῇ καὶ θριάμβου τινὸς ὁ θαλερὸς στέφανος.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ἀρκούντως πρὸς ἐπανάστασιν κατηχημένῃ ἀλλ' οὐχὶ καὶ προπαρασκευασμένῃ—διότι ὅπλα καὶ πολεμεφόδια δὲν ὑπῆρχον ἐν τοῖς καταλλήλοις κέντροις—τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν ἀνέλαβεν ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Κ. Ἰσχόμαχος, ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Οὗτος εὐγενὴς, δραστήριος, τίμιος καὶ γνώσεις στρατιωτικὰς κεκτημένος, ἐστερεῖτο οὐχ ἧττον τῆς πείρας τῶν τοιούτων ἀτάκτων πολέμων, ἠγνόει τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ δὲν ἔφερε τὸν ὄγκον ἐκεῖνον τοῦ ὀνόματος, ὅστις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ἐξασκεῖ εἰσέτι δωρεὰν τὴν γοητείαν ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐδημιουργήθη δι' αἱμάτων καὶ στάκτης. Ἐκτὸς τούτου οὐδόλως ἐπίστευεν ὅτι, ἡ ἐπανάστασις θὰ κατελιμπάνετο εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἀλλ' ἐθεώρει αὐτὴν ὡς ἀφορμὴν καὶ μόνον σοβαροτέρων καὶ ἀξιοπρεπεστέρων ἀγώνων. Ὁπωσδήποτε ὅμως, ὡς διοργανωτὴς μάλιστα αὐτῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγράφων, ἀνέπτυξεν οὐ τὴν τυχοῦσαν δραστηριότητα, μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ φιλοτιμίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Ἰανουαρίου ἐργασθεὶς, ἐν μέσῳ χιόνων καὶ ὑετῶν τὴν μεθόριον γραμμὴν διατρέχων πρὸς σύνταξιν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων, ἀφοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διῆλθε τῆς ἐπαρχίας Ἁλμυροῦ περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 1878.

Ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ ταύταις εὐτυχῶς συνέτρεχον αὐτῷ δύο μνήμης ἄξιοι καὶ λίαν ἀξιότιμοι ἄνδρες, ὁ ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις ἐν Χαλκίδι δημοσιογράφος Γ. Φιλάρετος καὶ ὁ Ι. Ἰγγλέσης, ἀνὴρ πεπειραμένος, καλῶς μεμορφωμένος καὶ χαρακτῆρος ἐξαιρέτου. Σὺν τούτοις ὡς βοηθοὶ τοῦ Ἐπιμελητηρίου παρηκολούθησαν ὁ Γ. Φαρμακίδης γηραιὸς Θεσσαλὸς καὶ λίαν γνωστὸς τῷ τόπῳ καθὼς καὶ ὁ Χ. Βαμβακᾶς.

Οὕτως ἀπὸ τῶν μέσων Ἰανουαρίου αἱ προκαταρκτικαὶ ἐνέργειαι τῆς ἐπαναστάσεως ἤρξαντο ἀποκομίζουσαι σπουδαίους καρποὺς πολεμικῆς προπαρασκευῆς, διαφόρων ἐπαναστατικῶν σωμάτων ἐξ ἐγχωρίων καὶ ἐθελοντῶν καταρτισθέντων, ὧν οἱ κυριώτεροι σωματάρχαι τῶν ἐπὶ τῆς πολεμικῆς σκηνῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δρασάντων εἰσὶν οἱ ἑξῆς:

Ν. Κοντογιάννης, δήμαρχος Σπερχειάδος, υἱὸς δὲ τοῦ εὐκλεοῦς ὑποστρατήγου καὶ ἀρχαίου ἀγωνιστοῦ Ε. Κοντογιάννη, κεκτημένος προσωπικὴν ἀνδρίαν καὶ ἱκανότητα περὶ τὴν διοίκησιν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅπερ καὶ τὸ πολυπληθέστερον, ἐκ 250—300 περίπου κατ'ἀρχὰς συγκείμενον,ἐμπεριεῖχε πολλοὺς ἄνδρας ἐκλεκτούς, ἐν οἷς ὡς ἀποσπασματάρχαι καὶ βαθμοφόροι ὁ πολύπειρος καὶ γενναῖος Χ. Δεδούσης, τραυματισθεὶς κατὰ τὸ 1854 πρὸ τοῦ Δομοκοῦ· οἱ υἱοὶ τοῦ ἀποστράτου ταγματάρχου Β. Μυλωνᾶ Παρνασσὸς ἰατρός, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀλέξανδρος· ὁ Α. Βλαχάκης, Α. Τσικώνης, Δ. Σπανὸς μετὰ τοῦ διακριθέντος υἱοῦ του Ἰωάννου, ὁ γηραιὸς Σ. Κοτρώτσης καὶ ἄλλοι.

Οἱ ἀδελφοὶ Ζουλούμη, ὧν ὁ Κωνσταντῖνος ἄριστος ὁπλίτης, φιλόπατρις, ἁπλοϊκὸς καὶ εἰλικρινής, ἀλλ' ἀπότομος καὶ βίαιος· ὁ δὲ Τάκης δικηγόρος, ὀρθὴν καὶ ἀσφαλῆ ἔχων τὴν κρίσιν, μειλίχιος δὲ καὶ εὐπροσήγορος. Τὸ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτῶν σῶμα ἦτο ἐπίσης ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἀναφανέντων, ἐμπεριεῖχε δὲ καὶ μεμορφωμένους τινὰς νέους ὡς τὸν μηχανικὸν Ξ. Πέρβελην, τοὺς φοιτητὰς Ἀχιλλέα καὶ Χρῆστον Ἀστεριάδας ἀπὸ Λαρίσσης καὶ ἄλλους, βαθμοφόρους δὲ τὸν Σαξώνην, Χαντσάραν, τὸν ἐκ Σεκλύζης Σταθόπουλον κλ.

Γ. Γαλῆς, δήμαρχος Κτημενίων ἀγαθὸς καὶ εὐθύς, καὶ Ι. Γρανίτσας μετὰ τοῦ ἀποσπασματάρχου Ε. Δασκαλάκη

ὁδηγοῦντες σῶμα 200—250 ἀνδρῶν, ἐν οἷς ὁ Γεωργούλας, Ντούβιας, Οἰκονόμου καὶ Ζαμπάκας.

Ι. Σισμάνης, γενναῖος, φιλότιμος καὶ πειθαρχικὸς, ἄγων περὶ τοὺς 80 ἄνδρας.

Ι. Καλαμάρας, νέος ἀφωσιωμένος τῇ ἱερᾷ ἰδέᾳ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀκολουθούμενος ὑπὸ πεπειραμένων καὶ γενναίων ἀνδρῶν, εἰς τὴν ἱκανότητα τῶν ὁποίων ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ καλὴ διοίκησις τοῦ ἐκ 200 ἀνδρῶν σώματος καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἐν τῷ ἀγῶνι συμμετοχή· τοιοῦτοι ὁ νοήμων καὶ δεξιὸς Λαλιώτης, ὁ ἀνδρεῖος Καμάρας, ὁ Ι. Παπασταθόπουλος, Ν. Σοφιανὸς, Γ. Παπαλέξης, Α. Σακελάρης καὶ Ε. Λιανός.

Θ. Λάζος, δικηγόρος, φιλόπατρις καὶ γενναῖος, ἀλλ' ὀλίγους ἄνδρας ὁδηγῶν, 50—70 περίπου.

Ε. Ραχιώτης, χρησιμώτατος διὰ τὴν πέρὶ τὸν ἐπαναστατικὸν βίον, τὰ στρατηγήματα καὶ τὰς ἐνέδρας πεῖραν, ἡγούμενος δὲ 20—25 ἀνδρῶν.

Ὁ Α. Ρούκης λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ καὶ βουλευτὴς Λοκρίδος.

Κ. Χριστοδουλιᾶς, Χαρμπῆς καὶ ἄλλοι ἧττον ἐνεργὸν μέρος λαβόντες ἐν τῇ ἐπαναστάσει.

Ἐκ τῶν ἐγχωρίων, οἵτινες ἐσχημάτισαν σώματα ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐπαναστάσης ταύτης ἐπαρχίας κυριώτεροι εἰσίν:

Κ. Τσάπαλος ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου καὶ προὔχων τοῦ Σμοκόβου, ὅστις ἐκθύμως ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως εἰργάσθη καὶ πολλὰς θυσίας ὑπέστη, ἀνὴρ δὲ μεμορφωμένος καὶ εὐγενὴς, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ἀποσπασματάρχας τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον, τὸν Μ. Ἀναγνωστόπουλον ἀπὸ Ρεντίνης, καὶ τοὺς φοιτητὰς Ξενοφῶντα καὶ Αἰμίλιον Τσαμαγκίδη ἀπὸ Ρεντίνης, τὸν Φ. Τσαπαλίδην ἀπὸ Σμοκόβου, Β. Δημητρακόπουλον κτλ.

Α. Βασαρδάνης ἰατρὸς, μισότουρκος μέχρι φανατισμοῦ διὰ τὰς ὑπὸ τῆς Ὀθωμ. Κυβερνήσεως καταδιώξεις, ὧν θῦμα ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξε, ἀλλὰ βίαιος τὸν χαρακτῆρα.

Ἀδελφοὶ Ἀλεξανδρῆ, ὧν ὁ μὲν Δημήτριος μετασχὼν τῆς τοῦ 1854 καὶ 1867 ἐπαναστάσεως, φιλοπόλεμος μὲν καὶ ἱκανὸς ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀφιλοκερδὴς, ὁ δὲ Γεώργιος ἧττον ἱκανὸς ἀλλ' ἐπίσης φιλοχρήματος· μετ' αὐτῶν δὲ συνέπραττε ὁ Ἀθάνατος ἐκ Πλάσδου καὶ ὁ λοχίας Σούλης μετὰ 80—100 ἀνδρῶν.

Ἀδελφοὶ Στουρνάρα, ὧν ὁ Τάκης φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου νέος φιλόπατρις καὶ νοήμων, ὁ δὲ Ντούλας ἁπλοῦς καὶ τολμηρὸς ἀνήρ.

Ε. Κατσαρὸς ὁδηγῶν σῶμα Σλατενίων, Τ. Κουτσόμαθος, Καπάλας ἀπὸ Καρδίτσης, Στράτσος ἀπὸ Μ. Παλαμᾶ, Δόβας ἀπὸ Ροποτοῦ, Γιοβάνης Δημητρίου, Χ. Ζυγούρης, Μ. Κόκκινος, Ι. Λαχτάρας, Α. Καραμπότης, Γιαχουντῆ, Ι. Ἀρβανιτάκος, ὁ γηραιὸς Θεοχάρης Σοφαδίτης. Συνέτρεξαν δ' ἐπίσης ἐκθύμως εἰς τὸν ἀγῶνα οἱ ἀπὸ Σοφάδων Γεωργοῦλας, Σταμούλης, Πόποτας, Βαΐτσης καὶ λοιποί.

Βραδύτερον ἐν τοῖς Δ. Ἀγράφοις ἀνεφάνη τὸ ἔνδοξον, ἀλλὰ καταβεβλημένον ὑπὸ τοῦ χρόνου λείψανον τῶν προγενεστέρων ἀγώνων, ὁ Ζάκας τῶν Γρεβενῶν, μεθ' οὗ ἡνώθη ὁ ἐπιλοχίας τοῦ μηχανικοῦ Τσαβάρας, στρατιώτης δραστήριος καὶ τολμηρός, λιποτακτήσας ἐκ τῶν τάξεων αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐπὶ τῶν προμνησθέντων ἀνδρῶν ἐγχωρίων τε καὶ ἐθελοντῶν ἐβασίζετο ἡ ἐπαναστατικὴ δύναμις, ἣν διὰ παντὸς τρόπου καὶ ὡς ἠδύνατο εἶχε διοργανώσει ὁ Κ. Ἰσχόμαχος, συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Λαμίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις ἁρμοδίων.

Ἤδη εἶχον ριφθῆ οἱ πρῶτοι ἐπαναστατικοὶ πυροβολισμοὶ καὶ γενικὸς φόβος εἶχε καταλάβει τοὺς ὀθωμανοὺς καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων· οἱ δὲ ἐν τοῖς παρὰ τὴν μεθόριον στρατῶσι Πιπίλια, Λάβρου, Ζαχαράκη, Δραμάλα, Κουτσόκερα, Ἰτάμου καὶ λοιπῶν ἡτοιμάζοντο πρὸς ἀναχώρησιν, ὅτε χαρμόσυνος εἴδησις, ἡ τῆς ἐξόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ γιγαντιαίας ἔδωκε διαστάσεις εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα.

Η ΕΞΟΔΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΟΔΟΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ εἰς Θεσσαλίαν ἔξοδος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἣν ἡ ἐθνικὴ ἱστορία μετὰ πικρίας πάντοτε θέλει ἀναφέρει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν τόσῳ κρίσιμον ὑπῆρξε γεγονὸς βαθέως συγκινῆσαν τὸ πανελλήνιον, οὗτινος τὸ γενικὸν τότε αἴσθημα πιστῶς διερμηνεύουσι αἱ ἀπὸ Λαμίας περιγραφαί:

«Τῇ 6 πρωϊνῇ τοῦ Σαββάτου, 21 Ἰανουαρίου, ἐπὶ τῷ ἠχήματι τοῦ ἐγερτηρίου πάντες εὑρέθησαν ἐπὶ ποδός. Ψιθυρισμὸς καὶ θόρυβος ἀσυνήθης διέσχιζεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Λαμίαν. Ἐπρόκειτο νὰ χαιρετηθῇ ἐκείνη ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, ἣν ὠνειροπόλησε πᾶσα καρδία γνησίου Ἕλληνος· ἦτο χαιρετισμὸς γλυκὺς τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν δούλην Ἑλλάδα· ἦτο ἡ ἡμέρα ἡ συνδέουσα τὸν ἅγιον ἀγῶνα τοῦ 1821 μετὰ τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1878! Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς ἦτο ὡραῖος· αἱ πλατεῖαι καὶ αἱ ὁδοὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἐντρέποντο πλέον διὰ τὴν παράταξιν, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ· οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχον τὸ σημεῖον τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως λόγῳ τελετῆς τὴν φορὰν ταύτην.

Τῇ ἀληθείᾳ ἀφ' ὅτου ἡ μικρὰ αὕτη γωνία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναπνέει τῆς ἐλευθερίας τὸν ἀέρα, ὡραιοτέραν ἡμέραν τῆς τοῦ Σαββάτου βεβαίως δὲν εἶδε. Κρίμα, διότι σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν παρίστατο νὰ ἴδῃ θέαμα πρωτοφανὲς διὰ τὴν Ἑλλάδα· τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν πορευόμενον νὰ λύσῃ τὰ δεσμὰ τῶν δούλων ἀδελφῶν!

Τὴν 8 $^1/_2$ ὥραν τῆς πρωΐας ἔκρουσαν αἱ σάλπιγγες τὸ προσκλητήριον. Περίεργον! Οὐδὲ εἷς ἀπὼν ἐκ τῆς τάξεώς του! Ἔβλεπέ τις ἐνώπιόν του στρατιώτας προθυμοποιουμένους τίς πρῶτον νὰ λάβῃ τὴν θέσιν του· ἤκουε δὲ καὶ πολλοὺς δυσηρεστημένους, διότι δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν πρωτοπορίαν, ἥτις συνέκειτο ἐκ τοῦ 3 εὐζωνικοῦ τάγματος, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ ἀντισυντ. Α. Πετμεζᾶ, ὑπὸ τοῦ 9 τάγματος τοῦ πεζικοῦ ὑπὸ

τὸν ταγμ. Δουρδούμαν, ὑπὸ τῆς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας ὑπὸ τὸν λοχαγ. Π. Κολοκοτρώνην, καὶ ὑπὸ ἴλης ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν ὑπίλαρχ. Κ. Ζέρβαν. Ἐκ τοῦ ἐπιτελείου παρηκολούθει ὁ διαγγελεὺς τοῦ ἀρχηγοῦ Α. Πάλλης.

Πρὶν τῆς ἐκκινήσεως οἱ σωματάρχαι τῆς τε πρωτοπορείας καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ἀνέγνωσαν τὴν διαταγὴν ἢ προσφώνησιν τοῦ ἀρχηγοῦ, ἔχουσαν ἐπὶ λέξεσιν οὕτω:

«Στρατιῶται! Λογίζομαι εὐτυχὴς ὁδηγῶν ὑμᾶς πρὸς ἐκτέλεσιν ἱεροῦ σκοποῦ· ἔχω ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν, ὅτι θέλετε φανῆ ἄξιοι τῶν προσδοκιῶν τῆς πατρίδος . . . . . .»

Τὴν τελευταίαν λέξιν παρηκολούθησαν ζητωκραυγαὶ μέχρις οὐρανοῦ: Ζήτω ἡ πατρίς, Ζήτω ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, καὶ μύρια ἄλλα ὅμοια, ἅτινα ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης μέχρι βαθείας νυκτὸς ἐξηκολούθουν.

Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν πρὸ ἡμισείας ὥρας ἐκάλουν τοὺς πιστοὺς νὰ ἑνώσωσι τὰς εὐχάς των πρὸς τὸν Ὕψιστον ὑπὲρ εὐοδώσεως τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Ὅτε δὲ ἠκούσθη τὸ πρόσταγμα *ἐμπρός*, τὸ δὲ τάγμα τῶν εὐζώνων πρῶτον ἤρξατο βαδίζον πρὸς τὰ σύνορα, ζητωκραυγαὶ παρὰ μυριάδων στομάτων, ὡσεὶ ἦτο ἓν καὶ μόνον, κροῦσις κωδώνων, μουσικὴ παιανίζουσα:

Μαύρ' εἶν' ἡ νύκτα στὰ βουνά,
Ὦ λιγηρὸν καὶ κοπτερὸν σπαθί μου,

ἱερεῖς προπορευόμενοι καὶ ψάλλοντες, σταυρὸν δὲ ἀνὰ χεῖρας κρατοῦντες, ἀπετέλουν συναυλίαν, ἣν δυσκόλως δύναται νὰ παραστήσῃ μουσικός. Ἐὰν εἰς τὸ ὡραῖον τοῦτο ἄκουσμα προστεθῇ τὸ θέαμα τῆς ἡρωϊκῆς φουστανέλλας τῶν *λεβέντιδων* εὐζώνων, οἵτινες ἔκλαιον ἐκ τῆς χαρᾶς, φωνάζοντες δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τῶν πνευμόνων των: Ζήτω ὁ πόλεμος! τὸ περίχαρι βλέμμα ὅλων τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐφέδρων, ἐξ ὧν πολλοὶ γνωστοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἢ βιομήχανοι, τὰ ὅπλα τῶν στρατιωτῶν ὑψούμενα, τὰ ξίφη τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐπίσης, τοὺς πολίτας ἀσκεπεῖς, νέους καὶ γέροντας, γυναῖκας πάσης ἡλικίας κλαίοντας διὰ θερμῶν δακρύων χαρᾶς, τὰς νεάνιδας ῥιπτούσας ἄνθη πρὸς τοὺς διερχομένους, τὰς κυανολεύκους σημαίας κυματιζούσας ὑπερηφάνως εἰς χεῖρας

σημαιοφόρων άρειμανίων.. ὢ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς τοιοῦτο ἄκουσμα μελῳδικόν, εἰς τοιοῦτο θέαμα μαγικὸν μόνον ὃν μὴ ἔχον ζωὴν ἠδύνατο νὰ μὴ συγκινηθῇ!

Ὅστις δὲν εἶδε τὴν Λαμίαν τὴν 21 Ἰανουαρίου ἐστερήθη τῆς ὡραιοτέρας ἡμέρας τοῦ μέχρι τοῦδε βίου τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ ὁδοί, τὰ παράθυρα, αἱ πλατεῖαι ἦσαν κεκαλυμμέναι. Εἰς ἀπόστασιν 2000 περίπου μέτρων τῆς πρωτοπορίας εἵπετο τὸ κύριον σῶμα, συγκείμενον ἐκ τοῦ 10 τάγμ. πεζικοῦ διοικουμένου ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Λ. Ἀποστολίδου, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ταγματάρχου Καμπάνη, ὑπὸ τοῦ τάγματος τοῦ διοικουμένου ὑπὸ τοῦ ἀντισυντ. Τσήρου, ἑτέρου ὑπὸ τοῦ ταγματ. Σ. Ἀποστολίδου, καὶ ἄλλου διοικουμένου ὑπὸ τοῦ ταγματ. Λ. Σταμάτη, ἤτοι 4 ταγμάτων πεζικοῦ, 1 λόχου σκαπανέων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ρικάκην, 2 πυροβολαρχιῶν ὀρειβατικῶν, τῆς μὲν ὑπὸ τοῦ Ε. Χατσηπέτρου τοῦ καὶ διοικητοῦ τῆς διλοχίας, τῆς δὲ ὑπὸ τοῦ Ε. Στρούμπου. Εἰς ἀπόστασιν τινὰ εἵρχετο ὁ ἀρχηγὸς Σκαρλάτος Σοῦτσος, ὑποστράτηγος, μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ἤτοι τοῦ ὑπασπιστοῦ Σ. Ἀγαλοπούλου, λοχαγοῦ τοῦ πεζικοῦ, καὶ τοῦ Ν. Τσαμαδοῦ, λοχαγοῦ τοῦ μηχανικοῦ καὶ τοῦ λοχαγοῦ τῶν ἐπιτελῶν Κοκκίδου.

Ὁ λαὸς ἐξέπεμψε τοὺς ἀναχωρήσαντας εἰς ὡρῶν ἀπόστασιν, καταλαβὼν δὲ τοὺς πέριξ γηλόφους, ἔμεινεν ἐκεῖ μὲ καρφωμένους ὀφθαλμοὺς μέχρις ὅτου δὲν ἐφαίνετο καὶ ὁ τελευταῖος στρατιώτης.

Περὶ τὴν 11 ὥραν αἱ σάλπιγγες ἐκάλουν εἰς τὴν γραμμὴν τὴν ὑστεροπορίαν, ἥτις, συγκειμένη ὑφ' ἑνὸς τάγματος πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ἀντισυντ. Ροδοβίτην καὶ μιᾶς ἴλης ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν Μελέαγρον, ἐξεκίνησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ὑπὸ τῶν σωματαρχῶν ἡ τοῦ ἀρχηγοῦ διαταγή, προσέτι δὲ καὶ προσφώνησις ὑπὸ τοῦ μοιράρχου τοῦ ἱππικοῦ Δ. Τριτάκη».

Περὶ τὴν 2 μ. μ. ἀνεχώρει μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ἀτάκτων καὶ τοῦ ἰατροῦ Γ. Δέτσου ὁ υἱὸς τοῦ ὑποσρατήγου Δ. Σοῦτσος, νῦν δήμαρχος Ἀθηναίων, ἀνὴρ εὐγενής, ἀγαθὸς καὶ τολμηρός, ἐν τῷ σώματι τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον φοιτηταί τινες, ἐν οἷς κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Ματαράγκᾳ μάχης κατετά-

χθησαν καὶ οἱ Μ. Ὀριγώνης, Δ. Ψιμούλης, Θ. Πύργος, Γ. Ματθιᾶς καὶ ὁ ἀπὸ Λαρίσσης ἱερεὺς Παπανικόλαος Στεφανόπουλος μετὰ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ, Στεφάνου καὶ Βάγια φοιτητῶν.

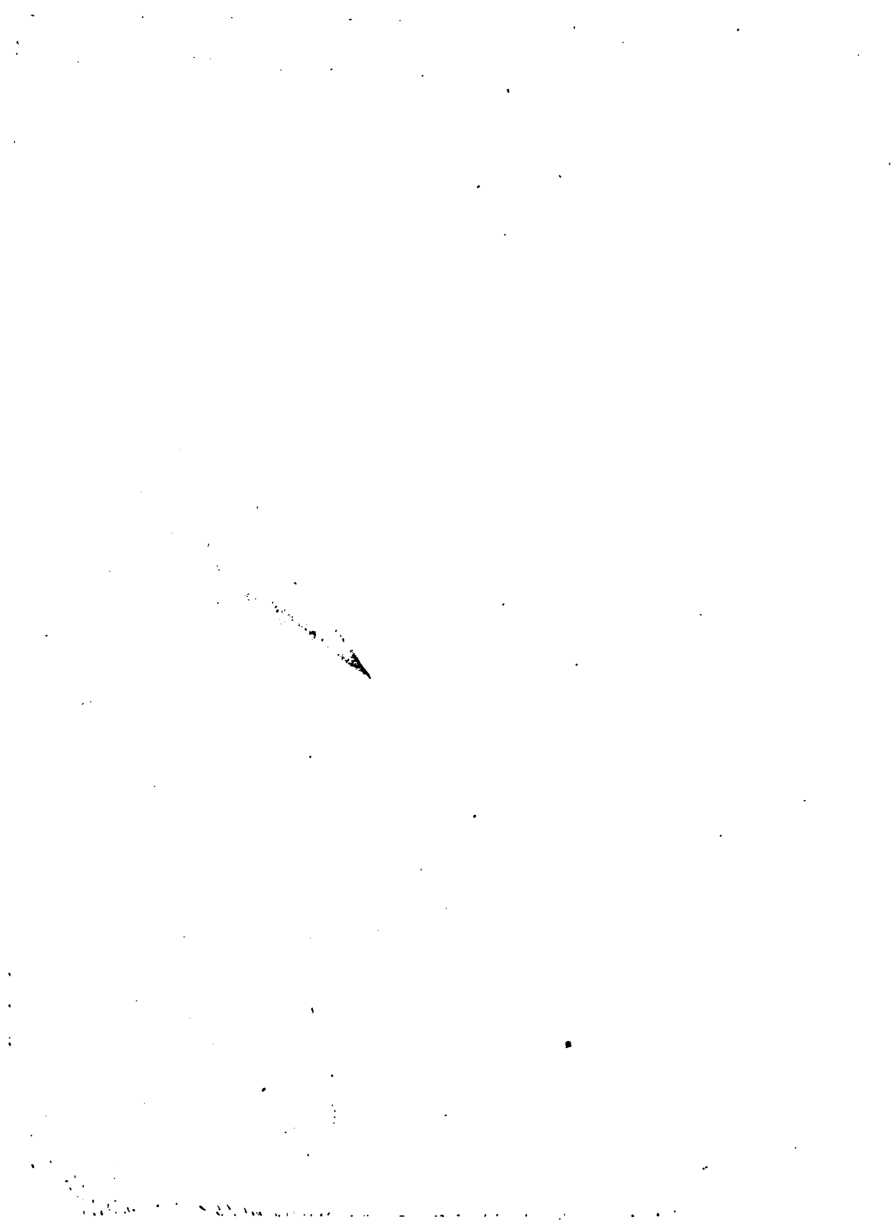
Μόλις ὁ στρατὸς ἐπλησίασεν εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ Δερβὲν-Φοῦρκα καὶ ἀμέσως ὁ λοχαγὸς καὶ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ ἀπέναντι ὀθωμανικοῦ στρατῶνος ὕψωσαν λευκὸν ὀθώνιον, μετ' οὐ πολὺ δὲ προσελθόντες ἐνώπιον τοῦ ἀρχηγοῦ, προσήνεγκον τὴν ὑποταγήν των, ὅστις διεκήρυξεν αὐτοῖς, ὅτι μήτε αὐτοὶ μήτε ἄλλός τις ἔχει νὰ φοβηθῇ ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅστις δὲν πρόκειται νὰ κακοποιήσῃ τινά, ἀλλ' ἔχει τὴν ἀποστολὴν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐκλυθεῖσαν τάξιν.

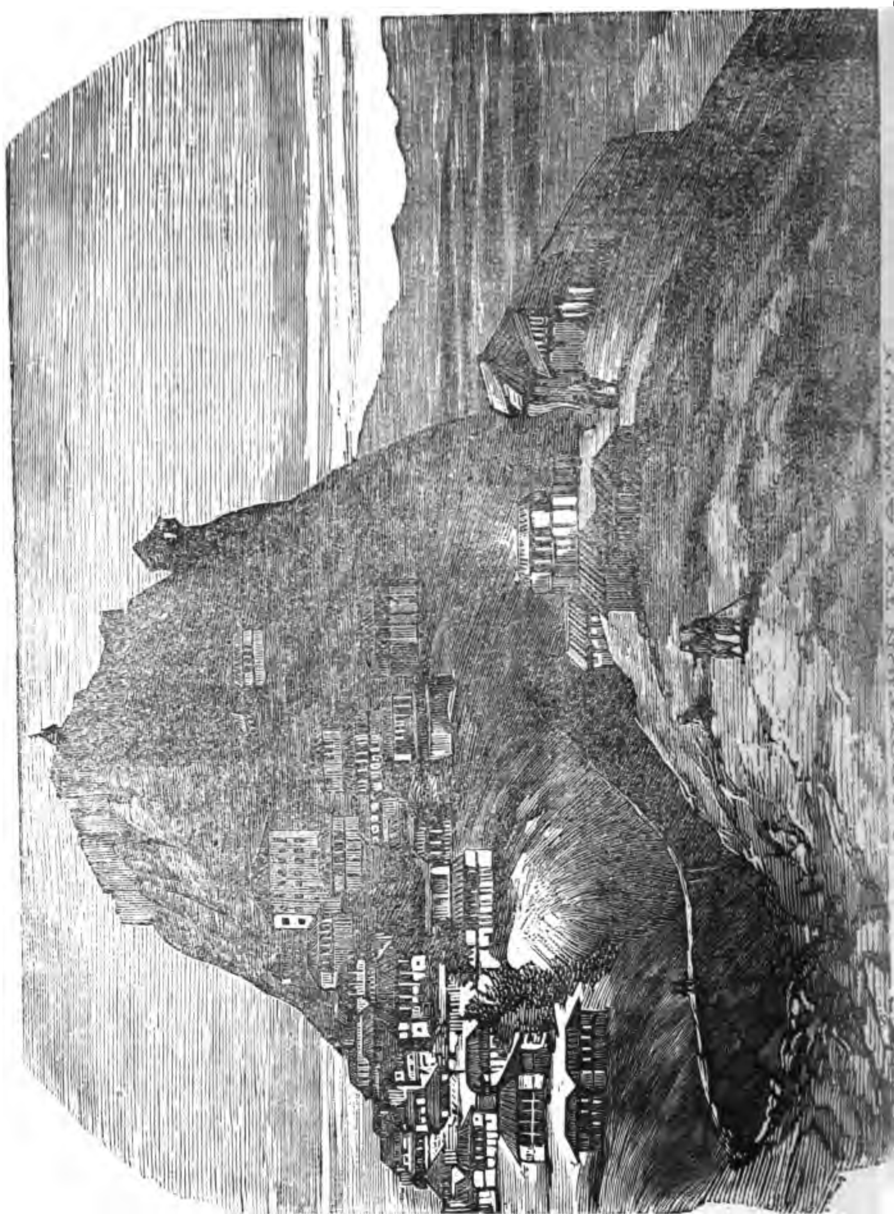
Ἐπὶ τῇ αἰτήσει των ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, αὐτοί τε καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς 28 ὀθωμανοὶ στρατιῶται, οἵτινες ἀπῆλθον εἰς Δομοκόν, ὅπως ἀναγγείλωσι τοῖς συναδέλφοις τὰ καταπληκτικὰ νέα.

Ὁ στρατὸς τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν διενυκτέρευσεν ἐν ὑπαίθρῳ εἰς Δερβὲν-Φοῦρκα. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ὁ καιρὸς ἦτο καλὸς τὸ πρᾶγμα ἦτο ὑποφερτόν, ἀλλὰ περὶ ὥραν 8 τῆς νυκτὸς ἤρξατο βροχὴ λεπτὴ καὶ διαρκής, ὀχληρά· διότι καὶ σκηνῶν καὶ καπῶν ἐστεροῦντο. Ἐν τούτοις οὐδόλως τοῦτο ἐμετρίασε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡμέρας· ἥφθησαν πολλαὶ πυραὶ καὶ περὶ αὐτὰς ζητωκραυγάζοντες καὶ εὐθυμοῦντες διῆλθον τὴν νύκτα.

Περὶ τὴν 4 πρωϊνὴν ὥραν ἤρξατο χιών. Καὶ οὕτως ἐντὸς μικροῦ τὸ Δερβὲν-Φοῦρκα ἔλαβεν ὄψιν μικρᾶς Σίπκας. Χιὼν πυκνὴ καὶ ὁμίχλη παχεῖα ἐκάλυπτε τὴν πεδιάδα, εἰς μικρὰν δὲ ἀπόστασιν οὐδὲν διεκρίνετο. Τοιοῦτος διετηρήθη ὁ καιρὸς μέχρι νυκτὸς καὶ ἐν τούτοις οἱ στρατιῶται περὶ τὴν 8 ὥραν τῆς πρωΐας, λαβόντες τὸ πρόσταγμα τῆς ἀναχωρήσεως, ἐπάτησαν ἀπλήστως ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς γῆς καὶ ἐκαθάριζον τὸν ἀέρα αὐτῆς ἐκ τοῦ μολύσματος τῆς δουλείας.

Κάτοικός τις τοῦ Δομοκοῦ συναντήσας αἴφνης πρὸ τοῦ χωρίου Δαουκλί, μιᾶς ὥρας ἀπόςασιν τοῦ Δομοκοῦ, τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, ὑπέθεσε ὅτι ἦτο ὀπτικὴ ἀπάτη· ἐφοβεῖτο μὴ ἐκ τοῦ ψύχους εἶχε χάσει τὴν ὅρασιν ἢ μὴ παρεφρόνησε! Δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἀληθῶς εὑρίσκετο ἐνώπιον τόσου ἑλληνικοῦ στρατοῦ πατοῦντος τὴν δούλην Θεσσαλίαν !

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπιούσης ὁ στρατὸς ἐπορεύθη εἰς τὰ πλησιόχωρα τοῦ Δομοκοῦ χωρία, ἤτοι Ζαπάντη, Ἀλχανὶ, Δαουκλὶ, Νιζερὸν καὶ Ὀμβριακήν· πάντες δὲ οἱ ὀθωμανοὶ οἵτινες ὑπῆρχον εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου εἰς Δομοκόν.

Τοιοτοτρόπως τῇ 22 Μαρτίου ἡ Ὀμβριακὴ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Δουρδούμη καὶ τοῦ ὑπιλάρχου Ζέρβα, τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἀφικομένου καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ, ἡ πρωτοφυλακὴ διετάχθη νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Σκάρμιτσαν, ἀπέχουσαν τοῦ Δομοκοῦ τετάρτου τῆς ὥρας.

Τῇ ἐπομένῃ, περὶ τὴν 8 τῆς πρωΐας, ἐνῷ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Ζέρβαν ἴλη ἐξετέλει προέλασιν εἰς Πρινάρι, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Δουρδούμην 9 τάγμα τοῦ πεζικοῦ εὑρίσκετο ἀπέναντι τοῦ Δομοκοῦ, 800 περίπου τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι Γκέκιδες ἐξελθόντες τοῦ φρουρίου καὶ καταλαβόντες τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου ἤρξατο ζωηροῦ πυρὸς κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν προφυλακῶν, καθ' ὧν ἐκανονιοβόλουν καὶ τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου. Πάραυτα δύο διμοιρίαι διετάχθησαν ν' ἀναπτυχθῶσιν εἰς ἀκροβολισμόν, ἡ δὲ ἀριστερὰ πτέρυξ ἀνταπεκρίθη ἐνθουσιωδῶς εἰς τὴν πρώτην ταύτην προσβολὴν τῶν ἐχθρῶν, καθ' ὧν ἀκράτητοι ἐπετέθησαν καὶ ἄτακτοί τινες ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν φιλοπάτριδα καὶ ἱπποτικὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ἀνδινίτσης καί τινες ἐκ τῶν τοῦ Δ. Σούτσου, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ὑποστὰς ζημίας τινὰς ἠναγκάσθη περὶ τὴν 1 μ. μ. νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐθελοντῶν, οἵτινες, ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ κατεχόμενοι καὶ διὰ κραυγῶν περιφρονήσεως εἰς τὸν κρότον τῶν τουρκικῶν ὀβουζίων ἀπαντῶντες, ἐξηκολούθησαν νὰ προχωρῶσι πρὸς τὸ φρούριον, καίτοι ἡ σάλπιγξ ἐπανειλημμένως εἰς ὑποχώρησιν ἐκάλει.

Κατὰ τὴν ἀψιμαχίαν ταύτην οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθη, εἷς δὲ καὶ μόνος στρατιώτης ἐτραυματίσθη τὸν πόδα.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα 4 ἱππεῖς Κιρκάσιοι ἐξελθόντες τοῦ Δομοκοῦ ἔλαβον τὴν εἰς Λάρισσαν ἄγουσαν κατεσπευμένως, ἀλλὰ παρατηρηθέντες ὑπὸ τῶν ἱππέων τῆς ὑπὸ τὸν Ζέρβαν ἴλης κατεδιώχθησαν ἐπιμόνως καὶ δύο μὲν αὐτῶν συνελήφθησαν, ὧν ὁ εἷς τετραυματισμένος, οἱ ἕτεροι δύο ὅμως, μὴ πα-

ραδοθέντες, ἀλλὰ μέχρις ἐσχάτων ἀντιστάντες, ἐφονεύθησαν. Οὕτως ἔρρευσεν ἑκατέρωθεν τὸ πρῶτον αἷμα, οὕτως ἐδάφετο ἐν αὐτῷ ὁ Ἑλληνικὸς κῦβος, ὅστις ἀναμφιβόλως περὶ τύχης βελτίονος θ' ἀπεφάσιζεν· ἀλλ' ἐνῷ ὁ στρατὸς ἅπας ἐνθουσιῶν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνέμενε τὸ σύνθημα τῆς κατὰ τοῦ Δομοκοῦ ἐφόδου, ἥτις βεβαίως θὰ ἐπετύγχανε καθότι ἡ ἐκ 1200 μόλις ἀνδρῶν φρουρὰ αὐτοῦ ἦτο κατεπτοημένη, ἠκούσθη ἀντ' αὐτοῦ λέξις, ἥτις καὶ τῆς χιόνος παγερωτέρα ἐνεφύσησεν εἰς τὰ στήθη τῶν ἀνδρείων ἐκείνων μαχητῶν θλίψιν καὶ ἀπογοήτευσιν.

Ἡ αἰφνίδιος τηλεγραφικὴ διαταγὴ πρὸς ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων ἀλγεινὴν, ὡς εἰκός, ἐντύπωσιν προὐξένησεν εἰς τὸ πανελλήνιον ἐν γένει, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον εἰς τοὺς Ἕλληνας στρατιώτας, οἵτινες ἐξερχόμενοι εἰς τὴν δούλην Ἑλλάδα ἐφρόνουν ὅτι, σύνθημα αὐτῶν ἦτο ν' ἀποδώσωσι αὐτῇ τὴν ἐλευθερίαν ἢ νὰ μὴ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ καταλύματα τῆς προτέρας αὐτῶν ἀργίας καὶ ἀδοξίας.

Τὸ 1 τάγμα τοῦ πεζικοῦ, ἤτοι ὁ 3 καὶ 4 λόχος ἐκ 350 ἀνδρῶν, ἦν εἰς Ἀρχανὶ, χωρίον παρὰ τὸν Δομοκὸν, τὴν ἑσπέραν τῆς 26 πρὸς τὴν 27 Ἰανουαρίου, καθ' ἣν ἀφίκετο ἡ θλιβερὰ τῆς ἐπανόδου εἴδησις, ἐμβαλοῦσα εἰς ἀπελπισίαν μεγίστην τοὺς ἀτυχεῖς κατοίκους, οἵτινες εἰς τὴν θέαν καὶ μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ δραξάμενοι τῶν ὅπλων, ἠγέρθησαν, τὸ πᾶν ὁλοκαύτωμα προσφέροντες ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τόσῳ γλυκέως ὀνειροπολη θείσης ἐλευθερίας.

Ἀλλ' ἤδη ἀπροσδοκήτως ἐγκαταλιμπανόμενοι εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκδίκησιν αἱμοβόρου ἐχθροῦ, ἐθρήνουν καὶ ὠδύροντο, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς μετανάστευσιν ἡτοιμάζοντο, παρακολουθοῦντες τὸν στρατὸν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ τῶν πολυτίμων.

Τὸ θέαμα κατεπτοημένων καὶ θρηνούντων γυναικοπαίδων, ἀπηλπισμένων καὶ ἀπορούντων ἢ κατηγανακτισμένων ἀνδρῶν ἦτο ὄντως ἀλγεινὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον.

— Ποῦ μᾶς ἀφίνετε ;

— Τί θὰ γίνωμεν ;

— Ποῖος θὰ μᾶς προστατεύσῃ ;

— Σφάξατέ μας οἱ ἴδιοι !

— Εἶναι προδοσία, εἶναι ἀτιμία νὰ μᾶς ἀφήσητε!

Αὐτὰ καὶ τὰ τοιαῦτα ἠκούοντο πανταχόθεν, ἐνῷ ἑκάστη οἰκογένεια ἐν ἀλαλαγμῷ καὶ θορύβῳ προσεπάθει νὰ διασώσῃ ἐπὶ τῶν ἰδίων φορτηγῶν τὴν ὀλίγην κινητὴν αὐτῆς περιουσίαν.

Ἀπέναντι τοιαύτης σπαραξικαρδίου σκηνῆς πολλῶν στρατιωτῶν ἡ συνείδησις κατεθορυβήθη, ἡ καρδία συνετρίβη, ἐκ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν ἀνέβλυσαν δάκρυα, καὶ ἄλλοι μὲν ἐβοήθουν τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν φόρτωσιν, ἄλλοι δὲ παρηγόρουν τὰς γηραιὰς καὶ ὑπεστήριζον τοὺς γέροντας ἢ ἐλάμβανον εἰς τὴν ἀγκάλην τὰ θρηνοῦντα νήπια τέκνα, ἵνα ἐλαφρύνωσι τὰς δυστυχεῖς μητέρας τοῦ βάρους.

Πλὴν ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων εὐγενῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀγαθῆς τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν καρδίας, ἀξιωματικῶν τινων ἡ διαγωγὴ ὑπῆρξεν ἀξία ἀποδοκιμασίας καὶ στιγματισμοῦ.

Τινὲς αὐτῶν, εὐτυχῶς ὀλίγιστοι, δι' ὕβρεων σκληρῶν καὶ ξυλοκοπημάτων ἀκόμη ἠνάγκασαν τινὰς τῶν ἐγχωρίων νὰ ἐκφορτώσωσι τὰ φορτηγὰ αὐτῶν, ἵνα φορτώσωσιν ἴδια πράγματα ἢ καὶ ἵνα ἱππεύσωσιν.*

Τὰ ὀνόματα αὐτῶν προτιμῶμεν νὰ παραδώσωμεν εἰς τὴν λήθην καὶ οὐχὶ εἰς τὰς δικαίας τῶν μεταγενεστέρων ἀράς, οὐχ ἧττον ὅμως διατελοῦσι γνωστὰ τοῖς πλείστοις τῶν συστρατιωτῶν αὐτῶν, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ διαγωγὴ αὕτη συνεκίνησε καὶ ἐτάραξε τοὺς ὁπλίτας,ψιθυρισμὸς δὲ ἀποδοκιμασίας ἠγέρθη μεταξὺ αὐτῶν. Ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀποτεινόμενοι τότε πρὸς τὸν ἐπιλοχίαν Δ. Τερτίπην, εἶπον αὐτῷ:

— Δὲν εἶναι αἶσχος, κ. ἐπιλοχία, νὰ τοὺς κακοποιῶσιν οὕτως ἀπανθρώπως ἀντὶ νὰ τοὺς συνδράμωσι καὶ παρηγορῶσι;

— Τί νὰ κάμωμεν, ἀπήντησεν ὁ ὑπαξιωματικός, ἀφοῦ εἶναι ἀνώτεροι; Ὀφείλομεν νὰ τοῖς ὑπακούσωμεν.

— Τί νὰ κάμωμεν; ἀπεκρίναντο ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐν ὀργῇ· ἀφοῦ αὐτοὶ εἶναι τόσον ἄσπλαγχνοι, οὐδ' ἔλα-

* Ἐνταῦθα δέον νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ Κ. Ντόκος, Ε. Μαυροδῆμος καὶ Μ. Μερεντίτης ἐφιλονείκησαν πρὸς τοὺς λοιποὺς συναδέλφους ἐπὶ τῇ ἀπανθρώπῳ συμπεριφορᾷ τῶν ὀλίγων ἐκείνων.

βον τὰ κατάλληλα μέτρα νὰ μείνωμεν ἐδῶ, ἵνα διὰ πάσης θυσίας ὑποστηρίξωμεν τοὺς ἀδελφούς μας. Νὰ μείνωμεν, ναί, σὺ δὲ νὰ τεθῇς ἐπὶ κεφαλῆς.

Καὶ πάραυτα ἄνδρες περὶ τοὺς 170 ἐξῆλθον τῆς γραμμῆς, ἦσαν δὲ μεταξὺ αὐτῶν οἱ ἑξῆς ὑπαξιωματικοί:

Λοχίαι μὲν ὁ Ε. Δαλαβέρης, Γκίκας Μάστωρας, Κ. Καραγιαννούλης, Θ. Πολυχρονόπουλος, Ν. Κουρεμένος, Λ. Μηνογιάννης, Β. Δουδουμόπουλος, Α. Μαντζάκος, Α. Παύλου, Α. Κρανιᾶς, Δ. Χατζηλίας, Δ. Ταγαρᾶς.

Δεκανεῖς δὲ ὁ Α. Παππαγεωργίου, Κωσταδῆμος, Δ. Μπακογεῶργος, Α. Λάϊος, Α. Πλάκας, Γ. Τσέλιος, Δ. Κορδοπάτης.

Ὁ ἐπιλοχίας Δ. Τερτίπης, μὴ δυνάμενος τότε νὰ μείνῃ ἀμέτοχος τῆς εὐγενοῦς αὐταπαρνησίας τῶν συστρατιωτῶν αὐτοῦ, καλούντων αὐτὸν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀπεκδυομένων εἰς βεβαίους κινδύνους καὶ σοβαροὺς ἀγῶνας, συνηνώθη μετ' αὐτῶν καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς κατοίκους, ἀνέκραξε:

— Θαρρεῖτε! ἰδοὺ χάριν σας μένομεν ἐνταῦθα, καί τοι δὲ ὀλίγοι θὰ προσπαθήσωμεν νὰ σᾶς ὑπερασπίσωμεν μέχρις οὗ ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια παρὰ τῶν ἁρμοδίων.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ ἔξοχος στρατιώτης ἀπεχώρησε τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐλιποτάκτησεν! Ἀφῆκε τὰς τάξεις τῶν εἰς Λαμίαν καὶ Ἀθήνας ἐπανερχομένων, ἵνα πορευθῇ εἰς τὴν Ματαράγκαν καὶ τὴν Σέκλυζαν. Καὶ τότε διοικητὴς καὶ ἀξιωματικοὶ ἤρξαντο ὑπενθυμίζοντες τοῖς λειποτάκταις τούτοις τὰς συνεπείας τοῦ παρατόλμου αὐτῶν διαβήματος, ὁ δὲ λοχαγὸς Μαμούρης, ἀποτεινόμενος ἑνὶ τῶν διαπρεπεστέρων λοχιῶν, τῷ Ε. Δαλαβέρῃ, ἐρωτᾷ:

— Καὶ σὺ λοιπὸν καὶ σὺ μετ' αὐτῶν;

Ὡσεὶ δὲ οἰκτείρων αὐτοὺς προσέθετο:

— Τὰ καϋμένα τὰ παιδιά, θὰ πάγουν χαμμένα!

Ἀλλ' οὐδεὶς ἤκουσεν αὐτοῦ τοιαῦτα προλέγοντος, ὥστε ὁ ὑπολοχαγὸς Σ. Σουμαρίτης, βλέπων ὅτι οὐδὲν ἴσχυε νὰ μεταπείσῃ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους ὁπλίτας τῆς τολμηρᾶς αὐτῶν καὶ ῥιψοκινδύνου ἀποφάσεως, προσελθὼν τῷ διοικητῇ συνεβούλευσε νὰ ἐκκινήσωσιν ὅσον τάχιον, ἵνα μὴ καὶ οἱ λοιποὶ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα ἐκείνων. Ὅθεν ὁ ἀτυχὴς Γ. Ροδοβί-

της, οὗτινος ἡ διαγωγὴ ὑπῆρξεν ἐξαίρετος καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἴδια, φέρων τὴν βαρείαν εὐθύνην τοῦ ἀπροσδοκήτου τούτου διαβήματος.

ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΩΝ ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ
ΥΠΟ ΤΟΥΣ Δ. ΤΕΡΤΙΠΗΝ ΚΑΙ Γ. ΛΑΪΟΝ

Πάραυτα οἱ ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Δομοκοῦ ἐναπομείναντες 170 ἄνδρες μετὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν ἀνεκήρυξαν ὡς ἀρχηγοὺς τὸν ἐπιλοχίαν Δ. Τερτίπην καὶ Ἐ. Μαυροδῆμον ἀνθυπολοχαγὸν παρακολουθήσαντα, ὅστις ὅμως φαίνεται ὅτι ἔπραξε τοῦτο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ μεταπείσῃ καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτούς, ὅπερ βλέπων ἀποτυγχάνον, μόλις δὲ καταπείσας καὶ συμπεριλαβὼν τοὺς λοχίας Δ. Χατσηλίαν, Δ. Ταγαρᾶν, Π. Λάμπρου καὶ Α. Παύλου, ἀπεχώρησε τὴν ἑσπέραν τῆς 28, καθ' ἣν τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν ἀφίκετο εἰς Δαουκλῆ, ἐπανελθὼν δ' εἰς Λαμίαν ἔτυχε τῆς πρεπούσης αὐτῷ ὑποδοχῆς.

Τοιουτοτρόπως ὁ Δ. Τερτίπης μόνος ἐναπομείνας συνέταξε κανονικῶς τοὺς ἄνδρας καὶ διήρεσεν αὐτοὺς εἰς διμοιρίας καὶ ἐνωματίας, ἀναθεὶς τὴν διοίκησιν αὐτῶν εἰς τοὺς ὑπαξιωματικοὺς κατ' ἀρχαιότητα· ἵνα δὲ μὴ παρεξηγηθῇ τὸ εὐγενὲς διάβημα αὐτῶν, καί περ μὴ σύμφωνον τῇ στρατιωτικῇ πειθαρχίᾳ, ἀπέστειλον αὐθημερὸν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑποστράτηγον Σκαρλάτον Σοῦτσον ἀναφορὰν δικαιολογητικήν, ἐν ᾗ ἀπαντῶσι καὶ τὰ ἑξῆς:

«Θὰ μείνωμεν, ἵνα κατὰ δύναμιν προστατεύσωμεν αὐτοὺς κατὰ τῶν ἐξαγριωθεισῶν μουσουλμανικῶν ὀρδῶν, μέχρις οὗ ἐν Εὐρωπαϊκῷ Συνεδρίῳ διατεθήσεται ἡ τύχη τῶν δούλων ἡμῶν ἀδελφῶν, θέλομεν δὲ εὐπειθῶς προσέλθει εἰς τὰς ἡμετέρας ἀρχὰς πρόθυμοι νὰ ὑποστῶμεν οἱανδήποτε ἐπιβληθησομένην ποινήν».

Ἐν τούτοις τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, διανυκτερεῦσαν εἰς Δαουκλῆ, συνήντησε τὸν γέροντα Ν. Ζοῦτσον ὁπλαρχηγὸν τοῦ 1854 καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀριστείδην μετὰ 20 περίπου ἐθελοντῶν, τὸν Ι. Τράϊκον Βούλγαρην μετὰ 25 ἑτέρων καὶ τὸν Σ. Καλησώραν μετὰ 28. Πάντες οἱ ἄνδρες οὗτοι ᾐσχύνοντο, ὅτι ἠναγκάζοντο νὰ ἐπανακάμψωσιν ἄπρακτοι καὶ προθύμως

ἡνώθησαν μετ' αὐτῶν, παρελθόντες εἰς Ζακάντην, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Δραμπάλαν τῇ 29 Ἰανουαρίου.

Ἐνῷ τὸ ὑπὸ τὸν Δ. Τερτίπην σῶμα τῶν στρατιωτικῶν θαρραλέως ἐζήτει τοὺς πολεμίους ἐπὶ τῆς δούλης Θεσσαλικῆς γῆς, ὁ λοιπὸς Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἐλευθέραν τεθλιμμένος καὶ ἐν σιγῇ.

Ὁποία ἀντίθεσις τῆς ἐπανόδου ταύτης τῇ πρὸ 6 ἡμερῶν εὐέλπιδι ἐξόδῳ αὐτοῦ! Οὕτω, μετὰ τῆς σημαίας τετυλιγμένης, τῶν σαλπίγγων σιγωσῶν καὶ τὴν ὄψιν κατηφῆ, ἐπανῆλθεν εἰς Λαμίαν τὸ τάγμα ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλιπον 170!

Εἰς τὴν εἴδησιν ταύτην οἱ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ αὐτόθι φρουροῦντος α'. λόχου, προσωπικοὶ φίλοι τῶν προμνησθέντων, συνεκινήθησαν σφόδρα, συνελθόντες δὲ νύκτωρ εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ μιμηθῶσι τοὺς συστρατιώτας αὐτῶν, ἀπερχόμενοι αὐθωρεὶ καὶ συνενούμενοι ἐν τῷ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνι.

Οὕτω ἕτερος ἐπιλοχίας, τοῦ Δ. Τερτίπη ἀντάξιος φίλος καὶ συστρατιώτης, ὁ Γ. Λάϊος παραλαβὼν τὸν λόχον νύκτωρ ἐξῆλθε τῆς πόλεως, ἐκεῖ δὲ παρατάξας αὐτὸν ἐγνωστοποίησε τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ὑπαξιωματικῶν.

Καὶ τότε μὲν πάντες ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ ἀνενδοιάστως παρηκολούθησαν μέχρι Ναβαρίτσας εἰς ἀπόστασιν 5 ὡρῶν, καθ'ὁδὸν ὅμως ἤρξαντο, ὡς συνήθως, οἱ ἐνδοιασμοὶ ὥστε ἐκ τῶν 150 μόνον 96 ἠκολούθησαν, ἐν τούτοις δὲ καὶ οἱ ἑξῆς:

Λοχίαι μὲν ὁ Ι. Θεοδώρου, Ζ. Κόντου, Ν. Δημητρίου, Α. Πρεμέτης, Ι. Κόντου, Α. Λαγιανδρέας.

Δεκανεῖς δὲ ὁ Γ. Παπαμιχαὴλ, Δ. Παπαλεβέντης, Γ. Κωτσάκης, Β. Κύπριος, Α. Ἀναγνωστάρας.

Τοιουτοτρόπως καὶ τὸ σῶμα τοῦτο ἐκκαθαρισθὲν προυχώρησεν εἰς συνάντησιν τῶν ὑπὸ τὸν Δ. Τερτίπην, οἵτινες καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεφάσιζον, συμπληροῦντες τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀγράφων, ἔμαθον ὅτι ὁ ἐπιλοχίας Γ. Λάϊος μετὰ 100 περίπου στρατιωτῶν ἐξῆλθε τῆς Λαμίας πρὸς τὸν Καλαμᾶν. Ἅμα τῷ ἀγγέλματι τούτῳ χαρὰ ἐπλήρωσε τὰς καρδίας τῶν περὶ τὸν Τερτίπην, ἐξεκίνησαν δὲ καὶ αὐτοὶ πρὸς συνάντησιν τῶν ἐρχομένων.

Οὕτω τὰ δύο σώματα ἡνώθησαν ἐν Δραμπάλῃ, ἔνθα προσῆλθον καὶ οἱ ἐθελονταὶ Γ. Καραγιαννούλης ἀδελφὸς τοῦ ἐν τῷ α΄. σώματι λοχίου, ὁ Α. Τσάκονας, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Κρήτῃ φονευθέντος σωματάρχου καὶ ὁ Κ. Σούλης στρατιωτικός. Συγκατεριθμήθησαν δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ φοιτηταὶ Α. Μαμιάνος, Ν. Κ. Σακελλαρόπουλος, Β. Πυργόπουλος, Κ. Μαρούγγας, οἱ Χ. Ἀλέκου καὶ Α. Φαρμακίδης Λαρισσαῖοι, ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος Μηνᾶς Σαλαμίνιος καὶ ἄλλοι, ἀποτελέσαντες ἰσχυρὰν καὶ ἐκλεκτὴν ἐκ 330 περίπου ἀνδρῶν δύναμιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν δύο ἐπιλοχιῶν, οὓς κατ' ἐξοχὴν συνέδει ἀγάπη ἀδελφική.

Τερτίπης ϗ **Λάϊος** εἶναι καὶ ἔσονται ὀνόματα συνδεδεμένα, δίκην δύο μαργαριτῶν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ σελίδι τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας· φαίνεται δὲ ὅτι προωρίσθησαν, οὕτως εἰπεῖν, θύματα ἀναπόφευκτα πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ ἀνηλεοῦς δαίμονος, ὅστις τῷ 1878 συνέσχε τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ στρωμνῇ τῆς ἀδόξου ἀπραξίας, εἶτα δ' ἐξώθησεν αὐτὴν εἰς τοῦ ὀνείδους τὸ βάραθρον! Ἄνευ αὐτῶν, τοῦ μὲν θύματος νεκροῦ τοῦ δὲ ἐπιζῶντος, καὶ τῶν συστρατιωτῶν αὐτῶν δὲν θὰ ὑπῆρχον ἴσως αἱ ὀλίγαι ἐκεῖναι φαειναὶ ἀκτῖνες, αἵτινες διεσκέδασαν τόσην σκοτίαν καὶ ἀντεστάθμισαν τόσα τοῦ τελευταίου ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος ἀτυχήματα.

Ὁ Δ. Τερτίπης ἐκ πατρὸς ἀγωνιστοῦ Κυδωνιάτου καὶ μητρὸς Θεσσαλίδος, τριακονταέτης μόλις ἀλλὰ παραστήματος ἀρρενωποῦ, συνενοῖ μετὰ παιδείας ἀνωτέρας καὶ ἀξιωματικῶν τινων τοῦ πεζικοῦ ὀξύτητα πνεύματος καὶ νοημοσύνην ἐν γένει, ρώμην ψυχῆς καὶ σπανίαν δεξιότητα. Καί τοι ὅμως πάντα τὰ προσόντα διακεκριμένου στρατιώτου ἔχων παρηγκωνίσθη καὶ καρτερικῶς ἠνέχθη ἄλλους ἀσυγκρίτως κατωτέρους αὐτοῦ προβιβαζομένους, διότι μήτε τὴν εἰλικρίνειαν μήτε τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτοῦ ἐκέκτηντο.

Ὁ Γ. Λάϊος ἀπὸ Παλαιοξαρίου τῆς Δωρίδος νεώτερος τοῦ προμνησθέντος ἦτο χαρακτῆρος ἠπιωτέρου, αἰσθημάτων τρυφερωτέρων καὶ ἄνευ σχεδὸν φιλοδοξίας, μεμορφωμένος ἐπίσης καὶ τολμηρὸς ἀλλ' ἧττον ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ ὑποδεεστέρας διοικητικῆς ἱκανότητος. Οὐχ ἧττον τιμώμενος διὰ τὸ σεμνόν, τίμιον καὶ εἰλικρινὲς τοῦ χαρακτῆρος τὰ μέγιστα συνεβάλ-

λετο εἰς τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν, ἐν οἷς κυρίως ὑπῆρχε δυὰς ἀρχηγῶν συνενούντων πολλὰς τὰς στρατιωτικὰς καὶ ἰδιωτικὰς ἀρετὰς πρὸς εὐόδωσιν τοῦ τόσῳ ἱεροῦ ὅσῳ καὶ δυσχεροῦς σκοποῦ. Ὁ μὲν, ὀξεῖαν ἔχων τὴν ἀντίληψιν καὶ μετ' εὐχερείας ἀποφασίζων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ τῆς ἐνεργείας τό τε σχέδιον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ, ἦτο αὐστηρότερος συνάμα καὶ ἐπιτηδειότερος τοῖς περὶ αὐτόν· ὁ δὲ εὐφυὴς, ἐπιμελὴς, φιλότιμος καὶ πρᾶος πάντας ἀδελφικῶς ἀγαπῶν καὶ παρὰ πάντων θερμῶς ἀνταγαπώμενος. Ἀμφότεροι τίμιοι καὶ ἀφιλοκερδεῖς προσήνεγκον ἑαυτοὺς θύματα τῇ πατρίδι, ἔχοντες τὴν θέλησιν καρδιῶν εὐγενῶν καὶ ἀτρομήτων· ἀλλ' οὐδὲν ἐν τούτοις θὰ κατώρθουν ἄνευ τῶν ἐκλεκτῶν ἐκείνων λοχιῶν, τῶν καλῶν δεκανέων καὶ τῶν εὐπειθῶν στρατιωτῶν, οἵτινες συνεβοήθησαν καὶ ὑπήκουσαν αὐτοῖς.

Τοιοῦτοι οἱ δύο ἐπιλοχίαι, οἵτινες μετὰ δραχὸς συναδέλφων ἔσπευσαν νὰ βοηθήσωσι τὴν ἐπανάστασιν, δι' ἣν ἡ τοῦ στρατοῦ ἀνάκλησις τραῦμα θανατηφόρον ἦτο. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ λοιπὸν τούτῳ μεταβάντες τῇ 30 Ἰανουαρίου εἰς τὸ χωρίον Μαντασσὰ ἐξεδίωξαν ἐκεῖθεν τὸ ἀπὸ τοῦ χωρίου Ταμβακλῆ ἐχθρικὸν ἀπόσπασμα· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν κατεδίωκον αὐτὸ, ὁ ἀπὸ Στυλίδος λοχίας Π. Ἀθανασίου, ὅστις εἶχεν μείνει αὐτόθι ὡς φρουρὰ μετὰ 25 στρατιωτῶν, καταλιπὼν τὴν θέσιν του ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος μετὰ 10 ἀνδρῶν. Οὐχ ἧττον τὸ λοιπὸν σῶμα ἐξηκολούθησε καταλαμβάνον τὰ πέριξ χωρία καὶ ἐκδιῶκον ἐκεῖθεν τούς τε ἀνθισταμένους ἐγχωρίους Ὀθωμανοὺς καὶ τὰς εὐαρίθμους στρατιωτικὰς φρουράς. Ἔφευγον δὲ οἱ πάντες προτροπάδην ἅμα τῇ θέᾳ τῶν φοβερῶν Καρὰ-Νιζάμ!

Οὕτω μετά τινας θριαμβευτικὰς ἀψιμαχίας ἐν Μαντασσᾷ, Ταμβακλῆ καὶ Καρατσαλῆ τῇ 3 Φεβρουαρίου μετέβησαν εἰς Παλαμᾶ, ἵνα πορισθῶσι τὰ ἐπιτήδεια καὶ πρὸ πάντων πολεμεφόδια, ἅπερ καθ' ὁλοκληρίαν ἐν ταῖς προμνησθείσαις ἀψιμαχίαις εἶχον δαπανήσει. Δυστυχῶς ἀποτυχόντες διὰ τὴν συνήθη τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἀντίπραξιν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀγράφων, ἔνθα τὰ τῆς επανα-

στάσεως διεύθυνεν ὁ Κ. Ἰσχόμαχος· ἐνισχυθέντες δὲ καὶ ὑπὸ 35 ἐθελοντῶν τοῦ ἡγουμένου Ἀνδινίτσης Ἰακώβου, ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Σ. Δῆμον, ἐξεκίνησαν ἀπὸ Παλαμᾶ τῇ 4 Φεβρουαρίου. Περὶ τὸ ἑσπέρας ἀφικόμενοι εἰς Δερελὶ εὗρον 80 ὁπλίτας ὑπὸ τὸν Δ. Στράτσον καὶ Ε. Κόντον, οὗτινος οἱ δύο ἀδελφοὶ διέμενον, λοχίαι ὄντες, ἐν τῷ σώματι τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ ἡνώθησαν μετ' ἐκείνων. Τῇ δ' ἐπιούσῃ μετέβησαν εἰς Δρανίσταν, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Δ. Σοῦτσος, ἐπανελθὼν μὲν ἐν Λαμίᾳ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, αὖθις δὲ μεθ' ἡμέρας τινας ἐξελθὼν καὶ ἄγων 200 περίπου ἐθελοντὰς μετὰ ὀρεινοῦ τηλεβόλου. Ἐνταῦθα συσκέψεως γενομένης, ἀπεφασίσθη ἡ γενικὴ συνεννόησις μεθ' ὅλων τῶν ἐγγὺς ἐπαναστατικῶν σωμάτων πρὸς ἐπιτυχῆ εἰς τὸ ἐφεξῆς σύμπραξιν.

ΑΨΙΜΑΧΙΑΙ ΤΣΑΜΑΣ ΜΑΝΤΑΛΑΡ ΧΑΛΑΜΠΡΕΖΙΟΥ

ΕΚΔΙΩΞΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΦΡΟΥΡΩΝ

Κατὰ τὸ βραχυχρόνιον διάστημα τῆς ἐξόδου καὶ ἐπανόδου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ σώματα δὲν ἔμενον ἀργὰ ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους ἀλλὰ τολμηρὰς ἐπιδρομὰς ἐξετέλουν, ἐκδιώκοντα καὶ ἀπὸ τῶν χωρίων τὰς εὐαρίθμους τουρκικὰς φρουράς. Οὕτως ἡ μὲν φρουρὰ Σμοκόβου ἐξεδιώκετο τῇ 19 Ἰανουαρίου, ἡ δὲ Ρεντίνα κατελαμβάνετο τῇ 23 τοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν σωμάτων Γαλῆ, Ζουλούμη καὶ Σισμάνη μετὰ τριήμερον πολιορκίαν συνεπείᾳ συνθηκολογήσεως. Ὕστερον δ' ἀφικομένου καὶ τοῦ Κ. Ἰσχομάχου μετὰ τοῦ Ι. Ἰγγλέση ἐσχηματίζετο ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων προκρίτων Μ. Ἀναγνωστοπούλου, Χασαπίδου, Τσιλιρίδου καὶ ἄλλων ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπή. Ὡσαύτως τὸ ὑπὸ τὸν Ν. Κοντογιάννην σῶμα ἐμάχετο ἐν Τσαμᾷς κατὰ τῶν ἐγχωρίων Τούρκων καί τινων Ἀλβανῶν, πληγωθέντος τοῦ Δ. Γ. Δεδούση· κατελθὸν δὲ εἰς τὰ πεδινὰ χωρία Καραλὰρ καὶ Κιουπριντσὶ ἐνθουσιωδῶς ἐγένετο ὑποδεκτὸν ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἀλλὰ περὶ τὴν δείλην τῆς 25 συμπλακὲν ἐν Μανταλὰρ πρός τινας Κιρκασίους καὶ ἐγχωρίους Τούρκους ἀπέκρουσεν αὐτούς, συνέλαβε

δὲ καί τινας αἰχμαλώτους, ἐν οἷς τὸν ἀπὸ Ἀσλανὰρ Καρὰ-Χαλήλ· ὀλίγων μὲν τῶν ἐπαναστατῶν τραυματισθέντων, τοῦ Β. Δεύτου καὶ Δ. Ἀργυρίου, ἑνὸς δέ, τοῦ ἀπὸ Σπερχειάδος Γεωργούση φονευθέντος.* Οὕτως ἀπὸ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς μέχρι Δομοκοῦ καὶ Χαλαμπρέζιου, τουτέστι τῶν χωρίων Ρεντίνης, Θραψιμίου, Σμοκόβου, Δρανίστας, Τσαμᾶς, Καΐτσης, Νεζηροῦ, Πλατανίας, Δαουκλῆ, Δερελῆ, Ὀσμανὲ, Ἀμπαρλὰρ, Ἀσλανὰρ, Βαλαβανῆ, Πασσαλῆ, Βελεσσιώτες, Σκαρμίτσης καὶ τῶν πρὸς Δ. τοῦ Χαλαμπρέζιου, ἤτοι Δουπροῦ, Παλαμοκρίου, Βελεσσίου, Ἁγ. Ἰωάννου, Δαπρὲ καὶ Ζογλόπη, καὶ τῶν πεδινῶν Ζαργανάτων, Κοκκανάτων καὶ Φίλιων οἱ Τοῦρκοι ἐξεδιώχθησαν, οἱ δὲ ἐπαναστάται κατεῖχον αὐτὰ ἀφόβως, σπουδαιότερα διανοούμενοι, ὅτε ἡ ἀνάκλησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τούτους μὲν ἀπενεθάρρυνε, ἐκείνους δ' ἐνεθάρρυνε καὶ τῷ αἰσθήματι τῆς ἀντεκδικήσεως αὐτῶν εὐκαιρίαν παρέσχε.

Ἐν ᾧ λοιπὸν τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν εὑρίσκετο εἰσέτι ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς χωρίοις τοῦ Δομοκοῦ τὰ τοῦ Ζουλούμη καὶ Σισμάνη, ἄγοντος καὶ τὸ τοῦ εἰς Φουρνᾶ μεταβάντος Γαλῆ, κατεῖχον τὸ Χαλαμπρέζιον συμποσούμενοι εἰς 300 περίπου, ὅτε περὶ τὴν 4 μ. μ. τῆς 31 Ἰανουαρίου παρετήρησαν ἀπόσπασμα 400 Τούρκων οἵτινες, ὑποβοηθούμενοι ὑπὸ 200 περίπου ἱππέων, ἐπήρχοντο κατὰ τοῦ χωρίου ἀπὸ τῆς πεδιάδος καὶ κατέλαβον μετ' ὀλίγον τὸν πρὸ αὐτοῦ μύλον. Οἱ ἐπαναστάται ἐξ ἀπροόπτου σχεδὸν καταληφθέντες ἀντεπεξῆλθον θαρραλέως. Ὁ Δ. Ζουλούμης καὶ ὁ Γ. Βελούλας σπεύσαντες μετὰ 25 ἀνδρῶν διέβησαν τὸν διὰ τοῦ χωρίου ῥέοντα Σοφαδίτην ποταμὸν καὶ κατέλαβον τὴν Ἀν. ἐκείνου κειμένην ὀχυρὰν θέσιν Σκάλαν, δεσπόζουσαν τοῦ προμνησθέντος μύλου, ἤρξαντο δ' αὐτόθεν σφοδροῦ καὶ εὐστόχου πυρὸς κατὰ τῶν ἐφορμώντων ἐχθρῶν.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου ὑπάρχει λόφος, ὃν ἐπαναστάται καὶ Τοῦρκοι ἔσπευδον ἐπίσης νὰ καταλάβωσι, προλαβόντες δὲ οἱ τελευταῖοι ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἡμισέληνον· ἀλλ' ὁ

---

* Τῆς ἀψιμαχίας ταύτης συμμετέσχε καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ σωματάρχου Δ. Κοντογιάννης, ἀπελθὼν μετὰ ταῦτα εἰς τὰ ἴδια.

Ι. Σισμάνης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν καί τινων τοῦ σώματος τῶν ἀδελφῶν Ζουλούμη ἐφορμᾷ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· πρῶτοι οἱ Η. Γιαταγάνας, Α. Σπανὸς καὶ Ι. Καρπενησιώτης ἐπιτίθενται καὶ ἡ συμπλοκὴ ἐξακολουθεῖ πεισματώδης. Τέλος σὺν τοῖς ἄλλοις φονεύεται καὶ ὁ σημαιοφόρος τῶν Τούρκων ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ὁποίου ὁ Η. Γιαταγάνας ἁρπάζει τὴν ἐχθρικὴν σημαίαν. Οὕτω μετὰ 3 ὡρῶν ἐπίμονον συμπλοκὴν, ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ παραλαβὼν περὶ τοὺς 26 φονευμένους καὶ τραυματίας, ὧν τινες ἀπώλοντο ἐν τῷ ποταμῷ, ἐν ᾧ ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν εἷς καὶ μόνος ἐφονεύθη, δύο δ'ἐτραυματίσθησαν.

Περὶ τὴν ἑσπέραν τὰ προμνησθέντα ἐπαναστατικὰ σώματα, ἀμηχανοῦντα περὶ τοῦ πρακτέου, ἐπορεύθησαν εἰς Θραψίμιον, ὡς καὶ ὁ Ν. Κοντογιάννης διὰ Καΐτσης τοῦ Δομοκοῦ εἰς Σμόκοβον, ἔνθα τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ Κ. Ἰσχομάχου, ἔχοντος φρουρὰν 100 ἀνδρῶν, ἐν οἷς ὁ Βελούλας καὶ Λέλης. Ἐνταῦθα μετά τινας ἡμέρας ἀφίκετο καὶ τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, μεθ' ὃ ἀπεφασίσθη ἕκαστον τῶν σωμάτων νὰ καταλάβῃ τὰς καταλλήλους θέσεις ἀμύνης, ἵνα πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς ἐχθροπραξίας λάβωσι τὴν ἀναγκαίαν πρόνοιαν περὶ ὅπλων, πολεμεφοδίων, τροφῶν καὶ τῶν ἄλλων πρὸς σοβαρὰν ἐπανάστασιν ἐπιτηδείων.

Ἦτο δὲ ἔργον δυσχερέστατον κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἔτους ἡ μεταφορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ μεγάλων ἀποστάσεων, δι' ἔλλειψιν φορτηγῶν· συνέβη δὲ ὥστε κιρβάνιον ἐγχωρίων, οἵτινες προθύμως εἰς τοῦτο συνέδραμον, μεταβὰν ἀπὸ τῶν Δ. Ἀγράφων εἰς Λαμίαν ἢ Μάκρεσι, τουτέστι διανῦσαν 4 ἡμερῶν δρόμον ἵνα μεταφέρῃ ἐκεῖθεν πολεμεφόδια τοῖς ἐπαναστάταις, ν' ἀγγαρευθῇ δι' ὑπηρεσίαν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἀποσταλῇ εἰς Καρπενήσιον! Οὕτω δὲ ὁ ζῆλος τῶν ἐγχωρίων ἐξέλιπε φοβουμένων νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ἵνα μὴ ἀγγαρευθῶσι τὰ φορτηγὰ αὐτῶν.

Ἐν τοσούτῳ τὰ μὲν σώματα Ν. Κοντογιάννη, Ι. Σισμάνη καὶ αἱ ὑπὸ τοὺς λοχίας Ι. Θεοδώρου καὶ Λ. Μινωγιάννη δύο διμοιρίαι τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν ἔμειναν ἐν τῷ ἐν Σμοκόβῳ ἀρχηγείῳ, τὸ σῶμα τῶν Ζουλούμη κατέλαβε τὸ Θραψίμιον, ὁ Γαλῆς τὴν Καστανιάν, οἱ Στουρνάραι τὴν Ρεντίναν, τὸ δ' ἐπίλοιπον σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν μετὰ τοῦ

Δ. Σούτσου τὸ Λουτρὸν, κέντρον ἐνεργείας τῶν Κάτω Ἀγράφων καὶ τοῦ Κάμπου· τῇ δὲ 6 Φεβρουαρίου ἀπέστειλαν εἰς τὰ πεδινὰ χωρία ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τοὺς Κόντον, Στράτσον, Κιρόζην, Θ. Λάζον, Μιμῖκον καὶ ἄλλους πρὸς μεταφορὰν σιτηρῶν καὶ ἄλλων τροφίμων ἀπὸ τῶν ἀποθηκῶν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Ὄντως δὲ ἡ εἰς Σμόκοβον μεταφορὰ αὐτῶν ἤρξατο εὐθὺς τῇ ἐπιούσῃ, καθ' ἣν ἀφίκετο καὶ ὁ ἀξιόλογος λοχίας Π. Θεοδώρου μετὰ 64 εὐζώνων.

ΜΑΧΑΙ ΤΗΣ ΣΕΚΛΥΖΗΣ

Μέχρι τῆς 9 Φεβρουαρίου ἡ ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων κυρίως τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τοῦ Δ. Σούτσου περισυναγωγὴ τῶν τροφῶν ἐξηκολούθησε τακτικῶς, ὁπότε ἠγγέλθη τῷ τελευταίῳ, ὅτι ὁ ἐν Ζογλόπῃ διαμένων Γαλῆς ἀποπειραθεὶς νὰ πολιορκήσῃ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ Σεκλύζῃ 150—200 Ἀλβανοὺς ἀντεπολιορκήθη ὑπὸ ἐπικούρων ἐκ Καρδίτσης καὶ μέγαν διατρέχων κίνδυνον ἐζήτει κατεπειγόντως ἐπικουρίαν. Τὸ ἄγγελμα τοῦτο ἀφίκετο πρὸς τὸ ἑσπέρας ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐκκινήσωσι πρὸ τῆς νυκτός. Ἐν τούτοις ὁ Δ. Σοῦτσος, ὅστις ἔσπευσε ν' ἀγγείλῃ καὶ τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ τὰ διατρέχοντα, διέταξε τὸν ἀποσπασματάρχην αὐτοῦ Μιμῖκον, ἐγγύτερον εὑρισκόμενον μετὰ τοῦ Δάμιτσα, νὰ σπεύσῃ μετὰ 80 περίπου ἀνδρῶν εἰς Σέκλυζαν καὶ καταλάβῃ θέσιν ἐπίκαιρον μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ λοιποῦ σώματος καὶ τοῦ τῶν ὑπαξιωματικῶν. Ὄντως καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἐξεκίνησε τῇ δευτέρᾳ τοῦ μεσονυκτίου ἀπὸ τῶν χωρίων Λουτροῦ καὶ Χαλαμπρεζίου, σπεύδουσα εἰς Σέκλυζαν, ὅτε δὲ προσήγγισεν εἰς Παληοῦρι, ὅπου τῇ ἑσπέρᾳ συνεπείᾳ τῆς αὐτῆς εἰδήσεως κατῆλθον ἀπὸ Θραψιμίου οἱ ἀδελφοὶ Ζουλούμη, ὁ Δ. Σοῦτσος πορευθεὶς πρὸς αὐτοὺς ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Γαλῆς, τῇ βοηθείᾳ τοῦ λοχίου Κουσοπούλου μετὰ 17 εὐζώνων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ σταθμοῦ τοῦ Ἰτάμου καὶ τῶν βλαχοποιμένων ἀδελφῶν Παπαπολύζου, ἠδυνήθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Ζογλόπην, ἀπολέσας 4 ἄνδρας. Μ' ὅλα ταῦτα ἀπεφασίσθη νὰ ἐπέλθωσιν ἅπαντες κατὰ τῆς Σεκλύζης

καὶ καταλάβωσιν εἰ δυνατὸν αὐτὴν, ὅπερ ἄσκοπον ὅλως.

Ἡ συγκέντρωσις τῶν ὑπὸ τοὺς Κόντον, Α. Τζαβάραν, Μιμῖκον, Θ. Λάζον, Ε. Ραχιώτην καὶ λοιποὺς ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις εὑρισκομένων ἀποσπασμάτων, λαβόντων προηγουμένως πρὸς τοῦτο παραγγελίας, ἐγένετο εἰς Βελέσι, ἔνθα ἀφίκετο καὶ τὸ ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ζουλούμη σῶμα· μεθ' ὃ προὐχώρησαν εἰς Σέκλυζαν τῇ ὁδηγίᾳ τῶν ἐγχωρίων Λάμπρου, Ζαρκάδα καὶ ἄλλων βλαχοποιμένων, περικυκλώσαντες πανταχόθεν τοὺς ἐχθροὺς, οἵτινες ἀφ' ἑνὸς μὲν κατεῖχον τὴν ἐκτὸς τοῦ χωρίου ἐπί τινος λόφου ἐκκλησίαν καί τινα ὀχυρὸν πύργον, ἀφ' ἑτέρου δ' εἶχον ἀνεγείρει ὀχυρώματα ἐπὶ λόφου δεσπόζοντος τῶν πέριξ. Καὶ οἱ μὲν ἀδελφοὶ Ζουλούμη καὶ ὁ Ε. Ραχιώτης κατέλαβον τὰς Δ. τῆς Σεκλύζης θέσεις πρὸς ἀπόκρουσιν ἐξόδου τῶν ἐν αὐτῇ ὀλιγαρίθμων Τούρκων· ὁ Δ. Σοῦτσος μετὰ τοῦ ὀρεινοῦ τελεβόλου, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὁποίου παρέλαβε διμοιρίαν στρατιωτῶν, ἀνέλαβε νὰ προσβάλῃ ἀπὸ τῶν λόφων τῶν Μαυρολιθάρων τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἐχθρικὰ ὀχυρώματα· ὁ Δ. Τερτίπης μετὰ τοῦ ἡμίσεως σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν διεύθυνε τὴν προσβολὴν ἀπὸ τοῦ πρὸς Β. πεδινοῦ μέρους καὶ ὁ Γ. Λάϊος ἐτοποθετήθη εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ράχεως Γκόβας καὶ παρὰ τὸν ΒΔ. ρέοντα χείμαρρον, ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν ἀπὸ Καρδίτσης, ὥραν περίπου ἀπεχούσης, ἀναμενομένην τουρκικὴν ἐπικουρίαν.

Μετὰ τὴν ὡς ἄνωθι τοποθέτησιν, τὸ σύνθημα τῆς μάχης ἐδόθη διὰ τοῦ πρώτου κρότου τοῦ τηλεβόλου, ὅπερ δυστυχῶς μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὅτι οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ βλάβην! Οἱ ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν Ἀλβανοὶ, οἵτινες κατ' ἀρχὰς κατελήφθησαν ὑπὸ δέους, ἐννοήσαντες τοῦτο ἤρξαντο ᾄδοντες καὶ προκαλοῦντες, ὥστε ὁ Δ. Σοῦτσος ἠναγκάσθη νὰ μετακινήσῃ αὐτὸ καὶ προσπελάσῃ εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων, ἀλλὰ μετά τινας ἐκπυρσοκροτήσεις κατέστη ἐντελῶς ἄχρηστον, θραυσθέντος τοῦ κιλλίβαντος αὐτοῦ.

Οὕτως οἱ Τοῦρκοι θαρροῦντες εἰς τὰς ὀχυρὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ ταχεῖαν ἀναμένοντες τὴν ἀπὸ Καρδίτσης ἐπικουρίαν, ἠμύνοντο καρτερικῶς, πυκνὸν ἐκτοξεύοντες πῦρ διὰ τῶν ὀπισθογεμῶν ὅπλων αὐτῶν κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων ἐπαναστατῶν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπεφάνη ἀπὸ Καρδίτσης ἴλη ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καλπάζουσα καὶ πρὸς τὴν Σέκλυζαν διευθυνομένη. Ταύτην παρατηρήσας ὁ Γ. Λάϊος διέταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ ὀλίγους ἐθελοντὰς ν' ἀφήσωσιν ἀνενόχλητον, ἵνα πλησιάσῃ καὶ διαβῇ τὸν ποταμόν· τούτου δὲ γενομένου, ἐπετέθη αὐτῇ ἐκ τῶν νώτων. Εἰς τὴν αἰφνιδίαν ταύτην προσβολὴν οἱ ἱππεῖς μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν ἐτράπησαν εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Σεκλύζης πεδίον, τιθέμενοι ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ἀπό τινος πύργου πυρῶν 20 περίπου Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν ἰδιοκτήτην βέην τῆς Σεκλύζης.

Εἰς τοὺς πυροβολισμοὺς τοῦ σώματος τοῦ Γ. Λαΐου, ὁ Δ. Τερτίπης ὑποπτευθεὶς τὴν ἄφιξιν ἰσχυρᾶς τουρκικῆς ἐπικουρίας παραλαμβάνει μετὰ τοῦ Π. Θεοδώρου ὑπαξιωματικούς τινας καὶ εὐαρίθμους ἄνδρας καὶ σπεύδει πρὸς ἐνίσχυσιν. Οὕτως ἡ ἐπικουρικὴ αὕτη δύναμις τῶν ἐπαναστατῶν συναντήσασα τὴν τῶν Τούρκων ἐπετέθη αὐτῆς κατὰ μέτωπον, ἐν ᾧ ὁ Γ. Λάϊος ἐξηκολούθει τὴν ἐκ τῶν νώτων καταδίωξιν.

Οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς εὑρεθέντες οὕτω μεταξὺ δύο πυρῶν ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον καὶ δρομαίαν φυγὴν, ἐπανέκαμψαν δ' εἰς Καρδίτσαν διὰ τοῦ χωρίου Ροῦσι, ἀφ' οὗ ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν 18 περίπου ἄνδρες καὶ 20 ἵπποι, ἀφῆκαν δὲ εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν φορτίον πολεμεφοδίων καί τινα πολύστροφα, ἅτινα ἔρριπτον φεύγοντες.

Ἦτο ὡραῖον τῷ ὄντι τὸ θέαμα ἱππέων φευγόντων καὶ διωκομένων ὑπὸ πεζῶν ἐν εὐρυτάτῳ καὶ ὁμαλῷ πεδίῳ!

Ἐνθουσιασθέντες οἱ ἐπαναστάται ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας, ἐζήτησαν νὰ ποιήσωσιν ἔφοδον διὰ τῆς λόγχης κατὰ τῶν ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν Ἀλβανῶν. Τότε ὁ Τερτίπης καὶ Λάϊος παρετήρησαν ὅτι τὸ τοιοῦτο δὲν ἦτο φρόνιμον, καθ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ καλῶς ὡπλισμένοι καὶ ὠχυρωμένοι ἦσαν, ὁ δὲ πέριξ χῶρος ὅλος πεδινὸς ὢν οὐδεμίαν παρεῖχεν εἰς τοὺς ἐπιτιθεμένους σκέπην· ἀλλ' ἵνα μὴ τυχὸν παρεξηγηθῶσι, διεκήρυξαν ὅτι ἀποδέχονται τὴν ἔφοδον, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ ταχθῶσιν ἐν τοῖς προμάχοις. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐγνωστοποίησαν καὶ τῷ Δ. Σούτσῳ, κατελθόντι πρὸς αὐτούς, ὅπως συγχαρῇ ἐπὶ τῇ γενναίᾳ τοῖς ἱππεῦσιν ἐπιθέσει. Καὶ οὗτος δὲ

πάρετήρησεν επίσης ότι εθεώρει ριψοκίνδυνον τὸ διάβημα; ἀλλ' ὅτι ἅπαξ ἀποφασισθὲν ἀπεδέχετο.

Τοιουτοτρόπως ἡ ἔφοδος διετάχθη καὶ εἰς τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων οἱ ἐπαναστάται ὥρμησαν θαρραλέοι, προηγουμένων τῶν Τερτίπη, Λαΐου καὶ Σούτσου. Καὶ ἐφ' ἱκανὸν μὲν μετ' ἀλαλαγμῶν προέβησαν ἀλλήλους ἀντιφιλοτιμούμενοι, φθάντες δὲ εἰς ἀπόστασιν 150 περίπου βημάτων ἀπὸ τῶν τουρκικῶν ὀχυρωμάτων ἐξετέθησαν εἰς φοβερὸν φονικὸν πῦρ, ὥστε ἡ θυσία ἦτο μεγίστη καὶ ἀνωφελής. Σὺν ἄλλοις δὲ θύμασι πίπτει νεκρὸς καὶ ὁ γενναῖος σημαιοφόρος Ν. Βούλγαρης Μακεδὼν, οὗτινος τὴν σημαίαν κατώρθωσε νὰ διασώσῃ μετὰ προφανοῦς κινδύνου ὁ ἀπ' Ἀγριδίου τῆς Γορτυνίας νεαρὸς ἀλλ' ἀτρόμητος ἐθελοντὴς Κωστῆς Β. Παπαϊωάννου.

Πρὸ τοῦ σφοδροῦ τούτου ἐχθρικοῦ πυρὸς οἱ ἐπαναστάται ἠναγκάσθησαν νὰ πέσωσι πρηνεῖς καὶ ἀναστείλωσι τέλος τὴν ἔφοδον, ἐννοοῦντες ὅτι ἀδύνατον ἦν ἐπὶ πλέον νὰ προχωρήσωσι· μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἤρξαντο ὑποχωροῦντες ἐκ διαλειμμάτων, τελευταῖοι δὲ οἱ Σοῦτσος, Λάϊος καὶ Τερτίπης. Ὁ τελευταῖος μάλιστα πλέον τῶν ἄλλων προκεχωρηκὼς ἠναγκάσθη νὰ ὑποκριθῇ ἐφ' ἱκανὸν τὸν νεκρὸν, οὕτω δ' ἐξαπατήσας τοὺς Τούρκους, ὑπὸ τὰ βλέμματα καὶ ἐντὸς τῶν βολῶν τῶν ὁποίων ἔκειτο, καὶ ἐπωφεληθεὶς τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν τὸ πῦρ ἐκόπασεν, ἐσώθη διὰ ταχείας φυγῆς.

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐφόδου τῶν ἐπαναστατῶν κρότος τηλεβόλου εἶχεν ἀγγείλει τοῖς πολιορκουμένοις Τούρκοις τὴν προσέλευσιν ἐπικουρίας, ἣν βεβαίως ἔβλεπον ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν θέσεων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν προσεγγίζουσαν, δι' ὅπερ καὶ ἐνεκαρτέρουν. Τῷ ὄντι ὀλίγον μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προεκτεθείσης ἐφόδου 1000 περίπου πεζοὶ καὶ 150 ἱππεῖς μετὰ τηλεβόλου ἐφάνησαν σπεύδοντες ἀπὸ Καρδίτσης κατὰ τῶν πολιορκούντων. Τότε οἱ ἐπιλοχίαι Τερτίπης καὶ Λάϊος μετὰ τοῦ Δ. Σούτσου καὶ τοῦ Ε. Ραχιώτου, ἀφέντες τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῖς ἀδελφοῖς Ζουλούμη καὶ λοιποῖς, ἐπέπεσον μετὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καί τινων ἄλλων ἐθελοντῶν τοῖς ἐπελθοῦσι ἐχθροῖς τετραπλασίοις σχεδὸν καὶ ἐν πεδινῷ χώρῳ.

Ἡ συμπλοκὴ ὑπῆρξε σφοδρά, αἱματηρὰ καὶ λυσσαλέα, διαρκέσασα ἐπὶ 3 περίπου ὥρας, καθ' ἃς τὸ σῶμα κυρίως τῶν ὑπαξιωματικῶν ἀπέδειξε τί ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἐκ τοῦ συστάδην τῷ ἐχθρῷ μαχόμενος. Τέλος οἱ Τοῦρκοι χάρις εἰς τὸ ἐπελθὸν σκότος κατώρθωσαν νὰ σώσωσι τὸ τηλεβόλον αὐτῶν, φεύγοντες ἀτάκτως καὶ μετ' ἀπωλείας ἐπέκεινα τῶν 80 φονευμένων καὶ τραυματιῶν, ἐνῷ ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν κατ' εὐτυχῆ ὅσῳ καὶ παράδοξον σύμπτωσιν ὀλίγιστοι ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθησαν.

Ὁμολογουμένως ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡμέρα θριάμβου διὰ τὰ ἐπαναστατικὰ ὅπλα, πολλοὶ δὲ τῶν ὑπαξιωματικῶν, στρατιωτῶν καὶ ἐθελοντῶν ἠρίστευσαν. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν συγκαταλέγεται δυστυχῶς καὶ ὁ λοχίας Ν. Κουρεμένος, ὅςτις μετὰ τῆς διμοιρίας αὐτοῦ ἐθεᾶτο μακρόθεν τὰ γενόμενα, λέγων τοῖς ἐπὶ τούτῳ δυσανασχετοῦσι ὁπλίταις, ὅτι τοιαύτην εἶχε παρὰ τοῦ Τερτίπη διαταγήν. Μετὰ τὴν μάχην οἱ τροπαιοῦχοι ἐπανασάται, οἵτινες ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου διετέλεσαν νήστεις, πολλοὶ δὲ καὶ καπῶν ἐστεροῦντο, εὑρέθησαν ἐν δυσχερεῖ θέσει· ὅθεν τὴν νύκτα τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Δ. Σούτσου μετέβησαν καὶ διενυκτέρευσαν εἰς Καλλιφῶνι, ὁ δὲ λοχίας Π. Θεοδώρου, διακριθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ μετὰ τῶν 60 εὐζώνων, εἰς τὸ χωρίον Βελέσι, ὅπου μετηνέχθησαν καὶ οἱ τραυματίαι ὑπὸ τοῦ παρακολουθοῦντος τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα ἰατροῦ Γ. Δέτσου. Τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ σώματος τοῦ Δ. Σούτσου ὑπὸ τὸν Μιμῖκον καὶ Βαλατσαίους, τὸ τοῦ Ζουλούμη καὶ ἄλλων διενυκτέρευσαν ὀλίγον ἀπωτέρω τῶν ἐν Σεκλύζῃ θέσεων αὐτῶν· ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ Τοῦρκοι—καί τοι ἀφθόνους τροφὰς καὶ πολεμεφόδια ἔχοντες, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τριῶν στρατιωτικῶν κέντρων εὑρισκόμενοι, τῆς Καρδίτσης, Φαναρίουκαὶ Τρικάλων—ἐξελθόντες λάθρα κατέφυγον εἰς Καρδίτσαν. Ὅταν οἱ ἐπαναστάται ἐνόησαν αὐτοὺς διαφυγόντας καιρὸς πρὸς καταδίωξιν δὲν ὑπῆρχεν· ὅθεν τὸ σῶμα τῶν Ζουλούμη μετά τινων ἄλλων ἠρκέσθη νὰ καταλάβῃ τὰς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐγκαταληφθείσας θέσεις.

Ἤδη ἀνέτελλεν ἡ ἐνδοξωτέρα τῆς 11 Φεβρουαρίου.

Τῇ ἐπιούσῃ οἱ ἐν Καλλιφῶνι ὑπὸ τὸν Δ. Σοῦτσον, Γ. Λάϊον καὶ Δ. Τερτίπην, πληροφορηθέντες τὴν φυγὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ φρονοῦντες ὅτι αὐθημερὸν μάχη δὲν θὰ συνεκροτεῖτο, ἤρξαντο συλλέγοντες αὖθις καὶ ἀποστέλλοντες τρόφιμα εἰς Λουτρόν, τοῖς δὲ στρατιώταις διέταξαν νὰ καθαρίσωσι τὰ ὅπλα αὐτῶν· ὅτε περὶ τὴν 8 ὥραν καταφθάνει ἄγγελμα, ὅτι ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις ὥδευε κατὰ τῶν ἐν Σεκλύζῃ.

Ἀληθῶς περὶ τὴν 6 πρωϊνὴν ὥραν ἐξεκίνησεν ἀπὸ Καρδίτσης πολυάριθμος ὀθωμανικὸς στρατὸς ἐκ 2,500 περίπου πεζῶν καί τινων ἱππέων μετὰ δύο τηλεβόλων ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Χασᾶν-πασᾶ, συμπολεμιστὴν τοῦ Σουλεϊμὰν ἐν Σίπκα, ἤρξατο δὲ πλημμυρῶν τὴν πεδιάδα, ἐρρύθμως καὶ βραδέως ἀλλ' ἀδιακόπως προβαίνων.

Οἱ ἐν Σεκλύζῃ ἐπαναστάται, ἤτοι οἱ ἀδελφοὶ Ζουλούμη, ὁ Ε. Ραχιώτης, Θ. Λάζος καὶ τὸ ὑπὸ τοὺς Βαλατσαίους ἀπόσπασμα τοῦ Δ. Σούτσου, κατοπτεύσαντες τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων, μόλις φθάντων εἰς Νταοὺτ καὶ Ζαΐμ, ἀπεφάσισαν μετά τινας ἐνδοιασμοὺς ν' ἀντιστῶσιν αὐτοῖς. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι διέμειναν κατέχοντες τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Ε. Ραχιώτης κατέλαβε τὸν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐκκλησίας ὑδρόμυλον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τοῖς πέριξ.

Οἱ Τοῦρκοι περὶ τὴν 8 μ. μ. ἤρξαντο τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἐν Σεκλύζῃ διαιρεθέντες εἰς δύο πτέρυγας, ὧν ἡ δεξιὰ προσέβαλε τοὺς ὑπὸ τὸν Ε. Ραχιώτην 50 ἄνδρας, οἵτινες μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ζουλούμη, οἵτινες τῇ βοηθείᾳ τῶν Θ. Λάζου καὶ Βαλατσαίων, ἀποκρούσαντες δύο ἐπανειλημμένας ἐφόδους ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων, ἠγωνίζοντο ἤδη καὶ κατὰ τρίτης σφοδρᾶς καὶ ἐπὶ μᾶλλον πεισματώδους.

Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος ὅτε ἐπεφάνη σπεύδων ἀπὸ Βελεσίου ὁ ἀνδρεῖος ἀλλ' ἀτυχὴς λοχίας Π. Θεοδώρου μετὰ τῶν 60 ὠκυπόδων εὐζώνων αὐτοῦ καὶ 50 ἑτέρων ἐθελοντῶν, ἐπετέθη δὲ πάραυτα μεθ' ὁρμῆς κατὰ τῆς ἀριστερᾶς τῶν Τούρκων πτέρυγος. Ταὐτοχρόνως ἀφίκοντο καὶ τὰ σώματα τῶν Ν. Κοντογιάννη καὶ Ι. Σισμάνη, ἅτινα ἡνώθησαν μετὰ τῶν ἀδελ-

φῶν Ζουλούμη. Μετ' οὐ πολὺν χρόνον καταφθάνει καὶ ὁ Δ. Σοῦτσος μετὰ τοῦ ὑπολοίπου σώματος αὐτοῦ, ὅστις καταλαμβάνει τὴν πρὸς τὰ Μαυρολίθαρα 'Ανατ. θέσιν, διευθύνων καὶ τοὺς εὑρισκομένους ἢ ἀφικνουμένους ἐκεῖ ἐθελοντάς.

Περὶ ὥραν 9 $^1/_2$ κατέφθασεν ἐν σπουδῇ τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, ὅπερ ἐνισχυόμενον καὶ ὑπό τινων τῶν τοῦ Ν. Κοντογιάννη παρέσχε δεῖγμα εὐτολμίας ἀξιοθαυμάστου. Εἰς τρεῖς γραμμὰς ἀναπτυχθὲν ἐν ἀνοικτῇ πεδιάδι ἀμπέλοις πεφυτευμένῃ, ἤρξατο ζωηρᾶς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ὀθωμανῶν, ὧν τὰς στήλας τετράκις παρασαλεύει. Τοῦτο παρατηρήσας ὁ Χασὰνπασᾶς, ἀπομακρύνει τὸν κατὰ τῶν ἐν Σεκλύζῃ ἐπαναστατικῶν ὀχυρωμάτων ἀγωνιζόμενον στρατὸν, ἀφεὶς ἐπιτηρητικὴν ἀκροβολιστῶν γραμμὴν, καὶ μεθ' ὅλης σχεδὸν τῆς λοιπῆς δυνάμεως ἐπέρχεται τῷ σώματι τῶν ἐν τῇ πεδιάδι ὑπαξιωματικῶν,προσπαθῶν ἅμα διὰ πλασῶν ὑποχωρήσεων νὰ προσελκύσῃ αὐτὸ ἀπωτέρω ὥστε καὶ εὐκολώτερον νὰ δυνηθῇ νὰ προσβάλῃ διὰ τοῦ ἱππικοῦ ἐκ τῶν νώτων, χωρὶς οἱ ἐν τοῖς ὀχυρώμασι ἐπαναστάται νὰ δύνανται νὰ βοηθήσωσιν αὐτό. Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἐννοήσαντες οἱ ὑπαξιωματικοὶ δὲν παρεξετράπησαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν τὴν μάχην πρηνεῖς καὶ ἐν τάξει ἀραιᾷ, λίαν δὲ κρατερῶς μέχρι τῆς 1 μ. μ. ὁπότε ἡ σάλπιγξ καὶ φωναὶ ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Σέκλυζαν λόφων ἐκάλουν αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν· διότι σῶμα νέον, ὡς ἐχθρικὸν νομιζόμενον, ἠπείλει νὰ καταλάβῃ τὰ νῶτα αὐτῶν. Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαχομένων Τερτίπης καὶ Λάϊος, μὴ βλέποντες ὡς ἐκ τῆς χθαμαλότητος τοῦ ἐδάφους τοὺς ἐπερχομένους, δὲν ἐπέτρεπον ἐπὶ πολὺν χρόνον τοῖς στρατιώταις τὴν ὑποχώρησιν, ἀλλὰ τέλος ἰδόντες αὐτοὺς σπεύδοντας μετὰ συνεπτυγμένων σημαιῶν ἤρξαντο βραδείας καὶ τακτικῆς ὑποχωρήσεως, ἐνῷ ὁ Δ. Σοῦτσος ἔδραμεν ἔφιππος πρὸς ἀσφαλεστέραν ἀναγνώρισιν. Εὐτυχῶς ἀντὶ ἐχθρῶν οἱ ἐπερχόμενοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν Καλαμάραν μετὰ τοῦ Λαλιώτη καὶ Καμάρα, πρὸς οὓς ὁ Δ. Σοῦτσος παρήγγειλε νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς οἱ στρατιῶται πρὸ μικροῦ ἐμάχοντο καὶ πρὸς ἣν ἔσπευδον αὖθις, συνεπείᾳ τῆς ἀναγνωρίσεως, μετὰ τῆς αὐτῆς τόλμης τὴν πάλην ἐπαναλαμβάνοντες. Δυστυχῶς ὅμως τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτῶν διερ-

χόμενον ἤδη σῶμα τοῦ Καλαμάρα, μὴ προφθάσαν ν'ἀναπτυχθῇ ἐγκαίρως παρέσχε τοῖς ὀθωμανοῖς σκοπὸν ἀσφαλῆ, πεσόντων δ' αὐθωρεὶ ἀνδρῶν 6, οἱ λοιποὶ ἐτράπησαν πρὸς τοὺς παρακειμένους λόφους, ἐκτὸς τοῦ Λαλιώτη, Καμάρα καὶ Τζερεμὲ, οἵτινες ἡνώθησαν μετὰ τῶν μαχομένων στρατιωτικῶν.

Οὕτω ὅθεν ἐξηκολούθει κρατερὸς ὁ ἀγὼν, χωρὶς τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα νὰ ἐπιφέρωσι βλάβην, ἐνῷ οἱ ἐπαναστάται ἔβαλλον εὐστόχως τοὺς πυροβολητὰς ἀπὸ 800—1200 μέτρων. Οὐχ ἧττον ὅμως ἦτο δυσχερὴς καὶ ἄνισος, διότι ἐνῷ τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, ὁ Δ. Σοῦτσος καί τινες ἄλλοι ἐκ τῶν διαφόρων σωμάτων οὕτω γενναίως ἐν τῇ πεδιάδι ἐμάχοντο, οἱ λοιποὶ διετέλουν ἐπὶ τῶν λόφων ἄχρηστοι. Τούτου ἕνεκεν ὁ Τερτίπης ἠναγκάσθη, παραλαβὼν τὸν λοχίαν Γκίκαν Μάστωραν, ν' ἀναβῇ πρὸς αὐτοὺς καὶ καλέσῃ πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην δὲν ἐδείχθησαν δυστυχῶς ἅπαντες ἐξίσου πρόθυμοι καὶ μόνον ὁ Ν. Κοντογιάννης, Ι. Σισμάνης, Θ. Λάζος καὶ Α. Τζαβάρας μετὰ εὐαρίθμων ὁπλιτῶν ἔσπευσαν ἐπίκουροι τῶν στρατιωτικῶν. Ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ ἐχθρὸς προσβαλλόμενος ἤδη ἐξ δεξιῶν μὲν ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ Δ. Τερτίπη προμνησθέντων ἐπικούρων, ἀπὸ δὲ τῶν ἀμπελώνων ὑπὸ τῶν εὐζώνων τοῦ Π. Θεοδώρου καὶ ἐξ ἀριστερῶν ὑπὸ τοῦ Γ. Λαΐου, ἠναγκάσθη περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου νὰ ὑποχωρήσῃ τακτικῶς, ἀλλὰ μέχρι Ρούσι διωκόμενος καὶ περὶ τοὺς 250 νεκροὺς καὶ τραυματίας ἀπάγων.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τριημέρου ἐν Σεκλύζῃ μάχης ἀσκόπου μὲν καὶ ἀσυμφόρου, ἀλλ' ἐπιτυχοῦς καὶ ἐνδόξου. Δυστυχῶς κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἡμέραν ἐπληγώθη θανατηφόρως τὴν κεφαλὴν ἡρωϊκῶς μαχόμενος ὁ πολυαγάπητος ἑταῖρος, ὁ εὐγενὴς στρατιώτης, ὁ χρηστὰς παρέχων ἐλπίδας λοχίας Περικλῆς Θεοδώρου ἀπὸ Στυλίδος τῆς Φθιώτιδος, ὃν μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἐκπνεύσαντα ἐκήδευσαν ἐν μεγάλῃ πομπῇ εἰς Θραψίμιον. Τοιουτοτρόπως ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς δούλης Θεσσαλικῆς γῆς νέα κόκκαλα Ἑλλήνων μαρτύρων κατετίθεντο, νέον αἷμα ἐχύνετο εὐγενῶν θυμάτων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς. Ἐν συνόλῳ ἔπεσον κατὰ τὰς ἐνδόξους

ταύτας ἡμέρας τῆς συμπλοκῆς 15 περίπου, ἐν οἷς πλὴν τῶν προμνησθέντων ὁ ἀπὸ Δρακοσπηλιᾶς στρατιώτης Ι. Γεωργίου καὶ ὁ ἐξ Ὑπάτης Μπελεστίνης· ἐτραυματίσθησαν δὲ πλείονες, ἐν οἷς ὁ γηραιὸς καὶ εἰς πληγὰς εἰθισμένος Ν. Ζοῦτσος, ὁ δημοδιδάσκαλος Κ. Τ. Δεδούσης καὶ ἄλλοι.

Τὴν νύκτα τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα κατέλαβον τὰς πρότερον ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας θέσεις, μεθ' ὃ ἤρξαντο συναθροιζόμενα εἰς Λουτρὸν, ἔνθα διέμενον ὁ Κ. Ἰσχόμαχος μετὰ τοῦ Κ. Τσαπάλου καὶ Ι. Ἰγγλέση· ὁ δὲ Δ. Σοῦτσος, ἐπειδὴ ἐξηντλήθησαν καθ' ὁλοκληρίαν τὰ πολεμεφόδια τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν, φερόντων ὅπλα Γκρᾶ, ἐπορεύθη εἰς τὸ παρὰ τὰ σύνορα χωρίον Καρυὰν, ἵνα προμηθευθῇ τοιαῦτα.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΕΝ ΣΕΚΛΥΖΗ ΜΑΧΑΣ

Τὴν μετὰ τὰς προεκτεθείσας μάχας τῆς Σεκλύζης συσσώρευσιν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων ἐν Λουτρῷ παρηκολούθησεν ἀταξία καὶ ἔκλυσις, ἅμα δὲ ἡ ἐπαισθητὴ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν, καθότι καὶ ἡ εἰς Καρυὰν μετάβασις τοῦ Δ. Σούτσου, ἄλλαις ψευδαῖς διαδόσεσι συνταυτισθεῖσα, ἀσυμφόρως παρεξηγήθη· δι' ὅπερ καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἀνεχώρησεν ὁ ἀποσπασματάρχης αὐτοῦ Κουτσοπέταλος τὸ πλεῖστον τοῦ σώματος ἐκτὸς καὶ ἄλλων παραλαβὼν, ἐπίσης ἀπῆλθεν ὁ λοχίας Κοσσόπουλος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν καὶ 45 ἔτι εὐζώνων ἐκ τῶν τοῦ φονευθέντος Π. Θεοδώρου, ἐπανῆλθεν δὲ εἰς τὰ ἴδια καὶ ὁ υἱὸς Δυοβουνιώτη, ὅστις, κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐξελθὼν καὶ ἐν Λουτρῷ ἀφικόμενος κατὰ τὴν συγκρότησιν τῶν ἐν Σεκλύζῃ μαχῶν, διέμεινεν αὐτόθι μετὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ τῇ προτροπῇ τοῦ ἀρχηγείου.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Κ. Ἰσχόμαχος πᾶσαν καταβάλλων προσπάθειαν, ἵνα προλάβῃ τὴν ἐκ τῆς συνωστίσεως ἐπίτασιν τοῦ κακοῦ, ἀπέστειλεν εἰς τὰ πέριξ χωρία τὰ διάφορα ἐπαναστατικὰ σώματα, κρατήσας ἐν Λουτρῷ τὸ τῶν ὑπαξιωματικῶν, τῇ δὲ 13 Φεβρουαρίου ἐπανῆλθεν εἰς Σμόκοβον, ὅπως ἐκεῖθεν μεταβῇ εἰς Γιαννιτσοῦ πρὸς σύσκεψιν μετὰ τοῦ Ἡ. Παπαηλιοπούλου περὶ κανονικωτέρας διοργανώσεως τῆς ἐπαναστάσεως.

Δυστυχῶς ἐν τῷ μεταξὺ πλεῖστα ὅσα συνέβησαν τείνοντα εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Ὁ ἀκάματος Δ. Σοῦτσος ἐπανακάμψας ἀπὸ Καρυᾶς ἐφαίνετο σφόδρα ὠργισμένος διὰ τὴν ἄρνησιν τῆς παραχωρήσεως φυσιγγίων Γκρᾶ καὶ ἠπείλει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Λαμίαν, γνωστοποιῶν τῷ σώματι τῶν ὑπαξιωματικῶν τὰ παρεμβαλλόμενα κωλύμματα· ἀλλὰ καὶ ὁ πάντων τούτων αἴτιος ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σ. Πετιμεζᾶς μεταβὰς εἰς Λαμίαν ἀπέστειλεν εἰς Σμόκοβον ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ, ὅστις διά παντὸς τρόπου προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς περὶ τὸν Τερτίπην καὶ Λάϊον, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν, μὴ εἰσακουόμενος δὲ ἠπείλησεν ὅτι, μήτε ἓν φυσίγγιον Γκρᾶ θὰ δοθῇ αὐτοῖς. Εἰς τὴν ἀπειλὴν ταύτην ὁ Δ. Τερτίπης ἀπήντησεν ἐν ὀνόματι τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, ὅτι ἐπροτίμων νὰ ὡπλισθῶσι καὶ διὰ καριοφυλλίων παρὰ νὰ ἐγκαταλείψωσιν τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἔταξεν αὐτοὺς παρὰ τὰ κεκανονισμένα μὲν ἀλλὰ κατὰ συνείδησιν ἡ ἐσχάτη τῆς πατρίδος ἀνάγκη. Ὄντως δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος τῶν στρατιωτικῶν ἀντήλλαξε κλήρῳ τὰ ἐξαίρετα ὅπλα Γκρᾶ διὰ τῶν ἀκροσφαλῶν καὶ μειονεκτούντων Σασσεπῶ.

Τοιαῦτα εὐσταθίας καὶ φιλοτιμίας δείγματα τὸ σῶμα τοῦτο παρέσχε κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν, ἐκτὸς τῶν ὑπαξιωματικῶν Ν. Κουρεμένου, Κρανιά, Πλάκα, Δρόσου καὶ Παπαλεβέντη μετὰ 6 στρατιωτῶν, οἵτινες δελεασθέντες κατέλιπον τοὺς συναδέλφους αὐτῶν, ὑφ' ὧν κατὰ μὲν τὴν ἀποχώρησίν των ἐν γραμμῇ ζωηρῶς ἀπεδοκιμάσθησαν, κατὰ δὲ τὴν εἰς Λαμίαν ἐπάνοδον τῆς πρεπούσης ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ συστρατιωτῶν ἔτυχον.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ δὲ ἡ τάξις εἶχε σαλευθεῖ ἰσχυρῶς, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ γνωστοποιηθεῖσα ἀπόφασις περὶ μισθοδοτήσεως τῶν ὁπλιτῶν δὲν ἐξεπληροῦτο, ὁ δ' ἐν τοιαύταις στιγμαῖς πολύτιμος Ι. Ἰγγλέσης ἔκειτο κλινήρης ἐν Σμοκόβῳ, μὴ δυνάμενος νὰ κατέλθῃ εἰς Λουτρόν. Εἰς ἐπίμετρον καὶ ὁ Κ. Ἰσχόμαχος διέμεινεν ἀσθενῶν βαρέως ἐν Γιαννιτσοῦ μέχρι τῆς 28 Φεβρουαρίου, ὅτε ἐπανακάμψας εἰς Σμόκοβον ἤρξατο αὖθις ἐνεργῶν καὶ ἀδιακόπως τοῖς ἁρμοδίοις συνιστῶν τῶν ὑπεσχημένων

τὴν ἐκπλήρωσιν καὶ ταχεῖαν ἀποστολὴν τῶν πολεμοφοδίων.

Κατὰ τοιούτων καὶ τοσούτων προσκομμάτων ἡ ἀτυχὴς καὶ ἀλλόκοτος ἐπανάστασις τοῦ 1878 ἀδιακόπως ἐπάλαιε καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς διευθύνσεις! Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ὁ Κ. Ἰσχόμαχος ἔφερε τὴν βαρυτάτην εὐθύνην τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ, ὁ δὲ ζῆλος καὶ ἡ δραστηριότης αὐτοῦ προέτρεψε διαφόρους σωματάρχας, καίτοι ἀναγνωρίζοντας αὐτὸν ἐξ ὑπαρχῆς ὡς ἀρχηγὸν, καὶ δι' ἐγγράφου τῇ 1 Μαρτίου ὡς τοιοῦτον ἀπὸ κοινοῦ ν' ἀνακηρύξωσι.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων τοῦ Κάμπου καὶ ἰδίως τῶν Σοφάδων καὶ τοῦ Μεγάλου Παλαμᾶ ἦλθον εἰς Σμόκοβον ὅπλα καὶ πολεμεφόδια ζητοῦντες πρὸς ἐξέγερσιν, ὑπισχνοῦντο δ', ἐὰν τῇ βοηθείᾳ ἐπικουρικῶν τινων σωμάτων ἡ τοῦ Παλαμᾶ ἐξέγερσις ἐπετυγχάνετο, νὰ διακόψωσι τὴν μεταξὺ Λαρίσσης καὶ Καρδίτσης συγκοινωνίαν διὰ τῆς κατοχῆς τῶν στενῶν τοῦ Δομβρουζίου.

Ὁ Κ. Ἰσχόμαχος—καί τοι ἐθεώρει δύσκολον τὴν ἐπιτυχίαν ἐπαναστάσεως τῶν πεδινῶν χωρίων ἄνευ σοβαροτέρων ἄλλων μέτρων καὶ στρατηγικῶν τινων συνδυασμῶν — τοῖς μὲν κατοίκοις τοῦ Κάμπου ὑπέσχετο νὰ χορηγήσῃ ὅπλα ἐκ τῶν ἐν Σμοκόβῳ ὀλίγων, μετὰ δὲ τοῦ γηραιοῦ Θ. Ζάκα συνεννοηθεὶς παρέδωκε τῷ συμπράττοντι αὐτῷ ἐπιλοχίᾳ Α. Τσαβάρα 24 φορτία πολεμεφοδίων, ἵν' ἀπερχόμενοι εἰς Χάσια ἐνισχύσωσι καὶτοὺς ἐκεῖ μαχίμους ὀρεινούς.

Ταῦτα μετὰ λόγου, φρονήσεως καὶ περισκέψεως ἐνεργῶν, ἔγραφεν ἅμα καὶ τῷ Η. Παπαηλιοπούλῳ ἐν Λαμίᾳ, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς ἀποστολῆς ἐπαναστατικῆς τινος δυνάμεως πρὸς τὰ μέρη τοῦ Δομοκοῦ. Συνεπείᾳ τούτου ἐξεκίνησαν πρὸς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο ὁ γνωστὸς λόχος τῶν Θηβαίων ὑπὸ τὸν συνετὸν καὶ ἀνδρεῖον Κουκούλεζαν, τὸν ἰατρὸν Α. Μπέλλον καὶ Πετούσην, τὸ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ρούκην σῶμα, ἤρξατο δὲ στρατολογούμενον τὸ τοῦ γηραιοῦ ἀγωνιστοῦ Φράγκου καὶ βραδύτερον τὸ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τῆς φάλαγγος Σαφάκα.

ΑΨΙΜΑΧΙΑ ΚΟΥΒΑΝΑΤΩΝ

Τῇ 24 Φεβρουαρίου, ἐξαντληθεισῶν τῶν τροφῶν ἐν Θραψιμίῳ, ἔνθα ἦν ἐστρατοπεδευμένον μετά τινων ἀνδρῶν τῶν ἀδ. Στουρνάρα τὸ σῶμα τοῦ Ν. Κοντογιάννη, ἀπεστάλησαν 15 ἄνδρες ὑπὸ τὸν δεκανέα τῶν εὐζώνων Κουρμούλην πρὸς προμήθειαν τοιούτων ἀπό τινος τῶν χωρίων τοῦ Κάμπου. Ὅθεν ἀφόβως τὸ μικρὸν ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα μετέβη ἐπὶ τούτῳ εἰς Κουβανάτες, χωρίον ἀπέχον 1 ὥραν περίπου τῶν ὑπωρειῶν καὶ 3 τῆς Καρδίτσης. Οἱ ἐγχώριοι, ἅμα ἰδόντες τοὺς ἐπαναστάτας, προέτρεψαν αὐτοὺς νὰ φύγωσιν αὐθωρεί, ὑπισχνοῦντο δὲ νὰ πέμψωσιν αὐτοῖς τ' ἀναγκαῖα τρόφιμα, καθ' ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνεμένετο ἡ καθ' ἑκάστην τὸ χωρίον ἐπισκεπτομένη ἰσχυρὰ ἐξ ἱππέων τουρκικὴ περιπολία. Ἡ προτροπὴ αὕτη ἔθιξε τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες περιφρονοῦντες κατ' ἀρχὰς τὸν κίνδυνον καὶ αἰσχυνόμενοι νὰ ἐπανέλθωσι κεναῖς ταῖς χερσὶ, ἤρξαντο περισυνάζοντες τρόφιμα· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺν χρόνον σῶμα πολυάριθμον ἐπιφαίνεται μακρόθεν καὶ ἐν τάχει πλησιάζει εἰς τὸ χωρίον. Ὀλίγαι παρῆλθον στιγμαὶ καὶ 300 περίπου ἱππεῖς ὡπλισμένοι διὰ Μαρτίνη καὶ Βίντσεστερ ἐπέρχονται καλπάζοντες ἐν ἀγρίοις ἀλαλαγμοῖς.

Ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν μόνον ὁ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου εὔζωνος λειποτάκτης, ὀνόματι Ζήσης Μπούζουρας ἢ Κουντουριώτης ἦν ὡπλισμένος δι' ὅπλου Γκρᾶ, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ Σασεπώ· ὅθεν εἰς τὴν παντοίαν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀποβλέποντες ἀπεφάσισαν νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς, ἐπὶ τὴν ὠκυποδίαν αὐτῶν ἐλπίζοντες.

— «Δὲν σᾶς μένει πλέον καιρὸς, ἀνέκραζον οἱ Κουβαναταῖοι, διότι οἱ ἵπποι θὰ σᾶς καταφθάσωσιν ἐν τῇ πεδιάδι. Μείνατε μεθ' ἡμῶν ἵνα ἀντιστῶμεν τῷ ἐχθρῷ ὀχυρούμενοι ἐν τῷ χωρίῳ».

Τῇ γνώμῃ ταύτῃ μόνον ὁ ἀπὸ Σοφάδων γηραιὸς Θεοχάρης συνεφώνει, ἀλλὰ καὶ οὗτος ὑπείκων τῇ πλειονοψηφίᾳ ἐξῆλθε

τοῦ χωρίου μετὰ τῶν λοιπῶν, οἵτινες ἐτράπησαν πρὸς τὰς ὑπωρείας. Ἤδη οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς διακρίνουσιν αὐτοὺς καὶ πάραυτα ἀπόσπασμα 130 περίπου προελαύνει ἐν ὅλῃ τῇ ταχύτητι τῶν ἵππων καὶ καταφθάνει αὐτοὺς ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἐπὶ ὁμαλοῦ καὶ εὐρυτάτου πεδίου. Ἡ θέσις τῆς ἐπαναστατικῆς δρακὸς ἦν ἄπελπις ὅλως, καθ' ὅσον ἡ διὰ τῆς φυγῆς σωτηρία ἀδύνατος πλέον· ὅθεν ἕκαστος τοποθετεῖται ὡς δύναται ἔν τινι παρακειμένῳ μικρῷ χάνδακι καὶ ἄρχεται ἀμυνόμενος ἀπελπιστικῶς. Οἱ ἱππεῖς ἐφορμῶσι ξιφήρεις καὶ διὰ τῶν πολυστρόφων πυροβολοῦντες· πίπτουσι δ' ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν γενναίως ἀμυνόμενοι ὁ γηραιὸς Θεοχάρης καὶ ὁ Σιγγόπουλος, ἀμφότεροι ἐκ Σοφάδων, ὁ ἀπὸ Κάψι Δ. Καραμπέτσος καὶ ὁ γενναῖος Α. Καλαμπάκας, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν ἱππεῖς τινες καὶ ἵπποι ἐκτείνονται κατὰ γῆς νεκροί.

Πρὸ πάντων ὁ ἀτρόμητος εὔζωνος Ζήσης Μπούζουρας εὔστοχον καὶ ταχὺ πῦρ ἀπὸ τοῦ χάνδακος ἐκτοξεύει, ὅπερ οἱ ἐχθροὶ κατανοήσαντες περικυκλοῦσιν αὐτὸν καὶ στενοχωροῦσιν ὥστε, μὴ δυνάμενος νὰ πυροβολῇ, ἄρχεται ἀμυνόμενος διὰ τῆς λόγχης κατὰ τῶν μανιωδῶς ἐφορμώντων ἱππέων.

Ἀλλ' ἐνῷ, τὴν λόγχην αὐτοῦ εἰς τὰ στέρνα τοῦ ἵππου βυθίζων, ἑτοιμάζεται νὰ διαπεράσῃ τὸν καταπεσόντα ἀναβάτην πίπτει νεκρὸς ὑπὸ σφαίρας ἐκ τῶν νώτων βληθείς. Τότε οἱ ἐχθροὶ ἀποκόπτουσιν ἐν θριάμβῳ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ παρατηροῦντες τὸ ἑλληνικὸν στέμμα ἐπὶ τοῦ φεσίου του ἀφίνουσιν ἀλαλαγμοὺς ἐκδικήσεως καὶ βλασφημιῶν.

Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τῆς ἀγρίας αὐτῶν μέθης δὲν παρατηροῦσι ὑπομέλαν σημεῖον, ὅπερ ἀναφανὲν ἀπὸ Χαλαμπρεζίου ἁπλοῦται ἀδιακόπως ἐν τῇ πεδιάδι καὶ φαίνεται πλησιάζον εἰς τὸ πεδίον τῆς συμπλοκῆς!

Εἶναι ὁ ἀτρόμητος λοχίας Ἰωάννης Θεοδώρου μετὰ διμοιρίας στρατιωτῶν σπεύδων εἰς ἐπικουρίαν, κατόπιν δ' αὐτῶν ὁ πολύτιμος ἐπιλοχίας Γ. Λαΐος, ὅστις ἅμα τῷ ἀκούσματι τῶν πρώτων πυροβολημάτων παραλαβὼν τὸ πλεῖστον τοῦ σώματος ἐξεκίνησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οὗτοι ὅμως εἰς τὴν θέαν τῶν ὀλίγων Καρὰ-Νιζὰμ τρέπονται μακρόθεν ἔτι εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ ἐπὶ μακρὸν καταδιώκονται.

Βραδύτερον καταφθάνουσι ἀπὸ τοῦ Παληουρίου, Λουτροῦ καὶ Θραψιμίου διάφορα ἐπαναστατικὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ν. Κοντογιάννη, Ντούλα Στουρνάρα καὶ Ε. Ραχιώτη, ἀλλ' ἤδη ὁ πτοηθεὶς ἐχθρὸς εἶχε γίνει ἄφαντος, παραλαβὼν 5—6 νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἀφεὶς δ' ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς συμπλοκῆς διάφορα ὅπλα καὶ τὰ πτώματα 4 ἵππων, ἐκτὸς τῶν ὁποίων περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὡραῖός τις ἵππος φονευθέντος ἀξιωματικοῦ.

Καθ' ἣν ὥραν συνέβαινον ταῦτα οὐ μακρὰν τοῦ Θραψιμίου, εἴς τι ὀλίγον ἀπ' αὐτοῦ κείμενον χωρίον ἕτερον σῶμα ἐκ 200 περίπου ἱππέων ἐπολιόρκει ἀπόσπασμα τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν, προαποσταλὲν ἐκεῖ ὑπὸ τὸν γενναῖον Σ. Καληώρον. Οὗτος ὅμως κλεισθεὶς ἔν τινι πύργῳ τοῦ χωρίου καρτερικῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐμάχετο, φονεύσας καὶ πληγώσας περὶ τοὺς 6—8 ἱππεῖς μετὰ τῶν ἵππων αὐτῶν, ὅτε τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, εἰδοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Γ. Ψαλτάκη καὶ Δ. Στράτου, ὁρμαίως ἐπελθὸν ἀπεδίωξε κἀκεῖθεν τὸν ἐχθρόν.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ
ΤΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ

Ἐνῷ μετὰ τὴν ἐν Κουβανάταις ἀψιμαχίαν ἡ περὶ ἐξοπλισμοῦ τῶν πεδινῶν χωρίων ἰδέα συνεζητεῖτο εἰσέτι, ἐν τοῖς Δ. Ἀγράφοις συνέβαινε ὁπωσοῦν ἀξιόλογον πολεμικὸν γεγονός.

Ὁ γηραιὸς Θ. Ζάκας καὶ ὁ ἐπιλοχίας τοῦ μηχανικοῦ Α. Τζαβάρας μετὰ 100 περίπου ἀνδρῶν διέμενον ἐν Βουνίστῃ, προτιθέμενοι, ὡς προερρέθη, ν' ἀπέλθωσιν εἰς Χάσια, ὅτε τῇ 3 Μαρτίου δύο χωρικοὶ ἀπὸ Μουζακίου, τρεῖς ὥρας περίπου ἀπέχοντος, ἐπληροφόρησαν αὐτοὺς ὅτι, τὸ χωρίον αὐτῶν κατέλαβον 63 Ἀλβανοὶ εὔζωνοι (χουντούτιδες) ὑπὸ τὸν περιβόητον κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα λοχαγὸν Μουσᾶ-Γκέκα μετὰ τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ Ρακοὺπ-ἀγὰ καὶ τοῦ ἐπιλοχίου Βεϊσὲλ, προσεφέροντο δὲ ὁδηγοὶ πρὸς ἐκπολιόρκησιν αὐτῶν.

Τούτου ἀποφασισθέντος μετέβη τῇ ἐπομένῃ νυκτὶ ὁ Α. Τζαβάρας μετὰ 74 ἀνδρῶν εἰς τὸ λεγόμενον Στενὸν τοῦ Κα-

ραϊσκάκη, ὅπου διέμενεν ὁ ἐγχώριος σωματάρχης Ε. Κατσαρὸς μετὰ 80 περίπου ἐγχωρίων, Σλατινίων, Ζεριζιωτῶν καὶ Φλωριτσαίων, μετὰ τὴν συνεννόησιν δ'αὐτῶν καὶ ἐνίσχυσιν ὑπὸ 25 ἔτι ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς Μαυρίαν καὶ Τσέτσην, ἡ ἐπαναστατικὴ δύναμις ὥδευσε διὰ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἰτάμου εἰς Μουζάκιον, ἀφίκετο δὲ πρὸ αὐτοῦ περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 4 πρὸς τὴν 5 τοῦ μηνὸς Μαρτίου.

Ἡ ἐκπολιόρκησις τοῦ χωρίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φρουρᾶς ἐξετελέσθη μετ' ἐπιτηδειότητος καὶ ἐπιτυχίας, καθ' ὅσον μάλιστα οἱ Τοῦρκοι ἐκοιμῶντο νήδυμον. Καὶ πρῶτον μὲν κατελήφθησαν αἱ ἄγουσαι ἀπὸ Μουζακίου εἰς Φανάρι, Τρίκαλα καὶ Μπιλέτσι, ἔνθα ἔμενεν ἐχθρικὸν ἀπόσπασμα· εἶτα δὲ μέρος τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως, εἰσελάσαν ἀθορύβως ἐν τῷ χωρίῳ, κατέλαβε τρεῖς οἰκίας παραλλήλως κειμένας τῶν τριῶν ἑτέρων, ἐν αἷς ἡ τουρκικὴ φρουρά, καί τινα λόφον δεσπόζοντα αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα διετάχθησαν πάντες οἱ κάτοικοι νὰ ἐξέλθωσι τοῦ χωρίου ἀπὸ μόνης τῆς εἰς τὸ Στενὸν τοῦ Καραϊσκάκη ἀγούσης ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου διὰ τὴν παράβασιν. Τούτου ἢ καὶ ἄλλων ἐνοχοποιητικῶν ἴσως λόγων ἕνεκεν ἔπεσε μετ' οὐ πολὺ θῦμα ὁ ἐκ τῶν πλουσίων τοῦ χωρίου Τσικρίκας, καθ' οὗτινος οἱ ἐπαναστάται φαίνεται ὅτι εἶχον συλλάβει ὑπονοίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ὑπὸ τὸν Μουσᾶ-Γκέκα Ἀλβανοί, ἐννοήσαντες ἐκ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς τῶν ἀπερχομένων γυναικοπαίδων ὅτι ἀπεκλείοντο, ὠχύρωσαν ἐσπευμένως διὰ λίθων τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν ἐν αἷς κατέλυον, ἅμα δὲ τῇ χαραυγῇ πρῶτοι ἤρξαντο τοῦ πυρὸς κατὰ τῶν πολιορκούντων. Εἰς τοὺς πρώτους αὐτῶν πυροβολισμοὺς πίπτει νεκρὸς εἷς τῶν ἐπαναστατῶν, ἕτερος δέ, ὁ Σίμων Μακεδὼν ὁρμήσας ἵνα θέσῃ πῦρ ἐν μιᾷ τῶν οἰκιῶν τραυματίζεται τὸν πόδα καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀπομακρυνθῇ σύρεται ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ἐν τοῖς καταλύμασιν αὐτῶν. Ἐπίσης μετ' οὐ πολὺ φονεύεται γυνή τις ἀσθενὴς ἐν τῷ χωρίῳ διαμείνασα. Οὐχ ἧττον οἱ ἐπαναστάται ἐξηκολούθουν περισφύγγοντες ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἔτι μᾶλλον τὸν ἐχθρόν, καίτοι ραγδαίας βροχῆς πιπτούσης.

Περὶ τὴν 3 μ. μ. τουρκικὴ ἐπικουρία ἐκ 50 μουσταφαζάδων ὥρμησεν ἀπὸ Μαυρομμάτι εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκου-

μένων, ἀλλ' ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ ἐπαναστατικοῦ ἀποσπάσματος κατέχοντος τὸν πρὸ τοῦ χωρίου Μῦλον-Διάκου ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια μετ' ἀπωλείας 6 στρατιωτῶν καὶ ἑνὸς ἀνθυπασπιστοῦ μετὰ διπλασίων δὲ τραυματιῶν. Τῇ ἐπιούσῃ περὶ τὴν 6 π. μ. ἰσχυροτέρα ἐπικουρία ἐκ 300 Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Νταλιάμ-6εη ἀπὸ Πόρτας, ἡ ἐν Μπιλέτσι φρουρὰ καὶ 200 περίπου ἀπὸ Φανάριον ἐξεκίνησαν ὅπως λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ καὶ διάφοροι ἐγχώριοι σωματάρχαι ἐν Γραλίστᾳ, Μονῆ-Γκούρας καὶ Κερασιᾷ εὑρισκόμενοι εἰδοποιηθέντες ὑπὸ τοῦ Θ. Ζάκα ἔλαβον τὰ δυνατὰ μέτρα πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν τουρκικῶν ἐπικουριῶν. Οὕτως ἀπόσπασμα τῶν ἀδελφῶν Ἀλεξανδρῆ, ὁ Α. Βασαρδάνης, ὁ Ι. Μιλλιώνης, οἱ ἀδελφοὶ Στουρνάρα, ὁ Χ. Ντόβας καὶ ἄλλοι καταλαβόντες ἐπικαίρους θέσεις συνέδραμον τοῖς ἐν Μουζακίῳ ἐπαναστάταις, οἵτινες ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπολιόρκουν τὴν ἐν τῷ χωρίῳ ζωηρῶς πυροβολοῦσαν τουρκικὴν φρουράν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπρόκειτο ν' ἀποκρούσωσι τοὺς πρὸς ἐπικουρίαν αὐτῆς ἐπερχομένους καὶ ἤδη καταλαβόντας τὸν $^1/_4$ τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ Μουζακίου ἀπέχοντα λόφον τῆς Ἐπισκοπῆς. Εὐτυχῶς οἱ ἐπαναστάται τὴν φορὰν ταύτην εἶχον ἀφθονίαν πολεμεφοδίων, καθ' ὅσον ὁ μετὰ τοῦ Α. Τζαβάρα μεμορφωμένος νέος Π. Γκοῖδης, μεταβὰς ἐγκαίρως εἰς Βούνισταν, μετέφερε τὰ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Χασίων προωρισμένα.

Σφοδρὰ καὶ ὁρμητικὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τῶν ἐχθρῶν ἔφοδος ἅμα τῇ αὐγῇ τῆς 6 Μαρτίου, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἀκλόνητοι ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν ἀπέκρουσαν αὐτὴν εὐχερῶς. Μετὰ μικρὰν ὑποχώρησιν ἐπαναλαμβάνεται μάτην ἐκ δευτέρου καὶ τρίτου, ὅτε ἀπηυδισμένοι καὶ ἐξηντλημένοι οἱ Τοῦρκοι μόλις ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσι λόφον εἰς ἀπόστασιν 400 βημάτων ἀπὸ τῶν ἐπαναστατικῶν ὀχυρωμάτων.

Ἐκεῖθεν ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρις ἑσπέρας, ἀλλὰ τέλος οἱ ἐχθροὶ ὑπεχώρησαν, συγκεντρωθέντες εἰς τὰ χωρία Μπιλέτσι καὶ Ραψίστα, ἀριθμοῦντες περὶ τοὺς 20 νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἐνῷ ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν μόνον 2 βαρέως ἐτραυματίσθησαν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ ὑπὸ τὸν Μουσᾶ-Γκέκα πεπο-

λιορκημένοι Ἀλβανοί, οἵτινες δὲν ἐπαύσαντο πυροβολοῦντες ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ δίψης συνεκεντρώθησαν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ, τῇ ὀχυρωτέρᾳ τοῦ χωρίου οἰκίᾳ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ εὕρισκον ἐν αὐτῇ τὰ πρὸς ζωάρκειαν, ἀλλ' οὐδὲν εὑρόντες περιῆλθον εἰς θέσιν ἀπελπιστικήν, ἀγανακτοῦντες δὲ ἔταμον τὴν κεφαλὴν τοῦ τραυματίου Σίμωνος καὶ ἐκδείραντες ἔρριψαν τοῖς χοίροις.

Οὕτω παρῆλθε καὶ ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς πολιορκίας χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οἱ ἐπίκουροι νὰ λύσωσι αὐτὴν ἢ ἄλλο τι ὑπὲρ τῆς πεπολιορκημένης φρουρᾶς νὰ πράξωσι.

Τῇ ἐπιούσῃ ὁ Νταλιὰμ-βεης ἐπανελθὼν ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ νέαν καὶ τολμηροτέραν ἔφοδον. Καὶ μέχρι μὲν τῆς μεσημβρίας οἱ Τοῦρκοι ἐμάχοντο ἀπὸ τῶν θέσεων αὐτῶν ἐπιφυλακτικῶς, περὶ δὲ τὴν 1 μ. μ. νέας ἐπικουρίας ἀφικομένης ἀπὸ Τρικκάλων μετὰ 2 ὀρεινῶν τηλεβόλων ὑπό τινα συνταγματάρχην τοῦ στρατοῦ καὶ τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως, ἐπετέθησαν λυσσωδῶς ἀφ' ὅλων τῶν σημείων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ὧν ἡ θέσις δεινὴ καθίστατο. Καὶ ὅμως καρτερικῶς ἀμυνόμενοι ἀπέκρουον τὸν ἐχθρὸν καὶ πολλάκις ἠνάγκασαν αὐτὸν ἐν ἀταξίᾳ νὰ ὑποχωρήσῃ. Οὕτως ἡ συμπλοκὴ ἐξηκολούθησε ζωηρὰ μέχρι τῆς 2 μ. μ. ὅτε ἤρξαντο ἀφικνούμεναι καὶ ἐπικουρίαι τινὲς τοῖς ἐπαναστάταις. Περὶ δὲ τὴν 3 μ. μ. ἀφίκετο καὶ ὁ Γ. Ἀλεξανδρῆς μετὰ 37 ἀνδρῶν καὶ τοῦ γενναίου ἀποσπασματάρχου Κ. Σούλη, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μονῆς-Γκούρας.

Ἐν τοσούτῳ ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 5 μ. μ. ὅτε ὁ ἐχθρὸς βλέπων, ὅτι μάτην ἐξετίθετο εἰς τὸ πῦρ τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες μετὰ γενναιότητος καὶ ἐπιμονῆς τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους ἀπέκρουον, ὑπεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια, ἀφεὶς τὴν πολιορκουμένην φρουρὰν ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Ὅθεν τῇ ἐπιούσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀραιῶν καὶ ἀσκόπων πυροβολημάτων πολιορκουμένων καὶ πολιορκούντων ἠκούσθη ἐπανειλημμένως ὑπόκωφος καὶ ἀσθενὴς φωνὴ ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ εἶχον συγκεντρωθῆ οἱ Ἀλβανοί: «μπέσα γιὰ μπέσα».

Οἱ δυστυχεῖς πεπολιορκημένοι, ἀποκαμόντες ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ δίψης, ἤρξαντο κλίνοντες εἰς παράδοσιν, ἀπέστειλαν δὲ

ἕνα τῶν ὑπαξιωματικῶν πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἐν πρώτοις ἐζήτησαν ὁμήρους. Προσελθόντων δὲ ὡς τοιούτων τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ Ρακὶπ-ἀγᾶ καὶ τοῦ ἐπιλοχίου Βεΐσελ ὁ Α. Τζαβάρας μετέβη παρὰ τῷ ἀσθενοῦντι Μουσᾶ Γκέκα καὶ ἤρξατο τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων τῆς παραδόσεως, ἐνῷ τοῖς διψαλέοις στρατιώταις προσεφέρθη ὕδωρ καὶ ἄρτος.

Ἐν τῷ μεταξὺ πληροφορηθέντες οἱ σωματάρχαι Γ. Ἀλεξανδρῆς καὶ ἀδελφοὶ Στουρνάρα τὰ περὶ τῆς ἐπικειμένης παραδόσεως μετέβησαν εἰς Μουζάκιον, ὅτε καὶ ἡ παράδοσις τοῦ Μουσᾶ-Γκέκα μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν 62 ἀνδρῶν, ἑνὸς φονευθέντος κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἐγένετο θριαμβευτικῶς ἀλλ' ἡσύχως, ἅμα δὲ καὶ ἀνενοχλήτως ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς πέριξ Τούρκων, πρὸς οὓς ὁ Μουσᾶ-Γκέκας ἠναγκάσθη ν' ἀποστείλῃ τὸ ἑξῆς ἐπιστόλιον :

«Νταλιάμ-βεη, σήμερα μὴ κάνῃς τουφέκι, αὔριο κάνε.»

Δυστυχῶς ἀπρόοπτον συμβὰν προώριστο νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην καὶ ὀλέθρια νὰ ἐπιφέρῃ ἀποτελέσματα.

Τῇ ἐπιούσῃ, τῶν ἐπαναστατῶν συγκεντρωθέντων ἐν Μαυρομμάτι, ὅπου κατῆλθε καὶ ὁ γηραιὸς Θ. Ζάκας μετὰ 80 ἀνδρῶν, ἔρις σφοδρὰ ἠγέρθη μεταξὺ Γ. Ἀλεξανδρῆ καὶ Τ. Στουρνάρα ἀφ' ἑνὸς καὶ Α. Βασαρδάνη μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν ἀφ' ἑτέρου. Οἱ μὲν πρῶτοι ἐπέμενον ὅπως οἱ αἰχμάλωτοι κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ἀφεθῶσι μετὰ τοῦ ὁπλισμοῦ αὐτῶν ἐλεύθεροι ἵν' ἀπέλθωσιν εἰς Φανάριον, ὁ δὲ ἀποτόμως ἠναντιοῦτο καὶ πλῆθος πολὺ ἐπαναστατῶν ἐβόα καὶ ἐθορύβει ἀπαιτοῦν νὰ *χαλάσωσι* τοὺς αἰχμαλώτους ! Οὕτως ἐμφύλιος ῥῆξις ἐπέκειτο, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ γηραιὸς Θ. Ζάκας ἐν ἀμηχανίᾳ καὶ ἀμφιταλαντεύσει διετέλει· ἀλλ' ἐπὶ τέλους διασχίσας τὸ περὶ παραδόσεως καὶ ἀπολύσεως ἔγγραφον, ὅπερ προηγουμένως εἶχεν ὑπογράψει μετὰ τοῦ Α. Τσαβάρα καὶ ἄλλων, τὸν μὲν Μουσᾶ-Γκέκα μετὰ τῶν δύο ὑπαξιωματικῶν παρ' ἑαυτῷ ἐκράτησε τοὺς δὲ λοιποὺς τῷ Α. Βασαρδάνῃ παρέδωκε.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ
ΤΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ

Μετὰ τὴν τοιαύτην λύσιν οἱ αἰχμάλωτοι ἐγυμνώθησαν παντὸς ἀξίας πράγματος, ἐν οἷς ὅμως καί τινα ἀπὸ χριστιανικῶν ναῶν συλληθέντα, μόλις δέ τις αὐτῶν ἐσώθη ἀπὸ τῶν χειρῶν ὁπλίτου ἀναγνωρίσαντος ἀνήκοντά τινα τῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μουζακίου ἀποκεφαλισθέντι Σίμωνι. Μετὰ ταῦτα ἐν πλήρει ἀταξίᾳ, διχογνωμοσύνῃ καὶ ἐχθροπαθείᾳ τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα διεσκορπίσθησαν. Καὶ ὁ μὲν Γ. Ἀλεξανδρῆς μετὰ τοῦ Κ. Σούλη ἀπῆλθον εἰς Γράλισταν, οἱ Στουρνάραι εἰς Πορτί, διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ περὶ ἀπολύσεως ἐγγράφου, καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ· ὁ δὲ Θ. Ζάκας ὑπὸ πλείστων δυστυχῶς παρακολουθούμενος, παραλαβὼν τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὑπὸ τοῦ Α. Βασαρδάνη εἰς Λουτρὸν προαποσταλλέντων αἰχμαλώτων, μετέβη ἐπίσης παρὰ τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ, ᾧτινι καὶ παρέδωκε αὐτούς, λέγων ὁ ἀτυχὴς τῶν Γρεβενῶν ἥρως περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου:

— «Ἦλθα καὶ σᾶς ἔφερα κἄτι 'λίγους ἀγάδες»!

Καὶ οἱ μὲν περιβόητοι καταστάντες ἀγάδες οὗτοι τοῦ Μουζακίου, ἀποσταλλέντες κατὰ παρεξήγησιν εἰς Λαμίαν, ἀφέθησαν, ὡς εἰκός, ἐλεύθεροι· χάριν ὅμως αὐτῶν ἅπασαι αἱ ἐπίκαιροι ἐν τοῖς Δ. Ἀγράφοις θέσεις ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις τῇ 11 Μαρτίου μετὰ ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν Χατσῆ-Μεχμὲτ-ἀγᾶ εἰσβάλλει εἰς Πόρτας, ἔνθα διέμενεν ὁ ἐκ τοῦ σώματος τῶν Στουρνάρα τολμηρὸς Α. Μάνδαλος, οἱ ἀδελφοὶ Παππαϊωάννου καὶ ἀδελφοὶ Ντόβα, τῶν Ἀλεξανδρῆ καὶ Μιλλιώνη εὑρισκομένων ἐν τῇ Μονῇ-Γκούρας.

Οἱ προμνησθέντες εἰς 50 περίπου συμποσούμενοι μετ' ἀνωφελῆ ἀντίστασιν ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσωσι, φονευθέντος τοῦ Δ. Ντόβα, οἱ δὲ Τοῦρκοι εἰσέρχονται εἰς Πόρταν καὶ μετ' αὐτῆς πυρπολοῦσι τὴν Μονὴν-Γκούρας, φονεύουσι τὸν ἡγούμενον Ἱερώνυμον, τοὺς ἐναπομείναντας γηραιούς, γυναῖκας

καὶ παιδία, ἀνασκολπίζουσι καὶ ἐψήνουσι τὸν τυφλὸν Ζερζενὲ, τελευταῖον λείψανον τῆς κατὰ τὸ 1836 ἐν Τρικάλοις καταστροφῆς τοῦ Στεργίου Στουρνάρα. Ἑνὶ λόγῳ οὐδὲν ἀνθρώπινον πλάσμα ἐκ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀναπήρων διέφυγε τότε τῆς τουρκικῆς θηριωδίας τὴν μάχαιραν.

Μετὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας ὁ Μεχμὲτ-πασᾶς πυρπολήσας καὶ τὸ Μαυρομμάτι, ἔνθα λεχώ τις ἐφονεύθη διὰ λόγχης, ὥδευσεν εἰς Τρίκαλα θριαμβευτικῶς, καθ' ὅσον ἀπάγων δέσμιον γηραιόν τινα ἀγρότην ἐπὶ ὄνου καὶ χρυσοκέντητον μανδύλιον ἀπό τινος ἐκκλησίας συληθὲν, διετείνετο ὅτι, ᾐχμαλώτισε τὸν Καπετὰν-Ζάκα μετὰ τῆς σημαίας αὐτοῦ!

Συνεπείᾳ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐν τῷ διαμερίσματι τῶν Δ. Ἀγράφων, ἣν ὁ Γ. Ἀλεξανδρῆς μεταβὰς τῇ 12 Μαρτίου ἐν Λουτρῷ παρέστησε τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ, ἀπεστάλη πρὸς ἐνίσχυσιν τὸ ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ζουλούμη μάχιμον σῶμα. Κατ' αὐτοῦ τῇ 10 Μαρτίου εἶχεν ἐπιτεθῆ ἐν Ἀνωγίῳ ἔφιππος τουρκικὴ περιπολία, ἥτις, ἐπελθόντος καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Ν. Κοντογιάννην σώματος ἀπὸ Ζαρχανάτων, κατεδιώχθη εἰς Σοφάδες, τραυματισθέντων 3 μὲν ὀθωμανῶν ἑνὸς δ' ἐκ τῶν τοῦ τελευταίου σωματάρχου, τοῦ ἐξ Ὑπάτης Καρλατόγιαννου.

ΣΥΜΠΛΟΚΗ ΚΡΥΟΒΡΥΣΙΣ ΚΑΙ ΡΟΥΣΙ

ΕΞΟΠΛΙΣΙΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΑΜΠΟΥ

Ὁ σωματάρχης Ι. Ν. Γρανίτσας, ἐκδιώξας κατὰ τὰ τέλη Φεβρουαρίου μετὰ τοῦ Δ. Ἀλεξανδρῆ τοὺς ἐν Γραλίστῃ ὀθωμανοὺς, ἡνώθη μετὰ ταῦτα κατὰ διαταγὴν τοῦ Κ. Ἰσχομάχου μετὰ τοῦ σωματάρχου Γ. Γαλλῆ, τῇ δὲ 9 Μαρτίου ἀπόσπασμα ἐκ τῶν δύο σωμάτων συναντῆσαν εἰς Κρυόβρυσιν 8 λιποτάκτας τουρκαλβανοὺς ἐκ τῆς λῃστρικῆς συμμορίας τοῦ Ζάρκου συνεπλάκη αὐτοῖς, ἅμα δὲ τῷ φόνῳ δύο αὐτῶν καὶ τῷ τραυματισμῷ τρίτου, οἱ λοιποὶ παρεδόθησαν. Δυστυχῶς ἐκ τῶν δύο χριστιανῶν αἰχμαλώτων, οὓς ἤγαγον μεθ' ἑαυτῶν οἱ λῃσταὶ, ὁ ἕτερος ἐφονεύθη κατὰ τὴν συμπλοκήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ κακοῦργοι μετ' οὐ πολὺ ἀπέτισαν δίκην τῶν πεπραγ-

μένων, ὑποστάντες κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἀρχηγείου τὸν διὰ πυροβολισμοῦ θάνατον.

Μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο τὰ δύο προμνησθέντα σώματα ἀπῆλθον εἰς Ἅγ. Γεώργιον, ἔνθα ἦσαν ἐστρατοπεδευμένα τῇ 12 Μαρτίου, καθ' ἣν οἱ μετὰ τοῦ σωματάρχου Χριστοδουλιὰ συμπράττοντες ἐγχώριοι Χ. Ζυγούρης καὶ Ι. Ἀρβανιτάκης μετέβησαν εἰς Κρυόβρυσιν πρὸς προμήθειαν τροφῶν, ὅτε ἡ ἐν Ρούσι μετὰ τηλεβόλου διαμένουσα ὀθωμανικὴ φρουρὰ ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῶν, μεθ' ὃ ἐπῆλθον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν διάφορα τουρκικὰ στίφη, προσέτι δὲ ἰσχυρὰ ἀπὸ Καρδίτσης ἐπικουρία ἐκ 200 τακτικῶν καὶ 50 ἱππέων.

Οὕτω τὸ ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα πολιορκηθὲν τὸν ἔσχατον διέτρεχε κίνδυνον, ὅτε καταφθάντες δρομαίως ὑπὸ τὸν πρόθυμον Γ. Γαλλῆν οἱ ἐν Ἁγ. Γεωργίῳ ἐπαναστάται οὐ μόνον τοὺς ἐπελθόντας ἐκδιώκουσι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Ρούσι φρουρὰν πολιορκοῦσι, κλεισθεῖσαν ἐκ φόβου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Προφ. Ἠλιοῦ. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἐν Καρδίτσῃ ἐχθροὶ ἐπανέρχονται αὖθις κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καταφθάνουσι καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Χριστοδουλιά, οὕτω δὲ ἡ συμπλοκὴ διαρκεῖ πεισματώδης μέχρι τῆς 6 $^1/_2$, ὅτε ἐπαναστάται καὶ Τοῦρκοι ἀπεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, τῶν μὲν ἀριθμούντων 4 τραυματίας, τοὺς Α. Ντούβα, Φ. Μακρυγόνατον, Ν. Καϊλαντσῆν καὶ Δ. Κοντσάκον, τῶν δὲ περὶ τοὺς 16 φονευθέντας καὶ τετραυματισθέντας.

Ἐνῷ ἀπὸ τῶν ἐν Σεκλύζῃ ἐνδόξων μαχῶν τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγράφων ἐπαναστατικὰ σώματα τοιαύτας τινὰς ἐπιτυχεῖς ἀψιμαχίας κατήγαγον, τὸ ἄστρον τῆς ἐν Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ καταβληθείσης ἐπαναστάσεως ἐν Πηλίῳ ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν αὐτοῦ, ὅπερ λίαν παρακεκινδυνευμένην καθίστα τὴν ἐν τοῖς πεδινοῖς χωρίοις μελετωμένην ἐξέγερσιν. Ὅθεν καὶ ὁ Κ. Ἰσχόμαχος, ἀείποτε μετὰ περισκέψεως βαίνων καὶ μᾶλλον εἰς τὴν διατήρησιν αὐτῆς ἀποβλέπων παρὰ εἰς τὴν δόξαν ἐφημέρων θριάμβων, ὑπεδείκνυεν ὅτι προτιμώτερον καὶ συμφερώτερον ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν πεδινῶν χωρίων ὑπεχώρουν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν πρὸς τὰ ὀρεινὰ χωρία,

ἐκεῖθεν δὲ, ἀσφαλίζοντες τὰς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ τ' ἀναγκαῖα τρόφιμα περισυνάγοντες, ἐπέρχονται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀναλόγως τῆς θέσεως καὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Εὐνόητον ὅτι, εἰς ταῦτα οὐ μόνον οἱ χωρικοὶ εὔκολον νὰ πεισθῶσι δὲν ἦτο, ἀλλ' οὔτε νὰ ὑποδληθῶσι τῶν ἐπαναστατῶν οἱ τολμηρότεροι καὶ φιλοδοξώτεροι, τούτοις δὲ καταλεκτέον καὶ τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, ὧν τινων τὸ ὄμμα κατδίδρωσκεν ἐξ ἀνυπομονησίας τὸ ἐκτεταμένον τῆς Καρδίτσης πεδίον, ἡ δὲ λεοντόθυμος καρδία ἐκυρίευε τοῦ νοῦ, μὴ ἀναλογιζομένου ἴσως ὅτι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν παλμῶν αὐτῆς ἀπητοῦντο πυκνότεραι φάλαγγες.

Ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων σκέψεων καὶ ἐνδοιασμῶν ἦλθον αὖθις ὁ Βαΐτσης καὶ ἄλλοι ἀπὸ Σοφάδων, Παλαμᾶ καὶ λοιπῶν χωρίων τοῦ Κάμπου ὅπλα καὶ πολεμοφόδια ζητοῦντες· γνωστοῦ δὲ γενομένου ὅτι, τουρκικὸν κιρδάνιον ἤρξατο μεταφέρον εἰς Καρδίτσαν τὸν ἐν Σοφάδες ἀποθηκευμένον σῖτον, οὗτινος μεγίστην ἀνάγκην οἱ ἐπαναστάται εἶχον, ὁ Κ. Ἰσχόμαχος διέταξε τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν ν' ἀπέλθῃ πρὸς σύλληψιν τουρκικῆς τινος σιτοπομπίας, πολλὰ συμδουλεύσας καὶ ἀπαιτήσας, καθ' ὅσον ἐφοβεῖτο μὴ τὸ εἰς μάχας ὀργῶν τοῦτο σῶμα παρεκτραπῇ εἰς προώρους ἐν τῷ Κάμπῳ συμπλοκὰς, προειδοποιούσας τοὺς Τούρκους περὶ τῆς προσεχοῦς ἐξεγέρσεως.

Οὕτω τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν μετὰ τοῦ ἐν Λουτρῷ ἀποσπάσματος τοῦ εἰς Λαμίαν ἀπόντος Δ. Σούτσου ἀπῆλθε τῇ αὐγῇ τῆς 14 Μαρτίου εἰς Καζνὲς-Μαγοῦλα, ἔνθα ἐνεδρεῦσαν τουρκικὴν σιτοπομπίαν ἐξ 100 περίπου φορτηγῶν συνέλαδε περὶ τὰ 20. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ὑπαξιωματικοὶ πάραυτα εἰς Λουτρὸν ἀπέστειλον, ἅμα δὲ ἤγγειλον τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ ὅτι δὲν ἐνέκρινον νὰ ἐπανέλθωσιν, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἔπρεπε νὰ καταλάδωσιν ἰσχυρῶς τοὺς Σοφάδες πρὶν ἢ προλάδῃ ὁ ἐχθρός. Ὁ Κ. Ἰσχόμαχος, συνδιασκεψάμενος τότε μετὰ τοῦ Ι. Ἰγγλέση καὶ Γ. Φιλαρέτου, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Κάμπου, διότι πᾶσα εἰς τὸ ἐφεξῆς ἀναδολὴ μᾶλλον δυσχερείας θὰ ἐπέφερε, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι κατεννόησαν ἤδη τοὺς σκοποὺς τῶν ἐπαναστατῶν.

Τῇ 16 Μαρτίου ὁ Ν. Κοντογιάννης ἀπεστάλη εἰς Καζνὲς-Μαγοῦλα ἵνα συνενοηθῇ μετὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν πρὸς κατά-

ληψιν τῶν Σοφάδων, ὁ Ι. Καλαμάρας διετάχθη νὰ διαδεχθῇ τοὺς προμνησθέντας εἰς Καζνὲς-Μαγοῦλα καὶ ὁ Ι. Σισμάνης νὰ μεταβῇ εἰς Ζαρχανάτες.

Μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σοφάδων, τῇ συνεργείᾳ τῶν ἐγχωρίων προὐχόντων Κ. Πώποτα, Βαΐτση, Γεωργοῦλα, Τσίβα καὶ ἄλλων, οἱ ἐπαναστάται ὥδευσαν πρὸς αὐτό, ἡ δὲ ἐξ 70 ἱππέων τουρκικὴ φρουρὰ εἰς μόνην τὴν θέαν αὐτῶν ἐτράπη εἰς φυγήν, ἐνῷ οἱ κάτοικοι ἐτέλουν δοξολογίας ἔξαλοι ἐκ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ.

Εἰς Σοφάδες αὐθημερὸν μετέβη ἀπὸ Ζαρχανάτων καὶ ὁ Θ. Λάζος, τῇ δὲ νυκτὶ τῆς 16 μετέβη ἀπὸ Λουτροῦ μετὰ ποσοῦ τινος ὅπλων καὶ καὶ πολεμοφοδίων ὁ Γ. Φαρμακίδης ἵνα διανείμῃ αὐτὰ τοῖς κατοίκοις. Οὗτοι ὅμως, ἐκτὸς ὀλιγίστων, δὲν συγκατένευον νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς ἑστίας αὐτῶν ἀπερχόμενοι εἰς τὰ ὀρεινότερα, ἀλλ' ἐπέμενον ν' ἀντιστῶσι τῷ ἐχθρῷ τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐπικουρικῶν, ὧν τὴν δύναμιν ἀκαταγώνιστον ὑπελάμβανον. Συνεπείᾳ τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων καὶ τῶν εὐνοήτων συνεπειῶν ἡ εἰς Σοφάδες μετάβασις τοῦ Γ. ἀρχηγοῦ ἐθεωρήθη ἀναγκαιοτάτη.

Ὅθεν τῇ 3 μ. μ. τῆς ἐπιούσης ὁ Κ. Ἰσχόμαχος, ἀφεὶς ἐν Λουτρῷ τὸν Ι. Ἰγγλέσην μετὰ μέρους τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Λέλην καὶ ἀποσπάσματος τοῦ σώματος Κ. Τσαπάλου ὑπὸ τὸ ἀδελφόν του Δημήτριον καὶ τὸν Μ. Ἀναγνωστόπουλον, τὸν ἰατρὸν Ρήγαν καὶ τὸν ἀποθηκάριον Χ. Βαμβακᾶ, ἀπῆλθεν εἰς Σοφάδες συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Γ. Φιλαρέτου καὶ τοῦ νεωστὶ ἀφικομένου φοιτητοῦ Σ. Σακελλαροπούλου ἀπὸ Καλαβρύτων, ὃν παρέλαβεν ὡς ὑπασπιστὴν αὐτοῦ· συναπῆλθον δὲ αὐτοῖς ὁ τῇ προτεραίᾳ μετὰ νέου σώματος ἀπὸ Λαμίας καταφθὰς Δ. Σοῦτσος καὶ ὁ Κ. Τσάπαλος μετὰ 25 ἀνδρῶν.

Οὕτως ἡ ἀκμαία τῶν Ἀγράφων ἐπανάστασις ἔθετο τῇ παραμονῇ τῆς ἐν Πηλίῳ καταστροφῆς τὸν πόδα αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὀρέων καὶ ὑπωρειῶν ἐπὶ τῆς εὐρυτάτης καὶ πλουσίας πεδιάδος, σπουδαῖον ἅμα καὶ τολμηρὸν ποιοῦσα διάβημα, καθ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ διαφιλονικήσῃ αὐτὴν πρὸς τακτικῶς συντεταγμένον μετὰ πυροβολικοῦ καὶ ἱππικοῦ, ἑνὶ λόγῳ ἀσυγκρίτως καὶ καθόλου ὑπέρτερον ἐχθρόν.

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ ΕΝ ΤΩ ΚΑΜΠΩ

Δέκα ὥρας μόλις ἀπὸ τῆς Λαρίσσης ϗ τρεῖς ἀπὸ τῆς Καρδίτσης, ἐν τῷ μέσῳ τῶν πεδινῶν τῆς Θεσσαλίας δούλων Ἑλλήνων τὸ πρῶτον ἤδη κυμαίνεται ἡ σημαία τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, φέρουσα τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν.

Ἀλλὰ τίς ἐκεῖ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου ϗ τῆς δόξης;

Τίς ἐκεῖ τὰ στήθη προτάττει ὑπὲρ τῶν δούλων ἀδελφῶν;

Τίς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀγωνιζομένων τίθεται καὶ σύρει τὸ ξίφος, ἵνα δείξῃ αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος;

Λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ **εἷς** καὶ δρὰξ λιποτακτῶν ὑπαξιωματικῶν, σὺν αὐτοῖς δὲ ἁπλοῖ τινες πολῖται, ὧν οἱ πλεῖστοι πρώτην ἤδη φορὰν ἀναλαμβάνουσι τὴν εὐθύνην τῆς διοικήσεως ἀτάκτων σωμάτων καὶ προβαίνουσι ν' ἀντιμετωπισθῶσι τοῖς ἐν Σίπκᾳ ἐμπειροπολέμοις μαχηταῖς.

Αὐτοὶ καὶ μόνοι κατὰ τὸ 1878 κατῆλθον ἐπὶ τῶν ἀπεράντων Θεσσαλικῶν πεδίων τῆς ἐλευθερίας πρόμαχοι.

Ἀλλὰ τί λοιπὸν ἐγένοντο τόσα λοφία, δεινὸν ἀπὸ κορυφῆς χρυσῶν πιλικίων νεύοντα καὶ τόσα μακρὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν κροταλοῦντα ξίφη;

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι καί τινα αὐτῶν ἔφρισσον μακρόθεν ὀσφραινόμενα τὸν καπνὸν τοῦ Πλατάνου ἢ ἐστέναζον ἐν ταῖς θήκαις αὐτῶν εἰς τὸν ἦχον τῶν τηλεβόλων τῆς Ματαράγκας, τὰ πλεῖστα ὅμως εἶχον ἀναλάβει τὸ ἔργον τοῦ ἐπικριτοῦ ἐν ταπεινόφρονι εἰρωνίᾳ, ἧς τὰ διαφεύγοντα βέλη μόνον τὰ ἐξησφαλισμένα στήθη αὐτῶν ἔπληττον.

Χαιρετῶντες διὰ τῶν ὀλίγων τούτων τὴν ἀπὸ Λουτροῦ εἰς τὸν Κάμπον τολμηρὰν κατάβασιν τῶν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κ. Ἰσχόμαχον καὶ λοιποὺς σωματάρχας ἐπαναστατῶν, ἀναγκαῖαν θεωροῦμεν σύντομόν τινα περιγραφὴν τοῦ τόπου.

Ἡ Θεσσαλικὴ ἐπαρχία, ἐφ' ἧς τὸ θέατρον τῆς ἐν λόγῳ ἐπαναστάσεως, διαιρεῖται φυσικῶς εἰς τρία τμήματα: Τὸ ἀπὸ τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς μέχρι Ἀσπροποτάμου ὀρεινὸν τμῆμα ἤτοι τὰ *Ἄγραφα*· τὸ τῶν ὑπωρειῶν ἤτοι τὰ *Ριζὰ* καὶ τὸ ἀπὸ Ζάρκου καὶ Καλαμπάκας πεδινὸν ἤτοι τὸν *Κάμπον*.

Τὸ Λουτρὸν ἀνήκει εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα, συνέχεται δὲ μετὰ τοῦ Κάμπου δεξιόθεν. Πρὸς τὸ μέρος τοῦτο κεῖται καὶ τὸ Χαλαμπρέζιον, ἐξ οὗ ὁ Σοφαδίτικος ποταμὸς ὅστις, παραλλήλως τοῦ Ὀργοζίνου ρέων, χύνεται εἰς τὸν Πηνειόν, δεξιᾷ μὲν ἔχων τὸ Καραλάρ, Φίλια, Παζαράκι καὶ Βαταλάρ, ἀριστερᾷ δὲ καὶ παραποταμίως τὸ Ἀνῶγι, Σοφάδες, Μασκλοῦρι, Πύργον-Ματαράγκας, Ματαράγκαν καὶ κατωτέρω τὸν Παλαμᾶ. Καθέτως τοῦ Λουτροῦ κεῖνται οἱ Γουβχνάτες, Ζαρχανάτες, Καζνὲς καὶ Καζνὲς-Μαγοῦλα εἰς $1/_4$ μέχρις $1/_2$ ὥρας ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἀριστερᾷ τοῦ Πύργου-Ματαράγκας συνέχονται 4 λοφίσκοι, ὧν οἱ δύο μεγαλείτεροι Μογγόλινος καὶ Πετρομαγοῦλα καλοῦνται.

Ἕνεκεν ἐλλείψεως ἐπαρκῶν ὅπλων ὁ Κ. Ἰσχόμαχος, καταλιπὼν τὴν ἰδέαν τῆς ἐξοπλίσεως τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῇ ἀρχικῇ ἐμμένων, διεννοεῖτο νὰ καταλάβῃ τὴν ἀπὸ Λουτροῦ μέχρι Σοφάδων κατὰ μῆκος ἔκτασιν, ἐκκενῶν τὰ ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς συγκοινωνίας χωρία καὶ μεταφέρων τὰ ἐν αὐτοῖς σιτηρὰ εἰς Λουτρὸν καὶ Θραψίμιον. Ἤλπιζε δὲ ὅτι ἡ ὑπεράσπισις χωρίων, οἷον τὸ Χαλαμπρέζιον, Κουβανάτες, Ζαρχανάτες, Καζνές, Ἀνῶγι, Καζνὲς-Μαγοῦλα καὶ Σοφάδες, κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Σοφαδίτικου ποταμοῦ καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων κειμένων δὲν ἦτο ἀδύνατος, καθ' ὅσον μάλιστα πάντα σχεδὸν τὰ ἐν λόγῳ χωρία ἐπροφυλάσσοντο ὑπὸ χανδάκων, αἱ δὲ πλινθόκτισται οἰκίαι αὐτῶν δὲν θὰ ὑφίσταντο μεγάλας καταστροφὰς ἐκ τῶν βλημάτων τοῦ ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ, ὅπερ καὶ μόνον ὁ ἐχθρὸς διέθετε. Ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ περικυκλωθῶσιν εὔκολον ἦτο, ἰσχυρὰν ἀλληλοβοηθητικὴν κλίμακα ἀποτελοῦντα· ἐν περιπτώσει δὲ ὑποχωρήσεως τῶν ἐπαναστατῶν πρὸς τὸ ἐν Ἀγράφοις ὀρεινὸν κέντρον πιθανὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ παρεσύρετο, ὅτε εὐκολώτερον καὶ μετὰ ζημιῶν θ' ἀπεκρούετο. Οὕτω πως διατιθέμενα τὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῷ Κάμπῳ παρεῖχον ἐλπίδας διαρκοῦς ἐπιτυχίας, καθ' ὅσον μάλιστα μεταξὺ ἄλλων ἀναμενομένων σωμάτων εὑρίσκετο ἤδη ἐπὶ ποδὸς καὶ τὸ ἐκ 400 περίπου μαχίμων ἀνδρῶν τοῦ πεπειραμένου ἀντισυνταγματάρχου τῆς φάλαγγος Ι. Σαφάκα.

Ἀλλ' ἐνῷ τοιαῦτα διανοούμενος ὁ Κ. Ἰσχόμαχος ἐπέσπευ-

δε, κατὰ τὸ ἐφικτὸν, τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ἐγχωρίων, καὶ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔμενεν ἀπαθὴς τῶν διενεργουμένων θεατής.

Τῇ πρωΐᾳ τῆς 18, γνωστοῦ γενομένου ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ Καρδίτσης, ἡ σάλπιγξ ἐκάλεσεν εἰς γενικὴν συνάθροισιν τὰ ἐν Σοφάδες ἐπαναστατικὰ σώματα, ὅτε πρὸ τοῦ ἀπέναντι αὐτῶν καὶ $^1/_2$ ὥραν ἀπέχοντος χωρίου Βαταλὰρ ἐθεάθη παρατασσόμενον σῶμα τουρκικοῦ ἱππικοῦ· ἦτο δὲ τοῦτο ἁπλῆ ἐπίδειξις, σκοποῦσα νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐπαναστατῶν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο καὶ διευκολύνῃ ἑπομένως τὴν διὰ Καπτσὶ καὶ Κοτσαρὶ ἀποστολὴν πολεμεφοδίων καὶ ἐπικουριῶν ἀπὸ Λαρίσσης καὶ Φαρσάλων τοῖς ἐν Καρδίτσῃ.

Ὁ Κ. Ἰσχόμαχος, κατανοήσας ἐκ προηγουμένων πληροφοριῶν τὸ τουρκικὸν σχέδιον, τὸ μὲν σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν διέταξε νὰ καταλάβῃ τὸν Πύργον-Ματαράγκας, τὸν Ι. Καλαμάρα νὰ διαμείνῃ ἐν Καζνὲς-Μαγοῦλα, τὸν δὲ Κ. Τσάπαλον ἔταξεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Σοφαδιτῶν. Πρὸς τὴν Ἀν. πλευρὰν τοῦ χωρίου διέμενον τὰ ὑπὸ τοὺς Δ. Σοῦτσον καὶ Θ. Λάζον σώματα, ἵνα ἐπιβλέπωσι τὰ πρὸς τὴν Καρδίτσαν, Παζαράκι καὶ Βαταλὰρ μέρη, πρὸς τοῦτο δ' ἐσχηματίσθη καὶ σῶμα ἐφίππων προσκόπων καὶ ἀγγελιοφόρων ἐκ 30 ἐγχωρίων. Μετὰ ταῦτα ὁ Γ. ἀρχηγὸς ἔδραμεν εἰς Μασκλοῦρι, κέντρον τῆς ἐπαναστατικῆς παρατάξεως, μετὰ τοῦ Ν. Κοντογιάννη, ᾧ τινι καὶ ἀνετέθη ἡ φρούρησις τῆς γεφύρας τοῦ χωρίου.

Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ οἱ ἐπαναστάται διέμεινον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀκίνητοι εἰς τὰς ἐπανειλημμένας προσκλήσεις τῶν Τούρκων, οἵτινες ὅμως περὶ τὴν δείλην ἀπέστειλον ἀγγελιοφόρους εἰς Ματαράγκαν, ἵνα πληροφορηθῶσιν ἂν ἡ διὰ τοῦ χωρίου εἰς Καρδίτσαν ἄγουσα εἶναι ἐλευθέρα ἢ ἂν κατέχηται ὑπὸ ἐπαναστατῶν. Ταῦτα πληροφορηθέντες ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὁ Δ. Τερτίπης καὶ Γ. Λάϊος ἔπεμψαν ἀπόσπασμα ἵνα ἐνεδρεύσῃ ἐπὶ τῆς Ἀν. γεφύρας τῆς Ματαράγκας.

Μόλις ἡ γέφυρα αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων στρατιωτῶν, οἱ Τοῦρκοι πρόσκοποι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐκ Καρδίτσης Ἀαρὶφ-ἀγᾶ, ἐπιστάτου τῶν κτημάτων τοῦ Ἀρμενίου Ἀβραὰμ-πασᾶ, ἐφάνησαν προχωροῦντες ἐν ἀραιᾷ γραμμῇ.

Ὀλίγον ἔτι καὶ πάντες ἐνέπιπτον εἰς τὴν ἐνέδραν, ἀλλ' ἀ-

νυπόμονός τις τῶν στρατιωτῶν, ἀνυψώσας μικρὸν ἀπὸ τοῦ χάνδακος τὴν κεφαλὴν, κατέδειξε τὸ πιλίκιον αὐτοῦ, εἰς οὗτινος καὶ μόνην τὴν θέαν πάντες εἰς φυγὴν δρομαίαν ἐτράπησαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, ἀναπηδήσαντες παραχρῆμα, ἔδραμον ἀκράτητοι εἰς καταδίωξιν αὐτῶν πυροβολοῦντες διὰ τῶν Γκρᾶ, μετ' οὐ πολὺ δὲ φονευθέντων ἵππων τινῶν συλλαμβάνονται ζῶντες ὁ ἐπὶ κεφαλῆς Ἀαρὶφ-ἀγᾶς καὶ ἕτερός τις ἀπὸ Ἀϊδινίου τῆς Σμύρνης, τραυματίζονται δὲ ἕτεροί τινες ἵπποι καὶ ἱππεῖς. Ἐνῷ πάντες ἔντρομοι τῇ ταχύτητι καὶ μόνον τῶν ἵππων ζητοῦσι σωτηρίαν εἰς Βαταλὰρ, πελώριός τις, καταπεσὼν ἀπὸ τοῦ φονευθέντος ἰδικοῦ του, προσπαθεῖ ἐπίσης νὰ διαφύγῃ τοὺς καταδιώκοντας, ὅπερ καὶ θὰ κατόρθου, ὡς πολὺ αὐτῶν προηγούμενος, ἐὰν κακῇ μοίρᾳ τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν κατέφθανεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς καταδιώξεως ὁ στρατιώτης Ν. Δελῆς. Οὗτος, ἐν μικρᾷ συμπλοκῇ τῆς προτεραίας ἵππον καὶ ξίφος παρ' ὀθωμανοῦ ἱππέως ἀποκτήσας, ἐπέστρεφεν ἔφιππος ἀπὸ Μασκλουρίου, ἐπιστολὴν τοῖς ἐν Ματαράγκᾳ κομίζων, τὴν σκηνὴν δὲ ταύτην ἰδὼν μακρόθεν ἐπιπίπτει ξιφήρης κατὰ τοῦ δυστυχοῦς φεύγοντος καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀδεξίως σπαθίζων ἐπὶ τέλους ἐλεεινῶς φονεύει.

Μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο οἱ Τοῦρκοι παρακάμψαντες μακρόθεν τὴν Ματαράγκαν, ἀφίκοντο εἰς Καρδίτσαν διὰ τοῦ χωρίου Μάρκου, ἐννοοῦντες δὲ ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν κατοχὴ τοῦ διαμερισμάτος ἐκείνου διέκοπτε τὰς σπουδαιοτέρας τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέλθωσι μεγάλαις δυνάμεσι κατὰ τῶν ἐπαναστάντων.

Καὶ πολλαχόθεν μὲν ἡ τοιαύτη ἀπόφασις αὐτῶν ἐτεκμαίρετο, πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ, συλληφθέντων ὑπὸ τῶν Γ. Λαΐου, Μηνογιάννη καὶ Θ. Λάζου δύο χωρικῶν ἀπὸ Γουργουβιτῶν εἰς Ματαράγκα μεταβαινόντων, εὑρέθη ἐπ' αὐτῶν σὺν ἄλλοις ἐγγράφοις καὶ τὸ ἑξῆς :

Ματαράγκα καὶ Πύργον-Ματαράγκας.

Μουχταροδημογέροντες καὶ λοιποὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ματαράγκα εἰδοποιεῖσθε ὅτι ἐξ ἑνὸς μέρους ἐλέγετε, ὅτι εἴσθε πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου μας, ἐξ ἄλλου δὲ μέρους βλέπομεν ὅτι ἐπροσκαλέσατε τοὺς ἀντάρτας καὶ τοὺς ἔχετε μέσα εἰς τὸ χωρίον σας·

ὅθεν τώρα κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Κουμαντὰρ-Πασιά, ἂν πραγματικῶς εἶσθε πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ Δουβλετίου μας ἀμέσως νὰ διώξητε τοὺς ἀντάρτας ἀπὸ τὸ χωρίον σας, τοὐναντίον καὶ δὲν θελήσουν νὰ φύγουν τότε ἐντὸς 24 ὡρῶν ἀπὸ τῆς παραλαβῆς ταύτης μας, νὰ τραβηχθῆτε ἀπὸ τὸ χωρίον σας μαζὺ μὲ τὰ γυναικόπαιδα, διότι ὁ Β. στρατὸς θὰ κτυπήσῃ μὲ τὰ κανόνια τοὺς ἀντάρτας, οἱ ὁποῖοι εἶναι εἰς τὸ χωρίον σας καὶ πρὸς εἴδησίν σας.

Καρδίτσα, 19 Μαρτίου 1878.—ΙΑΙΡΕ-ΜΕΝΖΙΛΙΣ.

Τ. Σ. τοῦ Διοικητοῦ Καρδίτσης.

Ἀπαράλλακτα τῶν ἄνωθι διοικητικῶν ἐγγράφων ἐπέμποντο τοῖς ἐν Μασκλουρίῳ καὶ Σοφάδες ἐγχωρίοις, ὅθεν οὐδεμία ἔμενεν ἀμφιβολία ὅτι, ὁ ἐχθρὸς προὐτίθετο νὰ περικυκλώσῃ ἐν τῷ Κάμπῳ τὴν ἐπαναστατικὴν δύναμιν προσπαθῶν νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῆς μετὰ τοῦ Λουτροῦ, ἔνθα ὁ Ι. Ἰγγλέσης μεγίστας ἀπήντα δυσχερείας, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν ἀνδρῶν καὶ κτηνῶν, πρὸς μεταφορὰν ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων ἀπὸ Σμοκόβου εἰς Λουτρὸν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Σοφάδες.

Οὕτω—καί τοι τοῦ δραστηρίως ἐργαζομένου τούτου ἀνδρὸς σπεύσαντος ν' ἀποστείλῃ ὅπλα τινα Μυλωνᾶ καὶ εἰδοποιήσῃ τούς τε ἐν τῷ τμήματι Δομοκοῦ διαμένοντας καὶ τοὺς καθ' ὁδὸν εὑρισκομένους Φράγκον καὶ Ι. Σαφάκαν, ἵνα ἐπισπεύσωσι τὴν εἰς Λουτρὸν ἄφιξιν αὐτῶν—οἱ ἐν Σοφάδες δὲν εἶχον εἰσέτι ἐξοπλισθεῖ καλῶς, οὐδὲ καιρὸς ὑπῆρχεν, ἵνα τὰ γυναικόπαιδα ἀποσυρθῶσιν εἰς Λουτρὸν, ὅπερ τότε μὲν δὲν ἐπεθύμουν, δυσχερέστατον δὲ θὰ καθίςατο μετ' ἀτυχῆ τινα ἔκβασιν τῆς ἀναμενομένης μάχης, ἐὰν μάλιςα οἱ Τοῦρκοι, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐξ 120 Ἀλβανῶν φρουρὰν τοῦ παραπλεύρως τῶν Σοφάδων κειμένου χωρίου Παζαράκι, δὲν κατέλιπον αὐτὸ ἀνοήτως, πειθόμενοι ταῖς διαβεβαιώσεσι τοῦ Βαΐτση ὅτι, οἱ Σοφάδες κατείχοντο δῆθεν ὑπὸ 1000 τακτικῶν καὶ 1500 ἀτάκτων ἐπαναςατῶν, ὅπερ καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ὠφέλησε. Ἐν τοσούτῳ τὸ ὑπὸ τὸν Ν. Κοντογιάννην σῶμα διετάχθη τῇ 12 Μαΐου νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Σοφάδες, ἔμεινε δὲ μετὰ τοῦ Κ. Ἰσχομάχου ἐν Μασκλουρίῳ τὸ ἀπὸ Ζαρχανάτων αὐθημερὸν ἀφικόμενον σῶμα τοῦ Ι. Σισμάνη, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ αὐτὸ ἐν Σοφάδες, μὴ ἀνεχόμενον, κατὰ τὸ σύνηθες, νὰ μένῃ ὄπισθεν τῶν λοιπῶν!

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθουν τὰς κατοπτεύσεις αὐτῶν, περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας ὁ Δ. Σοῦτσος ἀγγέλλει τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ δι' ἐπιστολίου ὅτι, οἱ ἐχθροὶ ἐσκόπουν νὰ καταλάβωσι τῇ ἐπαύριον τὸ μεταξὺ Λουτροῦ καὶ Σοφάδων καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν κείμενον χωρίον Ἀνῶγι, διακόπτοντες οὕτω τὴν ἐπαναστατικὴν συγκοινωνίαν.

Συνεπείᾳ τῆς εἰδήσεως ταύτης συνεκροτήθη συμβούλιον ἐκ τῶν παρευρεθέντων σωματαρχῶν, ἐν ᾧ, ἀνεπαρκοῦς κριθείσης τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως πρὸς κατοχὴν τῆς ἀπὸ Λουτροῦ μέχρι Ματαράγκας γραμμῆς, ἀπεφασίσθη: ἀνὰ περιορισθῇ αὕτη μέχρι Μασκλουρίου, νὰ τεθῶσι πρόσκοποι ἐπὶ τῶν Μογγολίνων λόφων, νὰ μείνῃ εἰς Σοφάδες καὶ Μασκλούριον τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τὸ τοῦ Θ. Λάζου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐγχωρίων, τὰ δὲ λοιπὰ σώματα νὰ μεταβῶσι νύκτωρ εἰς Ἀνῶγι καὶ καταλάβωσιν αὐτό τε καὶ τὰ κλιμακηδὸν μέχρι Λουτροῦ ἐκτεινόμενα, Ζαρχανάτες, Κουβανάτες καὶ Μαγοῦλα».

Περὶ τὴν 3 μ. μ. τῆς 20 Μαρτίου ἀφίκοντο ἀπὸ Ματαράγκας ὁ ἐπιλοχίας Γ. Λάϊος καὶ Θ. Λάζος, ἀποσταλλέντες ὑπὸ τοῦ προσκληθέντος σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν, ἵνα πληροφορηθῶσι τ' ἀποφασισθέντα. Καὶ οὗτοι μὲν μετὰ τὴν ἀναγκαίαν συνεννόησιν ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Κ. Ἰσχόμαχος μετὰ τῶν λοιπῶν ὥδευσεν εἰς Ἀνῶγι, ὅπου καὶ ἀφίκετο περὶ τὸ λυκαυγὲς ἀνενόχλητος.

Δυστυχῶς ἡ μικρὰ αὕτη ὑποχώρησις τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα παράπονα ἐκ μέρους τῶν Σοφαδιτῶν προὐκάλεσεν, ὥστε πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτῶν ἐπανῆλθε παραυτα τὸ ὑπὸ τὸν Ν. Κοντογιάννην σῶμα, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ πάντες οἱ λοιποί, ἐκτὸς τοῦ Κ. Τσαπάλου μεταβάντος μετὰ τοῦ Γ. Φιλαρέτου εἰς Λουτρὸν, ἔνθα τέως μόνος ὁ Ι. Ἰγγλέσης ἠγωνίζετο.

Οὕτω τὰ ἐπαναστατικὰ σώματα, ἐπανελθόντα εἰς τὰς προτέρας θέσεις, ἀφῆκαν ὄπισθεν αὐτῶν μακρὰν συγκοινωνίας καὶ ὑποχωρήσεως γραμμὴν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀτόλμου εὐτυχῶς καὶ ἀείποτε ἀμβλυωποῦντος.

Τὸ ἀπαίσιον ἄγγελμα τῆς πτώσεως τῆς Μακρυνίτσης δίκην κεραυνοῦ κατέπεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ τμήματος τούτου τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Σοφάδες ἐπανόδου αὐ-

τῶν καὶ καθ' ἣν στιγμὴν κρατερὰ ἐχθρικὴ ἐπίθεσις ἀνεμένετο· Δεινὴ ἀληθῶς ἦτο ἡ θέσις Γ ἀρχηγοῦ ἀτάκτων σωμάτων ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ καὶ ἐν οἵᾳ περιεγράψαμεν θέσει, καθ'ὅσον, καί τοι μὴ δυνάμενος νὰ διαθέτῃ τοὺς πάντας ὡς ἐσκέπτετο, ἔφερε μ' ὅλα ταῦτα τὴν περὶ πάντων εὐθύνην καὶ ἠναγκασμένος ἦτο νὰ συμβιβάζῃ καὶ συνέχῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀντίθετα καὶ διεστῶτα. Ἐν τούτοις διὰ προνοίας καὶ ὀρθοφροσύνης ἔβαινεν εἰς ἔργον ἀνώτερον ἐκείνου, ὅπερ θὰ ἔπραττεν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἕτερός τις ὑπὸ στρατιωτικῆς προπετείας καὶ κενοδοξίας ἴσως ἀγόμενος.

Ἐπιστήμων ἀληθῶς στρατιώτης, πρῶτος ἀπεπειράθη νὰ συνδυάσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπαναστάσεως ταῖς ἀπαιτήσεσι τοῦ νέου ὅπλου ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων, διὰ τῆς μετριοφροσύνης καὶ εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς συμβιβάζων τὰς ἀντιζηλίας,κατευνάζων τὰ πάθη καὶ περιορίζων πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀτάκτοις πολέμοις ἀναπτυσσόμενα κακὰ ἐν τῷ μέσῳ ὁπλιτῶν, ὧν τὴν ἀτελῶς ἀνεπτυγμένην συναίσθησιν τοῦ στρατιωτικοῦ καθήκοντος ἐφρόντιζε ν' ἀναπτύσσῃ καὶ ἐνισχύῃ.

Ἔχων ὑπ'ὄψιν τὴν στρατιωτικὴν ἀπαιδευσίαν ἀνδρῶν προτιθεμένων ν' ἀντιπαλαίσωσι ἐμπειροπολέμοις ἐχθροῖς, δὲν ἔσπευδεν εἰς τὰς μετὰ τῶν ἐχθρῶν συγκρούσεις, πεποιθὼς ὅτι, ἡ δύναμις καὶ ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως ἐξηρτῶντο μᾶλλον ἐκ τῆς διατηρήσεως καὶ βαθμιαίας διαδόσεως, οὐδ' ἤθελε νὰ ὑποβάλῃ τὸ ὅλον ἔργον εἰς τὴν κρίσιν μιᾶς καὶ μόνης μάχης κατὰ τὴν ἀρχὴν μάλιστα αὐτοῦ. Ἑνὶ λόγῳ προσεπάθει νὰ δώσῃ τῇ ἐπαναστάσει τύπον καθαρᾶς ἐκστρατείας, περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὴν διατήρησιν ἐλευθέρας γραμμῆς συγκοινωνίας καὶ κέντρου τακτικῆς ἐνεργείας.

Οὕτω κατὰ μέρος τὰς μικροφιλοτιμίας τιθέμενος ἐπροτίμα, χάριν τοῦ σκοποῦ εἰς ὃν ὁλοψύχως ἀπέβλεπε, νὰ παρεξηγηθῇ μᾶλλον παρὰ νὰ πράξῃ τι ἐναντίον τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖα πρὸς διευκρίνισιν τῆς ἐν τῇ ἐπικειμένῃ μάχῃ θέσεως τοῦ Γ. ἀρχηγοῦ, ἀπέναντι ἑτέρου ὅλως ἀντιθέτου ἀλλὰ σφριγῶντος πολεμικοῦ πνεύματος,ὅπερ διέκρινε τὸ ἀκράτητον σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀντεπροσώπευεν ὁ τολμητίας Δ. Τερτίπης.

Οὗτος μὴ συγκατανεύσας νὰ καταλίπῃ τὴν Ματαράγκαν, κατὰ τὸ γνωστοποιηθὲν αὐτῷ σχέδιον τοῦ Γ. ἀρχηγοῦ, ἐπέμενε νὰ καταληφθῇ καὶ ἡ ἀπωτέρω γέφυρα τοῦ Μάρκου, ὡς μόνη ὑπολειπομένη τῷ ἐχθρῷ δίοδος, ἐζήτει δὲ πρὸς τοῦτο παρὰ τοῦ ἀρχηγείου ἐπικουρίαν 100 ἀνδρῶν.

Τοιαύτη τις ἡ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐν Ματαράγκᾳ μάχης ὑφισταμένη διαφωνία μεταξὺ τοῦ ἀρχηγείου καὶ τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν.

ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑΣ

Πρὶν ἢ παρακολουθήσωμεν τὰς περιπετείας τῆς ἐπικειμένης ἐνδόξου μάχης, ρίψωμεν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατικῶν προφυλακῶν τουρκικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς, ἀνερχόμενος εἰς 4500 περίπου ἄνδρας τοῦ πεζικοῦ, μετὰ 600 ἱππέων καὶ 4 ὀρεινῶν τηλεβόλων, ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποστρατήγου Χασὰν-πασᾶ τῆς Καρδίτσης, ἦν διῃρημένος ,εἰς δύο κύρια σώματα. Καὶ τὸ μὲν ὡρμᾶτο ἀπὸ Καρδίτσης, τὸ δὲ εἶχε συγκεντρωθεῖ ἀπὸ Λαρίσσης καὶ ἄλλων πόλεων εἰς Καλυβάκια καὶ Ἑρμῆτσι ὑπὸ τοὺς Ἰσκενδὲρ-πασᾶ καὶ Χασὰν-πασᾶ τῶν Φαρσάλων.

Οἱ Τοῦρκοι πληροφορηθέντες ἐγκαίρως τὴν πρὸς τὰ ὀρεινότερα χωρία ἀναχώρησιν τῶν πλείστων ἐπαναστατικῶν σωμάτων καὶ τὴν ἐν Ματαράγκᾳ διαμονὴν τῶν 270 μόνον ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς Δ. Τερτίπην, Γ. Λαΐον καὶ Θ. Λάζον, ἠγνόουν τὴν εἰς Σοφάδες ἐπιστροφὴν τῶν λοιπῶν καὶ κατάληψιν τῶν θέσεων τῆς προτεραίας· ὥστε, προτιθέμενοι τὴν περικύκλωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀποσπάσματος, ἐθεώρουν ἐκ προτέρων βεβαίαν τὴν αἰχμαλωσίαν ἢ παντελῆ καταστροφὴν αὐτοῦ.

Ὑπὸ τοιαύτης πεποιθήσεως ἐμψυχούμενοι, ἐξεκίνησαν τῇ 5 π. μ. τῆς 21 Μαρτίου κατὰ τῶν ἐν Ματαράγκᾳ καὶ Πύργῳ-Ματαράγκας εὐαρίθμων ἐπαναστατῶν.

Μέχρι τῆς 19 ἐν Ματαράγκᾳ ἔμενε μόνον ὁ Θ. Λάζος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν 40 ἀνδρῶν, δίκην προφυλακῆς, ἀλλὰ τῇ ἐπιούσῃ, ἐπειδὴ αἱ ὑπὸ τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν ζητηθεῖσαι ἐπικουρίαι δὲν ἐφαίνοντο ἐκ Σοφάδων, ἀπεστάλησαν πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ δύο στρατιωτῶν διμοιρίαι ἀπὸ τῶν ἐν

Πύργῳ-Ματαράγκας ὑπὸ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς Γκίκαν Μάστωραν, Δ. Ἀντωνόπουλον, Θ. Πολυχρονόπουλον, Α. Παπαγεωργίου, Κ. Δήμου καὶ τὸν ἀποσπασματάρχην Α. Μούσαν.

Ἐν τῷ Πύργῳ-Ματαράγκας ἔμενεν ὁ Τερτίπης καὶ ὁ Λάϊος μετὰ τοῦ λοιποῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν καί τινων ἄλλων ἐθελοντῶν.

Ὁ Δ. Σοῦτσος περὶ τὴν αὐγὴν ἀπῆλθεν εἰς Βαταλὰρ, ἵνα ἐνεδρεύσῃ τοὺς καθ' ἑκάστην πρωΐαν ἀπὸ Ἑρμῆτσι ἐνταῦθα μεταβαίνοντας καὶ διημερεύοντας Τούρκους προσκόπους, παραγγείλας τῷ ἐν Σοφάδες ἰατρῷ αὐτοῦ Γ. Δέτσῳ νὰ εἰδοποιήσῃ αὐτὸν διὰ συνθήματος ἀπὸ τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ χωρίου ἅμα τῇ θέᾳ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἅπαντα τὰ λοιπὰ ἐπαναστατικὰ σώματα, ἐν οἷς διμοιρία στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Λ. Μηνογιάννην, κατεῖχον τὰς προτέρας αὐτῶν θέσεις ἀπὸ τῆς ἐν Σοφάδες ἐπανόδου, συνεποσοῦτο δὲ ἡ ὅλη ἐπαναστατικὴ δύναμις, ἡ ἐπὶ τῆς εὐρυτάτης πεδιάδος καὶ ἐν μακρᾷ γραμμῇ παρατεταγμένη, εἰς 800 περίπου ἄνδρας.

Πρὶν ἢ τῆς πρωΐας τὸ φῶς διασκεδάσῃ τὴν ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐπικεχυμένην σκοτίαν, καὶ ἐνῷ αἱ ἐξατμίσεις τῶν ὑδάτων συνέχεον ἔτι μᾶλλον τ' ἀντικείμενα, οἱ ἐν Ματαράγκᾳ εὔζωνοι πρόσκοποι, ὑπὸ τὸν Δ. Ἀντωνόπουλον τὰ Β.Α. τοῦ χωρίου ὑψώματα κατέχοντες, προσεβλήθησαν ὑπὸ ἰσχυροῦ ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος, προσπελάσαντος ἐν τῷ μέσῳ ἀγέλης βοῶν. Οἱ πρῶτοι οὗτοι ἐν Ματαράγκᾳ πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἤγγειλον τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης τοῖς ἐν τῷ Πύργῳ-Ματαράγκας καθὼς καὶ τῷ ἐν Μασκλουρίῳ διανυκτερεύσαντι Γ. ἀρχηγῷ Κ. Ἰσχομάχῳ, ὅστις πάραυτα διέταξε τὸν μὲν Ν. Κοντογιάννην νὰ σπεύσῃ ἀπὸ Σοφάδων εἰς Ματαράγκαν μετὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκτὸς 50 ἀνδρῶν ἀναγκαίων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Σοφαδιτῶν, τὸν Ι. Σισμάνην νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπίκαιρον γέφυραν τοῦ Μασκλουρίου καὶ τὸν Ι. Καλαμάραν τὸ χωρίον Κέρπεσι.

Μετὰ ταῦτα, ἱππεύσας καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ Σ. Σακελλαροπούλου, διηυθύνθη πρὸς τὸν Μογγόλινον λοφίσκον μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Λ. Μηνογιάννην διμοιρίας τῶν στρατιωτῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὸν Γ. Βελοῦλαν ἐκ 40 ἀνδρῶν

φρουρᾶς του, ἐν οἷς 11 πιστοὶ Χαλκιδεῖς ὑπὸ τὸν Τηλέμαχον.

Καθ' ὁδὸν συνήντησεν ἀγγελιοφόρον τοῦ Δ. Τερτίπη ἀγγέλλοντος τὸ πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ καὶ ζητοῦντος κατεσπευσμένως ἐπικουρίας· ὅθεν ὁ μὲν Μηνογιάννης καὶ Βελούλας ἀπῆλθον ὅπου κρατερὰ ἀνάγκη ἐκάλει, ὁ δὲ Κ. Ἰσχόμαχος ἀνῆλθε μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν Χαλκιδέων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μογγολίνου, ἔνθα ἔμενε διμοιρία στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν λοχίαν Α. Μαντσάκον καὶ ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ ἐπιβλέπῃ ὁλόκληρον τὸ ἐκτεταμένον πεδίον τῆς μάχης.

Ἦτο ἡ 6 τῆς πρωΐας, ἐκ προοιμίων δὲ ἡ μάχη ἐτεκμαίρετο φοβερὰ καὶ μεγάλων διαστάσεων. Ἀπὸ Ματαράγκας μέχρι Πύργου-Ματαράγκας τὸ πεδίον ἐφλέγετο καὶ καπνὸς πυκνὸς ἀνήρχετο εἰς νέφη, ἐν τῷ μέσῳ δ' αὐτῶν ἐξετυλίσσοντο σκηναὶ τραγικαί, ἅστινας δέον νὰ παρακολουθήσωμεν ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν στιγμὴν τῆς πρώτης τουρκικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἐν Ματαράγκᾳ ἐπαναστατικῶν προσκόπων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν τῶν πρώτων ὅπλων, ὁ Δ. Τερτίπης καὶ Γ. Λάϊος ἔσπευσαν νὰ συντάξωσι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἄνδρας, ἅμα δὲ τῆς πρώτης διμοιρίας συνταχθείσης ὑπὸ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς Ζ. Κόντον καὶ Κ. Καραγιαννούλην, ἀπέστειλον αὐτὴν δρομαίως πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὀλίγων προμαχούντων κατὰ πολλαπλασίων ἐχθρικῶν δυνάμεων. Μετὰ ταῦτα ὁ Δ. Τερτίπης, παραλαβὼν δύο ἔτι διμοιρίας ὑπὸ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς Ε. Δαλαβέρην, Β. Δουδουμόπουλον καὶ Ι. Καπόταν, ἔσπευδε πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἵνα φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν τῷ ἐχθρικῷ χειμάρρῳ, ἀπειλοῦντι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ συντρίψῃ καὶ παρασύρῃ τὰς ἐπαναστατικὰς προφυλακάς· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἔτι εὑρισκόμενος παρατηρεῖ ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν σῶμα κατευθυνόμενον ἀπὸ Καρδίτσης πρὸς τὸν Πύργον-Ματαράγκας καὶ ἐγγίζον νὰ καταλάβῃ τὴν πρὸς Δ. αὐτοῦ γέφυραν τοῦ Ἀμπάζ-ἀγᾶ καλουμένην.

Διὰ τῆς διακρινούσης τότε αὐτὸν ἑτοιμότητος ἀποφασίζει τὴν μὲν ὑπὸ τὸν Β. Δουδουμόπουλον διμοιρίαν ν' ἀποστείλῃ εἰς Ματαράγκαν, οὗτος δὲ μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Ε. Δαλαβέρην ἑτέρας νὰ καταλάβῃ τὴν ῥηθεῖσαν γέφυραν, ἵνα παρακωλύσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ταυτοχρόνως ὁ Γ. Λάϊος ἔσπευδε πρὸς κατάληψιν τοῦ παρακειμένου λοφίσκου τῆς Πετρομαγούλας μετὰ τῶν ὑπολειπομένων διμοιριῶν ὑπὸ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς Ι. Θεοδώρου, Γ. Δεδούσην, Α. Πρεμέτην, Ν. Δημητρίου, Α. Λαγιανδρέαν, Γ. Παπαμιχαὴλ, Ἀναγνωσταρᾶν, Β. Κύπριον καὶ τῶν ἐν τῷ σώματι ὀλίγων προμνησθέντων φοιτητῶν καὶ ἄλλων ἐθελοντῶν.

Καὶ ὁ μὲν Ι. Θεοδώρου μετὰ 30 ἀνδρῶν κατέλαβε τὴν Α. πλευρὰν τῆς Πετρομαγούλας, ἐκεῖθεν δ' ἔπεμψεν ἐπικουρίαν 6 ἀνδρῶν τῷ ἐν τῇ γεφύρᾳ ἀγωνιζομένῳ Τερτίπῃ μετὰ 12 μόνον στρατιωτῶν· ὁ δὲ Γ. Λάϊος ἀνελθὼν μετὰ τῶν λοιπῶν πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ἐφ' ἧς κατερειπωμένος στρατιωτικὸς σταθμὸς, απέστειλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀνδρέαν μετά τινων ἀνδρῶν πρὸς τὴν Δ. πλευρὰν, ἵν' ἀποκρούσῃ τοὺς πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀναφαινομένους ἱππεῖς.

Οὕτως ἡ μάχη κρατερὰ συνήπτετο ἀπὸ τριῶν σημείων: Πρῶτον ἀπὸ τῆς Ματαράγκας, ἔνθα ἐμάχετο ὁ Γ. Μάστωρας μετὰ τοῦ Δ. Ἀντωνοπούλου καὶ τῶν λοιπῶν εἰς ἐπικουρίαν δραμόντων ὑπαξιωματικῶν ἀπὸ τῆς Β.Α. πλευρᾶς τοῦ χωρίου, τοῦ Θ. Λάζου κατέχοντος τὰς πρὸς τὴν Β. Δ. πλευρὰν μάνδρας. Ἅπαντες δὲ οὗτοι εἰς 80 συμποσούμενοι ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν ἀπὸ Ἑρμῆτσι καὶ Καλυβακίων ὁρμησάντων 1500 τακτικῶν καὶ 500 ἀτάκτων μετὰ 300 ἱππέων καὶ 2 τηλεβόλων.

Δεύτερον ἀπὸ τῆς γεφύρας Ἀμπὰζ-ἀγᾶ, ἔνθα ἐμάχετο ὁ Δ. Τερτίπης μετὰ 18 στρατιωτῶν, καὶ τρίτον ἀπὸ τῆς Πετρομαγούλας, ἔνθα ἐμάχοντο οἱ ὑπὸ τὸν Γ. Λάϊον καὶ λοιποὺς προμνησθέντας ὑπαξιωματικοὺς μετὰ δυνάμεως 60 περίπου ἀνδρῶν. Κατὰ τῶν δύο τελευταίων σημείων ὁ ἐχθρὸς διέθετε 2000 περίπου πεζοὺς μετὰ τῶν λοιπῶν 300 ἱππέων καὶ 2 τηλεβόλων, ἅτινα ὅμως οἱ ὑπὸ τὸν Τερτίπην ἐκώλυον νὰ ἐνεργήσωσι.

Ἀνάγκη ἤδη νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀνίσου πάλης ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν προεκτεθέντων σημείων.

Ἐν Ματαράγκᾳ ἡ ἀγρία ἐχθρικὴ ἐπίθεσις ἀπεκρούετο ἐρρωμένως. Ἐνταῦθα σῶμα 400 περίπου εὐτόλμων Ἀλβανῶν, ἀλλήλους ἐνθαρρυνόντων διὰ τῶν κραυγῶν *ντάλε ὠρὲ ντάλε*, ἐπανειλημμένας ἐφόδους ἐποίει ἀπὸ τῶν ἀπέναντι τῆς Β.Α. πλευρᾶς

τοῦ χωρίου ἀμπελώνων, ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Γκ. Μάστωραν καὶ λοιποὺς ἀκλόνητοι ἐθέριζον τὰς τάξεις αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τῶν χειρῶν ἑπτὰ σημαιοφόρων ἀλληλοδιαδόχως πίπτει καὶ ἐγείρεται αἱμοσταγὴς ἡ πρασίνη τοῦ Προφήτου σημαία. Οὕτως ἡ πάλη ἐξηκολούθει ἐνταῦθα λυσσώδης, ἀλλ' ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὁ πολυάριθμος ἐχθρὸς ὑπὸ τῶν τηλεβόλων αὐτοῦ βοηθούμενος ἠπείλει νὰ κατασυντρίψῃ τὰ ἀσθενῆ ἐπαναστατικὰ ἀποσπάσματα· ὅθεν ἀπὸ τῆς 8 $^1/_2$ ἤρξατο βραδεῖα καὶ τακτικὴ ὑποχώρησις μέρους τῆς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ὁ Γκ. Μάστωρας, τελευταίαν καταβάλλων προσπάθειαν πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ ἐχθροῦ, τραυματίζεται τὴν πτέρναν τοῦ δεξιοῦ ποδὸς περὶ τὴν 9 π. μ. ὅτε καὶ ἡ ὑποχώρησις κατέστη γενική, ἀναγκασθέντος ἤδη καὶ τοῦ Θ. Λάζου νὰ ὑποχωρήσῃ.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ὅμως ταύτην ὁ ἀνδρεῖος λοχίας Κ. Καραγιαννούλης βληθεὶς τὴν κεφαλὴν πίπτει μετ' ἄλλων νεκρός, ἐνῷ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ ἀγωνιζόμενος ἀπωτέρω.

Ἐφ' ὅσον οἱ ἐπαναστάται ὑπεχώρουν, οἱ Τοῦρκοι εἰσέδυον εἰς τὸ χωρίον, ἤρξαντο δὲ ἤδη πυρπολοῦντες τὰς πρώτας οἰκίας αὐτοῦ. Ἀκριβῶς τὴν ὥραν ἐκείνην, 9 $^1/_2$ π. μ. καταφθάνει ἀπὸ Σοφάδων καὶ διὰ Μασκλουρίου μετὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ Ν. Κοντογιάννης, ὅστις εἰσέρχεται δρομαίως ἐν Ματαράγκᾳ, ἀγνοῶν τὴν ἀρξαμένην ὑποχώρησιν τῶν ἐπαναστατῶν, οὕτω δὲ περικυκλωθεὶς ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν φλογῶν τοῦ πυρπολουμένου ἤδη χωρίου, τὸν ἔσχατον διέτρεχε κίνδυνον καὶ βλέπει πίπτοντας περὶ αὐτὸν ἀνδρείους ἑταίρους, ἐν οἷς καὶ τὸν τολμηρὸν Δ. Ρέστον ἐκ Τυμφρηστοῦ. Ὁ γενναῖος τότε ἀποσπασματάρχης αὐτοῦ Χ. Δεδούσης, ἐρρωμένως ἐπιτιθέμενος τοῖς Ἀλβανοῖς, βοηθεῖ τὴν ὑποχώρησιν, ὥστε ἅπασα ἡ ἐν Ματαράγκᾳ ἐπαναστατικὴ δύναμις, καταλιποῦσα τὸ χωρίον ἕρμαιον τοῦ πυρὸς καὶ τῆς ἀλβανικῆς λεηλασίας, ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ πρός τινα μεταξὺ Ματαράγκας καὶ Πύργου-Ματαράγκας χάνδακα τῆς Β. ὄχθης τοῦ Σοφαδίτου.

Καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἐν Ματαράγκᾳ δρᾶμα εὑρίσκετο περὶ τὴν ἀπαισίαν λύσιν αὐτοῦ, ἐν τῇ γεφύρᾳ Ἀμπὰζ-ἀγᾶ ἣν ὑπερησπίζετο ὁ Δ. Τερτίπης—τοῦ Ε. Δαλαβέρη ἀπελθόντος μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ πρὸς μεταφορὰν πολεμοφοδίων—ἐξα-

κολουθεῖ σκηνὴ ἀξία τῶν ἀρχαίων πολεμικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ δρὰξ αὕτη τῶν ςρατιωτῶν, κατασκευάσασα διὰ τῆς λόγχης τοῦ ὅπλου μικρὰς θέσεις ἐν εἴδει βαθμίδων ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς Δ. ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, διότι τὸ βάθος τῆς κοίτης δὲν ἐπέτρεπε νὰ βλέπῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ μάχηται ἐπιτυχῶς, οὐ μόνον τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ ἀντέκρουεν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπέτρεπε τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν καὶ τακτικὴν ἐνέργειαν τοῦ τηλεβόλου κατὰ τῶν ἐν τῇ Πετρομαγούλᾳ ἀγωνιζομένων. Δεκάκις πεζοὶ καὶ ἱππεῖς ὁρμήσαντες πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἀσθενὲς ἀλλὰ τακτικὸν καὶ εὔστοχον πῦρ ἀπεδεκάτιζε τὰς τάξεις αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν ἀταξίᾳ. Δεκάκις οἱ περὶ τὸ τηλεβόλον σπεύδοντες πυροβοληταὶ διεσκορπίσθησαν κατασυντριβόμενοι ἢ ἐκτὸς μάχης τιθέμενοι.

Ἐπῆλθε στιγμὴ καθ' ἣν οἱ ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Τερτίπην στρατιῶται, βλέποντες τὴν ἀπέναντι αὐτῶν πεδιάδα πλήρη πυκνῶν ἐχθρικῶν σωμάτων, ἀριστερᾷ καὶ δεξιᾷ ἀδιακόπως ἀναπτυσσομένων, ἐξεφράσαντο φόβους περὶ τῆς ὑπερφαλαγγίσεως αὐτῶν· ἡ ἐγκατάλειψις ὅμως τῆς γεφύρας ταύτης θ' ἀπέκλειε τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐν Ματαράγκᾳ καὶ θὰ ἐπέτρεπε τῷ ἐχθρῷ νὰ ἐπιτεθῇ πάσαις δυνάμεσι κατὰ τῶν ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας ἐπαναστατῶν, ἅμα τὴν ἕνωσιν αὐτοῦ ἐπιτελοῦντι.

Ἔλεγε λοιπὸν ὁ Δ. Τερτίπης τοὺς ἰσχυροὺς λόγους, οἵτινες ἐπέβαλλον αὐτοῖς τὴν μέχρις ἐσχάτων καὶ διὰ πάσης θυσίας ὑπεράσπισιν τῆς θέσεως, ὑπεδείκνυε τὴν μεγάλην καὶ κοινὴν ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτῆς καταστροφήν, τὸ ἐκ τούτου αἰώνιον ὄνειδος καὶ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων παρίστα ἐνώπιον αὐτῶν τὴν πατρίδα εὐγνωμονοῦσαν αὐτοῖς ἐπιζῶσι ἢ καταθέτουσαν ἐπὶ τοῦ τάφου των ἀμάραντον τῆς δόξης τὸν στέφανον.

Δὲν ἀμφέβαλλε περὶ τούτου ὁ ἀτυχὴς ὑπαξιωματικὸς τοῦ 1878, ὅστις ἔμελλε—ἀνώτερος ἴσως καὶ τοῦ κατὰ τὸ 1854 ἐπίσης ἀριστεύσαντος καὶ μεγάλην ἀλλ' ἄτακτον στρατιὰν ὑπὸ μεγαλωνύμων ἀρχηγῶν ὁδηγουμένην δι' ὀλίγων τακτικῶν διασώσαντος—νὰ πέσῃ τῆς ἀντιζηλίας καὶ μικρονοίας θῦμα, καθὼς καὶ ὁ προμνησθεὶς θῦμα σφαίρας ἀδελφικῆς.

Καὶ οἱ 18 ἐκεῖνοι στρατιῶται πειθόμενοι τῷ ἐπιλοχίᾳ αὐτῷ

ϗ ἐνθουσιῶντες ἐξήντλουν εὐστόχως τὰς ὀλίγας βολὰς τῶν Γκρᾶ.

Μετ' ὀλίγον οἱ πάντες ἔμενον μὲ μόνην τὴν τελευταίαν, διότι ὁ Ε. Δαλαβέρης μόλις ἠδυνήθη ν' ἀποστείλῃ αὐτοῖς ὀλίγας ἐν σιτιοδόχῃ, ἐνῷ αἱ τουρκικαὶ πτέρυγες ἐξετείνοντο ἑκατέρωθεν πυκναὶ ἀπὸ δὲ τῆς 'Αν. πλευρᾶς τοῦ λόφου τῆς Πετρομαγούλας ὁ Ι. Θεοδώρου ἐκάλει αὐτοὺς ἐπανειλημμένως εἰς ἔγκαιρον ὑποχώρησιν.

Ὁ Δ. Τερτίπης περιέφερε τότε κύκλῳ τὸ βλέμμα καὶ βλέπων, ὅτι ἡ ὑποχώρησις τῶν ἐν Ματαράγκᾳ ἦτο ἤδη ἐξησφαλισμένη, ἀνέκραξε :

— Ἄγωμεν τώρα παλληκάρια.

Καὶ ἡ δρὰξ τῶν ἀνδρείων ὑπερασπιστῶν τῆς γεφύρας τοῦ Ἀμπὰζ-ἀγᾶ, ρίπτουσα καὶ τὴν τελευταίαν βολὴν αὐτῆς, ὑπεχώρησε πρὸς τὸ ὕψωμα τῆς Πετρομαγούλας, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀκλονήτων διμοιριτῶν τοῦ ἀνδρείου Ι. Θεοδώρου, ἐνῷ ὄπισθεν αὐτῆς ἐξορμᾷ ἐλεύθερος ἤδη ὁ ἐν Ματαράγκᾳ ἐχθρικὸς χείμαρρος καὶ ἀκράτητος χύνεται μέχρι τοῦ μεταξὺ Ματαράγκας καὶ Πύργου-Ματαράγκας χάνδακος, ἔνθα εἶχον ὑποχωρήσει ἀναμὶξ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ πυρπολουμένου χωρίου καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ν. Κοντογιάννην περὶ τὰ ἔσχατα δρ·μόντες.

Ἡ ἐν τῷ χώρῳ ὅμως τούτῳ συσσώρευσις αὐτῶν εἶχεν ἐπιφέρει ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, πολλοὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν συνωθούμενοι πρό τινος μικρᾶς γεφύρας ἤθελον νὰ διέλθωσιν αὐτῆς, ὅτε ὁ Θ. Λάζος σύρας τὸ ξίφος ἐν ἀγανακτήσει ἐτραυμάτισεν ἕνα τῶν ὑπ' αὐτόν, ἵνα προλάβῃ τὸ κακὸν παράδειγμα· ἅμα δὲ καταφθὰς καὶ ὁ Δ. Τερτίπης τὸ μὲν πλεῖστον αὐτῶν καταλλήλως ἐκεῖ τοποθετεῖ, τὸ δὲ λοιπὸν ἀποστέλλει εἰς Πετρομαγοῦλαν, ὅπου εἶχε προαπέλθει ἀπόσπασμα τῶν τοῦ Ν. Κοντογιάννη ὑπὸ τὸν γενναῖον Κοτρῶτσον, ἰδόντα ἀναγκαίαν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀπὸ πρωΐας ἀγωνιζομένων ἀγῶνα πλήρη ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀνδραγαθιῶν ἀλλὰ καὶ θλιβερωτάτου ἐπεισοδείου.

Πρὸς τὸν λόφον τοῦτον, ὡς προερρέθη, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐν Ματαράγκᾳ μάχης εἶχε σπεύσει ὁ Γ. Λάϊος μετὰ τῶν δέκα προμνησθέντων ὑπαξιωματικῶν.

Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν Ι. Θεοδώρου ἐξηκολούθει μαχόμενος ἀπὸ

τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ λόφου, ὁ δὲ λοχίας Α. Λαΐος ὁ πρὸς τὸν δυτικὸν προχωρήσας ἵν' ἀποκρούσῃ τὸ κάτωθεν αὐτοῦ ἀναφανὲν σῶμα ἱππικοῦ, σφοδρῶς προσβληθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μεταξὺ τῶν λόφων Μογγολίνου καὶ Πετρομαγούλας, παρακάμπτων τὴν δυτικὰν κλιτὺν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀτρόμητος ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐπιλοχίας Γ. Λαΐος, ἀκούων τοὺς συνεχεῖς πυροβολισμοὺς πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, σπεύδει εἰς ἐπικουρίαν μετά τινων ἀνδρῶν, ἐν οἷς οἱ λοχίαι Ν. Δημητρίου, Α. Πρεμέτης, Γ. Δεδούσης καί τινες τῶν φοιτητῶν. Δυστυχῶς μὴ συναντήσας καθ' ὁδὸν τοὺς ὑποχωροῦντας, οὐδ' ἐννοήσας αὐτοὺς εὑρίσκεται ἀντιμέτωπος ἰσχυρᾶς πεζικῆς δυνάμεως, ἥτις εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου.

Ἐνταῦθα ὁ ἥρως ὑπέστη φοβερὰν ἐχθρικὴν προσβολήν, ἀπτόητος καὶ ἀτάραχος μετὰ 16 μόλις ἀνδρῶν καθ' ὁλοκλήρου τάγματος δυνατὴν τὴν πάλην ἐκλαμβάνων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, βλέπων τοὺς περὶ αὐτὸν κλονουμένους, ἀναγκάζεται τὸ ὅπλον ἐν ταῖς χερσὶ κρατῶν, λοχαγὸς ἅμα καὶ στρατιώτης, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν. Τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἐννοήσας ὁ τὴν μάχην ἐπισκοπῶν Κ. Ἰσχόμαχος ἀπὸ τοῦ ἀριστερᾷ τῆς Πετρομαγούλας καὶ εἰς 500 μέτρων ἀπόστασιν κειμένου Μογγολίνου λόφου, ἀποστέλλει πάραυτα μικρὰν ἐπικουρίαν ὑπὸ τὸν Βελούλαν, ὅστις ὅμως ἀποκρούεται μετὰ ζημιῶν καὶ ἤδη ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ ἀκράτητος. Ὀλίγα βήματα τὸν ἀποχωρίζουσι τοῦ Γ. Λαΐου, καθ' οὗ ὁρμᾷ προτρέχων τις ἐπιλοχίας, ἀλλὰ βολὴ εἰς ἀπόστασιν δέκα μέτρων ρίπτει αὐτὸν νεκρόν. Ὁ ἀτρόμητος Ἕλλην γονυπετεῖ καὶ πληρῶν ἐκ νέου τὸ ὅπλον του πυροβολεῖ ἐκ δευτέρου κατὰ τῶν ἐπερχομένων, ἀλλ' αἱ σφαῖραι συρίττουσι δίκην χαλάζης πυκναὶ καὶ σαρώνουσι τὸ ἔδαφος, τὰ δὲ στήθη καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἥρωος διαπερῶνται εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων μέτρων.

Οὕτως ὁ ἥρως πίπτων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν ἐξαφανίζεται!

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ τὴν συμφορὰν ἀγνοῶν Δ. Τερτίπης εἶχεν ἀπωλέσει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν τὸν ἀγαπητὸν καὶ εὐγενῆ ἡγέτην, ἡ ἐπανάστασις ἕνα τῶν πολυτιμοτέρων καὶ μᾶλλον ἀφοσιωμένων ἐργατῶν αὐτῆς.

Ἐκεῖ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Πετρομαγούλας ἀγωνισάμενος ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας ἀνυψώθη, ἐστέφθη καὶ ἰδίαις χερσὶ τὸ μαυσωλεῖον του ἤγειρε.

Μετὰ τὸ ἡρωϊκὸν τέλος τοῦ Γ. Λαΐου ὁ Ι. Θεοδώρου, βλέπων τὸν ἐχθρὸν προχωροῦντα, σπεύδει μετὰ μέρους τῶν ὑπ' αὐτὸν πρὸς τὴν κορυφὴν, ὅπου τινὲς τῶν περὶ τὸν φονευθέντα Γ. Λάϊον ὑποχωρήσαντες ἠμύνοντο εἰσέτι, ἀλλ' ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡ θέσις αὕτη καθ' ἧς διευθύνεται ἡ ἐχθρικὴ δύναμις ἐπισφαλεστάτη καθίσταται. Ἐνῷ δὲ ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ ἐπὶ τοῦ λόφου δυσμόθεν, σῶμα ἱππικοῦ ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Καρδίτσης σπεύδει ἵνα διέλθῃ τὴν γέφυραν τοῦ Ὀργοζίνου καὶ ὑπερφαλαγγίσῃ τοὺς λόφους ἅπαντας.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ Δ. Σοῦτσος μετὰ τοῦ Βελούλα καταφθάνει δρομαίως ἀπὸ Βαταλὰρ καὶ διερχόμενος τὴν γέφυραν καταλαμβάνει μόνος πρὶν ἢ φθάσωσιν ἔτι οἱ ὑπ' αὐτὸν μικρὰν δενδροστοιχίαν, ἐκεῖθεν δ' ἐπί τινας στιγμὰς ἀνθίσταται γενναίως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπελθόντος τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ 35 ἀνδρῶν ἐκ τῶν τοῦ Ι. Σισμάνη, ὁ ἐχθρὸς ἀποκρούεται καὶ εἰς φυγὴν τρέπεται. Ταὐτοχρόνως σχεδὸν ἕτερον σῶμα ἱππικοῦ ἀπὸ Βαταλὰρ παρατάσσεται ἀπέναντι τοῦ Μασκλουρίου, ἀπειλοῦν τὴν γραμμὴν τῆς ὑποχωρήσεως, ἀλλ' ὁ Ι. Σισμάνης εὐπειθὴς ὅσῳ καὶ καρτερικὸς φρουρεῖ τὴν γέφυραν τοῦ χωρίου, μὴ παρασυρόμενος εἰς ἀγῶνα δυνάμενον νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταστροφὴν τῆς τόσῳ ἀκροσφαλοῦς θέσεως τῆς ἐπαναστατικῆς ἀμύνης.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων ἱππέων ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Ὀργοζίνου ὁ Δ. Σοῦτσος ἀνῆλθε μετὰ τῶν φοιτητῶν Μ. Ὀριγώνη καὶ Δ. Ψιμούλη ἐπὶ τοῦ Μογγολίνου λόφου παρὰ τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ, ἐνῷ ὁ Ι. Καλαμάρας καταφθὰς ἀπὸ Καζνὲς-Μαγοῦλα καὶ εὑρὼν τὸ Κέρπεσι κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέλαβε τὴν γέφυραν τοῦ Ὀργοζίνου. Ὁ Δ. Τερτίπης ἔσπευσεν ἐπίσης πρὸς τὸν Ι. Θεοδώρου ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας περὶ ὥραν 11, ἐνισχύων τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἐνθαρρύνων διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυρὸς παρουσίας αὐτοῦ τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι εἶχεν ἐπίσης φονευθεῖ.

Ἐνταῦθα ὁ ἀνδρεῖος ἐπιλοχίας μαθὼν τὸ τέλος τοῦ προ-

σφιλοῦς συναρχηγοῦ κατελήφθη ὑπὸ θλίψεως ἅμα καὶ ὀργῆς. Τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀνέβλυζον δάκρυα, ἐνῷ τὸ στῆθος ἐξογκοῦτο καὶ ἐσπινθυροβόλουν οἱ ὀφθαλμοί.

Τί ἆρά γε ὀλιγώτερον τὴν στιγμὴν ταύτην ᾐσθάνετο ἡ καρδία τοῦ στρατιώτου τούτου τῆς τοῦ ὁμηρικοῦ ἐκείνου ἥρωος, τοῦ ἐπὶ τῷ φόνῳ ἐπίσης προσφιλοῦς ἑταίρου ὀρκιζομένου νὰ ἐκδικηθῇ αὐτὸν καὶ βοῶντος :

Ἕκτορα δεῦρ' ἐρύσας δώσειν κυσὶν ὠμὰ δάσασθαι,
Δώδεκα δὲ προπάροιθε πυρῆς ἀποδειροτομήσειν
Τρώων ἀγλαὰ τέκνα, σέθεν κταμένοιο χολωθείς.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης ἀποπείρας τῶν Τούρκων πρὸς ὑπερφαλάγγισιν τῆς ἐπαναστατικῆς παρατάξεως—ἣν ὤφειλον νὰ ἐπαναλάβωσι καὶ ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσιν εἰς ἔτι μεγαλειτέραν ἀκτῖνα, ὡς ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ἐπαρκῶν δυνάμεων αὐτῶν—περιωρίσθησαν εἰς τὰς κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεις, ἐπιτελέσαντες ἀκωλύτως τὴν ἕνωσιν αὐτῶν ὡς ἐκ τῆς πτώσεως τῆς Ματαράγκας.

Οὕτως ὁ ἀγὼν περιωρισθεὶς διεξήγετο ἤδη μετὰ σφοδρότητος κατὰ τῶν ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας συγκεντρωθέντων ἐπαναστατῶν, βοηθουμένων ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Μογγολίνου φρουρᾶς τοῦ Κ. Ἰσχομάχου καὶ ἄλλων ἐκεῖ ἐθελοντῶν. Ἐνταῦθα ἀνῆλθον, ἐκτὸς τοῦ Δ. Σούτσου, ὁ Ν. Κοντογιάννης καὶ ἄλλοι, πάντες δ' ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ὑπερισχύσεως αὐτῶν καὶ ἀνελογίζοντο τὴν ἐκ τοὐναντίου φοβερὰν καταστροφήν, καθ' ὅσον ἅπασα ἡ ἀπὸ Μασκλουρίου καὶ Σοφάδων μέχρι Λουτροῦ γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας καὶ ὑποχωρήσεως ἦτο ἀνυπεράσπιστος, πλῆθος δὲ γυναικοπαίδων, φορτηγῶν καὶ βωαμαξῶν, τῶν εἰς Λουτρὸν ἀποσυρομένων κατοίκων τοῦ Κάμπου, ἰδίως δὲ τῶν Σοφάδων,διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ κατακοπῶσιν ἢ αἰχμαλωτισθῶσι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ὅπερ ἄπορον τίνος ἕνεκα δὲν ἀπεπειράθη τὸ τοιοῦτο, καταλαμβάνον τὸ Ἀνῶγι καὶ Καζνὲς ἢ τοὺς Ζαρχανάτες καὶ Κουβανάτες.

Ἐν Λουτρῷ,ἔνθα τὰ γυναικόπαιδα συνεσωρεύοντο καὶ ἔμενον ὁ Ι.Ἰγγλέσης καὶ Γ. Φιλάρετος, οὐδεμία σχεδὸν δύναμις ὑπῆρχε· διότι καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κ. Τσάπαλον ἄνδρες, ἰδόντες τοὺς

ὑπὸ τὸν ἰατρὸν Α. Καπάλαν, Λέλην καὶ Βαλατσὸν ἀπερχομένους περὶ τὴν 10 π. μ. εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀνεστατώθησαν καὶ ἐπὶ τέλους ἀνεχώρησαν, ἀφέντες τὴν ἀποθήκην τῶν ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων εἰς τὴν ὑπεράσπισιν 30 μόνον ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀπὸ Ρεντίνης Μ. Ἀναγνωστόπουλον.

Ἐνῷ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἡ τῆς ὑποχωρήσεως γραμμὴ εὑρίσκετο, ἐν οἵα δὲ προεξεθέσαμεν κινδυνώδει θέσει ἡ τῆς Πετρομαγούλας ἐπαναστατικὴ δύναμις διετέλει, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μογγολίνου λόφου συνέβαινε λυπηρόν τι.

Τῇ 1 μ. μ. ὀλίγον ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ Κ. Ἰσχομάχῳ μεταβάσεως τοῦ Δ. Σούτσου, ἀφόβως ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου μετὰ τοῦ εὐτόλμου Σ. Σακελλαροπούλου τὰς περιπετείας τῆς μάχης περιεργαζομένου, σφαῖρα ἐχθρικὴ πλήττει τὸ στῆθος αὐτοῦ, διὰ τῶν νόθων ἀριστερῶν πλευρῶν πλησίον τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ ἐξερχομένη. Οἱ φοιτηταὶ καὶ ἄλλοι τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν λαμβάνουσι τότε εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν ἀνδρεῖον τραυματίαν καὶ ἀπομακρύνουσι τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν, οὗτος δ' αἱματόφυρτος καὶ δεινῶς πάσχων ἀλλὰ τὰς ὀδύνας του κρύπτων, περὶ ἑνὸς μόνον ἐρωτᾷ καὶ φροντίζει, τῆς διεξαγαγομένης μάχης!

Ἐνῷ ὁ ἀνελπίστως ἐπιζήσας Δ. Σοῦτσος μεταφέρεται ὑπὸ τῶν φοιτητῶν καί τινων τοῦ σχεδὸν διαλυθέντος τότε σώματος αὐτοῦ εἰς Λαμίαν, ἡ περὶ τὴν Πετρομαγοῦλαν μάχη ἐξακολουθεῖ ἀμφίρροπος, πεισματώδης, φονική. Ὁ Ι. Καλαμάρας μετὰ τοῦ Ε. Ραχιώτη, κατέχοντες τὴν γέφυραν τοῦ Ὀργοζίνου, ἀντιτάσσονται ἐπίσης τῇ πέραν αὐτῆς ἐκτεινομένῃ τουρκικῇ πτέρυγι, ὁ δὲ τὴν τοῦ Μασκλουρίου φρουρῶν Ι. Σισμάνης— ἀφοῦ ὀλίγου δεῖν ἐξηπατᾶτο ὑπὸ πλασῆς τῶν Ἀλβανῶν συμπλοκῆς, διὰ παντὸς τρόπου ζητούντων νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν—διέμενεν ἐν τῇ ἐπικαίρῳ θέσει αὐτοῦ ἀκλόνητος, ἔχων πάντοτε ἀντιμέτωπον ἴλην τουρκικοῦ ἱππικοῦ.

Οὕτως ἐπὶ πεδίου ὀκτὼ ὡρῶν πλάτους καὶ δώδεκα μήκους, ἐν τῷ μέσῳ τριῶν μεγάλων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν κέντρων τῆς Θεσσαλίας, 800 περίπου ψιλοὶ ὁπλῖται Ἕλληνες μάχονται κατὰ 5,000 περίπου Τούρκων τακτικῶν μετ' ἀναλόγου ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ.

Ὁ ἥλιος τῆς μεσημβρίας, ἑνῶν τὰς φλογερὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ μετὰ τοῦ καπνοῦ καὶ πυρὸς τῶν ἀδιαλείπτως ἐκπυρσοκροτούντων ὅπλων, κατέτρυχε τοὺς εὐαρίθμους Ἕλληνας μαχητὰς, οἵτινες ἀπὸ πρωΐας νήστεις καὶ διψαλέοι, χωρὶς νὰ συναλλαχθῶσι καὶ ἐνδυναμωθῶσι, ἠγωνίζοντο κατὰ ἐχθροῦ, ἔχοντος ἀνεξαντλήτους ἐπικουρίας καὶ ἰσχυρὰ ὑποστηρίγματα, ἑπομένως καὶ συνεχῶς τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἀνταλάσσοντος.

Ὅθεν οἱ ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐπιέζοντο πανταχόθεν, καί τοι ἀκλόνητοι ἐν ταῖς θέσεσι αὐτῶν ὁ Ι. Θεοδώρου, Ε. Δαλαβέρης καὶ οἱ περὶ τοὺς λοιποὺς ὑπαξιωματικοὺς στρατιῶται καὶ πολῖται ἐθέριζον τὰς πυκνὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ἐνταῦθα συνέβαινέ τι πρωτοφανὲς ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν πολέμων. Ἡ πεδιὰς τῆς Καρδίτσης, ἐφ' ἧς ἡ μάχη διεξήγετο, τρέφει ἀφθονίαν βοῶν καὶ βουβάλων. Ἐκ τοιούτων πυκνῶν ἀγελῶν οἱ ἐχθροὶ σχηματίζοντες διπλὰς σειρὰς κινητῶν προπυργίων καὶ ὄπισθεν αὐτῶν κρυπτόμενοι ἐπλησίαζον τοὺς ἐπαναστάτας. Τὰ δυστυχῆ ζῶα ἀταράχως καὶ βραδέως βαίνοντα ἔπιπτον σωρηδὸν τραυματιζόμενα καὶ φονευόμενα, ἡ δὲ πλήρης ἐκ τῶν πτωμάτων αὐτῶν πεδιὰς ἀντήχει μετὰ τῶν γόων τῶν τραυματιῶν τοὺς ἀγρίους αὐτῶν μυκηθμούς.

Περὶ τὴν 3 μ. μ. νέαι τουρκικαὶ ἐπικουρίαι κατέφθασαν ἀπὸ Φαρσάλων, ἐνῷ οἱ πρὸ τῆς γεφύρας τοῦ Μασκλουρίου ἱππεῖς ἵσταντο ἀκίνητοι, ἀναμένοντες βεβαίως τὴν στιγμὴν τῆς καταδιώξεως τῶν *ἰσκιάδων*, ὡς κατ' ἀρχὰς περιφρονητικῶς τοὺς ἐπαναστάτας ἀπεκάλουν.

Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κατέστησαν ἐπίφοβοι καὶ σχεδὸν ἀκράτητοι καθ' ὅλων ἐν γένει τῶν ἐπαναςατικῶν σημείων, κυρίως ὅμως κατὰ τῆς Πετρομαγούλας.

Ἐνταῦθα κυρίως διεξήγετο ὁ ἀγὼν, ἐντεῦθεν ἀνεμένετο ἡ κρίσις. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τούτου κατὰ τὴν 21 Μαρτίου ἐξηρτᾶτο ἡ δόξα ἢ τὸ ὄνειδος τῶν Ἑλλ. ὅπλων τοῦ 1878.

Οἱ λιποτάκται τοῦ σώματος τῶν ὑπαξιωματικῶν ἀντικαθίστων τοὺς ἐθελοντὰς τοῦ Ζούρκου.

Ἡ Αγυιὰ εἶχεν ἀμαυρώσει τὴν Σέκλυζαν, ἀλλ' ἡ Ματαράγκα ἐξήγνιζεν ἤδη τὴν Μακρυνίτσαν.

Καὶ διατί ἄλλως, ἀφοῦ ὁ μὲν Κ. Ἰσχόμαχος διαμένει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ἀτάραχος καὶ ἄγρυπνος, ἐνῷ αἱ σφαῖραι φονεύουσι τοὺς περὶ αὐτὸν βλαχοποιμένας, ἀνακράζοντας λυσσωδῶς εἰς ἑκάστην τοῦ ὅπλου των ἐκπυρσοκρότησιν :

— Πάρετε, Τοῦρκοι, τσελιγκάτο ! *

Ὁ δὲ ἀτρόμητος Δ. Τερτίπης ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ἀναπηδῶν, συμβουλεύει, ἐλέγχει, προτρέπει, ἐνθαρρύνει. Καὶ ὁτὲ μὲν ἐν τοῖς προμάχοις προμαχεῖ, ὁτὲ δὲ πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ Μογγολίνου λόφου μεταβαίνει, ἐπικουρίας ζητῶν καὶ ἐπανερχόμενος ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν. Ἐπίσης καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται φιλοτιμοῦνται τίς τοῦ ἄλλου νὰ προηγηθῇ, ἐπὶ μᾶλλον νὰ ἐκτεθῇ καὶ προμαχήσῃ, ὑποτασσόμενοι τοῖς ἀνωτέροις καὶ τὰς διαταγὰς ἀγογγύστως ἐκτελοῦντες.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ι. Τσακούμης εὔζωνος, τρωθεὶς τὴν κνήμην, ἀντὶ νὰ δειλιάσῃ καὶ λιποψυχήσῃ, περιφρονητικῶς ἀνέκραξε :

— Παλῃότουρκοι, δὲν 'ξεύρετε νὰ βαρᾶτε, ὄχι !

Καὶ ἐξηκολούθησε μαχόμενος πεισματωδῶς, μέχρις ὅτου δευτέρα σφαῖρα διαπερᾷ τὸ στῆθος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τότε τὰ λοίσθια πνέων ἐψιθύριζε :

— Τώρα μάλιστα . . . ἀξίζει.

Πρὸς δὲ τοὺς μεταφέροντας αὐτὸν ἔλεγε :

— Τοὺς παλῃότουρκους, δὲν μὲ μέλει ἀδέλφια, ἀλλὰ πῆγαν νὰ μὲ σκοτώσουν μεσημέρι. Δὲν μ' ἄφιναν ὡς τὸ βράδυ νὰ ρίξω ἀκόμα δυὸ ντουφέκια !

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Ματαράγκᾳ μαχητῶν.

Περὶ τὴν 4 1/2 μ. μ. οἱ Τοῦρκοι περιέσφιγξαν ἐπὶ μᾶλλον τοὺς ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας, ἀπόσπασμα δὲ 50 ἐπιλέκτων ὑπό τινα ἀνδρεῖον καὶ ρωμαλέον πρῴην ἐπιλοχίαν—λαβόντα τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ κατὰ τὴν ἐν Σεκλύζῃ μάχην, καθ' ἣν διεκρίθη—προχωρήσας κατέλαβε μέρος τῶν προπόδων τῆς Πετρομαγούλαςεἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῶν ἐπαναστατῶν.

Ὁ ἦχος τότε τῶν πυροβόλων ἀναμιγνύεται ταῖς ὕβρεσι καὶ βλασφημίαις τῶν ἀνταγωνιζομένων, οὓς ἡ ἀμοιβαία εὐκρινὴς

* Τὸν ποιμενικὸν φόρον.

θέα καὶ ἀνταλλαγὴ φράσεων μίσους πατροπαραδότου, μανιωδεστέρους ἀποκαθιστᾷ.

Εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας ὁ Κ. Ἰσχόμαχος εἶχε διατάξει νὰ σπεύσωσι 30 ἔτι ἄνδρες ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Ι. Καλαμάραν, ἀλλ' ἐπικουρίαι τοιαῦται δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθμίσωσι τὸν ἀπὸ Φαρσάλων ἐπελθόντα χείμαρρον· πάντες δ' ἠρώτων ἀλλήλους ἐὰν φαίνωνται μακρόθεν τὰ σώματα τοῦ Ι. Σαφάκα καὶ Δ. Ρούκη ἢ ὁ λόχος τῶν Θηβαίων.

Δυστυχῶς ἴχνος ἐπικουρίας δὲν ἐφαίνετο!

Ἡ στιγμὴ ἦτο ἤδη λίαν κρίσιμος, διότι οἱ ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας καταβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ καμάτου ὑφίσταντο νέαν καὶ ὁρμητικὴν ἔφοδον. Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἤρχοντο ἤδη εἰς χεῖρας ἡ δὲ ὑποχώρησις τῶν πρώτων ἐθεωρεῖτο πιθανωτέρα, ὅτε σῶμα 100 περίπου ἀνδρῶν φαίνεται σπεῦδον ἀπὸ Μασκλουρίου.

Τὰ ἐπαναστατικὰ τηλεσκόπια στρέφονται τότε ἀγωνιωδῶς πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο καὶ φωνὴ χαρᾶς ἀκούεται:

— Εἶναι ἰδικοί μας, εἶναι ἰδικοί μας!

Δρομαίως καὶ ἐνθουσιωδῶς κατέφθασαν μετ' οὐ πολὺ τὰ ἀπὸ Λουτροῦ ἀναχωρήσαντα ἐπαναστατικὰ ἀποσπάσματα ὑπὸ τὸν Βαλατσόν, Καπάλαν καὶ Λέλην, ἅτινα καὶ ὡδηγήθησαν ὑπὸ τοῦ Βλαχώνη εἰς Πετρομαγοῦλαν, ὅπου ἔσπευδε τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ ὑπὸ τὸν Ι. Καλαμάραν σῶμα, ἐπανελθὸν ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν προτέραν ἐπίκαιρον θέσιν αὐτοῦ.

Τὴν ἐπικουρίαν ταύτην ἰδὼν ὁ Δ. Τερτίπης καὶ μεγάλως διὰ μικρῶν ἐνθαρρυνθεὶς διέταξεν ἀντεπίθεσιν.

Καὶ τότε μιᾷ φωνῇ, ἀνασπάσαντες τὰς ξιφολόγχας, ἀκράτητοι ἀντεπιτίθενται τῆς Πετρομαγούλας οἱ ἀνδρεῖοι κατὰ τῶν πρὸ μικροῦ ἐπιτεθέντων αὐτοῖς ἐχθρῶν, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσι ἤρξαντο ὑποχωροῦντες.

Τὴν φοβερωτέραν τῶν ἐπαναστατῶν ὁρμὴν ὑπέστησαν οἱ ὑπὸ τὸν ἀνθυπασπιστὴν 50 ἐπίλεκτοι, οἵτινες γενναίως ἀμυνόμενοι, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ διαφύγωσιν, ἔπεσον μέχρις ἑνός.

Ὁ γενναῖος Τοῦρκος ἀξιωματικός, τραυματισθεὶς τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν, ἔκειτο ἐπὶ κιβωτίου πολεμοφοδίων, ὅτε ἰδὼν εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν τὸν Σ. Καλήωραν ἀπὸ Δερβὲν-Φούρκα, καταμελίζοντα ἕτερόν τινα Τοῦρκον τραυματίαν, ἀνορθοῦ-

ται, έναγκαλίζεται τον έπαναστάτην και κράζει άγωνιωδῶς: ἄφες τον, ἄφες τον!

Ὁ Σ. Καλγώρας ἀφίνει πραγματικῶς τὸν πρῶτον, ἀλλ' ἵνα ἐπέλθῃ τῷ δευτέρῳ....

Ἕτερος ἐπίσης γενναῖος ἀλλὰ καὶ αἱμοδιψής, ὁ ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Ν. Κοντογιάννην ὁπλιτῶν Γ. Ἀγγελόγιαννος, 6 ἐλαφρὰς πληγὰς φέρων, ἐξεδικήσατο ἑαυτὸν τρεῖς τῶν ἐχθρῶν φονεύσας διὰ σπαθισμῶν. Τρίτος ὅμως στρατιώτης τοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπὸ Χασίων Α. Κόρκκας πίπτει νεκρὸς ἐπὶ δύο θυμάτων αὐτοῦ.

Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐξηκολούθησε ἐπί τινα χρόνον σφοδρὰ καὶ ἀκράτητος, τρόμον προξενοῦσα καὶ ὄλεθρον φέρουσα τοῖς Τούρκοις, οἵτινες ὑπεχώρησαν εἰς ἀπόστασιν 300 περίπου βημάτων. Περὶ τὴν 6 μ. μ. ἀφικομένου καὶ τοῦ Κ. Τσαπάλου μετὰ 60 περίπου ἐγχωρίων, ἡ ἀριστερὰ τῶν ἐπαναστατῶν ὑπερφαλαγγίζει τὴν δεξιὰν ἐχθρικὴν πτέρυγα καὶ τρέπει τοὺς αὐτόθι διμάχους ἱππεῖς εἰς ἄτακτον φυγήν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ νίκη τῶν ἐπαναστατῶν κατέστη προφανής. Οἱ Τοῦρκοι ἀμυνόμενοι μέχρι τῆς 8 μ. μ. ἐξέκλινον ἐκ διαλειμμάτων ὅλης τῆς παρατάξεως αὐτῶν, τακτικὴν ἐκτελοῦντες ὑποχώρησιν μέχρις ἀποστάσεως 3/4 ἀπὸ τῶν πρώτων θέσεων αὐτῶν, συμπαραλαμβάνοντες περὶ τοὺς 800 νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἐν οἷς δύο λοχαγοὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοί.

Περὶ τὴν 8 1/2 τῆς νυκτὸς τὸ πῦρ ἔπαυσεν ἐντελῶς τὸ δὲ βαθὺ σκότος, ὅπερ ἤρξατο καλύπτον τὸ πεδίον τῆς ἐνδόξου μάχης, διεσκέδασαν τὰ ἄφθονα βεγγαλικὰ φῶτα τῶν Τούρκων, οἵτινες συνεκεντρώθησαν εἰς διάφορα σημεῖα.

Οἱ ἐπαναστάται ἀπηυδημένοι, ἀλλὰ καὶ μεμεθυσμένοι ἐκ τῆς λαμπρᾶς νίκης αὐτῶν, διενυκτέρευσαν εἰς Σοφάδες, τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ πλησιόχωρα χωρία, ἀριθμοῦντες ἐκτὸς τῶν προμνησθέντων ἐνδόξων προμάχων περὶ τοὺς 50 νεκροὺς καὶ τραυματίας ἐν οἷς:

Φονευθέντες μὲν ὁ Γ. Λάϊος καὶ Γ. Καραγιαννούλης, ὁ Α. Ἀποστόλου ἐκ Λαμίας, Δ. Κανέλλος ἐκ Γαρδικίου, Ι. Τσακούμης ἐξ Ἰωαννίνων, Σ. Γράγκος ἐκ Καστορίας, Κ. Βουκελάκης ἐκ Χίου, Ι. Φιλίππου ἐκ Καστορίας ἅπαντες στρατιω-

τικοί· επίσης οἱ ἐθελονταὶ Α. Ρέστος ἐκ Τυμφρηστοῦ, Ν. Γεωργίου, Δ. Παλαιοδημόπουλος ἐκ Μπρούρλιανης τῆς Σπερχειάδος ἄξιος γόνος καλοῦ πατρὸς ϗ Ἀργιώτης ἐκ Σπερχειάδος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὁ Σ. Γράγκος, μετενεχθεὶς ἡμιθανὴς εἰς Λουτρὸν, ἀπήτησε τῇ ἐπιούσῃ ἐκπνέων νὰ φέρωσιν αὐτὸν ἐπὶ κορυφῆς λόφου, ἵνα μακρόθεν ἴδῃ διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν πεδιάδα, ὅπου μαχόμενος ἐτραυματίσθη.

— Νὰ ἴδω τὴν Ματαράγκαν μίαν φορὰν ἀκόμη, ἔλεγε, καὶ ἂς ἀποθάνω!

Οὕτω καὶ ἐγένετο.

Μεταξὺ τῶν θυμάτων τῆς μάχης ταύτης συγκαταλεκτέον καὶ τὰ ἐξῆς τῆς τουρκικῆς θηριωδίας κατὰ τὴν ἐν Ματαράγκᾳ εἴσοδον τῶν Ἀλβανῶν: Ὁ Ἱερομόναχος Παπαβαγγέλης, ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος τῆς Ματαράγκας Γεωργολόπουλος, οἱ ἀπὸ Σοφάδων Α. Γκολίνης, Ρωσαγγελάκης, Β. Ἀτσιάνης, ὁ ὑπηρέτης τῆς ἐκκλησίας Μ. Θανασούλας ϗ ἡ γραῖα Καραγεώργενα.

Τραυματισθέντες δὲ ὁ λοχίας Γκίκας Μάστωρας ἐκ Λοκρίδος, ὁ Η. Νάνος ἐξ Ἰωαννίνων, Σ. Χατσηγεωργίου ἐκ Κύπρου, Α. Ντάλης ἐξ Εὐρυτανίας, Κ. Παπαδάκης, Α. Τσάμης ἐκ Λαμίας, Α. Τραγῆς ἐκ Δωρίδος, Κ. Μίχου καὶ Δ. Καραμπατάκης ἐκ Φθιώτιδος ἅπαντες ςρατιωτικοί· ἐπίσης οἱ ἐθελονταὶ Ι. Μ. Ἀλβανὸς, Λ. Ρεντίνας, Γ. Βλαστίδης, Κ. Λῶτσος, Γ. Ἀγγελόγιαννος καὶ Παππαδόγιαννος ἐκ τοῦ δήμου Σπερχειάδος.

Ἐτραυματίσθησαν προσέτι καὶ οἱ ἄοπλοι Ἱερομόναχος Παπαδημήτριος Ματαραγκιώτης, Βησάρης Παζαρακιώτης, Α. Παπαδῆμος ἀπὸ Ἐλιὰ, ἡ γραῖα σύζυγος τοῦ φονευθέντος ὑπηρέτου τῆς ἐκκλησίας Θανασοῦλα, ἡ σύζυγος τοῦ φονευθέντος διδασκάλου Εὐαγγελικὴ Γεωργοπούλου καὶ ἄλλοι.

Διὰ τῶν ἄνωθι καὶ ἄλλων ὀλίγων ἔτι θυμάτων ἡ ἐν Ἀγράφοις ἐπανάστασις κατήγαγε τὸν μέγιστον τῶν θριάμβων αὐτῆς, οὗτινος πιστὴν εἰκόνα ἀπέστειλον ἐν Εὐρώπῃ οἱ μετὰ ταῦτα εἰς Λουτρὸν καὶ Θραψίμιον μεταβάντες ἀνταποκριταὶ τῆς *Σημαίας* τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ γαλλικοῦ *Τηλεγράφου* τῶν Ἀθηνῶν κκ. Μουσαβίνης καὶ Βούκλεη.

Οὐδεμία ἴσως τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθεισῶν μαχῶν ἔχει ὀλιγωτέρων κρίσεων καὶ σχολίων ἀνάγκην, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ

μὲν προεισαγωγὴ αὐτῆς διασαφηνίζει τὸ πνεῦμα τῶν κυριωτέρων προσώπων, ἡ δὲ λεπτομερὴς ἐκτύλιξις τῶν διαφόρων σκηνῶν καὶ φάσεων αὐτῆς παρέχει ὅσον ἔνεστι ἐντελῆ εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἱκανότητος αὐτῶν.

Οὐχ ἧττον ὅμως ἀνενδοιάστως δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι, πάντες φιλοτίμως ἠγωνίσαντο, ἐν ᾗ ἐτάχθησαν θέσει, ἀναλόγως τῆς πείρας, τῆς δεξιότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ὁ ἀξιότιμος ὑποστράτηγος καὶ βουλευτὴς Π. Κωρωναῖος, ὅστις ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐπεσκέψατο τὸ πεδίον τῆς μάχης πρὸς ἀναγνώρισιν αὐτοῦ, ἀπεφάνθη ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 3 Νοεμβρίου ὅτι:

«Ὡδήγησαν τὴν μάχην ταύτην οἱ καλλλίτεροι στρατηγοί».

Τὸ βεβαιώτερον εἶναι ὅτι, ἐπολέμησαν οἱ καλλίτερον συντεταγμένοι καὶ μᾶλλον εὐπειθεῖς ὁπλῖται, χάρις τῷ μικρῷ ἐκείνῳ πυρῆνι τῶν ὑπὸ τοὺς Τερτίπην καὶ Λάϊον στρατιωτικῶν, ἐν οἷς ἐπαίνου καὶ τιμῆς ἄξιοι οἱ πλεῖστοι τῶν λοχιῶν καὶ στρατιωτῶν ὡς καὶ οἱ τῶν λοιπῶν ἐθελοντῶν.

Ἐὰν οἱ ἐπὶ τῆς Πετρομαγούλας ὑπεχώρουν οὐ μόνον ἡ ἧττα καὶ καταστροφὴ τῶν ἐπαναστατῶν θὰ ἦτο τελεία διά τε τὸ πεδινὸν τοῦ χωρίου καὶ τὸ πλῆθος τοῦ ἱππικοῦ, ὅπερ ὁ ἐχθρὸς διέθετε, ἀλλὰ καὶ τὰ μετ' αὐτὴν δεινοπαθήματα τῶν κατοίκων τοῦ Κάμπου ἀνυπολόγιστα.

Τὸ δὲ χείριστον ὅτι, τοιαύτη τις καταστροφή, μετὰ τὴν ἐν Μακρυνίτσῃ, θὰ καθίστα περιττὴν τὴν ἐπελθοῦσαν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἐξ ἧς ὁπωσδήποτε ἡ ἀρχὴ καὶ ὑπόστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.

ΠΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ ΜΑΧΗΣ

1 Ματαράγκα—2 Πύργος-Ματαράγκας—3 Γέφυρα Ἀμπάζ-ἀγᾶ—4 Πετορομαγοῦλα—5 Μογγόλινος—6 Μασκλοῦρι
7 Ὁδὸς Βαταλάρ—8 Ὁδὸς Ἐρμῆτσι—9 Ὁδὸς Μάρκου—10 Ὁδὸς Καλυβακίων—11 Ὁδὸς Καρδίτσης
12 Ὀργόζινος ποταμὸς—13 Ὁδὸς Σοφάδων—14 Ὁδὸς Καρδίτσης.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ ΜΑΧΗΝ

Μετὰ τὴν ἐν Ματαράγκᾳ μάχην ἡ πρὸς τὰ ὀρεινότερα χωρία ὑποχώρησις τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ἀναπόφευκτος, διότι οὐ μόνον ἐπαρκῶν πολεμοφοδίων ἐστεροῦντο ἤδη, ἀλλὰ καὶ μεγίστη ἀνάγκη ἐπιδιορθώσεως τῶν ὅπλων Σασσεπῶ ὑφίστατο, ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι, ἀπηλλαγμένοι ἤδη σπουδαίων φόβων ἐκ μέρους τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς τμήμασιν ἐπαναστατῶν ἔσπευδον νὰ συγκεντρώσωσιν ἐνταῦθα μεγάλας δυνάμεις. Ὅθεν μετ' οὐ πολὺ 16,000 τακτικοῦ στρατοῦ ἀπὸ Καρδίτσης μέχρι Φαρσάλων ἵσταντο ἀντιμέτωποι τῶν ἐν ταῖς ὑπωρείαις ἐστρατοπεδευμένων 2000 μόλις ἐπαναστατῶν, καταλαβόντων ὀχυρὰν, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐκτεταμένην γραμμὴν ἀπὸ Νεβροπόλεως μέχρι Καΐτσης, ὅπου μετὰ μικράς τινας ἐν τῷ τμήματι τοῦ Δομοκοῦ ἀψιμαχίας μετέβησαν ὁ λόχος τῶν Θηβαίων καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Α. Ρούκην σῶμα, τοῦ τοῦ γηραιοῦ Φράγκου διαλυθέντος.

Τῇ ἑσπέρᾳ τῆς εἰς Λουτρὸν ἐπανόδου τοῦ Κ. Ἰσχομάχου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀφίκετο ὁ Ι. Σαφάκας μετὰ 350 ἀνδρῶν, μὴ δυνηθεὶς δυστυχῶς νὰ καταφθάσῃ ἐν καιρῷ, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Τοῦρκοι προχωρήσαντες κατέλαβον τὰ κενὰ κατοίκων χωρία Μασκλοῦρι, Σοφάδες, Παζαράκι καὶ παρέδωκαν τῷ πυρὶ τὰς οἰκίας τῶν πλείστων προυχόντων.

Συνῆλθον τότε εἰς πολεμικὸν συμβούλιον ἐν Λουτρῷ οἱ διάφοροι σωματάρχαι, ἵνα συσκεφθῶσι μετὰ τοῦ Κ. Ἰσχομάχου περὶ τοῦ πρακτέου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὁ Ι. Σαφάκας διαφωνήσας τοῖς λοιποῖς καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συμπλακῇ τῷ ἐχθρῷ, ἀπῆλθε μετὰ 15 φορτίων πολεμοφοδίων εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Δ. Ἀγράφων· τῇ δὲ 30 Μαρτίου ἀφίκετο εἰς χωρίον Ἅγ. Γεώργιον, ὅπερ πρὸ δύο ἡμερῶν κατείχετο ὑπὸ τῶν εἰς Καταφύγι καὶ Παληγεώργη μεταβάντων Γ. Γαλλῆ καὶ Ι. Ν. Γρανίτσα.

Ὁμολογουμένως ὁ Ι. Σαφάκας συγκαταλέγεται τοῖς ἁπλοϊκοῖς στρατιώταις τῆς προγενεστέρας γενεᾶς, οἵτινες ἀνδρεῖοι καὶ πεπειραμένοι ἠδύναντο νὰ παράσχωσι σπουδαίας ὑπηρεσίας τῇ ἐπαναστάσει, ὑπαγόμενοι τῇ γενικῇ διευθύνσει αὐτῆς.

Οὗτος δὲ μάλιστα ἰσχυρὸν καὶ ὄντως μάχιμον σῶμα ἄγων, οὐ μόνον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν Ματαράγκᾳ μάχης καταστρεπτικώτερον τοῖς ἐχθροῖς θὰ καθίστα, ἐὰν συμμετέσχε αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς ἐπιτυχίαν ἐν περιπτώσει ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος τὰ μέγιστα θὰ συνεβάλλετο, ἐὰν δὲν ἀπήρχετο πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου οὐδεμία σοβαρὰ ἐπαναστατικὴ ἐνέργεια ὑφίστατο, ἀσκόπως δὲ ἀπωλείας καὶ μόνον προώριστο νὰ ὑποστῇ.

Ἐν Παλαιοκάστρῳ, χωρίῳ κειμένῳ Β.Δ. καὶ εἰς ὥρας ἀπόστασιν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἐφρούρει σῶμα **130** Ἀλβανῶν, ὅπερ ταῖς παρακλήσεσι τῶν προὐχόντων τοῦ χωρίου, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ, συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ λοιπῶν σωματαρχῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄρτι ἐξελθὼν ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Λοῦρος μετὰ τοῦ Σισμάνη ἀπὸ Ναυπάκτου. Ἀφοῦ μετὰ διαφόρους ἄλλας συζητήσεις ἀπεφασίσθη οἱ μὲν ἀδελφοὶ Ζουλούμη καὶ Ἀλεξανδρῆ νὰ κατέχωσι τὸν Μισσὲ-Νικόλα, οἱ δὲ περὶ τὸν Τριαντάφυλλον **30** ἄνδρες τὴν Πορτίτσαν, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Δωριέων ἐξεκίνησε τῇ 7 π. μ. τῆς 2 Ἀπριλίου, ἀφεὶς ἐν Ἁγ. Γεωργίῳ περὶ τοὺς **100** ὁπλίτας, ἵνα συνοδεύσωσι τοὺς μετακομίσοντας τὰ πολεμοφόδια ἀγωγεῖς. Μόλις ὅμως εἰς Βλάσδον ἀφικομένου οἱ μεταξὺ Σεκλύζης καὶ Ἁγ. Γεωργίου κατασκηνοῦντες Τοῦρκοι, παρατηρήσαντες τὴν ἀναχώρησιν τῶν πλείστων ἀνδρῶν, ἐπετέθησαν ἐξ ἀπροόπτου τοῖς ὑπολειφθεῖσι οἵτινες, ἀποκρούσαντες τὴν πρώτην ἐχθρικὴν ἔφοδον καὶ ὡδηγήσαντες τὰ φορτηγὰ πρὸς ὑψηλότερα καὶ ἀσφαλῆ, ὑπεχώρησαν ἐπὶ τῶν πέριξ λόφων, ἐκεῖθεν δὲ ἤρξαντο παρακωλύοντες τὴν ἐν τῷ χωρίῳ εἴσοδον τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους σῶμα εὐτόλμων Ἀλβανῶν κατορθοῖ νὰ εἰσπηδήσῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅτε τὸ ἐπαναστατικὸν ἀπόσπασμα περιῆλθε εἰς θέσιν δεινήν, μεταξὺ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος προσβαλλόντων δύο λόχων τακτικῶν μετὰ 4 τηλεβόλων.

Τῇ **11** π. μ. ὁ Ι. Σαφάκας, ἐννοήσας ἐκ τῶν πυροβολημάτων τὸν κίνδυνον, ἐπανῆλθε δρομαίως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν καὶ συνεπλάκη τοῖς ἐν τῇ πεδιάδι Τούρκοις ὡς καὶ τοῖς ἐν τῷ χωρίῳ, οὗτινος ἤδη ἤρξαντο πυρπολούμεναι μετὰ τῆς Σχο-

λῆς καί τινες τῶν παρακειμένων αὐτῇ οἰκιῶν. Μετ' οὐ πολὺ διαφόρων ἐπικούρων δραμόντων ἡ πάλη ἐξηκολούθησεν ἀμφίρροπος μέχρι τῆς 7 μ. μ. ὅτε οἱ μὲν ἐπαναστάται ἀπῆλθον εἰς Βλάσδον διὰ Πορτίτσης, ἔνθα παραλαβόντες ἐνεταφίασαν δύο νεκροὺς αὐτῶν: τὸν Γ. Κόκκαλην καὶ Ε. Μπούγαλην, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια, περὶ τοὺς 10 νεκροὺς καὶ τραυματίας ἀριθμοῦντες.

Τῇ ἐπιούσῃ, διερχόμενοι πρὸ τῶν σκηνῶν αὐτῶν οἱ ἄρτι λιποτακτήσαντες καὶ ἀπὸ Λουτροῦ σπεύσαντες ὑπαξιωματικοὶ τῶν εὐζώνων Βαλαούρας καὶ Θεοδοσόπουλος μετὰ 70 στρατιωτῶν, συνεπλάκησαν τῷ ἐχθρῷ, εἰς δὲ τὸν κρότον τῆς συμπλοκῆς ταύτης ἔσπευσαν αὖθις ἐκτὸς ἄλλων οἱ ἐν τοῖς πέριξ διαμένοντες Γ. Γαλλῆς καὶ Ι. Γρανίτσας. Καὶ οὗτοι μὲν κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις παρὰ τὸν Ἅγ. Γεώργιον, ἀπόσπασμα δὲ τῶν ὑπὸ τὸν Ι. Σαφάκα τοὺς πρὸς τὴν πεδιάδα λόφους τῶν Μαδεμίων, ἐνῷ τολμηροί τινες τῶν εὐζώνων λιποτακτῶν, κατελθόντες εἰς τὴν πεδιάδα, ἐπετέθησαν τοῖς περὶ τὸ τουρκικὸν τηλεβόλον, ἀναγκάσαντες τὸν ἐχθρὸν νὰ μεταφέρῃ αὐτὸ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον χωρὶς καὶ νὰ μεταχειρισθῇ.

Ἡ ἀψιμαχία αὕτη διήρκησεν ἀπὸ τῆς 11 π. μ. μέχρι τῆς 5 μ. μ. ἄνευ σπουδαίων ἀπωλειῶν ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἀπριλίου οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο περιβάλλοντες διὰ σιδηροῦ κύκλου τοὺς ἐπαναστάτας, περὶ δὲ τὴν 10 τῆς πρωΐας λόχος αὐτῶν ἐπροχώρησε καταλαμβάνων τοὺς δεσπόζοντας τοῦ Παλαιοκάστρου λόφους. Ἐνταῦθα ὅμως ἀπόσπασμα τοῦ εἰς Βενέτικα-Καλύβια διαμένοντος σώματος τοῦ Θ. Ζάκα, ἐν οἷς ὁ Καραγεώργης καὶ Σ. Δάμιτσας, ἀντέκρουσε τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ, καθ' οὗ ταχέως ἐπῆλθον πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοὺς Σισμάνην καὶ Λοῦρον, Ζουλούμη, Σαφάκα καὶ ἄλλους, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων λόφων.

Μετὰ ταῦτα οἱ ἐν τῷ διαμερίσματι τῶν Δ. Ἀγράφων σωματάρχαι συνεκεντρώθησαν ἐν Μισσὲ-Νικόλᾳ, συσκεπτόμενοι μετὰ τῶν ἐγχωρίων πρὸ παντὸς περὶ κανονικωτέρας διοργανώσεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ τ' ἀλλαχοῦ ἐπαναστατικὰ ὅπλα ἐσίγησαν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις· διότι ἀφ' ἑνὸς

μὲν οἱ Τοῦρκοι ἀπέφευγον τὰς συμπλοκάς, νέας δυνάμεις ἀδιακόπως συγκεντροῦντες, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἐπαναστάται κατεγίνοντο εἰς τὴν διοργάνωσιν αὐτῶν, ἥτις, μὴ ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων, λίαν βραδέως καὶ ἀτελῶς ἔβαινε.

Ὁπωςδήποτε οἱ ἐπαναστάται τῶν Ἀγράφων διετήρουν τὰς ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν θέσεις αὐτῶν ἀπέναντι τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, αἵτινες περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου, ἐνισχύθησαν ὑπὸ τῆς φρουρᾶς τῆς Βιδύνης, ἀνερχομένης εἰς 6,000.

Τὸν προφανῆ τότε κίνδυνον κατανοῶν ὁ Κ. Ἰσχόμαχος διέταξε τοὺς διαφόρους σωματάρχας νὰ καταλάβωσιν ὀχυρωτέρας ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν θέσεις. Οὕτως ὁ μὲν Ν. Κοντογιάννης κατέλαβε τὸν Ἅγ. Ἰωάννην· τὸ σῶμα τῶν ὑπαξιωματικῶν, τὸ τοῦ Τσαπάλου καὶ Θ. Λάζου τὸ Θραψίμιον καὶ τὸ τοῦ Ι. Καλαμάρα τὴν Δράνισταν, ὅτε ἀφίκετο παρ' αὐτοῖς ὁ ἐν Ὄσσᾳ ἀγωνισάμενος φιλέλλην *Ch. Suter* καὶ ὁ ἄρτι ἐξελθὼν *H. Cler*. Ἤδη κατήρχοντο ἀπὸ Χασίων καὶ τὰ Μακεδονικὰ σώματα ὑπὸ τὸν Κ. Δουμπιώτην καὶ τὸν ἐπίσκοπον Κίτρους, ἵνα προμηθευόμενα ὅπλα καὶ πολεμοφόδια ἐπανέλθωσιν εἰς Ὄλυμπον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον μεταβῆ ἐνταῦθα ἀπὸ Ἁλμυροῦ μετὰ τῶν λειψάνων τῶν ἑαυτῶν σωμάτων ὁ καθηγητὴς Ν. Νικολαΐδης, ὁ Α. Μήτσας, Θ. Κολωνιάτης, Δ. Ἔξαρχος καὶ ἄλλοι, κατηρτίζοντο δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Η. Παπαηλιοπαύλου καὶ νέα τινὰ σώματα ὑπὸ τὸν Κριεμμάδαν, Γεωργιάδην, καὶ ἄλλους, ὥστε ἡ ἐπανάστασις Ἀγράφων εἰσήρχετο εἰς τὸ τρίτον αὐτῆς στάδιον, ὅτε ἀπροσδόκητον ἄγγελμα περὶ μεσολαβήσεως τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἀνέστειλε τὰς ἐχθροπραξίας καὶ διέκοψε πᾶσαν περαιτέρω ἐνέργειαν.

ΚΑΤΑΠΑΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ ΕΝ ΚΕΛΕΡΙΟΙΣ ΚΑΙ ΛΟΥΤΡΩ

Ἐν οἵᾳ περιεγράψαμεν καταστάσει ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἀγράφων διετέλει, ἐνῷ τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ συγκεντρωθέντα σώματα, μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Μακρυνίτσης, παντοίας ταλαιπωρίας ὑφίσταντο, ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει προεξεθέσαμεν, γλίσχρως τροφοδοτούμενα καὶ πενιχρῶς ἐφοδιαζόμενα ὑπὸ τοῦ παρὰ τὴν Σούρπην συστηθέντος Ἐπιμελητηρίου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἄλλως τε δραστηρίου καὶ ἱκανοῦ Α. Κωστῆ.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπανάστασις, ἁρμοδίως ὑποστηριζομένη, ἐφ' ἱκανὸν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ καὶ πράγματα παρέχουσα τῇ Πύλῃ ἐν τόσῳ δειναῖς περιστάσεσι εἰς ἀσφαλεστέραν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος νὰ συντελέσῃ. Τοῦτο προβλέπουσα καὶ κατανοοῦσα ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς ὑφισταμένας δυσχερείας δι' ὑποσχέσεων σοβαρῶν, καλὴν συνωρίδα ἀντιπροσώπων ἀποστέλλουσα, ἵνα διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτοι δὲ εἰδοποιηθέντες περὶ τούτου καὶ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πειθαναγκαζόμενοι διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς κ. Μανέτα ἀνέστειλαν πᾶσαν ἐχθροπραξίαν.

Τῇ πρωΐᾳ τῆς 10 Ἀπριλίου, καί τοι ραγδαίας βροχῆς πιπτούσης, ἐξεκίνησαν ἀπὸ Ἁλμυροῦ οἱ ἀναμενόμενοι Ἄγγλοι ἀντιπρόσωποι κ. κ. Μέρλιν Γ. Πρόξενος ἐν Ἀθήναις καὶ Κ. Βλὼντ* πρόξενος ἐν Θεσσαλονίκῃ μετὰ τοῦ διερμηνέως αὐτῶν

---

*Καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854 τὸ αὐτὸ ἔργον εἶχεν ἀναλάβει ὁ Ἄγγλος οὗτος πρόξενος, οὗτινος ἡ ἑξῆς ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐν Πηλίῳ ἐπαναστάτας σώζεται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Γ. Φιλαρέτου, φιλοπάτριδος γόνου ἑνὸς τῶν τότε διακεκριμένων σωματαρχῶν:

«. . . Ἐπειδὴ καὶ ἔχω δουλιὰν διὰ Βῶλον, φωναζόμενος ἀπὸ τοὺς ἐρχομένους ἐδῶ διὰ τὴν ἀμνηστίαν, ἐγὼ Κάρολος Μπλὼντ πρόξενος Ἄγγλος ἀπερνῶ καὶ σᾶς ζητῶ νὰ μοῦ ἀφήσετε τὴν εἴσοδον ἐλευθέραν μὲ τοὺς ὀπαδούς μου. Περιμένω ἀπάντησιν. Ὁ συνταγματάρχης τῆς Ἑλλάδος εἶναι εἰς Βῶλον».

καὶ τῶν διοικούντων τὸ ἐν Ἁλμυρῷ καταπλεῦσαν Ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον *Φάλκον*, λευκὴν φέροντες σημαίαν καὶ ὑπὸ 30 ὀθωμανῶν στρατιωτῶν συνοδευόμενοι.

Ἀπόσπασμα ἐπαναστατικὸν ὑπὸ τὸν Ι. Καρτάλην καὶ Ν. Τσάμην ὑπεδέξατο αὐτοὺς πρὸ τῆς Κεφαλώσεως ἐκεῖθεν δὲ, ἀπαγορεῦσαν τοῖς Τούρκοις στρατιώτας νὰ προχωρήσωσιν, ὡδήγησεν εἰς Κελλέρια παρὰ τῷ Γ. ἀρχηγῷ Θ. Βελλέντσα.

Ἐνταῦθα οἱ κ. κ. Μέρλιν καὶ Βλὼντ συνέστησαν τοῖς ἐπαναστάταις τὴν διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ διάλυσιν τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων, τὴν κατάπαυσιν ἑνὶ λόγῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι, ἡ Ἀγγλία θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν,ἐν τέλει δὲ παρεκάλεσαν νὰ δοθῇ αὐτοῖς ὅσον τάχιον σχετικὴ ἀπάντησις.

Συνελθόντες τότε οἱ ἐν Κελλερίοις παρευρεθέντες σωματάρχαι συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου, ἐνῷ ἡ τραχεῖα καὶ βροντώδης φωνὴ τοῦ ἁπλοϊκοῦ Α. Βελλέντσα διεμαρτύρετο κατὰ πάσης ὑποχωρήσεως, βεβαίου ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις θὰ ἐξηπάτα τὴν Ἑλλάδα.

Οἵα προαίσθησις τοῦ ἁπλοϊκοῦ ϗ γενναίου ἐκείνου ϛρατιώτου!

Ἐπὶ τέλους οἱ ἐπαναστάται ἐζήτησαν 8ήμερον προθεσμίαν ἵνα, συνεννοούμενοι καὶ μετὰ τῶν ἐν Ἀγράφοις, ἀπαντήσωσιν ὡρισμένως καὶ ἀπὸ κοινοῦ.

Οὕτως οἱ Ἄγγλοι ἀντιπρόσωποι μετέβησαν τῇ 19 Ἀπριλίου ἀπὸ Καρδίτσης εἰς Λουτρὸν παρὰ τῷ Γ. ἀρχηγῷ Ἀγράφων Κ. Ἰσχομάχῳ τὰ αὐτὰ προτείνοντες, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς Λαρίσσης καὶ Ἰωαννίνων κρατουμένων αἰχμαλώτων ὑπισχνούμενοι.

Οἱ ἐνταῦθα σωματάρχαι καὶ ἄλλοι ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαναστατῶν, πεισθέντες ταῖς διαβεβαιώσεσι τῶν Ἄγγλων ἀπεσταλμένων ὅτι: οἱ Ἑλληνικοὶ πόθοι προστατευθήσονται ἐκθύμως ἐν τῷ Βερολινείῳ συνεδρίῳ καὶ ὅτι θὰ τύχωσιν ἀμνηστείας οἱ ἐπαναστάντες κάτοικοι: προτρεπόμενοι δὲ αὖθις καὶ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως, ἀπεφάσισαν νὰ παραδεχθῶσι τὰς Ἀγγλικὰς προτάσεις.

Ταῦτα πληροφορηθέντες καὶ οἱ ἐν Ἁλμυρῷ ἀπήντησαν ἐγγράφως ὅτι: καταθέτουσι τὰ ὅπλα ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς πραγ-

ματοποιήσεως τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐδράξαντο αὐτῶν καὶ τῇ περὶ ἀσφαλείας τῶν ἐπαναστάντων ἐγγυήσει».

Τούτου γενομένου τὸ σύνθημα τῆς καταπαύσεως τοῦ ἀγῶνος ἐδόθη διὰ τῆς διαλύσεως τῶν σωμάτων καὶ τῆς ἀφοπλίσεως τῶν ἀνδρῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι καί τοι ἐγχώριοι ἔλαβον πανοικὶ τὴν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἄγουσαν ἐκ φόβου τῆς τουρκικῆς θηριωδίας καὶ ἐκδικήσεως.

Συνεσωρεύθησαν λοιπὸν ἐν τοῖς παρὰ τὴν μεθόριον Ἑλληνικοῖς πολιχνίοις καὶ αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ ἄνδρες ἡλιοκαεῖς καὶ ἐξηντλημένοι, γυναικόπαιδα πειναλέα καὶ ρακένδυτα, συνήθη θύματα τῆς ἀμέσου ἀποτυχίας τῶν τοιούτων ἀγώνων.

Καὶ οὗτοι μὲν διόβωλον καὶ τεμάχιον ἄρτου λαβόντες ἀπῆλθον τῇ πρώτῃ Μαΐου, ἵνα καταθέσωσιν ἐπὶ τῶν τύμβων τῶν πρὸ πεντηκονταετηρίδος πεσόντων πατέρων αὐτῶν μεμαρασμένων νεκρανθέμων στέφανον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ὑπεσχημένων. Αὕτη δὲ προσκληθεῖσα ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ νὰ καταθέσῃ τὰ περὶ τούτων ἔγγραφα ἠρνήσατο ἐπὶ προφάσει ψευδῆ, ὅπερ ἠνάγκασε τὸν φιλελεύθερον Κ. Δίλκ νὰ κηρύξῃ εἰς ἐπήκοον τοῦ ἐν Κροῦδον Συλλόγου ὅτι:

«Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔπεισε τὴν Ἑλλάδα δι' ὑποσχέσεων ψευδῶν, ἐὰν δὲ ἡ Τουρκία ἀρνεῖται νὰ παραδεχθῇ ὅ,τι ἡ Εὐρώπη ἀπεφάσισεν, αἰτία ἄμεσος εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, ἥτις ἀπεξένωσε καὶ ἔρριψεν ἐς ἀεὶ ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς Γαλλίας τὸ μόνον ἀνατολικὸν ἔθνος, ὅπερ ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ τοῖς Ῥώσσοις ἐπιτυχῶς».

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τοιαύτη τις ὑπῆρξεν ἡ ἐν τοῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις τελευταία ἐπανάστασις, ἥτις δυνατὸν νὰ ἐξετασθῇ τριχῶς καὶ κριθῇ ὑπὸ τρεῖς ὅλως διαφόρους ἐπόψεις.

Πρῶτον μὲν ὡς ἔργον, ὅπερ ἡ Κυβέρνησις ὤφειλε νὰ προπαρασκευάσῃ, ὑποκινήσῃ καὶ ἐμμέσως διευθύνῃ, τοῦθ' ὅπερ τινὲς τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ πρὸ πάντων ἡ Τουρκία ὡς γενόμενον ἀδιστάκτως πιστεύουσι.

Δεύτερον δὲ ὡς προϊὸν καθαρῶς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐνεργείας τῇ συναινέσει ἢ καὶ συνδρομῇ τῆς Κυβερνήσεως.

Καὶ τρίτον ὡς αὐθόρμητος ἐξέγερσις εἰς ἣν τοῦ Ἑλλην. ζητήματος ἡ ὑπόστασις ὀφείλεται, ἅμα δὲ καὶ, οὕτως εἰπεῖν, δοκιμὴ τῆς κατ' ἄτομον καὶ καθ' ὁμάδας ἠθικῆς καταστάσεως καὶ πολεμικῆς ἀξίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν γένει στοιχείου.

Ἀνακεφαλαιοῦντες καὶ συνδέοντες τὰ ἐν περιλήψει ἐκτεθέντα ἔν τε τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ μέρει τοῦ παρόντος ἔργου μετὰ τῶν ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν πολεμικῶν σκηνῶν ἐκτυλιχθέντων συμπεραίνομεν ὅτι, ἡ παροῦσα ἐπανάστασις οὐ μόνον δὲν ἦτο ἔργον πολιτικῆς προνοίας καὶ ἐνεργείας τῶν ἐν τέλει, οὐ μόνον ἡ κυβερνητικὴ ἐπίδρασις δὲν ὑπῆρξεν ὠφέλιμος αὐτῇ ἀλλὰ καὶ ὀλεθρία μάλιστα. Αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις, ἐπὶ στρωμνῆς ῥόδων καθεύδουσαι ἀπὸ τῶν παραμονῶν τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, οὐδόλως συνέδραμον τοῖς ἔκτοτε κατὰ δύναμιν ἐργαζομένοις ἐπαναστατικοῖς Συλλόγοις, μᾶλλον δ' ὑπέβλεπον τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, φοβούμεναι ἴσως μὴ ταράξωσι τοὺς κύκλους καὶ συγχύσωσι τὰ σχέδια τόσῳ μεγαλεπηβόλου πολιτικῆς. Ὅτε ὅμως βραδύτερον τὰ μὲν πράγματα τὴν πλάνην αὐτῶν κατέδειξαν, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ἤρξατο πιέζουσα τὴν Οἰκουμενικὴν, οὐ μόνον τὴν συνδρομὴν τῶν Συλλόγων αὕτη ἐζήτησεν, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε τῇ συγχωνεύσει αὐτῶν κυρία νὰ γίνῃ ἀλλοτρίας ἐργασίας, ἣν ὤφειλε πρὸ πολλοῦ καὶ μόνη διὰ τῶν Προξένων καὶ ἄλλων ὀργάνων αὐτῆς νὰ προπαρασκευάσῃ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς τὴν

ὅλην ἐνέργειαν συγκεντρώσασα καὶ τοῦ μίτου πάσης προηγουμένης ἰδιωτικῆς ἐνεργείας δραξαμένη, οὐδὲν γενναῖον καὶ σοβαρὸν ἢ καλῶς μεμελετημένον ἀπεφάσισε.

Πολιτευομένη διὰ τρόπου πείθοντος τὴν κοινὴν γνώμην, ὅτι προὐτίθετο νὰ παρουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα συντεταγμένην καὶ ἱκανὴν διεκδικῆσαι τὰ δικαιώματα αὐτῆς ὡς Κράτος, ἀφ' ἑνὸς περιώριζε τὰς πρὸς τοῦτο ἐνεργείας εἰς τὰς συστάσεις τῶν γνωστῶν ἐκείνων δολοφόνων στρατοπέδων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀντέκρουε πᾶσαν πρότασιν καὶ ἀντέπραττε πάσῃ ἐνεργείᾳ πρὸς συγκρότησιν καὶ ἄσκησιν τακτικῶν σωμάτων ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐθελοντῶν ὑπὸ τύπον ἐθνοφρουρᾶς ἢ ἐθνοφυλακῆς, ὀρρωδοῦσα ἅμα καὶ εἰς τὸν ὁπλισμὸν τῶν τῆς ἐλευθέρας πολιτῶν. Ἀποφεύγουσα οὕτω τὴν στρατιωτικὴν κατάρτισιν τῆς μεγάλης ὁμάδος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ὡσεὶ προαιρουμένη νὰ πολεμήσῃ ὡς κυβερνητικὸς δεσποτισμὸς καὶ οὐχὶ ὡς ἐλευθέρων πολιτῶν πατρικὴ Κυβέρνησις, ἀφῆκε νὰ διαφύγῃ εὐκαιρία πολύτιμος τόσου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν, παρ' οἷς καὶ ἐνήργει ὅπως προλάβῃ πᾶσαν ἐξέγερσιν, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ ἄνθος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπολιορκεῖτο ἐν Πλεύνᾳ. Καὶ οἱ δοῦλοι Ἕλληνες πεποιθότες τῇ εἰλικρινείᾳ καὶ περινοίᾳ αὐτῆς ἀνέμενον τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τόση εὐγενὴς νεότης, στενάζουσα ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ στρατοῦ δεσμία, ᾤκτειρε τοὺς Ἕλληνας ὑπουργοὺς ἀποφαινομένους, ὅτι ἡ ἀντίστασις τῆς Πλεύνας θὰ διήρκει ἐπὶ ἓν ἔτος εἰσέτι, ἐν διαστήματι τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠδύνατο νὰ ὀργανωθῇ ἐντελέστερον!

Καὶ ὑπῆρχον ὅπλα καὶ ὑπῆρχον πολεμοφόδια φύρδην μίγδην ἐν Ναυπλίῳ ἐναποθηκευμένα μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἠγγέλθη ὁ ἀπόπλους τῆς ὑπὸ τὸν Χόβαρτ ναυτικῆς μοίρας, ὅτε ἐν μὲν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν πρότυπον ἱππικοῦ ἐσχηματίζετο, ἐν παραβύστῳ δὲ λιτανεῖαι καὶ δεήσεις ἐτελοῦντο ὑπὲρ τῆς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν χειρῶν διασώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ πρὸς μεταφορὰν πολεμικοῦ ὑλικοῦ εἰς Ναύπλιον καταπλεύσαντος.

Ὅτε ἡ τοῖς Ἕλλησι ἀπαισία εἴδησις τῆς πτώσεως τῆς Πλεύνας ἤρξατο συνδυαζομένη τῇ συνθηκολογήσει τῶν ἐμπολέμων

καὶ ἐκ βάθρων ἅπασα ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀνετρέπετο, τότε δὴ τότε, παρὰ τὰς προτέρας σκέψεις καὶ ἐνεργείας αὐτῆς, κατεννόησε τὴν ἀνάγκην τῆς γενικῆς καὶ ταὐτοχρόνου ἐξεγέρσεως τῶν δούλων ἐπαρχιῶν ἐν διαστήματι *ἡμερῶν δέκα*!

Καὶ ἐγένετο ἡ ἐξέγερσις αὕτη ἐν διαστήματι ἡμερῶν δέκα καὶ διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατὸν πολυκλαύστους ἐν χρήματι καὶ αἵματι καὶ ἐθνικῇ τιμῇ.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις, ἥτις, ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔποψιν ἐξεταζομένη, τὸ μὲν σχέδιον εἶχεν ἐπιπόλαιον, τὸ πνεῦμα συγκεχυμένον καὶ μετρίαν τὴν καθόλου διοργάνωσιν ὡς ἐκ τῆς ἐπισπεύσεως καὶ τῆς ἐν μέρει ἀκαταλληλότητος τῶν ἐν τῷ κέντρῳ πρωτοστατούντων, πολλὰ δὲ τὰ ἐξ οἰκείων βέλη χάρις τῷ ἐξόχῳ πνεύματι αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς πειθαρχίας τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ἀξιομνημονεύτου ἐκείνου ὑπουργοῦ. Ταῦτα δ' ἐνῷ αὐτῇ καὶ μόνῃ ἐγκατελείφθη ἡ λύσις τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος ἀντὶ ὡς ἀφορμὴ ἁπλῶς τῶν πρὸς ἐπίλυσιν σοβαροτέρων μέτρων νὰ χρησιμεύσῃ.

Καὶ ἐν Ἠπείρῳ μὲν λαβύρινθος διαρκοῦς ἀντενεργείας τοῦ ἐπαναστατικοῦ στοιχείου καὶ κυκεὼν ἀμφιταλαντεύσεως τῶν διοργανούντων αὐτό, ὡς ἐξ αὐθεντικῶν ἀλληλογραφιῶν ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσιν ἀπεδείχθη· ἐν Μακεδονίᾳ δὲ αἱ μᾶλλον παρακεκινδυνευμέναι ἀπόπειραι ἐκ πρώτης ὄψεως καταφαίνονται, καὶ μόνον ἐν Θεσσαλίᾳ ἐνέργειά τις καὶ μέσων ἐπαρκῶν διάθεσις παρατηρεῖται πρὸς σχετικὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλ' ἄνευ συνδέσμου, ἑνότητος καὶ καταλλήλου τῶν προσώπων ἐκλογῆς.

Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ὅμως ἔποψιν ἐξεταζομένη ἡ παροῦσα ἐπανάστασις, ἐκτὸς τοῦ ἀναμφηρίστου πολιτικοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς, δὲν στερεῖται φαεινῶν ἀκτίνων, δυναμένων ἐμπνεῦσαι αἴσθημά τι ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ ἐνθαρρύνσεως διὰ τὸν ἐν τῷ μέλλοντι ἀναπόφευκτον ἀγῶνα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις τῶν διαφόρων μαχῶν, ἡ ὀνομαστικὴ ἀπαρίθμησις τῶν θυμάτων καὶ ἡ μνεία ἀνδρῶν, τόσῳ ἔντιμον καὶ διακεκριμένην θέσιν κατεχόντων ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τοῖς διαφόροις σταδίοις τοῦ βίου, οὐδεμίαν ἀφίνουσιν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη φέρει ἀλλοῖον ὅλως χαρακτῆρα τοῦ δο-

θέντος αὐτῇ ὑπό τινων ἀντιπροσώπων τῶν ξένων Δυνάμεων καὶ ἵσταται πολὺ ὑψηλότερον τῆς θέσεως εἰς ἣν ἀπεπειράθησαν νὰ καταβιβάσωσιν αὐτὴν ἀσεβῶς οἱ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ κατὰ διάνοιαν ἀποσχόντες.

Τοὺς μετασχόντας αὐτῆς ἐτολμήσαμεν νὰ κρίνωμεν αὐστηρῶς μᾶλλον ἢ ἐπιεικῶς, αὐστηρότερον δ' ἔτι τοὺς ὑπευθύνους τῆς ἀνεπιτυχοῦς διοργανώσεως, οὐδ' ἀπεσιωπήσαμεν τὰς ἀναποφεύκτους κατὰ τὰς τοιαύτας ἐπαναστάσεις παρεκτροπάς, οὐδ' ἀπεφύγομεν νὰ ὑποδείξωμεν χαρακτήρων τινων τὰ ἐλαττώματα καί περ γινώσκοντες, ὅτι οὐδ' ἐν τοῖς τακτικοῖς στρατοῖς καταχρήσεις περὶ τὴν διαχείρησιν καὶ παρατράγῳδα κατὰ τὴν διοίκησιν ἐλλείπουσι. Ἀλλὰ διὰ τούτων οὐδόλως δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀδράνειαν καὶ ραθυμίαν οἱ ἐνασμενιζόμενοι εἰς τακτικὴν ἀπενθαρρύνουσαν τὰς καρδίας, ταράττουσαν τὰς συνειδήσεις καὶ τὴν ἐθνικὴν ὑπόληψιν τὰ μέγιστα ζημιοῦσαν.

Δὲν ἀρκοῦσι πρὸς δυσφημίαν ἔργου, κεχρισμένου διὰ τοῦ αἵματος πεντακοσίων εὐγενῶν θυμάτων καὶ ἐστεμμένου διὰ τῶν δεινοπαθημάτων χιλιάδων, αἱ παρεκτροπαὶ ἑκατὸν ἀγενῶν ἢ δεκάδος ἡ ἰδιοτέλεια, ὅπου τὸ κράτος τοῦ νόμου δὲν ὑφίσαται, ἡ δ' ἐνέργεια τοῦ εἰρηνοδίκου καὶ συμβολαιογράφου παύει.

Ἀλλ' οὕτω περὶ τῆς ἐξιστορηθείσης ἐπαναστάσεως ἐν συμπεράσματι ἀποφαινόμενοι, δὲν ἐννοοῦμεν καὶ ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἐθνικοῦ πειράματος, ὅσῳ καὶ ἂν ᾖ σεβαστόν, ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ἢ τὰς προσδοκίας τῶν δούλων ἀδελφῶν καὶ ὅτι μάλιστα συμβιβάζεται τῇ ἀξιοπρεπείᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, θεωρηθέντος ἀείποτε ὑπευθύνου πρωτουργοῦ.—Τοὐναντίον μάλιστα.

Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ἔποψιν τὴν ἐν λόγῳ ἐπανάστασιν ἐξετάζοντες καταλήγομεν καὶ εἰς ἕτερόν τι συμπέρασμα, ὅπερ, ἀνεξαρτήτως τῶν προλεχθέντων, ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἐν Μακρυνίτσῃ καὶ Ματαράγκᾳ μαχῶν ἀρυόμεθα. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο οὐδενὶ ἰδιώτῃ ἢ ἄρχοντι ἐπιτρέπει εἰς τὸ ἑφεξῆς νὰ φαντασθῇ κἂν τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἰδέαν περιβεβλημένην τὸ ἔνδυμα τῶν ἁρματωλικῶν χρόνων καὶ ποδηγετουμένην ἐπὶ τῶν ὀρέων ὑπὸ τοῦ προστυχόντος σιδηροφόρου.

Διατελοῦμεν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν οἱ πέριξ ἡμῶν δοῦλοι καὶ ἄσημοι ἐλευθεροῦνται καὶ δοξάζονται, ἡ δ' Ἑλλὰς ἐν τῇ στασιμότητι αὐτῆς ἐκπίπτει καὶ ταπεινοῦται· ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἐν τῷ μέσῳ τῶν λοιπῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς λαῶν νικητήριοι παιᾶνες ἀντηχοῦσι καὶ θριαμβευτικαὶ ἁψῖδες ἐγείρονται, ἐν μέσῳ δὲ τῶν ὁμοφύλων τῆς δούλης Ἑλλάδος ὀδυρμοὶ καὶ θρῆνοι ἀκούονται, ὀστᾶ θυμάτων συσωρεύονται καὶ φλόγες δηώσεων πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀδιακόπως ὑψοῦνται.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται νὰ προτιμήσῃ ἀγῶνος σοβαροῦ καὶ δεινοῦ, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐνδόξου, θάνατον τόσῳ ὀδυνηρὸν καὶ ἄδοξον, ἐκτὸς ἐὰν δὲν ἦναι Ἑλλὰς τῶν πατέρων αὐτῆς.

Καιρὸς νὰ βαδίσωμεν εἰς τὰ πρόσω, ἀποτινάζοντες τὴν νάρκην πεντηκονταετοῦς ἐθνικῆς ἀβουλίας, συγκεντροῦντες ἁπάσας ἡμῶν τὰς δυνάμεις, ἀναλαμβάνοντες τὸ πατροπαράδοτον θάρρος καὶ προεξασφαλίζοντες ὅσον ἔνεστι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς θυσίας τοῦ αἵματος διὰ τῆς προαπαιτουμένης θυσίας τοῦ χρήματος.

Κατεπεῖγον εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἰδέα τῆς ἡμετέρας φυλῆς νὰ περιβληθῇ τὴν ἡγεμονικὴν πορφύραν, ἵνα μὴ διασχισθῇ μετ' αὐτῆς ἐν βραχυτάτῳ εἰς ράκη, καὶ νὰ θέσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ βασιλέως στρατάρχου τὸ διάδημα, ἵνα μὴ καταπέσῃ διὰ παντὸς μετ' αὐτοῦ ἐν ἀραῖς συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων.

Εἰς ἀγῶνα τοιοῦτον καλεῖται ἢ μᾶλλον ἐξαναγκάζεται σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ φυλή, οὐδὲ πρέπει ἐκτὸς αὐτοῦ ν' ἀναλάβῃ ἢ ὑποστηρίξῃ οἱονδήποτε ἄλλον.

Ἐὰν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τῆς τιμῆς αὐτοῦ κήδεται δέον νὰ ἐξαναστῇ κατὰ παντὸς τολμήσοντος τοιοῦτό τι ἐν τῷ μέλλοντι νὰ προφέρῃ, ἐὰν δὲ εἰς τὰς ἀρτηρίας αὐτοῦ ὑπολείπεται ρανὶς τοῦ προπατορικοῦ αἵματος ὀφείλει νὰ ὑποδείξῃ ἐγκαίρως τοῖς ἡγεμόσιν αὐτοῦ ὅτι, δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ, οὔτε ν' ἀνεχθῇ οἱανδήποτε ἡγεμονίαν ἐν προσώπῳ μάλιστα, οὗτινος τὸ ὄμμα δὲν εἶναι προσηλωμένον, ὅπου ὁ θόλος τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑψοῦται, καὶ ἡ δεξιά, μὴ οὖσα προωρισμένη νὰ κρατήσῃ τὸ ξίφος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ λάβῃ τοὐλάχιστον τὴν ἀξίνην του Κόδρου.

ΤΕΛΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελὶς	95	ςίχ. 18	— ἐν Θεσσαλίᾳ	ἀντὶ αὐτόθι
»	114	» 1	— ἀψιμαχία	» μάχη
»	138	» 22	— βεβαίως ἐπὶ τῇ ἐλπίδι	» ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι
»	139	» 1	— 1/4	» 1/2
»	140	» 8	— ἀγνοοῦντος	» ἀγνοοῦντες
»	152	» 1	— ἐπικουρικῶν	» ἐπικουριῶν
»	157	» 15	— ἀλληλοβοηθείας	» ἀλληλοβαθείας
»	212	» 31	— Ἁγ. Γεωργίου	» Μηλεῶν
»	275	» 14	— τῆς	» τῇ
»	340	» 32	— Σουμαρούκας	» Σουμαρίτης.

Ἐκτὸς τῶν παραπλησίων τοῖς ἄνωθι σφάλμασι καὶ παροράμασι, ὧν εὔκολος ἡ διόρθωσις ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου, πιθανὸν τὸ παρὸν ἔργον νὰ χρήζῃ τοιαύτης καὶ ὡς πρὸς τινας λεπτομερείας τῶν γεγονότων καὶ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς θέσεως δευτερευόντων τινῶν προσώπων.

Τὰς ἀναποφεύκτους ταύτας παντὶ πρωτοτύπῳ ἱστορικῷ δοκιμίῳ ἐλλείψεις καὶ ἀνακριβείας εὐχαρίστως θέλομεν συμπληρώσει καὶ διορθώσει, καταλλήλως ὑποδεικνυομένας, ἐάν ποτε ἡ δευτέρα αὐτοῦ ἔκδοσις ἀναγκαία κριθῇ.

Τὰς ἀναμενομένας ὅμως μεμψιμοιρίας καὶ ἀποπείρας πρὸς ἀναίρεσιν λόγοις κενοῖς καὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τῇ κριτικῇ ἀναλύσει ἢ εὐσχήμῳ συζητήσει καὶ τὰ τούτων παραπλήσια, ἀνυπογράφως μάλιστα ἢ καὶ ὑπὸ προφανῶς ἀναρμοδίων ὑπογεγραμμένα οὐδόλως θέλομεν λάβει ὑπ᾽ ὄψιν, καλῶς γινώσκοντες ὅτι :«οὐ πάνυ ἡδεῖα ἡ ἀλήθεια τοῖς ἀκούουσιν, ἀλλὰ παρευδοκιμεῖται ὑπὸ τοῦ ψεύδους παραπολύ· εὐπροσωπότερον γὰρ ἐκεῖνο καὶ διὰ τοῦτο ἥδιον».

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 25 Μαΐου 1879.

Μ. Λ. Σιδηρίδης

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΠΕΙΡΟΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟΥ ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ ΕΡΓΟΥ ΥΠΟ ΤΟΝ ΤΙΤΛΟΝ

ΕΘΕΛΟΝΤΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΣΕΤΑΙ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΕΙΣ ΜΕΡΗ ΤΕΣΣΑΡΑ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ

I

ΟΙ ΕΘΕΛΟΝΤΑΙ ΤΟΥ ΙΠΠΙΚΟΥ

II

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

III

ΣΚΗΝΑΙ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

IIII

ΛΙΠΟΤΑΚΤΗΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΦΥΛΑΞ

Ἕνεκα τῶν διαστάσεων τοῦ παρόντος ἔργου καὶ τῆς προσθήκης διαφόρων εἰκόνων ἡ τιμὴ αὐτοῦ ὡρίσθη:

Ἐν Ἀθήναις.. Δρ. νέας 5

Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῷ ἐξωτερικῷ » » »

τῇ προσθήκῃ τοῦ ταχυδρομικοῦ τέλους.

ΕΥΡΙΣΚΕΤΑΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Παρὰ τῇ Γενικῇ Ἐπιστασίᾳ τῆς ἐκδόσεως
ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ **ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ** ὁδὸς Ἑρμοῦ ἀριθ. 51.

Παρὰ τῇ Διευθύνσει τοῦ Καταστήματος
Μιχαὴλ Κατσίμπαλη, ὁδὸς Αἰόλου ἀριθ. 51.

Παρὰ διαφόροις βιβλιοπώλαις τῆς πρωτευούσης,
τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

